

Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών
& Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης
Τομέας Φορολογίας και Ελεγκτικής

Διδακτορική Διατριβή

**Μοντέλο Ελεγκτικού Κινδύνου:
Μία στοχαστική μελέτη της συναρτησιακής
σχέσης των συστατικών του κινδύνου στην
Ελλάδα.**

Σταμάτιος Δρίτσας

Τριμελής Εξεταστική Επιτροπή:

Επιβλέπων Καθηγητής: Αναστάσιος Τσάμης, Καθηγητής Παντείου
Πανεπιστημίου, Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης

Ιωάννης Φίλος, Αναπληρωτής Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου,
Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης

Γεώργιος Πετράκος, Επίκουρος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου,
Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης

Αθήνα 2014

«Καλό είναι να είσαι τυχερός, εγώ ωστόσο προτιμώ να είμαι ακριβής,
γιατί έτσι όταν θα έρθει η τύχη θα είμαι έτοιμος».

(Ernest Hemingway)

ΠΙΝΑΚΕΣ

<u>Πίνακας</u>	<u>Περιγραφή</u>	<u>Σελίδα</u>
1	Πληθυσμός στόχος	201
2	Δημοσιευμένες οικονομικές καταστάσεις	203
3	Εταιρείες εισηγμένες στο ΧΑ	204
4	Εταιρείες FTSE 20	205
5	Λογαριασμοί της έρευνας	222
6	Ημερομηνίες παράδοσης και παραλαβής ερωτηματολογίων	233
7	Αποτελέσματα συλλογής ερωτηματολογίων	234
8	Σύνοψη στατιστικής ανάλυσης των μεταβλητών του ερευνητικού μοντέλου	247
9	Βαθμός επίπτωσης της οικονομικής κρίσης επί RMM,GC,F,RPT,AES	279
10	Έλεγχος ποσοστού IR	280
11	Έλεγχος ποσοστού CR	280
12	Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και GC	281
13	Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και F	282
14	Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και RPT	282
15	Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και AES	283
16	Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και IR	284
17	Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και CR	285
18	Ισχυρισμοί της διοίκησης	296
19	Βαθμός επίπτωσης της οικονομικής κρίσης επί των DRM και DRPM	298
20	Σχετικές συχνότητες RMM ως προς DRM	299
21	Σχετικές συχνότητες DRM ως προς RMM	299
22	Σχετικές συχνότητες RMM ως προς DRPM	300
23	Σχετικές συχνότητες DRPM ως προς RMM	300
24	Επαρκές σύστημα εσωτερικού ελέγχου D	301
25	Έλεγχος ποσοστού DR	301
26	Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και DRM	303
27	Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και DRPM	304
28	Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και διαφορών DR	305
29	Έλεγχος ανεξαρτησίας DRM και διαφορών IR	306
30	Έλεγχος ανεξαρτησίας DRM και διαφορών CR	307
31	Έλεγχος ανεξαρτησίας DRM και διαφορών DR	308
32	Έλεγχος ανεξαρτησίας DRPM και διαφορών IR	309
33	Έλεγχος ανεξαρτησίας DRPM και διαφορών CR	310
34	Έλεγχος ανεξαρτησίας DRPM και DR	311
35	Έλεγχος ανεξαρτησίας διαφορών IR, CR και DR	312
36	Συντελεστές συνάφειας IR, CR και Dr	313

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ

<u>Διάγραμμα</u>	<u>Περιγραφή</u>	<u>Σελίδα</u>
Σχήμα 1	Βασικό μοντέλο ελεγκτικού κινδύνου	165
Σχήμα 2	Δεύτερο αναμορφωμένο μοντέλο	169
Σχήμα 3	Τελικό αναμορφωμένο ερευνητικό μοντέλο	176
Σχήμα 4	Στάδια υλοποίησης της έρευνας	198

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω θερμά:

Τον επιβλέποντα καθηγητή κ. Α. Τσάμη (Καθηγητή Παντείου Πανεπιστημίου), για την εξαιρετική τιμή να ηγηθεί της επίβλεψης της Διδακτορικής Διατριβής μου, την εμπιστοσύνη του στην προσπάθειά μου και την υπομονή και στωικότητα του στις ακαδημαϊκές μου ανησυχίες.

Τον κ. Ι. Φίλο (Αναπληρωτή Καθηγητή Παντείου Πανεπιστημίου), μέλος της Τριμελούς Επιτροπής παρακολούθησης της Διδακτορικής Διατριβής, για τη συμβολή του στην εκπόνηση της έρευνας και την ενθάρρυνση των ιδεών μου από την αρχή μέχρι και την ολοκλήρωση της εργασίας μου.

Τον κ. Γ. Πετράκο (Επίκουρο Καθηγητή Παντείου Πανεπιστημίου), μέλος της Τριμελούς Επιτροπής παρακολούθησης της Διδακτορικής Διατριβής, για την αμέριστη συμπαράστασή του, τη διαρκή καθοδήγηση και την δυνατότητα που μου έδωσε να είμαι διδακτορικός φοιτητής του και να διδαχθώ από αυτόν.

Το Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου Πανεπιστημίου και ειδικά τον Τομέα Φορολογίας και Ελεγκτικής, για την ακαδημαϊκή φιλοξενία που μου προσφέρει τα τελευταία χρόνια και τη γενναιόδωρη υποστήριξη του στην ερευνητική μου προσπάθεια.

Τους συμμετέχοντες στην έρευνα, συναδέλφους μου Ορκωτούς Ελεγκτές – Λογιστές, καθώς και τις Διοικήσεις των πέντε ελεγκτικών οίκων PWC, ERNST & YOUNG, DELOITTE, KPMG και GRANT THORNTON, για την άμεση και ενθουσιώδη ανταπόκρισή τους στη συλλογή των δεδομένων.

Τους κκ. Γ. Μπαλαφούτη (PWC), Σ. Καραβά (DELOITTE) και Β. Λουμιώτη (ΙΕΣΟΕΛ), για την ουσιαστική συμμετοχή τους στον ποιοτικό έλεγχο του πιλοτικού ερωτηματολογίου και τη δημιουργική τους συνεισφορά στην τελική διαμόρφωσή του.

Τις κκ. Φ. Γιαννοπούλου (DELOITTE), Ε. Λεωνίδου (GRANT THORNTON) και Χ. Δούκα (KPMG), καθώς και τον κ. Δ. Σούρμπη (PWC), για την πολύτιμη συνδρομή τους στη διανομή και συλλογή των ερωτηματολογίων της έρευνας.

Τέλος, θα ήθελα να εκφράσω τις βαθύτερες ευχαριστίες μου στον κ. Ι. Κόκκινο (ΟΕΛ) και τον κ. Γ. Αληφαντή (ΟΕΛ), για το ειλικρινές ενδιαφέρον τους και την προτροπή τους να προχωρήσω σε αυτό το ερευνητικό μου εγχείρημα. Χωρίς την επιμονή και την εμπιστοσύνη τους η έρευνα αυτή μπορεί να μην είχε γίνει ποτέ.

Η εργασία αυτή αφιερώνεται στη σύζυγό μου Χριστίνα και τα παιδιά μου Σπύρο και Αυγουστίνο, ως ένα ελάχιστο ευχαριστώ για την υπομονή, την κατανόηση και την υποστήριξή τους όλα αυτά τα χρόνια.

ΣΥΝΟΨΗ

Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με τις συναρτησιακές σχέσεις των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου, όπως αυτό καταγράφεται στα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου (ISAs), της Διεθνούς Ομοσπονδίας Λογιστών (IFAC).

Η συγκεκριμένη εργασία αποσκοπεί στη μελέτη των μεταβολών στην εκτίμηση των συστατικών του ελεγκτικού κινδύνου, καθώς και στην εκτέλεση συγκεκριμένων ελεγκτικών διαδικασιών, ως προς τη μεταβολή του επιχειρηματικού κινδύνου, στο πλαίσιο της έκφρασης γνώμης ελέγχου επί των οικονομικών καταστάσεων από τους ανεξάρτητους ελεγκτές.

Τα δεδομένα της έρευνας συλλέχθηκαν με τη χρήση ερωτηματολογίων και αφορούν σε ελέγχους οικονομικών καταστάσεων εμποροβιομηχανικών εταιρειών, οι οποίοι πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα, πριν και μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης.

Τα αποτελέσματα της έρευνας καταλήγουν στη διαπίστωση σημαντικής επίπτωσης των μεταβολών του επιχειρηματικού κινδύνου επί της εκτίμησης του κινδύνου ουσιώδους λάθους, σε επίπεδο συνόλου των οικονομικών καταστάσεων. Η επίπτωση αυτή διαπιστώνεται επίσης και στην εκτίμηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης και λογαριασμών, όταν ο κίνδυνος αυτός αναλύεται σε δύο επιμέρους κινδύνους, τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας.

Επιπλέον, από την εμπειρική έρευνα προέκυψε ότι στην περίπτωση της Ελλάδας, ο εγγενής κίνδυνος και ο κίνδυνος των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας, σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης και λογαριασμών, δεν εκτιμώνται από τους ελεγκτές ως δύο ανεξάρτητες μεταβλητές του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου.

Τέλος, οι μεταβολές στην εκτίμηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους, λόγω της μεταβολής του επιχειρηματικού κινδύνου, τόσο σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων, όσο και σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης και λογαριασμών, είχαν σημαντική επίπτωση στην ένταση εκτέλεσης του ελεγκτικού έργου, καθώς και στην εφαρμογή ορισμένων ελεγκτικών διαδικασιών επί συγκεκριμένων ισχυρισμών διοίκησης, επίσης για συγκεκριμένους λογαριασμούς.

Ωστόσο, στην περίπτωση της Ελλάδας δεν εντοπίζεται στατιστικά σημαντική συνάφεια μεταξύ του κινδύνου ουσιώδους λάθους στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων με τις δοκιμασίες επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας και με τις ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες. Όσον αφορά στην πρώτη περίπτωση, η διαπίστωση αυτή μπορεί να δικαιολογηθεί από το γεγονός ότι οι ελεγκτές, δεδομένης της αντίληψής τους για γενικά αδύναμα συστήματα εσωτερικού ελέγχου των ελεγχόμενων οντοτήτων, υιοθετούν πριν και μετά την κρίση στρατηγικές ελέγχου οι οποίες βασίζονται στην «άμεση προσέγγιση», χωρίς να αναγνωρίζεται ικανός βαθμός εμπιστοσύνης στα συστήματα εσωτερικού ελέγχου για τη σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων.

Γενικά, μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας, δεν μπορεί να υποστηριχθεί σε καμία περίπτωση η ανεξάρτητη εκτίμηση των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου, όσον αφορά τους ελέγχους των οικονομικών καταστάσεων εμποροβιομηχανικών εταιρειών στην Ελλάδα κατά την υπό εξέταση περίοδο.

ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ

Ελληνικά

1. ΑΕ: Ανώνυμες Εταιρείες.
2. ΔΕΟ: Διεθνείς Ελεγκτικές Οδηγίες.
3. ΔΛΠ: Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα.
4. ΔΠΕ: Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου.
5. ΔΠΧΑ: Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς.
6. ΕΛΤΕ: Επιτροπή Λογιστικής Τυποποίησης και Ελέγχων.
7. ΕΔΠΕ: Επιτροπή Διεθνών Πρακτικών Ελέγχου.
8. ΕΠΕ: Εταιρεία Περιορισμένης Ευθύνης.
9. ΗΠΑ: Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής.
10. ΙΕΣΟΕΛ: Ινστιτούτο Εκπαίδευσης Σώματος Ορκωτών Ελεγκτών – Λογιστών.
11. ΟΕΛ: Ορκωτός Ελεγκτής – Λογιστής.
12. Π.Δ.: Προεδρικό Διάταγμα.
13. ΣΟΕΛ: Σώμα Ορκωτών – Λογιστών.
14. ΣΟΛ: Σώμα Ορκωτών Λογιστών.
15. ΣΔΟΛ: Συμβούλιο της Διεθνούς Ομοσπονδίας Λογιστών.
16. ΣΔΛΠ: Συμβούλιο Διεθνών Λογιστικών Προτύπων.
17. ΣΔΠΕΔ: Συμβούλιο των Διεθνών Προτύπων Ελεγκτικής και Διασφάλισης.
18. ΧΑ : Χρηματιστήριο Αθηνών.

Αγγλικά

1. AICPA: American Institute of Certified Public Accountants.
2. ASB: Auditing Standards Board.
3. AR: Audit Risk.
4. AR: Analytical Review Risk.
5. CR : Control Risk.
6. GAAS: General Accepted Auditing Standards.
7. IAASB International Auditing and Assurance Standards Board.
8. IAAGs: International Auditing Guidelines.
9. IAPC: International Auditing Practices Committee.
10. IAPSS: International Auditing Practice Statements.
11. IC: Internal Control Risk (βλέπε και 5 ανωτέρω).
12. IESBA Code: IESBA Code of Ethics for Professional Accountants.
13. IFAC: International Federation of Accountants.
14. IFRS: International Financial Reporting Standards.
15. ISAs: International Standards on Auditing.
16. ISAEs: International Standards on Assurance Engagements.
17. ISQCs: International Standards on Quality Control.
18. ISREs: International Standards on Review Engagements.
19. ISRSs: International Standards on Related Services.
20. IS: Information systems.
21. IT: Information technology.
22. IR: Inherent Risk.
23. PCAOB: Public Company Accounting Oversight Board.
24. PPE: Prior Probability Error.

- 25. RA: Risk Assessment.
- 26. RAPs: Risk assessment procedures.
- 27. RMM: Risks of material misstatement.
- 28. SAS: Statements on Auditing Standards.
- 29. SME: Small- and medium-sized entities.
- 30. SMP: Small- and medium-sized (accounting) practices.
- 31. TD: Test of Details Risk.
- 32. TOC: Tests of controls.
- 33. UR: Ultimate Risk.

ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ ΒΑΣΙΚΩΝ ΟΡΩΝ¹

1. Ανάθεση διασφάλισης / Ανάθεση εργασίας διασφάλισης (Assurance engagement) – Μια ανάθεση στην οποία ο επαγγελματίας εκφράζει ένα συμπέρασμα σχεδιασμένο να ενισχύσει το βαθμό εμπιστοσύνης των χρηστών στους οποίους απευθύνεται εκτός του υπεύθυνου μέρους, σχετικά με το αποτέλεσμα της αξιολόγησης ή επιμέτρησης ενός υποκείμενου θέματος με βάση κριτήρια. Το αποτέλεσμα της αξιολόγησης ή επιμέτρησης ενός υποκείμενου θέματος είναι οι πληροφορίες που προκύπτουν από την εφαρμογή των κριτηρίων (βλέπε επίσης Πληροφορίες επί του υποκειμένου θέματος – Subject matter information). Σύμφωνα με το «Διεθνές Πλαίσιο για Αναθέσεις Διασφάλισης» υπάρχουν δύο τύποι αναθέσεων διασφάλισης που ένας επαγγελματίας επιτρέπεται να εκτελεί: αναθέσεις εύλογης διασφάλισης και αναθέσεις περιορισμένης διασφάλισης.
2. Ανάθεση εύλογης διασφάλισης / Ανάθεση εργασίας εύλογης διασφάλισης (Reasonable assurance engagement) – Ο σκοπός μιας ανάθεσης εύλογης διασφάλισης είναι η μείωση του κινδύνου της ανάθεσης διασφάλισης σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο στις περιστάσεις της ανάθεσης, ως βάση για μια θετικού τύπου διατύπωση του συμπεράσματος του επαγγελματία.
3. Ανάθεση περιορισμένης διασφάλισης / Ανάθεση εργασίας περιορισμένης διασφάλισης (Limited assurance engagements) – Ο σκοπός μιας ανάθεσης περιορισμένης διασφάλισης είναι η μείωση του κινδύνου της ανάθεσης διασφάλισης σε ένα επίπεδο που είναι αποδεκτό στις περιστάσεις της ανάθεσης, όπου όμως ο κίνδυνος είναι μεγαλύτερος από μια ανάθεση εύλογης διασφάλισης, ως βάση για μια αρνητικού τύπου διατύπωση του συμπεράσματος του επαγγελματία.

¹ Εκτός ορισμένων εξαιρέσεων, στις οποίες γίνεται ειδική αναφορά στη σχετική πηγή της βιβλιογραφίας, υιοθετήθηκε το Γλωσσάριο Όρων των Διεθνών Προτύπου Ελέγχου (IFAC, 2012, ΕΛΤΕ, 2010).

4. Αναλυτικές διαδικασίες (Analytical procedures) – Η αξιολόγηση χρηματοοικονομικών πληροφοριών μέσω της μελέτης αληθοφανών σχέσεων μεταξύ χρηματοοικονομικών αλλά και μη χρηματοοικονομικών δεδομένων. Οι αναλυτικές διαδικασίες περιλαμβάνουν επίσης τη διερεύνηση που είναι απαραίτητη για εντοπισμένες διακυμάνσεις ή σχέσεις που δεν είναι συνεπείς με άλλες σχετικές πληροφορίες ή διαφέρουν από προβλεφθείσες αξίες κατά ένα σημαντικό ποσό (βλέπε επίσης ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες στις Ουσιαστικές διαδικασίες)².
5. Ανεκτό Λάθος / Σφάλμα (Tolerable misstatement) – Ένα χρηματικό ποσό που ορίζεται από τον ελεγκτή σχετικά με το οποίο ο ελεγκτής αναζητά να αποκτήσει ένα κατάλληλο επίπεδο διασφάλισης ότι το πραγματικό λάθος στον πληθυσμό δεν υπερβαίνει το χρηματικό αυτό ποσό που τέθηκε από τον ελεγκτή.
6. Ανεξαρτησία (Independence) – Αποτελείται από:
 - (α) Ανεξαρτησία στη σκέψη – η νοητική κατάσταση που επιτρέπει την έκφραση γνώμης χωρίς την επίδραση επιρροών που εξασθενίζουν την επαγγελματική κρίση, επιτρέποντας σε ένα άτομο να ενεργεί με ακεραιότητα και να επιδεικνύει αντικειμενικότητα και επαγγελματικό σκεπτικισμό.
 - (β) Ανεξαρτησία στην εμφάνιση – η αποφυγή γεγονότων και καταστάσεων που είναι τόσο σημαντικά ώστε ένα λογικό και πληροφορημένο τρίτο μέρος, έχοντας γνώση όλων των σχετικών πληροφοριών, συμπεριλαμβανομένων όλων των μέτρων προστασίας που εφαρμόστηκαν, θα κατέληγε στο λογικό συμπέρασμα ότι η ακεραιότητα, η αντικειμενικότητα και ο επαγγελματικός σκεπτικισμός μιας λογιστικής επιχείρησης ή ενός μέλους της ομάδας διασφάλισης έχουν περιορισθεί.

² ΔΠΕ 520 (IFAC, 2012)

7. Αξιολογώ (Evaluate) – Εντοπίζω και αναλύω τα σχετικά θέματα, συμπεριλαμβανόμενης της περαιτέρω διενέργειας διαδικασιών όταν απαιτείται, για να καταλήξω σε ένα συγκεκριμένο συμπέρασμα για ένα θέμα.

«Αξιολόγηση», κατά παραδοχή, χρησιμοποιείται μόνο σε σχέση με ένα εύρος θεμάτων που συμπεριλαμβάνουν τα τεκμήρια, τα αποτελέσματα διαδικασιών και την αποτελεσματικότητα της αντίδρασης της διοίκησης σε ένα κίνδυνο. (Βλέπε επίσης Εκτιμώ – Assess).

8. Απάτη (Fraud) – Μια εκ προθέσεως πράξη από ένα ή περισσότερα πρόσωπα από τη διοίκηση, από εκείνους που είναι επιφορτισμένοι με τη διακυβέρνηση, από εργαζόμενους ή από τρίτα μέρη, η οποία πράξη ενέχει τη χρήση εξαπάτησης για την απόκτηση ενός μη δίκαιου ή παράνομου πλεονεκτήματος.
9. Απατηλή χρηματοοικονομική αναφορά (Fraudulent financial reporting) – Εμπεριέχει σκόπιμα λάθη, συμπεριλαμβανομένων παραλείψεων ποσών ή γνωστοποιήσεων στις οικονομικές καταστάσεις, για την εξαπάτηση των χρηστών των οικονομικών καταστάσεων.
10. Αποτέλεσμα μιας λογιστικής εκτίμησης (Outcome of an accounting estimate) – Το πραγματικό χρηματικό ποσό το οποίο προκύπτει από την κατάληξη της υποκείμενης συναλλαγής(ών), γεγονότος(των), συνθήκης(ών) που αφορά η λογιστική εκτίμηση.
11. Ασκών το επάγγελμα (Practitioner) – Ένας επαγγελματίας λογιστής σε δημόσια άσκηση του επαγγέλματος.
12. Ασυνέπεια (Inconsistency) – Άλλες πληροφορίες που αντιφάσκουν με πληροφορίες που περιέχονται στις οικονομικές καταστάσεις. Μια ουσιώδης ασυνέπεια μπορεί να εγείρει αμφιβολίες σχετικά με τα συμπεράσματα του ελέγχου που εξήχθησαν από τα ελεγκτικά τεκμήρια που αποκτήθηκαν προγενέστερα και, πιθανόν, σχετικά με τη βάση της γνώμης του ελεγκτή επί των οικονομικών καταστάσεων.

13. Γνώμη ελέγχου (Audit opinion) – Η γνώμη που εκφράζεται από τον ελεγκτή επί των υποκείμενων σε έλεγχο οικονομικών καταστάσεων (βλέπε Τροποποιημένη / Διαφοροποιημένη γνώμη και Μη Τροποποιημένη / Διαφοροποιημένη Γνώμη (Modified opinion and Unmodified opinion)).
14. Διαδικασίες εκτίμησης κινδύνου (Risk assessment procedures) – Οι ελεγκτικές διαδικασίες που εκτελούνται για την απόκτηση κατανόησης της οντότητας και του περιβάλλοντός της, συμπεριλαμβανομένων των εσωτερικών δικλίδων της οντότητας, με σκοπό τον εντοπισμό και την εκτίμηση των κινδύνων ουσιωδών σφαλμάτων σε επίπεδο οικονομικών καταστάσεων και ισχυρισμών, είτε οφείλονται σε απάτη είτε σε λάθος.
15. Διαδικασία της οντότητας για την εκτίμηση κινδύνων (Entity's risk assessment process) – Ένα συστατικό των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας το οποίο είναι η διαδικασία της οντότητας για τον εντοπισμό των επιχειρηματικών κινδύνων που σχετίζονται με τους στόχους χρηματοοικονομικής αναφοράς και για τη λήψη απόφασης σχετικά με τις ενέργειες για την αντιμετώπιση αυτών των κινδύνων καθώς και των εξ' αυτών αποτελεσμάτων.
16. Διασφάλιση (Assurance) – (βλέπε Εύλογη διασφάλιση (Reasonable assurance)).
17. Διαφοροποιημένη / Τροποποιημένη γνώμη (Modified opinion) – Γνώμη με εξαίρεση, αρνητική γνώμη ή αδυναμία έκφρασης γνώμης.
18. Διάχυτος (pervasive) – Ένας όρος, στο πλαίσιο σφαλμάτων, που περιγράφει τις επιπτώσεις ή τις ενδεχόμενες επιπτώσεις σφαλμάτων, εάν υπάρχουν, επί των οικονομικών καταστάσεων, τα οποία δεν εντοπίζονται εξαιτίας αδυναμίας απόκτησης επαρκών και κατάλληλων ελεγκτικών τεκμηρίων. Διάχυτες επιπτώσεις επί των οικονομικών καταστάσεων είναι εκείνες που, κατά τη γνώμη του ελεγκτή: α) δεν περιορίζονται σε συγκεκριμένα στοιχεία, λογαριασμούς ή κονδύλια των οικονομικών καταστάσεων, β) εάν περιορίζονται με αυτό τον τρόπο, αντιπροσωπεύουν ή θα μπορούσαν να αντιπροσωπεύουν μια ουσιώδη αναλογία των οικονομικών καταστάσεων, γ) σε ότι αφορά γνωστοποιήσεις, είναι θεμελιώδεις για την κατανόηση των οικονομικών καταστάσεων από τους χρήστες.

19. Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς (International financial reporting standards) – Τα Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς που εκδίδονται από το Συμβούλιο Διεθνών Λογιστικών Προτύπων (IASB).
20. Διερεύνηση (Inquiry) – Η διερεύνηση συνίσταται στην αναζήτηση πληροφοριών από πρόσωπα που έχουν γνώση για χρηματοοικονομικά και μη χρηματοοικονομικά θέματα, εντός ή εκτός της οντότητας.
21. Δοκιμασία (Test) – Η εφαρμογή διαδικασιών σε μερικές ή στο σύνολο των μονάδων ενός πληθυσμού.
22. Δοκιμασίες επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Test of controls) – Μια ελεγκτική δοκιμασία σχεδιασμένη για να αξιολογεί τη λειτουργική αποτελεσματικότητα των δικλίδων στην αποτροπή ή τον εντοπισμό και τη διόρθωση ουσιωδών σφαλμάτων σε επίπεδο ισχυρισμών.
23. Δοκιμασίες λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (test of details) – είναι μία από τις δύο κατηγορίες των ουσιαστικών διαδικασιών (βλέπε σχετικά και Ουσιαστικές Διαδικασίες). Οι διαδικασίες αυτές σχεδιάζονται προκειμένου να εντοπίζονται ουσιώδη σφάλματα σε επίπεδο ισχυρισμού και κυρίως περιλαμβάνουν: α) διαδικασίες επισκόπησης (review) β) διαδικασίες διερεύνησης (inquiry), γ) διαδικασίες εξέτασης (investigation), δ) διαδικασίες επιθεώρησης (inspection) και ε) διαδικασίες επιβεβαίωσης (confirmation) των λογιστικών αρχείων της επιχειρηματικής μονάδας, καθώς και διαδικασίες εκτίμησης και εξέτασης λοιπών ελεγκτικών τεκμηρίων, τα οποία υποστηρίζουν τα κονδύλια και τις γνωστοποιήσεις που περιέχονται στις οικονομικές καταστάσεις³³.
24. Δραστηριότητες εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Control activities) – Εκείνες οι πολιτικές και διαδικασίες που βοηθούν στην εξασφάλιση ότι οι οδηγίες της διοίκησης εκτελούνται. Οι δραστηριότητες των δικλίδων αποτελούν συστατικό των εσωτερικών δικλίδων.

³³ Ο συγκεκριμένος ορισμός δεν αποτελεί επίσημο ορισμό των ΔΠΕ, ωστόσο στηρίζεται σημαντικά στο θεωρητικό πλαίσιο των ΔΠΕ 330 και ΔΠΕ 200.

25. Εγγενής κίνδυνος (Inherent risk) – (Βλέπε Κίνδυνος ουσιώδους λάθους – (Risk of material misstatement).
26. Εισηγμένη οντότητα (Listed entity) – Μια οντότητα της οποίας μετοχές ή τίτλοι χρέους έχουν τιμή προσφοράς ή είναι εισηγμένοι σε αναγνωρισμένο χρηματιστήριο αξιών, ή διαπραγματεύονται με βάση τους κανονισμούς ενός αναγνωρισμένου χρηματιστηρίου αξιών ή άλλου ισοδύναμου σώματος.
27. Εκείνοι που είναι επιφορτισμένοι με τη διακυβέρνηση (Those charged with governance) – Το πρόσωπο(α) ή ο οργανισμός(οί) (για παράδειγμα, ένας εταιρικός θεματοφύλακας) με την ευθύνη εποπτείας της στρατηγικής κατεύθυνσης της οντότητας και με δεσμεύσεις που σχετίζονται με τη λογοδοσία της οντότητας. Αυτό περιλαμβάνει την εποπτεία της διαδικασίας χρηματοοικονομικής αναφοράς. Για μερικές οντότητες σε ορισμένες δικαιοδοσίες, εκείνοι που είναι επιφορτισμένοι με τη διακυβέρνηση μπορεί να περιλαμβάνουν το προσωπικό της διοίκησης, για παράδειγμα, εκτελεστικά μέλη ενός συμβουλίου διακυβέρνησης μιας οντότητας του ιδιωτικού ή του δημόσιου τομέα, ή ένα ιδιοκτήτη-διευθυντή.
28. Εκτιμώ (Assess) – Αναλύω εντοπισμένους κινδύνους με σκοπό να εξάγω συμπέρασμα για τη σοβαρότητά τους. Κατά παραδοχή, ο όρος «εκτιμώ» χρησιμοποιείται μόνο σε σχέση με τους κινδύνους (βλέπε επίσης Αξιολογώ – Evaluate).
29. Ελάττωμα σε εσωτερική δικλείδα ασφαλείας (Deficiency in internal control) – Αυτό υπάρχει όταν: (α) μία εσωτερική δικλείδα ασφαλείας είναι σχεδιασμένη, έχει εφαρμοστεί και λειτουργεί με τέτοιο τρόπο που αδυνατεί να αποτρέψει ή να εντοπίσει και διορθώσει λάθη στις οικονομικές καταστάσεις σε έγκαιρη βάση, (β) απουσιάζει μια εσωτερική δικλείδα ασφαλείας που είναι απαραίτητη για να αποτρέψει ή να εντοπίσει και διορθώσει λάθη στις οικονομικές καταστάσεις σε έγκαιρη βάση.

30. Έλεγχος οικονομικών καταστάσεων (Auditing) – Μία συστηματική διαδικασία αντικειμενικής λήψης και αξιολόγησης τεκμηρίων αναφορικά με ισχυρισμούς επί οικονομικών ενεργειών και γεγονότων, προκειμένου να εκτιμηθεί ο βαθμός αντιστοιχίας μεταξύ των ισχυρισμών αυτών και των εφαρμοσμένων κατάλληλων κριτηρίων και της επικοινωνίας των αποτελεσμάτων στους σκοπούμενους χρήστες (Ο' Reilly και λοιποί, 1998).
31. Ελεγκτικά τεκμήρια (Audit evidence) – Πληροφορίες που χρησιμοποιούνται από τον ελεγκτή για να καταλήξει στα συμπεράσματα στα οποία βασίζεται η γνώμη του. Τα ελεγκτικά τεκμήρια περιλαμβάνουν τις πληροφορίες που εμπεριέχονται στα λογιστικά αρχεία που στηρίζουν τις οικονομικές καταστάσεις, όσο και άλλες πληροφορίες (Βλέπε Επάρκεια ελεγκτικών τεκμηρίων και Καταλληλότητα ελεγκτικών τεκμηρίων – Sufficiency of audit evidence and Appropriateness of audit evidence).
32. Ελεγκτής (Auditor) – Ο όρος «ελεγκτής» χρησιμοποιείται για αναφορά στο πρόσωπο ή πρόσωπα που διενεργούν τον έλεγχο, συνήθως στον εταίρο ανάθεσης ή άλλα μέλη της ομάδας ανάθεσης ή, όπου έχει εφαρμογή, στη λογιστική επιχείρηση. Όταν ένα Διεθνές Πρότυπο Ελέγχου ρητά αποσκοπεί μια απαίτηση ή ευθύνη να εκπληρώνεται από τον εταίρο ανάθεσης, χρησιμοποιείται ο όρος «εταίρος ανάθεσης» παρά ο όρος «ελεγκτής». «Εταίρος ανάθεσης» και «λογιστική επιχείρηση» πρέπει να εκλαμβάνονται ως αναφορές στα ισοδύναμά τους του δημοσίου τομέα, όπου είναι σχετικό.
33. Ελεγκτικός οίκος / επιχείρηση / γραφείο (audit firm) – Ένας ασκών ατομικό επάγγελμα, συνεταιρισμός, εταιρεία ή άλλη οντότητα επαγγελματιών λογιστών.
- Περαιτέρω, Ελεγκτικό Γραφείο, σύμφωνα με το Ν. 3693/2008 της Επιτροπής Λογιστικής Τυποποίησης και Ελέγχων, ορίζεται ως το νομικό πρόσωπο, ανεξάρτητα από τον τύπο της νομικής του προσωπικότητας, το οποίο έχει λάβει άδεια από την ΕΛΤΕ να διενεργεί υποχρεωτικούς ελέγχους.

34. Ελεγκτικός κίνδυνος (Audit risk) – Ο κίνδυνος ο ελεγκτής να εκφράσει μη ενδεδειγμένη γνώμη ελέγχου, όταν οι οικονομικές καταστάσεις είναι ουσιωδώς εσφαλμένες. Ο ελεγκτικός κίνδυνος είναι συνάρτηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους και του κινδύνου εντοπισμού.
35. Ελεγκτική δειγματοληψία (Audit sampling) – Η εφαρμογή ελεγκτικών διαδικασιών σε λιγότερο από το 100% των στοιχείων εντός ενός πληθυσμού που σχετίζεται με τον έλεγχο, έτσι ώστε όλες οι μονάδες δειγματοληψίας να έχουν μια πιθανότητα να επιλεγούν για να παράσχουν στον ελεγκτή μια εύλογη βάση από την οποία θα εξάγει συμπεράσματα για ολόκληρο τον πληθυσμό.
36. Ελεγμένες οικονομικές καταστάσεις (Audited financial statements) – Οικονομικές καταστάσεις ελεγμένες από τον ελεγκτή (σύμφωνα με τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου ή άλλα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου), και από τις οποίες προέρχονται οι περιληπτικές οικονομικές καταστάσεις.
37. Ενδιάμεση χρηματοοικονομική πληροφορία ή καταστάσεις (Interim financial information or statements) – Χρηματοοικονομικές πληροφορίες (που μπορεί να είναι μικρότερης έκτασης από ένα πλήρες σύνολο οικονομικών καταστάσεων όπως αυτές ορίστηκαν ανωτέρω) που εκδίδονται σε ενδιάμεσες ημερομηνίες (συνήθως εξαμηνιαία ή τριμηνιαία) σε σχέση με μια οικονομική περίοδο.
38. Εξαίρεση (Exception) – Μια απάντηση που υποδηλώνει διαφορά μεταξύ πληροφορίας που ζητήθηκε να επιβεβαιωθεί, ή εμπεριέχεται στα αρχεία της οντότητας, και πληροφορίας που παρέχεται από το μέρος που επιβεβαιώνει.
39. Εξετάζω (Investigate) – Διερευνώ θέματα που ανακύπτουν από άλλες διαδικασίες με σκοπό την επίλυσή τους.
40. Εξωτερική επιβεβαίωση (External confirmation) – Ελεγκτικά τεκμήρια που αποκτήθηκαν ως άμεση γραπτή απάντηση προς τον ελεγκτή από ένα τρίτο μέρος (το μέρος που επιβεβαιώνει), σε έντυπη μορφή ή με ηλεκτρονικό ή άλλο μέσο.

41. Επαγγελματίας λογιστής σε δημόσια άσκηση του επαγγέλματος (Professional accountant in public practice) – Ένας επαγγελματίας λογιστής, ανεξάρτητα από τον τομέα απασχόλησής του (για παράδειγμα έλεγχος, φορολογικά ή παροχή συμβουλών) σε μια λογιστική επιχείρηση που παρέχει επαγγελματικές υπηρεσίες. Ο όρος αυτός επίσης αναφέρεται σε επιχείρηση επαγγελματιών λογιστών σε δημόσια άσκηση του επαγγέλματος.
42. Επαγγελματική Γνώμη (Audit opinion) – (βλέπε Γνώμη Ελέγχου (Audit Opinion) και Τροποποιημένη / Διαφοροποιημένη γνώμη και Μη Τροποποιημένη / Διαφοροποιημένη Γνώμη (Modified opinion και Unmodified opinion).
43. Επαγγελματική κρίση (Professional judgment) – Η εφαρμογή σχετικής εκπαίδευσης, γνώσης και εμπειρίας, εντός του πλαισίου που παρέχεται από τα πρότυπα ελέγχου, λογιστικής και δεοντολογίας, κατά τη λήψη ενήμερων αποφάσεων σχετικά με τους τρόπους δράσης που ενδείκνυνται στις περιστάσεις της ανάθεσης ελέγχου.
44. Επαγγελματικός σκεπτικισμός (Professional skepticism) – Μια νοοτροπία που περιλαμβάνει διερευνητικό πνεύμα, την εγρήγορση για συνθήκες που μπορεί να υποδηλώνουν πιθανό λάθος, ακούσιο ή εκούσιο (απάτη), και κριτική εκτίμηση των τεκμηρίων.
45. Επαγγελματικά πρότυπα (Professional standards) – Τα Γενικώς Παραδεκτά Πρότυπα Ελέγχου και σχετικές απαιτήσεις δεοντολογίας.
46. Επάρκεια (ελεγκτικών τεκμηρίων) (Sufficiency (of audit evidence)) – Το μέτρο της ποσότητας των ελεγκτικών τεκμηρίων. Η ποσότητα των ελεγκτικών τεκμηρίων που απαιτούνται επηρεάζεται από την εκτίμηση του ελεγκτή για τους κινδύνους ουσιώδους λάθους καθώς και από την ποιότητα αυτών των ελεγκτικών τεκμηρίων.
47. Επιθεώρηση (ως ελεγκτική διαδικασία) (Inspection (as an audit procedure)) – Η εξέταση αρχείων ή εγγράφων, εσωτερικών ή εξωτερικών, σε έντυπη ή ηλεκτρονική μορφή ή σε άλλα μέσα, ή φυσική εξέταση ενός περιουσιακού στοιχείου.

48. Εσωτερικές δικλείδες ασφαλείας (Internal controls) – Η σειρά ενεργειών που σχεδιάζεται, υλοποιείται και συντηρείται από εκείνους που είναι επιφορτισμένοι με τη διακυβέρνηση, τη διοίκηση και από άλλα μέλη του προσωπικού, με σκοπό την παροχή εύλογης διασφάλισης σχετικά με την επίτευξη των στόχων της οντότητας σε σχέση με την αξιοπιστία της χρηματοοικονομικής αναφοράς, την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα των λειτουργιών και τη συμμόρφωση με εφαρμοστέους νόμους και κανονισμούς. Ο όρος «δικλείδες» αναφέρεται σε κάθε πτυχή ενός ή περισσότερων συστατικών των εσωτερικών δικλίδων.
49. Επιχειρηματικός κίνδυνος (Business risk) – Ένας κίνδυνος που προκύπτει από σοβαρές καταστάσεις, γεγονότα, περιστάσεις, ενέργειες ή αδράνεια ο οποίος μπορεί να επηρεάσει δυσμενώς την ικανότητα μιας λογιστικής επιχείρησης να επιτυγχάνει τους στόχους της και να υλοποιεί τις στρατηγικές της, ή από τη θέσπιση μη ενδεδειγμένων στόχων και στρατηγικών.
50. Εύλογη διασφάλιση (στο πλαίσιο αναθέσεων διασφάλισης, περιλαμβανομένων αναθέσεων ελέγχου, και δικλίδων ποιότητας) (Reasonable assurance (in the context of assurance engagements, including audit engagements, and quality control)) – Ένα υψηλό, αλλά όχι απόλυτο, επίπεδο διασφάλισης.
51. Εφαρμοστέο πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς (Applicable financial reporting framework) – Το πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς που υιοθετήθηκε από τη διοίκηση και, όπου συντρέχει περίπτωση, από εκείνους που είναι επιφορτισμένοι με τη διακυβέρνηση κατά την κατάρτιση των οικονομικών καταστάσεων το οποίο είναι αποδεκτό, δεδομένης της φύσης της οντότητας και του στόχου των οικονομικών καταστάσεων, ή το οποίο απαιτείται από νόμο ή κανονισμό.
52. Ιστορικές χρηματοοικονομικές πληροφορίες (Historical financial information) – Πληροφορίες που εκφράζονται σε χρηματοοικονομικούς όρους σε σχέση με μια συγκεκριμένη οντότητα, που προέρχονται κυρίως από το λογιστικό σύστημα της οντότητας, σχετικά με οικονομικά γεγονότα που συνέβησαν σε παρελθούσες χρονικές περιόδους ή σχετικά με οικονομικές συνθήκες ή περιστάσεις σε χρονικές στιγμές του παρελθόντος.

53. Ισχυρισμοί της διοίκησης (Assertions) – Διαβεβαιώσεις της διοίκησης, ρητές ή κατ’ άλλο τρόπο, οι οποίες ενσωματώνονται στις οικονομικές καταστάσεις, που χρησιμοποιούνται από τον ελεγκτή για να εξετάσει τους διαφορετικούς τύπους ενδεχόμενων σφαλμάτων που μπορεί να συμβαίνουν.
54. Καταλληλότητα (ελεγκτικών τεκμηρίων) (Appropriateness (of audit evidence)) – Το μέτρο της ποιότητας των ελεγκτικών τεκμηρίων. Δηλαδή, της σχετικότητάς τους και της αξιοπιστίας τους στην παροχή υποστήριξης για τα συμπεράσματα επί των οποίων βασίζεται η γνώμη του ελεγκτή.
55. Κατάλληλα κριτήρια (Suitable criteria) – Παρουσιάζουν τα ακόλουθα χαρακτηριστικά: (α) Συνάφεια (Relevance): τα σχετικά κριτήρια συνεισφέρουν στην εξαγωγή συμπερασμάτων που βοηθούν τη λήψη αποφάσεων από τους χρήστες στους οποίους απευθύνονται, (β) Πληρότητα (Completeness): Τα κριτήρια είναι επαρκώς πλήρη όταν δεν παραλείπονται σχετικοί παράγοντες που θα μπορούσαν να επηρεάσουν τα συμπεράσματα, εντός του πλαισίου των περιστάσεων της ανάθεσης. Τα πλήρη κριτήρια περιλαμβάνουν, όπου ενδείκνυται, μέτρα σύγκρισης για την παρουσίαση και τις γνωστοποιήσεις, (γ) Αξιοπιστία (Reliability): Τα αξιόπιστα κριτήρια επιτρέπουν εύλογα συνεπή αξιολόγηση ή επιμέτρηση του υποκείμενου θέματος συμπεριλαμβανόμενων, όπου ενδείκνυται, της παρουσίασης και των γνωστοποιήσεων, όταν χρησιμοποιούνται σε παρόμοιες περιστάσεις από επαγγελματίες που έχουν παρόμοια προσόντα, (δ) Ουδετερότητα (Neutrality): Τα ουδέτερα κριτήρια συνεισφέρουν σε συμπεράσματα που είναι ελεύθερα από μεροληψία, (ε) Κατανοητότητα (Understandability): Τα κατανοητά κριτήρια συμβάλουν σε συμπεράσματα τα οποία είναι σαφή, πλήρη και δεν υπόκεινται σε σημαντικά διαφορετικές ερμηνείες.
56. Κατάχρηση περιουσιακών στοιχείων (Misappropriation of assets) – Σχετίζεται με την κλοπή περιουσιακών στοιχείων της οντότητας και συχνά διαπράττεται από εργαζομένους σε σχετικά μικρά και μη σημαντικά ποσά. Ωστόσο, μπορεί να εμπλέκονται και μέλη της διοίκησης οι οποίοι συνήθως είναι πιο ικανοί στη συγκάλυψη ή στην απόκρυψη των καταχρήσεων με τρόπους που είναι δύσκολο να εντοπιστούν.

57. Κίνδυνος ανάθεσης διασφάλισης / Κίνδυνος ανάθεσης εργασίας διασφάλισης (Assurance engagement risk) – Ο κίνδυνος ένας επαγγελματίας να εκφράσει ένα μη ενδεδειγμένο συμπέρασμα, όταν οι πληροφορίες του υποκείμενου θέματος είναι ουσιωδώς εσφαλμένες.
58. Κίνδυνος εντοπισμού (Detection risk) – Ο κίνδυνος οι διαδικασίες που εκτελούνται από τον ελεγκτή, για να μειώσει τον ελεγκτικό κίνδυνο σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο, να μην εντοπίσουν ένα λάθος που υφίσταται και το οποίο θα μπορούσε να είναι ουσιώδες είτε από μόνο του ή όταν συναθροιστεί με άλλα λάθη.
59. Κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Control risk) – (βλέπε Κίνδυνος ουσιώδους λάθους (Risk of material misstatement)).
60. Κίνδυνος ουσιώδους λάθους / λάθους (Risk of material misstatement) – Ο κίνδυνος οι οικονομικές καταστάσεις να είναι ουσιωδώς εσφαλμένες προ της διενέργειας του ελέγχου. Αυτός ο κίνδυνος αποτελείται από δύο συστατικά που περιγράφονται ως κατωτέρω σε επίπεδο ισχυρισμού:
- α) Εγγενής κίνδυνος (Inherent risk) – Η επιρρέπεια ενός ισχυρισμού σχετικά με μια κατηγορία συναλλαγών, το υπόλοιπο λογαριασμού ή γνωστοποίηση, σε λάθος το οποίο θα μπορούσε να είναι ουσιώδες είτε ατομικά ή όταν συναθροιστεί με άλλα λάθη, πριν την εξέταση οποιονδήποτε σχετικών δικλίδων διασφάλισης.
- β) Κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Control risk) – Ο κίνδυνος ένα λάθος το οποίο θα μπορούσε να συμβεί σε ένα ισχυρισμό σχετικά με μια κατηγορία συναλλαγών, υπόλοιπο λογαριασμού ή γνωστοποίηση και το οποίο θα μπορούσε να είναι ουσιώδες είτε από μόνο του ή όταν συναθροιστεί με άλλα λάθη, να μην αποτραπεί ή να μην εντοπιστεί και διορθωθεί έγκαιρα από τις εσωτερικές δικλίδες της οντότητας.
61. Λάθος (Error) – Ένα ακούσιο λάθος / σφάλμα στις οικονομικές καταστάσεις, περιλαμβανομένης της παράλειψης ενός ποσού ή μιας γνωστοποίησης.

62. Λάθος / Σφάλμα (Misstatement) – Μια διαφορά μεταξύ του ποσού, της ταξινόμησης, της παρουσίασης ή της γνωστοποίησης ενός στοιχείου των οικονομικών καταστάσεων και του ποσού, της ταξινόμησης, της παρουσίασης ή της γνωστοποίησης που απαιτείται για να βρίσκεται αυτό το στοιχείο σε συμφωνία με το εφαρμοστέο πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς. Λάθη / σφάλματα μπορεί να προκύπτουν από ακούσια λάθη ή εκούσια λάθη (=απάτη).

Όπου ο ελεγκτής εκφράζει μια γνώμη σχετικά με το εάν οι οικονομικές καταστάσεις παρουσιάζονται εύλογα από κάθε ουσιώδη άποψη ή δίνουν μια αληθή και εύλογη εικόνα, τα λάθη / σφάλματα περιλαμβάνουν επίσης εκείνες τις προσαρμογές σε ποσά, ταξινομήσεις, παρουσίαση ή γνωστοποιήσεις που, κατά την κρίση του ελεγκτή, είναι απαραίτητες ώστε οι οικονομικές καταστάσεις να παρουσιάζονται εύλογα από κάθε ουσιώδη άποψη ή να δίνουν μια αληθή και εύλογη εικόνα.

63. Λειτουργία εσωτερικού ελέγχου (Internal audit function) – Μια αξιολογική δραστηριότητα που έχει δημιουργηθεί εντός μιας οντότητας ή προσφέρεται ως υπηρεσία προς την οντότητα. Οι λειτουργίες της περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων, την εξέταση, αξιολόγηση και παρακολούθηση της επάρκειας και αποτελεσματικότητας των εσωτερικών δικλίδων.

64. Λογιστικά αρχεία (Accounting records) – Τα αρχεία των αρχικών εγγραφών και τα βοηθητικά αρχεία, όπως διασταυρώσεις και αρχεία ηλεκτρονικής μεταφοράς κεφαλαίων, τιμολόγια, συμβάσεις, το γενικό και τα αναλυτικά καθολικά, τις ημερολογιακές εγγραφές και άλλες προσαρμογές στις οικονομικές καταστάσεις που δεν εμφανίζονται στις επίσημες ημερολογιακές εγγραφές καθώς και αρχεία όπως φύλλα εργασίας και πίνακες που στηρίζουν την κατανομή κόστους, υπολογισμούς, συμφωνίες και γνωστοποιήσεις.

65. Λογιστική εκτίμηση (Accounting estimate) – Ένα κατά προσέγγιση χρηματικό ποσό εν απουσία ενός ακριβούς μέσου επιμέτρησης. Αυτός ο όρος χρησιμοποιείται για ένα ποσό μετρούμενο στην εύλογη αξία όταν υπάρχει αβεβαιότητα στη μέτρηση καθώς και για άλλα ποσά που απαιτούν εκτίμηση. Όπου τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου πραγματεύονται μόνο λογιστικές εκτιμήσεις

που περιλαμβάνουν μέτρηση σε εύλογη αξία, χρησιμοποιείται ο όρος «λογιστικές εκτιμήσεις εύλογης αξίας».

66. Μη διαφοροποιημένη / τροποποιημένη γνώμη (Unmodified opinion) – Η («σύμφωνη») γνώμη που εκφράζεται από τον ελεγκτή όταν ο ελεγκτής συμπεραίνει ότι οι οικονομικές καταστάσεις έχουν καταρτιστεί, από κάθε ουσιώδη άποψη, σύμφωνα με ένα εφαρμοστέο πλαίσιο χρηματοοικονομικής πληροφόρησης.
67. Μη διορθωμένα λάθη / σφάλματα (Uncorrected misstatements) – Λάθη / Σφάλματα που ο ελεγκτής έχει συγκεντρώσει κατά τη διάρκεια του ελέγχου και που δεν έχουν διορθωθεί.
68. Νόμιμος Ελεγκτής – Φυσικό πρόσωπο που έχει λάβει άδεια, σύμφωνα με το Ν. 3693/2008, από την Επιτροπή Λογιστικής Τυποποίησης και Ελέγχων να διενεργεί υποχρεωτικούς ελέγχους.
69. Οικονομικές καταστάσεις (Financial statements) – Μια δομημένη παρουσίαση ιστορικών χρηματοοικονομικών πληροφοριών, συμπεριλαμβανομένων σχετικών σημειώσεων, οι οποίες αποσκοπούν στο να γνωστοποιήσουν τους οικονομικούς πόρους της οντότητας ή τις δεσμεύσεις σε ένα σημείο του χρόνου ή τις αλλαγές επί αυτών για μια χρονική περίοδο, σύμφωνα με ένα πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς. Οι σχετικές σημειώσεις / γνωστοποιήσεις τυπικά αποτελούν μια περίληψη των σημαντικών λογιστικών πολιτικών και άλλων επεξηγηματικών πληροφοριών. Ο όρος «Οικονομικές καταστάσεις» τυπικά αναφέρεται σε ένα πλήρες σύνολο οικονομικών καταστάσεων, όπως ορίζεται από τις απαιτήσεις του εφαρμοστέου πλαισίου χρηματοοικονομικής αναφοράς, αλλά μπορεί επίσης να αναφέρεται σε μια επιμέρους οικονομική κατάσταση.
70. Οντότητες Δημόσιου Ενδιαφέροντος – Ανώνυμες Εταιρείες με τίτλους εισηγμένους σε χρηματιστήριο, χρηματοπιστωτικά ιδρύματα και ασφαλιστικές εταιρείες.

71. Ουσιαστικές διαδικασίες (Substantive procedures) – Ελεγκτικές διαδικασίες διενεργούμενες για τον εντοπισμό ουσιωδών σφαλμάτων σε επίπεδο ισχυρισμών. Περιλαμβάνουν: (α) δοκιμασίες επί των λεπτομερειών κατηγοριών συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων και (β) ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες.

72. Ουσιώδες μέγεθος (Materiality) – Είναι το μέγεθος μίας παράλειψης ή μίας ανακρίβειας της λογιστικής πληροφόρησης, που ενόψει διαφόρων συνθηκών κάνει πολύ πιθανόν την κρίση ενός λογικού προσώπου που βασίζεται σε αυτή την πληροφόρηση να αλλάξει ή να επηρεαστεί από αυτήν την παράλειψη ή ανακρίβεια (Καζαντζής, 2006).

Το ουσιώδες μέγεθος το οποίο καθορίζεται στο σχεδιασμό του ελέγχου, δε θέτει αναγκαστικά ένα ποσό κάτω από το οποίο τα μη διορθωμένα σφάλματα, μεμονωμένα ή συνολικά, θα αξιολογούνται πάντα ως μη ουσιώδη. Οι περιστάσεις που σχετίζονται με ορισμένα σφάλματα μπορεί να κάνουν τον ελεγκτή να τα αξιολογήσει ως ουσιώδη, έστω και αν είναι κάτω του ουσιώδους μεγέθους. Το ουσιώδες μέγεθος εφαρμόζεται επίσης και στην αξιολόγηση της επίπτωσης των εντοπισμένων σφαλμάτων επί του ελέγχου, καθώς και των μη διορθωμένων σφαλμάτων, εάν υπάρχουν, επί των οικονομικών καταστάσεων (ΔΠΕ 320, IFAC 2012).

73. Ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης (Performance materiality) – Το ποσό ή ποσά που τίθενται από τον ελεγκτή σε μικρότερο επίπεδο από το ουσιώδες μέγεθος των οικονομικών καταστάσεων ως σύνολο για να μειωθεί σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο η πιθανότητα το άθροισμα των μη διορθωμένων και μη εντοπισμένων σφαλμάτων να υπερβαίνει το ουσιώδες μέγεθος για τις οικονομικές καταστάσεις ως σύνολο. Όταν συντρέχει περίπτωση, το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης αναφέρεται επίσης στο ποσό ή ποσά που τίθενται από τον ελεγκτή χαμηλότερα από το επίπεδο ή επίπεδα ουσιώδους μεγέθους για συγκεκριμένες κατηγορίες συναλλαγών, υπόλοιπα λογαριασμών ή γνωστοποιήσεις.

74. Παρακολούθηση (Observation) – Συνίσταται στην παρατήρηση σειράς ενεργειών ή διαδικασίας που εκτελείται από άλλους, για παράδειγμα, η παρατήρηση από τον ελεγκτή της καταμέτρησης των αποθεμάτων από το προσωπικό της οντότητας ή της διενέργειας δραστηριοτήτων δικλίδων.
75. Παρακολούθηση εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Monitoring of controls) – Μια σειρά ενεργειών με σκοπό την εκτίμηση της αποτελεσματικότητας λειτουργίας των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας διαχρονικά. Περιλαμβάνει την εκτίμηση του σχεδιασμού και της λειτουργίας των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας σε έγκαιρη βάση και την ανάληψη των απαραίτητων διορθωτικών ενεργειών, τροποποιούμενων σε αλλαγές των συνθηκών. Η παρακολούθηση των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας είναι ένα συστατικό των δικλίδων αυτών.
76. Περιβάλλον εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Control environment) – Περιλαμβάνει τις λειτουργίες διακυβέρνησης και διοίκησης και τη στάση, την επίγνωση και τις ενέργειες εκείνων που είναι επιφορτισμένοι με τη διακυβέρνηση και τη διοίκηση, αναφορικά με τις εσωτερικές δικλίδες της οντότητας και τη σημασία αυτών των δικλίδων στην οντότητα. Το περιβάλλον των δικλίδων είναι ένα συστατικό των εσωτερικών δικλίδων.
77. Πληροφορίες επί του υποκείμενου θέματος (Subject matter information) – Το αποτέλεσμα αξιολόγησης ή επιμέτρησης ενός υποκείμενου θέματος. Είναι οι πληροφορίες επί του υποκείμενου θέματος για τις οποίες ο ασκών το επάγγελμα συλλέγει επαρκή, κατάλληλα τεκμήρια που παρέχουν μια εύλογη βάση για την έκφραση ενός συμπεράσματος σε μια έκθεση διασφάλισης.
78. Σημαντικές ελλείψεις στις εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας (Significant deficiencies in internal control) – Μια έλλειψη ή ένας συνδυασμός ελλείψεων στις εσωτερικές δικλίδες που, κατά την επαγγελματική κρίση του ελεγκτή, είναι επαρκούς σημασίας που να δικαιολογεί την προσοχή εκείνων που είναι επιφορτισμένοι με τη διακυβέρνηση.

79. Σκοπούμενοι χρήστες (Intended users) – Το πρόσωπο, τα πρόσωπα ή κατηγορία προσώπων για τα οποία ο επαγγελματίας συντάσσει την έκθεση διασφάλισης. Το υπεύθυνο μέρος μπορεί να είναι ένας από τους σκοπούμενους χρήστες, αλλά όχι ο μοναδικός.
80. Σοβαρός / Ουσιώδης κίνδυνος (Significant risk) – Ένας κίνδυνος ουσιώδους λάθους / λάθους που εντοπίσθηκε και εκτιμήθηκε και που κατά την κρίση του ελεγκτή απαιτεί ειδική ελεγκτική εξέταση.
81. Συναλλαγή σε καθαρά εμπορική βάση (arm's length transaction) – Μια συναλλαγή που διενεργείται με τέτοιους όρους και συνθήκες, ως μεταξύ ενός πρόθυμου αγοραστή και ενός πρόθυμου πωλητή, οι οποίοι δεν έχουν σχέσεις και ενεργούν ανεξάρτητα ο ένας από τον άλλον και επιδιώκουν ο καθένας το μέγιστο συμφέρον του.
82. Συνδεδεμένο μέρος (Related party) – Ένα μέρος το οποίο είναι είτε: α) ένα συνδεδεμένο μέρος όπως ορίζεται στο εφαρμοστέο πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς, ή β) όπου το εφαρμοστέο πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς θεσπίζει ελάχιστες ή καμία απαίτηση για συνδεδεμένα μέρη: (i) ένα πρόσωπο ή άλλη οντότητα που έχει τον έλεγχο ή σημαντική επιρροή, άμεσα ή έμμεσα διαμέσου ενός ή περισσότερων ενδιαμέσων, επί της αναφερόμενης οντότητας, (ii) μια άλλη οντότητα επί της οποίας η αναφερόμενη οντότητα έχει τον έλεγχο ή σημαντική επιρροή, άμεσα ή έμμεσα διαμέσου ενός ή περισσότερων ενδιαμέσων, ή (iii) μια άλλη οντότητα υπό κοινό έλεγχο με την αναφερόμενη οντότητα έχοντας: α) κοινή ελέγχουσα ιδιοκτησία, β) ιδιοκτήτες οι οποίοι είναι μέλη στενής οικογένειας και γ) κοινά κύρια στελέχη διοίκησης.
- Ωστόσο, οντότητες που είναι υπό κοινό έλεγχο από το κράτος (δηλαδή, μια εθνική, περιφερειακή ή τοπική κυβέρνηση) δεν θεωρούνται συνδεδεμένες εκτός εάν εμπλέκονται σε σημαντικές συναλλαγές ή μοιράζονται μεταξύ τους πόρους σε σημαντικό βαθμό.

83. Στρατηγική ελέγχου (Audit strategy) – Θέτει το πεδίο, το χρόνο και την κατεύθυνση του ελέγχου και καθοδηγεί την ανάπτυξη του λεπτομερέστερου σχεδιασμού του ελέγχου.
84. Τεκμηρίωση του ελέγχου (Audit documentation) – Το αρχείο των ελεγκτικών διαδικασιών που διενεργήθηκαν, τα σχετικά ελεγκτικά τεκμήρια που αποκτήθηκαν και τα συμπεράσματα στα οποία κατέληξε ο ελεγκτής (ο όρος «φύλλα εργασίας» χρησιμοποιείται μερικές φορές).
85. Φάκελος ελέγχου (Audit file) – Ένας ή περισσότεροι φάκελοι ή άλλα μέσα αποθήκευσης, σε φυσική ή ηλεκτρονική μορφή, που περιέχουν τα αρχεία που αποτελούν την τεκμηρίωση του ελέγχου για μια συγκεκριμένη ανάθεση.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΙΝΑΚΕΣ	II
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΑ.....	III
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	IV
ΣΥΝΟΨΗ.....	VI
ΑΚΡΩΝΥΜΙΑ	VIII
ΓΛΩΣΣΑΡΙΟ ΒΑΣΙΚΩΝ ΟΡΩΝ	XI
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	XXIX
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
1.1 ΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ	1
1.1.1 Η ΛΟΓΙΣΤΙΚΗ ΚΑΙ Η ΕΛΕΓΚΤΙΚΗ ΩΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ.....	1
1.1.2 Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ	2
1.1.3 Η ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΗΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ.....	4
1.1.4 ΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ ΤΗΣ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΗΣ	9
1.2 ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΤΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ.....	12
1.2.1 Η ΑΝΑΘΕΣΗ ΕΝΟΣ ΕΛΕΓΧΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ	12
1.2.2 ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΕΛΕΓΧΟΥ.....	14
1.2.3 ΔΙΕΘΝΗ ΠΡΟΤΥΠΑ ΕΛΕΓΧΟΥ	16
1.2.4 Ο ΕΛΕΓΧΟΣ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	17
1.3 ΤΟ ΘΕΜΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	19
1.3.1 ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ.....	19
1.3.2 ΤΟ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	21
1.4 ΣΚΟΠΟΣ, ΣΤΟΧΟΙ ΚΑΙ ΠΕΔΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	23
1.4.1 ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	23
1.4.2 ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	24
1.4.3 ΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ	25
1.4.4 ΠΕΔΙΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	26
1.4.5 ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΥΠΟΒΑΘΡΟ	28
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ.....	30
2.1 ΚΙΝΔΥΝΟΙ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΕΛΕΓΧΟ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ.....	30
2.1.1 ΤΥΠΟΙ ΚΙΝΔΥΝΩΝ	30
2.1.2 Η ΘΕΩΡΙΑ ΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ.....	32
2.1.3 ΤΑ ΣΥΣΤΑΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ	36
2.2 ΤΟ ΜΟΝΤΕΛΟ ΤΟΥ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ	38
2.2.1 Η ΠΡΑΚΤΙΚΗ ΕΦΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ.....	38
2.2.2 ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΕΛΕΓΧΟΥ	39
2.2.3 ΤΥΠΟΙ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ	43
2.3 ΤΑ ΠΡΟΤΥΠΑ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΩΝ ΗΠΑ.....	53
2.3.1 ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	53
2.3.2 ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΤΟΥ 2006	57

2.3.3	ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΤΟΥ 2013	63
2.3.4	ΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΓΙΑ ΤΙΣ ΟΝΤΟΤΗΤΕΣ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΕΝΔΙΑΦΕΡΟΝΤΟΣ	64
2.4	ΤΑ ΔΙΕΘΝΗ ΠΡΟΤΥΠΑ ΕΛΕΓΧΟΥ ΤΗΣ IFAC	66
2.4.1	ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	66
2.4.2	ΟΙ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΜΕΧΡΙ ΤΟ 2002	69
2.4.3	ΟΙ ΤΡΟΠΟΠΟΙΗΣΕΙΣ ΤΟΥ 2002	71
2.4.4	Η ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΤΟΥ 2003.....	75
2.4.5	Η ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΤΟΥ 2004.....	83
2.4.6	Η ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΤΟΥ 2005.....	91
2.4.7	Η ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΤΟΥ 2006.....	95
2.4.8	Η ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΤΟΥ 2007.....	96
2.4.9	Η ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΤΟΥ 2008.....	97
2.4.10	Η ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΤΟΥ 2009.....	98
2.4.11	Η ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΤΟΥ 2010.....	100
2.4.12	Η ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΗ ΤΟΥ 2012.....	101
2.5	ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ	101
2.5.1	ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ	101
2.5.2	ΟΙ ΠΡΩΤΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΕΣ (1979-1995)	102
2.5.3	ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ 1979-1995	108
2.5.4	ΠΡΟΣΦΑΤΕΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΣΕΙΣ ΚΑΙ ΜΕΛΕΤΕΣ (1995 ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ)	122
2.5.5	ΕΙΔΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΑΠΟ ΤΟ 1995 ΜΕΧΡΙ ΣΗΜΕΡΑ.....	123
2.5.6	ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΕΓΓΕΝΗ ΚΙΝΔΥΝΟ	135
2.5.7	ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΟΝ ΚΙΝΔΥΝΟ ΤΩΝ ΔΙΚΛΕΙΔΩΝ	139
2.5.8	Η ΕΡΕΥΝΑ ΤΗΣ IFAC	140
2.6	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	146
2.6.1	Η ΓΕΝΙΚΗ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ.....	146
2.6.2	ΟΙ ΕΝΝΟΙΕΣ ΚΑΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ.....	148
2.6.3	ΕΓΓΕΝΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ	151
2.6.4	ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΔΙΚΛΕΙΔΩΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	152
2.6.5	ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΥ	153
2.6.6	ΣΥΝΟΨΗ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΩΝ ΜΕΧΡΙ ΚΑΙ ΤΟ 1979.....	154
2.6.7	ΣΥΝΟΨΗ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΩΝ 1980 - 1990	154
2.6.8	ΣΥΝΟΨΗ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΩΝ 1990 - 2000	159
2.6.9	ΣΥΝΟΨΗ ΔΙΑΠΙΣΤΩΣΕΩΝ 2000 - 2014	159
	ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	164
3.1	ΒΑΣΙΚΟ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΟΝΤΕΛΟ.....	164
3.1.1	ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΟΥ ΒΑΣΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ	164
3.1.2	ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΟΥ ΑΝΑΜΟΡΦΩΜΕΝΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ	166
3.1.3	ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΤΟΥ ΤΕΛΙΚΟΥ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ	170
3.1.4	ΚΑΤΗΓΟΡΙΚΕΣ ΚΑΙ ΙΕΡΑΡΧΗΜΕΝΕΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ	179
3.2	ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ	190
3.2.1	ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΕΣ ΣΥΝΑΦΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ	190
3.2.2	Η ΕΝΔΕΔΕΙΓΜΕΝΗ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	192
3.3	ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	193
3.3.1	ΣΚΟΠΟΣ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	193

3.3.2	Ο ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗΣ	195
3.4	ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΣΥΛΛΟΓΗΣ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ.....	199
3.4.1	ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ ΣΤΟΧΟΣ	199
3.4.2	ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	201
3.4.3	ΜΟΝΑΔΑ ΠΛΗΘΥΣΜΟΥ	208
3.5	ΤΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ.....	208
3.5.1	ΣΚΟΠΟΣ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ.....	208
3.5.2	ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ.....	209
3.5.3	ΠΟΙΟΤΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	211
3.5.4	ΈΛΕΓΧΟΣ ΠΙΛΟΤΙΚΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ.....	215
3.5.5	ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΤΕΛΙΚΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ.....	218
3.5.6	ΤΥΠΟΣ ΚΑΙ ΔΟΜΗ ΤΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ	225
3.5.7	ΣΥΝΔΕΣΜΟΛΟΓΙΑ ΜΕ ΤΑ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ	226
3.5.8	ΚΛΙΜΑΚΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ	230
3.5.9	ΔΙΑΝΟΜΗ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΗ ΤΩΝ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ	232
3.6	ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	235
3.6.1	ΠΕΔΙΟ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΗΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ	235
3.6.2	ΣΤΑΔΙΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΗΣ ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗΣ ΑΝΑΛΥΣΗΣ	236
3.6.3	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ.....	237
3.6.4	ΈΛΕΓΧΟΣ ΠΟΣΟΣΤΟΥ (LARGE SAMPLE PROPORTION HYPOTHESIS TESTING)	239
3.6.5	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ	241
3.6.6	ΈΛΕΓΧΟΣ ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΩΝ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ.....	246
3.6.7	ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ	247
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΚΑΙ ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΛΑΘΟΥΣ.....		255
4.1	ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΛΑΘΟΥΣ (RMM)	255
4.1.1	ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΛΑΘΟΥΣ.....	255
4.1.2	ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΛΑΘΟΥΣ.....	256
4.1.3	ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ	257
4.2	ΕΓΓΕΝΗΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ (IR).....	260
4.2.1	ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΕΓΓΕΝΟΥΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ.....	260
4.2.2	ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΕΓΓΕΝΟΥΣ ΚΙΝΔΥΝΟΥ.....	260
4.3	ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΔΙΚΛΕΙΔΩΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ (CR).....	273
4.3.1	ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΔΙΚΛΕΙΔΩΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ.....	273
4.3.2	ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΔΙΚΛΕΙΔΩΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	274
4.3.3	ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΔΙΚΛΕΙΔΩΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	278
4.4	ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ.....	279
4.4.1	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ RMM, GC, RPT ΚΑΙ AES	279
4.4.2	ΈΛΕΓΧΟΣ ΠΟΣΟΣΤΟΥ IR	280
4.4.3	ΈΛΕΓΧΟΣ ΠΟΣΟΣΤΟΥ CR	280
4.4.4	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ RMM ΚΑΙ GC	281
4.4.5	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ RMM ΚΑΙ F	281
4.4.6	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ RMM ΚΑΙ RPT	282
4.4.7	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ RMM ΚΑΙ AES	283
4.4.8	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ IR ΚΑΙ CR.....	284
4.4.9	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ RMM ΚΑΙ IR	284

4.4.10	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ RMM ΚΑΙ CR	285
4.5	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	286
4.5.1	ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΛΑΘΟΥΣ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ	286
4.5.2	ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΛΑΘΟΥΣ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΙΣΧΥΡΙΣΜΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΩΝ	287

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΛΑΘΟΥΣ ΚΑΙ ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΥ 289

5.1	ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΥ (DR)	289
5.1.1	ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΥ	289
5.1.2	ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ	290
5.2	ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	298
5.2.1	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ DRM ΚΑΙ DRPM	298
5.2.2	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ RMM ΩΣ ΠΡΟΣ DRM	299
5.2.3	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ DRM ΩΣ ΠΡΟΣ RMM	299
5.2.4	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ RMM ΩΣ ΠΡΟΣ DRPM	300
5.2.5	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ DRPM ΩΣ ΠΡΟΣ RMM	300
5.2.6	ΣΧΕΤΙΚΕΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ D	301
5.2.7	ΈΛΕΓΧΟΣ ΠΟΣΟΣΤΟΥ DR.....	301
5.2.8	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ RMM, DRM ΚΑΙ DRPM, ΚΑΙ IR,CR,DR	302
5.2.9	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ RMM ΚΑΙ DRM	303
5.2.10	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ RMM ΚΑΙ DRPM	304
5.2.11	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ RMM ΚΑΙ DR	305
5.2.12	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ DRM ΚΑΙ IR.....	306
5.2.13	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ DRM ΚΑΙ CR.....	307
5.2.14	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ DRM ΚΑΙ DR	308
5.2.15	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ DRPM ΚΑΙ IR.....	309
5.2.16	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ DRPM ΚΑΙ CR.....	310
5.2.17	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ DRPM ΚΑΙ DR	311
5.2.18	ΈΛΕΓΧΟΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ IR, CR ΚΑΙ DR	312
5.3	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	314
5.3.1	ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΥ	314
5.3.2	ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΛΑΘΟΥΣ ΚΑΙ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΥ	314
5.3.3	ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΜΕ ΤΟΝ ΚΙΝΔΥΝΟ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΛΑΘΟΥΣ	315
5.3.4	ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΜΕ ΤΟΝ ΕΓΓΕΝΗ ΚΙΝΔΥΝΟ	316
5.3.5	ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΜΕ ΤΟΝ ΚΙΝΔΥΝΟ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΔΙΚΛΕΙΔΩΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ .	317
5.3.6	ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΜΕ ΤΟΝ ΚΙΝΔΥΝΟ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΥ	318
5.3.7	ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΜΕ ΤΟΝ ΚΙΝΔΥΝΟ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΛΑΘΟΥΣ	319
5.3.8	ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΜΕ ΤΟΝ ΕΓΓΕΝΗ ΚΙΝΔΥΝΟ.....	320
5.3.9	ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΜΕ ΤΟΝ ΚΙΝΔΥΝΟ ΤΩΝ ΕΣΩΤΕΡΙΚΩΝ ΔΙΚΛΕΙΔΩΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ	321
5.3.10	ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΜΕ ΤΟΝ ΚΙΝΔΥΝΟ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΥ	322
5.3.11	IR, CR ΚΑΙ DR.....	323

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ 326

6.1	ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	326
6.1.1	Η ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΗΣ IFAC	326
6.1.2	ΟΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΜΕΤΑΒΛΗΤΩΝ ΤΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ.....	327

6.1.3	Ο ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΛΑΘΟΥΣ	327
6.1.4	Ο ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΥ	329
6.2	ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ.....	330
6.2.1	ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΚΑΙ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΤΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΤΟΥ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΛΑΘΟΥΣ ΣΤΟ ΣΥΝΟΛΟ ΤΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ	330
6.2.2	ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΚΑΙ ΕΚΤΙΜΗΣΗΣ ΤΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΛΑΘΟΥΣ ΣΕ ΕΠΙΠΕΔΟ ΙΣΧΥΡΙΣΜΩΝ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ	334
6.2.3	ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΚΑΙ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΚΑΙ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΜΕΓΕΘΟΥΣ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ.....	340
6.2.4	ΣΥΝΑΦΕΙΑ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΥ ΚΙΝΔΥΝΟΥ ΚΑΙ ΕΚΤΕΛΕΣΗΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΩΝ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΩΝ	342
6.3	ΓΕΝΙΚΟ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑ.....	346
6.4	ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ	347
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ		349
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ		384
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ		385
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΙΛΟΤΙΚΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ.....		408
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3: ΕΛΕΓΧΟΙ ΠΟΣΟΣΤΟΥ.....		426
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΕΛΕΓΧΩΝ ΠΟΣΟΣΤΟΥ		437
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΣΥΧΝΟΤΗΤΩΝ RMM ΚΑΙ DRM		444
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΣΥΧΝΟΤΗΤΩΝ RMM ΚΑΙ DPRM ..		447
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7: ΕΛΕΓΧΟΙ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ		450

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1.1 Τα ερευνητικά πεδία της λογιστικής και της ελεγκτικής

1.1.1 Η λογιστική και η ελεγκτική ως κοινωνικές πρακτικές

Η λογιστική και η ελεγκτική αποτελούν δύο στενά συνδεδεμένες κοινωνικές πρακτικές. Η λογιστική, σε όρους παραγωγής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης (historical financial information) προϋποθέτει δύο βασικές λειτουργίες. Αυτές είναι, αφενός η τήρηση λογαριασμών και λογιστικών αρχείων και αφετέρου η υποστήριξη της λήψης χρηματοοικονομικών αποφάσεων.

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι, η όποια χρηματοοικονομική πληροφόρηση παράγεται από την λογιστική, ιστορική ή άλλη, θα πρέπει να αντανakλά αξιόπιστα και ακριβοδίκαια, βάσει ενός συγκεκριμένου εφαρμοστέου πλαισίου χρηματοοικονομικής αναφοράς (applicable financial framework), τα γεγονότα και τις συνθήκες που παρουσιάζονται στις οικονομικές καταστάσεις (financial statements)⁴ που συντάσσουν και δημοσιεύουν οι επιχειρηματικές μονάδες (ή διαφορετικά «οντότητες»).

Από την άλλη πλευρά, σκοπός της ελεγκτικής (auditing)⁵ είναι ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων, οι οποίες παράγονται βάσει και μέσω της λογιστικής. Ο κύριος και βασικός σκοπός του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων είναι να προσδώσει αξιοπιστία, ενισχύοντας την εμπιστοσύνη των σκοπούμενων χρηστών, επί της ιστορικής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης που παρέχεται από αυτές.

Ο κοινός και συμπληρωματικός ρόλος της λογιστικής και της ελεγκτικής ως προς την υποστήριξη των επιχειρηματικών αποφάσεων, τις καθιστούν δύο θεμελιώδη στοιχεία του επιχειρηματικού και κανονιστικού πλαισίου σύνταξης και επικοινωνίας των οικονομικών καταστάσεων.

⁴ Ετήσιες και ενδιάμεσες (ή συνοπτικές) οικονομικές καταστάσεις.

⁵ Η έννοια «ελεγκτική» (auditing) χρησιμοποιείται διεθνώς αναφορικά με τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων και στην περίπτωση αυτή (και για τους σκοπούς της παρούσας), δεν περιλαμβάνει λοιπές υπηρεσίες ελέγχου επί διαφόρων αντικειμένων ή άλλες ελεγκτικές δραστηριότητες.

Αναπόφευκτα λοιπόν, τα αποτελέσματα και ο ρόλος της λογιστικής και της ελεγκτικής στο σύγχρονο επιχειρηματικό περιβάλλον, προς επίτευξη του καλύτερου δυνατού (ή όχι) αποτελέσματος, τις έχουν καταστήσει στις ημέρες μας ως σημαντικά ενεργά ερευνητικά αντικείμενα.

1.1.2 Η λειτουργία της λογιστικής

Οι δύο προαναφερθείσες κύριες λειτουργίες της λογιστικής έχουν εξελιχθεί ιστορικά και σήμερα διαμορφώνουν ένα σημαντικό πλαίσιο εξυπηρέτησης των υποχρεώσεων των σύγχρονων επιχειρηματικών οντοτήτων, οι οποίες λειτουργούν με διάφορους νομικούς τύπους.

Στη σύγχρονη επιχειρηματική πρακτική, ειδικά για τις οντότητες που λειτουργούν με το νομικό τύπο της εταιρείας (ανώνυμης ή περιορισμένης ευθύνης), η διοικητική και διαχειριστική εξουσία έχει εκχωρηθεί από την γενική συνέλευση των μετόχων (ιδιοκτητών) προς το διοικητικό συμβούλιο και σε εκείνους που είναι επιφορτισμένοι με την διακυβέρνηση (*those charged with governance*). Ένα από τα εργαλεία άσκησης ελέγχου επί των πεπραγμένων της εκχωρημένης διαχείρισης είναι και η λογιστική, ο ρόλος της οποίας ως τέτοιας μορφής λειτουργία, ενισχύεται σημαντικά τις τελευταίες δεκαετίες.

Η άσκηση αυτού του ελέγχου μέσω της λογιστικής έχει διάφορες μορφές. Μία τέτοια μορφή ελέγχου είναι και αυτή της υποχρεωτικής σύνταξης των ετήσιων και ενδιάμεσων οικονομικών καταστάσεων (*annual and interim financial statements*), οι οποίες παρέχουν συγκεκριμένης μορφής ιστορική χρηματοοικονομική πληροφόρηση⁶. Ωστόσο, η ιστορική χρηματοοικονομική πληροφόρηση δεν εξυπηρετεί μόνο την άσκηση του ελέγχου επί της διαχείρισης που ασκείται από το διοικητικό συμβούλιο της εταιρείας, αλλά όπως προαναφέρθηκε, υποστηρίζει σημαντικά και τη λήψη επιχειρηματικών αποφάσεων. Συνεπακόλουθα, ενδιαφέρει ιδιαίτερα όλους τους σκοπούμενους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων.

⁶ Για τους σκοπούς της παρούσας οι έννοιες «οικονομικές καταστάσεις» και «ιστορική χρηματοοικονομική πληροφόρηση» ταυτίζονται.

Από τα προαναφερθέντα εξάγεται εύλογα το συμπέρασμα ότι, το πεδίο εφαρμογής του ελέγχου μέσω της σύνταξης των οικονομικών καταστάσεων εντάσσεται στη δεύτερη από τις προαναφερθείσες λειτουργίες της λογιστικής η οποία αποσκοπεί στην ενημέρωση των ενδιαφερόμενων σχετικά με τον απολογισμό και τα πεπραγμένα της διοίκησης της οντότητας. Στο σημείο αυτό, είναι σκόπιμο να διαχωριστεί η λογιστική, που έχει ως μία από τις κύριες λειτουργίες της την παροχή ιστορικής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης στους σκοπούμενους χρήστες (indented users) των οικονομικών καταστάσεων και ονομάζεται χρηματοοικονομική λογιστική, από την διοικητική λογιστική, η οποία χρησιμοποιείται κυρίως ως ένα εργαλείο εσωτερικής διοίκησης και υποστηρίζει την εσωτερική διοικητική πληροφόρηση.

Προκειμένου, η χρηματοοικονομική λογιστική να παρέχει ουσιώδη και με ακρίβεια χρηματοοικονομική πληροφόρηση στους σκοπούμενους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων, η λογιστική διαδικασία και τα παραγόμενα αποτελέσματά της θα πρέπει να περιβάλλονται από ένα συγκεκριμένο εφαρμοστέο πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς και να εφαρμόζονται κατάλληλα κριτήρια σύνταξης (suitable criteria).

Την ευθύνη της σύνταξης και δημοσίευσης των οικονομικών καταστάσεων των επιχειρήσεων (ή διαφορετικά «οντότητες»), βάσει συγκεκριμένων κατάλληλων κριτηρίων και ενός γενικά παραδεκτού εφαρμοστέου πλαισίου χρηματοοικονομικής αναφοράς, την έχουν οι διοικήσεις τους και εκείνοι οι οποίοι είναι επιφορτισμένοι με τη διακυβέρνηση.

Όσον αφορά το πλαίσιο σύνταξης των οικονομικών καταστάσεων, αυτό είτε επιβάλλεται σε εθνικό επίπεδο (εμπορικός νόμος, εποπτικές αρχές κ.λ.π.), είτε από τις υποχρεώσεις που απορρέουν από το κανονιστικό πλαίσιο των διεθνών κεφαλαιαγορών (π.χ. Χρηματιστήρια Νέας Υόρκης, Λονδίνου, Φρανκφούρτης, Τόκιο Αθήνας κ.λ.π.), είτε προβλέπεται βάσει κανονιστικών και νομικών υποχρεώσεων, είτε από άλλους εποπτικούς φορείς.

Το εφαρμοσμένο λογιστικό πλαίσιο σύνταξης των οικονομικών καταστάσεων μίας οντότητας μπορεί να υιοθετεί εθνικά λογιστικά πρότυπα και αρχές, ανάλογα με την έδρα των δραστηριοτήτων της.

Επίσης, μπορεί να εφαρμόζονται τα Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς (ΔΠΧΑ) της Διεθνούς Ομοσπονδίας Λογιστών (International Federation of Accountants ή IFAC) ή άλλα γενικά παραδεκτά λογιστικά πρότυπα, εφόσον αυτό επιβάλλεται από τα χρηματιστήρια στα οποία διαπραγματεύονται οι μετοχές, οι ομολογίες ή άλλοι τίτλοι της οντότητας.

Σε κάθε περίπτωση, το εφαρμοστέο πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς το οποίο υιοθετείται για την σύνταξη και παρουσίαση των οικονομικών καταστάσεων, εκτός των άλλων, εξυπηρετεί και την αναγνωσιμότητα της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης που παρέχεται στους σκοπούμενους χρήστες από αυτές. Ο στόχος αυτός επιτυγχάνεται μέσω της επιδιωκόμενης από το εφαρμοστέο πλαίσιο λογιστικής τυποποίησης. Δηλαδή, της αποδοχής ενός κοινά αποδεκτού εφαρμοστέου πλαισίου χρηματοοικονομικής αναφοράς, το οποίο συνοδεύεται από κατάλληλα κριτήρια για την σύνταξη και παρουσίαση της ιστορικής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης, ώστε η πληροφόρηση αυτή να καθίσταται αξιόπιστη, έγκυρη και κατανοητή από όλους τους σκοπούμενους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων σε εθνικό επίπεδο αλλά και διεθνώς.

1.1.3 Η λειτουργία της ελεγκτικής

Οι ετήσιες και ενδιάμεσες οικονομικές καταστάσεις, οι οποίες συντάσσονται και δημοσιεύονται από τις διοικήσεις των επιχειρηματικών μονάδων, για οποιοδήποτε σκοπό, συνοψίζουν ιστορική χρηματοοικονομική πληροφόρηση η οποία προέρχεται από οικονομικές δραστηριότητες, συναλλαγές, ενέργειες και οικονομικά γεγονότα.

Οι δραστηριότητες, οι συναλλαγές, οι ενέργειες και τα οικονομικά γεγονότα απεικονίζονται στις οικονομικές καταστάσεις μέσω μίας λογιστικής συστηματικής μεθοδολογίας και κατηγοριοποιούνται σε σύνολα και υποσύνολα, τα οποία εμφανίζονται στις καταστάσεις αυτές. Όπως ήδη αναφέρθηκε, η απεικόνιση αυτή πραγματοποιείται βάσει ενός εφαρμοστέου πλαισίου χρηματοοικονομικής αναφοράς και κατάλληλων κριτηρίων.

Το γεγονός ότι οι οικονομικές καταστάσεις συντάσσονται και δημοσιεύονται από τις ίδιες τις διοικήσεις και εκείνους που είναι επιφορτισμένοι με τη διακυβέρνηση των οντοτήτων, καθώς και η ύπαρξη ενός και μόνο γενικά παραδεκτού πλαισίου λογιστικής τυποποίησης δεν αρκεί για την ενίσχυση της αξιοπιστίας και της εμπιστοσύνης των σκοπούμενων χρηστών επί της ιστορικής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης που παράγεται από αυτές. Για τον λόγο αυτό χρειάζεται οι οικονομικές καταστάσεις που συντάσσονται και δημοσιεύονται από τις διοικήσεις των οντοτήτων να έχουν ελεγχθεί και από ανεξάρτητους ελεγκτές.

Ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων από τον ανεξάρτητο ελεγκτή (auditor) ασχολείται με αξιολόγηση του βαθμού της αντιστοίχησης μεταξύ των ισχυρισμών της διοίκησης (assertions) σχετικά με τις οικονομικές δραστηριότητες, συναλλαγές, ενέργειες και οικονομικά γεγονότα και των κριτηρίων που έχουν θεσπιστεί για το σκοπό αυτό (Quadackers, 2002).

Εφόσον οι οικονομικές δραστηριότητες, οι συναλλαγές, οι ενέργειες και τα οικονομικά γεγονότα καταχωρούνται σε κατηγορίες (λογαριασμούς), οι οποίες τελικά συνθέτουν τις οικονομικές καταστάσεις, ο ανεξάρτητος ελεγκτής εστιάζει την ελεγκτική του εργασία σε αυτές τις κατηγορίες. Στην πραγματικότητα ο ελεγκτής συνθέτει τους επιμέρους ελέγχους αυτών των κατηγοριών, στις οποίες έχει καταχωρηθεί η ιστορική χρηματοοικονομική πληροφόρηση, προκειμένου να εκφράσει την επαγγελματική του γνώμη για το σύνολο των οικονομικών καταστάσεων.

Στην περίπτωση κατά την οποία οι οικονομικές καταστάσεις περιέχουν ουσιώδη σφάλματα / λάθη (misstatements), τα οποία μπορεί να είναι *εκούσια (fraud)* ή *ακούσια (error)*, η αντιστοίχηση με τα κριτήρια που έχουν θεσπιστεί παραβιάζεται (Quadackers, 2002 και Elliott και Rogers, 1972). Συνήθως, το «ουσιώδες» μπορεί να εκφραστεί ως ένα νομισματικό ποσό, εφόσον ένα μεγάλο ποσοτικό λάθος ή παράλειψη, εκφρασμένο σε νομισματικούς όρους, είναι περισσότερο πιθανό να επηρεάσει τις αποφάσεις που λαμβάνονται από τους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων, σε σύγκριση με ένα μικρό ποσοτικό λάθος ή παράλειψη. Ωστόσο, τα λάθη και οι παραλείψεις μπορεί επίσης να επηρεάσουν την κρίση και τις αποφάσεις

των σκοπούμενων χρηστών των οικονομικών καταστάσεων και λόγω της φύσης τους (Quadackers, 2002 και Leslie, 1985 και ΔΠΕ 320 και SAS⁷ 47, 1983).

Εάν ο ανεξάρτητος ελεγκτής δεν διενεργήσει ένα καθολικό έλεγχο στις οικονομικές καταστάσεις αναλαμβάνει τον κίνδυνο να εκφράσει μία γνώμη που δεν θα είναι η κατάλληλη σχετικά με το εάν υπάρχουν ουσιώδη λάθη σε αυτές (Quadackers, 2002 και Elliott και Rogers, 1972 και Kinney, 1975a).

Η ενίσχυση του επιπέδου εμπιστοσύνης επί των ελεγμένων οικονομικών καταστάσεων (audited financial statements) επιτυγχάνεται με την έκδοση από τον ανεξάρτητο επαγγελματία λογιστή σε δημόσια άσκηση του επαγγέλματος (professional accountant ή practitioner, στο εξής για τους σκοπούς της παρούσας αναφέρεται και ως «πιστοποιημένος λογιστής» ή «ανεξάρτητος ελεγκτής» ή «ελεγκτής», όσον αφορά στον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων στη διεθνή εφαρμοσμένη πρακτική αναφέρεται ως «auditor»), μίας έκθεσης ελέγχου η οποία συνοδεύει τις καταστάσεις αυτές. Στην έκθεση ελέγχου του ο υπογράφων ελεγκτής εκφράζει την επαγγελματική του γνώμη έλεγχου (audit opinion). Συγκεκριμένα, σε ειδική παράγραφο της έκθεσης ελέγχου, ο ελεγκτής διατυπώνει τα συμπεράσματά του για το εάν οι οικονομικές καταστάσεις έχουν καταρτιστεί σύμφωνα με το εφαρμοστέο, για τη σύνταξή τους, πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς.

Στο δεύτερο μισό του εικοστού αιώνα, ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων (ειδικά των οντοτήτων δημοσίου ενδιαφέροντος⁸), έλαβε σταδιακά σημαντικές διαστάσεις εντός της διεθνούς επιχειρηματικής κοινότητας και η δραστηριότητά του επεκτάθηκε και πέρα από τα στενά πλαίσια της λογιστικής. Σε πολλές περιπτώσεις, δε, αποτέλεσε κανονιστική ή νομική υποχρέωση για τις οντότητες σε διάφορες χώρες του κόσμου. Στις περισσότερες των περιπτώσεων (και ειδικά για τα Κράτη Μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης) οι ανεξάρτητοι ελεγκτές απαιτείται να είναι νόμιμα πιστοποιημένοι, βάσει μίας εποπτικά ελεγχόμενης συγκεκριμένης διαδικασίας.

⁷ Statement on Auditing Standard

⁸ Για τις ανάγκες της παρούσας ορίζονται ως οι εταιρείες με εισηγμένους τίτλους σε χρηματιστήριο, τραπεζικά ιδρύματα και ασφαλιστικές εταιρείες (βλέπε επίσης «Γλωσσάριο Όρων»).

Οι πιστοποιημένοι ανεξάρτητοι ελεγκτές, ως πάροχοι αξιοπιστίας, ορίζονται από τους κοινωνιολόγους ως «επάγγελμα» («practice»), υπό την έννοια ότι αναλαμβάνουν να διεκπεραιώσουν μία εργασία γενικού και μάλιστα δημόσιου ενδιαφέροντος και για τον λόγο αυτό υπόκεινται αυτόματα σε υποχρεώσεις σχετικά με τις ικανότητές τους και των κώδικα δεοντολογίας τους, ο οποίος είναι ιδιαίτερα σημαντικός ειδικά όσον αφορά στην διασφάλιση της ανεξαρτησίας τους.

Ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων δεν επηρεάζει και δεν μεταβάλλει την πρωτογενή διαδικασία συγκέντρωσης, ταξινόμησης και παροχής της ιστορικής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης, από την διοίκηση της επιχειρηματικής μονάδας προς τους τρίτους – σκοπούμενους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων. Διαμορφώνει όμως και προσθέτει μία δεύτερη επικοινωνιακή διαδικασία. Αυτή η δεύτερη επικοινωνιακή οδός συνδέει τον ελεγκτή πλέον με τους τρίτους – σκοπούμενους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων (Καζαντζής, 2006).

Η εργασία η οποία εκτελείται από τον ελεγκτή, προκειμένου αυτός να είναι σε θέση να εκφράσει την γνώμη του επί των οικονομικών καταστάσεων, είναι μία τεχνική διαδικασία διαχείρισης ανάθεσης έργου εύλογης διασφάλισης (reasonable assurance engagement), η οποία υλοποιείται σε φάσεις.

Η κατά φάσεις υλοποίηση του ελεγκτικού έργου, ουσιαστικά αποτελεί μία έκφανση της προσέγγισης του ελεγκτή στους στόχους του ελέγχου του. Όπως θα εξηγηθεί αναλυτικότερα στη συνέχεια, οι εκτελεσθείσες ελεγκτικές εργασίες αποσκοπούν στη λήψη ελεγκτικών τεκμηρίων, τα οποία είναι ικανά να αποτελέσουν μία βάση παροχής εύλογης διασφάλισης, επί της οποίας ο ελεγκτής θα είναι σε θέση να εκφράσει τη γνώμη ελέγχου για το εάν οι οικονομικές καταστάσεις δεν περιέχουν ουσιώδη λάθη.

Σε γενικές γραμμές, οι εργασίες που εκτελούνται στο πλαίσιο ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων μπορούν να ομαδοποιηθούν σε τέσσερις φάσεις υλοποίησης. Αυτές θα μπορούσαν να περιγραφούν ως: α) η *φάση της αποδοχής του ελέγχου*, β) η *φάση του σχεδιασμού*, γ) η *φάση εκτέλεσης των κύριων ελεγκτικών διαδικασιών* και δ) η *φάση ολοκλήρωσης του ελεγκτικού έργου*. Στην τελευταία φάση περιλαμβάνεται και η σύνταξη της έκθεσης ελέγχου στην οποία εκφράζεται η γνώμη ελέγχου του ελεγκτή σχετικά με τις οικονομικές καταστάσεις.

Η ελεγκτική εργασία σχεδιάζεται, υλοποιείται και ολοκληρώνεται βάσει του γενικά αποδεκτών επαγγελματικών προτύπων ελέγχου και του κανονιστικού πλαισίου το οποίο υποστηρίζει τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων.

Το κανονιστικό πλαίσιο υποστήριξης του ελέγχου περιλαμβάνει στην πλειοψηφία των περιπτώσεων, το κύριο νομικό πλαίσιο το οποίο επιβάλλει τον έλεγχο (εμπορικός νόμος, χρηματιστηριακή νομοθεσία κ.α.), λοιπές νομικές ή κανονιστικές διατάξεις (ειδικές φορολογικές διατάξεις, ενημέρωση εποπτικών αρχών κ.α.).

Είναι μάλλον σύνηθες, το κανονιστικό πλαίσιο του ελέγχου να προσδιορίζει και τα επαγγελματικά πρότυπα βάσει των οποίων διενεργείται η ελεγκτική εργασία στο σύνολό της. Όσον αφορά στα πρότυπα ελέγχου, αυτά μπορεί να είναι εθνικά και να εφαρμόζονται μόνο σε τοπικό επίπεδο (στην χώρα που τα εξέδωσε). Είναι όμως δυνατόν να αποφασιστεί να εφαρμοστούν και τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου (International Standards on Auditing (ISAs ή στο εξής και «ΔΠΕ»), τα οποία εκδίδονται από τη Διεθνή Ομοσπονδία Λογιστών. Η πρακτική αυτή έχει υιοθετηθεί από αρκετές χώρες σε ολόκληρο τον κόσμο, αντικαθιστώντας τα εθνικά επαγγελματικά πρότυπα.

Ένας άλλος, ιδιαίτερα σημαντικός άξονας της υλοποίησης ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, είναι η μεθοδολογία που υιοθετείται από τον ελεγκτή ή το ελεγκτικό γραφείο για την προσέγγιση των στόχων του ελέγχου. Η μεθοδολογία του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων αναπτύσσεται με βάση το πλαίσιο, το οποίο διαμορφώνεται από τα πρότυπα ελέγχου που υποχρεωτικά εφαρμόζονται από τον ελεγκτή ή το ελεγκτικό γραφείο. Στην περίπτωση της μεθοδολογίας όμως, χρησιμοποιούνται συνδυαστικά ή εξατομικευμένα και λοιπές τεχνικές και μέθοδοι οι οποίες στηρίζονται και σε άλλες, πρακτικές ή αρχές, που θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν περισσότερο ή λιγότερο επιστημονικά εργαλεία (π.χ. η στατιστική ή μη στατιστική δειγματοληψία).

Επιπλέον, χρησιμοποιούνται εξειδικευμένες τεχνικές, πρακτικές ή μεμονωμένες μεθοδολογίες οι οποίες ενσωματώνονται σε μία ενιαία προσέγγιση, προκειμένου να επιτευχθεί η μέγιστη δυνατή αποδοτικότητα και αποτελεσματικότητα του ελεγκτικού έργου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιων διαδικασιών είναι οι

διαδικασίες εκτίμησης κινδύνου (risk assessment procedures), οι οποίες έχουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την παρούσα έρευνα.

Επισημαίνεται ότι, τα εν ισχύ επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου (τόσο τα διεθνή όσο και τα εθνικά), τα οποία εφαρμόζονται από το σύνολο σχεδόν των ανεπτυγμένων χωρών, όπως και οι πλέον σύγχρονες μεθοδολογίες ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων, (που έχουν υιοθετηθεί και εφαρμόζονται από όλα τα πολυεθνικά δίκτυα των μεγαλύτερων διεθνών ελεγκτικών γραφείων), συνθέτουν την «εφαρμοσμένη ελεγκτική πρακτική» και αποτελούν δύο συστήματα κανόνων και αρχών, τα οποία αναπτύσσουν μία «προσέγγιση του ελεγκτικού έργου βασιζόμενη στον κίνδυνο» (βλέπε σχετικά και «*risk based approach*» στη συνέχεια).

Συμπερασματικά μπορεί να ειπωθεί ότι, ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων, παρέχοντας διαφόρων μορφών εύλογης διασφάλισης επί χρηματοοικονομικών πληροφοριών και όχι μόνο, διαδραματίζει πλέον σημαντικό ρόλο στην ενίσχυση της εμπιστοσύνης των επενδυτών στις παγκόσμιες κεφαλαιαγορές.

Περαιτέρω, η λογιστική και η ελεγκτική μαζί αποτελούν έναν ενιαίο μηχανισμό, ο οποίος συμμετέχει στην διατήρηση των συνδέσμων επικοινωνίας, συνεργασίας και εμπιστοσύνης μεταξύ των διαφόρων οικονομικών και κοινωνικών μονάδων, είτε αυτές είναι φυσικά πρόσωπα είτε είναι οργανισμοί. Η πολλαπλασιαστικά αυξανόμενη πολυπλοκότητα των σχέσεων μεταξύ των κοινωνικών μονάδων έχει διαμορφώσει μία σημαντική ζήτηση για την λογιστική και την ελεγκτική. Η αύξηση της ζήτησης αυτής είναι τόσο σημαντική που θα μπορούσε ακόμη και να ειπωθεί ότι η σύγχρονη κοινωνία είναι μία «κοινωνία ελέγχου οικονομικών καταστάσεων (audit society)» (Power, 1997).

1.1.4 Τα ερευνητικά πεδία της λογιστικής και της ελεγκτικής

Σύμφωνα με τον Χ. Καζαντζή (2006) η λογιστική και ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων, πέραν της πολύ στενής σχέσης τους, αποτελούν δύο ξεχωριστά γνωστικά πεδία. Ο ίδιος σημειώνει ότι διαπιστώνονται σημαντικές διαφορές τόσο στη μεθοδολογία, όσο και στους στόχους μεταξύ της λογιστικής διαδικασίας με την οποία καταρτίζονται οι οικονομικές καταστάσεις.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η λογιστική αποτελεί μία διαδικασία παραγωγής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης, η οποία χρησιμοποιείται για την λήψη επιχειρηματικών αποφάσεων.

Η τεχνική αυτής της διαδικασίας δεν υπήρξε ποτέ σταθερή και στατική. Μία αναδρομή στις ρίζες της λογιστικής τους πέντε (5) τελευταίους αιώνες και η σύγκριση της λογιστικής διαδικασίας κατά τον Μεσαίωνα, με την κατάσταση που επικρατεί σήμερα, μπορεί να αναδείξει ότι η λογιστική αποτελεί μία δυναμική διαδικασία η οποία προσαρμόζεται διαρκώς στις εξελίξεις και τις ανάγκες των επιχειρήσεων, όσο και στο ευρύτερο επιχειρηματικό περιβάλλον.

Από την άλλη μεριά, όπως εξηγήθηκε, η ελεγκτική δεν παράγει εκ νέου χρηματοοικονομική πληροφόρηση. Ωστόσο, η πρακτική αυτή ενισχύει την αξιοπιστία των σκοπούμενων χρηστών των οικονομικών καταστάσεων σε αυτές. Ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων, ως μία ανάθεση εύλογης διασφάλισης, αποτελεί μία αναλυτική διαδικασία κρίσεως.

Απώτερος σκοπός της ελεγκτικής διαδικασίας είναι η σύνταξη της έκθεσης ελέγχου, στην οποία διατυπώνεται η επαγγελματική γνώμη ελέγχου επί των οικονομικών καταστάσεων. Είναι σαφές ότι η ελεγκτική δεν αποτελεί μία επανάληψη της λογιστικής διαδικασίας (Καζαντζής, 2006). Επιπλέον, θα πρέπει να υπογραμμισθεί ότι ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων δεν έχει κοινό τόπο εκτέλεσης με τη διαδικασία σύνταξής τους.

Επιπρόσθετα, ο Χ. Καζαντζής (2006) διατυπώνει την άποψη ότι «σε κάποιους επιστημονικούς τομείς τα στοιχεία θεωρούνται επαληθεύσιμα μόνο όταν οι άνθρωποι που πραγματοποιούν την έρευνα ή την εξέταση μπορούν να αποδείξουν πέρα από κάθε αμφιβολία ότι τα στοιχεία είναι αληθινά ή ψευδή, σωστά ή λάθος. Αυτό όμως δεν συμβαίνει στην περίπτωση της λογιστικής και της ελεγκτικής. Ο ελεγκτής ψάχνει για μία εύλογη βάση στην οποία θα στηρίξει την έκφραση της γνώμης του για τις οικονομικές καταστάσεις, με τη γνώμη του να αποτελεί μία πιστοποίηση της ακριβοδίκαιης απεικόνισης των οικονομικών καταστάσεων».

Η λογιστική, ως σύστημα παραγωγής ιστορικών χρηματοοικονομικών πληροφοριών και η ελεγκτική, ως διαδικασία παροχής διασφάλισης σχετικά με την ακρίβεια και την ορθότητα των οικονομικών καταστάσεων, αποτελούν ένα ενιαίο μηχανισμό, ο οποίος επηρεάζει σημαντικά τις αποφάσεις και τις συμπεριφορές των επενδυτών, πιστωτών και λοιπών που τις χρησιμοποιούν.

Περαιτέρω, η λογιστική και η ελεγκτική συμμετέχουν στην διατήρηση των συνδέσμων επικοινωνίας των διοικήσεων των επιχειρηματικών μονάδων με τους σκοπούμενους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων και τέλος διαμορφώνουν σε σημαντικό βαθμό τις σχέσεις συνεργασίας και εμπιστοσύνης μεταξύ διαφόρων οικονομικών και κοινωνικών μονάδων, είτε αυτές είναι φυσικά πρόσωπα είτε είναι οργανισμοί. Εφόσον οι υπηρεσίες που προσφέρει η ελεγκτική στην οικονομία σχετίζονται άμεσα με την επίτευξη ενός αποδεκτού βαθμού εμπιστοσύνης μεταξύ ειδικών κοινωνικών ομάδων, είναι θεμελιώδους σημασίας να παρέχονται από την κοινωνική αυτή πρακτική υπηρεσίες ενός υψηλού επιπέδου ποιότητας, το οποίο μάλιστα απαιτείται.

Είναι σαφές λοιπόν ότι η ελεγκτική είναι ένα μία χρηστική κοινωνική πρακτική. Επιδιωκόμενος σκοπός της, εκτός από την χρησιμότητά της αυτή καθ' αυτή, είναι η επίτευξη προστιθεμένης αξίας για τις διοικήσεις και τους μετόχους των ελεγχόμενων οντοτήτων. Ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων, ως λειτουργία, έχει εξελιχθεί έτσι ώστε να μπορεί να ανταποκρίνεται στην ευνόητη ανάγκη ατόμων ή ομάδων του κοινωνικού συνόλου, που αναζητούν πληροφορίες ή διασφάλιση σχετικά με την συμπεριφορά και την αποδοτικότητα τρίτων, για τους οποίους διατηρούν έννομο ή άλλο ενδιαφέρον (Flint, 1998). Συνεπακόλουθα, η οποιαδήποτε αστοχία στην παροχή διασφάλισης επί των οικονομικών καταστάσεων ενδέχεται να έχει ως κύριο αποτέλεσμα την λήψη λανθασμένων αποφάσεων ή την υιοθέτηση άτοπων επιχειρηματικών συμπεριφορών, οι οποίες απορρέουν από την μη ορθή χρήση της ιστορικής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης της επιχειρηματικής μονάδας. Άμεση αρνητική επίπτωση αυτού, σε επίπεδο κοινωνικού συνόλου, είναι η διαμόρφωση ελλείμματος εμπιστοσύνης, με ότι αυτό συνεπάγεται για το επιχειρηματικό περιβάλλον και την οικονομία γενικότερα.

Θα μπορούσε συμπερασματικά να διατυπωθεί ότι το ερευνητικό πεδίο της ελεγκτικής είναι απολύτως διακριτό από αυτό της λογιστικής και σχετίζεται κυρίως με τη διαδικασία του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων, η οποία μελετάται ως μία διαδικασία λήψεως εύλογης τεκμηρίωσης, ικανή να υποστηρίξει την εύλογη διασφάλιση (*reasonable assurance*), την οποία παρέχει ο ελεγκτής στους σκοπούμενους χρήστες, μέσω της έκφρασης της γνώμης ελέγχου επί των καταστάσεων αυτών.

1.2 Το πλαίσιο του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων

1.2.1 Η ανάθεση ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων

Σε ένα έργο ανάθεσης ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, στόχος του ελεγκτή είναι να συλλέξει κατάλληλα και επαρκή ελεγκτικά τεκμήρια (*audit evidence*), επί των οποίων θα στηριχθεί η *επαγγελματική του γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων* (*audit opinion*). Η συλλογή των ελεγκτικών τεκμηρίων απαιτεί το σχεδιασμό και την εφαρμογή μίας συγκεκριμένης *στρατηγικής ελέγχου*.

Η εξέταση και μελέτη των ελεγκτικών τεκμηρίων που θα συλλέξει σε όλες τις φάσεις του ελέγχου, θα του επιτρέψουν να ασκήσει την *επαγγελματική του κρίση* (*professional judgment*), ώστε να είναι σε θέση να εκφράσει μία *κατάλληλη επαγγελματική γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων*. Ο σχεδιασμός και η ανάπτυξη της στρατηγικής ελέγχου, η συλλογή των ελεγκτικών τεκμηρίων και η αξιολόγησή τους υλοποιούνται βάσει μίας διαρκούς διαδικασίας εφαρμογής *επαγγελματικού σκεπτικισμού* (*professional skepticism*), σε όλες τις φάσεις του ελεγκτικού έργου.

Η διαδικασία ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων αποτελεί κυρίως μία διαρκή διαδικασία λήψης εύλογης διασφάλισης, η οποία υλοποιείται σταδιακά μέσω της συλλογής των κατάλληλων και επαρκών ελεγκτικών τεκμηρίων, προκειμένου ο ελεγκτής να είναι σε θέση να παρέχει εύλογη διασφάλιση ότι οι υποκείμενες σε έλεγχο οικονομικές καταστάσεις δεν περιέχουν ουσιώδη λάθη, βάσει του λογιστικού πλαισίου με το οποίο συντάχθηκαν.

Ειδικότερα, ένας έλεγχος οικονομικών καταστάσεων προσεγγίζει τους ισχυρισμούς της διοίκησης ότι: α) στα στοιχεία του ενεργητικού και στις υποχρεώσεις που απεικονίζονται στις οικονομικές καταστάσεις, υπάρχουν, β) τα έννομα και λοιπά δικαιώματα και οι υποχρεώσεις επί αυτών γνωστοποιούνται κατά τα προβλεπόμενα, γ) οι μεταγενέστερες επιμετρήσεις είναι εύλογες και ορθά αποτυπωμένες στις οικονομικές καταστάσεις, δ) τα υπόλοιπα και οι κατηγορίες των συναλλαγών απεικονίζονται με ακρίβεια και η κατηγοριοποίησή τους είναι ορθή, ε) οι υποχρεώσεις, τα λογιστικά γεγονότα και οι συναλλαγές έχουν συναφθεί σε καθαρά εμπορική βάση, στ) εμφανίζουν με πληρότητα, ότι οι πωλήσεις, τα έσοδα και τα έξοδα όντως πραγματοποιήθηκαν και είναι αυτά που γνωστοποιούνται στην κατάσταση αποτελεσμάτων της χρήσης, ζ) ικανοποιείται η αρχή του δεδουλευμένου και της διάκρισης των χρήσεων και τέλος η) οι σημειώσεις και γνωστοποιήσεις επί των κονδυλίων των οικονομικών καταστάσεων είναι πλήρεις και στο βαθμό που προβλέπεται από το λογιστικό πλαίσιο σύνταξης των οικονομικών καταστάσεων, λεπτομερείς και επεξηγηματικές.

Η προσέγγιση των ισχυρισμών της διοίκησης και η συλλογή των ελεγκτικών τεκμηρίων είναι το αντικείμενο των ελεγκτικών διαδικασιών που θα εκτελεστούν, στο πλαίσιο της υλοποίησης της υιοθετούμενης στρατηγικής ελέγχου. Οι ελεγκτικές διαδικασίες (αναφέρονται και ως «αντιδράσεις του ελεγκτή στους εκτιμώμενους κινδύνους») διακρίνονται σε ουσιαστικές διαδικασίες (*substantive procedures*) και δοκιμασίες δικλείδων (*test of controls*). Η πρώτη κατηγορία ελεγκτικών διαδικασιών διακρίνεται σε δύο υποκατηγορίες: α) δοκιμασίες επί λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (*test of details*) και β) ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες (*substantive analytical procedures*)⁹.

Οι αντιδράσεις του ελεγκτή στους εκτιμώμενους κινδύνους, όπως κατηγοριοποιήθηκαν ανωτέρω, περιλαμβάνουν διαφορετικής φύσεως διαδικασίες (ή εργασίες). Αυτές κυρίως είναι: α) διαδικασίες επισκόπησης (*review*), β) αναλυτικές διαδικασίες (*analytical procedures*), γ) διαδικασίες διερεύνησης (*inquiry*), δ) διαδικασίες εξέτασης (*investigation*), ε) διαδικασίες επιθεώρησης (*inspection*) και στ) διαδικασίες επιβεβαίωσης (*confirmation*) των λογιστικών

⁹ ΔΠΕ 330 (IFAC, 2012)

αρχείων της επιχειρηματικής μονάδας, καθώς και διαδικασίες εκτίμησης και εξέτασης λοιπών ελεγκτικών τεκμηρίων, τα οποία υποστηρίζουν τα κονδύλια και τις γνωστοποιήσεις που περιέχονται στις οικονομικές καταστάσεις.

Οι διαδικασίες αυτές αποσκοπούν στη μελέτη του εξωτερικού επιχειρηματικού και ευρύτερου οικονομικού περιβάλλοντος της επιχειρηματικής μονάδας, στην εκτίμηση των κινδύνων, στη μελέτη του περιβάλλοντος εταιρικής διακυβέρνησης, της οργάνωσής της και του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της, στη λεπτομερή εξέταση εγγράφων, λογιστικών και λοιπών δικαιολογητικών, στην εκτέλεση επαληθεύσεων και επαναυπολογισμών, στην επιθεώρηση τεκμηρίων και στην επιθεώρηση και παρακολούθηση των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, στον έλεγχο και στην αξιολόγηση (evaluation) των αποτελεσμάτων επί των λογιστικών εκτιμήσεων (outcome of accounting estimations), στην λήψη επιβεβαιώσεων από τρίτους (external confirmations), στη φυσική απογραφή στοιχείων ενεργητικού, στην επισκόπηση και επιβεβαίωση υποχρεώσεων, στη διατύπωση ερωτημάτων προς τη διοίκηση και εκείνους που είναι επιφορτισμένοι με τη διακυβέρνηση και τέλος στην εκτέλεση αναλυτικών διαδικασιών εξέτασης της λογικότητας χρηματοοικονομικών δεικτών, καθώς και μεταβολών κονδυλίων των οικονομικών καταστάσεων.

Αναφορά σχετικά με τις δοκιμασίες δικλίδων γίνεται επίσης στις παραγράφους 4.3.2 και 4.3.3 του τέταρτου κεφαλαίου της παρούσας. Επιπλέον, αναφορά στις ουσιαστικές διαδικασίες και τους ισχυρισμούς της διοίκησης γίνεται στις παραγράφους 5.1.1 και 5.1.2 του πέμπτου κεφαλαίου κατωτέρω.

1.2.2 Επαγγελματικά Πρότυπα Ελέγχου

Οι περισσότερες χώρες του κόσμου υιοθετούν επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου, γνωστά και ως Γενικώς Αποδεκτά Πρότυπα Ελέγχου (General Accepted Auditing Standards, GAAS, στο εξής «πρότυπα ελέγχου» ή «επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου»), προκειμένου να διαμορφώσουν ή να συμπληρώσουν το πλαίσιο των ελέγχων των οικονομικών καταστάσεων.

Τα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου αποτελούν κυρίως τεχνικές οδηγίες. Σε πολλές περιπτώσεις όμως αποτελούν και κανονιστικές υποχρεώσεις για τους ανεξάρτητους ελεγκτές που αναλαμβάνουν αναθέσεις ελέγχων οικονομικών καταστάσεων. Τα Γενικώς Αποδεκτά Πρότυπα Ελέγχου λειτουργούν σε τρεις τομείς: α) την προστασία, β) τη συγκρισιμότητα και γ) τον συντονισμό.

Η προστασία, αφορά στην επίδραση των προτύπων επί των συμφερόντων των τρίτων, οι οποίοι χρησιμοποιούν ένα προϊόν ή μία υπηρεσία. Όταν η ποιότητα είναι δύσκολο να διαπιστωθεί, και εφόσον δεν επιτυγχάνεται σε έναν επιθυμητό βαθμό, επισύρονται σοβαρές κυρώσεις. Η συγκρισιμότητα, διευκολύνει τη διαδικασία λήψεως αποφάσεων από διάφορα μέρη, ελαχιστοποιώντας την ανάγκη για δαπανηρές μετατροπές μεταξύ εναλλακτικών συστημάτων επιμέτρησης. Τέλος, ο συντονισμός επιτυγχάνεται όταν τα μέρη που αλληλεπιδρούν υιοθετήσουν το ίδιο σύνολο προτύπων για την επίτευξη του έργου τους και ως εκ τούτου επιτυγχάνουν μείωση του κόστους (Richardson και Hutchinson, 1999).

Είναι γεγονός ότι η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και η διεθνοποίηση των συναλλαγών και των επενδύσεων, ιδιαίτερα κατά τις τελευταίες δεκαετίες, έχει κατευθύνει το ενδιαφέρον της διεθνούς κοινότητας των εποπτών, των επενδυτών και των σχετικών επαγγελματικών οργανώσεων, στο σχεδιασμό διεθνών και εθνικών προτύπων λογιστικής και ελεγκτικής.

Κύριος στόχος του ενδιαφέροντος όλων των προαναφερόμενων εμπλεκομένων είναι η τυποποίηση του λογιστικού και ελεγκτικού έργου και των συναφών χρηματοοικονομικών αναφορών και εκθέσεων, προκειμένου να επιτυγχάνεται η συγκρισιμότητα των παρεχόμενων στους ενδιαφερόμενους χρήστες πληροφοριών, σε όλα τα μήκη και πλάτη του παγκόσμιου επενδυτικού χάρτη.

Προς την κατεύθυνση αυτή, η διεθνής λογιστική κοινότητα μαζί με τους συντάκτες των οικονομικών καταστάσεων, τους σκοπούμενους χρήστες, τις εποπτικές αρχές και τους λοιπούς οργανισμούς συνεργάζονται στην ανάπτυξη προτύπων υψηλής ποιότητας, τα οποία μπορούν να εφαρμοστούν σε παγκόσμιες αλλά και εθνικές κεφαλαιαγορές (Roussey, 1999 και U.S.Treasury "Standards and Codes" 2009).

Η επίτευξη ενός υψηλού επιπέδου ποιότητας στους ελέγχους ή τις επισκοπήσεις των οικονομικών καταστάσεων είναι θεμελιώδης προϋπόθεση στην ανάπτυξη ενός οικονομικού περιβάλλοντος, το οποίο λειτουργεί θετικά στην προσέλκυση των διεθνών επενδυτών και προαγάγει την ενοποίηση των κατά τόπους εθνικών επιχειρηματικών δραστηριοτήτων σε επίπεδο διεθνών αγορών. Η θετική σχέση μεταξύ της ποιότητας του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων και της οικονομικής ανάπτυξης προαγάγει την αναγκαιότητα για περαιτέρω ανάπτυξη και βελτίωση στα διεθνή πρότυπα ελέγχου (Pineno και Gelikanova, 2010).

Τα Γενικώς Αποδεκτά Πρότυπα Ελέγχου είναι επαγγελματικά πρότυπα, τα οποία αποτελούν ένα σύνολο αρχών και οδηγιών που πληροί τις λειτουργικές προϋποθέσεις της προστασίας, της συγκρισιμότητας και του συντονισμού. Ένα τέτοιο σύνολο αρχών και οδηγιών διαμορφώνει με τη σειρά του ένα υποχρεωτικό πλαίσιο εργασίας στον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων, το οποίο μάλιστα αποτελεί και τη βάση της ποιοτικής αξιολόγησης του ελεγκτικού έργου.

1.2.3 Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου

Οι εργασίες σχετικά με τη δημιουργία ενός συνόλου προτύπων ελέγχου ξεκινούν από το 1969. Την χρονιά αυτή, εκδίδεται για πρώτη φορά από τη Διεθνή Ομάδα Μελέτης Λογιστών (International Study Group) ένας αριθμός εκθέσεων, οι οποίες έχουν σαν κύριο αντικείμενο την ελεγκτική σε διεθνές επίπεδο. Στο πλαίσιο της εργασίας αυτής συγκρίνεται η τότε υφιστάμενη κατάσταση στον Καναδά, στο Ηνωμένο Βασίλειο και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής (Pineno και Gelikanova, 2010).

Τον Οκτώβριο του 1977, το Συμβούλιο της Διεθνούς Ομοσπονδίας Λογιστών («ΣΔΟΛ») δημιούργησε την Επιτροπή Διεθνών Πρακτικών Ελέγχου (International Auditing Practices Committee ή IAPC στο εξής και «ΕΔΠΕ»), προκειμένου να δημιουργηθεί ένα σώμα το οποίο θα είχε σκοπό να διαδραματίσει αρχικά τον ρόλο μίας διαρκούς Επιτροπής του Συμβουλίου της Διεθνούς Ομοσπονδίας Λογιστών (IFAC Committee) και μεταγενέστερα να μετεξελιχθεί στο ίδιο το Συμβούλιο της IFAC (IFAC Board). Το έτος 2000 το IFAC Committee απορροφήθηκε πλήρως και μετονομάστηκε σε IFAC Board. Κύρια ευθύνη της IAPC ήταν η ενίσχυση της επέκτασης της διεθνούς χρήσης των προτύπων της ελεγκτικής (Roussey, 1999).

Η πρώτη ελεγκτική οδηγία εγκρίθηκε από την IAPC το 1979 και πραγματεύεται τον σκοπό και τους στόχους ενός ελέγχου επί των οικονομικών καταστάσεων. Κατά την περίοδο 1980 – 1991 η IAPC εξέδωσε μία σειρά προτύπων τα οποία τιτλοφορούνται ως Διεθνείς Ελεγκτικές Οδηγίες (International Auditing Guidelines ή IAG στο εξής και «ΔΕΟ»), καθώς και τις προσθήκες τους. Το πρώτο Διεθνές Πρότυπο Ελέγχου δημοσιεύτηκε το 1991 και έκτοτε ακολουθεί μία σειρά τακτικών ετήσιων δημοσιεύσεων των προτύπων αυτών μέχρι και τις ημέρες μας.

Το 2002, η IAPC μετονομάστηκε σε Συμβούλιο των Διεθνών Προτύπων Ελεγκτικής και Διασφάλισης (International Auditing Standards Board ή IASB, στο εξής «Συμβούλιο» ή «ΣΔΠΕΔ») και το 2003 για πρώτη φορά τέθηκε στην διάθεση του κοινού δωρεάν, σε ηλεκτρονική μορφή, το πλήρες κείμενο των Διεθνών Προτύπων Ελέγχου (ISAs, ή «ΔΠΕ»).

Από τον Δεκέμβριο του 2010, έχουν τεθεί σε εφαρμογή και ισχύουν μέχρι και σήμερα τα «Αποσαφηνισμένα Πρότυπα» (Clarified ISAs), τα οποία όπως αναλύεται και στην συνέχεια, είναι το αποτέλεσμα ενός έργου που ξεκίνησε το 2004, με σκοπό την βελτίωση της ποιότητας των προτύπων μέσω της αποσαφήνισης και αναδιατύπωσής τους.

1.2.4 Ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων στην Ελλάδα

Ο υποχρεωτικός έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων των Ανωνύμων Εταιρειών στην Ελλάδα («ΑΕ») προβλέπεται από τον κωδ. Ν. 2190 / 1920 (άρθρο 36). Ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων είναι υποχρεωτικός βάσει του Νόμου, εφόσον ικανοποιούνται συγκεκριμένα κριτήρια (παρ. 6, άρθρο 42^α, κωδ. Ν. 2190/1920).

Αντίστοιχες διατάξεις προβλέπονται και για τις Εταιρείες Περιορισμένης Ευθύνης («ΕΠΕ») και τις Ετερόρρυθμες κατά μετοχές εταιρείες (Ν. 3190/1955). Σε υποχρεωτικό έλεγχο υπόκεινται, υπό προϋποθέσεις, και οι Ομόρρυθμες και ετερόρρυθμες εταιρείες, των οποίων όλοι οι απεριόριστα ευθυνόμενοι εταίροι είναι Ανώνυμες Εταιρείες ή Εταιρείες Περιορισμένης Ευθύνης (Π.Δ. 326/1994). Αντίστοιχα, οι διατάξεις του Π.Δ. 326/1994 εφαρμόζονται και στις περιπτώσεις των Ομόρρυθμων και ετερόρρυθμων εταιρειών, των οποίων όλοι οι απεριόριστα

ευθυνόμενοι εταίροι είναι ομόρρυθμες και ετερόρρυθμες εταιρείες των οποίων όλοι οι απεριόριστα ευθυνόμενοι εταίροι είναι Ανώνυμες Εταιρείες ή Εταιρείες Περιορισμένης Ευθύνης (Αληφαντής, 2008).

Οι ελεγκτές οι οποίοι έχουν το δικαίωμα να διενεργούν «υποχρεωτικούς» ελέγχους, σύμφωνα τον κωδ. Ν. 2190/1920 και το Ν. 3190/1955, φέρουν όπως ήδη αναφέρθηκε, τον τίτλο «Ορκωτοί Ελεγκτές – Λογιστές» («ΟΕΛ») και είναι μέλη του Σώματος Ορκωτών Ελεγκτών Λογιστών («ΣΟΕΛ»). Το ΣΟΕΛ είναι επίσημο μέλος της IFAC και είναι και το μοναδικό επίσημο ινστιτούτο πιστοποιημένων λογιστών το οποίο λειτουργεί στην Ελλάδα.

Το ΣΟΕΛ αποτελεί μετεξέλιξη του Σώματος Ορκωτών Ελεγκτών («ΣΟΛ») το οποίο ιδρύθηκε στην Ελλάδα στις 21 Απριλίου 1955 με το Νομοθετικό Διάταγμα 3329/1955. Η ημερομηνία αυτή αποτελεί και την ημερομηνία γέννησης του Ελληνικού ελεγκτικού επαγγέλματος. Το ΣΟΕΛ δημιουργήθηκε το Σεπτέμβριο του 1991 με το Ν. 1969/1991. Το άρθρο 75 του νόμου αυτού προέβλεπε την κατάργηση του ΣΟΛ και την ίδρυση της νέας επαγγελματικής οργάνωσης. Στη συνέχεια εκδόθηκε το ΠΔ 226/1992 που ρύθμιζε τις λεπτομέρειες του επαγγέλματος μέχρι το 2008 (Καραμάνης, 2008).

Το έτος 2003 με το Ν. 3148/2003 η εποπτεία του ελεγκτικού επαγγέλματος και συνεπακόλουθα και των ΟΕΛ στην Ελλάδα ανατέθηκε στην Επιτροπή Λογιστικής Τυποποίησης και Ελέγχων («ΕΛΤΕ»), η οποία ιδρύθηκε με το νόμο αυτό. Τέλος, με το Ν. 3693/2008 το νομικό πλαίσιο της χώρας σχετικά με το ελεγκτικό επάγγελμα εναρμονίστηκε με την Οδηγία 2006/43/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου της 17^{ης} Μαΐου 2006 (ΕΕ L 157 της 9.6.2006).

Ο νόμος αυτός διαμορφώνει ένα νέο πλαίσιο σχετικά με τον έλεγχο των ατομικών και ενοποιημένων οικονομικών καταστάσεων, που επεκτείνεται και σε άλλες εργασίες που διενεργούνται από τους ελεγκτές και τις ελεγκτικές εταιρείες (Αληφαντής, 2008).

Ο Ν. 3693/2008, εισάγει το τίτλο του «*Νόμιμου Ελεγκτή*», ο οποίος αφορά στο φυσικό πρόσωπο που έχει λάβει άδεια (σύμφωνα με τον ίδιο νόμο) από την Επιτροπή Λογιστικής Τυποποίησης και Ελέγχων να διενεργεί υποχρεωτικούς ελέγχους. Επίσης, ορίζεται και το «*Ελεγκτικό Γραφείο*», ως το νομικό πρόσωπο, ανεξάρτητα από τον τύπο της νομικής του προσωπικότητας, το οποίο έχει λάβει άδεια από την ΕΛΤΕ να διενεργεί υποχρεωτικούς ελέγχους.

Με τις πρόσφατες νομοθετικές ρυθμίσεις για τους «υποχρεωτικούς» ελέγχους των οικονομικών καταστάσεων και το επάγγελμα του Νόμιμου Ελεγκτή στην Ελλάδα, υιοθετούνται πλήρως τα Διεθνή Πρότυπα της IFAC, ως τα επίσημα εθνικά πρότυπα ελέγχου της χώρας.

1.3 Το θέμα της έρευνας

1.3.1 Ελεγκτικός κίνδυνος

Το ενδιαφέρον της παρούσας εργασίας επικεντρώνεται στον ελεγκτικό κίνδυνο και τα συστατικά του. Ειδικότερα, το θέμα της έρευνας είναι η εξέταση της συναρτησιακής σχέσης των επιμέρους συστατικών του ελεγκτικού κινδύνου (Audit Risk ή AR), σε ένα περιβάλλον ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, σύμφωνα με τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου της IFAC.

Ως ελεγκτικός κίνδυνος, για τους σκοπούς της συγκεκριμένης εργασίας, ορίζεται «ο κίνδυνος ο ελεγκτής να εκφράσει μη ενδεδειγμένη γνώμη ελέγχου, όταν οι οικονομικές καταστάσεις είναι ουσιωδώς εσφαλμένες. Ο ελεγκτικός κίνδυνος είναι συνάρτηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους και του κινδύνου εντοπισμού» (IFAC, 2012 και ΕΛΤΕ, 2010).

Σύμφωνα με τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου της IFAC, αλλά και τα πλέον σύγχρονα εθνικά πρότυπα ελέγχου, ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους (Risk of Material Misstatement ή RMM) εξετάζεται σε πρώτο επίπεδο, επί του συνόλου των οικονομικών καταστάσεων.

Περαιτέρω, ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους εξετάζεται και ανά υπόλοιπο λογαριασμού, κατηγορία συναλλαγών και γνωστοποιήσεων, και σε επίπεδο ισχυρισμών της διοίκησης. Στο επίπεδο αυτό, ο συνολικός κίνδυνος ουσιώδους λάθους μπορεί να αναλυθεί εναλλακτικά σε δύο επιμέρους συστατικούς κινδύνους: α) τον εγγενή κίνδυνο (Inherent Risk ή IR) και β) τον κίνδυνο των δικλείδων ασφαλείας (Control Risk ή CR).

Ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους και ο κίνδυνος εντοπισμού (Detection Risk ή DR) αποτελούν σύμφωνα με τα ΔΠΕ τα συστατικά του ελεγκτικού κινδύνου σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων (για τους ορισμούς και τον εννοιολογικό προσδιορισμό συστατικών των κινδύνων γίνεται εκτεταμένη αναφορά στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας).

Τα συστατικά του ουσιώδους λάθους (IR και CR) σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης και συνεπακόλουθα και ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους στο σύνολό του (τόσο σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων, όσο και σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης) σχετίζονται αποκλειστικά με την ελεγχόμενη οντότητα αυτή καθ' αυτή και το σύστημα εσωτερικού ελέγχου της, καθώς και με το ευρύτερο εξωτερικό περιβάλλον στο οποίο λειτουργεί. Ο κίνδυνος εντοπισμού σχετίζεται με την εργασία του ανεξάρτητου ελεγκτή των οικονομικών καταστάσεων.

Τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου της IFAC (αλλά και τα περισσότερα σύγχρονα εθνικά πρότυπα ελέγχου, όπως αυτά των ΗΠΑ) αναγνωρίζουν τον ελεγκτικό κίνδυνο, τον προσεγγίζουν θεωρητικά και εννοιολογικά, τον μοντελοποιούν και τον ενσωματώνουν στο πλαίσιο των οδηγιών ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, ως βασική παράμετρο του σχεδιασμού της στρατηγικής ελέγχου και συνεπακόλουθα και της ελεγκτικής εργασίας.

Ωστόσο, είναι γενικά αποδεκτό ότι ακόμη και στην περίπτωση ενός καθολικού ελέγχου επί των οικονομικών καταστάσεων, ελλοχεύει πάντα ο κίνδυνος που συνδέεται με την ορθότητα της επαγγελματικής κρίσης του ελεγκτή. Η παραδοχή αυτή αυτή, καθώς και τα προβλήματα και οι αδυναμίες στην εκτίμηση του ελεγκτικού κινδύνου, έχουν αποτελέσει αντικείμενο μελέτης πολλών ερευνητών, από το 1983 μέχρι και σήμερα.

Πάντως, μελετώντας τη διεθνή βιβλιογραφία, μπορεί να διατυπωθεί η άποψη ότι δεν καταγράφονται μοντέλα τα οποία θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν περισσότερο ακριβή και αποτελεσματικά στην εκτίμηση του ελεγκτικού κινδύνου, από αυτό που διατυπώνεται στα Διεθνή και Αμερικάνικα Πρότυπα Ελέγχου.

1.3.2 Το αντικείμενο της έρευνας

Αντικείμενο της έρευνας είναι το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου (Audit Risk Model ή ARM), ως μία συναρτησιακή σχέση δύο, ή εναλλακτικά τριών μεταβλητών, οι οποίοι αντιπροσωπεύουν τα προαναφερθέντα επιμέρους συστατικά του συνολικού ελεγκτικού κινδύνου¹⁰.

Το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου, όπως καταγράφεται στα ΔΠΕ της IFAC, αποσκοπεί στην προσέγγιση της κατανομής του ελεγκτικού κινδύνου σε βασικούς παράγοντες κινδύνου και υποβοηθά στη λήψη αποφάσεων σχετικών με τον σχεδιασμό του ελεγκτικού έργου.

Εκτός από τα ΔΠΕ της IFAC, όλα τα σύγχρονα και γενικώς αποδεκτά επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου περιορίζονται μόνο στην αναφορά ενός συγκεκριμένου μοντέλου ελεγκτικού κινδύνου, προσεγγίζοντας κυρίως εννοιολογικά τους συστατικούς του κινδύνους, χωρίς όμως να προσδιορίζουν με σαφήνεια τις μεταξύ τους σχέσεις και τις αλληλεξαρτήσεις τους.

Η μέχρι σήμερα σχετική έρευνα, καθώς και η εμπειρία από την εφαρμοσμένη ελεγκτική πρακτική έχει δείξει ότι η εκτίμηση των συστατικών του ελεγκτικού κινδύνου, ως ανεξάρτητων ή εξαρτημένων μεταβλητών, ενδέχεται να επιφέρει σημαντική διαφοροποίηση στον σχεδιασμό του ελεγκτικού έργου, δηλαδή στην επιλογή των προς εκτέλεση ενδεδειγμένων ελεγκτικών διαδικασιών.

Συνεπακόλουθα, διαφορετικές προσεγγίσεις στο σχεδιασμό του ελεγκτικού έργου θα έχουν ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση διαφορετικής προσέγγισης στρατηγικής ελέγχου και συνεπακόλουθα θα οδηγήσουν και στη λήψη διαφορετικής ποιότητας

¹⁰ Είναι προφανές ότι, το ενδεχόμενο να διατυπωθεί ακατάλληλη γνώμη από τον ελεγκτή υφίσταται ανεξάρτητα από το κανονιστικό πλαίσιο των επαγγελματικών προτύπων σύμφωνα με το οποίο διενεργείται η ελεγκτική εργασία.

και ποσότητας ελεγκτικής τεκμηρίωσης. Η τελευταία, με τη σειρά της ενδέχεται να οδηγήσει τον ελεγκτή σε συμπεράσματα που επίσης θα διαφοροποιούνται ανά περίπτωση, επιφέροντας σημαντικές διακυμάνσεις στην έκφραση επαγγελματικής γνώμης επί των οικονομικών καταστάσεων.

Η χρησιμότητα της εφαρμογής του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου στον σχεδιασμό και την υλοποίηση ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, δεν περιορίζεται μόνο στο γεγονός ότι βοηθά τον ελεγκτή στον προσδιορισμό της κατεύθυνσης του ελέγχου του. Το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου διαμορφώνει ένα κριτήριο βάσει του οποίου γίνεται αντιληπτή η επίτευξη των στόχων του ελέγχου (Aldersley, 1989).

Ωστόσο, παρά τη διεθνώς αναγνωρισμένη θεμελιώδη σημασία του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου στον σχεδιασμό και την υλοποίηση ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, μέχρι και σήμερα έχει δημοσιευθεί μία περιορισμένου εύρους συστηματική εμπειρική τεκμηρίωση σχετικά με την εκτίμηση του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του, καθώς και για την επίπτωση της εκτίμησης αυτής στην υλοποίηση του ελεγκτικού έργου (Quadackers και λοιποί, 1996).

Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι, οι ακαδημαϊκοί και οι επαγγελματίες της ελεγκτικής και της λογιστικής, εντοπίζουν αδυναμίες στο συγκεκριμένο μοντέλο, παρά το γεγονός ότι αυτό υιοθετείται διεθνώς από όλα τα σύγχρονα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου, από τις αρχές της δεκαετίας του 1980 μέχρι και σήμερα. Ως εκ τούτου, το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου έχει δεχθεί (και συνεχίζει να δέχεται) έντονη κριτική.

Μεγάλο μέρος της σχετικής με το θέμα βιβλιογραφίας περιστρέφεται με τον ένα ή τον άλλο τρόπο γύρω από τις ασαφείς ή σε ορισμένες περιπτώσεις ελλειπείς εννοιολογικές προσεγγίσεις και οδηγίες, όλων σχεδόν των επαγγελματικών προτύπων ελέγχου, σχετικά με τη μεθοδολογία εκτίμησης των συστατικών κινδύνων του μοντέλου, τον πολλαπλασιαστικό τύπο, αλλά και τις σχέσεις μεταξύ των μεταβλητών του. Σημαντική συζήτηση καταγράφεται ακόμη και για αυτή καθ' αυτή τη δομή και την ανάπτυξη του μοντέλου (Cushing και Loebbecke, 1983, Daniel, 1988, Jiambalvo και Waller, 1984 και Strawser, 1991).

Όπως αναδεικνύεται και στη συνέχεια, από τη μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας, διαπιστώνεται ότι η πρώτη περιοχή αμφισβητήσεων και προβληματισμού αφορά στην υπόθεση της ανεξαρτησίας, ή όχι των συστατικών κινδύνων του μοντέλου και κατά πόσο η ανεξάρτητη εκτίμηση των κινδύνων αυτών είναι εφικτή στην εφαρμογή της (Peters, 1990, Brown και Solomon, 1990 και Ritchie και Khorwatt, 2007).

Περαιτέρω, ένα σημαντικό δεύτερο θέμα συζητήσεων αφορά στην στάθμιση των συστατικών του ελεγκτικού κινδύνου (Skerrat και Woodhead, 1992 και Strawser, 1990, 1991) καθώς και τον πολλαπλασιαστικό τύπο του μοντέλου (Yardley, 1989).

Προβληματισμοί, επίσης, έχουν τεθεί σχετικά με το γεγονός ότι το μοντέλο δεν υποστηρίζει τον ελεγκτή με όρους «*θεωρίας αποφάσεων*» και συνεπώς δεν μπορεί να ενσωματώσει τη συνάρτηση ζημίας την οποία θα μπορούσε να υποστεί από την ανάθεση ενός συγκεκριμένου ελεγκτικού έργου (Skerrat και Woodhead, 1992).

Τέλος, σημαντικός αριθμός δημοσιεύσεων και μελετών εστιάζει στην εκτίμηση του ουσιώδους μεγέθους και των επιπτώσεών του (Cusshing και Loebbecke, 1983 και Skerrat και Woodhead, 1992).

1.4 Σκοπός, στόχοι και πεδίο της έρευνας

1.4.1 Σκοπός της έρευνας

Η παρούσα έρευνα εστιάζει στις σχέσεις μεταξύ των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου, όπως αυτό προσεγγίζεται από τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου της IFAC, και επιδιώκει να συγκεντρώσει εμπειρικά δεδομένα βάσει των οποίων μπορεί να υποστηριχθεί η διατύπωση μίας θεωρητικής άποψης σχετικά με τις σχέσεις αυτές. Περαιτέρω, σκοπός της έρευνας είναι η ενίσχυση της υφιστάμενης θεωρητικής μελέτης με πρόσθετα εμπειρικά δεδομένα για το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου. Επιπρόσθετα, επιδιώκεται η εξαγωγή συμπερασμάτων, τα οποία αναμένεται ότι θα οδηγήσουν σε μία καλύτερη κατανόηση του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου σε επίπεδο μεταβλητών, αλλά και στο σύνολό του, και θα προσφέρουν γόνιμο έδαφος για την προώθηση νέων θεωριών σχετικά με την εκτίμηση των βασικών συστατικών του.

Η έρευνα εστιάζει στη μελέτη της συναρτησιακής σχέσης των επιμέρους συστατικών του ελεγκτικού κινδύνου, σε ένα περιβάλλον ελέγχου οικονομικών καταστάσεων σύμφωνα με τα ΔΠΕ της IFAC. Η έρευνα μελετά την κατανομή του συνολικού ελεγκτικού κινδύνου σε βασικούς παράγοντες κινδύνου, στο πλαίσιο του σχεδιασμού ενός ελέγχου ιστορικής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης, ώστε να υιοθετηθεί από τον ελεγκτή η κατάλληλη στρατηγική ελέγχου.

Τέλος, η συγκεκριμένη ερευνητική εργασία εξετάζει τη σχέση της κατανομής του ελεγκτικού κινδύνου με τα μέτρα αντίδρασης του ελεγκτή, προκειμένου να διατηρηθεί ο συνολικός ελεγκτικός κίνδυνος σε αποδεκτά για το συγκεκριμένο έργο επίπεδα.

1.4.2 Στόχοι της έρευνας

Οι στόχοι της έρευνας είναι δύο. Ο πρώτος στόχος αφορά στη μελέτη (σε περιβάλλον ΔΠΕ) της ευαισθησίας στην εκτίμηση κινδύνου οι οικονομικές καταστάσεις να περιέχουν στο σύνολό τους ουσιώδη λάθη πριν την εκτέλεση του ελέγχου (κίνδυνος του ουσιώδους λάθους), ως προς τις μεταβολές του επιχειρηματικού κινδύνου. Για τους σκοπούς της έρευνας ο επιχειρηματικός κίνδυνος συνδέεται με το επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον. Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης μελέτης, ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους εξετάζεται και σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης και λογαριασμών και αναλύεται και περαιτέρω σε συστατικούς κινδύνους (εγγενής κίνδυνος και κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας), εξετάζοντας τη μεταξύ τους σχέση.

Δεύτερος στόχος της έρευνας είναι η εξέταση της σχέσης του κινδύνου του ουσιώδους λάθους (συναρτούμενου επίσης με τις μεταβολές του επιχειρηματικού και οικονομικού περιβάλλοντος), με τα μέτρα αντίδρασης και το εύρος των ελεγκτικών διαδικασιών¹¹ που υιοθετούνται από τον ελεγκτή.

¹¹ Όπως ορίζονται στο ΔΠΕ 330 (IFAC, 2012).

1.4.3 Τα ερευνητικά ερωτήματα

Οι στόχοι της έρευνας προσεγγίζονται με τα δύο βασικά ερωτήματα:

- A. Σε ποιο βαθμό το οικονομικό και επιχειρηματικό περιβάλλον της ελεγχόμενης οντότητας, επηρεάζει την εκτίμηση των ελεγκτών για τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων, καθώς και τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας, σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης επί υπολοίπων λογαριασμών, κατηγοριών συναλλαγών και γνωστοποιήσεων;
- B. Ποιος είναι ο βαθμός επίδρασης του οικονομικού και επιχειρηματικού περιβάλλοντος της ελεγχόμενης οντότητας, στα μέτρα αντίδρασης των ελεγκτών, ως αποτέλεσμα της εκτίμησης του ουσιώδους λάθους;

Τα ανωτέρω βασικά ερευνητικά ερωτήματα αναλύονται περαιτέρω σε πέντε (5) υποερωτήματα, αντίστοιχα με τους επιμέρους στόχους της έρευνας. Η ανάλυση των βασικών ερωτημάτων σε υποερωτήματα, καθώς και η συνδεσμολογία τους με τη συλλογή των απαραίτητων για την εξυπηρέτηση των στόχων της έρευνας δεδομένων αναφέρεται στην παράγραφο 3.5.7, του τρίτου κεφαλαίου της παρούσας.

Υπογραμμίζεται ότι, η εφαρμογή των ανωτέρω εξετάζεται σε ένα περιβάλλον ελέγχου, το οποίο υιοθετεί την «προσέγγιση βάσει κινδύνου» (*risk based approach*). Τα ΔΠΕ της IFAC ανταποκρίνονται πλήρως στην προϋπόθεση αυτή. Επιπλέον, όπως ήδη αναφέρθηκε, το πλαίσιο αναφοράς, σε κάθε περίπτωση, είναι ο έλεγχος οικονομικών καταστάσεων σύμφωνα με τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου της IFAC.

Ωστόσο, διευκρινίζεται ότι η συγκεκριμένη μελέτη δεν εξετάζει, σε καμία περίπτωση την ορθή εφαρμογή των ΔΠΕ της IFAC. Για τους σκοπούς της έρευνας η εφαρμογή των οδηγιών των προτύπων σχετικά με την ανάπτυξη του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου θεωρείται δεδομένη, εφόσον η εφαρμογή των ΔΠΕ της IFAC στην Ελλάδα είναι υποχρεωτική καθ' όλη τη χρονική περίοδο την οποία καλύπτει η συγκεκριμένη μελέτη.

Τέλος, δεδομένης της εφαρμογής των σχετικών με το μοντέλο οδηγιών, η έρευνα επιχειρεί να εξετάσει τον βαθμό ευαισθησίας των μεταβλητών του μοντέλου στις μεταβολές του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, καθώς και τις μεταξύ τους σχέσεις.

1.4.4 Πεδίο της έρευνας

Ως ερευνητικός χώρος εξέτασης του επιχειρηματικού κινδύνου χρησιμοποιείται η Ελληνική οικονομία πριν και μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης. Είναι προφανές ότι η οικονομική κρίση στην Ελλάδα συνδέεται άρρηκτα με τον επιχειρηματικό κίνδυνο των επιχειρήσεων, οι οποίες δραστηριοποιούνται στη χώρα και έχει ως άμεση συνέπεια την αύξηση του κινδύνου αυτού.

Η υφιστάμενη οικονομική κατάσταση στην Ελλάδα και οι επιπτώσεις της σε μακροοικονομικό και μικροοικονομικό επίπεδο επί των κινδύνων του επιχειρηματικού περιβάλλοντος διαμορφώνει συνθήκες εμπειρικής έρευνας, οι οποίες θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως ιδανικές για την εκπόνηση της συγκεκριμένης μελέτης.

Η έρευνα εστιάζει σε ελέγχους οικονομικών καταστάσεων εμποροβιομηχανικών Ανωνύμων Εταιρειών, οι οποίες δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα. Οι οικονομικές καταστάσεις αυτές έχουν συνταχθεί σύμφωνα με τα Ελληνικά ή τα Διεθνή Λογιστικά Πρότυπα. Υπογραμμίζεται ότι, οι διαφορές μεταξύ των δύο λογιστικών προτύπων στην σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων, δεν έχουν καμία ουσιώδη επίπτωση στην εξέταση του συγκεκριμένου ερευνητικού θέματος.

Η μελέτη των επιπτώσεων οικονομικού και επιχειρηματικού περιβάλλοντος της ελεγχόμενης οντότητας επί των ελεγκτικών έργων που εκτελέσθηκαν στην Ελλάδα, πριν και μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης, προσεγγίζεται μέσω της εξέτασης των μεταβολών που επέφερε στις εκτιμήσεις των ελεγκτών επί των συστατικών του ελεγκτικού κινδύνου.

Η παρούσα εργασία χρησιμοποιεί τις μεταβολές του επιχειρηματικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα, προκειμένου να μελετήσει την ευαισθησία των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου σε αυτές. Η μελέτη του βαθμού επίδρασης της πρόσφατης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα (ως αύξηση του επιχειρηματικού κινδύνου), στην εκτίμηση του ελεγκτικού κινδύνου και των

συστατικών του, καθώς και στην υιοθέτηση των κατάλληλων ελεγκτικών διαδικασιών στο πλαίσιο της ευρύτερης στρατηγικής ελέγχου, διενεργείται σε δύο επίπεδα.

Σε πρώτο επίπεδο, εξετάζεται ο βαθμός επίδρασης της υφιστάμενης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα επί του κινδύνου ουσιώδους λάθους στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων. Επίσης, εξετάζεται ο βαθμός επίδρασης της οικονομικής κρίσης επί του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας, σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης ανά υπόλοιπο λογαριασμού, κατηγορίας συναλλαγών και γνωστοποιήσεων.

Σε δεύτερο επίπεδο, εξετάζονται τα μέτρα αντίδρασης των ελεγκτών στον εκτιμώμενο κίνδυνο (ελεγκτικές διαδικασίες), τα οποία εκφράζονται με συγκεκριμένες κατηγορίες ουσιαστικών διαδικασιών¹², σε σχέση με την εκτίμηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους. Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας η φύση των μέτρων αντίδρασης προσεγγίζεται μέσω της μελέτης του βαθμού εφαρμογής συγκεκριμένων ουσιαστικών διαδικασιών.

Η έκταση των ελεγκτικών διαδικασιών αφορά θεωρητικά στον όγκο του ελεγκτικού έργου. Επιπρόσθετα, η έκταση των ελεγκτικών διαδικασιών εξαρτάται από την εκτίμηση για το επίπεδο του ουσιώδους μεγέθους και του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης, τους εκτιμώμενους κινδύνους, καθώς και τον προσδοκώμενο βαθμό διασφάλισης ο οποίος επιδιώκεται¹³.

Για τους σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας, εξετάζεται η σχέση της εκτίμησης του κινδύνου ουσιώδους λάθους τόσο σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων, όσο και σε επίπεδο ισχυρισμού διοίκησης για συγκεκριμένους λογαριασμούς, με συγκεκριμένες ελεγκτικές διαδικασίες, μόνο ως προς την έκταση στην εκτέλεση των διαδικασιών αυτών (όγκος ή ποσότητα ελεγκτικού έργου).

¹² ΔΠΕ 330 (IFAC, 2012).

¹³ ΔΠΕ 320 (IFAC, 2012).

Η μελέτη των μεταβολών επί της έκτασης των ελεγκτικών διαδικασιών και μόνο αυτών, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη τυχόν μεταβολές στη φύση και το χρόνο εκτέλεσής τους, κρίνεται για τους σκοπούς της συγκεκριμένης εργασίας από κάθε άποψη ως επαρκής και κατάλληλη, δεδομένου ότι οι μεταβολές αυτές από μόνες τους καθορίζουν σημαντικά και τις μεταβολές του ελεγκτικού έργου στο σύνολό του.

1.4.5 Θεωρητικό υπόβαθρο

Η παρούσα έρευνα διενεργήθηκε εξ' ολοκλήρου στην Ελλάδα και συλλέχθηκαν πληροφορίες, οι οποίες σχετίζονται με έλεγχους οικονομικών καταστάσεων που καταρτίσθηκαν και δημοσιεύθηκαν από τις διοικήσεις Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών (στο εξής και «Α.Ε.»).

Ως εκ τούτου, η έρευνα βασίζεται αποκλειστικά στο πλαίσιο των Διεθνών Προτύπων Ελέγχου (ΔΠΕ), όπως αυτά συντάσσονται και εκδίδονται από την Διεθνή Ομοσπονδία Λογιστών, και τα οποία έχουν υιοθετηθεί και εφαρμόζονται στην χώρα από το έτος 2004.

Στο πλαίσιο της παρούσας μελετήθηκαν τα σχετικά με τον ελεγκτικό κίνδυνο και τα συστατικά του ΔΠΕ, καθώς και τα ΔΠΕ τα οποία πραγματεύονται το σχεδιασμό του ελεγκτικού έργου, τον εντοπισμό και την εκτίμηση των κινδύνων ουσιώδους λάθους μέσω κατανόησης τόσο της οντότητας όσο και του περιβάλλοντός της, το ουσιώδες μέγεθος και τέλος τις αντιδράσεις του ελεγκτή στους εκτιμώμενους κινδύνους.

Οι πλέον πρόσφατες αναφορές σε συγκεκριμένα πρότυπα, τα οποία υποστηρίζουν θεωρητικά την παρούσα εργασία, αφορούν στη Δημοσίευση της IFAC του 2012¹⁴. Τα πρότυπα αυτά αποτελούν και τα τελευταία επικαιροποιημένα πρότυπα, τα οποία χρησιμοποιήθηκαν για τους ελέγχους που διενεργήθηκαν στην Ελλάδα, μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης, και για τους οποίους συλλέχθηκαν εμπειρικά δεδομένα. Τα συγκεκριμένα πρότυπα της Δημοσίευσης του 2012, δεν παρουσιάζουν

¹⁴ Handbook of International Standards on Auditing and Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance and Related Services Pronouncements, 2012 Edition.

διαφορές από τα αντίστοιχα που περιέχονται στην τελευταία Δημοσίευση του 2014¹⁵, συνεπώς, ισχύουν και σήμερα ως έχουν.

Επιπλέον, στο πλαίσιο της παρούσας γίνονται ειδικές αναφορές και στα Πρότυπα Ελέγχου των ΗΠΑ, όπου αυτό κρίνεται απαραίτητο, προκειμένου να ενισχυθεί η θεωρητική προσέγγιση του υπό εξέταση θέματος.

Τέλος, έχει επισκοπηθεί λεπτομερώς ή σχετική διεθνής και Ελληνική βιβλιογραφία και δημοσιεύσεις από τη δεκαετία του 1970 μέχρι και σήμερα, οι οποίες σε κάποιες περιπτώσεις προσεγγίζουν το θέμα και βάσει άλλων εθνικών επαγγελματικών προτύπων ελέγχου όπως αυτών της Αυστραλίας και του Καναδά.

¹⁵ Handbook of International Standards on Auditing and Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance and Related Services Pronouncements, 2014 Edition.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΕΠΙΣΚΟΠΗΣΗ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

2.1 Κίνδυνοι σχετικά με τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων

2.1.1 Τύποι κινδύνων

Όπως αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο, ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων μίας οντότητας, με σκοπό την έκφραση γνώμης ελέγχου, αποτελεί μία ανάθεση έργου διασφάλισης. Η διοίκηση (management) μίας τέτοιας ανάθεσης έχει ως επίκεντρο τον «κίνδυνο» (*«risk»*). Ως εκ τούτου, ο εννοιολογικός προσδιορισμός του κινδύνου σε έναν έλεγχο οικονομικών καταστάσεων, η θεωρητική του προσέγγιση και η διαχείρισή του έχουν θεμελιώδη σημασία στην εκτέλεση των έργων αυτών.

Στην εφαρμοσμένη ελεγκτική πρακτική εντοπίζονται δύο τύποι κινδύνου, οι οποίοι συνδέονται με τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων μίας οντότητας. Οι κίνδυνοι αυτοί είναι: α) ο «ελεγκτικός κίνδυνος» και β) ο «επιχειρηματικός κίνδυνος» του ίδιου του ελεγκτή ή του ελεγκτικού γραφείου (audit firm). Οι δύο αυτοί τύποι κινδύνου είναι απολύτως διακριτοί μεταξύ τους και η εκτίμησή τους στο πλαίσιο ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων εξυπηρετεί διαφορετικές απαιτήσεις.

Σύμφωνα με μία εννοιολογική προσέγγιση εκφρασμένη σε όρους της «*θεωρίας των πιθανοτήτων*» (ίσως ελαφρώς διαφοροποιημένη από αυτή των ΔΕΠ της IFAC), ως «ελεγκτικός κίνδυνος» μπορεί να ορισθεί το «ενδεχόμενο» να εκφράσει ο ελεγκτής εσφαλμένη γνώμη για τις οικονομικές καταστάσεις. Εφόσον ο ελεγκτικός κίνδυνος αφορά στο ενδεχόμενο να διατυπωθεί από τον ελεγκτή ακατάλληλη γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων, ο κίνδυνος αυτός συνδέεται άμεσα με την ελεγκτική εργασία. Περαιτέρω, ο σχετιζόμενος με τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων «επιχειρηματικός κίνδυνος», είναι ο κίνδυνος που αφορά στις δυσμενείς συνέπειες για τον ίδιο τον ελεγκτή και τον ελεγκτικό οίκο, οι οποίες ενδέχεται να προκύψουν ως αποτέλεσμα νομικών ενεργειών ή κριτικής, σχετικά με την διενεργηθείσα ελεγκτική εργασία επί των οικονομικών καταστάσεων μίας οντότητας (Willekens, 1995).

Σχετικά με τον επιχειρηματικό κίνδυνο του ελεγκτή, δεν θα πρέπει να παραβλέπεται το γεγονός ότι ένας έλεγχος οικονομικών καταστάσεων μίας οντότητας (η οποία στην εφαρμοσμένη ελεγκτική πρακτική αναφέρεται και ως «πελάτης») αποτελεί μία επιχειρηματική δραστηριότητα παροχής υπηρεσιών.

Έτσι, ο επιχειρηματικός κίνδυνος του ελεγκτή (ή του ελεγκτικού γραφείου) σχετίζεται με την επιχειρηματική διάσταση του έργου και αφορά στη ζημία, οικονομική και επιχειρηματική, την οποία μπορεί να υποστεί ο ελεγκτής και το ελεγκτικό γραφείο από την αστοχία της διαχείρισης του ελέγχου.

Αντίθετα με τον ελεγκτικό κίνδυνο, ο επιχειρηματικός κίνδυνος δεν εκφράζεται σε όρους πιθανοτήτων αλλά αποτελεί ένα νομισματικό μέγεθος. Ο επιχειρηματικός κίνδυνος είναι μία συνάρτηση παραγόντων που σχετίζονται με τον «πελάτη», καθώς και με το κανονιστικό πλαίσιο που προσδιορίζει τις υποχρεώσεις του ελεγκτή. Τα κύρια συστατικά του επιχειρηματικού κινδύνου του ελεγκτή είναι οι νομικές κυρώσεις που μπορεί να επιβληθούν στον ίδιο προσωπικά αλλά και στο ελεγκτικό γραφείο το οποίο εκπροσωπεί ή στο οποίο εργάζεται, από τις εποπτικές ή άλλες κανονιστικές αρχές και οι οποίες ως αποτέλεσμα αρνητικής δημοσιότητας μπορεί να πλήξουν την επαγγελματική φήμη του ελεγκτή και του ελεγκτικού γραφείου (Willekens, 1995).

Ο επιχειρηματικός κίνδυνος του ελεγκτή, ο οποίος δεν θα πρέπει να συγχέεται σε καμία περίπτωση με τον επιχειρηματικό κίνδυνο της οντότητας, επί της οποίας εκτελείται ο έλεγχος των οικονομικών της καταστάσεων, δεν αποτελεί αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας και ως εκ τούτου δεν κρίνεται σκόπιμη οποιαδήποτε περαιτέρω σχετική αναφορά.

2.1.2 Η θεωρία του ελεγκτικού κινδύνου

Όπως ήδη αναφέρθηκε, σύμφωνα με την εννοιολογική προσέγγιση της IFAC, ο ελεγκτικός κίνδυνος αφορά στον κίνδυνο ο ελεγκτής να εκφράσει μη ενδεδειγμένη γνώμη ελέγχου, όταν οι οικονομικές καταστάσεις περιέχουν ουσιώδη λάθη. Ο ελεγκτικός κίνδυνος είναι συνάρτηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους και του κινδύνου εντοπισμού. Θεωρητικά, αλλά και βάσει της εμπειρίας από την εφαρμογή στην πράξη, μπορεί εύλογα να υποστηριχθεί ότι δεν υπάρχει κάποιος πρακτικός τρόπος να μειωθεί ο ελεγκτικός κίνδυνος στο μηδέν.

Τόσο τα γενικώς αποδεκτά επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου (τα οποία μεταξύ των άλλων αντανakλούν σημαντικά και τις προσδοκίες των σκοπούμενων χρηστών των οικονομικών καταστάσεων), όσο και οι πλέον σύγχρονες εφαρμοσμένες μεθοδολογίες της ελεγκτικής, απαιτούν από τον ελεγκτή να σχεδιάζει τον έλεγχό του επί των οικονομικών καταστάσεων και να τον εκτελεί με τέτοιο τρόπο ώστε ο κίνδυνος να εκφραστεί ακατάλληλη γνώμη επί αυτών να είναι ο ελάχιστος δυνατός.

Κατά τη φάση του σχεδιασμού του ελεγκτικού έργου, ο ελεγκτής οφείλει να διενεργεί και να τεκμηριώνει ειδικές διαδικασίες εκτίμησης του ελεγκτικού κινδύνου (*risk assessment procedures*). Σκοπός αυτής της διαδικασίας είναι η τεκμηρίωση της απόκτησης ενός αποδεκτού επιπέδου διασφάλισης για την έκφραση της επαγγελματικής γνώμης του ελεγκτή, σχετικά με τις υπό έλεγχο οικονομικές καταστάσεις. Είναι αυτονόητο ότι, ο ελεγκτής επιδιώκει την επίτευξη του χαμηλότερου δυνατού επιπέδου ελεγκτικού κινδύνου στην έκφραση της γνώμης ελέγχου. Συνεπακόλουθα, η ελεγκτική διαδικασία κατευθύνεται σε περιοχές που θα έχουν ως αποτέλεσμα την απόκτηση του μέγιστου δυνατού βαθμού εύλογης διασφάλισης, για το ότι οι οικονομικές καταστάσεις είναι απαλλαγμένες από ουσιώδη λάθη.

Όπως εξηγήθηκε και στο πρώτο κεφάλαιο, το αποδεκτό επίπεδο διασφάλισης το οποίο επιδιώκει ο ελεγκτής αποκτάται με την συγκέντρωση επαρκών και κατάλληλων ελεγκτικών τεκμηρίων. Αυτό επιτυγχάνεται με τις ελεγκτικές διαδικασίες, οι οποίες θα εκτελεστούν, και αναφέρεται σε όλα τα γενικώς παραδεκτά επαγγελματικά πρότυπα της ελεγκτικής με τον όρο «εύλογη διασφάλιση» (*reasonable assurance*).

Η φύση, η έκταση και ο χρόνος αποτελούν τρεις παραμέτρους των ελεγκτικών διαδικασιών που διαφοροποιούνται ανάλογα με τις προσδοκίες του ελεγκτή για το αποδεκτό επίπεδο ελεγκτικού κινδύνου. Επιπρόσθετα, οι τρεις αυτές παράμετροι των ελεγκτικών διαδικασιών αντανακλώνται στην εκτίμηση του ελεγκτή για τον κίνδυνο εντοπισμού.

Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, όταν η εκτίμηση για τον κίνδυνο εντοπισμού είναι ότι αυτός θα πρέπει να ορισθεί σε ένα χαμηλό επίπεδο, ο ελεγκτής θα σχεδιάσει και θα εφαρμόσει ειδικής φύσεως και εκτεταμένης έκτασης ελεγκτικές διαδικασίες, σε χρονικές περιόδους όσο το δυνατόν πλησιέστερες στο τέλος της υπό έλεγχο χρήσεως (αλλά και μεταγενέστερα), ώστε να επιτευχθεί η λήψη τεκμηρίων τα οποία θα είναι κατάλληλα και θα έχουν το μεγαλύτερο δυνατό εύρος, προκειμένου να επιτευχθεί ένας επιθυμητός βαθμός επάρκειας. Είναι σαφές ότι μέσω του καθορισμού του επιπέδου του κινδύνου εντοπισμού, επιδιώκεται η μείωση του ελεγκτικού κινδύνου σε ένα επίσης αποδεκτό χαμηλό επίπεδο (σχετικά με τον ορισμό του κινδύνου εντοπισμού και την εννοιολογική του προσέγγιση βλέπε αναλυτικά στη συνέχεια του παρόντος κεφαλαίου).

Η εκτίμηση του ελεγκτικού κινδύνου αποτελεί τον κύριο άξονα της εφαρμογής της ελεγκτικής «προσέγγισης βάσει κινδύνου» και επιπλέον διαμορφώνει την βάση επιλογής της ενδεδειγμένης στρατηγικής ελέγχου.

Επιπλέον, όπως θα εξηγηθεί αναλυτικά στη συνέχεια, η εκτίμηση συγκεκριμένων συστατικών του ελεγκτικού κινδύνου επηρεάζουν τις αποφάσεις τους ελεγκτή σχετικά με το εάν θα εκτελεσθούν και σε ποιο βαθμό δοκιμασίες δικλείδων (αναφέρονται και ως «δοκιμασίες επί των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας»), σε σχέση με την εκτέλεση των ουσιαστικών διαδικασιών και σε ποιο βαθμό οι δεύτερες θα περιλαμβάνουν δοκιμασίες των λεπτομερειών επί υπολοίπων λογαριασμών, κατηγοριών συναλλαγών και γνωστοποιήσεων ή ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες.

Όπως ήδη εξηγήθηκε, η έννοια του ελεγκτικού κινδύνου δεν περιλαμβάνει σε καμία περίπτωση τον επιχειρηματικό κίνδυνο του ελεγκτή (ή του ελεγκτικού γραφείου), ο οποίος μπορεί να σχετίζεται με μακροχρόνιες δικαστικές διαμάχες, αρνητική δημοσιότητα ή δυσφήμιση ή άλλες περιπτώσεις, οι οποίες συνδέονται με την αναδοχή ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων.

Ο όρος «συνολικός ελεγκτικός κίνδυνος» (*overall audit risk*) έχει υιοθετηθεί και χρησιμοποιείται από τα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου αλλά και τις σύγχρονες μεθοδολογίες, οι οποίες εφαρμόζονται από τους μεγαλύτερους ελεγκτικούς οίκους διεθνώς. Ο όρος αυτός, ταυτίζεται εννοιολογικά με αυτόν του ελεγκτικού κινδύνου και αφορά στον κίνδυνο ο ελεγκτής να εκφράσει ακατάλληλη γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων στο σύνολό τους. Ωστόσο, θα πρέπει να σημειωθεί ότι είναι άτοπο και δεν χρησιμοποιείται η έννοια του ελεγκτικού κινδύνου για μεμονωμένα υπόλοιπα λογαριασμών, κατηγορίες συναλλαγών και γνωστοποιήσεις, που απεικονίζονται στις οικονομικές καταστάσεις. Επίσης, είναι μάλλον άτοπο και δεν χρησιμοποιείται στο πλαίσιο ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, ο όρος του ελεγκτικού κινδύνου σε επίπεδο επιμέρους καταστάσεων, οι οποίες εμπεριέχονται στο σύνολο των υπό έλεγχο οικονομικών καταστάσεων.

Ακατάλληλη γνώμη σημαίνει ότι ο ελεγκτής διατυπώνει στην έκθεση ελέγχου επί των οικονομικών καταστάσεων τη σύμφωνη γνώμη του ότι οι οικονομικές καταστάσεις στο σύνολό τους είναι απαλλαγμένες από ουσιώδη λάθη, όταν δεν είναι. Ακατάλληλη γνώμη εκφράζεται και στην περίπτωση κατά την οποία διατυπώνεται διαφοροποιημένη γνώμη (*modified opinion*), υποστηρίζοντας την άποψη ότι οι οικονομικές καταστάσεις στο σύνολό τους περιέχουν ουσιώδη λάθη, όταν αυτό δεν ισχύει. Ωστόσο, σύμφωνα με τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου της IFAC ο κίνδυνος να συμβεί η δεύτερη περίπτωση χαρακτηρίζεται ως μη σημαντικός¹⁶.

Πάντως, στη σχετική με τα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου των ΗΠΑ βιβλιογραφία, καταγράφεται ότι η περίπτωση να διατυπωθεί η γνώμη ότι οικονομικές καταστάσεις στο σύνολό τους περιέχουν ουσιώδη λάθη (διαφοροποιημένη γνώμη), ενώ αυτό δεν ισχύει, παρά το γεγονός ότι δεν αναφέρεται ρητά στον ορισμό του ελεγκτικού

¹⁶ ΔΠΕ 200, παρ. A33, (IFAC, 2012)

κινδύνου σύμφωνα με το SAS 47, θεωρείται ως αυτονόητο ότι υφίσταται ως κίνδυνος (SAS 47, AU Section 312.02 αναφορά του O' Reilly και λοιποί, 1998).

Η ανωτέρω άποψη δεν περιλαμβάνεται στις σύγχρονες οδηγίες του AU 312 (AICPA, 2013). Στο συγκεκριμένο πρότυπο εξηγείται ότι ο ορισμός του ελεγκτικού κινδύνου (ο οποίος είναι απολύτως συμβατός με αυτόν που αναφέρεται στα ΔΠΕ της IFAC), δεν περιλαμβάνει τον κίνδυνο ο ελεγκτής να καταλήξει λανθασμένα στο συμπέρασμα ότι οι οικονομικές καταστάσεις είναι ουσιωδώς λάθος.

Στην βιβλιογραφία που βασίζεται στα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου των ΗΠΑ παλαιότερων ετών, αναγνωρίζεται ότι για πρακτικούς λόγους οι ελεγκτές προσαρμόζουν ιδιαίτερα το ενδιαφέρον τους στον κίνδυνο να εκφράσουν μία σύμφωνη γνώμη όταν οι οικονομικές καταστάσεις περιέχουν ουσιώδη λάθη.

Με την προσέγγιση αυτή, δεν εκτιμάται ως πιθανό το ενδεχόμενο να εκφράσουν οι ελεγκτές διαφοροποιημένη γνώμη ή ακόμη αρνητική γνώμη ή να αρνηθούν να εκφράσουν γνώμη επί οικονομικών καταστάσεων οι οποίες τελικά δεν περιέχουν ουσιώδη λάθη. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, η διοίκηση της ελεγχόμενης οντότητας αντιλαμβανόμενη πλήρως τις αρνητικές επιπτώσεις μίας τέτοιας γνώμης θα οδηγήσει σε περαιτέρω ελεγκτική εργασία και έρευνα, η οποία τελικά θα έχει σαν αποτέλεσμα την διευθέτηση της όποιας εσφαλμένης εκτίμησης. Σε κάθε περίπτωση όμως και οι δύο μορφές κινδύνου έχουν δαπανηρές επιπλοκές για τον ελεγκτή (O' Reilly και λοιποί, 1998).

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι στη διεθνή βιβλιογραφία αναφέρονται τρεις διαφορετικές μορφές του (συνολικού) ελεγκτικού κινδύνου για τον ελεγκτή. Η πρώτη αφορά στο επίπεδο ελεγκτικού κινδύνου κατά το σχεδιασμό (ή διαφορετικά επιθυμητό επίπεδο του ελεγκτικού κινδύνου), το οποίο προσδιορίζεται πριν από εκτέλεση δοκιμασιών των λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων. Η δεύτερη μορφή έχει να κάνει με το αληθινό *ex post* επίπεδο του ελεγκτικού κινδύνου (ή διαφορετικά «επίπεδο ελεγκτικού κινδύνου που έχει επιτευχθεί»), το οποίο είναι άγνωστο στον ελεγκτή. Τέλος, η τρίτη μορφή είναι η εκτίμηση του *ex post* ελεγκτικού κινδύνου όπως αυτή διενεργήθηκε από τον ελεγκτή (Willekens, 1995 και Arens και Loebbecke, 1984 και Senneti, 1990).

Στην εφαρμοσμένη ελεγκτική πρακτική μπορεί να ειπωθεί ότι είναι μάλλον ανέφικτο για τον ελεγκτή να εξετάζει και να προσεγγίζει τον ελεγκτικό κίνδυνο επί του συνόλου των οικονομικών καταστάσεων. Αυτό συμβαίνει δεδομένου ότι τα υπόλοιπα των λογαριασμών, οι κατηγορίες συναλλαγών και οι γνωστοποιήσεις που περιλαμβάνονται σε αυτές ενέχουν διαφορετικής φύσεως ή έντασης κινδύνους. Συνεπακόλουθα και οι ελεγκτικές διαδικασίες επί αυτών διαφοροποιούνται ανάλογα, ενώ έχουν και διαφορετικό κόστος. Ωστόσο, στην πράξη, η προσέγγιση του ελεγκτικού κινδύνου διενεργείται ανά ισχυρισμό διοίκησης, ανά υπόλοιπο λογαριασμού, κατηγορία συναλλαγών και γνωστοποιήσεων. Οι επιμέρους κίνδυνοι που εντοπίζονται και καταγράφονται ανά ισχυρισμό διοίκησης ανά υπόλοιπο λογαριασμού, κατηγορία συναλλαγών και γνωστοποιήσεων συνενώνονται προκειμένου να δώσουν την εικόνα του συνολικού κινδύνου, επί του συνόλου των οικονομικών καταστάσεων (Ο' Reilly και λοιποί, 1998).

Εφόσον οι επιμέρους κίνδυνοι διατηρούνται σε αποδεκτά χαμηλά επίπεδα τότε και η διασφάλιση που λαμβάνεται είναι υψηλή και συνολικά επιτρέπει στον ελεγκτή να εκφράσει την επαγγελματική του γνώμη για το σύνολο των οικονομικών καταστάσεων.

2.1.3 Τα συστατικά του ελεγκτικού κινδύνου

Σύμφωνα με μία πρώτη προσέγγιση, ο ελεγκτικός κίνδυνος αναλύεται σε δύο συστατικά (ή συστατικούς κινδύνους). Η ανάλυση αυτή εφαρμόζεται τόσο στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων, όσο και σε επίπεδο υπολοίπων λογαριασμών, κατηγορίες συναλλαγών και γνωστοποιήσεων.

Το πρώτο συστατικό, αφορά στο ενδεχόμενο οι οικονομικές καταστάσεις να περιέχουν ουσιώδη λάθη (ακούσια ή εκούσια) πριν τη διεξαγωγή του ελέγχου. Η ύπαρξη ουσιώδους λάθους (ή ουσιωδών λαθών) εξετάζεται τόσο μεμονωμένα (ανά περίπτωση λάθους), όσο και αθροιστικά. Ο κίνδυνος αυτός ορίζεται ως «κίνδυνος ουσιώδους λάθους». Στην περίπτωση του κινδύνου αυτού είναι σαφές ότι ο ελεγκτής δεν είναι σε θέση να πράξει οτιδήποτε προκειμένου να τον μειώσει και εκ των πραγμάτων περιορίζεται μόνο στην εκτίμησή του.

Στο πλαίσιο αυτό, ο ελεγκτής εντοπίζει, αξιολογεί και τεκμηριώνει τους παράγοντες κινδύνου (εσωτερικούς και εξωτερικούς), οι οποίοι συνδέονται αποκλειστικά με την ελεγχόμενη οντότητα. Επιπρόσθετα, ο ελεγκτής εκτιμά και τεκμηριώνει τον κίνδυνο το εσωτερικό σύστημα ελέγχου και ειδικά οι εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας (ή «εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας» ή «δικλίδες ασφάλειας» ή «δικλίδες») να μην είναι επαρκείς και αποτελεσματικές στην πρόληψη και τον εντοπισμό ουσιωδών λαθών στις οικονομικές καταστάσεις.

Ο δεύτερος συστατικός κίνδυνος του ελεγκτικού κινδύνου, αφορά στο ενδεχόμενο ο ελεγκτής διενεργώντας τον έλεγχό του να μην εντοπίσει ουσιώδη λάθη στις οικονομικές καταστάσεις. Ο κίνδυνος αυτός συνδέεται με την υιοθετούμενη στρατηγική ελέγχου και τις υιοθετούμενες και εκτελεσθείσες ελεγκτικές διαδικασίες αυτές καθ' αυτές. Το συστατικό αυτό αφορά στο ενδεχόμενο οι αντιδράσεις του ελεγκτή στους κινδύνους να μην είναι αποτελεσματικές και τελικά οι ουσιαστικές διαδικασίες (δοκιμασίες επί λεπτομερειών και ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες) να αποτύχουν στον εντοπισμό ουσιωδών λαθών στις οικονομικές καταστάσεις, είτε μεμονωμένα είτε αθροιστικά.

Με άλλα λόγια, ο δεύτερος συστατικός κίνδυνος είναι ο κίνδυνος μη εντοπισμού ουσιωδών λαθών από τον ελεγκτή, λόγω της αστοχίας και αναποτελεσματικότητας των ελεγκτικών διαδικασιών τις οποίες εκτέλεσε και ορίζεται ως «κίνδυνος εντοπισμού». Είναι αυτονόητο ότι ο κίνδυνος αυτός είναι απολύτως συνδεδεμένος με τον ελεγκτή και την ελεγκτική εργασία και αποτελεί αντικείμενο διαχείρισης για αυτόν. Η διαχείριση του δεύτερου συστατικού κινδύνου σχετίζεται με την επιλογή και την εκτέλεση των ουσιαστικών διαδικασιών, για κάθε ισχυρισμό διοίκησης, ανά υπόλοιπο λογαριασμού, κατηγορία συναλλαγών και γνωστοποίηση.

Μπορεί εύλογα να διατυπωθεί ότι η εκτίμηση του ελεγκτή σχετικά με τον κίνδυνο οι οικονομικές καταστάσεις να περιέχουν ουσιώδη λάθη, προσδιορίζει και το επίπεδο του κινδύνου εντοπισμού που μπορεί να κριθεί ως κατάλληλο, προκειμένου να διατηρηθεί το επίπεδο του συνολικού ελεγκτικού κινδύνου σε ένα αποδεκτό χαμηλό επίπεδο.

Συγκεκριμένα, όσο υψηλότερο είναι το επίπεδο το οποίο εκτιμά ο ελεγκτής για τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους, τόσο χαμηλότερο επίπεδο κινδύνου εντοπισμού αποδέχεται και αντίστροφα.

Όπως ήδη εξηγήθηκε προηγουμένως, σε δεύτερο επίπεδο ανάλυσης, ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους μπορεί να επιμερισθεί σε δύο επιμέρους συστατικούς κινδύνους, τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας.

Οι ορισμοί των δύο κινδύνων δίνονται στην υποπαράγραφο 59, στο Γλωσσάριο των Βασικών Όρων, το οποίο συνοδεύει την παρούσα εργασία. Ειδική, λεπτομερής αναφορά στους κινδύνους αυτούς γίνεται στις παραγράφους 2.4.1 – 2.4.12 του παρόντος κεφαλαίου.

2.2 Το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου

2.2.1 Η πρακτική εφαρμογή του μοντέλου

Το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου εισάγεται στην εφαρμοσμένη ελεγκτική πρακτική από τα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου (Διεθνή, Αμερικής, Καναδά, Αυστραλίας κ.α.). Η πρακτική εφαρμογή του μοντέλου αφορά στην άσκηση από τον ελεγκτή επαγγελματικής κρίσης, προκειμένου να εκτιμηθούν οι σχετικοί με τον έλεγχο κίνδυνοι.

Η διαδικασία άσκησης επαγγελματικής κρίσης σχετικά με τους κινδύνους ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, αποσκοπεί στην λήψη αποφάσεων αναφορικά με τις ελεγκτικές διαδικασίες οι οποίες θα εκτελεστούν τελικά στο πλαίσιο του ελέγχου. Προς τούτο, το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου διαμορφώνει ένα θεωρητικό και μεθοδολογικό πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο ο ελεγκτής συγκεντρώνει πληροφορίες και τεκμήρια προκειμένου να εκτιμήσει συγκεκριμένους κινδύνους.

Στόχος της διαδικασίας είναι η επιλογή της κατάλληλης και πλέον αποτελεσματικής «ελεγκτικής προσέγγισης», η οποία θα οδηγήσει στην εκτέλεση των κατάλληλων ελεγκτικών διαδικασιών, προκειμένου να συλλεχθούν επαρκή και κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια.

Η εξέταση των ελεγκτικών τεκμηρίων τα οποία θα συλλεχθούν θα αποτελέσουν την βάση επί της οποίας θα εκφραστεί η επαγγελματική γνώμη του ελεγκτή σχετικά με τις οικονομικές καταστάσεις. Περαιτέρω, το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου μπορεί να αποτελέσει και μία βάση διαμόρφωσης κριτηρίων, σύμφωνα με την οποία είναι δυνατό να διαπιστωθεί η αποτελεσματικότητα του ελεγκτικού έργου ως προς την επίτευξη των στόχων του (Aldersley, 1989).

Σε κάθε περίπτωση, για την ανάπτυξη του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου απαιτείται να αποφασισθεί το ελάχιστο αποδεκτό επίπεδο ελεγκτικού κινδύνου. Σύμφωνα με τους J. Jiambalvo και W. Waller (1984) και τον S. Daniel (1988) το επίπεδο αυτό μπορεί ορισθεί σε ένα εύρος μεταξύ 5% - 10%.

Οι H. Gin Chong, Reader και G. Vinten (1996) αναφέρουν ότι ένα αντίστοιχο επίπεδο εμπιστοσύνης, τουλάχιστον 95%, είναι αποδεκτό και από τους ελεγκτικούς οίκους του Ηνωμένου Βασιλείου (Turley και Cooper, 1991). Την ίδια προσέγγιση αποδέχεται και ο Κ. Καραμάνης (2008), ο οποίος συμπληρώνει ότι «σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, ωστόσο, ο ελεγκτής μπορεί να προτιμά ένα μικρότερο ή μεγαλύτερο επίπεδο».

2.2.2 Στρατηγική ελέγχου

Η στρατηγική ελέγχου συχνά ταυτίζεται με τον όρο «ελεγκτική προσέγγιση» και αντιπροσωπεύει το μίγμα των ελεγκτικών διαδικασιών, με τις οποίες ο ελεγκτής θα πετύχει τον τελικό σκοπό του ελέγχου του, δηλαδή τη διατύπωση κατάλληλης γνώμης ελέγχου. Εάν η ελεγκτική προσέγγιση αποτύχει, η πιθανότητα να διατυπωθεί ακατάλληλη γνώμη ελέγχου από τον ελεγκτή αυξάνεται.

Ωστόσο, θα πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η έννοια «ελεγκτική προσέγγιση» δεν αφορά στη «συνολική στρατηγική ελέγχου» (*overall audit strategy*), σύμφωνα με το πλαίσιο που ορίζεται από τα ΔΠΕ¹⁷, αλλά αποτελεί μέρος αυτής. Ειδικότερα, σύμφωνα με τον ορισμό ο οποίος δίνεται από τα ΔΠΕ, «η συνολική στρατηγική ελέγχου θέτει το πεδίο, το χρόνο και την κατεύθυνση του ελέγχου και καθοδηγεί την ανάπτυξη του λεπτομερέστερου σχεδιασμού του ελέγχου».

¹⁷ ΔΠΕ 300 (IFAC, 2012)

Η συνολική στρατηγική ελέγχου θα πρέπει να καθοδηγεί την ανάπτυξη του προγράμματος ελέγχου. Συνεπώς, υιοθετώντας το συγκεκριμένο εννοιολογικό προσδιορισμό, ο οποίος δίνεται από τα ΔΠΕ μπορεί να υποστηριχθεί ότι η ελεγκτική προσέγγιση αποτελεί μέρος της συνολικής στρατηγικής ελέγχου και ταυτίζεται τόσο με το πεδίο εφαρμογής όσο και με την κατεύθυνση του ελεγκτικού έργου και τις ελεγκτικές διαδικασίες αυτές καθ' αυτές.

Στη βιβλιογραφία και την εφαρμοσμένη ελεγκτική πρακτική, εντοπίζονται δύο βασικές ελεγκτικές προσεγγίσεις (ή «στρατηγικές ελέγχου»). Η πρώτη προσέγγιση είναι γνωστή και ως «*συστηματική προσέγγιση*» (*systematic approach*).

Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή ο ελεγκτής, βάσει μίας προκαταρκτικής εκτίμησης, αποφασίζει ότι το σύστημα εσωτερικού ελέγχου της επιχειρηματικής μονάδας είναι επαρκώς σχεδιασμένο και οι εσωτερικές δικλίδες είναι επαρκείς και λειτουργούν αποτελεσματικά για την ελαχιστοποίηση των κινδύνων ουσιωδών λαθών στις οικονομικές καταστάσεις. Απαραίτητη προϋπόθεση για την υιοθέτηση της συστηματικής προσέγγισης είναι να εκτιμηθεί, προκαταρκτικά από τον ελεγκτή, ότι ο κίνδυνος των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης δεν κυμαίνεται σε υψηλά επίπεδα.

Στην περίπτωση αυτή, και προκειμένου να αποδεχτεί και την αποτελεσματικότητα της λειτουργίας των δικλίδων ασφαλείας, ο ελεγκτής εκτελεί δοκιμασίες επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας. Στόχος των δοκιμασιών αυτών είναι να αποκτηθεί η αναγκαία κατά την κρίση του ελεγκτή διασφάλιση σχετικά με την επάρκεια και την αποτελεσματικότητα των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

Σκοπός του ελεγκτή είναι να επιβεβαιωθεί (και φυσικά να τεκμηριωθεί) η αρχική εκτίμηση για τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας. Εφόσον αυτό επιτευχθεί, ο ελεγκτής θα είναι σε θέση να εφαρμόσει επί του συστήματος εσωτερικού ελέγχου για τη σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων ένα επίπεδο εμπιστοσύνης, το οποίο συνεπακόλουθα θα οδηγήσει στη μείωση του εύρους των ουσιαστικών διαδικασιών (θα αποδεχθεί δηλαδή υψηλότερο επίπεδο κινδύνου εντοπισμού).

Η δεύτερη προσέγγιση είναι γνωστή και ως «άμεση προσέγγιση» (*direct approach*). Η προσέγγιση αυτή εστιάζει στην εφαρμογή εκτεταμένου εύρους ουσιαστικών διαδικασιών (ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες και δοκιμασίες των λεπτομερειών σε κατηγορίες συναλλαγών, υπόλοιπα λογαριασμών και γνωστοποιήσεις), χωρίς να εξετάζει την επάρκεια και την αποτελεσματικότητα των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

Στην περίπτωση αυτή είναι μάλλον προφανές ότι ο ελεγκτής έχει προκαταρκτικά εκτιμήσει ότι ο κίνδυνος των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα. Ως εκ τούτου, οποιαδήποτε περαιτέρω ελεγκτική δοκιμασία δεν αναμένεται ότι θα διαμορφώσει συνθήκες εμπιστοσύνης επί του συστήματος εσωτερικού ελέγχου.

Πάντως, ο ελεγκτής μπορεί να επιλέξει ως ενδεδειγμένη ελεγκτική προσέγγιση και ένα μίγμα των δύο προαναφερθέντων στρατηγικών ελέγχου (Καραμάνης, 2008).

Από την μελέτη της σύγχρονης εφαρμοσμένης ελεγκτικής πρακτικής διαπιστώνονται τέσσερις βασικοί τύποι ελεγκτικών προσεγγίσεων. Αυτές είναι:

- Η προσέγγιση εκτέλεσης δοκιμασιών επί λεπτομερειών σε κατηγορίες συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων.
- Η προσέγγιση του ισολογισμού (ή και «κατάσταση οικονομικής θέσης»).
- Η βασιζόμενη στα συστήματα προσέγγιση.
- Η προσέγγιση βάσει κινδύνου (Pine, 2008).

Η πρώτη ελεγκτική προσέγγιση, η οποία είναι αυτή που προαναφέρθηκε και ως δεύτερη περίπτωση στρατηγικής ελέγχου, είναι γνωστή και ως «προσέγγιση βάσει παραστατικών» ή διαφορετικά «προσέγγιση άμεσης επιβεβαίωσης» ή απλά «άμεση προσέγγιση». Με την προσέγγιση αυτή οι ελεγκτικές διαδικασίες εστιάζουν στην εξέταση μεγάλου όγκου συναλλαγών και υπολοίπων συναλλαγών, χωρίς όμως να δίδεται ιδιαίτερη έμφαση ή να γίνεται στόχευση συγκεκριμένων περιοχών των οικονομικών καταστάσεων.

Η δεύτερη ελεγκτική προσέγγιση είναι συναφής με την πρώτη. Ωστόσο, στην περίπτωση αυτή οι δοκιμασίες των λεπτομερειών εκτελούνται επί των υπολοίπων των λογαριασμών της κατάστασης οικονομικής θέσης και μόνο περιορισμένες

ελεγκτικές διαδικασίες εκτελούνται στην κατάσταση συνολικού εισοδήματος (ή και κατάσταση αποτελεσμάτων χρήσεως). Η προσέγγιση αυτή βασίζεται στην παραδοχή ότι, εφόσον όλοι οι σχετικοί με τα υπόλοιπα των λογαριασμών της κατάστασης οικονομικής θέσης ισχυρισμοί της διοίκησης έχουν εξετασθεί και πιστοποιηθεί, τότε η κατάσταση συνολικού εισοδήματος δεν μπορεί να περιέχει ουσιώδη λάθη ή παραλείψεις.

Η τρίτη προσέγγιση, η οποία είναι η εστιαζόμενη στο σύστημα εσωτερικού ελέγχου προσέγγιση (ή διαφορετικά η «*βασιζόμενη στα συστήματα προσέγγιση*») είναι σχεδόν ταυτόσημη με την προαναφερόμενη ως «*συστηματική προσέγγιση*». Η εστιαζόμενη στο σύστημα εσωτερικού ελέγχου προσέγγιση έχει ως βασική προϋπόθεση ο ελεγκτής να αξιολογεί την επάρκεια και αποτελεσματικότητα του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της ελεγχόμενης οντότητας. Βάσει των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης των εσωτερικών επιχειρησιακών διαδικασιών και των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας σχεδιάζονται οι προς εκτέλεση δοκιμασίες των λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων. Προτεραιότητα δίνεται στις περιοχές εκείνες που φαίνεται ότι οι επιχειρησιακοί στόχοι του συστήματος δεν επιτυγχάνονται. Συνεπακόλουθα, οι δοκιμασίες των λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων, σε περιοχές των οικονομικών καταστάσεων οι οποίες φαίνεται ότι ανταποκρίνονται στην επίτευξη των επιχειρησιακών στόχων είναι περισσότερο περιορισμένης έκτασης.

Τέλος, με την «*προσέγγιση βάσει κινδύνου*», («*Risk Based Approach*» ή *RBA*), οι πόροι του ελεγκτικού έργου κατευθύνονται και αναλώνονται σε εκείνες τις περιοχές των οικονομικών καταστάσεων που ενδέχεται να περιέχουν λάθη (σκόπιμα ή όχι) ως αποτέλεσμα των συναφών με τις περιοχές αυτές κινδύνων (Pine, 2008).

Ωστόσο, οι σύγχρονες μεθοδολογίες ελέγχου οι οποίες εφαρμόζουν την προσέγγιση βάσει κινδύνου καταλήγουν είτε α) στην εκτέλεση αποκλειστικά ουσιαστικών δοκιμασιών (ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες και δοκιμασίες των λεπτομερειών σε κατηγορίες συναλλαγών, υπόλοιπα λογαριασμών και γνωστοποιήσεις) και ορίζονται ως «*άμεσες*», είτε β) στην εκτέλεση δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας και την εκτέλεση ουσιαστικών διαδικασιών (σε μικρότερο

όμως εύρος σε σχέση με την προηγούμενη στρατηγική) και χαρακτηρίζονται ως «συστηματικές».

Η επιλογή μίας εκ των δύο προαναφερθέντων ελεγκτικών προσεγγίσεων είναι αποτέλεσμα της εκτίμησης του ελεγκτικού κινδύνου και ιδιαίτερα του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας. Σημειώνεται ότι, δεδομένων των ενδογενών περιορισμών ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, καθώς και της φύσης αυτής καθ' αυτής της ελεγκτικής διαδικασίας, κανένα ελεγκτικό έργο δεν είναι όμοιο με ένα άλλο. Αυτό ισχύει ακόμη και στις περιπτώσεις που δύο ελεγχόμενες οντότητες είναι παρόμοιες. Συνεπώς, δεν μπορεί να υποστηριχθεί η εφαρμογή μίας κοινής ελεγκτικής προσέγγισης που θα έχει ως αποτέλεσμα έναν «τέλειο» έλεγχο.

2.2.3 Τύποι του μοντέλου

Στη διεθνή βιβλιογραφία μελετώνται πέντε κυρίως τύποι μοντέλων για την εκτίμηση του ελεγκτικού κινδύνου. Τα μοντέλα αυτά είναι: α) το Κλασσικό Μοντέλο, β) το Διευρυμένο Μοντέλο, γ) το Μοντέλο Βάσει Δραστηριότητας Εκτίμησης Κινδύνου ή πιο γνωστό ως «ABREMA» (Activity Based Risk Evaluation Model), δ) η Προσέγγιση Βάσει Κινδύνου και ε) το Μοντέλο των Beatie, Fearnley και Brandt (2002).

Μία συνοπτική παρουσίαση των πέντε (5) μοντέλων παρατίθεται στη συνέχεια.

1. Κλασσικό Μοντέλο

Το *Κλασσικό Μοντέλο*, είναι το μοντέλο το οποίο καταγράφεται στα Διεθνή και Αμερικάνικα Πρότυπα Ελέγχου. Από τα πέντε προαναφερθέντα μοντέλα μόνο το Κλασσικό Μοντέλο αποτελεί το ερευνητικό πεδίο της συγκεκριμένης μελέτης.

Σύμφωνα με το *Κλασσικό Μοντέλο*, ο ελεγκτικός κίνδυνος αναλύεται σε πρώτο επίπεδο σε δύο κύριους συστατικούς κινδύνους, τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους (*RMM*) και τον κίνδυνο εντοπισμού (*DR*). Περαιτέρω, ο πρώτος συστατικός κίνδυνος αναλύεται σε δύο επιμέρους συστατικούς κινδύνους, τον εγγενή κίνδυνο (*IR*) και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (*CR*).

Στη διεθνή βιβλιογραφία καθώς και στα ΔΠΕ και πρότυπα ελέγχου των ΗΠΑ, το Κλασσικό Μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου (Audit Risk Model ή ARM) απεικονίζεται ως μία συναρτησιακή σχέση δύο ή τριών μεταβλητών. Οι μεταβλητές αυτές αντιπροσωπεύουν τους επιμέρους συστατικούς κινδύνους του κινδύνου του ουσιώδους λάθους, τον εγγενή κίνδυνο, τον κίνδυνο εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας και ως τρίτη μεταβλητή περιλαμβάνει σε κάθε περίπτωση τον κίνδυνο εντοπισμού.

Όταν ο ελεγκτής αναπτύσσει το Κλασσικό Μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης, ξεκινά από τον προσδιορισμό του επιπέδου του ελεγκτικού κινδύνου σε όρους αξιών. Ο κίνδυνος αυτός συνίσταται στο γεγονός ένας ισχυρισμός διοίκησης να περιέχει ένα λάθος που ξεπερνά το επίπεδο του ανεκτού λάθους, στο τέλος ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων (Waller, 1993).

Σύμφωνα με τα ανωτέρω και ακολουθώντας τους εννοιολογικούς προσδιορισμούς των ΔΕΠ της IFAC όπως ισχύουν κατά τη συγγραφή της παρούσας, το Κλασσικό Μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου μπορεί να εκφραστεί σε ένα πρώτο επίπεδο με τον μαθηματικό τύπο:

$$AR = RMM * DR$$

Δεδομένης της εκτίμησης του ελεγκτή για το RMM , το αποδεκτό επίπεδο του κινδύνου εντοπισμού δίνεται από τον μαθηματικό τύπο:

$$DR = \frac{AR}{RMM}$$

Περαιτέρω, όπως ήδη αναφέρθηκε, το RMM αναλύεται σε ένα δεύτερο επίπεδο σε δύο συστατικούς κινδύνους, τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας. Συνεπώς ισχύει:

$$RMM = IR * CR$$

Σε πλήρη ανάπτυξη η μαθηματική απεικόνιση του μοντέλου έχει την μορφή:

$$AR = IR * CR * DR$$

Όπως ήδη αναφέρθηκε, ο εγγενής κίνδυνος είναι ο κίνδυνος ένας ισχυρισμός διοίκησης να περιέχει λάθος υποθέτοντας ότι δεν υπάρχουν σχετικές εσωτερικές δικλείδες ασφαλείας.

Περαιτέρω, ο κίνδυνος των δικλίδων ασφαλείας είναι ο κίνδυνος οι εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας να αποτύχουν να προλάβουν ή να εντοπίσουν ένα ουσιώδες λάθος στις οικονομικές καταστάσεις.

Σε αυτή την περίπτωση ο ελεγκτής εκτιμά το *IR* και το *CR* και επιλέγει να αποδεχτεί ένα συγκεκριμένο επίπεδο *DR*, σύμφωνα με τον τύπο:

$$DR = \frac{AR}{IR * CR}$$

Εξηγώντας την προαναφερθείσα συνάρτηση μπορεί να ειπωθεί ότι, ο ελεγκτής χρησιμοποιεί το Κλασικό Μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου προκειμένου να εκτιμήσει τη διασφάλιση η οποία απαιτείται να αποκτηθεί από τις δοκιμασίες των λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων.

Η απαιτούμενη διασφάλιση προσδιορίζεται δεδομένου ενός επιθυμητού αποδεκτού επιπέδου ελεγκτικού κινδύνου και των εκτιμήσεων σχετικά με το επίπεδο του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας, για κάθε ισχυρισμό διοίκησης ανά λογαριασμό.

Πάντως, παρά την ακρίβεια που προσδίδει η μαθηματική έκφανση του μοντέλου σημειώνεται ότι αυτό περιέχει έναν υψηλότατο βαθμό υποκειμενικότητας. Στην εφαρμοσμένη ελεγκτική πρακτική, η ποσοτικοποίηση της εκτίμησης του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του παρουσιάζει αρκετές δυσκολίες και προβλήματα.

Λόγω των δυσκολιών αυτών αντί της χρήσης ποσοστών στην πράξη συνήθως χρησιμοποιείται μία διαβάθμιση που έχει την μορφή «ΥΨΗΛΟ», «ΜΕΤΡΙΟ» και «ΧΑΜΗΛΟ». Ωστόσο, ακόμη και σε αυτή την περίπτωση, η εκτίμηση των συστατικών κινδύνων του μοντέλου αποτελεί μία σύνθετη διαδικασία στην εκτέλεσή τους, τόσο σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων όσο και σε επίπεδο λογαριασμών και ισχυρισμών της διοίκησης.

Εκτός από την ελεγκτική πρακτική και σε επίπεδο επαγγελματικών προτύπων ελέγχου διαπιστώνονται σοβαρές δυσκολίες κατανόησης και εφαρμογής. Αυτό οφείλεται στο πλήθος των σχετικών υποχρεωτικών οδηγιών οι οποίες περιλαμβάνονται στα περισσότερα σύγχρονα επαγγελματικά πρότυπα της ελεγκτικής, αλλά και στο έλλειμμα επαρκών και σαφών επεξηγήσεων και ερμηνευτικών προσεγγίσεων.

Όσον αφορά στις δοκιμασίες επί των εσωτερικών δικλίδων, τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου της Διεθνούς Ομοσπονδίας Λογιστών, σε ειδικό πρότυπο σχετικά με τις αντιδράσεις του ελεγκτή στους εκτιμώμενους κινδύνους,¹⁸ θέτουν ρητή υποχρέωση για τον ελεγκτή να εκτελέσει δοκιμασίες επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

Η υποχρέωση αυτή υφίσταται εφόσον α) στο πλαίσιο εκτίμησης του κινδύνου του ουσιώδους λάθους ο ελεγκτής κρίνει ότι οι εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας είναι επαρκείς και λειτουργούν αποτελεσματικά (και συνεπώς σκοπεύει να εμπιστευτεί το σύστημα εσωτερικού ελέγχου προκειμένου να αποφασίσει για τη φύση, τον χρόνο και την έκταση των ουσιωδών διαδικασιών που θα εκτελέσει) και β) οι ουσιαστικές διαδικασίες από μόνες τους δεν μπορούν παρέχουν επαρκή και κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης. Αντίστοιχα κινούνται και τα λοιπά επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου.

Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, δεν είναι άτοπο να υποστηριχθεί ότι βάσει των οδηγιών αυτών είναι μάλλον δύσκολο να αποφευχθεί η εκτέλεση δοκιμασιών επί δικλίδων ασφαλείας, εφόσον ο ελεγκτής προκαταρκτικά εκτιμήσει ότι ο σχετικός με αυτές κίνδυνος είναι οτιδήποτε εκτός από «ΥΨΗΛΟΣ».

Σε αντίθετη περίπτωση, όταν δηλαδή η εκτίμηση του ελεγκτή είναι ότι ο κίνδυνος των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας δεν είναι «ΧΑΜΗΛΟΣ» ή «ΜΕΤΡΙΟΣ» και τείνει να είναι (ή είναι) «ΥΨΗΛΟΣ» δεν κρίνεται σκόπιμη και αποτελεσματική η εκτέλεση δοκιμασιών επί των εσωτερικών δικλίδων.

¹⁸ ΔΠΕ 330, (IFAC, 2012)

Σε κάθε περίπτωση, εξετάζοντας τα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου, δεν φαίνεται ότι απαγορεύεται στον ελεγκτή να εκτιμήσει τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας σε μέγιστο επίπεδο κινδύνου, διαμορφώνοντας έτσι μία ελεγκτική προσέγγιση εκτεταμένου εύρους ελεγκτικών διαδικασιών.

Σημειώνεται ότι, η προσέγγιση βάσει της ποιοτικής βαθμονόμησης των μεταβλητών του μοντέλου δεν θα πρέπει να επηρεάζει την ποιότητα των αποτελεσμάτων που λαμβάνονται από αυτό και σε καμία περίπτωση δεν αποδυναμώνει τον ρόλο του στην υλοποίηση ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων.

Πάντως, η χρησιμότητα του Κλασσικού Μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου δεν έγκειται στην ποσοτικοποίηση του κινδύνου. Η πρακτική χρησιμότητα αφορά στο γεγονός ότι υποχρεώνει τον ελεγκτή α) να εξετάσει κάθε συστατικό του κινδύνου ξεχωριστά εντός ενός σαφώς προσδιορισμένου πλαισίου και β) να τεκμηριώσει κάθε απόφαση που λαμβάνεται κατά τη διεκπεραίωση του ελεγκτικού έργου.

Σε επιχειρησιακό επίπεδο, η διαδικασία εκτίμησης του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του διενεργείται από τον ελεγκτή κατά τη φάση του σχεδιασμού του ελέγχου με σκοπό τον σχεδιασμό και τον συντονισμό της ελεγκτικής εργασίας και αναπτύσσεται σε τέσσερις φάσεις.

Κατά την πρώτη φάση, ο ελεγκτής θα πρέπει να προσδιορίσει το αποδεκτό επίπεδο του ελεγκτικού κινδύνου για το συγκεκριμένο ελεγκτικό έργο. Σε δεύτερη φάση εκτιμάται ο εγγενής κίνδυνος (τόσο σε επίπεδο συνόλου των οικονομικών καταστάσεων όσο και σε επίπεδο ισχυρισμών της διοίκησης ανά λογαριασμό).

Στη συνέχεια εκτιμάται ο κίνδυνος των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας ανά ισχυρισμό διοίκησης. Στη φάση αυτή εντάσσεται και η εκτέλεση δοκιμασιών επί των δικλίδων ασφαλείας, εφόσον όπως προαναφέρθηκε η προκαταρκτική εκτίμηση του ελεγκτή για τον σχετικό κίνδυνο είναι διαφορετική από «ΥΨΗΛΟΣ». Τα αποτελέσματα των δοκιμασιών που θα εκτελεσθούν θα διαμορφώσουν την τελική εκτίμηση για τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

Τέλος, σχεδιάζονται οι ελεγκτικές διαδικασίες βάσει του επιπέδου του κινδύνου εντοπισμού, σε συνάρτηση με τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας. Γίνεται σαφές ότι, η σημασία της εκτίμησης του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας υπογραμμίζονται ιδιαίτερα λόγω της επίπτωσης που έχουν επί του προσδιορισμού του αποδεκτού επιπέδου του κινδύνου εντοπισμού.

Περαιτέρω, με βάση τον προσδιορισμό των περιοχών των οικονομικών καταστάσεων, οι οποίες εκτιμάται ότι ενέχουν τον υψηλότερο εγγενή κίνδυνο ή υποστηρίζονται από ανεπαρκείς και αναποτελεσματικές εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας, αποφασίζεται και ο επιμερισμός των πόρων του ελεγκτικού έργου, προκειμένου να επιτευχθεί το καλύτερο δυνατό αποτέλεσμα στη συλλογή των επαρκών και κατάλληλων ελεγκτικών τεκμηρίων.

Οι ελεγκτικές διαδικασίες οι οποίες τελικά αποφασίζεται να εκτελεστούν, ως αποτέλεσμα της διαδικασίας προσδιορισμού του κινδύνου εντοπισμού, αναμένεται να μειώσουν τον ελεγκτικό κίνδυνο σε ένα επίπεδο που θεωρείται αποδεκτό κατά την έναρξη της ελεγκτικής διαδικασίας.

Εξετάζοντας την μαθηματική απεικόνιση του κινδύνου εντοπισμού:

$$DR = \frac{AR}{RMM} \text{ ή } DR = \frac{AR}{(IR*CR)}$$

προκύπτει ότι όσο υψηλότερη είναι η εκτίμηση για τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους (ή διαφορετικά για τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας), τόσο χαμηλότερα ορίζεται από τον ελεγκτή το ανεκτό επίπεδο του κινδύνου εντοπισμού.

Συνεπακόλουθα, όσο χαμηλότερα ορίζεται ο κίνδυνος εντοπισμού τόσο αυξάνεται το εύρος (φύση, έκταση και χρόνος) των ουσιωδών διαδικασιών που θα πρέπει να εκτελεστούν. Με τον τρόπο αυτό ο ελεγκτής θα καταφέρει να συλλέξει την εύλογη διασφάλιση που χρειάζεται ώστε να διατυπώσει την επαγγελματική του γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων.

Όσον αφορά στην εκτίμηση του κινδύνου του ουσιώδους λάθους σημειώνεται ότι, όσο υψηλότερος εκτιμάται ότι είναι ο εγγενής κίνδυνος τόσο υψηλότερος είναι και ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους, δεδομένου όμως ενός σταθερού επιπέδου κινδύνου εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας.

Θεωρητικά, όταν ο εγγενής κίνδυνος αυξάνεται, το σύστημα εσωτερικού ελέγχου της οντότητας αντιδρά θετικά και αναδιοργανώνεται. Με τον τρόπο αυτό ισχυροποιούνται οι εσωτερικές δικλείδες ασφαλείας και απορροφούν τους αυξανόμενους εγγενείς κινδύνους. Συνέπεια της αντίδρασης αυτής είναι να μειώνεται η τελική αυξητική επίπτωση του εγγενούς κινδύνου επί του κινδύνου του ουσιώδους λάθους.

Αντίστοιχα, δεδομένου ενός σταθερού επιπέδου εγγενούς κινδύνου, η βελτίωση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της οντότητας θα επιφέρει μείωση στην εκτίμηση του ουσιώδους λάθους, λόγω της μείωσης του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας.

Αντίθετα αποτελέσματα θα έχει μία αρνητική μεταβολή στην επάρκεια και αποτελεσματικότητα του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της οντότητας. Στην περίπτωση αυτή, ο εκτιμώμενος κίνδυνος ουσιώδους λάθους θα αυξηθεί λόγω της αύξησης του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας.

Επισημαίνεται ότι στην πρακτική εφαρμογή του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου είναι θεμελιώδους σημασίας η έννοια του «ουσιώδους μεγέθους» (*materiality*). Η έννοια αυτή είναι επίσης ιδιαίτερα σημαντική και για όλα τα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου. Το ουσιώδες μέγεθος αντιμετωπίζεται τόσο σε επίπεδο σχεδιασμού του ελεγκτικού έργου όσο και σε επίπεδο αξιολόγησης των ευρημάτων του ελέγχου, προκειμένου να διατυπωθεί η γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων.

Εφόσον, λόγω των εγγενών περιορισμών του ελεγκτικού έργου, ο ελεγκτής είναι αδύνατον να εντοπίσει και το παραμικρό λάθος ή παράλειψη στις οικονομικές καταστάσεις, θα πρέπει να αποκαλύψει μόνο εκείνα που θεωρούνται σημαντικά για τους σκοπούμενους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων.

Περαιτέρω, και προκειμένου οι ελεγκτικές διαδικασίες να εντοπίσουν και λάθη τα οποία ενώ μεμονωμένα δεν είναι ουσιώδη, αθροιστικά καταλήγουν σε ουσιωδώς λανθασμένες οικονομικές καταστάσεις, ορίζεται και ένα δεύτερο, χαμηλότερο επίπεδο ουσιώδους μεγέθους. Το δεύτερο αυτό επίπεδο (το οποίο αποτελεί συνήθως ποσοστό του πρώτου) ορίζεται ως «ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης» (*performance materiality*). Στην εφαρμοσμένη ελεγκτική πρακτική, το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης αντιπροσωπεύει το μέγιστο ποσό «ανεκτού λάθους» (*tolerable error*), στις οικονομικές καταστάσεις.

Συνεπώς, ο προσδιορισμός του ουσιώδους μεγέθους και του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης, όταν σχεδιάζεται η στρατηγική ελέγχου, είναι θεμελιώδους σημασίας και συνδέονται άμεσα με την εκτίμηση του κινδύνου εντοπισμού. Αναλυτικότερα, όσο υψηλότερο βαθμό κινδύνου εντοπισμού είναι διατεθειμένος να αποδεχθεί ο ελεγκτής, τόσο υψηλότερο επίπεδο ουσιώδους μεγέθους και ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης ορίζει (και αντίστροφα). Αυτό έχει σαν άμεση συνέπεια τον περιορισμό του εύρους των ουσιωδών διαδικασιών. Αντίθετα, εφόσον ορισθεί χαμηλότερο επίπεδο ουσιώδους μεγέθους και ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης, αναμένεται και αύξηση του εύρους των ουσιωδών διαδικασιών.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, κατά την αναδοχή ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων ο ελεγκτής είναι εκτεθειμένος και σε κινδύνους που δεν περιλαμβάνονται στο Κλασσικό Μοντέλο. Τέτοιοι κίνδυνοι είναι ο κίνδυνος ενδεχόμενων αποζημιώσεων ως απόρροια νομικών διενέξεων σχετικών με τον έλεγχο και η απώλεια φήμης. Οι κίνδυνοι αυτοί υφίστανται ακόμη και στην περίπτωση που ο έλεγχος επί των οικονομικών καταστάσεων έχει εκτελεσθεί σύμφωνα με τα ισχύοντα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου και η γνώμη που έχει εκφρασθεί επί αυτών είναι η κατάλληλη.

Οι κίνδυνοι που εντοπίζονται στο πλαίσιο της αναδοχής ενός έργου ελέγχου οικονομικών καταστάσεων και δεν περιλαμβάνονται στο πλαίσιο του Κλασσικού Μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου είναι γνωστοί ως «κίνδυνος αναδοχής έργου», «κίνδυνος πελάτη» ή «κίνδυνος αποδοχής έργου και διατήρησης πελάτη».

2. Διευρυμένο Μοντέλο

Το *Διευρυμένο Μοντέλο* εκτίμησης του ελεγκτικού κινδύνου διαφέρει από το *Κλασσικό Μοντέλο* ως προς τον κίνδυνο εντοπισμού. Στον συγκεκριμένο τύπο μοντέλου ο κίνδυνος εντοπισμού αναλύεται σε δύο επιμέρους κινδύνους, οι οποίοι αντιστοιχούν στο ενδεχόμενο να μην εντοπισθεί ουσιώδες λάθος από ελεγκτικές εργασίες που εντάσσονται στην ευρύτερη κατηγορία των ουσιαστικών διαδικασιών.

Το Διευρυμένο Μοντέλο στηρίζεται στην παραδοχή ότι οι ελεγκτικές διαδικασίες, οι οποίες εκτελούνται για την ελαχιστοποίηση του κινδύνου εντοπισμού σε αποδεκτά επίπεδα, ομαδοποιούνται σε δύο κατηγορίες.

Οι κατηγορίες αυτές είναι: α) οι ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες και β) οι διαδικασίες επί λεπτομερειών σε κατηγορίες συναλλαγών, υπόλοιπα λογαριασμών και γνωστοποιήσεις.

Με την προσέγγιση αυτή επιχειρείται η διάσπαση του κινδύνου να μην εντοπισθεί ένα ουσιώδες λάθος στις οικονομικές καταστάσεις από τις ελεγκτικές διαδικασίες που εκτελούνται από τον ελεγκτή, σε δύο επιμέρους κινδύνους της ίδιας φύσεως (ως προς την κατηγορία ελεγκτικών διαδικασιών).

Ο πρώτος κίνδυνος αφορά στο ενδεχόμενο οι ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες, οι οποίες θα εκτελεστούν από τον ελεγκτή, να μην εντοπίσουν ότι οι οικονομικές καταστάσεις περιέχουν ουσιώδη λάθη. Ο δεύτερος κίνδυνος αφορά αντίστοιχα στο γεγονός οι διαδικασίες επί λεπτομερειών σε κατηγορίες συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων να μην εντοπίσουν ουσιώδες λάθος ή λάθη στις οικονομικές καταστάσεις.

Το διευρυμένο μοντέλο εκτίμησης ελεγκτικού κινδύνου μπορεί να αναπτυχθεί ως εξής:

$$AR = IR * CR * AP * TD$$

όπου *AR*, *IR* και *CR* ορίζονται ακριβώς όπως και στο Κλασσικό Μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου ενώ *AP* είναι ο κίνδυνος εκτέλεσης ουσιωδών αναλυτικών διαδικασιών και *TD* είναι ο κίνδυνος εκτέλεσης διαδικασιών επί λεπτομερειών σε κατηγορίες συναλλαγών, υπόλοιπα λογαριασμών και γνωστοποιήσεις.

3. Μοντέλο Βάσει Δραστηριότητας Εκτίμησης Κινδύνου

Το μοντέλο *ABREMA* παρουσιάζεται γύρω στο 1995 στην Αυστραλία και αναλύεται σε δύο κύρια συστατικά:

- A. Τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους ενός στοιχείου μη ελεγμένων οικονομικών καταστάσεων, το οποίο μπορεί με τη σειρά του να διακριθεί στον εγγενή κίνδυνο ύπαρξης ενός ουσιώδους λάθους (συμβολίζεται ως $RMMi$) και τον κίνδυνο ότι το λάθος αυτό μπορεί να μην έχει εντοπισθεί από την ίδια την οντότητα (και μπορεί να συμβολισθεί ως $1-P(De)$) και
- B. Τον κίνδυνο το ουσιώδες αυτό λάθος να μην εντοπισθεί από τον ελεγκτή (και μπορεί να συμβολισθεί ως $1 - P(Da)$), το οποίο ισούται με το ένα μείον την πιθανότητα εντοπισμού από τον ελεγκτή.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω τα τρία συστατικά του μοντέλου *ABREMA* ($RMMi$, $1- P (De)$ και $1- P (Da)$) φαίνεται ότι αντιστοιχούν με τους συστατικούς κινδύνους του Κλασσικού Μοντέλου Ελεγκτικού Κινδύνου, τον εγγενή κίνδυνο, τον κίνδυνο των δικλείδων ασφαλείας και τον κίνδυνο εντοπισμού.

4. Προσέγγιση Βάσει Κινδύνου

Το μοντέλο της Προσέγγισης Βάσει Κινδύνου δεν εστιάζει μόνο στον ελεγκτικό κίνδυνο αλλά και στον επιχειρηματικό κίνδυνο του «πελάτη».

5. Μοντέλο *Beatie, Feanley* και *Brandt*

Τέλος, το Μοντέλο των *Beatie, Feanley*, και *Brandt* (2000) διατυπώνει την έννοια του ελεγκτικού κινδύνου, αλλά δίνει ιδιαίτερη έμφαση στο ενδεχόμενο ο ελεγκτής να αποτύχει να εντοπίσει ουσιώδη λάθη ή να μην τα προσδιορίσει ενώ έχουν εντοπισθεί. Αυτό μπορεί να συμβεί για τρεις κυρίως λόγους. Αυτοί είναι: α) ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων δεν έχει εκτελεσθεί σύμφωνα με τα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου, β) ο ελεγκτής αποτυγχάνει να αποκαλύψει τα ουσιώδη λάθη στην έκθεση ελέγχου, ενώ αυτά έχουν εντοπισθεί κατά τον έλεγχο και γ) η διοίκηση μπορεί να προσπαθήσει σκόπιμα να εξαπατήσει τον ελεγκτή. Με τη συγκεκριμένη προσέγγιση εισάγονται στο Κλασσικό Μοντέλο δύο νέα συστατικά κινδύνου, ο κίνδυνος ανεξαρτησίας και ο κίνδυνος ικανότητας.

Στη συνέχεια καταγράφεται το πλαίσιο το οποίο διαμορφώνεται σχετικά με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου από τα επαγγελματικά Πρότυπα Ελέγχου των ΗΠΑ και τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου της IFAC. Η σκοπιμότητα της συγκεκριμένης καταγραφής έγκειται στην ενίσχυση του θεωρητικού πλαισίου της συγκεκριμένης έρευνας και την καλύτερη κατανόηση της ιστορικής εξέλιξης του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου από τη δεκαετία του 1970 μέχρι και σήμερα.

Επιπλέον, η συνοπτική αυτή καταγραφή κρίνεται αναγκαία δεδομένου ότι ένα σημαντικότατο μέρος των δημοσιεύσεων στη διεθνή βιβλιογραφία αναφέρεται στο μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου όπως προσεγγίζεται ιστορικά από τα πρότυπα αυτά. Επισημαίνεται ότι η μελέτη των δύο πλαισίων δεν καταδεικνύει σημαντικές διαφορές στην ισχύουσα μορφή τους. Σε κάθε περίπτωση όμως, το πλαίσιο το οποίο αποτελεί το θεωρητικό πεδίο εφαρμογής για την παρούσα εργασία είναι αυτό των Διεθνών Προτύπων της IFAC, όπως αυτά ισχύουν κατά την περίοδο συγγραφής της παρούσας, και δεν επιχειρείται καμία προσέγγιση βάσει των επαγγελματικών προτύπων των ΗΠΑ, προηγούμενων ή υφιστάμενων.

2.3 Τα Πρότυπα Ελέγχου των ΗΠΑ¹⁹

2.3.1 Ιστορική ανάδρομή

Μία πρώτη προσέγγιση σχετικά με την ανάγκη της εκτίμησης του κινδύνου εντοπίζεται στα επαγγελματικά πρότυπα των ΗΠΑ το 1963 (Willekens, 1995). Το 1972 γίνεται η πρώτη σαφής ενσωμάτωση του μοντέλου στο πρότυπο 54 (Statement of Auditing Procedure 54), το οποίο εκδίδεται από το AICPA την χρονιά αυτή. Το πρότυπο αυτό στη συνέχεια ενσωματώθηκε ως Ενότητα 320 (Section 320) στον Κώδικα Προτύπων Ελέγχου (SAS 1).

Η μαθηματική έκφραση του μοντέλου του 1972 δίνεται από τον τύπο:

$$S = 1 - \frac{1 - R}{1 - C}$$

¹⁹ Ο όρος αναφέρεται στα US GAAS του AICPA (General Accepted Auditing Standards, AICPA) και τα PCAOB Standards.

Στον ανωτέρω τύπο ως S ορίζεται το επίπεδο αξιοπιστίας για τις δοκιμασίες επί λεπτομερειών σε κατηγορίες συναλλαγών, υπόλοιπα λογαριασμών και γνωστοποιήσεων, R είναι το επίπεδο αξιοπιστίας του συνενωμένου κινδύνου / στόχου και C είναι η εμπιστοσύνη επί των λογιστικών εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας και λοιποί παράγοντες.

Στο δεύτερο μισό της δεκαετίας, διατυπώνονται διάφορες προτάσεις σχετικά με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου που καταγράφεται στο SAS 1. Η προσέγγιση του K. Stringer (1975) εκφράζεται μαθηματικά με τον τύπο:

$$D = 1 - \frac{1 - R}{(1 - C) * (1 - A)}$$

Στον τύπο αυτό ως D ορίζεται η εμπιστοσύνη την οποία εναποθέτει ο ελεγκτής στις δοκιμασίες επί λεπτομερειών σε κατηγορίες συναλλαγών (test of details), υπόλοιπα λογαριασμών και γνωστοποιήσεις και A είναι η εμπιστοσύνη που εναποθέτει ο ελεγκτής στις ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες.

Ο R. Anderson (1977) προτείνει την ενσωμάτωση του εγγενούς κινδύνου στο μοντέλο, ενώ δύο χρόνια μετά ο C. Warren (1979) προτείνει μία νέα προσθήκη στον μέχρι τότε ισχύοντα μαθηματικό τύπο ο οποίος είχε αρχικά διατυπωθεί από το AICPA:

$$(1 - R) = (1 - S) * (1 - C) * ME$$

Στο αναμορφωμένο μοντέλο του C. Warren (1979) το ME αντιπροσωπεύει την πιθανότητα του ουσιώδους λάθους, όπως αυτό προκύπτει βάσει της υποκειμενικής εκτίμησης του ελεγκτή.

Το 1981 το Αμερικανικό Ινστιτούτο Πιστοποιημένων Δημόσιων Λογιστών (AICPA) εκδίδει το πρότυπο ελέγχου SAS 39 με το οποίο αντικαθίσταται πλήρως η Ενότητα 320Α και 320Β του SAS 1. Το νέο SAS 39 εισάγει τους παράγοντες κινδύνου σε αντικατάσταση των παραγόντων εμπιστοσύνης και ενσωματώνει τον παράγοντα του κινδύνου των ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών.

Περαιτέρω, ο εγγενής κίνδυνος λόγω συντηρητικότητας ορίζεται ως μονάδα. Η μαθηματική έκφραση του μοντέλου του 1981 δίνεται από τον τύπο:

$$UR = IC * AR * TD$$

Όπου:

- *UR* είναι ο απόλυτος κίνδυνος ύπαρξης ουσιώδους λάθους στις οικονομικές καταστάσεις, μετά την ολοκλήρωση του ελέγχου.
- *IC* είναι ο κίνδυνος των λογιστικών εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας να αποτύχει να εντοπίσει ένα ουσιώδες λάθος, ενώ υπάρχει.
- *AR* είναι ο κίνδυνος οι ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες να αποτύχουν να εντοπίσουν ένα ουσιώδες λάθος, ενώ αυτό υπάρχει και δεν έχει εντοπισθεί από το σύστημα των λογιστικών εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας.
- *TD* είναι ο κίνδυνος οι δοκιμασίες επί λεπτομερειών σε κατηγορίες συναλλαγών, υπόλοιπα λογαριασμών και γνωστοποιήσεις να αποτύχουν να εντοπίσουν ένα ουσιώδες λάθος ενώ αυτό υπάρχει και δεν έχει εντοπισθεί από το σύστημα των λογιστικών εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας.

Τον Δεκέμβριο του 1983, το Αμερικανικό Ινστιτούτο Πιστοποιημένων Δημόσιων Λογιστών εξέδωσε το Ελεγκτικό Πρότυπο (SAS) 47, «Ελεγκτικός Κίνδυνος και Ουσιώδες Μέγεθος στην εκτέλεση ενός ελέγχου».

Σύμφωνα με τη νέα προσέγγιση το μοντέλο έχει για πρώτη φορά την μορφή:

$$AR = IR * CR * DR$$

(για τον εννοιολογικό προσδιορισμό των συστατικών κινδύνων *IR*, *CR* και *DR* έχει γίνει αναφορά ανωτέρω).

Εδώ σημειώνεται ότι το *DR* (που όπως εξηγήθηκε προηγουμένως αντιπροσωπεύει το κίνδυνο εντοπισμού), ενσωματώνει σε ένα παράγοντα κινδύνου τους κινδύνους *AR* και *TD* του μοντέλου το οποίο καταγράφεται σύμφωνα με το SAS 39. Το συγκεκριμένο πρότυπο τροποποιήθηκε στη συνέχεια από το Ελεγκτικό Πρότυπο (SAS) 82, τον Φεβρουάριο του 1997, το Ελεγκτικό Πρότυπο 96 (SAS), τον Ιανουάριο του 2002, το Ελεγκτικό Πρότυπο (SAS) 98, τον Σεπτέμβριο του 2002 και τέλος αντικαταστήθηκε από το Ελεγκτικό Πρότυπο (SAS) 107, τον Μάρτιο του 2006.

Μέχρι και την έκδοση του SAS 47 ορισμένες από τις έννοιες και τις παραδοχές του μοντέλου εφαρμόζονται στην πράξη από πολλούς ελεγκτικούς οίκους, παρά το γεγονός ότι δεν καλύπτονταν ή δεν προβλέπονταν ρητά από τα πρότυπα ελέγχου. Ωστόσο, δεν καταγράφεται επαρκώς με ποιον τρόπο ή με ποια προσέγγιση εφαρμόζονταν στην πράξη τα πρότυπα αυτά πριν από το 1983. Γενικά διατυπώνεται η πεποίθηση ότι, πριν το 1983, ενώ γίνεται αντιληπτή σε κάποιο βαθμό η εφαρμογή της επαγγελματικής κρίσης του ελεγκτή στην διαδικασία υλοποίησης ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, πολλοί ελεγκτικοί οίκοι (ή ελεγκτές) εφαρμόζαν διαδικαστικής φύσεως προσεγγίσεις. Είναι κοινή η διαπίστωση ότι οι προσεγγίσεις αυτές στερούνταν μίας σαφούς και πλήρους εννοιολογικής πλατφόρμας, αντίστοιχης του SAS 47.

Μπορεί να ειπωθεί ότι οι έλεγχοι των οικονομικών καταστάσεων πριν το 1983 στις ΗΠΑ (αλλά και διεθνώς), χαρακτηρίζονται από την υιοθέτηση στρατηγικών, οι οποίες βασίζονται κυρίως στην εκτέλεση ουσιαστικών διαδικασιών, χωρίς όμως ιδιαίτερη ή χωρίς καθόλου εκτίμηση των κινδύνων.

Επιπλέον, την περίοδο αυτή οι δοκιμασίες επί των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας εκτελούνταν πριν από τον έλεγχο των συναλλαγών και συνήθως ήταν εκτεταμένες.

Το SAS 47 αντικαταστάθηκε τον Μάρτιο του 2006 από το SAS 107, οι οδηγίες του οποίου συμπεριλαμβάνονται στην Ενότητα AU 312 των νέων αποσαφηνισμένων επαγγελματικών προτύπων του AICPA.

Τέλος, σε μία προσπάθεια αποσαφήνισης και επεξήγησης των επαγγελματικών προτύπων και προκειμένου οι οδηγίες των Προτύπων Ελέγχου των ΗΠΑ να γίνουν περισσότερο συμβατές με αυτές των Διεθνών Προτύπων της IFAC, τον Δεκέμβριο του 2013, το SAS 107 και η Ενότητα AU 312 αντικαταστάθηκε από δύο νέες Ενότητες αποσαφηνισμένων οδηγιών την AU – C 200 και AU – C 450.

Η αντικατάσταση της Ενότητας 312 αφορά κυρίως στη διάσπαση των οδηγιών που αφορούν στον προσδιορισμό του ουσιώδους μεγέθους κατά το σχεδιασμό του ελέγχου, από τις οδηγίες που αφορούν στην αξιολόγηση των ευρημάτων τα οποία εντοπίστηκαν από την ελεγκτική εργασία.

Όσον αφορά τον ελεγκτικό κίνδυνο και το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου, οι σχετικές οδηγίες της Ενότητας EU 312 ενσωματώθηκαν στη νέα Ενότητα αποσαφηνισμένων οδηγιών AU – C 200.

Ταυτόχρονα, για τους ελέγχους σε οικονομικές καταστάσεις οντοτήτων δημοσίου ενδιαφέροντος, σχετικά με τον ελεγκτικό κίνδυνο και τους συστατικούς κινδύνους, έχουν ισχύ και εφαρμόζονται οι οδηγίες του Ελεγκτικού Προτύπου (Auditing Standard) 8, του PCAOB.

2.3.2 Οι αλλαγές του 2006

Σύμφωνα με το AU-312 (Μάρτιος 2006), ως ελεγκτικός κίνδυνος ορίζεται «ο κίνδυνος να αποτύχει εν αγνοία του ο ελεγκτής να διαφοροποιήσει κατάλληλα την γνώμη του επί των οικονομικών καταστάσεων, σχετικά με το ότι αυτές είναι ουσιωδώς λάθος»²⁰.

Η ύπαρξη του ελεγκτικού κινδύνου σε έναν έλεγχο οικονομικών καταστάσεων αναγνωρίζεται και από την περιγραφή των ευθυνών και εργασιών του ελεγκτή. Η περιγραφή των ευθυνών και εργασιών του ελεγκτή δίνεται από την AU 110, στην οποία αναφέρεται ότι λόγω της φύσης της ελεγκτικής τεκμηρίωσης και των χαρακτηριστικών της απάτης, ο ελεγκτής είναι σε θέση να αποκτήσει εύλογη αλλά όχι απόλυτη διασφάλιση, σχετικά με το ότι έχουν εντοπισθεί ουσιώδη λάθη στις οικονομικές καταστάσεις.

Στην Ενότητα AU 312, εξηγείται ότι σε επίπεδο υπολοίπου λογαριασμού ή κατηγορίας συναλλαγών ο ελεγκτικός κίνδυνος αποτελείται από τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους (*RMM*) και τον κίνδυνο εντοπισμού (*DR*).

Περαιτέρω, εγγενής κίνδυνος (*IR*) είναι η ευαισθησία ενός ισχυρισμού στην ύπαρξη ουσιώδους λάθους, υπό την προϋπόθεση της μη ύπαρξης εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας. Το πρότυπο εξηγεί ότι ο εγγενής κίνδυνος είναι υψηλότερος για ορισμένους ισχυρισμούς διοίκησης, υπόλοιπα λογαριασμών, κατηγορίες συναλλαγών και γνωστοποιήσεις.

²⁰ AU 312, Definitions of terms.

Στο πρότυπο αναφέρονται ενδεικτικά ως αιτίες υψηλού εγγενούς κινδύνου ο βαθμός πολυπλοκότητας των υπολογισμών στην σύνθεση των λογαριασμών, η μεταγενέστερη επιμέτρησή τους και η απεικόνισή τους στις οικονομικές καταστάσεις, η ευαισθησία ορισμένων λογαριασμών σε εκούσια λάθη, λογαριασμοί οι οποίοι συνδέονται με λογιστικές εκτιμήσεις οι οποίες περιέχουν σημαντικό βαθμό αβεβαιότητας, καθώς και εξωτερικοί παράγοντες οι οποίοι σχετίζονται με το επιχειρηματικό περιβάλλον της οντότητας.

Επιπρόσθετα, στους προαναφερθέντες παράγοντες, οι οποίοι αποτελούν εστίες υψηλού εγγενούς κινδύνου διαπιστώνονται και παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν ένα σημαντικό αριθμό ή το σύνολο των κατηγοριών συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων που απεικονίζονται στις οικονομικές καταστάσεις.

Σύμφωνα με το SAS 107 και την Ενότητα AU 312, ο εγγενής κίνδυνος αποτελεί έναν από τους δύο συστατικούς κινδύνους του κινδύνου ουσιώδους λάθους. Ως κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (*CR*), ορίζεται ο κίνδυνος να προκύψει ουσιώδης λάθος σε επίπεδο ισχυρισμού της διοίκησης, το οποίο δεν θα εντοπισθεί εγκαίρως, προληπτικά ή κατασταλτικά, από τις εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας της οντότητας.

Ο κίνδυνος αυτός, αντανακλά την επαρκή και αποτελεσματική λειτουργία του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της οντότητας και σχετίζεται με την ικανότητα της οντότητας να πετύχει τον στόχο της όσον αφορά στη σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων. Το πρότυπο εξηγεί ότι ορισμένοι κίνδυνοι δικλίδων ασφαλείας θα υπάρχουν πάντα λόγω των εγγενών περιορισμών του συστήματος εσωτερικού ελέγχου. Στην Ενότητα AU 312 αναφέρεται ότι ο κίνδυνος επί των δικλίδων ασφαλείας αποτελεί τον δεύτερο από τους δύο συστατικούς κινδύνους του κινδύνου ουσιώδους λάθους.

Ο κίνδυνος εντοπισμού (*DR*), σύμφωνα με τα επαγγελματικά πρότυπα των ΗΠΑ, είναι ο κίνδυνος να μην εντοπίσει ο ελεγκτής ένα ουσιώδες λάθος, σε ατομικό επίπεδο ή αθροιστικά, το οποίο υπάρχει σε έναν ισχυρισμό διοίκησης. Ο κίνδυνος εντοπισμού αποτελεί συνάρτηση της αποτελεσματικότητας των ελεγκτικών διαδικασιών και της εφαρμογής τους από τον ελεγκτή.

Ο κίνδυνος εντοπισμού δεν μπορεί να μηδενισθεί εντελώς, δεδομένου κυρίως του ότι ο ελεγκτής δεν μπορεί να εξετάσει το 100% ενός υπολοίπου λογαριασμού ή κατηγορίας συναλλαγών, αλλά και λόγω άλλων παραγόντων.

Στους παράγοντες μη εντοπισμού συμπεριλαμβάνεται και η πιθανότητα ο ελεγκτής να επιλέξει μία ακατάλληλη ελεγκτική διαδικασία, να εκτελέσει πλημμελώς μία επιλεγμένη ελεγκτική διαδικασία ή ακόμη να παρερμηνεύσει τα αποτελέσματα του ελέγχου. Οι παράγοντες μη εντοπισμού προσεγγίζονται με τον κατάλληλο σχεδιασμό, την ανάθεση των ελεγκτικών διαδικασιών στο κατάλληλο ελεγκτικό προσωπικό, την εφαρμογή του επαγγελματικού σκεπτικισμού, και μέσω της επίβλεψης και επισκόπησης της ελεγκτικής εργασίας.

Σύμφωνα με την Ενότητα AU 312, ο κίνδυνος εντοπισμού μπορεί να αναλυθεί περαιτέρω σε δύο συστατικούς κινδύνους. Τον κίνδυνο των ελεγκτικών διαδικασιών λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (*TD*) και τον κίνδυνο ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών (*AP*).

Περαιτέρω, ο κίνδυνος εντοπισμού συνδέεται με τις ουσιαστικές ελεγκτικές διαδικασίες και η διαχείρισή του σχετίζεται με τις αντιδράσεις του ελεγκτή στους κινδύνους. Για ένα δεδομένο επίπεδο ελεγκτικού κινδύνου, ο κίνδυνος εντοπισμού έχει μία αντίστροφη σχέση με τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους. Όσο υψηλότερος είναι ο κίνδυνος του ουσιώδους λάθους, τόσο χαμηλότερο θα πρέπει να είναι το αποδεκτό επίπεδο του κινδύνου εντοπισμού από τον ελεγκτή και αντίστροφα.

Ωστόσο, σύμφωνα με το SAS 107 και την Ενότητα AU 312, ο ελεγκτής θα πρέπει να εκτελεί ουσιαστικές διαδικασίες για όλους τους ισχυρισμούς της διοίκησης, οι οποίοι εφαρμόζουν επί σημαντικών κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών.

Ενώ όμως ο κίνδυνος δικλείδων ασφαλείας και ο εγγενής κίνδυνος είναι ανεξάρτητοι από τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων, ο κίνδυνος εντοπισμού συνδέεται με τις ελεγκτικές διαδικασίες, οι οποίες εκτελούνται από τον ελεγκτή στο πλαίσιο του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων και μπορούν να μεταβληθούν κατά τη βούλησή του.

Η εκτίμηση για τον κίνδυνο εντοπισμού θα πρέπει να διαφοροποιείται από τον ελεγκτή με μία αντίστροφη σχέση ως προς την εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας.

Στην Ενότητα AU 312 σημειώνεται ότι το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου: $AR = RMM * DR$, διατυπώνει μία γενική σχέση του ελεγκτικού κινδύνου και των κινδύνων οι οποίοι συνδέονται με την εκτίμηση του κινδύνου του ουσιώδους λάθους (εγγενούς κινδύνου και κινδύνου δικλίδων ασφαλείας), καθώς και των κινδύνων οι δοκιμασίες λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων και οι ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες να αποτύχουν στον εντοπισμό ουσιωδών λαθών τα οποία ενδέχεται να προκύψουν σε ισχυρισμούς διοίκησης. Το ως άνω ενδεχόμενο υφίσταται δεδομένου ότι αυτά τα ουσιώδη λάθη δεν έχουν εντοπισθεί και διορθωθεί από τις εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας.

Επιπλέον, εξαρτάται και από τον ανεκτό κίνδυνο τα ουσιώδη λάθη να μην εντοπισθούν από τις δοκιμασίες λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων, εφόσον αυτά υπάρχουν στους σχετικούς ισχυρισμούς της διοίκησης και δεν έχουν εντοπισθεί από τις εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας και τις ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες και τις λοιπές σχετικές ουσιαστικές διαδικασίες.

Στην Ενότητα AU 312, διευκρινίζεται ότι το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου δεν αποσκοπεί στο να αποτελεί μία μαθηματική φόρμουλα, η οποία να περιλαμβάνει όλους τους παράγοντες που θα μπορούσαν να επηρεάσουν την εκτίμηση του ελεγκτικού κινδύνου.

Ωστόσο, ορισμένοι ελεγκτές θεωρούν ότι είναι χρήσιμο αυτό το μοντέλο κατά τον σχεδιασμό των κατάλληλων ελεγκτικών διαδικασιών, προκειμένου να μειώσουν τον ελεγκτικό κίνδυνο σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο.

Επίσης, εξηγείται ότι ο ορισμός που δίνεται στην δεύτερη παράγραφο του προτύπου SAS 107 δεν περιλαμβάνει τον κίνδυνο ο ελεγκτής να καταλήξει στο συμπέρασμα λανθασμένα ότι οι οικονομικές καταστάσεις είναι ουσιωδώς λάθος.

Στην περίπτωση αυτή, ο ελεγκτής συνήθως επανεξετάζει ή επεκτείνει τις ελεγκτικές του διαδικασίες και ζητά από την ελεγχόμενη οντότητα να προχωρήσει σε ειδικές ενέργειες για την επανεκτίμηση της ορθότητας και καταλληλότητας των οικονομικών καταστάσεων. Αυτές οι ενέργειες και οι διαδικασίες συνήθως οδηγούν τον ελεγκτή στην εξαγωγή τελικά ορθών συμπερασμάτων για την έκφραση κατάλληλης γνώμης.

Ωστόσο, ο ορισμός ο οποίος δίνεται από το SAS 107 και την Ενότητα AU 312 δεν περιλαμβάνει τον κίνδυνο να εκφράσει ο ελεγκτής στην έκθεση ελέγχου του ακατάλληλη γνώμη, η οποία όμως δεν θα συνδέεται με τον εντοπισμό και αξιολόγηση ουσιωδών λαθών στις οικονομικές καταστάσεις. Τέτοιες περιπτώσεις μπορεί να είναι η λήψη μίας ακατάλληλης απόφασης σχετικά με τον τύπο της ελεγκτικής γνώμης, λόγω αβεβαιότητας ή του περιορισμού στον σκοπό του ελέγχου.

Στην Ενότητα AU 312, διατυπώνεται σαφής απαίτηση ο ελεγκτικός κίνδυνος να εξετάζεται τόσο σε επίπεδο σχεδιασμού του ελεγκτικού έργου όσο και στην αξιολόγηση εάν οι οικονομικές καταστάσεις στο σύνολό τους εμφανίζονται ακριβοδίκαια (fairly) και σύμφωνα με τις γενικά αποδεκτές λογιστικές αρχές.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύνδεση του ελεγκτικού κινδύνου με την ελεγκτική τεκμηρίωση. Συγκεκριμένα, αναφέρεται ότι ο ελεγκτικός κίνδυνος θα πρέπει να εξετάζονται σε πρώτο επίπεδο και προκειμένου να αποκτηθεί επαρκές και ικανό υλικό τεκμηρίωσης, το οποίο θα αποτελέσει βάση για την κατάλληλη αξιολόγηση των οικονομικών καταστάσεων που θα λάβει χώρα σε δεύτερο επίπεδο.

Επίσης τονίζεται ότι, ο σχεδιασμός του ελεγκτικού έργου από τον ελεγκτή θα πρέπει να γίνεται με τέτοιο τρόπο ώστε ο ελεγκτικός κίνδυνος να ελαχιστοποιείται σε ένα χαμηλό επίπεδο, το οποίο θεωρείται κατάλληλο προκειμένου να εκφραστεί γνώμη επί των υποκείμενων οικονομικών καταστάσεων.

Στο σημείο αυτό προσδιορίζεται σαφώς η μελέτη του ελεγκτικού κινδύνου σε συνολικό επίπεδο οικονομικών καταστάσεων, ενώ περαιτέρω διευκρινίζεται ότι η εκτίμηση των συστατικών του ελεγκτικού κινδύνου είναι δυνατόν να αποδοθεί με ποσοτικούς ή ποιοτικούς όρους, όπως «ΧΑΜΗΛΟΣ», «ΜΕΤΡΙΟΣ», «ΥΨΗΛΟΣ», αναφέρεται δε ρητά ότι ο τρόπος με τον οποίο ο ελεγκτής εξετάζει τους συστατικούς κινδύνους και τους συνδυάζει εμπεριέχει επαγγελματική κρίση και εξαρτάται από την ελεγκτική προσέγγιση που υιοθετείται.

Περαιτέρω, ο ελεγκτικός κίνδυνος εκτιμάται και σε μεμονωμένο επίπεδο υπολοίπων λογαριασμών ή κατηγοριών λογαριασμών. Αναγνωρίζεται επίσης ότι υφίσταται μία αντίστροφη σχέση μεταξύ του ελεγκτικού κινδύνου και του επιπέδου του ουσιώδους μεγέθους.

Έτσι, διατηρώντας τις λοιπές παραμέτρους του σχεδιασμού του ελεγκτικού έργου ίσες, είτε μία μείωση στο επίπεδο του ελεγκτικού κινδύνου (το οποίο κρίνεται από τον ελεγκτή ως κατάλληλο) για ένα λογιστικό υπόλοιπο ή κατηγορία συναλλαγών, ή μία μείωση στο ποσό του λάθους που εκτιμάται ότι θα μπορούσε να είναι σημαντικό σε ένα υπόλοιπο λογαριασμού ή κατηγορία συναλλαγών, θα απαιτούσε να υιοθετηθούν από τον ελεγκτή μία ή περισσότερες από τις εξής ενέργειες: α) επιλογή μίας περισσότερο αποτελεσματικής διαδικασίας, β) εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών πλησιέστερα στην ημερομηνία ισολογισμού, ή γ) αύξηση της έκτασης μίας συγκεκριμένης ελεγκτικής οδηγίας.

Στη συγκεκριμένη ενότητα επεξηγείται ότι, ο ελεγκτικός κίνδυνος θα πρέπει να εκτιμάται επί μεμονωμένων υπολοίπων λογαριασμών ή κατηγοριών συναλλαγών, εφόσον αυτή η προσέγγιση υποβοηθά στον προσδιορισμό των ελεγκτικών διαδικασιών επί υπολοίπων ή τάξεων λογαριασμών.

Η Ενότητα ΑΥ 312, χρησιμοποιεί αυστηρό λεκτικό τονίζοντας ότι ο ελεγκτής θα πρέπει να επιδιώκει να περιορίσει τον ελεγκτικό κίνδυνο σε επίπεδο μεμονωμένων υπολοίπων λογαριασμών και τάξεων συναλλαγών με τέτοιο τρόπο ώστε κατά την ολοκλήρωση της εργασίας του να είναι σε θέση να εκφράσει την γνώμη του επί του συνόλου των οικονομικών καταστάσεων, σε ένα κατάλληλα χαμηλό επίπεδο ελεγκτικού κινδύνου. Στο σημείο αυτό το πρότυπο σημειώνει ότι οι ελεγκτές μπορεί να πετύχουν αυτό τον στόχο με διάφορους τρόπους.

Επίσης, διευκρινίζεται ότι στο πλαίσιο ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, ο ελεγκτής είναι εκτεθειμένος και σε ζημία ή βλάβη στην δημόσια εξάσκηση του επαγγέλματός του από δικαστικό αγώνα, αρνητική δημοσιότητα ή λοιπά γεγονότα, τα οποία σχετίζονται με τις οικονομικές καταστάσεις που έχει εξετάσει και επί των οποίων έχει εκδώσει έκθεση ελέγχου. Ο κίνδυνος αυτός ορίζεται ως «*επιχειρηματικός κίνδυνος*» του ελεγκτή ή του ελεγκτικού οίκου και δεν αποτελεί συστατικό του ελεγκτικού κινδύνου.

Η έκθεση στον κίνδυνο αυτό υφίσταται ακόμη και εάν ο ελεγκτής έχει εκτελέσει τον έλεγχό του σύμφωνα με τα γενικά παραδεκτά πρότυπα ελέγχου και έχει εκδώσει κατάλληλη έκθεση ελέγχου επί των οικονομικών καταστάσεων αυτών. Ακόμη και εάν ο ελεγκτής εκτιμά ότι η έκθεση στον κίνδυνο είναι χαμηλή, δεν θα πρέπει να εκτελέσει λιγότερες ελεγκτικές διαδικασίες, από εκείνες που θα ήταν κατάλληλες υπό διαφορετικές συνθήκες, σύμφωνα με τα γενικά παραδεκτά πρότυπα ελέγχου.

2.3.3 Οι αλλαγές του 2013

Μελετώντας την θεωρητική προσέγγιση του ελεγκτικού κινδύνου και του σχετικού μοντέλου, μετά την πλήρη αντικατάσταση της Ενότητας AU 312 από το AU – C 200 (Δεκέμβριος 2013) εντοπίζονται ορισμένες διαφορές, οι οποίες δεν αφορούν σε διαφορετικές εννοιολογικές προσεγγίσεις.

Αυτό το οποίο κρίνεται σημαντικό να σημειωθεί για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας είναι ότι η θεωρητική προσέγγιση του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου, σύμφωνα με τα Πρότυπα Ελέγχου των ΗΠΑ, όπως ισχύουν, δεν περιέχει καμία αναφορά σχετικά με την πολλαπλασιαστική σχέση του μοντέλου. Επιπλέον, δεν γίνεται καμία αναφορά σχετικά με την ανάλυση του κινδύνου εντοπισμού σε επιμέρους κινδύνους.

2.3.4 Το πλαίσιο για τις οντότητες δημόσιου ενδιαφέροντος

Το πλαίσιο οδηγιών σχετικά με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου διαμορφώνεται από το *Auditing Standard 8, PCAOB, Δημοσίευση 2010-004*. Οι ορισμοί και η προσέγγιση του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του δεν διαφέρουν από τα αντίστοιχα του αναθεωρημένου πλέον AU -312 (όπως αντικαταστάθηκε από το AU – C 200, AU – C 320 και AU – C 450) .

Σύμφωνα με το πρότυπο, ελεγκτικός κίνδυνος είναι ο κίνδυνος να εκφράσει ο ελεγκτής ακατάλληλη γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων, όταν αυτές είναι ουσιωδώς λάθος. Ήτοι, όταν οι οικονομικές καταστάσεις δεν δίνουν μία ακριβοδίκαιη εικόνα και δεν έχουν συνταχθεί σύμφωνα με το προβλεπόμενο λογιστικό πλαίσιο (PCAOB, 2013).

Τονίζεται και εδώ ότι ο ελεγκτικός κίνδυνος είναι μία συνάρτηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους και του κινδύνου εντοπισμού, χωρίς όμως να γίνεται αναφορά στην πολλαπλασιαστική σχέση των μεταβλητών του μοντέλου.

Το Auditing Standard 8 απαιτεί ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους να εξετάζεται σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων αλλά και σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης. Εδώ αναφέρεται σαφώς ότι ο κίνδυνος του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων μπορεί να σχετίζεται με την μελέτη του ελεγκτή για την απάτη.

Το πρότυπο ορίζει ως εγγενή κίνδυνο την ευαισθησία ενός ισχυρισμού στο λάθος, εσκεμμένου ή όχι, το οποίο μπορεί να είναι ουσιώδες, ατομικά ή σε συνδυασμό με άλλα λάθη, πριν την εξέταση των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

Ο κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας είναι ο κίνδυνος ένα εκούσιο ή ακούσιο λάθος, το οποίο θα μπορούσε να προκύψει και να είναι ουσιώδες σε ατομικό επίπεδο ή σε συνδυασμό με άλλα λάθη δεν θα προβλεφθεί ή θα εντοπιστεί εγκαίρως από τις εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας. Ο κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας είναι συνάρτηση της αποτελεσματικότητας του σχεδιασμού και της λειτουργίας των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

Ο εγγενής κίνδυνος και ο κίνδυνος των δικλίδων ασφαλείας σχετίζονται με την οντότητα και το περιβάλλον της και ο ελεγκτής εκτιμά τους κινδύνους αυτούς βάσει των τεκμηρίων τα οποία αποκτά. Ειδικά για τον εγγενή κίνδυνο, ο ελεγκτής τον εκτιμά εκτελώντας διαδικασίες εκτίμησης κινδύνου και μελετώντας τα χαρακτηριστικά και τις γνωστοποιήσεις που περιέχονται στις οικονομικές καταστάσεις.

Όσον αφορά στον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας ο ελεγκτής εκτιμά τον κίνδυνο αυτό χρησιμοποιώντας τεκμήρια τα οποία λαμβάνει από τις δοκιμασίες τις οποίες εκτελεί επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, εφόσον σκοπεύει να στηριχθεί σε αυτές και έχει προεκτιμήσει τον κίνδυνο αυτό ως μη «ΥΨΗΛΟ», αλλά και από άλλες πηγές.

Σύμφωνα με το Auditing Standard 8 ως κίνδυνος εντοπισμού ορίζεται ο κίνδυνος οι ελεγκτικές διαδικασίες οι οποίες θα εκτελεσθούν από τον ελεγκτή να μην εντοπίσουν λάθος το οποίο σε ατομικό επίπεδο ή σε συνδυασμό με άλλα είναι ουσιώδες. Ο κίνδυνος εντοπισμού αφορά στην αποτελεσματικότητα των ελεγκτικών διαδικασιών οι οποίες εκτελούνται από τον ελεγκτή και την εφαρμογή τους. Κατά λοιπά αναφερόμενα στην ενότητα ΑΥ 312 (Δεκέμβριος 2013) δεν εντοπίζονται διαφοροποιήσεις συγκριτικά με τις οδηγίες οι οποίες δίνονται από το PCAOB για τις οντότητες δημοσίου συμφέροντος.

Έτσι μετά από μία μακρόχρονη περίοδο μεταβολών (από το 1972 μέχρι και το 2013), τα επαγγελματικά πρότυπα των ΗΠΑ περιέχουν οδηγίες σχετικά με τον ελεγκτικό κίνδυνο και το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου, οι οποίες δεν χαρακτηρίζονται από μαθηματικές προσεγγίσεις και δίνουν μάλλον τη δυνατότητα μίας περισσότερο ελεύθερης ερμηνείας εφαρμογής. Σημαντικό είναι το γεγονός ότι μετά τον Δεκέμβριο του 2013 υπάρχει πλήρης σύγκλιση των οδηγιών αυτών για την εφαρμογή τους σε ελέγχους οντοτήτων δημόσιου ενδιαφέροντος, καθώς και τις ιδιωτικές.

Περαιτέρω, όπως προκύπτει και από την ανάλυση των οδηγιών των Διεθνών Προτύπων Ελέγχου της IFAC η οποία ακολουθεί, κατά τον χρόνο συγγραφής της παρούσας, οι οδηγίες των Διεθνών και των Αμερικανικών Προτύπων Ελέγχου δεν παρουσιάζουν ουσιώδεις διαφορές.

2.4 Τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου της IFAC

2.4.1 Ιστορική αναδρομή

Η ιστορική αναδρομή στις αλλαγές των ΔΠΕ, όσον αφορά άμεσα ή έμμεσα στον ελεγκτικό κίνδυνο και τους συστατικούς κινδύνους, κρίνεται χρήσιμη για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας προκειμένου να δοθεί μία πλήρης εικόνα της εννοιολογικής και θεωρητικής προσέγγισης των μεταβλητών του μοντέλου και των μεταξύ τους σχέσεων, όπως αυτή διαμορφώνεται από το 1980 μέχρι και σήμερα.

Στην κατεύθυνση αυτή, η συγκεκριμένη ιστορική αναδρομή εστιάζεται στις έννοιες του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του, καθώς και στις αναφορές σχετικά με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου, οι οποίες καταγράφονται διαχρονικά κυρίως στο γενικό πλαίσιο και τα σχετικά ΔΠΕ της IFAC.

Με την μελέτη των μεταβολών στα σχετικά με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου ΔΠΕ, επιχειρείται να εντοπισθούν αναφορές ή οδηγίες (εάν υπάρχουν) που να προσδιορίζουν α) τη φύση των σχέσεων των μεταβλητών του μοντέλου, β) την (ποιοτική ή ποσοτική) προσέγγιση εκτίμησης των μεταβλητών του μοντέλου, γ) τις μεθοδολογίες εφαρμογής και δ) τις λοιπές περιοχές προβληματισμού, και οι οποίες θα μπορούσαν να έχουν ενδιαφέρον για τη συγκεκριμένη έρευνα.

Περαιτέρω, με την μελέτη των διαχρονικών αλλαγών στα ΔΠΕ τα οποία σχετίζονται με τον ελεγκτικό κίνδυνο (γνωστά και ως «*πρότυπα κινδύνου*»), εξετάζεται και η σχέση του *ελεγκτικού κινδύνου* με το *ουσιώδες μέγεθος*, καθώς και ο τρόπος προσέγγισης της συνδεσμολογίας των ελεγκτικών διαδικασιών με τους υπό εκτίμηση κινδύνους.

Σκοπός της ιστορικής αναδρομής είναι να ενισχυθούν θεωρητικά διαχρονικοί προβληματισμοί και απόψεις, σχετικά με τις σχέσεις των συστατικών κινδύνων του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου, καθώς και οι αντιδράσεις του ελεγκτή στους εκτιμώμενους κινδύνους, όπως αυτοί διατυπώνονται με τα δύο ερευνητικά ερωτήματα (βλέπε σχετικά παράγραφο 1.4.3, Κεφάλαιο 1).

Η ιστορική αναδρομή η οποία επιχειρείται στο πλαίσιο της παρούσας, δεν εμβαθύνει στην μελέτη των αλλαγών επί των οδηγιών των *προτύπων κινδύνου*, οι οποίες εφαρμόζονται σε όλες τις φάσεις υλοποίησης του ελεγκτικού έργου. Ειδικότερα, για τις ανάγκες της συγκεκριμένης έρευνας εντοπίζονται έντεκα (11) σημεία αναφοράς, επί των οποίων επιχειρείται η ιστορική αναδρομή της εννοιολογικής τους προσέγγισης από τα ΔΠΕ της IFAC.

Τα σημεία αυτά είναι:

- Ορισμός του *ελεγκτικού κινδύνου*.
- Συστατικά του *ελεγκτικού κινδύνου*.
- Ορισμός του *κινδύνου του ουσιώδους λάθους*.
- Ορισμός του *εγγενούς κινδύνου*.
- Ορισμός του *κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας*.
- Ορισμός του *κινδύνου εντοπισμού*.
- Μοντέλο του *ελεγκτικού κινδύνου*.
- Σχέσεις μεταξύ των συστατικών κινδύνων.
- Εκτίμηση του *κινδύνου ουσιώδους λάθους* σε δύο επίπεδα.
- Σχέση *ελεγκτικού κινδύνου* και *ουσιώδους λάθους*.
- Σχέση εκτιμώμενων κινδύνων και ελεγκτικών διαδικασιών.

Σημειώνεται ότι οι περιγραφές / τίτλοι που χρησιμοποιούνται για τα υπό μελέτη ΔΠΕ σε διάφορες χρονολογίες, είναι μεταφράσεις εκείνων που ισχύουν σύμφωνα την IFAC τη δεδομένη χρονική στιγμή. Ως εκ τούτου, το λεκτικό (η πρωτότυπη περιγραφή στην Αγγλική γλώσσα και συνεπακόλουθα και η μετάφραση στην Ελληνική), το οποίο χρησιμοποιείται μπορεί να διαφοροποιείται από το υιοθετούμενο για τα ίδια πρότυπα σήμερα. Οι περιγραφές αυτές σε αρκετές περιπτώσεις διαφέρουν από τις υφιστάμενες εν ισχύ περιγραφές των ίδιων προτύπων κατά την ημερομηνία συγγραφής της παρούσας.

Μελετώντας ιστορικά τις τροποποιήσεις των ΔΠΕ από το έτος 1980 μέχρι και σήμερα διαπιστώνεται ότι ο ελεγκτικός κίνδυνος και τα συστατικά του προσεγγίζεται με μία σειρά συγκεκριμένων προτύπων.

Από το έτος 1991 και μετά, οι δημοσιεύσεις των ΔΠΕ δεν περιορίζονται στο να διαμορφώσουν μόνο τη θεωρητική πλατφόρμα υποστήριξης, καλύπτοντας εννοιολογικά και θεωρητικά το υποκείμενο θέμα, αλλά περεταίρω διατυπώνουν εκτεταμένου εύρους απαιτήσεις, δίνοντας ταυτόχρονα οδηγίες αναφορικά και με το σχεδιασμό, την εκτίμηση κινδύνου και την εκτέλεση των ελεγκτικών διαδικασιών.

Από το έτος 2004 και μετά, στα ΔΠΕ περιλαμβάνεται ειδικό πρότυπο σχετικά με τις αντιδράσεις του ελεγκτή στους εκτιμώμενους κινδύνους. Με το πρότυπο αυτό αναπτύσσεται ένα ιδιαίτερα απαιτητικό πλαίσιο για το σχεδιασμό και την υλοποίηση ελεγκτικών διαδικασιών, ως αντίδραση στους κινδύνους ουσιώδους λάθους, οι οποίοι εντοπίζονται και εκτιμώνται από τον ελεγκτή στην φάση του σχεδιασμού του ελεγκτικού έργου. Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο εκτίμησης των κινδύνων ουσιώδους λάθους δίνεται έμφαση στην μελέτη του επιχειρηματικού περιβάλλοντος της ελεγχόμενης οντότητας και των κινδύνων του.

Το Συμβούλιο, σε όλες τις δημοσιεύσεις των προτύπων από το έτος 2004 μέχρι και σήμερα, διατυπώνει σαφώς την ανάγκη συστηματικής εκτίμησης του ελεγκτικού κινδύνου, καθώς και των επιμέρους συστατικών κινδύνων που διαπιστώνονται από τον ελεγκτή στην φάση σχεδιασμού του ελεγκτικού έργου.

Επιπλέον, ως κύριος άξονας αποτελεσματικής υλοποίησης του ελεγκτικού έργου ορίζεται η σύνδεση των ελεγκτικών διαδικασιών με τους κινδύνους που διαπιστώνονται και εκτιμώνται από τον ελεγκτή, προκειμένου να αποφασισθεί η ενδεδειγμένη ελεγκτική προσέγγιση.

Τελικά, η γενική στρατηγική ελέγχου, η οποία υλοποιείται μέσω της υιοθετούμενης ελεγκτικής προσέγγισης, περικλείει τις αντιδράσεις του ελεγκτή στους κινδύνους αυτούς (με την μορφή αναλυτικών σχεδίων/προγραμμάτων ελέγχου), σε κάθε φάση ολοκλήρωσης του ελεγκτικού έργου.

Όπως εξηγείται αναλυτικότερα στην συνέχεια, χρονικά εντοπίζονται δύο σημαντικές τροποποιήσεις στα ΔΠΕ. Οι τροποποιήσεις αυτές επέφεραν ενδιαφέρουσες, για διαφορετικούς λόγους η κάθε μία, αλλαγές στην προσέγγιση του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του, σε όλες τις φάσεις ολοκλήρωσης του ελεγκτικού έργου.

Η πρώτη τροποποίηση λαμβάνει χώρα το έτος 2002, με ημερομηνία πρώτης εφαρμογής την 1η Ιανουαρίου 2005. Η δεύτερη καταγράφεται το έτος 2009, οπότε και δημοσιεύονται για πρώτη φορά τα *Αποσαφηνισμένα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου*.

2.4.2 Οι δημοσιεύσεις μέχρι το 2002

Από το έτος 1991 μέχρι και το 2002 (αλλά και το έτος 2003), το θεωρητικό πλαίσιο των ΔΠΕ σχετικά με τον ελεγκτικό κίνδυνο διαμορφώνεται σταδιακά από πέντε κυρίως ελεγκτικά πρότυπα.

Τα πρότυπα αυτά είναι τα: ΔΠΕ 200, «Στόχος και Γενικές Αρχές Διακυβέρνησης ενός Ελέγχου Οικονομικών Καταστάσεων», ΔΠΕ 300, «Σχεδιασμός», ΔΠΕ 310, «Κατανόηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας», ΔΠΕ 400, «Εκτίμηση Κινδύνων και Εσωτερικές Δικλίδες Ασφαλείας», ΔΠΕ 401, «Έλεγχος σε Μηχανογραφικό Περιβάλλον» και το ΔΠΕ 500, «Ελεγκτικά Τεκμήρια».

Στη δημοσίευση του έτους 2000 περιλαμβάνεται για πρώτη φορά το ΔΠΕ 100, «Ανάθεση έργων Διασφάλισης». Στο πρότυπο αυτό γίνεται αναφορά στην έννοια του «κινδύνου έργου», προκειμένου να προσδιορισθεί το πλαίσιο σχεδιασμού ενός έργου διασφάλισης.

Δεν είναι λάθος να υποστηριχθεί ότι ο *ελεγκτικός κίνδυνος* αποτελεί παράγωγο του *κινδύνου έργου*. Ο κίνδυνος έργου συντίθεται από συστατικούς κινδύνους, τα εννοιολογικά χαρακτηριστικά των οποίων είναι συναφή με αυτά του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του. Ο κίνδυνος αυτός αποτελεί έναν ευρύτερο εννοιολογικό προσδιορισμό του ελεγκτικού κινδύνου, δεδομένου ότι εφαρμόζεται για όλα τα έργα διασφάλισης, στα οποία εντάσσεται και ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων μίας οντότητας.

Ο κίνδυνος έργου είναι ο κίνδυνος να διατυπωθεί από τον επαγγελματία λογιστή σε δημόσια άσκηση επαγγέλματος (practitioner), ακατάλληλο συμπέρασμα σχετικά με το εάν το υποκείμενο θέμα πληροί, σύμφωνα με όλες τις ουσιώδεις απόψεις, τα κριτήρια εφαρμογής.

Ως συστατικά του κινδύνου έργου διακρίνονται α) ο εγγενής κίνδυνος, ως ο κίνδυνος ο οποίος συνδέεται με τη φύση του υποκείμενου θέματος, β) ο κίνδυνος εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας, ως ο κίνδυνος οι εσωτερικές δικλείδες ασφαλείας του υποκείμενου μέρους επί του υποκείμενου θέματος να μην λειτουργούν προληπτικά ή κατασταλτικά ως προς την τακτική αποκάλυψη θεμάτων τα οποία θα μπορούσαν να επηρεάσουν το υποκείμενο θέμα και γ) ο κίνδυνος εντοπισμού, ο οποίος είναι ο κίνδυνος να εφαρμοστούν διαδικασίες που δεν θα εντοπίσουν ουσιώδη ζητήματα που θα μπορούσαν να επηρεάσουν το υποκείμενο θέμα.

Στο ΔΠΕ 100 (IFAC, 2000), ο κίνδυνος έργου προσεγγίζεται στο πλαίσιο σχεδιασμού του έργου, προκειμένου να αποφασισθούν η φύση, ή έκταση και ο χρόνος των ελεγκτικών διαδικασιών, οι οποίες θα εκτελεσθούν στο συγκεκριμένο έργο διασφάλισης και συνδέεται με την έννοια του ουσιώδους μεγέθους.

Είναι σημαντικό ότι το πρότυπο αναφέρεται επίσης σε «μοντέλο κινδύνου έργου», εξηγώντας ωστόσο ότι δεν είναι όλοι οι συστατικοί κίνδυνοι εφαρμόσιμοι, σε όλα τα έργα διασφάλισης. Επιπλέον, ο βαθμός στον οποίο ο επαγγελματίας θα επιλέξει του σχετικούς με το έργο διασφάλισης κινδύνους εξαρτάται από τις συνθήκες του έργου.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, στο σημείο αυτό διαφοροποιείται σημαντικά ο κίνδυνος έργου από τον ελεγκτικό κίνδυνο, εφόσον για τον δεύτερο δεν τίθεται σε καμία περίπτωση δυνατότητα επιλογής και περιορισμένης εφαρμογής των συστατικών κινδύνων ανά περίπτωση.

Σε δεύτερο επίπεδο, η προσέγγιση του ελεγκτικού κινδύνου, από τη δημοσίευση του έτους 2000 μέχρι και το έτος 2003, εντοπίζεται στο Γλωσσάριο των Όρων και το ΔΠΕ 200. Ως ελεγκτικός κίνδυνος στις δημοσιεύσεις των ΔΠΕ της IFAC, πριν το 2003, ορίζεται ο «κίνδυνος να εκφράσει ο ελεγκτής μία ακατάλληλη γνώμη, όταν οι οικονομικές καταστάσεις περιέχουν ουσιώδη λάθη». Περαιτέρω, επεξηγείται ότι ο ελεγκτικός κίνδυνος έχει τρία συστατικά, τον εγγενή κίνδυνο, το κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας και τον κίνδυνο εντοπισμού (IFAC, 1997).

Για τους συστατικούς του ελεγκτικού κινδύνους καταγράφονται οι εξής ορισμοί:

Ο εγγενής κίνδυνος αποτελεί την «ευαισθησία ενός υπολοίπου λογαριασμού ή κατηγορίας συναλλαγών στο λάθος, είτε σε ατομικό επίπεδο είτε αθροιστικά, υπό την συνθήκη ότι δεν υπάρχουν σχετικές εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας» (IFAC, 1997).

Κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, είναι «ο κίνδυνος ένα λάθος, το οποίο θα μπορούσε να προκύψει σε μία κατηγορία συναλλαγών και υπόλοιπα λογαριασμών, και θα μπορούσε να είναι ουσιώδες, σε ατομικό επίπεδο ή αθροιστικά μαζί με λάθη σε άλλες κατηγορίες συναλλαγών και υπόλοιπα λογαριασμών, να μην προβλεφθεί ή εντοπισθεί εγκαίρως από τα λογιστικά συστήματα και τις εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας» (IFAC, 1997).

Ως κίνδυνος εντοπισμού, ορίζεται ο «κίνδυνος οι ουσιαστικές διαδικασίες του ελεγκτή να μην εντοπίσουν ένα λάθος το οποίο υπάρχει σε ένα υπόλοιπο λογαριασμού ή κατηγορία συναλλαγών, και το οποίο θα μπορούσε να είναι ουσιώδες σε ατομικό επίπεδο ή αθροιστικά μαζί με λάθη σε άλλα υπόλοιπα λογαριασμών ή κατηγορίες συναλλαγών» (IFAC, 1997).

2.4.3 Οι τροποποιήσεις του 2002

Τον Οκτώβριο του 2002, το Συμβούλιο Διεθνών Προτύπων Ελέγχου και Διασφάλισης (IAASB) προχώρησε στην δημοσίευση προτάσεων σχετικά με τροποποίηση συγκεκριμένων υφιστάμενων προτύπων και την δημιουργία νέων, τα οποία αφορούν στον ελεγκτικό κίνδυνο.

Σύμφωνα με το Συμβούλιο, ο στόχος των προτεινόμενων τροποποιήσεων ήταν η επαύξηση της ποιότητας του ελεγκτικού έργου, ως αποτέλεσμα της διαδικασίας εκτίμησης του κινδύνου, η οποία αποτελεί το κύριο εργαλείο για την εκτέλεση αποτελεσματικών ελεγκτικών διαδικασιών και των αντιδράσεων του ελεγκτή στους κινδύνους.

Σύμφωνα με τις προτεινόμενες τροποποιήσεις, ενισχύεται το υφιστάμενο μέχρι και τη δημοσίευση του 2002 ΔΠΕ 200, «Στόχος και Γενικές Αρχές Διακυβέρνησης ενός Ελέγχου Οικονομικών Καταστάσεων». Επιπρόσθετα, προτείνεται η αντικατάσταση των επίσης υφιστάμενων προτύπων ΔΠΕ 310, «Κατανόηση της Επιχειρηματικής Δραστηριότητας», ΔΠΕ 400, «Εκτίμηση Κινδύνων και Εσωτερικές Δικλείδες Ασφαλείας» και ΔΠΕ 401, «Έλεγχος σε Μηχανογραφικό Περιβάλλον», από δύο νέα πρότυπα.

Το πρώτο πρότυπο, σχετίζεται με την κατανόηση της οντότητας και του επιχειρηματικού περιβάλλοντος και τη σχέση αυτής της κατανόησης με την εκτίμηση των κινδύνων ουσιώδους λάθους. Το δεύτερο νέο πρότυπο σχετίζεται με τις διαδικασίες του ελεγκτή, ως αντίδραση στους εκτιμώμενους κινδύνους. Τέλος, τροποποιείται το υφιστάμενο μέχρι εκείνη τη στιγμή ΔΠΕ 500, «Ελεγκτικά Τεκμήρια», ως προς την αξιολόγηση των αποκτηθέντων τεκμηρίων.

Το Συμβούλιο εξηγεί ότι, οι προτεινόμενες αλλαγές αφορούν κυρίως στο πλαίσιο εκτίμησης του κινδύνου ύπαρξης ουσιωδών λαθών και παραλείψεων στις οικονομικές καταστάσεις. Οι αλλαγές αφορούν επίσης και στον τρόπο με τον οποίο ο ελεγκτής σχεδιάζει την στρατηγική του, με στόχο την υιοθέτηση μίας σωστά εστιασμένης και αποτελεσματικής αντίδρασης στους εκτιμώμενους κινδύνους.

Μελετώντας τις τροποποιήσεις που εισηγείται το Συμβούλιο τον Οκτώβριο του 2002 γίνεται σαφές ότι κύριο θέμα άμεσου ενδιαφέροντος είναι το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου, το οποίο ανάγεται πλέον σε μία θεωρητική βάση θεμελιώδους σημασίας έλεγχου επί ιστορικής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης, εκτελούμενου σε ένα σύγχρονο επιχειρηματικό περιβάλλον.

Ωστόσο, στις προτεινόμενες τροποποιήσεις του Συμβουλίου, τον Οκτώβριο του 2002, δεν εντοπίζονται ουσιώδεις διαφοροποιήσεις, σε σχέση με τα μέχρι τότε ισχύοντα (όσον αφορά στην έννοια του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του και στις βασικές αρχές του μοντέλου).

Οι προτεινόμενες τροποποιήσεις του Οκτωβρίου του 2002 εστιάζουν σημαντικά για πρώτη φορά στην ανάγκη κατανόησης του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, ως ενίσχυση της αποτελεσματικότητας της εκτίμησης των κινδύνων στη φάση του σχεδιασμού του ελεγκτικού έργου.

Αξίζει να επισημανθεί ότι το μέχρι τότε υφιστάμενο ΔΠΕ 400, «Εκτίμηση Κινδύνων και Εσωτερικές Δικλείδες Ασφαλείας», παρείχε συγκεκριμένες οδηγίες για την κατανόηση μόνο του λογιστικού συστήματος και του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της οντότητας. Το πρότυπο εκείνο, έδινε έμφαση στις εσωτερικές δικλείδες ασφαλείας καθώς και τον έλεγχο αυτών. Με βάση την προτεινόμενη νέα προσέγγιση ενισχύονται οι απαιτήσεις σχετικά με τις εργασίες του ελεγκτή για την κατανόηση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος της οντότητας, προκειμένου να εκτιμηθεί ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους σε επίπεδο υπολοίπων λογαριασμών και κατηγοριών συναλλαγών.

Σε κάθε περίπτωση, στόχος του Συμβουλίου ήταν η όσο το δυνατόν περισσότερο σφαιρική εκτίμηση του κινδύνου, με απώτερο σκοπό τη διασύνδεση των εκτελούμενων ελεγκτικών εργασιών με τους κινδύνους που έχουν διαπιστωθεί κατά την φάση του σχεδιασμού του ελεγκτικού έργου. Περαιτέρω, δίνονται νέες οδηγίες σχετικά με τις ουσιαστικές ελεγκτικές διαδικασίες (substantive audit procedures) και τις δοκιμασίες επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (testing of controls).

Οι οδηγίες οι οποίες δίνονται σε αυτή την κατεύθυνση, μετά τις προτεινόμενες τροποποιήσεις στη δημοσίευση του έτους 2002, είναι ιδιαίτερα απαιτητικές, τόσο όσον αφορά στην κατανόηση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, όσο και στο σύστημα εσωτερικού ελέγχου της οντότητας. Ειδικότερα, σημειώνεται ότι σύμφωνα με το νέο πλαίσιο οι ελεγκτικές εργασίες θα πρέπει να αποτελούν άμεση αντίδραση στους εντοπισμένους κινδύνους και να αποσκοπούν στην διατήρηση του ελεγκτικού κινδύνου σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο.

Από το Συμβούλιο εξηγείται ότι οι αντιδράσεις στους εκτιμώμενους κινδύνους σχεδιάζονται και διενεργούνται, τόσο σε επίπεδο οικονομικών καταστάσεων, όσο και σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης (assertions). Η φύση των κινδύνων σε επίπεδο οικονομικών καταστάσεων και ισχυρισμών διοίκησης διαμορφώνει συνεπακόλουθα και διαφορετικές αντιδράσεις από τον ελεγκτή σε αυτούς τους κινδύνους.

Στην πρώτη περίπτωση αναφέρονται μεταξύ των άλλων, η εμπλοκή ειδικευμένου ανάλογα με τις συνθήκες ελεγκτικού προσωπικού, ο σχεδιασμός και η εκτέλεση μη προσδοκώμενων ελεγκτικών διαδικασιών και η εμπλοκή εμπειρογνώμονα. Στην περίπτωση των αντιδράσεων σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης, αυτές συνδέονται με τη φύση, τον χρόνο και την έκταση των ελεγκτικών διαδικασιών.

Όσον αφορά στις δοκιμασίες επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, από τις προτεινόμενες αλλαγές διαμορφώνεται ένα νέο πλέγμα οδηγιών σχετικά με την τεκμηρίωση που πρέπει να αποκτά ο ελεγκτής αναφορικά με την αποτελεσματικότητα των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας. Επιπλέον, οι προτεινόμενες οδηγίες του Συμβουλίου δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στην σύνδεση των ουσιαστών ελεγκτικών διαδικασιών με τους εντοπισμένους κινδύνους.

Τέλος, διατυπώνονται νέες απαιτήσεις σχετικά με την απόκτηση ελεγκτικής τεκμηρίωσης και δίνονται ειδικές οδηγίες για τα την αξιολόγηση της επάρκειας των αποκτηθέντων ελεγκτικών τεκμηρίων.

Οι προτεινόμενες τροποποιήσεις υιοθετήθηκαν στο σύνολό τους από την IFAC και παρουσιάζονται ως τελικές για πρώτη φορά στη δημοσίευση του εγχειριδίου των ΔΠΕ του έτους 2004. Ως ημερομηνία πρώτης υποχρεωτικής εφαρμογής τους ορίζεται ο Ιανουάριος του 2005 (για ελεγκτικά έργα με έναρξη την ημερομηνία αυτή).

2.4.4 Η δημοσίευση του 2003

Το 2003, τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου δημοσιεύονται στην ετήσια έκδοση του Συμβουλίου, «Εγχειρίδιο των Διεθνών Ανακοινώσεων Ελέγχου, Διασφάλισης και Δεοντολογίας, έκδοση 2003»²¹.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, την 1^η Απριλίου 2002, το Διεθνές Συμβούλιο Προτύπων Ελέγχου και Διασφάλισης (IAASB) αντικατέστησε την Επιτροπή Διεθνών Πρακτικών Ελέγχου (IAPC). Ως εκ τούτου, η συγκεκριμένη έκδοση αποτελεί την πρώτη επίσημη δημοσίευση εγχειριδίου των ΔΠΕ από το Συμβούλιο. Ωστόσο, το εγχειρίδιο των ΔΠΕ της IFAC του έτους 2003, περιέχει αναφορές στην Επιτροπή Διεθνών Πρακτικών Ελέγχου (IAPC), καθώς και αναφορές στο Συμβούλιο Διεθνών Λογιστικών Προτύπων (International Auditing Standards Committee ή IASC). Μπορεί να υποστηριχθεί ότι η δημοσίευση του 2003 είναι κομβική από πολλές απόψεις. Η έκδοση αυτή περιέχει σημαντικές αλλαγές σε αρκετά πρότυπα και σίγουρα σηματοδοτεί την έναρξη μίας ιδιαίτερα παραγωγικής περιόδου για την IAASB.

Προκειμένου να μη διαταραχθεί η συνέχεια και η συνέπεια στην εφαρμογή των προτύπων στην δημοσίευση του 2003 αναφέρεται πλήρως και το προηγούμενο πλαίσιο, το οποίο δεν βρίσκεται πλέον εν ισχύ (τα ΔΠΕ τα οποία έχουν καταργηθεί, έχουν διατηρηθεί στη δημοσίευση για πληροφοριακούς και μόνο σκοπούς).

Στη δημοσίευση του έτους 2003 εμπεριέχεται η προσθήκη της Ενότητας 8, «Κώδικας Δεοντολογίας για πιστοποιημένους λογιστές επί της ανεξαρτησίας σε έργα διασφάλισης». Επίσης, όσον αφορά στα ΔΠΕ, εισάγεται το νέο πρότυπο ΔΠΕ 545, «Έλεγχος της επιμέτρησης σε εύλογες αξίες και των σχετικών γνωστοποιήσεων», ενώ καταργείται το ΔΠΕ 240Α, «Απάτη και ακούσια λάθη» και αντικαθίσταται από το ΔΠΕ 240, «Οι ευθύνες των ελεγκτών στην εξέταση της απάτης και των ακούσιων λαθών σε έναν έλεγχο οικονομικών καταστάσεων». Καταργείται επίσης το ΔΠΕ 700Α, «Η έκθεση των ελεγκτών επί των οικονομικών καταστάσεων», το οποίο αντικαθίσταται από το ΔΠΕ 700.

²¹ Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements, 2003 Edition

Σχετικά με τον ορισμό του *ελεγκτικού κινδύνου*, στη δημοσίευση του έτους 2003, ο *ελεγκτικός κίνδυνος* ορίζεται στο σχετικό Γλωσσάριο των Όρων ως ο «κίνδυνος να εκφράσει ο ελεγκτής μία ακατάλληλη γνώμη, όταν οι οικονομικές καταστάσεις περιέχουν ουσιώδη λάθη» (IFAC, 2003).

Περαιτέρω, στη δημοσίευση του έτους 2003 η έννοια του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του κινδύνων προσεγγίζεται κυρίως στο ΔΠΕ 400 (IFAC, 2003), το οποίο δίνει ειδικές οδηγίες για την εκτίμηση του κινδύνου και τις εσωτερικές δικλείδες ασφαλείας, αλλά και στο ΔΠΕ 320 (IFAC, 2003) σχετικά με το ουσιώδες μέγεθος, καθώς και στο ΔΠΕ 240 (IFAC, 2003) στο πλαίσιο των οδηγιών για την εξέταση των ακούσιων και εκούσιων λαθών (απάτη).

Ο ορισμός του ελεγκτικού κινδύνου και τα συστατικά του αναφέρονται και επεξηγούνται στις παραγράφους 3 έως 6 του ΔΠΕ 400 (IFAC, 2003). Το πρότυπο αυτό, υπογραμμίζει ότι ο ελεγκτής θα πρέπει να εξασκεί την επαγγελματική του κρίση, προκειμένου να εκτιμά τον ελεγκτικό κίνδυνο και να σχεδιάζει ελεγκτικές διαδικασίες ώστε να βεβαιώνεται ότι ο κίνδυνος αυτός έχει μειωθεί σε ένα αποδεκτό χαμηλό επίπεδο.

Αναφορικά με τα συστατικά του ελεγκτικού κινδύνου, στο ΔΠΕ 400 (IFAC, 2003) σημειώνεται ότι ο ελεγκτικός κίνδυνος έχει τρία συστατικά: α) τον εγγενή κίνδυνο, β) τον κίνδυνο των δικλείδων ασφαλείας και γ) τον κίνδυνο εντοπισμού.

Σχετικά με τον ορισμό του κινδύνου ουσιώδους λάθους, στη δημοσίευση του έτους 2003 ο κίνδυνος αυτός προσεγγίζεται μόνο εννοιολογικά. Ωστόσο, όπως προκύπτει και από την αναφορά στους συστατικούς κινδύνους, ο κίνδυνος του ουσιώδους λάθους δεν καταγράφεται ρητά ως εξατομικευμένο συστατικό του ελεγκτικού κινδύνου.

Σχετικά με τον ορισμό του εγγενούς κινδύνου, σύμφωνα με το ΔΠΕ 400 και το Γλωσσάριο των Όρων, «ο εγγενής κίνδυνος αποτελεί την ευαισθησία ενός υπολοίπου λογαριασμού ή κατηγορίας συναλλαγών στο λάθος, είτε σε ατομικό επίπεδο είτε αθροιστικά, υπό την συνθήκη ότι δεν υπάρχουν σχετικές εσωτερικές δικλείδες ασφαλείας» (IFAC, 2003).

Περαιτέρω, ως κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, ορίζεται «ο κίνδυνος ένα λάθος, το οποίο θα μπορούσε να προκύψει σε μία κατηγορία συναλλαγών και υπόλοιπα λογαριασμών, και θα μπορούσε να είναι ουσιώδες, σε ατομικό επίπεδο ή αθροιστικά μαζί με λάθη σε άλλες κατηγορίες συναλλαγών και υπόλοιπα λογαριασμών, να μην προβλεφθεί ή εντοπισθεί εγκαίρως από τα λογιστικά συστήματα και τις εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας» (IFAC, 2003).

Το ΔΠΕ 400 (IFAC, 2003) δίνει οδηγίες σχετικά με την κατανόηση του λογιστικού συστήματος και των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, καθώς επίσης και του ελεγκτικού κινδύνου και των προαναφερθέντων συστατικών του.

Περαιτέρω, το πρότυπο αναφέρει ότι στο πλαίσιο ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων ο ελεγκτής ενδιαφέρεται μόνο για εκείνες τις πολιτικές και διαδικασίες, οι οποίες περιέχονται στα λογιστικά συστήματα και το σύστημα εσωτερικού ελέγχου και αφορούν ισχυρισμούς της διοίκησης στις οικονομικές καταστάσεις. Το πρότυπο εξηγεί ότι, η κατανόηση του λογιστικού συστήματος και του ευρύτερου συστήματος εσωτερικού ελέγχου, σε συνδυασμό με την εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικού δικλίδων ασφαλείας καθιστά τον ελεγκτή ικανό α) να εντοπίσει τους τύπους των ενδεχόμενων ουσιωδών λαθών οι οποίες ενδέχεται να προκύψουν στις οικονομικές καταστάσεις, β) να εξετάσει παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους και γ) να σχεδιάσει τις κατάλληλες ελεγκτικές διαδικασίες.

Ως κίνδυνος εντοπισμού, ορίζεται «ο κίνδυνος οι ουσιαστικές διαδικασίες του ελεγκτή να μην εντοπίσουν ένα λάθος το οποίο υπάρχει σε ένα υπόλοιπο λογαριασμού ή κατηγορία συναλλαγών και το οποίο θα μπορούσε να είναι ουσιώδες σε ατομικό επίπεδο ή αθροιστικά μαζί με λάθη σε άλλα υπόλοιπα λογαριασμών ή κατηγορίες συναλλαγών» (IFAC, 2003).

Η παράγραφος 10 του ΔΠΕ 400 (IFAC, 2003) παρουσιάζει ενδιαφέρον αναφορικά με την ανάπτυξη της στρατηγικής ελέγχου. Στη συγκεκριμένη παράγραφο αναφέρεται ότι κατά την ανάπτυξη της στρατηγικής ελέγχου, ο ελεγκτής διενεργεί μία προκαταρτική εκτίμηση του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας. Η προκαταρτική αυτή εκτίμηση γίνεται σε συνδυασμό με την εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου, ώστε να προσδιορίσει το κατάλληλο επίπεδο του κινδύνου εντοπισμού.

Σκοπός αυτής της διαδικασίας είναι να αποδεχθεί ο ελεγκτής τους ισχυρισμούς της διοίκησης και να ορίσει τη φύση, τον χρόνο και την έκταση των ουσιαστικών διαδικασιών επί των ισχυρισμών αυτών.

Όσον αφορά στην εκτίμηση του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, προκειμένου να αποφασισθεί η ενδεδειγμένη στρατηγική ελέγχου, το ΔΠΕ 400 (IFAC, 2003) εξηγεί ότι προκαταρκτική διαδικασία εκτίμησης του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας είναι η διαδικασία αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας του λογιστικού συστήματος και του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της οντότητας, ως προς την πρόληψη και τη διόρθωση ουσιωδών λαθών στις οικονομικές καταστάσεις. Στο πρότυπο υπογραμμίζεται ότι αναπόφευκτα θα υπάρχει πάντα κάποιου βαθμού κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, δεδομένων των εγγενών περιορισμών του λογιστικού συστήματος και του συστήματος εσωτερικού ελέγχου. Ειδικότερα, αναφέρεται ότι αφού αποκτηθεί η γνώση του λογιστικού συστήματος και του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της οντότητας, ο ελεγκτής θα πρέπει να διενεργήσει προκαταρκτική εκτίμηση του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης, για κάθε σημαντική κατηγορία συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών.

Το ΔΠΕ 400 (IFAC, 2003) σημειώνει ότι ο κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας ενός ισχυρισμού διοίκησης θα πρέπει να ορίζεται ως «ΥΨΗΛΟΣ», εκτός εάν α) ο ελεγκτής μπορεί να εντοπίσει σχετικές με τον ισχυρισμό εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας, οι οποίες είναι πιθανό να προβλέψουν ή να εντοπίσουν και να διορθώσουν ουσιώδη λάθη ή β) σκοπεύει να εκτελέσει δοκιμασίες επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας ώστε να υποστηρίξει την εκτίμησή του. Βάσει των αποτελεσμάτων των δοκιμασιών επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, ο ελεγκτής θα υποστηρίξει και θα τεκμηριώσει την προκαταρκτική του εκτίμηση για τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

Ωστόσο, το πρότυπο δίνει τη δυνατότητα να διενεργείται εκτίμηση του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας σε υψηλότερο επίπεδο για ορισμένους ή για όλους τους ισχυρισμούς της διοίκησης, όταν το λογιστικό σύστημα και το σύστημα εσωτερικού ελέγχου δεν αξιολογούνται ως αποτελεσματικά ή επαρκή.

Σχετικά με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου, το ΔΠΕ 400 (IFAC, 2003) περιέχει ρητή αναφορά για την σύνδεση του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου και παραγόντων του περιβάλλοντος της οντότητας. Το πρότυπο δίνει παραδείγματα για συγκεκριμένες περιοχές ενδιαφέροντος σχετικά με το περιβάλλον της οντότητας. Οι περιοχές αυτές είναι α) ο εγγενής κίνδυνος, β) το λογιστικό σύστημα και το σύστημα εσωτερικού ελέγχου, γ) το περιβάλλον των δικλίδων ασφαλείας και δ) οι διαδικασίες δικλίδων ασφαλείας.

Αναφορικά με τις σχέσεις μεταξύ των συστατικών κινδύνων, το ΔΠΕ 400 (IFAC, 2003) περιέχει μία ιδιαίτερα σημαντική για τους σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας οδηγία, σχετικά με τη σχέση του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας. Σύμφωνα με το πρότυπο, η διοίκηση της οντότητας αντιδρά στον εγγενή κίνδυνο, σχεδιάζοντας λογιστικά συστήματα και το σύστημα εσωτερικού ελέγχου, προκειμένου να προβλέπει, να εντοπίζει και να διορθώνει λάθη.

Ως εκ τούτου, καταγράφεται η διαπίστωση ότι σε αρκετές περιπτώσεις ο εγγενής κίνδυνος και ο κίνδυνος των δικλίδων ασφαλείας είναι αλληλοεξαρτώμενοι σε υψηλό βαθμό. Σε αυτές τις περιπτώσεις, εάν ο ελεγκτής επιχειρήσει να εκτιμήσει τον εγγενή κίνδυνο ξεχωριστά από τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ενδέχεται να καταλήξει σε μία μη κατάλληλη εκτίμηση κινδύνων. Συνεπακόλουθα, μία συνδυαστική εκτίμηση του ελεγκτικού κινδύνου μπορεί να είναι περισσότερο κατάλληλη στις περιπτώσεις αυτές.

Το ΔΠΕ 400 (IFAC, 2003) εξηγεί ότι υπάρχει μία αντίστροφη σχέση μεταξύ του κινδύνου εντοπισμού και του συνδυασμένου κινδύνου των δύο άλλων συστατικών, του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας. Όταν το επίπεδο του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας εκτιμάται ως «ΥΨΗΛΟ», το αποδεκτό επίπεδο του κινδύνου εντοπισμού θα πρέπει να ορίζεται ως «ΧΑΜΗΛΟ», προκειμένου να μειώνεται ο ελεγκτικός κίνδυνος σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο.

Αντίθετα, όταν το επίπεδο του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των δικλείδων ασφαλείας εκτιμάται ως «ΧΑΜΗΛΟ», το αποδεκτό επίπεδο του κινδύνου εντοπισμού θα μπορούσε να είναι υψηλότερο, διατηρώντας τον ελεγκτικό κίνδυνο σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο. Η αρχική εκτίμηση του ελεγκτή για τους συστατικούς κινδύνους μπορεί να αλλάξει κατά τη διάρκεια του ελέγχου.

Σχετικά με την εκτίμηση ουσιώδους λάθους σε δύο επίπεδα, όπως προαναφέρθηκε, στη δημοσίευση του 2003 δεν γίνεται ρητός εννοιολογικός προσδιορισμός στον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους. Ωστόσο, καταγράφεται η προσέγγιση του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας σε δύο επίπεδα.

Συγκεκριμένα, στο ΔΠΕ 400 (IFAC, 2003) αναφέρεται ότι κατά τον σχεδιασμό του ελεγκτικού προγράμματος ο ελεγκτής θα πρέπει να εκτιμά τον εγγενή κίνδυνο σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων. Προκειμένου να εκτιμήσει τον εγγενή κίνδυνο ο ελεγκτής εξασκεί την επαγγελματική του κρίση.

Κατά την ανάπτυξη του προγράμματος ελέγχου, ο ελεγκτής θα πρέπει να συνδέει την εκτίμηση αυτή με σημαντικά υπόλοιπα λογαριασμών και κατηγορίες συναλλαγών σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης ή να εκτιμά ότι ο εγγενής κίνδυνος είναι υψηλός για έναν ισχυρισμό. Επιπλέον, αναφέρονται από το πρότυπο συγκεκριμένοι παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν τον εγγενή κίνδυνο σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων και ισχυρισμών διοίκησης. Το ΔΠΕ 400 (IFAC, 2003) σημειώνει συγκεκριμένους παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τον εγγενή κίνδυνο, τόσο σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων, όσο και σε επίπεδο κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών.

Αναφορικά με τη σχέση ελεγκτικού κινδύνου και του ουσιώδους μεγέθους, το ΔΠΕ 320 (IFAC, 2003), απαιτεί ο ελεγκτής να εξετάζει το ουσιώδες μέγεθος και τη σχέση του με τον ελεγκτικό κίνδυνο. Η εκτίμηση του ελεγκτή για το ουσιώδες μέγεθος διενεργείται στη φάση του σχεδιασμού. Η εκτίμηση για το ουσιώδες μέγεθος σχετίζεται με συγκεκριμένα υπόλοιπα λογαριασμών και κατηγορίες συναλλαγών και βοηθά στον προσδιορισμό των στοιχείων τα οποία θα εξεταστούν ακόμη και εάν θα χρησιμοποιηθούν αναλυτικές ουσιαστικές διαδικασίες ή δειγματοληψία.

Με αυτό τον τρόπο διευκολύνεται ο ελεγκτής στην επιλογή ενός συνδυασμού ελεγκτικών διαδικασιών, με τις οποίες προσδοκάται να μειωθεί ο ελεγκτικός κίνδυνος σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο. Σημειώνεται ότι υπάρχει μία αντίστροφη σχέση μεταξύ του ουσιώδους μεγέθους και του ελεγκτικού κινδύνου. Όσο χαμηλότερο είναι το επίπεδο του ελεγκτικού κινδύνου, τόσο υψηλότερο μπορεί να είναι το επίπεδο του ουσιώδους μεγέθους και αντίστροφα. Η σχέση αυτή λαμβάνεται υπόψη από τον ελεγκτή όταν αποφασίζεται η φύση, ο χρόνος και η έκταση των ελεγκτικών διαδικασιών οι οποίες θα εκτελεσθούν στο πλαίσιο του ελέγχου.

Το ΔΠΕ 320 (IFAC, 2003) εξηγεί ότι η αρχική εκτίμηση για το επίπεδο του ουσιώδους μεγέθους και του ελεγκτικού κινδύνου στη φάση του σχεδιασμού ενδέχεται να διαφέρουν σε σχέση με τις αντίστοιχες εκτιμήσεις κατά την φάση της αξιολόγησης των ευρημάτων, τα οποία έχουν προκύψει από τις ελεγκτικές διαδικασίες. Αυτό, μπορεί να οφείλεται σε μία αλλαγή στη γνώση του ελεγκτή, ως αποτέλεσμα της ελεγκτικής εργασίας η οποία εκτελέστηκε. Εάν τα πραγματικά αποτελέσματα σχετικά με τις λειτουργίες και τη χρηματοοικονομική θέση της οντότητας έχουν αλλάξει σημαντικά, τότε και η εκτίμηση για το επίπεδο του ουσιώδους μεγέθους και τον ελεγκτικό κίνδυνο θα πρέπει να αλλάξουν.

Όσον αφορά στη σχέση εκτιμώμενων κινδύνων και των ελεγκτικών διαδικασιών, σύμφωνα με το ΔΠΕ 400 (IFAC, 2003), το επίπεδο του εγγενούς κινδύνου συνδέεται με τις ουσιαστικές διαδικασίες οι οποίες εκτελούνται από τον ελεγκτή. Η εκτίμηση του ελεγκτή για τον εγγενή κίνδυνο μαζί με την εκτίμηση για τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας επηρεάζουν τη φύση, τον χρόνο και την έκταση των ουσιαστικών διαδικασιών.

Οι ουσιαστικές διαδικασίες είναι οι ελεγκτικές δοκιμασίες οι οποίες θα πρέπει να εκτελεσθούν προκειμένου να μειωθεί ο κίνδυνος εντοπισμού και συνεπώς και ο ελεγκτικός κίνδυνος σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο. Πάντως, σημειώνεται από το πρότυπο ότι κάποιου βαθμού κίνδυνος εντοπισμού θα υφίσταται πάντα, ακόμη και εάν ο ελεγκτής εξετάσει το 100% ενός υπολοίπου λογαριασμού ή κατηγορίας συναλλαγών, επειδή για παράδειγμα τα ελεγκτικά τεκμήρια είναι πειστικά παρά αδιαμφισβήτητα.

Το πρότυπο απαιτεί από τον ελεγκτή να μελετά το εκτιμώμενο επίπεδο του εγγενούς κινδύνου, καθώς και το επίπεδο του κινδύνου εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας, προκειμένου να προσδιορίζει τη φύση, το χρόνο και την έκταση των ουσιαστικών ελεγκτικών διαδικασιών. Εξηγείται ότι, αν και οι ουσιαστικές διαδικασίες και οι δοκιμασίες επί των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας είναι διακριτές ως προς τον σκοπό τους, τα αποτελέσματα κάθε μίας ελεγκτικής εργασίας μπορεί να συμμετέχουν στο σκοπό της άλλης. Λάθη τα οποία διαπιστώνονται από την εκτέλεση των ουσιαστικών διαδικασιών, ενδέχεται να οδηγήσουν τον ελεγκτή να διαφοροποιήσει την προηγούμενη εκτίμησή του σχετικά τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας.

Επισημαίνεται ότι, τα εκτιμώμενα επίπεδα του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των δικλείδων ασφαλείας δεν μπορεί να είναι επαρκώς χαμηλά ώστε να εκμηδενίζεται η ανάγκη του ελεγκτή να εκτελέσει ουσιαστικές διαδικασίες. Επίσης, υπογραμμίζεται ότι, ανεξάρτητα από τα εκτιμώμενα επίπεδα του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας, ο ελεγκτής θα πρέπει να εκτελεί ορισμένες ουσιαστικές διαδικασίες για σημαντικά υπόλοιπα λογαριασμών ή κατηγορίες συναλλαγών. Όσο υψηλότερη είναι η εκτίμηση του ελεγκτή για τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας τόσο περισσότερη ελεγκτική τεκμηρίωση θα πρέπει να λαμβάνεται από την εκτέλεση των ουσιαστικών διαδικασιών.

Εφόσον και ο εγγενής κίνδυνος και ο κίνδυνος των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας εκτιμηθούν από τον ελεγκτή σε επίπεδο «ΥΨΗΛΟ», θα πρέπει να εξετασθεί εάν με τις ουσιαστικές διαδικασίες μπορεί να αποκτηθεί επαρκής και κατάλληλη ελεγκτική τεκμηρίωση. Η ελεγκτική τεκμηρίωση θα πρέπει να οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο κίνδυνος εντοπισμού και συνεπώς ο ελεγκτικός κίνδυνος έχουν μειωθεί σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο.

Στην περίπτωση κατά την οποία ο ελεγκτής εκτιμά ότι ο κίνδυνος εντοπισμού για έναν ισχυρισμό διοίκησης, επί ενός σημαντικού υπολοίπου λογαριασμού ή κατηγορίας συναλλαγών δεν μπορεί να μειωθεί σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο, ο ελεγκτής θα πρέπει να εκφράσει διαφοροποιημένη γνώμη ή άρνηση γνώμης.

2.4.5 Η δημοσίευση του 2004

Το έτος 2004, τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου δημοσιεύονται στην ετήσια έκδοση του Συμβουλίου, «Εγχειρίδιο των Διεθνών Ανακοινώσεων Ελέγχου, Διασφάλισης και Δεοντολογίας, έκδοση 2004»²². Το εγχειρίδιο των ΔΠΕ της IFAC του έτους 2004, περιέχει όπως και το εγχειρίδιο του έτους 2003 αναφορές στην Επιτροπή Διεθνών Πρακτικών Ελέγχου (IAPC).

Τα νέα πρότυπα τα οποία εισάγονται με την δημοσίευση του 2004 είναι: α) το ΔΠΕ 315, «Κατανόηση της οντότητας και του περιβάλλοντός και εκτίμηση του κινδύνου του ουσιώδους λάθους», β) το ΔΠΕ 330, «Οι διαδικασίες του ελεγκτή ως αντιδράσεις στους κινδύνους» και γ) το αναθεωρημένο ΔΠΕ 500, «Ελεγκτικά τεκμήρια».

Αποτέλεσμα της εισαγωγής των προαναφερθέντων νέων προτύπων είναι η τροποποίηση του ΔΠΕ 200, «Στόχοι και γενικές αρχές διακυβέρνησης ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων»²³. Τα ανωτέρω πρότυπα, καθώς και το τροποποιημένο ΔΠΕ 200, τέθηκαν σε ισχύ από τις 15 Δεκεμβρίου 2004.

Το έτος 2004 ήδη έχει ξεκινήσει διαβούλευση και έχουν δημοσιευθεί σχέδια για τα πρότυπα: α) ΔΠΕ 220, «Έλεγχος ποιότητας του ελεγκτικού έργου», β) ΔΠΕ 240, «Ευθύνες του ελεγκτή σχετικά με την απάτη και τα ακούσια λάθη σε έναν έλεγχο οικονομικών καταστάσεων», γ) ΔΠΕ 300, «Σχεδιασμός ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων», δ) ΔΠΕ 600, «Χρησιμοποιώντας της εργασία ενός άλλου ελεγκτή» και ε) ΔΠΕ 700, «Έκθεση του ελεγκτή επί των οικονομικών καταστάσεων».

Είναι προφανές ότι η συντριπτική πλειονότητα των νέων προτύπων και τροποποιήσεων στο εγχειρίδιο των ΔΠΕ του έτους 2004 (IFAC, 2004) αφορά κυρίως στον σχεδιασμό του ελεγκτικού έργου και τη σύνδεση των ελεγκτικών διαδικασιών με την εκτίμηση των κινδύνων, αλλά και την ενίσχυση των οδηγιών σχετικά με την απάτη και την τεκμηρίωση.

²² Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements, 2004 Edition

²³ Οι αλλαγές στο ΔΠΕ 200 δεν εντοπίζονται στο κύριο σώμα του προτύπου αλλά περιλαμβάνονται σε ειδικό προσάρτημα.

Κατ' αρχήν όσον αφορά στον ορισμό του ελεγκτικού κινδύνου, στο εγχειρίδιο του 2004 (IFAC, 2004) ο ελεγκτικός κίνδυνος προσεγγίζεται σε δύο σημεία. Αρχικά, όπως και στις προηγούμενες δημοσιεύσεις, προσεγγίζεται στην ευρεία του μορφή, στο κεφάλαιο το οποίο αναφέρεται στο «Διεθνές Πλαίσιο Έργων Διασφάλισης» (International Framework for Assurance Engagements στο εξής «Πλαίσιο»). Σε αυτό γίνεται αναφορά στην έννοια του «Κινδύνου Ανάθεσης Εργασίας Διασφάλισης» (Assurance Engagement Risk), η οποία είναι ταυτόσημη με την έννοια του «κινδύνου έργου», όπως αυτή διατυπώνεται στη δημοσίευση του έτους 2003.

Στην παράγραφο 48 του Πλαισίου (IFAC, 2004) ορίζεται ο *κίνδυνος ανάθεσης εργασίας διασφάλισης* όπως ήδη αναφέρθηκε στην παράγραφο 2.4.2 ανωτέρω. Περαιτέρω, επεξηγείται ότι σε μία *εργασία διασφάλισης*, ο ελεγκτής μειώνει τον κίνδυνο της εργασίας αυτής σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο, εφόσον καταφέρει να αποκτήσει εύλογη διασφάλιση ως βάση για την έκφραση σύμφωνης (μη διαφοροποιημένης) γνώμης. Η παράγραφος 49 του Πλαισίου (IFAC, 2004) ορίζει ότι «ο κίνδυνος ανάθεσης εργασίας διασφάλισης μπορεί να εκφραστεί με τρία συγκεκριμένα συστατικά, παρά το γεγονός ότι δεν είναι υποχρεωτικό να είναι σημαντικά όλα ή να εμπλέκονται και τα τρία σε όλα τα έργα διασφάλισης».

Όπως ήδη εξηγήθηκε, η οδηγία αυτή δεν έχει εφαρμογή για τον ελεγκτικό κίνδυνο σε έναν έλεγχο οικονομικών καταστάσεων. Αναφορικά με τα συστατικά του κινδύνου ανάθεσης εργασίας διασφάλισης, στη δημοσίευση του 2004 ισχύει ότι αναφέρθηκε για τις δημοσιεύσεις μέχρι το έτος 2002, χωρίς να εντοπίζονται σημαντικές εννοιολογικές ή άλλες διαφοροποιήσεις (βλέπε σχετικά την παράγραφο 2.4.2 ανωτέρω).

Ενδιαφέρον παρουσιάζει η αναφορά ότι, στην περίπτωση κατά την οποία ο κίνδυνος ανάθεσης εργασίας διασφάλισης είναι σχετικός με το υποκείμενο θέμα, μέρος αυτού υφίσταται πάντα λόγω των εγγενών περιορισμών του σχεδιασμού και της λειτουργίας των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (IFAC, 2004).

Το Πλαίσιο του 2004 (IFAC, 2004) διευκρινίζει ότι ο βαθμός στον οποίο ο ελεγκτής εξετάζει κάθε ένα από τα συστατικά αυτά εξαρτάται από τις συνθήκες του έργου και συγκεκριμένα από τη φύση του υποκείμενου θέματος και το εάν παρέχεται από τον ελεγκτή εύλογη ή περιορισμένου εύρους διασφάλιση, το οποίο όμως δεν ισχύει για τον ελεγκτικό κίνδυνο σε έναν έλεγχο οικονομικών καταστάσεων.

Το δεύτερο σημείο αναφοράς στο «Εγχειρίδιο των Διεθνών Ανακοινώσεων Ελέγχου, Διασφάλισης και Δεοντολογίας, Έκδοση 2004» (IFAC, 2004), εντοπίζεται στο Γλωσσάριο των όρων και σε μία περισσότερο λεπτομερή προσέγγιση στο τροποποιημένο ΔΠΕ 200. Στο Γλωσσάριο των Όρων, το οποίο περιέχεται στη δημοσίευση του 2004, επαναλαμβάνεται ο ορισμός του ελεγκτικού κινδύνου, όπως αυτός διατυπώνεται στη δημοσίευση του έτους 2003 (βλέπε σχετικά την παράγραφο 2.4.4 ανωτέρω). Στο σημείο αυτό, αναφέρεται (όπως και στη δημοσίευση του 2003) ότι οι συστατικοί κίνδυνοι είναι τρεις: α) ο εγγενής κίνδυνος, β) ο κίνδυνος των δικλίδων ασφαλείας και γ) ο κίνδυνος εντοπισμού, ενώ οι ορισμοί των κινδύνων αυτών δεν διαφέρουν από τους αντίστοιχους της δημοσίευσης του έτους 2003. Ωστόσο, στο προσάρτημα του ΔΠΕ 200 (IFAC, 2004) καταγράφονται τροποποιήσεις στην προαναφερθείσα προσέγγιση των τριών συστατικών κινδύνων, οι οποίες όπως προαναφέρθηκε έχουν ισχύ από τις 15 Δεκεμβρίου 2004 και μετά.

Ο τροποποιημένος ορισμός του ελεγκτικού κινδύνου καταγράφεται στην παράγραφο 14 του προσαρτήματος του τροποποιημένου ΔΠΕ 200 (IFAC, 2004). Στη παράγραφο αυτή αναφέρεται πλέον ότι, «ο κίνδυνος να εκφράσει ο ελεγκτής μία ακατάλληλη γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων, όταν αυτές περιέχουν ουσιώδη λάθη είναι γνωστός ως ελεγκτικός κίνδυνος». Διευκρινίζεται ότι ο κίνδυνος αυτός δεν περιλαμβάνει τον κίνδυνο ο ελεγκτής να εκφράσει την γνώμη ότι οι οικονομικές καταστάσεις περιέχουν ουσιώδη λάθη, όταν αυτό δεν ισχύει.

Στο τροποποιημένο πρότυπο, αναφέρεται ότι οι οντότητες προκειμένου να πετύχουν τους στόχους τους διαμορφώνουν στρατηγικές και αντιμετωπίζουν επιχειρηματικούς κινδύνους, οι οποίοι εξαρτώνται από την φύση των εργασιών τους, το μέγεθος και την πολυπλοκότητά τους. Η διοίκηση των οντοτήτων έχει την υποχρέωση του εντοπισμού των κινδύνων αυτών και της αντίδρασης σε αυτούς.

Ωστόσο, δεν συνδέονται όλοι οι επιχειρηματικοί κίνδυνοι με τη σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων. Ο ελεγκτής ενδιαφέρεται μόνο για τους κινδύνους εκείνους οι οποίοι επηρεάζουν τις οικονομικές καταστάσεις. Ειδικά όσον αφορά στην απόκτηση της εύλογης διασφάλισης, το ΔΠΕ 200 (IFAC, 2004) εντοπίζει τον κίνδυνο η γνώμη του ελεγκτή επί των οικονομικών καταστάσεων να μην είναι η κατάλληλη, οπότε και διαμορφώνεται η έννοια του ελεγκτικού κινδύνου. Τονίζεται δε ότι ο ελεγκτής θα πρέπει να σχεδιάζει και να εκτελεί τον έλεγχο του προκειμένου να μειώσει τον ελεγκτικό κίνδυνο σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο, το οποίο να είναι συνεπές με τον σκοπό του ελέγχου του.

Αναφορικά με τα συστατικά του ελεγκτικού κινδύνου, στη νέα παράγραφο 16 του προσαρτήματος του ΔΠΕ 200 (IFAC, 2004) αναφέρεται ότι «ο ελεγκτικός κίνδυνος είναι μία συνάρτηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους (κίνδυνος ουσιώδους λάθους) (δηλ. οι οικονομικές καταστάσεις να είναι ουσιωδώς λάθος πριν από τον έλεγχο) και τον κίνδυνο ο ελεγκτής να μην εντοπίσει αυτό το λάθος, (κίνδυνος εντοπισμού)». Σύμφωνα με τη νέα παράγραφο 20 του ίδιου προσαρτήματος, ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους σε επίπεδο ισχυρισμών έχει δύο συστατικά: τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των δικλείδων ασφαλείας.

Στην παράγραφο 23 αναφέρεται ότι «κίνδυνος εντοπισμού είναι ο κίνδυνος ο ελεγκτής να μην εντοπίσει ένα λάθος το οποίο υπάρχει σε έναν ισχυρισμό, το οποίο μπορεί να είναι ουσιώδες, ατομικά ή αθροιστικά μαζί με άλλα λάθη».

Κατά τα λοιπά, το αναμορφωμένο ΔΠΕ 200 (IFAC, 2004) περιέχει ορισμούς για τον εγγενή κίνδυνο τον κίνδυνο δικλείδων ασφαλείας και τον κίνδυνο εντοπισμού, οι οποίοι δεν διαφέρουν από τους αντίστοιχους ορισμούς στη δημοσίευση του έτους 2003 (βλέπε σχετικά την παράγραφο 2.4.4 ανωτέρω). Αναφορικά με τον ορισμό του κινδύνου του ουσιώδους λάθους, αυτός ορίζεται ως «ο κίνδυνος οι οικονομικές καταστάσεις να είναι ουσιωδώς λάθος πριν την έναρξη του ελέγχου» (IFAC, 2004).

Σύμφωνα με τις οδηγίες, οι οποίες δίνονται από το πρότυπο, η έκφραση της εκτίμησης του κινδύνου του ουσιώδους λάθους μπορεί να διενεργηθεί με ποσοτικούς όρους, όπως ποσοστά, ή μη ποσοτικούς όρους. Επισημαίνεται δε ότι θεωρείται περισσότερο σημαντική η κατάλληλη εκτίμηση του κινδύνου από την προσέγγιση που τελικά θα ακολουθηθεί.

Για τους σκοπούς της παρούσας ιδιαίτερα σημαντική είναι η αναφορά στην παράγραφο 21 του προσαρτήματος του τροποποιημένου προτύπου ΔΠΕ 200 (IFAC, 2004), σύμφωνα με την οποία υπογραμμίζεται ότι τα ΔΠΕ συνήθως δεν αναφέρονται στον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των δικλείδων ασφαλείας ξεχωριστά, αλλά ως συνδυασμένου κινδύνου ουσιώδους λάθους. Ωστόσο, διευκρινίζεται ότι τα ΔΠΕ δίνουν τη δυνατότητα, αν και γενικά αναφέρονται στον συνδυασμένο κίνδυνο του ουσιώδους λάθους, ο ελεγκτής να εκτελέσει ξεχωριστές εκτιμήσεις σχετικά με τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των δικλείδων ασφαλείας, βάσει των επιλεγόμενων ελεγκτικών τεχνικών και μεθοδολογιών και των πρακτικών δυνατοτήτων.

Όσον αφορά στον ορισμό του εγγενούς κινδύνου, ο κίνδυνος σημαντικών λαθών στις οικονομικές καταστάσεις είναι υψηλότερος για ορισμένους ισχυρισμούς και σχετιζόμενες με αυτούς κατηγορίες λογαριασμών, λογιστικών υπολοίπων και γνωστοποιήσεων, σε σχέση με άλλους». Ενδεικτικά αναφέρονται οι περιπτώσεις των υπολογισμών υψηλού βαθμού πολυπλοκότητας, λογαριασμοί οι οποίοι συντάσσονται βάσει λογιστικών εκτιμήσεων και η επιμέτρησή τους είναι υποκείμενη σε σημαντικό βαθμό αβεβαιότητας, αλλά και εξωτερικοί παράγοντες οι οποίοι ενισχύουν τους επιχειρηματικούς κινδύνους και επηρεάζουν και τον εγγενή κίνδυνο.

Επιπρόσθετα στους προαναφερθέντες παράγοντες, οι οποίοι επηρεάζουν συγκεκριμένους ισχυρισμούς διοίκησης, το πρότυπο εντοπίζει και παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν περισσότερους από έναν και όλους τους ισχυρισμούς διοίκησης, κατηγορίες συναλλαγών, υπόλοιπα λογαριασμών και γνωστοποιήσεις.

Σχετικά με τον ορισμό του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας, αυτός αποτελεί μία συνάρτηση της σχεδιαστικής επάρκειας και λειτουργικής αποτελεσματικότητας του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, προς την επίτευξη των στόχων της οντότητας, που σχετίζονται με τη σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων.

Το πρότυπο επισημαίνει ότι ένα ποσό κινδύνου εσωτερικών δικλίδων υφίστανται πάντα, λόγω των εγγενών περιορισμών του συστήματος εσωτερικού ελέγχου. Όταν η εκτίμηση του ελεγκτή για τον κίνδυνο των δικλίδων ασφαλείας περιέχει την προσδοκία ότι αυτές λειτουργούν αποτελεσματικά τότε εκτελούνται δοκιμασίες επί των δικλίδων ασφαλείας.

Σχετικά με τον ορισμό του κινδύνου εντοπισμού, αναφέρεται ότι ο κίνδυνος αυτός είναι μία συνάρτηση της αποτελεσματικότητας μίας ελεγκτικής διαδικασίας και της εκτέλεσης της διαδικασίας αυτής από τον ελεγκτή.

Ο κίνδυνος εντοπισμού, σύμφωνα με το πρότυπο, δεν μπορεί μηδενισθεί. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ο ελεγκτής δεν εξετάζει το σύνολο των κατηγοριών των συναλλαγών, των λογιστικών υπολοίπων και των γνωστοποιήσεων, αλλά οφείλεται και σε λοιπούς παράγοντες. Σε αυτούς συγκαταλέγεται και το ενδεχόμενο ένας ελεγκτής να μην επιλέξει την κατάλληλη ελεγκτική διαδικασία, ή να εκτελέσει ατελώς μία ελεγκτική διαδικασία που θεωρείται κατάλληλη, ή ακόμη να παρερμηνεύσει τα αποτελέσματα του ελέγχου. Οι λοιποί λόγοι συνήθως μπορεί να καλυφθούν με πρόσθετες ελεγκτικές διαδικασίες, κατάλληλη επιλογή ελεγκτικού προσωπικού και την εφαρμογή επαγγελματικού σκεπτικισμού, καθώς και επίβλεψη και επισκόπηση της ελεγκτικής εργασίας που εκτελείται.

Όσον αφορά στο μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου, στη δημοσίευση του έτους 2004 επαναλαμβάνεται η προσέγγιση της σχέσης μεταξύ παραγόντων του περιβάλλοντος της οντότητας και του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου, όπως διατυπώνεται και στη δημοσίευση του 2003 (ΔΠΕ 400, IFAC, 2003 και 2004).

Περαιτέρω, στη δημοσίευση του έτους 2004 καταγράφεται αναφορά σχετικά με τη συναρτησιακή σχέση των μεταβλητών, τόσο όσον αφορά στην σχέση του κινδύνου ουσιώδους λάθους με τον κίνδυνο εντοπισμού, όσο και αναφορικά με τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας. Όπως διαπιστώνεται και σε προηγούμενες δημοσιεύσεις, το ΔΠΕ 200 (IFAC, 2004) διευκρινίζει ότι ο ελεγκτικός κίνδυνος είναι μία συνάρτηση του ουσιώδους λάθους (ήτοι ο κίνδυνος οι οικονομικές καταστάσεις να περιέχουν ουσιώδη λάθη πριν την έναρξη του ελέγχου) και του κινδύνου οι ελεγκτικές διαδικασίες οι οποίες θα εκτελεσθούν να μην εντοπίσουν αυτό το ουσιώδες λάθος (κίνδυνος εντοπισμού).

Στο πρότυπο αναφέρεται ρητά ότι ο εγγενής κίνδυνος και ο κίνδυνος δικλείδων ασφαλείας είναι κίνδυνοι της οντότητας και υφίστανται ανεξάρτητα από τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων.

Ο ελεγκτής οφείλει να εκτιμά τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο ισχυρισμών, ως βάση για την εκτέλεση πρόσθετων ελεγκτικών διαδικασιών. Ωστόσο, διευκρινίζεται ρητά και σε αυτή τη δημοσίευση ότι η εκτίμηση του ουσιώδους λάθους είναι θέμα επαγγελματικής κρίσης και όχι αποτέλεσμα μίας ακριβούς μέτρησης του κινδύνου.

Το τροποποιημένο ΔΠΕ 200 (IFAC, 2004) προσεγγίζει τη σχέση του κινδύνου του ουσιώδους λάθους και του κινδύνου εντοπισμού ορίζοντας ρητά ότι, όσο υψηλότερος είναι ο εκτιμώμενος από τον ελεγκτή κίνδυνος ουσιώδους λάθους, τόσο χαμηλότερο είναι το επίπεδο του κινδύνου εντοπισμού το οποίο μπορεί να είναι αποδεκτό. Αντίστροφα, όσο χαμηλότερο είναι το επίπεδο του κινδύνου του ουσιώδους λάθους το οποίο εκτιμά ο ελεγκτής ότι υφίσταται, τόσο υψηλότερο επίπεδο κινδύνου εντοπισμού μπορεί να είναι αποδεκτό.

Στη σχετική αναφορά του ΔΠΕ 200 (IFAC, 2004) εξηγείται ότι η προσέγγιση του κινδύνου του ουσιώδους λάθους εξετάζεται σε δύο επίπεδα. Το ευρύτερο πρώτο επίπεδο, αφορά στις οικονομικές καταστάσεις στο σύνολό τους. Αυτό δυνητικά περιλαμβάνει πολλούς ισχυρισμούς. Το πρότυπο αναφέρεται επίσης σε κινδύνους ουσιωδών λαθών οι οποίοι είναι διάχυτοι στις οικονομικές καταστάσεις στο σύνολό τους και ενδεχομένως επηρεάζουν πολλούς ισχυρισμούς. Το δεύτερο, περισσότερο περιορισμένου εύρους, επίπεδο αφορά σε ισχυρισμούς για κατηγορίες συναλλαγών, υπόλοιπα λογαριασμών και γνωστοποιήσεις. Η δεύτερη προσέγγιση σχετίζεται άμεσα με τον χρόνο, την έκταση και τη φύση πρόσθετων ελεγκτικών διαδικασιών σε επίπεδο ισχυρισμών.

Όσον αφορά στη σχέση του ελεγκτικού κινδύνου και του ουσιώδους μεγέθους, στο ΔΠΕ 200 (IFAC, 2004), δηλώνεται ότι ο ελεγκτής εξετάζει τα ουσιώδη λάθη και δεν φέρει ευθύνη για τον εντοπισμό λαθών τα οποία δεν αξιολογούνται ως «ουσιώδη» για τις οικονομικές καταστάσεις στο σύνολό τους. Το πρότυπο εξηγεί ότι ο ελεγκτής μελετά τις επιπτώσεις των εντοπισμένων μη διορθωμένων λαθών, σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων.

Επιπλέον, καταγράφεται ρητή αναφορά για τη σύνδεση του ελεγκτικού κινδύνου και του ουσιώδους μεγέθους. Με την αναφορά αυτή διαμορφώνεται η θεωρητική βάση της συνδεσμολογίας του ελεγκτικού κινδύνου με την έννοια του ουσιώδους μεγέθους στην υλοποίηση ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων.

Ο ελεγκτής επιδιώκει να αποκτήσει κατάλληλα τεκμήρια σε επίπεδο κατηγοριών συναλλαγών, λογιστικών υπολοίπων και γνωστοποιήσεων, γιατί με αυτό τον τρόπο έχει την δυνατότητα να προσδιορίσει τη φύση, τον χρόνο και την έκταση των ελεγκτικών του διαδικασιών. Στόχος της διαδικασίας αυτής είναι η συλλογή ελεγκτικών τεκμηρίων σε επίπεδο κατηγορίας συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων, με τέτοιο τρόπο ώστε να ολοκληρωθεί ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων και να είναι σε θέση ο ελεγκτής να διατυπώσει την επαγγελματική του γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων στο σύνολό τους, σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο ελεγκτικού κινδύνου. Αξίζει να σημειωθεί ότι στο σημείο αυτό το ίδιο το πρότυπο επισημαίνει ότι οι ελεγκτές χρησιμοποιούν διάφορες προσεγγίσεις για την επίτευξη αυτού στόχου.

Αναφορικά με τις σχέσεις εκτιμώμενων κινδύνων και ελεγκτικών διαδικασιών, σύμφωνα με το ΔΠΕ 200 (IFAC, 2004), ο ελεγκτής εκτελεί ελεγκτικές διαδικασίες εκτίμησης κινδύνου, προκειμένου να εκτιμήσει τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους και επιδιώκει την μείωση του κινδύνου μη εντοπισμού εκτελώντας πρόσθετες ελεγκτικές διαδικασίες βασιζόμενος στην εκτίμηση αυτή. Το ελεγκτικό έργο περιλαμβάνει την εξάσκηση της επαγγελματικής κρίσης στον σχεδιασμό της ελεγκτικής προσέγγισης, μέσω της εστίασης στο «τι μπορεί να πάει λάθος» (what could go wrong), σε επίπεδο ισχυρισμού και εκτελεί ελεγκτικές διαδικασίες ως αντιδράσεις στους εκτιμώμενους κινδύνους, προκειμένου να αποκτηθούν κατάλληλα και επαρκή ελεγκτικά τεκμήρια.

Ο κίνδυνος εντοπισμού αφορά στη φύση, τον χρόνο και την έκταση των ελεγκτικών διαδικασιών τις οποίες ο ελεγκτής επιλέγει να εκτελέσει προκειμένου να μειώσει των ελεγκτικό κίνδυνο σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο. Για ένα δεδομένο επίπεδο ελεγκτικού κινδύνου, το αποδεκτό επίπεδο του κινδύνου εντοπισμού δημιουργεί μία αντίρροπη σχέση με την εκτίμηση του κινδύνου του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο ισχυρισμού.

Ο ελεγκτής αποκτά και αξιολογεί τα ελεγκτικά τεκμήρια προκειμένου να λάβει εύλογη (λελογισμένη) διασφάλιση ότι οι οικονομικές καταστάσεις δίνουν μία ακριβοδίκαιη εικόνα, σύμφωνα με το λογιστικό πλαίσιο με το οποίο έχουν συνταχθεί.

Για πληροφοριακούς και μόνο λόγο λόγους, σημειώνεται ότι το έτος 2004 αποτελεί σημαντική χρονιά στην εξέλιξη των ΔΠΕ της IFAC. Τη χρονιά αυτή το Συμβούλιο ξεκίνησε την διεκπεραίωση ενός έργου με σκοπό την αποσαφήνιση των Διεθνών Προτύπων της Ελεγκτικής («Έργο Αποσαφήνισης»²⁴). Στόχος του έργου ήταν η βελτίωση του βαθμού κατανόησης των προτύπων, η αποσαφήνιση περιοχών που μέχρι εκείνη τη στιγμή θεωρούνταν δυσνόητες και τέλος η επίτευξη της συνεπούς εφαρμογής τους.

2.4.6 Η δημοσίευση του 2005

Το έτος 2005, τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου δημοσιεύονται στην ετήσια έκδοση του Συμβουλίου, «Εγχειρίδιο των Διεθνών Ανακοινώσεων Ελέγχου, Διασφάλισης και Δεοντολογίας, έκδοση 2005»²⁵. Το εγχειρίδιο του έτους 2005 περιλαμβάνει αρκετές και σημαντικές τροποποιήσεις στο σύνολο της θεματολογίας των ΔΠΕ.

Προσθήκες καταγράφονται στο Γλωσσάριο των Όρων και εισάγεται για πρώτη φορά το Διεθνές Πρότυπο Δικλίδων Ποιότητας (ΔΠΔΠ) 1, «Δικλείδες ποιότητας για λογιστικές επιχειρήσεις που διενεργούν ελέγχους και επισκοπήσεις οικονομικών καταστάσεων καθώς και άλλες αναθέσεις διασφάλισης και συναφείς υπηρεσίες».

Εισάγεται το τροποποιημένο ΔΠΕ 220, «Δικλείδες ποιότητας για τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων» και τροποποιείται αντίστοιχα το ΔΠΕ 620, «Χρησιμοποίηση της εργασίας του ειδήμονα του ελεγκτή».

Επίσης, εισάγεται το νέο ΔΠΕ 240, «Ευθύνες του ελεγκτή σχετικά με την απάτη σε έναν έλεγχο οικονομικών καταστάσεων», σε αντικατάσταση του μέχρι τότε υφιστάμενου προτύπου.

²⁴ Clarity project

²⁵ Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements, 2005 Edition

Οι τροποποιήσεις αυτές οδήγησαν σε αντίστοιχες τροποποιήσεις των ΔΠΕ 260, «Επικοινωνία με τους υπεύθυνους για τη διακυβέρνηση», ΔΠΕ 320 «Ουσιώδες μέγεθος», ΔΠΕ 580, «Έγγραφες διαβεβαιώσεις της διοίκησης». Επίσης, εισάγεται το ΔΠΕ 300, «Σχεδιασμός ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων» σε αντικατάσταση του ΔΠΕ 300 «Σχεδιασμός». Τέλος, τροποποιείται το ΔΕΠ 700, «Η έκθεση του ανεξάρτητου ελεγκτή επί ενός πλήρους σετ οικονομικών καταστάσεων γενικού σκοπού».

Περαιτέρω, διαπιστώνονται πρόσθετες αλλαγές στο ΔΠΕ 200, «Ο σκοπός και οι γενικές αρχές διακυβέρνησης ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων», ενώ αντίστοιχα τροποποιήθηκαν τα ΔΠΕ 210, «Συμφωνία επί των όρων ανάθεσης του ελέγχου», ΔΠΕ 560, «Μεταγενέστερα γεγονότα», ΔΠΕ 701, «Διαφοροποιήσεις της γνώμης στην έκθεση του ανεξάρτητου ελεγκτή» και τέλος το ΔΠΕ 800, «Η έκθεση ελέγχου του ανεξάρτητου ελεγκτή επί οικονομικών καταστάσεων ειδικού σκοπού».

Τροποποιήσεις εντοπίζονται και σε πρότυπα κινδύνου και συγκεκριμένα στο ΔΠΕ 315, «Κατανοώντας την οντότητα και το περιβάλλον της και εκτίμηση των κινδύνων ουσιώδους λάθους», στο ΔΠΕ 330, «Οι διαδικασίες του ελεγκτή ως αντιδράσεις στους εκτιμώμενους κινδύνους» και στο ΔΠΕ 500 «Ελεγκτική τεκμηρίωση».

Οι ως άνω τροποποιήσεις οδήγησαν στην αναμόρφωση είκοσι δύο (22) ΔΠΕ από τα συνολικά τριάντα οκτώ (38) ΔΠΕ της IFAC, τα οποία περιλαμβάνονται στο εγχειρίδιο του έτους 2005. Τέλος, εκτός από τα ΔΠΕ 240 και ΔΠΕ 300 τα οποία καταργήθηκαν λόγω της πλήρους αντικατάστασής τους, οι προαναφερθείσες τροποποιήσεις στα ΔΠΕ 315 και ΔΠΕ 330 οδήγησαν σε πλήρη κατάργηση των ΔΠΕ 120, ΔΠΕ 310, ΔΠΕ 400, ΔΠΕ 401, ΔΠΕ 500. Επίσης, καταργήθηκαν και τα Διεθνή Πρότυπα Πρακτικής (IAPSS) 1008 και 1001.

Σε ειδικό προσάρτημα του ΔΠΕ 200 (IFAC, 2005) καταγράφονται όλες οι τροποποιήσεις του συγκεκριμένου προτύπου, οι οποίες όπως ήδη αναφέρθηκε, αποτελούν παράγωγα του ΔΠΕ 700 (IFAC, 2005) και έχουν ισχύ μετά τις 15 Δεκεμβρίου 2005.

Όσον αφορά τις εννοιολογικές προσεγγίσεις του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του, καθώς και του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου διαπιστώνονται και στο 2005 ορισμένες διαφοροποιήσεις. Ειδικότερα, αναφορικά με τον ορισμό του ελεγκτικού κινδύνου, στο «Εγχειρίδιο των Διεθνών Ανακοινώσεων Ελέγχου, Διασφάλισης και Δεοντολογίας, Έκδοση 2005» (IFAC, 2005), ο ελεγκτικός κίνδυνος προσεγγίζεται εννοιολογικά όπως τα προηγούμενα χρόνια.

Και στη συγκεκριμένη δημοσίευση αναφορά στον ελεγκτικό κίνδυνο γίνεται σε δύο σημεία. Αρχικά, στην ευρεία του μορφή, στο κεφάλαιο το οποίο αναφέρεται στο «Διεθνές Πλαίσιο Έργων Διασφάλισης». Εδώ, όπως ήδη εξηγήθηκε και σε προηγούμενες δημοσιεύσεις (βλέπε σχετικά τις παραγράφους 2.4.2 έως και 2.4.5 ανωτέρω), γίνεται αναφορά στην έννοια του «*Κινδύνου Ανάθεσης Εργασίας Διασφάλισης*». Το δεύτερο σημείο αναφοράς εντοπίζεται στο Γλωσσάριο των Όρων και στο τροποποιημένο ΔΠΕ 200. Ωστόσο, το ΔΠΕ 200 του 2005 περιλαμβάνει μία περισσότερο λεπτομερή τεχνική προσέγγιση.

Σε επίπεδο πλαισίου δεν εντοπίζονται διαφορές στον εννοιολογικό προσδιορισμό του κινδύνου ανάθεσης εργασίας διασφάλισης. Ως εκ τούτου, όσον αφορά στο πλαίσιο, ισχύουν τα όσα καταγράφονται σχετικά με τη δημοσίευση του έτους 2004 (βλέπε σχετικά την παράγραφο 2.4.5 ανωτέρω) και δεν συντρέχουν λόγοι επανάληψής τους.

Δεν ισχύει όμως το ίδιο και με τον ορισμό του ελεγκτικού κινδύνου, όπως αυτός διατυπώνεται στο Γλωσσάριο των Όρων της δημοσίευσης του έτους 2005. Ο ορισμός αυτός διαφοροποιείται από τον αντίστοιχο ορισμό των δημοσιεύσεων των προηγούμενων χρόνων. Από την εξέταση του νέου ορισμού προκύπτει ότι σε αυτόν έχουν ενσωματωθεί πλήρως οι τροποποιήσεις, οι οποίες καταγράφονται σχετικά με τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους στο προσάρτημα του ΔΠΕ 200, της δημοσίευσης του έτους 2004.

Συνεπώς, η πλέον ενδιαφέρουσα για τους σκοπούς της παρούσας διαφοροποίηση στη δημοσίευση του έτους 2005, έγκειται στη ρητή πλέον αναφορά του κινδύνου του ουσιώδους λάθους ως συστατικό του ελεγκτικού κινδύνου στο βασικό ορισμό του ελεγκτικού κινδύνου, όπως αυτός αναφέρεται στο κύριο σώμα του συγκεκριμένου προτύπου.

Σχετικά με τα συστατικά του ελεγκτικού κινδύνου, σύμφωνα με τη δημοσίευση του έτους 2005, ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους έχει δύο συστατικά: τον ενδογενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των δικλείδων ασφαλείας (όπως αυτοί περιγράφονται σε επίπεδο ισχυρισμών). Ο ορισμός του κινδύνου εντοπισμού δεν παρουσιάζει διαφορές ως προς τον αντίστοιχο ορισμό των προηγούμενων δημοσιεύσεων (βλέπε σχετικά τις παραγράφους 2.4.3, 2.4.4 και 2.4.5).

Όσον αφορά στον ορισμό του κινδύνου του ουσιώδους λάθους, στο Γλωσσάριο των Όρων της Δημοσίευσης του έτους 2005 αναφέρεται πλέον ότι, ελεγκτικός κίνδυνος είναι «ο κίνδυνος να εκφράσει ο ελεγκτής μία ακατάλληλη γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων, όταν αυτές είναι ουσιωδώς λάθος.

Ο ελεγκτικός κίνδυνος είναι μία συνάρτηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους (κίνδυνος ουσιώδους λάθους) (δηλ. οι οικονομικές καταστάσεις να είναι ουσιωδώς λάθος πριν από τον έλεγχο) και τον κίνδυνο ο ελεγκτής να μην εντοπίσει αυτό το λάθος (κίνδυνος εντοπισμού)» (IFAC, 2005).

Κατά τα λοιπά δεν διαπιστώνονται διαφορές με τα αναφερόμενα στο παράρτημα του ΔΠΕ 200 στη δημοσίευση του έτους 2004. Συμπερασματικά μπορεί να ειπωθεί ότι, στη δημοσίευση του έτους 2005 διαπιστώνεται η πλήρης ενσωμάτωση στο ΔΠΕ 200 όλων των αλλαγών, οι οποίες καταγράφονται στο προσάρτημα του ίδιου προτύπου το έτος 2004. Ταυτόχρονα δεν εντοπίζονται εννοιολογικές διαφοροποιήσεις στο μοντέλο και τις υπό εξέταση μεταβλητές του. Επιπλέον, ούτε και στις αλλαγές οι οποίες αναφέρονται στο προσάρτημα του ΔΠΕ 200 (IFAC, 2005)²⁶, διαπιστώνονται διαφοροποιήσεις ως προς το εννοιολογικό πλαίσιο το οποίο ενδιαφέρει τη συγκεκριμένη έρευνα.

²⁶ Αποτέλεσμα των τροποποιήσεων του ΔΠΕ 700, με ισχύ από τις 15 Δεκεμβρίου 2005 και μετά.

2.4.7 Η δημοσίευση του 2006

Το έτος 2006, τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου δημοσιεύονται στην ετήσια έκδοση του Συμβουλίου, «Εγχειρίδιο των Διεθνών Ανακοινώσεων Ελέγχου, Διασφάλισης και Δεοντολογίας, έκδοση 2006»²⁷.

Οι αλλαγές, οι οποίες διαπιστώνονται στη δημοσίευση του έτους 2006 και σχετίζονται με την παρούσα έρευνα, αφορούν σε επικαιροποιήσεις στο Γλωσσάριο των Όρων και την τροποποίηση του ΔΠΕ 230, «Ελεγκτική τεκμηρίωση».

Οι τροποποιήσεις στο ΔΠΕ 230 επηρέασαν αντίστοιχα τα ΔΠΕ 200, «Ο σκοπός και οι γενικές αρχές διακυβέρνησης ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων» και ΔΠΕ 330, «Οι διαδικασίες του ελεγκτή ως αντιδράσεις στους εκτιμώμενους κινδύνους», καθώς και το ΔΠΔΠ 1, «Δικλείδες ποιότητας για λογιστικές επιχειρήσεις που διενεργούν ελέγχους και επισκοπήσεις οικονομικών καταστάσεων καθώς και άλλες αναθέσεις διασφάλισης και συναφείς υπηρεσίες». Τέλος, στη δημοσίευση του έτους 2006 αποσύρεται το ΔΠΕ 220, «Δικλείδες ποιότητας για τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων».

Όσον αφορά στην εννοιολογική προσέγγιση και τους ορισμούς του *ελεγκτικού κινδύνου* και των συστατικών του, τα οποία αποτελούν αναφορές ενδιαφέροντος στο πλαίσιο της παρούσας, η έκδοση του έτους 2006 δεν παρουσιάζει διαφορές σε σχέση με τη δημοσίευση του έτους 2005 (βλέπε σχετικά στην παράγραφο 2.4.6 ανωτέρω).

²⁷ Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements, 2006 Edition

2.4.8 Η δημοσίευση του 2007

Το έτος 2007, τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου δημοσιεύονται στην ετήσια έκδοση του Συμβουλίου, «Εγχειρίδιο των Διεθνών Ανακοινώσεων Ελέγχου, Διασφάλισης και Δεοντολογίας, έκδοση 2007»²⁸. Σημειώνεται ότι, όπως θα εξηγηθεί και στη συνέχεια, τα ΔΠΕ δημοσιεύονται το έτος 2007 με μορφή διαφορετική από αυτή που εμφανίζονται από το έτος 2008 και μετά.

Οι τροποποιήσεις του έτους 2007 αφορούν σε επικαιροποιήσεις στο Γλωσσάριο των Όρων και σε τροποποιήσεις του ΔΠΕ 700, «Η έκθεση του ανεξάρτητου ελεγκτή επί ενός πλήρους σετ οικονομικών καταστάσεων γενικού σκοπού».

Οι τροποποιήσεις στο ΔΠΕ 700 επέφεραν συνεπακόλουθες αλλαγές στο ΔΠΕ 200, «Στόχος και Γενικές Αρχές Διακυβέρνησης ενός Ελέγχου Οικονομικών Καταστάσεων», ΔΠΕ 210, «Συμφωνία επί των όρων ανάθεσης του ελέγχου», ΔΠΕ 570, «Συνέχιση της δραστηριότητας», ΔΠΕ 701 «Διαφοροποιήσεις της γνώμης στην έκθεση του ανεξάρτητου ελεγκτή» και ΔΠΕ 800, «Η έκθεση ελέγχου του ανεξάρτητου ελεγκτή επί οικονομικών καταστάσεων ειδικού σκοπού».

Το έτος 2007, καταργούνται το ΔΠΕ 230, «Τεκμηρίωση», και ΔΠΕ 700, «Έκθεση του ελεγκτή επί των οικονομικών καταστάσεων». Στο εγχειρίδιο του 2007, όπως και στις προηγούμενες δημοσιεύσεις, ο ελεγκτικός κίνδυνος προσεγγίζεται σε δύο σημεία. Αρχικά, στο κεφάλαιο που καλύπτει το «Διεθνές Πλαίσιο Έργων Διασφάλισης», στο οποίο γίνεται αναφορά στην έννοια του «Κινδύνου Ανάθεσης Εργασίας Διασφάλισης». Το δεύτερο σημείο αναφοράς στο «Εγχειρίδιο των Διεθνών Ανακοινώσεων Ελέγχου, Διασφάλισης και Δεοντολογίας, Έκδοση 2007» εντοπίζεται στο ΔΠΕ 200 (IFAC, 2007).

Όσον αφορά στην εννοιολογική προσέγγιση και τους ορισμούς του *ελεγκτικού κινδύνου* και των συστατικών του, τα οποία αποτελούν αναφορές ενδιαφέροντος στο πλαίσιο της παρούσας, η έκδοση του έτους 2007 δεν παρουσιάζει διαφορές σε σχέση με τη δημοσίευση του έτους 2006 (βλέπε σχετικά στην παράγραφο 2.4.7 ανωτέρω).

²⁸ Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements, 2007 Edition

2.4.9 Η δημοσίευση του 2008

Το έτος 2008, τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου δημοσιεύονται στην ετήσια έκδοση του Συμβουλίου, «Εγχειρίδιο των Διεθνών Ανακοινώσεων Ελέγχου, Διασφάλισης και Δεοντολογίας, έκδοση 2008»²⁹. Το έτος 2008 τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου δημοσιεύονται για πρώτη φορά σε δύο μέρη. Το πρώτο μέρος, αποτελείται από το σύνολο των προτύπων που ισχύουν, μετά από τις όποιες τροποποιήσεις έγιναν από το Συμβούλιο την χρονιά αυτή. Το δεύτερο μέρος, περιέχει πληροφορίες σχετικά με την εξέλιξη του έργου αποσαφήνισης των προτύπων.

Στο δεύτερο μέρος περιέχονται και τα πλήρως αναθεωρημένα πρότυπα τα οποία αποτελούν τα αποτελέσματα του έργου αποσαφήνισης και πρόκειται να ισχύουν από τις 15 Δεκεμβρίου 2009 και μετά.

Οι αλλαγές οι οποίες εντοπίζονται μεταξύ της έκδοσης του έτους 2007 και της έκδοσης του έτους 2008, αλλά και των μεταγενέστερων εκδόσεων (όταν πλέον αρχίζουν να δημοσιεύονται τα «Αποσαφηνισμένα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου»³⁰), εκτείνονται σε διάφορα πεδία εφαρμογής, καθώς και σε συγκεκριμένα πρότυπα.

Μελετώντας τις αλλαγές αυτές διαπιστώνεται μεταξύ των άλλων ότι και η προσέγγιση του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του από το Συμβούλιο διαφοροποιείται σε κάποια σημεία (όχι σημαντικά), αλλά μετά τη δημοσίευση του έτους 2008.

Για τη δημοσίευση του έτους 2008 είναι ασφαλής η διαπίστωση ότι οι αναφορές που εντοπίζονται στα πρότυπα της δημοσίευσης του έτους 2007, στο Πλαίσιο και το ΔΠΕ 200, και αναλύθηκαν προηγουμένως, παραμένουν οι ίδιες και στην έκδοση αυτή. Συνεπώς, όσον αφορά στην εννοιολογική προσέγγιση και τους ορισμούς του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του, τα οποία αποτελούν αναφορές ενδιαφέροντος στο πλαίσιο της παρούσας, η έκδοση του έτους 2008 δεν παρουσιάζει διαφορές από την έκδοση του έτους 2007.

²⁹ Handbook of International Auditing, Assurance, and Ethics Pronouncements, 2008 Edition

³⁰ Clarified International Standards on Auditing

Από τη δημοσίευση του έτους 2008 και μετά, ο βαθμός διαφοροποίησης σχετικά με την προσέγγιση του ελεγκτικού κινδύνου αρχικά δεν αξιολογείται ως σημαντικός και ίσως να μπορούσε να ειπωθεί ότι είναι και περιορισμένου εύρους.

Υπάρχουν όμως σημεία τα οποία αξίζει να αναφερθούν. Αυτά παρουσιάζονται ανά έτος δημοσίευσης στη συνέχεια.

2.4.10 Η δημοσίευση του 2009

Η έκδοση του έτους 2009 τιτλοφορείται ως «Εγχειρίδιο Διεθνών Προτύπων Ελέγχου και Δικλείδων Ποιότητας, έκδοση 2009»³¹. Στην έκδοση αυτή επισημαίνεται ότι το πρώτο μέρος της έκδοσης του έτους 2008 είναι σε ισχύ και το έτος 2009. Ως εκ τούτου, τα όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως, σχετικά με τον ελεγκτικό κίνδυνο και τα συστατικά του, ισχύουν και σε αυτή την περίπτωση.

Χαρακτηριστικό της δημοσίευσης του έτους 2009 είναι ότι για το περιεχόμενο των προτύπων εφαρμόζεται στο εξής η μορφή παρουσίασης που είχε υιοθετηθεί από τα αποσαφηνισμένα ελεγκτικά πρότυπα. Σύμφωνα με τη νέα μορφή κάθε πρότυπο αναλύεται σε τέσσερις ενότητες. Αυτές είναι οι «Στόχοι», οι «Απαιτήσεις» και η «Εφαρμογή και λοιπό επεξηγηματικό υλικό» συνοδευόμενη από τα σχετικά προσαρτήματα.

Οι οδηγίες που περιέχονται στις «Απαιτήσεις» ενέχουν υποχρεωτική εφαρμογή. Οι οδηγίες της ενότητας «Εφαρμογή και λοιπό επεξηγηματικό υλικό» αποτελούν περαιτέρω επεξηγήσεις και οδηγίες εφαρμογής καθώς και υποστηρικτικό υλικό των ΔΠΕ. Επίσης, τα αποσαφηνισμένα πρότυπα περιλαμβάνουν παραδείγματα διαδικασιών, τα οποία σε ορισμένες περιπτώσεις, επαφίενται στην κρίση του ελεγκτή εάν είναι κατάλληλες να εφαρμοστούν υπό συγκεκριμένες συνθήκες. Σε κάθε περίπτωση, είναι σαφές ότι οι οδηγίες που περιλαμβάνονται στην ενότητα αυτή δεν ενέχουν τον χαρακτήρα της υποχρεωτικότητας των οδηγιών που περιλαμβάνονται στις «Απαιτήσεις».

³¹ Handbook of International Standards on Auditing and Quality Control, 2009 Edition

Αναφορικά με το «Διεθνές Πλαίσιο Έργων Διασφάλισης» και τον κίνδυνο ανάθεσης εργασίας διασφάλισης, ισχύουν όσα αναφέρθηκαν αναφορικά με τη δημοσίευση του έτους 2008.

Όσον αφορά στην εννοιολογική προσέγγιση και τους ορισμούς του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του, τα οποία αποτελούν αναφορές ενδιαφέροντος στο πλαίσιο της παρούσας, στη δημοσίευση του έτους 2009 δεν διαπιστώνονται διαφορές με την έκδοση του έτους 2008.

Μελετώντας τη προσέγγιση του Συμβουλίου στην περίπτωση του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του στις δημοσιεύσεις των ετών 2007, 2008 και 2009 διαπιστώνεται ότι στις δύο πρώτες η εννοιολογική προσέγγιση και οι οδηγίες σχετικά με την εφαρμογή τους σε συνολικό επίπεδο οικονομικών καταστάσεων και επίπεδο ισχυρισμών κατηγορίας λογαριασμών, λογιστικών υπολοίπων και γνωστοποιήσεων δίνονται υπό την συνθήκη της υποχρεωτικότητας. Ωστόσο, μετά την πρώτη επίσημη εφαρμογή των αποσαφηνισμένων ΔΠΕ στη δημοσίευση του έτους 2009 η προσέγγιση αυτή αλλάζει.

Σύμφωνα με τη νέα προσέγγιση, αφού προσδιορισθεί ο ορισμός του ελεγκτικού κινδύνου και του κινδύνου του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων και σε επίπεδο ισχυρισμών κατηγοριών συναλλαγών, λογιστικών υπολοίπων και γνωστοποιήσεων, η υποχρεωτικότητα της εφαρμογής συνδέεται άμεσα μόνο ως προς την συλλογή τεκμηρίων προκειμένου να επιτευχθεί το αποδεκτά χαμηλό επίπεδο ελεγκτικού κινδύνου.

Η λοιπή εννοιολογική προσέγγιση καθώς και η προσέγγιση των σχέσεων των συστατικών μεταξύ τους αλλά και με την εκτέλεση της ελεγκτικής εργασίας, όπως αυτά αναφέρονται στις δημοσιεύσεις των ετών 2007 και 2008 (βλέπε σχετικά τις παραγράφους 2.4.8 και 2.4.9 ανωτέρω), γίνεται στην ενότητα «Εφαρμογή και λοιπό επεξηγηματικό υλικό», όπου θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι εκλείπει η συνθήκη της υποχρεωτικότητας.

2.4.11 Η δημοσίευση του 2010

Η έκδοση του έτους 2010 τιτλοφορείται «Εγχειρίδιο των Διεθνών Προτύπων ελέγχου ποιότητας, ελέγχου, επισκόπησης, λοιπών εργασιών διασφάλισης και συναφών υπηρεσιών, έκδοση 2010»³². Η έκδοση αυτή δημοσιεύεται για πρώτη φορά σε τρία μέρη - τόμους.

Το πρώτο μέρος αντικαθιστά πλήρως το πρώτο μέρος των δημοσιεύσεων του 2008 και του 2009. Το μέρος αυτό περιλαμβάνει όλα τα πρότυπα που αφορούν σε έναν έλεγχο ιστορικής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης.

Το δεύτερο μέρος περιλαμβάνει το «Διεθνές Πλαίσιο εργασιών διασφάλισης», ειδικά πρότυπα ελέγχου και επισκόπησης για χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, περιβαλλοντολογικά θέματα και χρηματοοικονομικά παράγωγα, πρότυπα σχετικά με έργα επισκοπήσεων, πρότυπα σχετικά με εργασίες διασφάλισης που δεν εντάσσονται σε ελέγχους και επισκοπήσεις ιστορικής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης και τέλος περιλαμβάνει και τα πρότυπα σχετικά με συναφείς εργασίες. Στο τρίτο μέρος περιλαμβάνεται ο κώδικας δεοντολογίας.

Μελετώντας το πλαίσιο του δευτέρου μέρους δεν προκύπτουν διαφορές σχετικά με τον εννοιολογικό προσδιορισμό του κινδύνου εργασιών διασφάλισης, όπως αυτός διατυπώνεται στις δημοσιεύσεις του 2007, 2008 και 2009. Ειδικά όσον αφορά στο ΔΠΕ 200 του πρώτου μέρους, δεν εντοπίζονται εννοιολογικές ή άλλες διαφοροποιήσεις σχετικά με την αναφορά και τη προσέγγιση του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του τόσο στην ενότητα «Ορισμοί», όσο και στις «Απαιτήσεις». Περαιτέρω, δεν εντοπίζονται διαφορές και στις αναλυτικές σχετικές επεξηγήσεις της ενότητας «Εφαρμογή και λοιπό επεξηγηματικό υλικό».

Όσον αφορά στην εννοιολογική προσέγγιση και τους ορισμούς του *ελεγκτικού κινδύνου* και των συστατικών του, τα οποία αποτελούν αναφορές ενδιαφέροντος στο πλαίσιο της παρούσας για τη δημοσίευση του έτους 2010 δεν διαπιστώνονται διαφορές με την έκδοση του έτους 2009 (βλέπε σχετικά στην παράγραφο 2.4.10 ανωτέρω).

³² Handbook of International Standards on Auditing and Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance and Related Services Pronouncements, 2010 Edition.

2.4.12 Η δημοσίευση του 2012

Η έκδοση του έτους 2012 τιτλοφορείται «Εγχειρίδιο των Διεθνών Προτύπων ελέγχου ποιότητας, ελέγχου, επισκόπησης, λοιπών εργασιών διασφάλισης και συναφών υπηρεσιών, έκδοση 2012»³³. Η έκδοση αυτή δημοσιεύεται όπως και η προηγούμενη του έτους 2010 σε τρία μέρη – τόμους οι οποίοι έχουν την ίδια δομή και περιεχόμενα. Όσον αφορά στην εννοιολογική προσέγγιση και τους ορισμούς του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του, τα οποία αποτελούν αναφορές ενδιαφέροντος στο πλαίσιο της παρούσας για τη δημοσίευση του έτους 2012 δεν διαπιστώνονται διαφορές με την έκδοση του έτους 2010 (βλέπε σχετικά στην παράγραφο 2.4.11 ανωτέρω).

2.5 Προηγούμενες έρευνες

2.5.1 Ιστορική αναδρομή

Είναι γεγονός ότι μελετώντας την σχετική με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου βιβλιογραφία διαπιστώνεται ότι εντός της τελευταίας τριακοπενταετίας έχει γίνει ένας σημαντικός αριθμός ερευνών και δημοσιεύσεων σχετικά με το θέμα. Μεγάλο μέρος των εργασιών αυτών εστιάζει στην χρησιμότητα του μοντέλου στον σχεδιασμό και την εκτέλεση ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, το μεγαλύτερο μέρος των μελετών οι οποίες απασχολούνται με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου, κυρίως τις δεκαετίες του 1980 και 1990, αλλά και μεταγενέστερα, είναι στη πλειοψηφία τους εμπειρικές έρευνες και έρευνες αρχείου. Οι εργασίες αυτές βασίζονται κυρίως σε πειράματα και όχι στην παρατήρηση της πραγματικής ελεγκτικής εργασίας ή επί ελεγκτικών τεκμηρίων τα οποία έχουν συλλεχθεί από ελέγχους οικονομικών καταστάσεων. Φαίνεται λοιπόν ότι η γνώση για το πώς ο ελεγκτικός κίνδυνος επηρεάζει την ελεγκτική εργασία σε συνθήκες πραγματικών ελεγκτικών έργων είναι περιορισμένη. (Quadackers και λοιποί, 1996).

³³ Handbook of International Standards on Auditing and Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance and Related Services Pronouncements, 2012 Edition.

Επιπλέον, από πολλούς ερευνητές διαπιστώνεται ότι οι μέχρι σήμερα εμπειρικές έρευνες δεν είναι συμβατές με τις πρακτικές οι οποίες καταγράφονται και προτείνονται από τα επαγγελματικά πρότυπα της ελεγκτικής. Η κύρια διαφορά έγκειται στο εάν, κατά την εφαρμογή της ελεγκτικής στην πράξη, οι ανεξάρτητοι ελεγκτές μπορούν με ευκολία να διακρίνουν τις διαφορετικές κατηγορίες των κινδύνων. Διαφορές επίσης εντοπίζονται και α) στη μέθοδο με την οποία εκτιμούνται οι διάφορες κατηγορίες κινδύνων στην πράξη, β) το πώς αυτές εφαρμόζονται επί διαφορετικών λογαριασμών και γ) τη δυνατότητα των ελεγκτών να κατηγοριοποιούν τον ενδεχόμενο κίνδυνο σε «ΥΨΗΛΟ» ή «ΧΑΜΗΛΟ» (Ritchie και Khorwatt, 2007).

Στη συνέχεια, παρατίθενται συνοπτικές περιγραφές των σημαντικότερων, για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, μελετών και σχετικών δημοσιεύσεων, από το 1979 μέχρι και σήμερα. Είναι προφανές ότι οι σχετικές με την παρούσα εργασία δημοσιεύσεις για την προαναφερθείσα περίοδο δεν είναι μόνο αυτές.

Οι εργασίες οι οποίες έχουν επιλεγεί και αναφέρονται στη συνέχεια επιλέχθηκαν λόγω του θέματος της μελέτης, της εφαρμοσμένης ερευνητικής μεθοδολογίας, της συχνότητας των αναφορών στη διεθνή βιβλιογραφία και τέλος λόγω της σημασίας των συμπερασμάτων και των απόψεων που διατυπώνουν για την παρούσα μελέτη.

2.5.2 Οι πρώτες δημοσιεύσεις και μελέτες (1979-1995)

Είναι γεγονός ότι η εισαγωγή του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου στα επαγγελματικά πρότυπα της Αμερικής, στις αρχές τις δεκαετίας του 1980 (SAS 39 και SAS 47), επέφερε σημαντικές αντιδράσεις από τους ακαδημαϊκούς και τους επαγγελματίες του χώρου, οι οποίες καταγράφονται και σε μία εκτεταμένη σειρά μελετών και δημοσιεύσεων. Στις εργασίες αυτές διατυπώνονται ιδιαίτερα ενδιαφέρουσες σκέψεις και προβληματισμοί σχετικά με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου και τους συστατικούς κινδύνους και σε αρκετές περιπτώσεις και επιφυλάξεις (Adams, 1989, Alderman και Tabor, 1989, Johnson, 1987, Choo, 1989 και Paris, 1990).

Ωστόσο, προσεγγίζοντας το θέμα ιστορικά, εντοπίζονται επιστημονικές αναφορές, μελέτες και δημοσιεύσεις σχετικά με το μοντέλο από το 1972. Σύμφωνα με τους H. Gin Chong, Reader και G. Vinten (1996), πριν από τις δημοσιεύσεις του 1979 ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αναφορές των R. Elliott και J. Rogers (1972), K. Stringer (1975), R. Anderson (1977) και D. Roberts (1978), καθώς και η προσέγγιση του AICPA το 1972.

Ένα σημαντικό χαρακτηριστικό των εργασιών αυτών είναι ότι τα μοντέλα τα οποία αναφέρονται σε αυτές προσεγγίζονται θεωρητικά χωρίς όμως να εξετάζονται οι επιπτώσεις της εφαρμογής τους στη πράξη. Επίσης, η εφαρμογή προσεγγίσεων των εργασιών αυτών περιορίζεται μόνο στη φάση του σχεδιασμού του ελέγχου και δεν επεκτείνεται στα στάδια της αξιολόγησης των ελεγκτικών τεκμηρίων (Gin Chong, Reader και Vinten, 1996).

Μεταγενέστερα, στην δεκαετία του 1980 και τις αρχές της δεκαετίας του 1990, σημαντική είναι η κριτική η οποία ασκείται σχετικά με τη δομή και την ανάπτυξη του μοντέλου, αλλά και με τη χρηστική του ωφέλεια κατά την εφαρμογή του. Επιπρόσθετα, δεν λείπουν και οι περιπτώσεις μελετών οι οποίες διατυπώνουν απόψεις σχετικά με αδυναμίες του μοντέλου, καθώς και τις ανακολουθίες μεταξύ του θεωρητικού πλαισίου το οποίο διαμορφώνεται από τα επαγγελματικά πρότυπα της ελεγκτικής (κυρίως στην Αμερική, Αυστραλία και Καναδά) και της εφαρμοσμένης ελεγκτικής πρακτικής (Cushing και Loebbecke, 1983, Daniel, 1988, Iambalvo και Waller, 1984 και Strawser, 1991). Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται και στη μελέτη του εγγενούς κινδύνου και στην προσέγγιση εκτίμησής του (Tucker, 1989).

Ειδικά, όσον αφορά στους συνδυαστικούς κανόνες του μοντέλου, κατά τη δεκαετία του 1980 και στις αρχές του 1990, η επί της θεωρητικής βάσεως έρευνα εστιάζει την κριτική της και στις πολλαπλασιαστικές προδιαγραφές των μεταβλητών του. Την περίοδο αυτή είναι έντονος ο προβληματισμός ότι η υιοθέτηση της πολλαπλασιαστικής σχέσης των μεταβλητών του μοντέλου υπαινίσσεται την ανεξαρτησία των συστατικών κινδύνων και ταυτόχρονα αγνοείται ο μη δειγματοληπτικός κίνδυνος. Επιπλέον, η σχέση αυτή παράγει υπολογισμούς και εκτιμήσεις κινδύνων οι οποίες δεν εκλαμβάνονται ως συντηρητικές προσεγγίσεις (Cusshing και Loebbecke, 1983, Mc Cray, 1984, Smieliauskus, 1985, 1989, Kinney,

1989, 1992, Sennetti, 1990 και Morton και Felix, 1990). Οι μελέτες αυτές καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι ένα πλαίσιο αποφάσεων βασισμένο στη θεωρία των πιθανοτήτων και τη *Μπαεϋνσιανή* προσέγγιση³⁴, στο οποίο οι συστατικοί κίνδυνοι στο σύνολό τους είναι εξαρτώμενοι και προσδιορίζονται σειριακά, αποτελούν τις φυσιολογικές προδιαγραφές του μοντέλου.

Περαιτέρω, τα αποτελέσματα των ερευνών οι οποίες εξετάζουν το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου βάσει της θεωρίας των πιθανοτήτων και υιοθετούν τη *Μπαεϋνσιανή* προσέγγιση, διατυπώνουν ένα κοινό συμπέρασμα σύμφωνα με το οποίο, στην περίπτωση ενός αριθμητικού μοντέλου πολλαπλασιαστικών προδιαγραφών είναι αναμενόμενη μία περισσότερο συντηρητική προσέγγιση στην επιλογή δοκιμασιών επί λεπτομερειών κατηγοριών συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (Dusenbury, R. B., Reimers, J. L., και Wheeler, S. W, 2000 και Cusshing και Loebbecke, 1983, Mc Cray, 1984 και Smieliauskus, 1985, 1989).

Την ίδια περίοδο, δημοσιεύονται μελέτες οι οποίες βασίζονται σε πειράματα, οι οποίες διατυπώνουν την άποψη ότι τα προγράμματα ελέγχου όντως διαφέρουν σημαντικά μεταξύ των περιπτώσεων οι οποίες εξετάζονται πειραματικά. Αυτό, φαίνεται ότι συμβαίνει λόγω των διαφορών στις μεταβλητές του εγγενούς κινδύνου και του *κινδύνου των δικλείδων ασφαλείας* (Quadackers, 1996, Mock και Turner, 1981, Kaplan, 1985, Bedard και Wright, 1994).

Ωστόσο, ο L. Quadackers (1996), σημειώνει ότι οι εργασίες αυτές μελετούν τη σχέση μεταξύ του *ελεγκτικού κινδύνου* και της εκτελεσθείσας ελεγκτικής εργασίας κυρίως σε μία δεδομένη χρονική στιγμή. Εάν η προσέγγιση αφορούσε στην διαχρονική μελέτη της ελεγκτικής διαδικασίας, ενδεχομένως να ήταν αναμενόμενη μία σχέση μεταξύ των μεταβολών του ελεγκτικού κινδύνου και των διαφοροποιήσεων στην εκτελεσθείσα ελεγκτική εργασία.

³⁴ Η προσέγγιση του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου βάσει της θεωρίας των πιθανοτήτων δεν εξετάζεται από την παρούσα μελέτη.

Περαιτέρω, στην δεκαετία του 1980 έχουν δημοσιευθεί μελέτες οι οποίες επίσης βάσει πειραμάτων αναλύουν τις διαφοροποιήσεις των προγραμμάτων διαχρονικά. Οι μελέτες αυτές έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι οι ανεξάρτητοι ελεγκτές παρουσιάζουν μία σταθεροποιημένη συμπεριφορά ως προς την τεχνική προσέγγιση των ελέγχων των οικονομικών καταστάσεων (Joyce και Biddle, 1981, Wright, 1988). Ωστόσο, σύμφωνα με τον L. Quadackers (1996), δεν διευκρινίζεται εάν η συμπεριφορά αυτή είναι επαρκής ή αποτελεσματική.

Από έρευνες οι οποίες δημοσιεύονται προς τα τέλη της δεκαετίας του 1980 και στηρίζονται σε πραγματικά δεδομένα αρχείων (φακέλων) ελέγχων (διαχρονική μελέτη των αλλαγών στα προγράμματα ελέγχου σαράντα οκτώ (48) ελεγκτικών έργων, σε τρεις (3) από τους οκτώ (8) μεγάλους ελεγκτικούς οίκους της περιόδου κατά την οποία έλαβε χώρα η έρευνα), φαίνεται ότι οι σημαντικότεροι λόγοι οι οποίοι οδηγούν σε αναθεωρήσεις των προγραμμάτων ελέγχου επί οικονομικών καταστάσεων, σχετίζονται με τις αλλαγές στην ποιότητα του συστήματος εσωτερικού ελέγχου και των σχετικών εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, καθώς και στα ευνοϊκά αποτελέσματα προηγούμενων ελέγχων (Bedard, 1989).

Μία άλλη διάσταση του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου, η οποία αποτελεί αντικείμενο εργασιών που δημοσιεύονται στην δεκαετία του 1980 είναι αυτή των «γνωστικών ικανοτήτων».

Ο Boritz και οι λοιποί (1986) σημειώνουν ότι το θέμα της εκτίμησης του κινδύνου όπως καταγράφεται στο μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου θα μπορούσε να παρουσιαστεί ως ένα πρόβλημα «λήψεως αποφάσεων».

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, το AICPA σημειώνει με έμφαση ότι το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου είναι καθαρά εννοιολογικό και δίνει ελάχιστες πληροφορίες σχετικά με το εάν και το πώς τα διάφορα συστατικά του κινδύνου μπορούν να επιμετρηθούν. Σύμφωνα με το AICPA, η διαδικασία εκτίμησης του κινδύνου θα πρέπει να προκύπτει κατά τον σχεδιασμό του ελεγκτικού έργου. Οι ελεγκτές θα πρέπει να προσδιορίσουν ένα αποδεκτό επίπεδο ελεγκτικού κινδύνου, να εκτιμήσουν τα επίπεδα του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας και στη συνέχεια βασιζόμενοι στις εκτιμήσεις αυτές, να προσδιορίσουν το επίπεδο του κινδύνου εντοπισμού (Peters, Lewis και Dhar, 1989).

Ειδικά όσον αφορά στις σχέσεις και τις εξαρτήσεις των υπό μελέτη συστατικών κινδύνων του μοντέλου, είναι ιδιαίτερα σημαντικό να επισημανθεί ότι στη διεθνή βιβλιογραφία της υπό μελέτη περιόδου 1980 – 1994, αναφέρεται ότι η ενδεδειγμένη χρήση του μοντέλου απαιτεί τα συστατικά του κινδύνου να προσδιορίζονται ως εξαρτώμενοι κίνδυνοι (Morton και Felix, 1991).

Επιπλέον, διατυπώνεται η άποψη ότι χρησιμοποιώντας τους κανόνες συνδυασμού, όπως αυτοί παρουσιάζονται στα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου, μπορεί να καταλήξει κανείς στην εκτέλεση ανεπαρκών δοκιμασιών επί λεπτομερειών κατηγοριών συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων, προκειμένου να πετύχει το επιδιωκόμενο συνολικό, σε επίπεδο σχεδιασμού, ελεγκτικό κίνδυνο (Kinney 1989, 1992; Cushing και Lobbecke, 1983). Η ίδια άποψη υποστηρίζεται και σε μεταγενέστερη μελέτη η οποία δημοσιεύτηκε από τους Dusenbury, R. B., Reimers, J. L., και Wheeler, S. W. (2000), για την οποία γίνεται ειδική αναφορά στη συνέχεια.

Οι M. Haskins και M. Dirsmith (1993), παρατηρούν ότι είναι αναμενόμενο, η βιβλιογραφία που ασχολείται με την αποτελεσματικότητα των επαγγελματικών προτύπων της Αμερικής στη δεκαετία του 1980, να διαπιστώνει ότι τα συγκεκριμένα πρότυπα δεν προσεγγίζουν επαρκώς το θέμα των αλληλεξαρτήσεων που ενδέχεται να υφίστανται μεταξύ του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας. Οι αλληλεξαρτήσεις αυτές μπορεί να έχουν ως συνέπεια ο συνολικός ελεγκτικός κίνδυνος (όπως αυτός αναφέρεται στα επαγγελματικά Πρότυπα Ελέγχου των ΗΠΑ) να είναι υποεκτιμημένος. Στο σημείο αυτό γίνεται αναφορά σε αντίστοιχες εργασίες (επίσης Kinney, 1989, p. 82, Collobert, 1987, p.86 και Morton και Felix, 1991, p.10).

Σημαντική είναι την περίοδο αυτή και η ανάλυση του L. Graham (1985a, p. 35, 1985b, p.38). Με την ανάλυση αυτή υπογραμμίζεται το γεγονός ότι στην πράξη είναι συχνά αδύνατο να εκτιμηθεί ο κίνδυνος των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας ανεξάρτητα από τον εγγενή κίνδυνο. Αυτό μάλλον οφείλεται στις σχέσεις αλληλεξάρτησης τους, καθώς και στην πολυπλοκότητα και την αξιοπιστία του συστήματος εσωτερικού ελέγχου.

Μελετώντας τα Πρότυπα Ελέγχου των ΗΠΑ του 1992 διαπιστώνεται η αναφορά ότι το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου «εκφράζει την γενική σχέση μεταξύ των κινδύνων που συνδέονται με την εκτίμηση του ελεγκτή σχετικά με τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των δικλείδων ασφαλείας». Επιπλέον, σημειώνεται ότι η χρήση του μοντέλου δεν αποσκοπεί στο να αποτελέσει ένα μαθηματικό τύπο ο οποίος θα περιλαμβάνει όλους τους παράγοντες που μπορεί να επιδρούν στον προσδιορισμό των μεμονωμένων συστατικών του κινδύνου» (AICPA 1992, AU 350.48). Επί αυτής της θεωρητικής βάσης διατυπώνεται η άποψη ότι είναι συζητήσιμο εάν και κατά πόσο θα πρέπει να αποδίδεται στο μοντέλο λογική ακρίβεια (Waller, 1993). Επιπρόσθετα, στα ίδια πρότυπα αναφέρεται ότι ο ελεγκτής μπορεί να εκτελέσει μεμονωμένες ή συνδυασμένες εκτιμήσεις του IR και του CR (AICPA 1992, AU 312.24). Επίσης, δεν προσδιορίζεται η σχέση μεταξύ του ελεγκτικού κινδύνου και της «πιθανότητας».

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, μελετώντας τα επαγγελματικά πρότυπα της Αμερικής το 1992, φαίνεται ότι ο όρος «*πιθανότητα*» δεν εμφανίζεται σε διάφορα κεφάλαια που σχετίζονται άμεσα με τον ελεγκτικό κίνδυνο. Ωστόσο, στο AU 319, «Μελέτη της δομής του Συστήματος Εσωτερικού Ελέγχου στο πλαίσιο ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων», ο ορισμός ενός μέγιστου επιπέδου κινδύνου εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας δίνεται ως η «μέγιστη πιθανότητα» να μην προβλεφθεί ή εντοπισθεί ένα λάθος από το σύστημα εσωτερικού ελέγχου της ελεγχόμενης οντότητας.

Την ίδια περίοδο, σε ορισμένες περιπτώσεις καταγράφεται και η θετική ανταπόκριση των επαγγελματιών λογιστών σε δημόσια άσκηση επαγγέλματος, ως προς την «*προσέγγιση βάσει κινδύνου*» σε έναν έλεγχο οικονομικών καταστάσεων (Wade, 1992).

2.5.3 Ειδικές αναφορές 1979-1995

Στη συνέχεια παρουσιάζεται μία συνοπτική αναφορά των προηγούμενων μελετών και δημοσιεύσεων οι οποίες παρουσιάζουν ενδιαφέρον για τη συγκεκριμένη εργασία, ενισχύοντας ταυτόχρονα τη θεωρητική πλατφόρμα του υπό εξέταση θέματος.

D. Leslie και λοιποί

Η μελέτη του D. Leslie και των λοιπών (1979), εκπονήθηκε με τη μεθοδολογία της έρευνας αρχείου. Η ανάπτυξη του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου την οποία παρουσιάζει είναι χρήσιμη στη φάση του σχεδιασμού ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων. Η προσέγγιση του D. Leslie και των λοιπών (1979) εξαιρούν γεγονότα τα οποία λαμβάνουν χώρα στην κύρια φάση της εκπόνησης του ελεγκτικού έργου.

Το υπό εξέταση μοντέλο βασίζεται στην υπόθεση ότι εφόσον δεν διαπιστώθηκε ουσιώδες λάθος, μετά την ολοκλήρωση του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων τότε υπάρχει η πιθανότητα: α) ο ελεγκτής να οδηγηθεί σε λανθασμένη αποδοχή των οικονομικών καταστάσεων και β) να οδηγηθεί σε ορθή αποδοχή των οικονομικών καταστάσεων.

Αυτό σημαίνει ότι το συγκεκριμένο μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου δεν καλύπτει το ενδεχόμενο της ύπαρξης ουσιωδών λαθών στις οικονομικές καταστάσεις, τα οποία ενώ έχουν προκύψει και περιέχονται στις οικονομικές καταστάσεις, έχουν εντοπιστεί από τις ουσιαστικές διαδικασίες λεπτομερειών επί υπολοίπων λογαριασμών, κατηγοριών συναλλαγών και γνωστοποιήσεων και τις ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες ή ακόμη έχουν εντοπισθεί και διορθωθεί από τις εσωτερικές δικλείδες ασφαλείας της ίδιας της οντότητας.

Στην περίπτωση κατά την οποία δεν διαπιστωθούν ουσιώδη λάθη από τις ουσιαστικές διαδικασίες λεπτομερειών και τις ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες οι οποίες θα εκτελεστούν από τον ελεγκτή ή τις εσωτερικές δικλείδες ασφαλείας της ίδιας της οντότητας, τότε υπάρχει η πιθανότητα ο ελεγκτής να οδηγηθεί σε λανθασμένη ή ορθή αποδοχή των οικονομικών καταστάσεων. Αυτό συμβαίνει γιατί υπάρχει πάντα το ενδεχόμενο οι οικονομικές καταστάσεις να περιέχουν τελικά

ουσιώδεις λάθος ή λάθη, τα οποία όμως να μην έχουν εντοπισθεί από τις ελεγκτικές διαδικασίες που εκτελέσθηκαν από τον ελεγκτή.

Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη μελέτη, ένας λόγος για την ύπαρξη του ενδεχομένου αυτού έχει να κάνει με το γεγονός ότι δεν είναι αποτελεσματικό από πλευράς κόστους για τον ελεγκτή να εντοπισθούν όλα τα λάθη σε έναν έλεγχο οικονομικών καταστάσεων.

Στην μελέτη αναφέρεται ότι στην πράξη οι ελεγκτές τείνουν να εστιάζουν την προσοχή τους κυρίως σε περιοχές υψηλού βαθμού εγγενούς κινδύνου, αλλά φυσιολογικά οι επιχειρηματικές μονάδες εισάγουν σφιχτές εσωτερικές δικλείδες ασφαλείας στις περιοχές οι οποίες εκλαμβάνονται από τη διοίκηση ως «περιοχές υψηλού εγγενούς κινδύνου» (Skerratt και Woodhead, 1992 και Gin Chong, Reader και Vinten, 1996).

B. Cushing και J. Loebbecke

Οι B. Cushing και J. Loebbecke (1983) διατυπώνουν από πολύ νωρίς σημαντικές επιφυλάξεις όσον αφορά στην υπόθεση της ανεξαρτησίας μεταξύ του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας. Αντικείμενο της μελέτης των B. Cushing και J. Loebbecke (1983) είναι το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου όπως αυτό καταγράφεται στο SAS 39.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, σύμφωνα με το συγκεκριμένο πρότυπο ελέγχου, το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου αναπτύσσεται σε επίπεδο απόλυτου κινδύνου ύπαρξης ουσιώδους λάθους (*UR*) στις οικονομικές καταστάσεις, μετά την ολοκλήρωση του ελέγχου. Στην περίπτωση αυτή, ο κίνδυνος του μη εντοπισμού αναλύεται σε κίνδυνο ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών (*AR*) και κίνδυνο δοκιμασιών επί λεπτομερειών σε κατηγορίες συναλλαγών, υπόλοιπα λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (*TD*). Η κριτική επί των μεταβλητών αυτών εστιάζει κατ' αρχήν στην παραδοχή της ανεξαρτησίας των επιμέρους συστατικών κινδύνων του μοντέλου ή την ύπαρξη των μεταξύ τους αλληλεπιδράσεων.

Σύμφωνα με τις απόψεις που διατυπώνουν οι B. Cushing και J. Loebbecke (1983), τόσο ο εγγενής κίνδυνος, όσο ο κίνδυνος ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών και ο κίνδυνος δοκιμασιών επί λεπτομερειών εξαρτώνται από τον κίνδυνο των

εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας. Στην περίπτωση κατά την οποία ο κίνδυνος των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας εκτιμάται ότι δεν κυμαίνεται σε αποδεκτά επίπεδα («ΜΕΤΡΙΟΣ» ή «ΧΑΜΗΛΟΣ»), η μη επιτυχής μελέτη των αλληλεξαρτήσεων με τον κίνδυνο αυτό, τείνει σε υποεκτίμησή του. Συνεπακόλουθα, στην περίπτωση αυτή, η χρήση του μοντέλου ενδέχεται να εκθέσει τον ελεγκτή σε ένα υψηλότερο επίπεδο απόλυτου κινδύνου ύπαρξης ουσιώδους λάθους στις οικονομικές καταστάσεις, από το επίπεδο εκείνο το οποίο θα μπορούσε να είναι αποδεκτό.

Επιπλέον, οι B. Cushing και J. Loebbecke (1983) υποστηρίζουν ότι το συγκεκριμένο μοντέλο δεν παρέχει καμίας μορφής οδηγίες σχετικά με την συνάθροιση των επιμέρους εκτιμήσεων κινδύνου (οι οποίες διενεργούνται σε επίπεδο λογαριασμών και κατηγοριών συναλλαγών), σε ένα ενιαίο κίνδυνο ο οποίος εφαρμόζεται επί του συνόλου των οικονομικών καταστάσεων.

Ένα τρίτο σημείο της κριτικής των B. Cushing και J. Loebbecke (1983), αναφορικά με το κατά το SAS 39 μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου έχει να κάνει με το γεγονός ότι το μοντέλο αυτό εξετάζει μόνο τον κίνδυνο δειγματοληψίας (και περιορίζεται και στον κίνδυνο λανθασμένης αποδοχής των οικονομικών καταστάσεων) θεωρώντας ότι ο κίνδυνος της μη δειγματοληψίας είναι επιλέξιμος.

Στην εργασία των B. Cushing και J. Loebbecke (1983) διατυπώνεται και η άποψη ότι το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου δεν είναι επαρκές στην εξέταση οικονομικών παραγόντων, όπως αυτό του κόστους του ελεγκτικού έργου ή των επιπτώσεων ενδεχόμενου λάθους. Υποστηρίζεται δε ότι, θα μπορούσε να αναπτυχθεί ένα περισσότερο ολοκληρωμένο μοντέλο, στο οποίο θα εξετάζεται ένας ενιαίος κίνδυνος, ο οποίος θα αποτελείται από διάφορες σχετικές παραμέτρους και στο οποίο προσδιορίζονται με σαφήνεια οι σχέσεις και οι αλληλεξαρτήσεις μεταξύ των παραμέτρων αυτών.

Σε κάθε περίπτωση οι B. Cushing και J. Loebbecke (1983) θεωρούν ότι το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου θα πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο ως εργαλείο σχεδιασμού, ιδίως για τον προσδιορισμό του κατάλληλου επιπέδου του κινδύνου δειγματοληψίας για τις δοκιμασίες λεπτομερειών σε κατηγορίες συναλλαγών, υπόλοιπα λογαριασμών και γνωστοποιήσεων, και όχι ως ένα μοντέλο εκτίμησης κινδύνου.

W. Kinney

Την άποψη ότι η χρήση του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου περιορίζεται μόνο στον σχεδιασμό του ελεγκτικού έργου διατυπώνει και ο W. Kinney (1983 και 1989) σε σχετική του δημοσίευση.

Ο W. Kinney (1983 και 1989) υποστηρίζει ότι στην πράξη, προκειμένου να αναθεωρείται το πλάνο του ελεγκτικού έργου βάσει των συνθηκών του ελέγχου (ή ακόμη προκειμένου να επανεκτιμούνται τα αποτελέσματα του ελέγχου), η χρήση του μοντέλου θα μπορούσε να υποβάλλει τον ελεγκτή σε υψηλότερο κίνδυνο από εκείνον που ενδεχομένως θα προσδιορίζονταν θεωρητικά από αυτόν καθ' αυτόν τον τύπο του μοντέλου. Ωστόσο, ο ίδιος θεωρεί ότι και το αντίθετο είναι εξίσου πιθανό.

Η μελέτη του W. Kinney (1989) στηρίζεται στην έρευνα αρχείου και παρουσιάζει τη δική του εκδοχή για το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου. Η προσέγγιση αυτή εστιάζει στον κίνδυνο της λανθασμένης απόρριψης, προκειμένου να διασφαλιστεί ένας πλήρης χώρος ελεγκτικού αποτελέσματος.

Το μοντέλο του W. Kinney (1989) βασίζεται στην υπόθεση ότι εάν δεν υπάρχει εγγενής κίνδυνος ή κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας σε ένα περιβάλλον ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, τότε μπορεί να θεωρηθεί ότι δεν υπάρχουν ουσιώδη λάθη στις οικονομικές καταστάσεις. Περαιτέρω, υποθέτει ότι τα αποτελέσματα (χώρος αποτελέσματος) των ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών θα μπορούσε να οδηγήσει σε συμπεράσματα για το εάν απαιτείται να εκτελεσθούν ουσιαστικές διαδικασίες λεπτομερειών (Kinney και Salomon, 1978).

Η παράλειψη των συστατικών του χώρου του ελεγκτικού αποτελέσματος, η οποία εμπεριέχει τη λανθασμένη απόρριψη ενός ισχυρισμού διοίκησης, θα οδηγούσε σε υποεκτίμηση του μεταγενέστερου (συνολικού) ελεγκτικού κινδύνου. Αυτή όμως δεν είναι η ενδεδειγμένη προσέγγιση, δεδομένου ότι στην πράξη η πιθανότητα μίας εσφαλμένης απόρριψης ενός ισχυρισμού διοίκησης είναι αμελητέα (όχι ουσιώδης). Συνήθως, οι ελεγκτές εκτελούν πρόσθετη ελεγκτική διαδικασία μέχρι τελικά να ικανοποιηθούν για την διασφάλιση που απέκτησαν (Aldersley, 1989 και Gin Chong, Reader και Vinten, 1996).

Ο ίδιος σε μία άλλη δημοσίευσή του την ίδια χρονιά (Kinney, 1989) πραγματεύεται το θέμα της διαδικασίας λήψης διαδοχικών αποφάσεων, στο πλαίσιο εκτέλεσης ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, καθώς και της ενδεχόμενης υποεκτίμησης του επιδιωκόμενου ελεγκτικού κινδύνου και προσδιορίζει έναν νέο χώρο αναφοράς, βάσει της θεωρίας των πιθανοτήτων και ειδικότερα της *Μπεϋζιανής* θεωρίας.

J. Jiambalvo, W. Waller και S. Daniel

Την ίδια περίοδο, ορισμένες εμπειρικές έρευνες εξετάζουν συγκεκριμένες πτυχές συμπεριφοράς κατά την εφαρμογή του μοντέλου στην πράξη (Jiambalvo και Waller, 1984, Daniel 1988 και Strawser, 1990 και 1991).

Στις μελέτες αυτές εξετάζεται η πολλαπλασιαστική αρχή των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου. Συγκεκριμένα, προσεγγίζεται το εάν η πολλαπλασιαστική σχέση αποτελεί την περιγραφή ενός γνωστικού πλαισίου, το οποίο αναπτύσσεται από τους ελεγκτές κατά τον συνδυασμό των συστατικών κινδύνων και την διαδικασία συλλογής σχετικών υποστηρικτικών πληροφοριών.

Οι δημοσιευμένες μελέτες των J. Jiambalvo και W. Waller (1984) καθώς και του S. Daniel (1988) καταλήγουν σε συμπεράσματα σύμφωνα με τα οποία, η πολλαπλασιαστική σχέση των μεταβλητών του μοντέλου μπορεί τελικά να μην αντανakλά ένα γνωστικό πλαίσιο το οποίο αναπτύσσεται από τους ελεγκτές κατά τον συνδυασμό των συστατικών κινδύνων και την διαδικασία συλλογής σχετικών υποστηρικτικών πληροφοριών.

Οι J. Jiambalvo και W. Walter (1984) και ο S. Daniel (1988) διαπιστώνουν ότι οι αναλυτικοί σε επιμέρους συστατικά μέρη κίνδυνοι, όταν συνδυάζονται στην ως άνω αριθμητική φόρμουλα, διαφοροποιούνται από τον κίνδυνο των δοκιμασιών επί λεπτομερειών κατηγοριών συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων³⁵, ο οποίος προκύπτει όταν υιοθετείται από τον ελεγκτή η άμεση προσέγγιση.

³⁵ Όπως προαναφέρθηκε αποτελεί συστατικό κίνδυνο του DR.

V. Dhar, B. Lewis και J. Peters

Το 1988 οι V. Dhar, B. Lewis και J. Peters δημοσιεύουν μία ενδιαφέρουσα εργασία η οποία βασίζεται στην μελέτη της μεθοδολογίας του σχεδιασμού του ελεγκτικού έργου σε δύο διεθνείς ελεγκτικούς οίκους επί δύο χρόνια.

Οι V. Dhar, B. Lewis και J. Peters (1988) καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η διαδικασία της εκτίμησης του κινδύνου είναι μία περίπλοκη διαδικασία, η οποία περιέχει την κατανόηση των επιπτώσεων διαφόρων οικονομικών και επιχειρηματικών παραγόντων επί των λογαριασμών. Χαρακτηρίζουν το πρόβλημα της εκτίμησης του κινδύνου ως ένα πρόβλημα το οποίο «*βασίζεται στην γνώση*» («knowledge – based»).

Ο χαρακτηρισμός αυτός βασίζεται στο γεγονός ότι είναι θεμελιώδους σημασίας η γνώση: α) του ιστορικού της ελεγχόμενης οντότητας, β) των πρόσφατων γεγονότων σχετικά με την ίδια την οντότητα ή τον επιχειρηματικό κλάδο στον οποίο αυτή δραστηριοποιείται και γ) εσωτερικών χαρακτηριστικών της οντότητας. Οι πληροφορίες αυτές είναι ιδιαίτερα σημαντικές για την διαμόρφωση της επαγγελματικής κρίσης του ελεγκτή, αναφορικά με τους κινδύνους που συνδέονται με τους λογαριασμούς και συνεπώς είναι και ζωτικής σημασίας για τον σχεδιασμό του ελεγκτικού έργου.

Οι V. Dhar, B. Lewis και J. Peters (1988) σημειώνουν ότι κατά την περίοδο σύνταξης της εργασίας παρατηρείται αρκετό ενδιαφέρον για την ανάπτυξη «*βασιζόμενων στη γνώση*» συστημάτων υποστήριξης της διαδικασίας του ελεγκτικού σχεδιασμού.

Περαιτέρω, αναφέρουν ότι οι ελεγκτικοί οίκοι αρχικά ενδιαφέρονται κυρίως για την ανάπτυξη συστηματικών μεθόδων για την εκτίμηση του κινδύνου και τον σχεδιασμό του ελεγκτικού έργου. Υπάρχει δε η εντύπωση ότι τα «*βασιζόμενα στη γνώση*» συστήματα μπορούν να βοηθήσουν σε αυτή την κατεύθυνση. Σε δεύτερο επίπεδο οι ελεγκτικοί οίκοι ανησυχούν για την απώλεια πληροφοριών σχετικά με μία ελεγχόμενη οντότητα όταν ο ελεγκτής εγκαταλείπει την ομάδα ελέγχου.

Διατηρώντας τα αποτελέσματα της προηγούμενης εμπειρίας από τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων μίας οντότητας, τα «*βασιζόμενα στη γνώση*» συστήματα μπορούν επίσης να βοηθήσουν στην εκπαίδευση των νέων μελών των ελεγκτικών ομάδων.

Οι V. Dhar, B. Lewis και J. Peters (1988) επικεντρώνονται στο συγκεκριμένο ερευνητικό έργο στην ανάπτυξη συστηματικών μεθόδων εκτίμησης κινδύνων επιχειρώντας να κατανοήσουν και να μοντελοποιήσουν την διαδικασία της.

Διατυπώνουν δε την άποψη ότι, όταν οι λεπτομέρειες της διαδικασίας εκτίμησης του κινδύνου κατανοηθούν πλήρως, το μοντέλο θα είναι σε θέση να παρέχει μία σταθερή βάση για τον σχεδιασμό έξυπνων υποστηρικτικών συστημάτων.

Στο πλαίσιο της μελέτης, διατυπώνονται επίσης διάφοροι ισχυρισμοί σχετικά με το πώς οι ελεγκτές εκτιμούν τον κίνδυνο. Αυτοί οι ισχυρισμοί μάλιστα βασίζονται σε εμπειρικές παρατηρήσεις της διαδικασίας του σχεδιασμού του ελεγκτικού έργου (ηχογραφήσεις πραγματικών συναντήσεων σχεδιασμού του ελεγκτικού έργου καθώς και συνεντεύξεις).

Στο τρίτο κεφάλαιο της εργασίας περιγράφεται το «*βασιζόμενο στη γνώση*» μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου, εστιάζοντας στην αντιπροσώπευση της γνώσης που εμπλέκεται σε ένα σύστημα σχεδιασμένο να εκτιμά ένα ειδικό συστατικό του ελεγκτικού κινδύνου που ονομάζεται εγγενής κίνδυνος.

Μελετώντας τις αντιδράσεις των ελεγκτών οι V. Dhar, B. Lewis και J. Peters (1988) καταλήγουν στο συμπέρασμα σχετικά με τις ανεπάρκειες αυτού του συστήματος καθώς και τους τύπους της πληροφορίας που θα πρέπει να συγκεντρωθεί και να μοντελοποιηθεί προκειμένου να καταλήξουμε σε αυτούς τους περιορισμούς.

Τέλος, διατυπώνουν την άποψη ότι οι ελεγκτές δεν θεωρούν κατάλληλο το να δημιουργούν αριθμητικούς υπολογισμούς για τον κίνδυνο σε μία βάση ανά λογαριασμό. Αντίθετα, προσεγγίζουν την λογική σχετικά με τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων μίας οντότητας, χρησιμοποιώντας γνώση σχετικά με τις μεταβολές στο κλάδο που αυτή δραστηριοποιείται ή στην ίδια την οντότητα, τα κίνητρα της διοίκησης, το ιστορικό αρχείο καταχωρήσεων και λοιπά.

J. Yardley

Μία δημοσίευση, η οποία είναι ιδιαίτερα ενδεικτική των προβληματισμών σχετικά με το υπό εξέταση θέμα, είναι αυτή του J. Yardley (1989). Η δημοσίευση αυτή αφορά σε ένα «Σημείωμα για Διδακτικούς και Εκπαιδευτικούς σκοπούς».

Η συγκεκριμένη εργασία έχει εκδοθεί ένα μόλις χρόνο μετά την έκδοση των δέκα (10) νέων επαγγελματικών προτύπων από το Συμβούλιο Ελεγκτικών Προτύπων των ΗΠΑ (Auditing Standard Board), τα οποία τροποποίησαν τα μέχρι εκείνη τη στιγμή ισχύοντα πρότυπα, σχετικά με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου.

Σύμφωνα με τον J. Yardley (1989), με τα νέα πρότυπα αυξάνεται το εύρος αναφοράς του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου στο σύνολο των επαγγελματικών προτύπων ελέγχου. Ως εκ τούτου, μία βαθύτερη κατανόηση των βασικών συστατικών του μοντέλου γίνεται πλέον επιτακτική ανάγκη, ως προαπαιτούμενη συνθήκη για την λεπτομερή κατανόηση των προτύπων στο σύνολό τους. Ο J. Yardley (1989) έχει την άποψη ότι είναι ακόμη δύσκολο να κατανοηθεί το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου από τους φοιτητές και τα σχετικά εγχειρίδια δεν παρέχουν επαρκείς επεξηγήσεις επί του θέματος.

Στο πλαίσιο της δημοσίευσης ο J. Yardley (1989) επισκόπησε μία σειρά σύγχρονων εγχειριδίων της εποχής. Στο συγκεκριμένο άρθρο γίνεται αναφορά στους Arens και Loebbecke, (1988), Meigs, Whittington, Pany και Meigs (1988), Cook και Winkle (1988), Kell, Boynton και Zeigler (1986), Ricchiute (1988), Robertson και Davis (1988), Taylor και Glezen (1988), Thomas και Henke (1986) και Wallace (1986).

Από την εργασία του J. Yardley (1989) προέκυψε ότι σε όλα τα εγχειρίδια τα οποία επισκοπήθηκαν αναφέρεται ο πολλαπλασιαστικός τύπος του SAS 47, εκτός από μία περίπτωση, αυτής των W. Meigs και λουπών (1988), στην οποία δεν αναφέρεται καθόλου το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου. Ωστόσο, μόνο στην περίπτωση των J. Robertson και F. Davis (1988) αιτιολογείται η χρήση του πολλαπλασιαστικού τύπου του μοντέλου, με την υπόθεση ότι οι συστατικοί κίνδυνοι του μοντέλου είναι ανεξάρτητοι μεταξύ τους.

Ο J. Yardley (1989) θεωρεί ότι οι φοιτητές που έχουν μία βασική γνώση σχετικά με τη θεωρία των πιθανοτήτων τείνουν να θεωρούν ότι οι συστατικοί κίνδυνοι του μοντέλου είναι ανεξάρτητοι, δεδομένης της έλλειψης οποιασδήποτε άλλης εξήγησης. Πάντως, ο ίδιος έχει την άποψη ότι η υπόθεση της ανεξαρτησίας των συστατικών κινδύνων του μοντέλου είναι προβληματική εφόσον α) οι συστατικοί κίνδυνοι δεν ορίζονται ως ανεξάρτητοι μεταξύ τους στο SAS 47 και β) η μελέτη των συστατικών κινδύνων ως ανεξάρτητοι δεν αποτελεί μία εύλογη προσέγγιση του ελεγκτικού έργου.

Ο J. Yardley (1989) επιχειρεί επίσης μία προσέγγιση του μοντέλου και την επεξήγηση του πολλαπλασιαστικού τύπου με βάση την θεωρία των πιθανοτήτων. Με βάση την εργασία του αυτή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι επειδή οι *δεσμευμένες πιθανότητες* είναι δύσκολο να διακριθούν από τα *κοινά ενδεχόμενα*, τα αποτελέσματα των δοκιμασιών επί των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας πρέπει να αναλύονται με μεγάλη προσοχή προκειμένου να προσδιοριστεί εάν θα πρέπει να εκτιμάται ο κίνδυνος των δικλείδων ασφαλείας αυτός καθαυτός ή ένας συνδυασμός του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας μαζί.

Τέλος, διατυπώνει την άποψη ότι, εάν η εκτίμηση για ένα συστατικό κίνδυνο σε ένα συνδυασμό συστατικών κινδύνων είναι λανθασμένη, τότε ο ελεγκτικός κίνδυνος μπορεί να είναι υποεκτιμημένος.

J. Sennetti

Ο J. Sennetti (1990) εξετάζει ένα μοντέλο στο οποίο κάθε συστατικός κίνδυνος επιδρά ανεξάρτητα στον αποτελεσματικό χώρο. Το μοντέλο αυτό στηρίζεται στην υπόθεση ότι η εκτίμηση των ελεγκτών για τις εσωτερικές δικλείδες ασφαλείας καθορίζουν εάν θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν ελεγκτικές διαδικασίες επί λεπτομερειών σε υπόλοιπα λογαριασμών, κατηγορίες συναλλαγών και γνωστοποιήσεων. Οι ελεγκτές αποφασίζουν εάν θα αποδεχθούν ή θα απορρίψουν την επάρκεια του συστήματος εσωτερικού ελέγχου. Η εκτίμηση αυτή γίνεται βάσει των αποτελεσμάτων της αξιολόγησης της αποτελεσματικότητας του συστήματος των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας, για ένα δεδομένο επίπεδο ουσιώδους μεγέθους.

Στην περίπτωση κατά την οποία οι εσωτερικές δικλείδες ασφαλείας αξιολογηθούν ως αδύναμες, οι ελεγκτές εστιάζουν την προσοχή τους στις ουσιαστικές διαδικασίες. Βάσει αυτής της οπτικής, υφίσταται ο κίνδυνος της υπέρ – εξάρτησης και ο κίνδυνος της ορθής εξάρτησης από το σύστημα εσωτερικού ελέγχου. Αυτή η παραδοχή φαίνεται να είναι παράδοξη. Ωστόσο, ο J. Sennetti (1990) υπολόγισε ότι εάν υπάρχει ένα ουσιώδες λάθος στις οικονομικές καταστάσεις ή όχι εξαρτάται από την εκτίμηση του ελεγκτή τόσο για τον εγγενή κίνδυνο όσο και για τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

Με άλλα λόγια, σύμφωνα με τον J. Sennetti (1990), εάν υπάρχει ένα ουσιώδες λάθος στις οικονομικές καταστάσεις ή όχι εξαρτάται από την εκτίμηση της πιθανότητας ότι ένα ουσιώδες λάθος μπορεί να προκύψει και να μην εντοπισθεί από το σύστημα εσωτερικού ελέγχου της οντότητας (Gin Chong, Reader και Vinten, 1996).

J. Strawser

Ο J. Strawser (1990 και 1991) επιχειρεί να επεκτείνει την μέχρι τότε έρευνα και παρουσιάζει μία πιθανή εξήγηση σχετικά με τις αποκλίσεις μεταξύ του θεωρητικού πλαισίου του μοντέλου και της εφαρμογής του στην πράξη.

Ο J. Strawser (1990 και 1991) υποστηρίζει την άποψη ότι οι ανεξάρτητοι ελεγκτές ενδέχεται να μην αντιλαμβάνονται ότι κάθε συστατικός κίνδυνος έχει μία υποκειμενική στάθμιση. Ο ίδιος, χρησιμοποιεί τη μεθοδολογία της διαδικασίας της ανθρώπινης επεξεργασίας πληροφοριών προκειμένου να προσδιορίσει την επίπτωση κάθε ενός ξεχωριστά συστατικού κινδύνου επί του συνολικού ελεγκτικού κινδύνου. Επίσης, ερευνά εάν οι υποκειμενικές σταθμίσεις που χρησιμοποιούνται για κάθε συστατικό κινδύνου διαφέρουν μεταξύ των ελεγκτών οι οποίοι απασχολούνται σε ελεγκτικούς οίκους διαφορετικών μεγεθών.

Ο J. Strawser (1990 και 1991) έχει την άποψη ότι, οι εκτιμήσεις των ελεγκτών για τους συστατικούς κινδύνους μπορεί να διαφέρουν σε κάποιες περιπτώσεις από τις βασικές παραδοχές του μοντέλου το οποίο καταγράφεται στα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου των ΗΠΑ, SAS 39 και SAS 47. Ωστόσο, με την εργασία του η οποία δημοσιεύθηκε το 1991, κατάφερε να συλλέξει μόνο περιορισμένα στοιχεία σχετικά

με το εάν τα συστατικά κινδύνου μπορεί να μην είναι πάντα ισοδύναμα σταθμισμένα.

L. Skerratt και A. Woodhead

Μπορεί να ειπωθεί ότι η προσέγγιση των L. Skerratt και A. Woodhead (1992) για το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου είναι εναλλακτική στην πρόταση του J. Sennetti (1990).

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, σύμφωνα με τον J. Sennetti (1990), το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου το οποίο αυτός προτείνει, στηρίζεται στην υπόθεση ότι οι ελεγκτές εκτιμούν την αξιοπιστία του συστήματος εσωτερικού ελέγχου. Η εκτίμηση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου γίνεται πριν αποφασιστεί η έκταση των ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών και των διαδικασιών επί λεπτομερειών σε υπόλοιπα λογαριασμών, κατηγορίες συναλλαγών και γνωστοποιήσεις.

Αυτή η σταδιακά αναπτυσσόμενη λογική ενδέχεται να μην είναι εφαρμόσιμη σε πραγματικές συνθήκες. Σύμφωνα με την προσέγγιση των L. Skerratt και A. Woodhead (1992) οι ελεγκτές μπορεί να υιοθετήσουν εναλλακτικές μεθόδους σε διάφορες συνθήκες. Η προσέγγιση αυτή περιλαμβάνει την εκτέλεση των ελεγκτικών διαδικασιών επί λεπτομερειών σε υπόλοιπα λογαριασμών, κατηγορίες συναλλαγών και γνωστοποιήσεων, καθώς και διαδικασίες εκτίμησης τους συστήματος εσωτερικού ελέγχου.

Οι L. Skerratt και A. Woodhead (1992) διατυπώνουν τον ισχυρισμό ότι το σύστημα του εσωτερικού ελέγχου δεν αποτελεί μέρος της επιμέτρησης του κινδύνου και πραγματοποιείται σε μεταγενέστερο επίπεδο, λόγω του ότι επιμετρείται η πιθανότητα ο ελεγκτής να επιλέξει να εκτελέσει όχι εκτεταμένες ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες.

Οι L. Skerratt και A. Woodhead (1992) υπολόγισαν ότι ο ελεγκτικός κίνδυνος μπορεί να εκφραστεί ως μία συνάρτηση των πιθανοτήτων τριών ενδεχομένων. Αυτά είναι α) ένα ουσιώδες λάθος να μην έχει εντοπισθεί, β) να έχει εμφανιστεί ένα ουσιώδες λάθος αλλά να έχει διορθωθεί από τις εσωτερικές δικλείδες ασφαλείας και γ) να μην έχει εμφανιστεί ουσιώδες λάθος (Gin Chong, Reader και Vinten, 1996).

T. Mock, A. Wright και J. Di Pietro

Στις αρχές της δεκαετίας του 1990, οι T. Mock και A. Wright (1993) δημοσιεύουν μία έρευνα αρχείων σε εκατόν πενήντα εννέα (159) ελεγχόμενες οντότητες. Η έρευνα εκτελέστηκε σε έναν ελεγκτικό οίκο των ΗΠΑ, από τους οκτώ (8) μεγαλύτερους την περίοδο συγγραφής της μελέτης.

Η εργασία αυτή εξετάζει την σχέση μεταξύ των παραγόντων κινδύνου και των τεκμηριωμένων αποφάσεων επί του σχεδιασμού του ελεγκτικού έργου, σχετικά με τη φύση και την έκταση των ελεγκτικών διαδικασιών. Η μελέτη διαπιστώνει μία μετρίου βαθμού μεταβολή σε κινδύνους μεταξύ ελεγχόμενων οντοτήτων, αλλά και διαχρονικά. Ωστόσο, δεν εντοπίζεται σχεδόν καθόλου διαφοροποίηση διαχρονικά στη φύση των ελεγκτικών εργασιών. Οι μεταβολές στην έκταση των ελεγκτικών διαδικασιών φαίνεται να είναι ένας μηχανισμός αντιδράσεων των ελεγκτών στους κινδύνους.

Ένα χρόνο μετά, στο ίδιο δείγμα εργάζεται και ο J. Di Pietro και λοιποί (1994). Στην εργασία αυτή εξετάζεται η επίπτωση της σχέσης μεταξύ του επιχειρηματικού κλάδου και του τύπου των λογαριασμών, κατά τον σχεδιασμό του ελεγκτικού έργου.

Βάσει των αποτελεσμάτων της εργασίας τους διατυπώνεται η άποψη ότι ο επιχειρηματικός κλάδος επιδρά στη φύση των ελεγκτικών διαδικασιών, αν και η επίδραση αυτή διαφέρει μεταξύ των λογαριασμών.

W. Waller

Η μελέτη του W. Waller (1993) εξετάζει την εμπειρική τεκμηρίωση των ελεγκτών επί του *εγγενούς κινδύνου* και του *κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας*. Η συγκεκριμένη εργασία αναλύει δεδομένα (αρχείου) από τους φακέλους ελέγχου, σε έναν από τους έξι μεγαλύτερους ελεγκτικούς οίκους της εποχής, προκειμένου να εξεταστεί ο ισχυρισμός της εξάρτησης των συστατικών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου.

Ένα από τα κύρια ερευνητικά ερωτήματα του W. Waller (1993) αφορούσε στο εάν υπάρχει ή όχι θετική σχέση μεταξύ της εκτίμησης του εγγενούς κινδύνου και του ποσοστού των διαπιστωμένων λαθών σε έναν έλεγχο οικονομικών καταστάσεων.

Εάν η σχέση αυτή ισχύει τότε συνεπάγεται ότι θα μπορούσε να δικαιολογηθεί περισσότερη ελεγκτική εργασία σε περιπτώσεις όπου εκτιμάται ότι υπάρχει υψηλότερος εγγενής κίνδυνος.

Ο W. Waller (1993) εξέτασε διακόσια δεκαπέντε (215) έργα ελέγχου οικονομικών καταστάσεων σε ένα από τα έξι (6) μεγαλύτερα ελεγκτικά γραφεία της εποχής. Σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης συνέλεξε μόνο μέτριου βαθμού υποστηρικτικό υλικό σχετικά με την προαναφερθείσα υπόθεση.

Ωστόσο, όσον αφορά τους σημαντικότερους ισχυρισμούς της διοίκησης η ερευνητική υπόθεση τελικά υποστηρίχθηκε. Από τη συγκεκριμένη έρευνα προκύπτει ότι η σχέση μεταξύ του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας δεν είναι σημαντική. Μπορεί να ειπωθεί ότι στη συγκεκριμένη περίπτωση διατυπώνεται για πρώτη φορά μία άποψη η οποία έρχεται σε αντίθεση με τον ισχυρισμό ότι υπάρχει εξάρτηση μεταξύ των συστατικών κινδύνων του μοντέλου. Σύμφωνα με τον W. Waller (1993) το εύρημα αυτό πηγάζει σημαντικά από τις περιπτώσεις κατά τις οποίες εντοπίσθηκε ότι οι ελεγκτές είχαν εκτιμήσει τον εγγενή κίνδυνο ως «ΥΨΗΛΟ» (μέγιστος βαθμός κινδύνου).

Ο ίδιος δίνει μία εξήγηση σε αυτό λέγοντας ότι οι ελεγκτές χρησιμοποιούν την εκτίμηση του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας προκειμένου να τεκμηριώσουν την επιλογή τους να μην εμπιστευτούν το σύστημα εσωτερικού ελέγχου. Το εύρημα αυτό, αν και είναι συνεπές με τα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου δημιουργεί αμφιβολίες σχετικά με το εάν ο σκοπός της εκτίμησης των κινδύνων είναι να καθοδηγεί ή να επιβεβαιώνει την επιλογή των ελεγκτικών διαδικασιών.

Η μελέτη του W. Waller (1993) είναι ιδιαίτερα σημαντική αφού διατυπώνεται μία διαφορετική άποψη σχετικά με τον βαθμό εξάρτησης των συστατικών του μοντέλου, από εκείνες που διατυπώνονται στις έρευνες της δεκαετίας του 1980.

M. Haskins και M. Dirsmith

Οι M. Haskins και M. Dirsmith (1993) διατυπώνουν την άποψη ότι η μελέτη των σχετικών με το σχεδιασμό του ελεγκτικού έργου των Προτύπων Ελέγχου των ΗΠΑ, όπως ίσχυαν τότε (SAS 22 (AICPA, 1978), SAS 39 (AICPA, 1981), SAS 47 (AICPA, 1983), και SAS 55 (AICPA, 1988)), καταδεικνύει ότι τα πρότυπα αυτά απεικονίζουν τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας με ένα παράδοξο τρόπο.

Η άποψη αυτή στηρίζεται στις εξής διαπιστώσεις:

- Τα επαγγελματικά πρότυπα υποστηρίζουν ότι ο εγγενής κίνδυνος και ο κίνδυνος των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας μπορούν να εκτιμηθούν μαζί (AICPA, 1983, παρ. 24, αναφορά των Haskins και Dirsmith, 1993).
- Οι δύο αυτοί συστατικοί κίνδυνοι είναι ανεξάρτητοι μεταξύ τους (AICPA, 1981, Appendix, αναφορά των Haskins και Dirsmith, 1993).
- Ο εγγενής κίνδυνος είναι δύσκολο να ποσοτικοποιηθεί και συνεπώς θα πρέπει να εκτιμάται στο μέγιστο επίπεδο κινδύνου. Έτσι, θα πρέπει να εξετάζονται οι λοιποί συστατικοί κίνδυνοι του ελεγκτικού κινδύνου (AICPA, 1981, Appendix, αναφορά των Haskins και Dirsmith, 1993).
- Η εκτίμηση του ελεγκτή για τον εγγενή κίνδυνο θα πρέπει να επηρεάζει την κατανόηση του ελεγκτή σχετικά το σύστημα εσωτερικού ελέγχου της οντότητας
- και συνεπακόλουθα και για την εκτίμηση του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας (AICPA, 1988, παρ. 19, αναφορά των Haskins και Dirsmith, 1993).

Οι M. Haskins και M. Dirsmith (1993) θεωρούν ότι, μάλλον λόγω των επισημάνσεων που προαναφέρθηκαν, το AICPA προχώρησε στην έκδοση ειδικών οδηγιών σχετικά με τη φύση και τις αλληλεξαρτήσεις των παραγόντων του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας. Στις επισημάνσεις αυτές εκτός των άλλων σημειώνεται ότι η προσέγγιση του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας μπορούν να γίνουν με συνδυαστική εκτίμηση ή ξεχωριστά (AICPA, 1983, παρ. 24, αναφορά των Haskins και Dirsmith, 1993).

Βάσει των εμπειρικών αποτελεσμάτων της έρευνάς τους οι M. Haskins και M. Dirsmith (1993), διαπιστώνουν από διάφορες οπτικές γωνίες ότι η εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας συνδέονται στενά, στην εφαρμοσμένη πρακτική, για μία σειρά χαρακτηριστικών της ελεγχόμενης οντότητας και τα οποία εξετάστηκαν στην συγκεκριμένη μελέτη τους.

Από τη συγκεκριμένη έρευνα φαίνεται ότι παράγοντες του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας είναι αλληλοεξαρτώμενοι. Η αιτία της διαπίστωσης αυτής βρίσκεται στο γεγονός ότι το σύστημα εσωτερικού ελέγχου της οντότητας, που είναι συστατικό του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας, είναι στενά συνδεδεμένο με τον εγγενή κίνδυνο.

2.5.4 Πρόσφατες δημοσιεύσεις και μελέτες (1995 μέχρι σήμερα)

Από το 1995 και μετά, σε Ευρωπαϊκό επίπεδο, διατυπώνεται η άποψη ότι ορισμένοι ελεγκτικοί οίκοι εξετάζουν την συνολική επίδραση των ελεγκτικών διαδικασιών τους, λαμβάνοντας υπόψη τον κίνδυνο της έκφρασης ακατάλληλης γνώμης (ελεγκτικός κίνδυνος) και τον κίνδυνο των δυσμενών συνεπειών μίας αποτυχίας σε έναν έλεγχο οικονομικών καταστάσεων (επιχειρηματικός κίνδυνος για τον ελεγκτή ή το ελεγκτικό όικο) (Ritchie και Khorwatt, 2007).

Στις αρχές της δεκαετίας του 2000 και ιδιαίτερα μετά το 2002, λόγω των επιπτώσεων που επέφεραν τα σκάνδαλα εταιρειών δημοσίου ενδιαφέροντος στην Αμερική, οι επαγγελματίες και ακαδημαϊκοί της λογιστικής και ελεγκτικής διαπιστώνουν αδυναμίες στις μέχρι τώρα εφαρμοζόμενες μεθοδολογίες, οι οποίες είχαν ως κύριο άξονα το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου.

Συνέπεια των οικονομικών σκανδάλων σε εταιρείες εισηγμένες στα χρηματιστήρια των ΗΠΑ (αλλά και σε Ευρωπαϊκά), ήταν να ξεκινήσει μία μακρά σειρά συζητήσεων, σχετικά με τροποποιήσεις στο μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου, οι οποίες τη δεδομένη περίοδο φαίνονταν ως αναγκαίες. Στις συζητήσεις αυτές παραβλέπεται το γεγονός ότι το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου αποτελεί κατά βάση ένα εργαλείο σχεδιασμού.

Φαίνεται ότι μέχρι και τις ημέρες μας δεν είναι απολύτως ξεκάθαρη η γενική αντίληψη του ρόλου του μοντέλου στην διεκπεραίωση ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων. Επίσης, δεν είναι ξεκάθαρη η συμμετοχή του στον τελικό προσδιορισμό του χρόνου, της φύσης και του εύρους των ελεγκτικών διαδικασιών που θα πρέπει να εκτελεσθούν. Μάλιστα, θα μπορούσε να ειπωθεί ότι το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου χρησιμοποιούνταν κυρίως για εννοιολογικούς σκοπούς (Spector, 2007).

2.5.5 Ειδικές αναφορές από το 1995 μέχρι σήμερα

Στη συνέχεια καταγράφονται συνοπτικά οι σημαντικότερες έρευνες και δημοσιεύσεις σχετικά με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου, από το 1995 μέχρι και σήμερα.

H. Gin Chong, Reader και G. Vinten

Η εργασία των H. Gin Chong, Reader και G. Vinten (1996) εξετάζει την σχέση του ουσιώδους μεγέθους με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου από χρηματοοικονομικής απόψεως. Στο πλαίσιο της έρευνας εξετάζονται προηγούμενες δημοσιεύσεις και μελέτες σχετικές με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου και μάλιστα κατηγοριοποιημένες ανάλογα με την ερευνητική μεθοδολογία η οποία υιοθετήθηκε (εμπειρική έρευνα και έρευνα αρχείου).

Μία ενδιαφέρουσα άποψη που διατυπώνεται από τους H. Gin Chong, Reader και G. Vinten (1996) είναι ότι προηγούμενες ερευνητικές εργασίες, όπως των D. Leslie και λοιπών (1979), W. Kinney (1989), J. Sennetti (1990) και L. Skerratt και A. Woodhead (1992) καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι εάν δεν υφίσταται εγγενής κίνδυνος τότε δεν προκύπτει ουσιώδες λάθος στις οικονομικές καταστάσεις. Ο εγγενής κίνδυνος συνδέεται άμεσα με τη φύση της επιχειρηματικής δραστηριότητας της οντότητας και του περιβάλλοντος στο οποίο αυτή λειτουργεί. Ουσιώδες λάθος μπορεί να προκύψει σε όλους τους τύπους των επιχειρήσεων. Φυσικά, η έκταση της εμφάνισης και το επίπεδό του διαφέρει ανάλογα.

Η εργασία των H. Gin Chong, Reader και G. Vinten (1996) εστιάζει στη μελέτη του ελεγκτικού κινδύνου στο ερευνητικό πεδίο της ελεγκτικής. Σύμφωνα με τους ίδιους, τα μοντέλα που εξετάζονται από τους ερευνητές του χώρου αποκαλύπτουν ότι δεν υπάρχει λόγος να μελετηθεί το ουσιώδες μέγεθος.

Οι H. Gin Chong, Reader και G. Vinten (1996) επεκτείνουν την ανάπτυξη του μοντέλου, προκειμένου να ενσωματώσουν και την έννοια του ουσιώδους μεγέθους. Η προσέγγιση αυτή παρήγαγε εκατόν είκοσι οκτώ (128) παραλλαγές για τις οποίες γίνεται αντιληπτό ότι δεν μπορούν να αξιολογηθούν όλες από τους ελεγκτές, πριν την έκδοση της έκθεσης ελέγχου.

Ωστόσο, σύμφωνα με τους H. Gin Chong, Reader και G. Vinten (1996), αυτό δεν αποτρέπει το ενδεχόμενο άσκησης αγωγής κατά του ελεγκτή λόγω αμέλειας. Αυτό, οφείλεται στο γεγονός ότι ο ελεγκτής δεν έλαβε υπόψη του ένα από τα πιθανά αποτελέσματα.

Οι H. Gin Chong, Reader και G. Vinten (1996) θεωρούν ότι η θεωρία του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου ενδιαφέρει και τα στελέχη των οικονομικών διευθύνσεων που καλούνται να λάβουν αποφάσεις σχετικά με την αποδοτικότητα των επενδύσεων και την αποτίμηση των επενδυτικών χαρτοφυλακίων και να υποστηρίξουν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Διατυπώνουν επίσης την άποψη ότι το μοντέλο που περιγράφεται στην εργασία τους μπορεί να εξυπηρετήσει τόσο τους ελεγκτές όσο και τα οικονομικά στελέχη στην εκτίμηση του κινδύνου.

Το μοντέλο των Οι H. Gin Chong, Reader και G. Vinten (1996) αποτελεί μία επέκταση του μοντέλου των L. Skerratt και A. Woodhead (1992) ενσωματώνοντας την έννοια του ουσιώδους μεγέθους σε κάθε φάση της ελεγκτικής διαδικασίας.

Τα εκατόν είκοσι οκτώ (128) εναλλακτικά αποτελέσματα που προέκυψαν από την εργασία των L. Skerratt και A. Woodhead (1992) ομαδοποιήθηκαν σε τρεις κατηγορίες. Αυτές είναι: α) η κατηγορία που αφορά στο ενδεχόμενο οι ελεγκτές να δεχθούν αγωγές για αμέλεια, β) η κατηγορία που αφορά στο ενδεχόμενο να υπάρχουν ουσιώδη λάθη στις οικονομικές καταστάσεις αλλά να εντοπισθούν από τον ελεγκτή και γ) η κατηγορία στην οποία εντάσσονται οι περιπτώσεις να

υπάρχουν μη ουσιώδη λάθη στις οικονομικές καταστάσεις τα οποία έχουν εντοπισθεί από τους ελεγκτές αλλά να εκκρεμούν λόγω σημαντικότητας.

Αυτά τα τρία ενδεχόμενα υποδηλώνουν σύμφωνα με τους L. Skerratt και A. Woodhead (1992) τις πιθανές περιπτώσεις για τις οποίες ένας ελεγκτής ενδέχεται να δεχθεί αγωγή από αμέλεια. Όπως ήδη αναφέρθηκε, αυτό θα οφείλεται στο γεγονός ότι ο ελεγκτής δεν κατάφερε να εντοπίσει ουσιώδη λάθη στις οικονομικές καταστάσεις, σε διάφορους πιθανούς συνδυασμούς, οι οποίοι ενδέχεται να προκύψουν στις φάσεις ολοκλήρωσης της ελεγκτικής διαδικασίας.

Επίσης, στη μελέτη αναφέρεται ότι οι ελεγκτές θα πρέπει να αξιολογούν τις επιπτώσεις του ουσιώδους μεγέθους, για κάθε πιθανό αποτέλεσμα και στη συνέχεια να αξιολογούν και το άθροισμά τους. Σύμφωνα με τους L. Skerratt και A. Woodhead (1992), είναι προτιμότερο να αξιολογείται με τον τρόπο αυτό το ουσιώδες μέγεθος, από το να αναλώνονται ενέργειες στη σύγχυση, η οποία σύμφωνα με τους ίδιους, δημιουργείται από τη μελέτη των συστατικών του ελεγκτικού κινδύνου.

Το κύριο συμπέρασμα της εργασίας των L. Skerratt και A. Woodhead (1992) είναι ότι η διαδικασία της μελέτης των επιπτώσεων του επιπέδου του ουσιώδους μεγέθους, για κάθε συστατικό του ελεγκτικού κινδύνου είναι σημαντική. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η διαδικασία αυτή ενισχύει τον εντοπισμό και την υπογράμμιση των περιοχών κινδύνου κατά την ανάπτυξη της ελεγκτικής διαδικασίας.

L. Quadackers, T. Mock και S. Maijoor.

Η συγκεκριμένη μελέτη δημοσιεύθηκε το 1996 και έχει ιδιαίτερη σημασία για την παρούσα εργασία, τόσο από πλευράς αποτελεσμάτων όσο και από πλευράς προσέγγισης.

Κατά την εκπόνηση της συγκεκριμένης εργασίας επισκοπήθηκε τεκμηρίωση η οποία συλλέχθηκε στο πλαίσιο πραγματικών ελέγχων επί οικονομικών καταστάσεων. Οι εκτιμήσεις του ελεγκτικού κινδύνου οι οποίες εξετάστηκαν διενεργήθηκαν σε πραγματικά δεδομένα τα οποία συλλέχθηκαν από οκτώ (8) ελεγχόμενες οντότητες, πελάτες των τεσσάρων (4) ελεγκτικών οίκων που λειτουργούν στην Ολλανδία.

Οι εκτιμήσεις του ελεγκτικού κινδύνου ομαδοποιήθηκαν σε δύο κατηγορίες. Η πρώτη αφορά στους παράγοντες κινδύνου, όπως ο βαθμός των μετακινήσεων των διοικήσεων των ελεγχόμενων οντοτήτων και η ποιότητα του τμήματος εσωτερικού ελέγχου. Η δεύτερη αφορά στις μεταβλητές του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου, ο εγγενής κίνδυνος και ο κίνδυνος των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας σε επίπεδο λογαριασμού και ισχυρισμού διοίκησης.

Τα αποτελέσματα της μελέτης καταδεικνύουν σημαντική διακύμανση των παραγόντων του ελεγκτικού κινδύνου μεταξύ των ελεγχόμενων οντοτήτων, καθώς και μεταξύ των παραγόντων του κινδύνου ανά πελάτη.

Σύμφωνα με τους L. Quadackers, T. Mock και S. Maijoor (1996), οι διαπιστώσεις αυτές ισχύουν και για τις μεταβλητές του ελεγκτικού κινδύνου. Στην ίδια εργασία διαπιστώνεται ότι σε κάποιο βαθμό υπάρχει διακύμανση του ελεγκτικού κινδύνου διαχρονικά. Η μεταβλητότητα της εκτίμησης των παραγόντων του ελεγκτικού κινδύνου διαχρονικά είναι υψηλότερη από την διαχρονική μεταβλητότητα των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου.

Επιπλέον, οι L. Quadackers, T. Mock και S. Maijoor (1996) διατυπώνουν την άποψη ότι τα προγράμματα ελέγχου διαφέρουν σημαντικά μεταξύ των ελεγχόμενων οντοτήτων και σε ένα μικρότερο βαθμό διαχρονικά. Στη μελέτη υπογραμμίζεται η διαπίστωση ότι από τα ελεγκτικά έργα με διαφοροποιήσεις στα προγράμματα ελέγχου, μόνο δύο αφορούσαν σε ελεγχόμενες οντότητες που παρουσίαζαν σημαντικές μεταβολές στους παράγοντες κινδύνου. Η διαπίστωση αυτή, σύμφωνα με τους ίδιους είναι συνεπή με αυτά των T. Mock και A. Wright (1993).

G. Shailer, M. Wade, R. Willet και K. Yap

Οι G. Shailer, M. Wade, R. Willet και K. Yap (1998) μελέτησαν την οπτική των ελεγκτών στην Αυστραλία, Νέα Ζηλανδία και Μαλαισία, σχετικά με τον εγγενή κίνδυνο. Η μεθοδολογία τους ήταν αυτή της έρευνας με ερωτηματολόγιο και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι τα 2/3 των συμμετασχόντων που απάντησαν διενεργούν ανεξάρτητες εκτιμήσεις για τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

Τα αποτελέσματα της μελέτης κατέδειξαν γενικά μία τάση για ποιοτικές εκτιμήσεις του εγγενούς κινδύνου. Επίσης, προκύπτει ότι δίδεται λιγότερη έμφαση επί της συνάθροισης των συστατικών του ελεγκτικού κινδύνου, συγκριτικά με αυτή που αναμενόταν βάσει των υφιστάμενων επαγγελματικών προτύπων ελέγχου και οδηγιών (Arens και λοιποί, 1990, Cushing και Loebbecke, 1983, Peters και λοιποί, 1989).

Οι G. Shailer, M. Wade, R. Willet και K. Yap (1998) υποστηρίζουν ότι, δεδομένης της ευρείας κριτικής για τον πολλαπλασιαστικό τύπο του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου οι οποίες επικρατούν διεθνώς, η όποια απουσία υποστήριξης του μοντέλου ως μία αντανάκλαση της επαγγελματικής πρακτικής, μπορεί να οδηγήσει σε μία περιορισμένη βάση ενσωμάτωσης υποχρεωτικών επαγγελματικών απαιτήσεων και οδηγιών. Επίσης, στη συγκεκριμένη εργασία διατυπώνεται η άποψη ότι οι ελεγκτές μπορεί, να ομαδοποιούν υποσυνείδητα τα συστατικά του εγγενούς κινδύνου, με έναν λογικό τρόπο, ο οποίος αντανάκλα διαφορετικές πηγές κινδύνου.

Οι διαπιστώσεις της έρευνας των G. Shailer, M. Wade, R. Willet και K. Yap (1998) υποστηρίζουν τον ισχυρισμό ότι ο εγγενής κίνδυνος και ο κίνδυνος των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας εκτιμώνται ανεξάρτητα και έρχεται να ενισχύσει την άποψη του W. Waller (1993). Ωστόσο, τα συμπεράσματα της συγκεκριμένης έρευνας θα πρέπει να εξετάζονται με προσοχή, δεδομένου του περιορισμένου μεγέθους και της σύνθεσης του δείγματος.

W. Messier και L. Austen

Οι W. Messier και L. Austen (2000) στήριξαν την εργασίας τους σε μία σειρά περιπτώσεων παραγόντων κινδύνου με διάχυτες και συγκεκριμένες (περιορισμένου εύρους) επιπτώσεις.

Οι παράγοντες κινδύνου οι οποίοι αποτέλεσαν την βάση της έρευνας επιλέχθηκαν από τρεις πηγές: α) τα επαγγελματικά πρότυπα της Αμερικής, β) τις δημοσιευμένες οδηγίες του Αμερικανικού Ινστιτούτου Πιστοποιημένων Λογιστών (AICPA, 1999) και γ) από προηγούμενες έρευνες. Οι παράγοντες κινδύνου με διάχυτες επιπτώσεις αφορούσαν στην ελεγχόμενη οντότητα ως σύνολο και ήταν σχετικοί με το σύνολο

των λογιστικών κυκλωμάτων και τα υπόλοιπα των λογαριασμών. Η δεύτερη κατηγορία περιελάμβανε παράγοντες κινδύνου με επιπτώσεις επί συγκεκριμένων λογιστικών κυκλωμάτων και υπολοίπων λογαριασμών.

Η μελέτη των W. Messier και L. Austen (2000) προσδιόρισε μία σημαντική θετική σχέση των εκτιμήσεων του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας. Η άποψη αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο στο ότι τα επαγγελματικά πρότυπα της ελεγκτικής υποστηρίζουν έμμεσα αυτή τη σχέση, προσεγγίζοντας τον κίνδυνο στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων (διάχυτος), καθώς και σε επίπεδο μεμονωμένου λογαριασμού ή κατηγορίας συναλλαγών (βλέπε επίσης σχετική αναφορά των Ritchie και Khorwatt, 2007).

Επίσης, οι W. Messier και L. Austen (2000) υποστήριξαν ότι η θετική σχέση μεταξύ της εκτίμησης του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας μπορεί να προέρχεται και από άλλες αιτιώδεις σχέσεις μεταξύ των συνθηκών των ελεγχόμενων οντοτήτων, των δικλείδων ασφαλείας και των ενδεχόμενων λαθών.

Περαιτέρω, η σχέση μεταξύ του εγγενούς κινδύνου και των δικλείδων ασφαλείας μπορεί να προκαλείται και από αυτά καθ' αυτά τα υφιστάμενα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου, τα οποία περιέχουν διάφορους παράγοντες για την εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου και του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της οντότητας.

Οι W. Messier και L. Austen (2000) σημειώνουν επίσης ότι ορισμένοι παράγοντες οι οποίοι χρησιμοποιούνται για να εκτιμηθεί ο κίνδυνος των δικλείδων ασφαλείας είναι ταυτόχρονα και παράγοντες του εγγενούς κινδύνου.

R. Dusenbury, J. Reimers και S. Wheeler

Στις αρχές της δεκαετίας του 2000, οι R. Dusenbury, J. Reimers και S. Wheeler (2000) δημοσίευσαν τα αποτελέσματα μίας επίσης εμπειρικής έρευνας, σχετικά με τις εξαρτήσεις των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου.

Η συγκεκριμένη μελέτη μελέτησε τις εξαρτήσεις μεταξύ των συστατικών του ελεγκτικού κινδύνου. Στο πλαίσιο της εργασίας αυτής, χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος του πειράματος κατά την εκτέλεση του οποίου σχεδιάστηκαν διάφορες υποθετικές συνθήκες. Σκοπός των σεναρίων ήταν, οι συμμετέχοντες στην έρευνα έμπειροι

ελεγκτές, να παρέχουν διάφορες εκτιμήσεις σχετικά με τον εγγενή κίνδυνο, τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας και τον κίνδυνο των αναλυτικών διαδικασιών, προκειμένου να ελεγχθεί η ανεξαρτησία των μεταβλητών αυτών.

Για τους ελέγχους οι οποίοι εφαρμόστηκαν στις εξαρτώμενες μεταβλητές χρησιμοποιήθηκε ένα σειριακό γραμμικό μοντέλο. Τα αποτελέσματα του πειράματος υποστήριξαν την άποψη ότι τα συστατικά του ελεγκτικού κινδύνου εκτιμώνται ως εξαρτημένες μεταβλητές. Επιπρόσθετα, από την εργασία φαίνεται ότι οι «από κάτω προς τα πάνω» εκτιμήσεις των υπό εξέταση συστατικών κινδύνων είχαν σημαντική ερμηνευτική ισχύ, εφόσον είχε ληφθεί υπόψη η σύνδεση της μεταβλητότητάς τους με άλλες, χειραγωγούμενες για τις ανάγκες του πειράματος, μεταβλητές. Η διαπίστωση αυτή έρχεται σε αντίθεση με τα αποτελέσματα της μελέτης του W. Waller (1993), ειδικά όσον αφορά στις επιπτώσεις της εκτίμησης του εγγενούς κινδύνου επί του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

Επιπρόσθετα, οι εκτιμήσεις παρουσίασαν μία σημαντική αυξητική επίδραση στο μοντέλο που σχεδιάστηκε από τους συμμετέχοντες, για τον κίνδυνο των αναλυτικών διαδικασιών, ενώ οι εκτιμήσεις για τον εγγενή κίνδυνο δεν είχαν την ίδια συμπεριφορά.

Η άποψη ότι η σχέση μεταξύ του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των αναλυτικών διαδικασιών δεν είναι σημαντική φαίνεται να μην είναι συμβατή με τα ευρήματα της μελέτης των D. Hirst και L. Koonce (1996), η οποία στηρίχθηκε σε έρευνα πεδίου και κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι ουσιώδεις αναλυτικές διαδικασίες που υιοθετούνται επηρεάζονται από παράγοντες εγγενούς κινδύνου. Ωστόσο, εάν οι συστατικοί κίνδυνοι εκτιμούνται όντως σειριακά και ως εξαρτημένες μεταβλητές, κάθε επίπτωση του εγγενούς κινδύνου θα μπορούσε απλά να επηρεάζει τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, δημιουργώντας αυξητικές επιπτώσεις, οι οποίες τελικά είναι στατιστικά ανεπαίσθητες.

Περαιτέρω, η μελέτη της σχέσης του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των αναλυτικών διαδικασιών, μεμονωμένα, χωρίς να είναι γνωστή η ποιότητα των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, δεν λαμβάνει υπόψη αρκετή από την πληροφόρηση που έχει στη διάθεσή του ο ελεγκτής για να αποφασίσει σχετικά με αυτές.

Στην συγκεκριμένη εργασία αναφέρεται ότι, ενώ η εκτίμηση του ελεγκτικού κινδύνου είναι σχετικά περίπλοκη, τα αποτελέσματα της υποστηρίζουν την ιδέα ότι οι εκτιμήσεις των συστατικών κινδύνων από τους ελεγκτές είναι «υπό συνθήκες» εξαρτημένες (conditionally dependent) και είναι ακόμη περισσότερο περίπλοκες σε σχέση με τα όσα υποστηρίζονται από προηγούμενες έρευνες, καθώς και σε σχέση με μία στενή ερμηνεία του SAS No 39, (AICPA, 1981) και του SAS No 47 (AICPA, 1984) που θα μπορούσε να προταθεί.

Σύμφωνα με τους R. Dusenbury, J. Reimers και S. Wheeler (2000), οι μέχρι τώρα μελέτες που εξετάζουν παράγοντες που επιδρούν σε ένα μόνο συστατικό κινδύνου καθώς και εκείνες που χρησιμοποιούν περισσότερους συστατικούς κινδύνους, χωρίς όμως να εξετάζουν τις αλληλεξαρτήσεις αυτών, καταφέρνουν να προσεγγίσουν μόνο ένα μέρος από την επίπτωση της τεκμηρίωσης που εφαρμόζεται για να υποστηρίξει τις αποφάσεις των ελεγκτών για την στρατηγική του ελέγχου τους.

Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης εργασίας είναι συνεπή με αυτά της έρευνας των C. Brown και I. Solomon (1990, 1991) και των M. Maletta και T. Kida (1993), οι οποίοι διατυπώνουν την άποψη ότι οι κρίσεις των ελεγκτών (στην περίπτωσή μας οι εκτιμήσεις κινδύνων) καταδεικνύουν μία ρυθμιστική επεξεργασία πληροφοριών, που εφαρμόζεται σε όποιες εργασίες αυτό απαιτείται κανονιστικά.

Τέλος στην εργασία των R. Dusenbury, J. Reimers και S. Wheeler (2000), διατυπώνεται η άποψη ότι δεδομένων των ευρημάτων αυτών, διάφορες στρατηγικές ελέγχου που εγγυώνται την συντηρητικότητα που ακολουθείται από ορισμένους ελεγκτικούς οίκους (όπως π.χ. να τοποθετείται εξ' ορισμού ο εγγενής κίνδυνος στο μέγιστο επίπεδο κινδύνου) ενδεχομένως να μην δικαιολογείται.

J. Blokdijk

Ο J. Blokdijk (2004) σε δημοσίευση του στις αρχές της δεκαετίας του 2000 εστιάζει το ερευνητικό του ενδιαφέρον στο ΔΕΠ 400 «Εκτίμηση κινδύνου και εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας». Σημειώνεται ότι όπως ήδη αναφέρθηκε, το συγκεκριμένο πρότυπο αποσύρθηκε τον Δεκέμβριο του 2004 και αντικαταστήθηκε από τα ΔΠΕ 315 και ΔΠΕ 330.

Ο J. Blokdiijk (2004) αναφέρεται και αυτός στην κριτική που ασκείται στο μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου και εξηγεί ότι στόχος της μελέτης του είναι να εξάγει συμπεράσματα σχετικά με την ισχύ του μοντέλου, προσεγγίζοντάς το όπως αυτό αναφέρεται στο ΔΠΕ 400 σε πραγματικές συνθήκες ελέγχου οικονομικών καταστάσεων. Σύμφωνα με τον J. Blokdiijk (2004) η αντιπαράθεση σχετικά με το ελεγκτικό μοντέλο καταδεικνύει σημαντικές αδυναμίες του, οι οποίες αφορούν κυρίως στις δοκιμασίες επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

Ένα από τα συμπεράσματα της εργασίας του είναι ότι εκείνες οι εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας, επί των οποίων δεν είναι δυνατό να εκτελεστούν δοκιμασίες από τον ελεγκτή, θα πρέπει να μην λαμβάνονται υπόψη κατά την εκτίμηση του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας.

Ένα δεύτερο συμπέρασμα της μελέτης είναι ότι οι δοκιμασίες επί λοιπών δικλίδων ασφαλείας είναι σημαντικά αποτελεσματικότερες όταν εστιάζονται επί συγκεκριμένων ουσιαστικών διαδικασιών, σε σχέση με την εκτίμηση του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας, με σκοπό τη μείωση των μεγεθών της τυχαίας δειγματοληψίας.

Το γενικό συμπέρασμα που διατυπώνει ο J. Blokdiijk (2004) στη συγκεκριμένη δημοσίευση είναι ότι ξεχωριστές δοκιμασίες επί δικλίδων ασφαλείας είναι χρήσιμες όταν εστιάζουν σε ουσιώδεις διαδικασίες παρά όταν χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας.

Επίσης, διατυπώνεται η άποψη ότι, αναφορικά με τις δοκιμασίες επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου δεν είναι προσαρμοσμένο με την πραγματικότητα, όπως αυτή αντιμετωπίζεται από τους ελεγκτές στην καθημερινή πρακτική εφαρμογή του στον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων και θα πρέπει να αλλάξει. Τέλος, ο J. Blokdiijk (2004) προτείνει και μία σειρά τροποποιήσεων επί της ελεγκτικής διαδικασίας.

Είναι σκόπιμο να επισημανθεί ότι η εργασία και οι σχετικές διαπιστώσεις του J. Blokdiijk (2004) δημοσιεύθηκαν λίγο πριν την κατάργηση του ΔΠΕ 400 και την αντικατάστασή του από τα ΔΠΕ 315 και 330. Ως εκ τούτου, η αναγωγή τους στη σημερινή πραγματικότητα είναι μάλλον πιθανό να κατέληγε σε διαφορετικά συμπεράσματα και απόψεις σχετικά με το πλαίσιο κινδύνου σύμφωνα με τα ΔΠΕ.

Η αντικατάσταση του ΔΠΕ 400 από τα ΔΠΕ 315 και ΔΠΕ 330 οριοθετούν μία νέα εποχή στην προσέγγιση της IAASB για τον ελεγκτικό κίνδυνο και τις αντιδράσεις του ελεγκτή στους κινδύνους. Το πλαίσιο που διαμορφώνεται στα ΔΠΕ, από το 2005 και μετά, με τα «πρότυπα του κινδύνου» (risk standards) κινείται μάλλον στην κατεύθυνση που επιβάλλει η ανάγκη για οδηγίες σχετικές με την αποτελεσματικότερη διαχείριση του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του, η οποία δεν θα περιορίζεται μόνο σε απλές εννοιολογικές αναφορές.

W. Smieliauskas

Ο W. Smieliauskas (2007) διαπιστώνει μία σημαντική ανωμαλία αναφορικά με τον ελεγκτικό κίνδυνο, μεταξύ της ελεγκτικής βιβλιογραφίας και του λογιστικού πλαισίου.

Έχει την άποψη ότι η ανωμαλία αυτή επιφέρει σημαντικές συνέπειες επί της εγκυρότητας της επαγγελματικής κρίσης του ελεγκτή, σε μία εποχή μάλιστα που χαρακτηρίζεται από ένα ραγδαία εξελισσόμενο περιβάλλον αναφορών ιστορικής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης.

Συγκεκριμένα, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι στις ημέρες μας επιβεβαιώνονται όλο και περισσότερο οι περιορισμοί του μοντέλου του ελεγκτικού μοντέλου. Αυτό οφείλεται στο περιβάλλον των αναφορών ιστορικής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης, το οποίο πλέον μεταβάλλεται διαρκώς. Παρόλα αυτά ο W. Smieliauskas (2007) πιστεύει ότι οι αλλαγές στο λογιστικό πλαίσιο δεν έχουν ακόμη επιδράσει στη βιβλιογραφία της ελεγκτικής.

Ο W. Smieliauskas (2007) ορίζει αυτές τις συνέπειες κινδύνου ως «Λογιστικούς Κινδύνους», οι οποίοι απαιτούν τη διαμόρφωση ενός εκτεταμένου πλαισίου σχετικά με λάθη που εμπεριέχουν λάθη πρόγνωσης. Σημειώνει δε με έμφαση ότι, οι κίνδυνοι αυτοί διαφοροποιούνται από τους κινδύνους που καλύπτονται από το υφιστάμενο μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου και καταγράφονται από τα επαγγελματικά πρότυπα της ελεγκτικής.

Περαιτέρω, διατυπώνει την άποψη ότι το πρόβλημα με το υφιστάμενο πλαίσιο σχετικά με τον ελεγκτικό κίνδυνο είναι ότι δεν περιλαμβάνει τους λογιστικούς κινδύνους. Ο W. Smieliauskas (2007), τεκμηριώνει αυτή τη θέση αναφερόμενος στα λογιστικά και ελεγκτικά πρότυπα, καθώς και στη λοιπή έγκυρη και παραδεκτή σχετική βιβλιογραφία, συμπεριλαμβανομένης και της εμπειρικής έρευνας.

Προκειμένου να διορθωθεί αυτός ο περιορισμός ο W. Smieliauskas (2007) προτείνει ένα νέο μοντέλο. Το προτεινόμενο νέο μοντέλο βοηθά στη σύνδεση της προσέγγισης της ελεγκτικής και της λογιστικής, επί των αναφορών επί της ιστορικής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης, σε ένα συνενωμένο εννοιολογικό πλαίσιο, το οποίο επίσης καλύπτει και το πρόβλημα της σύνδεσης και των προσεγγίσεων βάσει του επιχειρηματικού κινδύνου στη σύγχρονη ελεγκτική, σε ένα ενιαίο πλαίσιο.

B. Ritchie και E. Khorwatt

Η έρευνα των B. Ritchie και E. Khorwatt (2007) εξετάζει την προσέγγιση των ελεγκτών στην εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των δικλείδων ασφαλείας στην Λιβύη. Στο πλαίσιο της εργασίας αυτής εξετάσθηκε και ο βαθμός εξοικείωσης των ελεγκτών στα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου και τις έννοιες του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου, αλλά και το κατά πόσο αυτά εφαρμόζονται κατά την εκτίμηση του ελεγκτικού κινδύνου στην πράξη.

Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν μία εκτεταμένη δυσκολία στον διαχωρισμό των παραγόντων του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των δικλείδων ασφαλείας. Μάλιστα, ο εννοιολογικός προσδιορισμός του εγγενούς κινδύνου φαίνεται να είναι ιδιαίτερα προβληματικός και με τάση προσδιορισμού αρκετών από τους παράγοντες αυτούς να συνδέονται με τον κίνδυνο των δικλείδων ασφαλείας.

Σύμφωνα με τους B. Ritchie και E. Khorwatt (2007) η προαναφερθείσα διαπίστωση μπορεί να οφείλεται σε δύο λόγους. Ο πρώτος έχει να κάνει με το γεγονός ότι οι ελεγκτές βρίσκονται ακόμη σε μία διαδικασία προσαρμογής με τη σχετικά νέα κατηγορία του εγγενούς κινδύνου, έχοντας προηγουμένως εντοπίσει, για κάθε περίπτωση, αρκετούς από αυτούς τους κινδύνους ως συνδεδεμένους με το σύστημα εσωτερικού ελέγχου της οντότητας. Ο δεύτερος λόγος είναι ότι η αξία που λαμβάνουν από τον διαχωρισμό των κινδύνων που σχετίζονται και με τον εγγενή κίνδυνο και με τον κίνδυνο δικλείδων ασφαλείας, είναι περιορισμένη.

Οι B. Ritchie και E. Khorwatt (2007) διατυπώνουν την άποψη ότι και όταν ακόμη η έννοια του εγγενούς κινδύνου είναι ευρέως κατανοητή, οι ελεγκτές παραμένουν απρόθυμοι στο να προσεγγίσουν τους δύο κινδύνους ξεχωριστά. Αυτό δεν συμβαίνει στην περίπτωση κατά την οποία ο ελεγκτής προσδοκά ότι θα αποκομίσει πραγματικές ωφέλειες κάνοντας τον διαχωρισμό αυτό. Οι προσδοκώμενες ωφέλειες εκφράζονται πάντα σε όρους περισσότερο αποτελεσματικής εκτίμησης του ελεγκτικού κινδύνου στο σύνολό του.

Επίσης, στην ίδια έρευνα διαπιστώνεται ότι οι ελεγκτές όντως αντιλαμβάνονται ότι σε διαφορετικά επίπεδα λογαριασμών που εξετάζονται κατά την ελεγκτική διαδικασία, αντιστοιχίζουν διαφορετικούς τύπους και επίπεδα κινδύνου. Αυτό ισχύει ειδικά μεταξύ του συνολικού επιπέδου των οικονομικών καταστάσεων και του επιπέδου των υπολοίπων λογαριασμών και κατηγοριών συναλλαγών. Ωστόσο, παραμένει η ερώτηση εάν οι ελεγκτές θα πρέπει να είναι ιδιαίτερα οξυδερκείς για το εάν θα έπρεπε να επιλεγούν άλλοι τύποι λογαριασμών.

Τέλος, τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι οι περισσότεροι ελεγκτές στη Λιβύη είναι απολύτως εξοικειωμένοι με τις διάφορες πηγές του κινδύνου και την πιθανή επίπτωσή τους στο συνολικό ελεγκτικό κίνδυνο. Αξιοσημείωτη είναι, σύμφωνα με τους B. Ritchie και E. Khorwatt (2007), μία ενδιαφέρουσα τάση, η οποία ωστόσο δεν ήταν και τόσο απρόβλεπτη, για μία ανοδική τάση στον δυνητικό κίνδυνο με τους ελεγκτές πιο πιθανά να εκφράζουν χαμηλούς κινδύνους ως υψηλούς και όχι το αντίθετο.

2.5.6 Προηγούμενες έρευνες σχετικά με τον εγγενή κίνδυνο

Μελετώντας τη σχετική με τον ελεγκτικό κίνδυνο βιβλιογραφία, τα τελευταία τριάντα πέντε σχεδόν χρόνια, εντοπίζονται αρκετές μελέτες και δημοσιεύσεις, οι οποίες έχουν σαν αποκλειστικό αντικείμενο έρευνας τον εγγενή κίνδυνο.

Μία πρώτη αναφορά σε παράγοντες εγγενούς κινδύνου που καταγράφονται από τους ερευνητές, οι οποίοι έχουν ασχοληθεί με το θέμα, έγινε σχετικά με την εργασία των M. Gibbins και F. Wolf (1982).

Οι M. Gibbins και F. Wolf (1982) χρησιμοποίησαν ένα εκτενές ερωτηματολόγιο απευθυνόμενο σε ελεγκτές, προκειμένου να εντοπίσουν θέματα τα οποία θα μπορούσαν να ανακύψουν σε έναν έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων.

Η εργασία των M. Gibbins και F. Wolf (1982) κάλυψε όλα τα στάδια ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, ένα εκ των οποίων ήταν ο σχεδιασμός του ελέγχου.

Τα θέματα τα οποία εντοπίστηκαν μέσω της έρευνας ομαδοποιούνται συχνά είτε ως παράγοντες σχετικοί με την ελεγχόμενη οντότητα είτε ως παράγοντες σχετικοί με το ελεγκτικό γραφείο.

Όπως ήδη αναφέρθηκε, στη συγκεκριμένη έρευνα αναφέρεται ότι οι παράγοντες που είναι σχετικοί με την ελεγχόμενη οντότητα είναι: α) η ποιότητα του λογιστικού συστήματος και των δικλίδων ασφαλείας, β) η ικανότητα της ανώτατης διοίκησης και των στελεχών της οικονομικής διοίκησης, γ) το στελεχιακό δυναμικό της ανεξάρτητης μονάδας εσωτερικού ελέγχου, δ) ο σχεδιασμός των κύριων χρηματοδοτικών δραστηριοτήτων, ε) η χρηματοοικονομική κατάσταση και η κερδοφορία και στ) το άμεσο ενδιαφέρον της οντότητας για την εκτέλεση του ελέγχου.

Περαιτέρω, σχετικά με τους παράγοντες οι οποίοι σχετίζονται με το ελεγκτικό γραφείο αναφέρονται: α) η διαθεσιμότητα και η διάρκεια διατήρησης του ελεγκτικού δυναμικού, β) η αμοιβή του ελέγχου, γ) η ελεγκτική προσέγγιση και δ) η ικανότητα του διευθυντή του ελέγχου και του ελεγκτικού προσωπικού (Peters, Barry, Lewis και Dhar, 1989).

Μία σημαντική αναφορά η οποία κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας, είναι αυτή των J. Peters, L. Barry, B. Lewis και V. Dhar (1989). Η εργασία αυτή σχετίζεται με την αντίληψη ότι ο εγγενής κίνδυνος δεν είναι ανεξάρτητος από τον κίνδυνο των δικλείδων ασφαλείας. Στο πλαίσιο της αναφοράς αυτής σημειώνεται ότι οι ελεγκτές εξετάζουν ορισμένες γενικές εκτιμήσεις του κινδύνου των δικλείδων ασφαλείας όταν εκτιμούν τον εγγενή κίνδυνο.

Ο J. Boritz και οι λοιποί (1986) εκπόνησαν μία εμπειρική έρευνα βασιζόμενοι σε δέκα (10) περιπτώσιολογικές μελέτες (case studies). Σκοπός της έρευνας ήταν η επισκόπηση και η αξιολόγηση των αποφάσεων σχετικά με τον σχεδιασμό του ελέγχου οικονομικών καταστάσεων. Στο πλαίσιο της έρευνας εξετάσθηκε και ο βαθμός του εγγενούς κινδύνου της ελεγχόμενης οντότητας. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης εργασίας, οι εκτιμήσεις του εγγενούς κινδύνου παρουσιάζουν ευαισθησία ως προς τα προβλήματα ρευστότητας, τα επίπεδα των αποθεμάτων, την επάρκεια και αποτελεσματικότητα των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας, την ιστορικότητα των λαθών, τα σκόπιμα λάθη (απάτη) και το εάν ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων σχετίζεται με δημόσια προσφορά σε χρηματιστήριο. Ο J. Boritz και οι λοιποί (1986) διατυπώνουν την άποψη ότι οι εκτιμήσεις σχετικά με τον εγγενή κίνδυνο επιδέχονται μίας ευρύτερης ερμηνείας από εκείνη που παρέχεται από τα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου (Peters, Barry, Lewis και Dhar, 1989).

Σε μία διερευνητική μελέτη η οποία εκπονήθηκε από την J. Colbert (1988) εξετάστηκε η εκτίμηση των ελεγκτών σχετικά με τα αποθέματα. Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης εργασίας μελετήθηκαν τέσσερις παράγοντες κινδύνου, ο βαθμός αλλαγών των προσώπων στη θέση του οικονομικού διευθυντή, οι πιέσεις για χρηματοδότηση, ο βαθμός περιπλοκότητας των εξόδων τα οποία κεφαλαιοποιούνται στα αποθέματα και η ποιότητα του προσωπικού το οποίο εμπλέκεται και είναι υπεύθυνο για τους υπολογισμούς στους λογαριασμούς των αποθεμάτων. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης έρευνας φαίνεται ότι αν και οι τέσσερις παράγοντες του εγγενούς κινδύνου στο σύνολό τους ήταν σημαντικοί για τους ελεγκτές, ο περισσότερο σημαντικός παράγοντας ήταν αυτός της ποιότητας του προσωπικού.

Οι M. Dirsmith και M. Haskins (1991), μελέτησαν τον ρόλο των μηχανιστικών και οργανικών μεθοδολογιών που εφαρμόζονται διεθνώς, σε συνδυασμό με τις αντίστοιχες αλληγορικές ρίζες και τη γλώσσα (ελεγκτική ορολογία), στη διαμόρφωση ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων. Στη συγκεκριμένη περίπτωση η ερευνητική προσέγγιση βασίστηκε σε έρευνα πεδίου πέντε φάσεων, σχετικά με το πώς οι ελεγκτές εκτιμούν τον εγγενή κίνδυνο. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας των M. Dirsmith και M. Haskins (1991), διατυπώνεται η άποψη ότι η φιλοσοφία ενός ελεγκτικού οίκου δεν φαίνεται να συσχετίζεται με τον τρόπο με τον οποίο το ελεγκτικό προσωπικό δίνει εννοιολογικά χαρακτηριστικά (όπως αυτά διατυπώνονται από την ελεγκτική ορολογία), σε διάφορους παράγοντες κινδύνου της ελεγχόμενης οντότητας, προκειμένου να εκτιμηθεί ο εγγενής κίνδυνος. Η ύπαρξη αυτή της σχέσης υποδηλώνει ότι η ορολογία η οποία χρησιμοποιείται από έναν ελεγκτικό οίκο και η διεθνής ελεγκτική μεθοδολογία του, αποτελεί ένα παράγοντα διαμεσολάβησης μεταξύ κάθε ελεγκτή και της ελεγχόμενης οντότητας.

Ο R. Bloomfield (1995) καταγράφει αρχικά την ανάγκη του ελεγκτή να εκτιμήσει τον εγγενή κίνδυνο, σύμφωνα με τον οποίο ένας λογαριασμός ενδέχεται να περιέχει ουσιώδη λάθη, προκειμένου να εκτελέσει ελεγκτικές διαδικασίες επί αυτού.

Στην εργασία αυτή εντοπίζονται οι παράγοντες οι οποίοι προσδιορίζουν την ακρίβεια αυτής της εκτίμησης του ελεγκτή. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της εργασίας του R. Bloomfield (1995) φαίνεται ότι η ακρίβεια της εκτίμησης του ελεγκτή επηρεάζεται από τον κίνδυνο των ακούσιων λαθών, τα κίνητρα των συμμετασχόντων, την ακρίβεια των δεδομένων των ελεγκτών και τέλος τα κανονιστικά όρια του κινδύνου εντοπισμού.

Οι H. Gin Chong, Reader και G. Vinten (1996) αναφέρουν σε δημοσίευσή τους αρκετές εμπειρικές έρευνες για τους παράγοντες οι οποίοι επιδρούν στον εγγενή κίνδυνο, μέχρι και την πρώτη τριετία του 1990.

Οι μελέτες αυτές εστιάζουν το ερευνητικό τους ενδιαφέρον στα λάθη επί των αποθεμάτων (Kinney και Warren, 1979 και Johnson, 1987) και επί των εμπορικών απαιτήσεων (Ham και λοιποί, 1985) των μεταποιητικών επιχειρήσεων.

Σύμφωνα με την δημοσίευση των H. Gin Chong, Reader και G. Vinten (1996), οι μεταποιητικές επιχειρήσεις έχουν την τάση να εμφανίζουν ένα υψηλότατο ποσοστό διορθωτικών εγγραφών στους λογαριασμούς των αποθεμάτων (68%) και το κόστος πωληθέντων (79%), συγκριτικά με επιχειρήσεις άλλων κλάδων (Hylas και Ashton, 1982).

Σημαντική σχέση διαπιστώνεται και μεταξύ των λαθών και των παραγόντων του εγγενούς κινδύνου (Hylas και Ashton, 1982 και Johnson, 1987), καθώς και μεταξύ των περιβαλλοντολογικών παραγόντων και των ποσοστών λαθών (Ham και λοιποί, 1985).

Σύμφωνα με τους H. Gin Chong, Reader και G. Vinten (1996), ένα δύσκολο πεδίο έρευνας, σχετικά με τον εγγενή κίνδυνο, στο οποίο εστιάζουν προηγούμενες μελέτες, είναι αυτό των παραγόντων που τον επηρεάζουν. Στη μελέτη των H. Gin Chong, Reader και G. Vinten (1996) σημειώνεται ότι, στη μέχρι και την ημερομηνία της συγκεκριμένης δημοσίευσης, υφιστάμενη βιβλιογραφία, υποστηρίζεται η θετική σχέση της συχνότητας λαθών με προβλήματα που δεν είναι χρηματοοικονομικής φύσης. Τέτοια είναι: α) τα εργασιακά θέματα, β) ζητήματα σχετικά με τον κλάδο δραστηριότητας, γ) θέματα σχετικά με τον διαχωρισμό των χρήσεων, δ) αδυναμίες των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, ε) η πολυπλοκότητα των συναλλαγών, στ) το μέγεθος της χρονικής περιόδου εντός της οποίας ο ανώτατος οικονομικός διευθυντής απασχολείται στην επιχείρηση, ζ) η συχνότητα των αλλαγών στη θέση του ανώτατου οικονομικού διευθυντή και η) οι πιέσεις χρηματοοικονομικού χαρακτήρα. Στην ίδια δημοσίευση αναφέρεται ότι προηγούμενες έρευνες σχετικά με τον εγγενή κίνδυνο αποκαλύπτουν περιορισμένου εύρους ελεγκτική εργασία επί του κινδύνου εντοπισμού και τις συνδυασμένες επιπτώσεις επί του ουσιώδους μεγέθους και του κινδύνου επί συγκεκριμένων κονδυλίων των οικονομικών καταστάσεων.

Η διαπίστωση αυτή, υπογραμμίζεται στη συγκεκριμένη μελέτη ως θεμελιώδης. Ο λόγος είναι ότι οι ελεγκτές έχουν την τάση να αξιολογούν ειδικές συνθήκες με μία σφαιρική προσέγγιση, σύμφωνα με την οποία εξετάζονται οι επιπτώσεις τόσο του επιπέδου του ουσιώδους μεγέθους όσο και του κινδύνου. Έτσι, δεν εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στις επιπτώσεις του κινδύνου (Cushing and Loebbecke, 1983).

2.5.7 Προηγούμενες έρευνες σχετικά με τον κίνδυνο των δικλίδων

Στην βιβλιογραφία σημειώνεται ότι, στην περίπτωση κατά την οποία το σύστημα εσωτερικού ελέγχου της ελεγχόμενης επιχειρηματικής μονάδας αξιολογηθεί ως σχεδιαστικά ανεπαρκές ή λειτουργικά αναποτελεσματικό, οι ελεγκτές αντί να επεκτείνουν τις ουσιαστικές διαδικασίες (ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες και δοκιμασίες των λεπτομερειών σε κατηγορίες συναλλαγών, υπόλοιπα λογαριασμών και γνωστοποιήσεις), τείνουν να βασίζονται τις αποφάσεις τους σε στατιστικές αξιολογήσεις (Thompson και Ward, 1992).

Αυτό συμβαίνει στις περιπτώσεις των στοιχείων του ενεργητικού και τις υποχρεώσεις που συνδέονται με τα χρηματικά διαθέσιμα (Mayrer και λοιποί, 1989), καθώς και σε περιοχές που χαρακτηρίζονται από υψηλή πιθανότητα ύπαρξης ουσιώδους λάθους (Coakley και Loebbecke, 1985).

Η επισήμανση αυτή δημιουργεί ερωτήματα σχετικά με το εάν τα μοντέλα του ελεγκτικού κινδύνου θα μπορούσαν να εφαρμόζονται σε όλες τις συνθήκες και ειδικότερα από την στιγμή που οι ελεγκτές τείνουν να επικεντρώνουν το ενδιαφέρον τους σε περιοχές των οικονομικών καταστάσεων που χαρακτηρίζονται από υψηλού βαθμού τακτικότητα ύπαρξης ουσιωδών λαθών και μάλιστα εκούσιων – απάτη (Gin Chong, Reader και G. Vinten, 1996).

Ειδική αναφορά στο μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου, το οποίο βασίζεται στον επιχειρηματικό κίνδυνο γίνεται από τον G. Gay (2002), ο οποίος διατυπώνει την άποψη ότι η ελεγκτική προσέγγιση που βασίζεται στον επιχειρηματικό κίνδυνο είναι μία προέκταση του ελέγχου που βασίζεται στο παραδοσιακό μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου, το οποίο δίνει μεγαλύτερη έμφαση στη κατανόηση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος της οντότητας και των σχετικών κινδύνων.

Περαιτέρω, η μελέτη P. Carmona Ibanez (2008), κατευθύνεται στον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, εστιάζοντας επίσης το ενδιαφέρον της στο μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου, το οποίο βασίζεται στον επιχειρηματικό κίνδυνο. Η μελέτη αυτή καταλήγει στο συμπέρασμα ότι οι ελεγκτές τείνουν να προσαρμόζουν την ελεγκτική προσπάθεια βάσει των κινδύνων που συνδέονται με

τις εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας, γεγονός που υποδεικνύει την υιοθέτηση του βάσει του επιχειρηματικού κινδύνου μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου.

Οι έλεγχοι οικονομικών καταστάσεων, οι οποίοι εξετάσθηκαν στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας, καταδεικνύουν ότι οι απειλές – κίνδυνοι οι οποίοι σχετίζονται με τις εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας δεν επηρεάζουν την εκτίμηση του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας επί των ισχυρισμών της διοίκησης. Επίσης, δεν επηρεάζεται ο σκοπός των ελεγκτικών διαδικασιών. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας εξάγεται το συμπέρασμα ότι οι απειλές - κίνδυνοι επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας είναι ανεξάρτητες από την εκτίμηση του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας επί ισχυρισμών της διοίκησης και τον σκοπό των ελεγκτικών διαδικασιών. Στη συγκεκριμένη μελέτη καταγράφονται και άλλες διαπιστώσεις που όμως δεν ενδιαφέρουν στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας.

2.5.8 Η έρευνα της IFAC

Τον Ιούνιο του 2002, η Επιτροπή Διεθνών Πρακτικών Ελέγχου (το μέχρι τότε καθ' ύλη αρμόδιο όργανο της Διεθνούς Ομοσπονδίας Λογιστών για την παραγωγή και δημοσίευση των Διεθνών Προτύπων Ελέγχου), δημοσίευσε την Μελέτη 1, «Προσδιορισμός και Επικοινωνία των Επιπέδων Διασφάλισης διαφορετικής από Υψηλής».

Η συγκεκριμένη μελέτη της IFAC έχει ως θέμα τη συζήτηση σχετικά με τις δύο κύριες προσεγγίσεις επί των προσδιοριστικών παραγόντων των επιπέδων παρεχόμενης διασφάλισης. Η πρώτη προσέγγιση αναφέρεται στο μοναδικό προσδιοριστικό παράγοντα («προσπάθεια των εργασιών»³⁶). Η δεύτερη αφορά στην προσέγγιση των πολλαπλών προσδιοριστικών παραγόντων (αλληλεπίδραση μεταβλητών). Στόχος της μελέτης ήταν η έρευνα επί αυτών των δύο προσεγγίσεων.

Μεταξύ των περιοχών ενδιαφέροντος οι οποίες εξετάζονται στην υπό συζήτηση μελέτη της IFAC είναι και αυτή της «προσέγγισης βάσει του κινδύνου», στο πλαίσιο της εξέτασης των παραγόντων που επηρεάζουν τα επίπεδα της παρεχόμενης διασφάλισης. Η υπό συζήτηση μελέτη εξετάσθηκε στο πλαίσιο της επισκόπησης της

³⁶ Work effort

βιβλιογραφίας σχετικά με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου για δύο κυρίως λόγους.

Ο πρώτος αφορά στις διαπιστώσεις οι οποίες καταγράφονται σχετικά με τη σχέση του ελεγκτικού κινδύνου, της ελεγκτικής τεκμηρίωσης και του βαθμού διασφάλισης η οποία δίδεται, στο πλαίσιο ενός ελέγχου ή επισκόπησης επί οικονομικών καταστάσεων. Ο δεύτερος λόγος ενδιαφέροντος έχει να κάνει με τις επεξηγήσεις οι οποίες παρέχονται ως προς τη θεωρητική προσέγγιση του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών κινδύνων και τη σχέση τους με την ελεγκτική τεκμηρίωση (Ιούνιος 2002).

Όσον αφορά στο πρώτο θέμα ενδιαφέροντος, σημειώνεται η ειδική αναφορά η οποία περιλαμβάνεται στη συγκεκριμένη μελέτη σχετικά με τις επιπτώσεις της εφαρμογής της *«προσέγγισης βάσει του κινδύνου»*, επί των προσδιοριστικών παραγόντων της διασφάλισης. Όπως συγκεκριμένα σημειώνεται, σύμφωνα με την *«προσέγγιση βάσει κινδύνου»* ο ελεγκτής εκτιμά τους κινδύνους και επικεντρώνει τις διαδικασίες του στις περιοχές εκείνες οι οποίες παρουσιάζουν τον υψηλότερο βαθμό κινδύνου. Ωστόσο, διευκρινίζεται ότι αυτό είναι ανεξάρτητο του γεγονότος εάν αυτός ο κίνδυνος ορίζεται ως στρατηγικός επιχειρηματικός κίνδυνος (όπως αυτός εκτιμάται από διάφορες σύγχρονες ελεγκτικές μεθοδολογίες) ή χρηματοοικονομικός κίνδυνος (όπως αυτός συνοπτικά περιλαμβάνεται στα ισχύοντα πρότυπα ελέγχου τα οποία εκδίδονται από την IFAC).

Ο ελεγκτής προκειμένου να παρέχει ένα υψηλό επίπεδο διασφάλισης υιοθετεί μία προσέγγιση ανάλυσης κινδύνου. Στόχος του είναι να προσδιορίσει τι εκείνος θεωρεί κατάλληλα και επαρκή ελεγκτικά τεκμήρια, σύμφωνα με τις συνθήκες και τα δεδομένα του υποκείμενου θέματος. Συνεπακόλουθα, ειδικά για τους ελέγχους των οικονομικών καταστάσεων, υιοθετείται μία διαδικασία διαχείρισης του κινδύνου και μέσω αυτής ο ελεγκτικός κίνδυνος μειώνεται σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο. Τελικά, μπορεί να ειπωθεί ότι ο ελεγκτικός κίνδυνος έχει μία αντίστροφη σχέση με το επίπεδο της διασφάλισης.

Η εννοιολογική προσέγγιση του ελεγκτικού κινδύνου των ΔΠΕ φαίνεται ότι είναι θεμελιώδης και στην περίπτωση της μελέτης σε επίπεδο παροχής διασφάλισης και όχι μόνο σε έργα ελέγχου οικονομικών καταστάσεων. Σε λοιπά έργα διασφάλισης είναι αυτονόητο ότι το υποκείμενο θέμα διαφοροποιείται ανάλογα με το ζητούμενο.

Στην υπό συζήτηση μελέτη της IFAC διατυπώνεται η άποψη ότι η διαχείριση του ελεγκτικού κινδύνου διενεργείται μέσω της φύσης και του σκοπού των ελεγκτικών διαδικασιών. Η προσέγγιση αυτή εκλαμβάνεται ως μία κοινά αποδεκτή άποψη. Ο ελεγκτής μειώνει τον ελεγκτικό κίνδυνο εκτελώντας ελεγκτικές διαδικασίες μέχρι να αποκτηθεί επαρκής και κατάλληλη τεκμηρίωση, για κάθε ουσιώδη ελεγκτικό στόχο, προκειμένου να διατυπωθεί η ελεγκτική γνώμη ότι οικονομικές καταστάσεις δεν περιέχουν ουσιώδη λάθη.

Περαιτέρω σημειώνεται ότι, θα μπορούσε να είναι αποδεκτή η άποψη ότι η ελεγκτική διαδικασία στο σύνολό της συνδέεται με την διαδικασία συλλογής τεκμηρίων και ότι σε όλες τις φάσεις ενός ελέγχου ιστορικής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης ο ελεγκτής αναλαμβάνει «προσπάθειες των εργασιών» προς αυτή την κατεύθυνση. Στο σημείο αυτό έχει σημασία να διευκρινιστεί ότι, ο υιοθετούμενος στην μελέτη όρος «*προσπάθεια εργασιών*» έχει μία ευρύτερη έννοια από αυτή που συνήθως υιοθετείται στη σύγχρονη εφαρμοσμένη ελεγκτική (βλέπε επίσης στη συνέχεια).

Η τελευταία σχετίζεται στενά με τη συλλογή τεκμηρίων, η οποία και υπόκειται στον διαχωρισμό της εφαρμογής της μεταξύ της φάσης του σχεδιασμού και της φάσης εκτέλεσης του ελεγκτικού έργου, όποτε και λαμβάνει χώρα η κύρια δραστηριότητα συλλογής ελεγκτικών τεκμηρίων. Η περιορισμένη αυτή εννοιολογική προσέγγιση εκλαμβάνει τη φάση εκτέλεσης του ελεγκτικού έργου ή διαφορετικά τη φάση συλλογής τεκμηρίων ως την ουσιώδη φάση σε έναν έλεγχο οικονομικών καταστάσεων.

Εξετάζοντας σε θεωρητικό επίπεδο, τη σχέση μεταξύ του ελεγκτικού κινδύνου και της ληφθείσας στο πλαίσιο του ελέγχου τεκμηρίωσης, προκειμένου να εκφραστεί γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων, η Μελέτη 1 της IFAC, του Ιουνίου 2002, παρουσιάζει μία πρώτη ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα προσέγγιση.

Εφόσον υιοθετηθεί η προσέγγιση αυτή³⁷, μπορούν να εντοπισθούν πολλοί προσδιοριστικοί παράγοντες σχετικοί με τη διασφάλιση, εκτός από τον όγκο της τεκμηρίωσης η οποία έχει συλλεχθεί.

Όσον αφορά στο δεύτερο θέμα ενδιαφέροντος σημειώνεται ότι, στην υπό συζήτηση μελέτη εξηγείται θεωρητικά η προσέγγιση η οποία υιοθετείται από τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου της IFAC, κατά την χρονική στιγμή που δημοσιεύτηκε η μελέτη, (ήτοι τον Ιούνιο του 2002). Συγκεκριμένα αναφέρεται ότι, χρησιμοποιώντας την υφιστάμενη προσέγγιση η οποία υιοθετείται από τα ΔΠΕ της IFAC (Ιούνιος 2002), σχετικά με τους ελέγχους επί οικονομικών καταστάσεων, ο ελεγκτικός κίνδυνος είναι μία συνάρτηση του εγγενούς κινδύνου, του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας και του κινδύνου εντοπισμού.

Ο ελεγκτής προσδιορίζει το επίπεδο του εγγενούς κινδύνου αποκτώντας γνώση σχετικά με την οντότητα και του περιβάλλοντος εντός του οποίου αυτή λειτουργεί. Η IFAC στο σημείο αυτό προχωρά τη θεωρητική προσέγγιση επί των συστατικών του ελεγκτικού κινδύνου εξηγώντας ότι, ενώ ο ελεγκτής δεν είναι σε θέση να επηρεάσει τον εγγενή κίνδυνο, βραχυπρόθεσμα μπορεί να αποκτήσει ελεγκτικά τεκμήρια προκειμένου να τεκμηριώσει ένα μειωμένο επίπεδο κινδύνου εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

Τα ελεγκτικά τεκμήρια τα οποία συλλέγονται στην περίπτωση αυτή αποσκοπούν στην εξέταση της επάρκειας και αποτελεσματικότητας του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της οντότητας και αποκτώνται βάσει δοκιμασιών οι οποίες εκτελούνται επί του σχεδιασμού και της λειτουργίας των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας της οντότητας. Συνεπώς, ο κίνδυνος εντοπισμού παρουσιάζει μία αντίστροφη σχέση με την αποτελεσματικότητα των ελεγκτικών διαδικασιών οι οποίες εκτελούνται από τον ελεγκτή.

Επιπλέον, επεξηγείται ότι ο ελεγκτής μπορεί να εκτιμήσει τον εγγενή κίνδυνο είτε μεμονωμένα είτε συνδυαστικά. Η εκτίμηση αυτή, μαζί με τα αποτελέσματα των αναλυτικών διαδικασιών οδηγούν στην εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την

³⁷ Ότι δηλαδή υπάρχει ένας σαφής διαχωρισμός μεταξύ της φάσης σχεδιασμού και της φάσης συλλογής τεκμηρίωσης («προσπάθεια εργασιών»).

πιθανότητα ύπαρξης ουσιωδών λαθών σε υποκείμενα υπόλοιπα λογαριασμών και ομάδες συναλλαγών. Ο ελεγκτής διαχειρίζεται τον κίνδυνο εντοπισμού, προσδιορίζοντας τη φύση, την έκταση και τον χρόνο των ελεγκτικών διαδικασιών, προκειμένου να πετύχει το αποδεκτό επίπεδο ελεγκτικού κινδύνου.

Επίσης, η εργασία της IFAC παρουσιάζει ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον λόγω του ότι περιλαμβάνει αναφορές σε προηγούμενες μελέτες, σχετικά με τη σημαντική επίπτωση συγκεκριμένων παραγόντων κινδύνου στην εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου (Monroe, 1993 και Haskins και Dirsmith, 1993 και Hermanson, 1993).

Επιπλέον, διαπιστώνεται η ισχυρή σχέση μεταξύ παραγόντων κινδύνου και της εκτίμησης του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του κινδύνων στη φάση του σχεδιασμού του ελεγκτικού έργου (Wright και Bedard, 2000). Επίσης, σημειώνεται η επίδραση της εκτίμησης του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του στον προσδιορισμό των παρεχόμενων επιπέδων διασφάλισης. Οι υπό συζήτηση μελέτες έχουν ως αποκλειστικό αντικείμενο έρευνας τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων. Σημειώνεται ότι, ο μόνος προσδιοριστικός παράγοντας επί των παρεχόμενων επιπέδων διασφάλισης, ο οποίος εξετάζεται συστηματικά από τις εργασίες αυτές, είναι η συλλογή ελεγκτικής τεκμηρίωσης, οριζόμενη ως *«προσπάθεια των εργασιών»*.

Περαιτέρω, δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός ότι από διάφορες εργασίες (οι οποίες αναφέρονται και στη Μελέτη 1 της IFAC), τεκμηριώνεται η όντως αναμενόμενη αντίδραση των ελεγκτών στις μεταβολές του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας. Έτσι, ο υψηλότερος κίνδυνος εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας συνεπάγεται λιγότερο ή καθόλου δοκιμασίες επί των δικλείδων ασφαλείας (testing of controls) και συνεπακόλουθα περισσότερο εκτεταμένες ουσιαστικές διαδικασίες (substantive procedures) (Basu και Wright, 1997 και Brown και Solomon, 1990 και Daniel, 1998 και Waller, 1993).

Ωστόσο, αναγνωρίζεται ότι η αναμενόμενη επίπτωση της εκτίμησης του εγγενούς κινδύνου επί της έκτασης, του χρόνου ή της φύσης των ελεγκτικών διαδικασιών είναι λιγότερο σαφής.

Μέχρι και τον Ιούνιο του 2002, οπότε εκδίδεται και η μελέτη της IFAC δεν φαίνεται να διαπιστώνεται μία ισχυρή σχέση των ελεγκτικών διαδικασιών και του επιπέδου του ελεγκτικού κινδύνου. Ορισμένες έρευνες κατέληξαν σε ιδιαίτερα περιορισμένη σχέση μεταξύ του επιπέδου και των μεταβολών του κινδύνου με τη φύση, τον χρόνο και την έκταση των ελεγκτικών διαδικασιών (Mock και Wright, 1993, 1999). Βάσει της διαπίστωσης αυτής μπορεί να εξαχθεί το εύλογο συμπέρασμα ότι, τα διαμορφωμένα επί θεωρητικής βάσεως μοντέλα ελεγκτικού κινδύνου ενδέχεται να μην αποδίδουν την εφαρμοσμένη ελεγκτική πρακτική.

Σε μία μεταγενέστερη μελέτη πολύ κοντά χρονικά με την μελέτη της IFAC διαφαίνεται ότι οι παράγοντες κινδύνου γενικά δεν συνδέονται με τις μεταβολές στην έκταση των ελεγκτικών διαδικασιών. Ωστόσο, στη μελέτη αυτή εξετάζεται ένα ευρύτερο σύνολο παραγόντων κινδύνου σε σχέση με τις προηγούμενες έρευνες. Τέτοιοι κίνδυνοι είναι ο κίνδυνος ρευστότητας και κερδοφορίας. Στους περιορισμένους αυτούς κινδύνους εντοπίζεται μία σχέση με τη φύση των ελεγκτικών διαδικασιών (Wright και Bedard, 2000).

Με αυτή την προσέγγιση, κίνδυνοι όπως αυτός της ρευστότητας και της κερδοφορίας εξετάζονται γενικά ως μέρος των επιχειρηματικών κινδύνων (business risks). Στην περίπτωση αυτή, ο περιορισμένος αλλά υψηλότερος βαθμός αντίδρασης (ως σχεδιασμός απόκτησης τεκμηρίωσης σχετικά με τους υπό συζήτηση κινδύνους), ενδέχεται να αντανακλάται στην πραγματική αντίληψη του ελεγκτή για αυτούς, κατά την διαμόρφωση της υιοθετούμενης στρατηγικής ελέγχου.

Μία εργασία η οποία στηρίχθηκε σε ένα παρόμοιο πείραμα, περίπου την ίδια περίοδο, συγκέντρωσε τεκμήρια σύμφωνα με τα οποία οι παράγοντες κινδύνου της οντότητας επιδρούν στις αποφάσεις των ελεγκτών σχετικά με τις διαδικασίες τις οποίες θα εκτελέσουν (Houston, 1999).

Περαιτέρω, σε αρκετά παλαιότερη εργασία εξετάζεται η σχέση μεταξύ των εισροών στελεχειακού δυναμικού τόσο σε ποσοτικό επίπεδο όσο και σε επίπεδο μίγματος επαγγελματικής εμπειρίας και εξειδίκευσης και των χαρακτηριστικών ενός δείγματος ελεγκτικών έργων που είχαν εκτελεσθεί από μεγάλη ελεγκτική εταιρεία. Από την εργασία αυτή προέκυψε ότι τόσο το επίπεδο εργατωρών όσο και το μίγμα εμπειρίας και εξειδίκευσης, το οποίο εμπλέκεται στα έργα αυτά είναι σημαντικά

συνδεδεμένο με α) το μέγεθος της οντότητας, β) τον βαθμό πολυπλοκότητας, γ) της μόχλευσης και δ) του εγγενούς κινδύνου. Αντίθετα, δεν συνδέεται με τον βαθμό εμπιστοσύνης επί της επάρκειας και αποτελεσματικότητας των δικλίδων ασφαλείας (Ο' Keefe, 1994). Ορισμένες από αυτές τις μετρήσεις εντοπίζουν τον επιχειρηματικό κίνδυνο της οντότητας και υποδηλώνουν την ύπαρξη μίας σχέσης μεταξύ του επιχειρηματικού κινδύνου της οντότητας και του ελεγκτικού κινδύνου.

2.6 Συμπεράσματα

2.6.1 Η γενική θεωρητική προσέγγιση

Το θεωρητικό πλαίσιο του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου διαμορφώνεται διαχρονικά κυρίως από τα σύγχρονα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου. Η πρακτική εφαρμογή του μοντέλου υλοποιείται μέσω των μεθοδολογιών των ελεγκτικών γραφείων. Ωστόσο, εντοπίζονται σημαντικά προβλήματα, τόσο θεωρητικά, όσο και στην εφαρμογή του στην πράξη, καθώς και στην κατανόηση των σχετικών οδηγιών τις οποίες περιλαμβάνουν τα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου.

Το μοντέλο ελεγκτικού κινδύνου διαμορφώνει κυρίως δύο στρατηγικές ελέγχου, τη συστηματική και την άμεση. Με βάση την εννοιολογική προσέγγιση του μοντέλου, όπως αυτή καταγράφεται στα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου και τα Πρότυπα Ελέγχου των ΗΠΑ, επιχειρείται μία εκτίμηση του κινδύνου του ουσιώδους λάθους (σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων και ισχυρισμών), προκειμένου να προσδιορισθεί το επιθυμητό επίπεδο κινδύνου εντοπισμού. Η προσέγγιση αυτή εκφράζεται με την πολλαπλασιαστική σχέση των δύο (ή τριών) μεταβλητών του μοντέλου. Η εκτίμηση των επιμέρους κινδύνων μπορεί να είναι ποσοτική ή ποιοτική με μία κλίμακα βαθμονόμησης τριών βαθμίδων.

Σε όλες τις αναφορές σχετικά με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου από επαγγελματικά πρότυπα δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στο «ουσιώδες μέγεθος» και στη σύνδεσή του με τον ελεγκτικό κίνδυνο.

Στη βιβλιογραφία και την εφαρμοσμένη ελεγκτική πρακτική καταγράφονται πέντε (5) μοντέλα ελεγκτικού κινδύνου. Τα μοντέλα αυτά, πέραν των διαφορετικών προσεγγίσεων που πρεσβεύει το κάθε ένα ξεχωριστά παρουσιάζουν σημαντικά πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα. Αυτά συνοψίζονται στα εξής:

- Κατά την εφαρμογή τους και τα πέντε μοντέλα διατυπώνονται σε απλή μορφή και χρησιμοποιούνται κατά την ολοκλήρωση της ελεγκτικής διαδικασίας.
- Παρέχουν μία γενική αντίληψη για τον ελεγκτικό κίνδυνο και τους συστατικούς του κινδύνους, χωρίς όμως να προσφέρουν μία μέθοδο εκτίμησης των κινδύνων.
- Υποστηρίζουν ότι κανένας από τους κινδύνους δεν είναι ίσος με το μηδέν.
- Είναι σχεδιασμένα να εκφράζουν ένα συστατικό κίνδυνο μέσα από άλλους και να προσδιορίζουν τον σκοπό των ελεγκτικών διαδικασιών και δοκιμασιών καθώς επίσης και τον βαθμό σημαντικότητας.
- Προσδιορίζουν τους συστατικούς κινδύνους χωρίς όμως να αναφέρονται στις μεταξύ τους σχέσεις.
- Με εξαίρεση το ABREMA, δεν διατυπώνουν μία ξεκάθαρη άποψη ότι ο ελεγκτικός κίνδυνος και κάθε ένας από τους συστατικούς του κινδύνους θα πρέπει να επαναξιολογείται, όχι μόνο σε επίπεδο υπολοίπου λογαριασμού και κατηγορία συναλλαγών, αλλά σε κάθε φάση υλοποίησης της ελεγκτικής διαδικασίας.

(Robertson, 1990, O' Reilly, 1990, Arens και Loebbecke, 1997 και ABREMA, 1996).

Από τους πέντε τύπους μοντέλων ελεγκτικού κινδύνου τα οποία εντοπίζονται στη διεθνή βιβλιογραφία, μόνο το Κλασσικό Μοντέλο ελεγκτικού κινδύνου εξετάζεται στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας. Μπορεί να υποστηριχθεί ότι η πρώτη κωδικοποίηση του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου εντοπίζεται στα Πρότυπα Ελέγχου των ΗΠΑ, αν και δεν γίνεται μέσω μίας ρητής αναφοράς σε αυτό.

Το Ελεγκτικό Πρότυπο 47, «Ελεγκτικός Κίνδυνος και Ουσιώδες Μέγεθος στην εκτέλεση ενός ελέγχου», το οποίο εκδόθηκε το 1983 είναι η πρώτη επίσημη αναφορά του μοντέλου σε μορφή πολύ κοντινή με αυτή που γνωρίζουμε σήμερα.

Μεταγενέστερα, έχουν γίνει αρκετές και σημαντικές τροποποιήσεις στα σχετικά επαγγελματικά Πρότυπα Ελέγχου των ΗΠΑ. Στόχος των διαρκών αναμορφώσεων, των σχετικών με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου προτύπων, είναι η επίτευξη του μέγιστου δυνατού βαθμού συμβατότητας στους ελέγχους των οικονομικών καταστάσεων των οντοτήτων δημόσιου και ιδιωτικού ενδιαφέροντος.

Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια βασική επιδίωξη ήταν και η συμβατότητα σε διεθνές επίπεδο με τα ΔΠΕ της IFAC («αποσαφηνισμένα πρότυπα»). Από τη μελέτη της υφιστάμενης μορφής του μοντέλου όπως αυτό αναφέρεται στα επαγγελματικά Πρότυπα Ελέγχου των ΗΠΑ και των σχετικών οδηγιών εφαρμογής, προκύπτει ότι σήμερα και οι δύο προαναφερθέντες στόχοι έχουν επιτευχθεί.

2.6.2 Οι έννοιες και σχέσεις των μεταβλητών

Τα σχετικά με τον ελεγκτικό κίνδυνο Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου της IFAC έχουν υποστεί σημαντικές τροποποιήσεις από το 1980 μέχρι και τη δημοσίευση του έτους 2012. Οι τροποποιήσεις αυτές αφορούν τόσο στο θεωρητικό σκέλος της προσέγγισης των συστατικών του ελεγκτικού κινδύνου, όσο και στις οδηγίες εφαρμογής σχετικά με την εκτίμηση των συστατικών κινδύνων, τον σχεδιασμό του ελεγκτικού έργου και την σύνδεση των ελεγκτικών διαδικασιών με τους υπό εκτίμηση κινδύνους.

Μέχρι και το έτος 2003, τα ΔΠΕ προσεγγίζουν το μοντέλο με τρεις μεταβλητές, τόσο στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων όσο και σε επίπεδο ισχυρισμών. Από το 2004 και μετά υιοθετείται η προσέγγιση των δύο κατ' αρχήν μεταβλητών, οι οποίες σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης μπορούν αναλυθούν περαιτέρω σε δύο επιμέρους συστατικούς κινδύνους.

Σήμερα, τα ΔΠΕ αποδέχονται για τον ελεγκτικό κίνδυνο την ίδια θεωρητική εννοιολογική πλατφόρμα με αυτή των επαγγελματικών Προτύπων Ελέγχου των ΗΠΑ. Αυτό ισχύει, τόσο όσον αφορά την εννοιολογική και θεωρητική προσέγγιση του μοντέλου και των συστατικών του κινδύνων, όσο και σχετικά με τις οδηγίες εφαρμογής (εξαιρουμένων των όποιων διαφορών μπορεί να διαμορφώνονται λόγω του πλαισίου του Sarbanes – Oxley Act για τις οντότητες του δημοσίου ενδιαφέροντος).

Από την μελέτη των μεταβολών των σχετικών με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου ΔΠΕ δεν εντοπίζεται καμία ρητή αναφορά στις σχέσεις μεταξύ των συστατικών κινδύνων. Επίσης, αντίθετα με τα επαγγελματικά Πρότυπα Ελέγχου των ΗΠΑ, δεν διαπιστώνεται καμία αναφορά στην πολλαπλασιαστική σχέση των μεταβλητών. Ωστόσο, σημειώνεται ότι ο εγγενής κίνδυνος και ο κίνδυνος εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας μπορούν να εκτιμηθούν ως δύο μεμονωμένοι κίνδυνοι ή ως ένας συνενωμένος κίνδυνος (κίνδυνος ουσιώδους λάθους σε επίπεδο ισχυρισμών).

Η προσέγγιση αυτή, η οποία αρχικά δίνεται ως επεξήγηση, υιοθετείται πλήρως από το έτος 2004 και μετά ως βασική αρχή προσέγγισης του μοντέλου. Στον υφιστάμενο βασικό ορισμό αναφέρεται πλέον ρητά ότι ο ελεγκτικός κίνδυνος αποτελεί μία συνάρτηση δύο καταρχάς συστατικών κινδύνων, του κινδύνου ουσιώδους λάθους και του κινδύνου εντοπισμού. Επιπλέον, επεξηγείται ότι ο ελεγκτικός κίνδυνος υφίσταται τόσο σε επίπεδο οικονομικών καταστάσεων στο σύνολό τους όσο και σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης, ανά υπόλοιπο λογαριασμού, κατηγορίας συναλλαγών και γνωστοποίησης. Σε αυτό το επίπεδο προσέγγισης του κινδύνου ουσιώδους λάθους δίνεται η δυνατότητα ο κίνδυνος αυτός να αναλυθεί σε δύο επιμέρους κινδύνους, τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας. Ιδιαίτερη ανάπτυξη οδηγίων διαπιστώνεται και σχετικά με το «ουσιώδες μέγεθος».

Όσον αφορά την προσέγγιση αναφορικά με τις σχέσεις των μεταβλητών του μοντέλου, τα ΔΠΕ δεν περιέχουν σαφείς οδηγίες σχετικά με αυτές. Ωστόσο, τα πρότυπα εξηγούν ότι για ένα δεδομένο επίπεδο ελεγκτικού κινδύνου, το αποδεκτό επίπεδο του κινδύνου εντοπισμού ακολουθεί μία αντίστροφη τάση ως προς τους κινδύνους του ουσιώδους λάθους.

Επιπλέον, η ιστορική μελέτη του θεωρητικού πλαισίου των ΔΠΕ δεν εντοπίζει αναφορές ή έστω οδηγίες σχετικά με το αποδεκτό επίπεδο ελεγκτικού κινδύνου. Ο προσδιορισμός του αποδεκτού επιπέδου του ελεγκτικού κινδύνου επαφίεται αποκλειστικά στην επαγγελματική κρίση του ελεγκτή. Με την άποψη αυτή συμφωνεί και ο Χ. Καζατζής (2006).

Όσον αφορά την μεθοδολογία προσέγγισης της εκτίμησης του κινδύνου του ουσιώδους λάθους είναι ότι ο κίνδυνος αυτός μπορεί να εκφραστεί με ποσοτικούς όρους, όπως ποσοστά, ή μη ποσοτικούς όρους. Τα ΔΠΕ επισημαίνουν ότι είναι περισσότερο σημαντική η κατάλληλη εκτίμηση του κινδύνου, παρά η προσέγγιση που θα ακολουθηθεί. Είναι σαφές ότι τα ΔΠΕ της IFAC δεν παρέχουν οδηγίες σχετικά με τη μεθοδολογία εκτίμησης των συστατικών κινδύνων του μοντέλου. Επίσης, δεν προσδιορίζουν εάν η προσέγγιση θα πρέπει να είναι ποσοτική ή ποιοτική.

Περαιτέρω, από την ιστορική αναδρομή στα σχετικά με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου ΔΠΕ, δεν μπορεί να υποστηριχθεί σε καμία περίπτωση ότι η πολλαπλασιαστική σχέση των μεταβλητών του μοντέλου (η οποία αναφέρεται ρητά στα επαγγελματικά Πρότυπα Ελέγχου των ΗΠΑ μέχρι και το AU – 312) υποδηλώνει και ανεξαρτησία των μεταβλητών αυτών. Η υπόθεση της ανεξαρτησίας των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου είναι μάλλον θέμα συζήτησης σύμφωνα με την προσέγγιση της θεωρίας των πιθανοτήτων, η οποία όμως δεν καλύπτεται από τη συγκεκριμένη εργασία.

Στην εφαρμοσμένη ελεγκτική πρακτική δεν είναι μάλλον δόκιμο να υποστηριχθεί ότι οι μεταβλητές του μοντέλου εκτιμούνται ανεξάρτητα στο πλαίσιο σχεδιασμού ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων. Στο πλαίσιο αυτό κινούνται και οι απόψεις του A. Yardley (1989), ο οποίος προσεγγίζει τη φύση των σχέσεων των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου μελετώντας τα επαγγελματικά Πρότυπα Ελέγχου των ΗΠΑ μέχρι και τον Απρίλιο του 1988.

Ο ισχυρισμός αυτός ενισχύεται και από το γεγονός ότι από τα ΔΠΕ δίνεται ιδιαίτερη έμφαση στη σύνδεση των ελεγκτικών διαδικασιών (οι οποίες αντανακλούν την προσέγγιση ελαχιστοποίησης του κινδύνου εντοπισμού) και των εκτιμημένων κινδύνων (οι οποίοι συνδέονται με τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους).

Οι εργασίες, οι οποίες έχουν δημοσιευθεί σχετικά με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου και τους συστατικούς του κινδύνους μπορούν να διακριθούν χρονικά σε τρεις περιόδους. Η πρώτη περίοδος δημοσιεύσεων καλύπτει τη δεκαετία του 1970. Η δεύτερη περίοδος αφορά τις δεκαετίες 1980 και 1990 και η τελευταία εκτείνεται από το έτος 2000 και μέχρι και σήμερα.

2.6.3 Εγγενής και επιχειρηματικός κίνδυνος

Και στην περίπτωση του εγγενούς κινδύνου, όπως και στην περίπτωση του κινδύνου του ουσιώδους λάθους, εντοπίζονται εξωτερικοί και εσωτερικοί παράγοντες οι οποίοι τον επηρεάζουν. Μελετώντας τον εγγενή κίνδυνο, συνδυαστικά με τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους, μπορεί να ειπωθεί ότι οι παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους και δεν αφορούν στο σύστημα του εσωτερικού ελέγχου της οντότητας, είναι παράγοντες εγγενούς κινδύνου.

Περαιτέρω είναι αρκετά κοινή η προσέγγιση ότι η εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου σχετίζεται σημαντικά και με το ελεγκτικό γραφείο αυτό καθαυτό, καθώς και την ποιότητα του ελεγκτικού προσωπικού. Από τη μελέτη όλων των προσεγγίσεων επί των παραγόντων, οι οποίοι επηρεάζουν τον εγγενή κίνδυνο, φαίνεται ότι είναι κοινή η διαπίστωση ότι το επιχειρηματικό περιβάλλον και οι οικονομικές συνθήκες έχουν σημαντική επίπτωση στον εγγενή κίνδυνο.

Τα τελευταία χρόνια διαπιστώνεται ότι δίνεται ιδιαίτερη έμφαση από τα ΔΠΕ της IFAC στον επιχειρηματικό κίνδυνο και στη σύνδεσή του με τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους και στα δύο επίπεδα προσέγγισης. Την ίδια περίοδο, δίνεται επίσης ιδιαίτερη έμφαση στην ανάπτυξη προτύπων και οδηγιών αναφορικά με την εφαρμογή του μοντέλου στο σχεδιασμό του ελεγκτικού έργου και τη διασύνδεση με τις ελεγκτικές διαδικασίες σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης.

Λοιποί παράγοντες που εντοπίζονται σε αρκετές θεωρητικές προσεγγίσεις είναι η πολυπλοκότητα του λογιστικού πλαισίου σύμφωνα με το οποίο συντάσσονται οι οικονομικές καταστάσεις, η πολυπλοκότητα των λογιστικών επιμετρήσεων και ο βαθμός της σχετικής με αυτές αβεβαιότητα, οι συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη, η απάτη, καθώς και ο κλάδος και τα χαρακτηριστικά των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.

Οι παράγοντες οι οποίοι εντοπίζονται στη σχετική βιβλιογραφία μπορεί να έχουν διάχυτη επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις ή η επίπτωσή τους μπορεί να περιορίζεται σε συγκεκριμένους λογαριασμούς και ισχυρισμούς διοίκησης. Οι λογαριασμοί και οι σχετικοί με αυτούς ισχυρισμοί διοίκησης δεν έχουν όλοι τον ίδιο βαθμό ευαισθησίας στο λάθος.

Ιδιαίτερα σημαντική είναι και η διαπίστωση ότι ο εγγενής κίνδυνος και ο κίνδυνος των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας δεν είναι ανεξάρτητοι. Εφαρμόζοντας τα αποτελέσματα της επισκόπησης στη σχετική βιβλιογραφία στην υφιστάμενη κατάσταση της Ελληνικής οικονομίας μπορεί να ειπωθεί ότι, η υφεσιακή κατάσταση της οικονομίας, έχοντας ως άμεση συνέπεια τη συρρίκνωση της επιχειρηματικότητας στην πλειονότητα των επιχειρηματικών κλάδων, διαμορφώνει σημαντικούς επιμέρους (εγγενείς) κινδύνους.

Οι κίνδυνοι αυτοί μπορεί να έχουν διάχυτες επιπτώσεις επί των οικονομικών καταστάσεων των επιχειρηματικών μονάδων και μάλιστα άμεσα συνδεδεμένες με την εφαρμογή της αρχής της συνέχισης δραστηριότητας για τη σύνταξη των καταστάσεων αυτών. Μπορεί όμως να συνδέονται και με συγκεκριμένους λογαριασμούς για συγκεκριμένους ισχυρισμούς διοίκησης.

2.6.4 Κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας

Αναφορικά με τον κίνδυνο εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, καταγράφεται ότι ένας υψηλότερος ή χαμηλότερος κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας διαμορφώνει ένα υψηλότερο ή χαμηλότερο επίπεδο ουσιώδους λάθους ανά ισχυρισμό διοίκησης και λογαριασμό. Οι παράγοντες οι οποίοι οριοθετούν τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας σχετίζονται άμεσα και σημαντικά με το περιβάλλον των δικλίδων. Το περιβάλλον των δικλίδων διαμορφώνεται σημαντικά και από την εταιρική διακυβέρνηση σε ανώτατο επίπεδο διοίκησης της οντότητας.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, είναι εύλογα αναμενόμενο ότι τα αποτελέσματα του ελεγκτή σχετικά με την επάρκεια και αποτελεσματικότητα του συστήματος του εσωτερικού ελέγχου της ελεγχόμενης οντότητας θα πρέπει να σχετίζονται με τις ελεγκτικές διαδικασίες οι οποίες θα εκτελεσθούν, προκειμένου να αποκτηθούν επαρκή και κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια, επί των οποίων θα βασισθεί η γνώμη του για τις οικονομικές καταστάσεις. Ωστόσο, προηγούμενες έρευνες καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι αυτό μάλλον δεν μπορεί να αποδειχθεί όταν το σύστημα εσωτερικού ελέγχου έχει αξιολογηθεί ως ανεπαρκές ή αναποτελεσματικό (Gin Chong, Reader και G. Vinten, 1996, Thompson και Ward, 1992, Mayper και λοιποί, 1989 και Coakley και Loebbecke, 1985).

Τέλος, σε προηγούμενη σχετική εργασία διατυπώνεται η άποψη της ανεξαρτησίας μεταξύ των απειλών - κινδύνων επί των εσωτερικών δικλίδων και της εκτίμησης του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας επί ισχυρισμών της διοίκησης και τον σκοπό των ελεγκτικών διαδικασιών (P. Carmona Ibanez, 2008).

Εκτενής αναφορά για το θεωρητικό πλαίσιο του εγγενούς κινδύνους και του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας γίνεται στο Κεφάλαιο 4 στη συνέχεια.

2.6.5 Κίνδυνος εντοπισμού

Αναφορικά με τον κίνδυνο εντοπισμού, ο κίνδυνος αυτός αφορά στην αποτυχία της ελεγκτικής εργασίας να εντοπίσει ουσιώδη λάθη στις οικονομικές καταστάσεις, ενώ υπάρχουν. Αναπόφευκτα, η αποτυχία της ελεγκτικής διαδικασίας και ως εκ τούτου η αύξηση του κινδύνου εντοπισμού, έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του ελεγκτικού κινδύνου.

Ο κίνδυνος εντοπισμού ελαχιστοποιείται με την εκτέλεση των κατάλληλων ουσιαστικών διαδικασιών (ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες και δοκιμασίες των λεπτομερειών σε κατηγορίες συναλλαγών, υπόλοιπα λογαριασμών και γνωστοποιήσεις).

Με τις ουσιαστικές διαδικασίες ο ελεγκτής επιδιώκει να συλλέξει επαρκή και κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια, τα οποία θα του αποφέρουν εύλογη διασφάλιση προκειμένου να εκφράσει την επαγγελματική του γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων. Η εμπειρία που δίνει η εφαρμοσμένη ελεγκτική πρακτική οδηγεί στο συμπέρασμα ότι ο συνδυασμός ουσιαστικών διαδικασιών (ειδικά όταν στον συνδυασμό συμπεριλαμβάνονται αναλυτικές ουσιαστικές διαδικασίες) οδηγεί στην απόκτηση υψηλότερου επιπέδου διασφάλισης.

Τα σύγχρονα επαγγελματικά πρότυπα και οι μεθοδολογικές πρακτικές προσαρμόζουν τις ελεγκτικές διαδικασίες στους ελεγκτικούς στόχους ανά λογαριασμό με την προσέγγιση των ισχυρισμών της διοίκησης. Με την προσέγγιση αυτή επιχειρείται η επίτευξη του μέγιστου βαθμού αποτελεσματικότητας του ελεγκτικού έργου ως προς τη συλλογή επαρκών και κατάλληλων ελεγκτικών τεκμηρίων. Ωστόσο, σύμφωνα με προηγούμενη έρευνα, η επιτυχία της προσέγγισης

αυτής εξαρτάται από μία σειρά συγκεκριμένων παραγόντων. Ένας από τους παράγοντες αυτούς είναι και η μεταβολής της εκτίμησης του κινδύνου για ένα λογαριασμό (Waller, 1993).

Εκτενής αναφορά για το θεωρητικό πλαίσιο του κινδύνου εντοπισμού γίνεται στο Κεφάλαιο 5 στη συνέχεια.

2.6.6 Σύνοψη διαπιστώσεων μέχρι και το 1979

Μέχρι και το 1979 οι σημαντικότερες διαπιστώσεις και απόψεις οι οποίες καταγράφονται σε δημοσιεύσεις είναι:

- Τα μοντέλα τα οποία αναφέρονται σε μελέτες μέχρι τα τέλη της δεκαετίας του 1970 προσεγγίζονται θεωρητικά, χωρίς όμως να εξετάζονται οι επιπτώσεις της εφαρμογής τους στη πράξη (Gin Chong, Reader και Vinten, 1996).
- Η εφαρμογή των προσεγγίσεων οι οποίες εξετάζονται από τις μελέτες της δεκαετίας του 1970 περιορίζεται μόνο στη φάση του σχεδιασμού του ελέγχου, χωρίς να επεκτείνονται στα στάδια της αξιολόγησης των ελεγκτικών τεκμηρίων (Gin Chong, Reader και Vinten, 1996).
- Οι ελεγκτές τείνουν να εστιάζουν την προσοχή τους κυρίως σε περιοχές υψηλού βαθμού εγγενούς κινδύνου. Ωστόσο, είναι αναμενόμενο οι επιχειρηματικές μονάδες να εισάγουν σφιχτές εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας στις περιοχές οι οποίες εκλαμβάνονται ως περιοχές με «ΥΨΗΛΟ» εγγενή κίνδυνο (Leslie και λοιποί, 1979 και Skerratt και Woodhead, 1992 και Gin Chong, Reader και Vinten, 1996).

2.6.7 Σύνοψη διαπιστώσεων 1980 - 1990

Τα κυριότερα συμπεράσματα των μελετών των δεκαετιών 1980 και 1990 συνοψίζονται στα εξής:

- Εντοπίζονται ανακολουθίες μεταξύ του θεωρητικού πλαισίου το οποίο διαμορφώνεται από τα επαγγελματικά πρότυπα της ελεγκτικής (κυρίως στην Αμερική, Αυστραλία και Καναδά) και της εφαρμοσμένης ελεγκτικής πρακτικής (Cushing και Loebbecke, 1983, Daniel, 1988, Jiambalvo και Waller, 1984 και Strawser, 1991).

- Καταγράφονται σημαντικές επιφυλάξεις για τις σχέσεις ανεξαρτησίας μεταξύ του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας στο κατά το SAS 37 μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου (Cushing και Loebbecke, 1983).
- Το κατά SAS 37 μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου ενδέχεται να εκθέσει τον ελεγκτή σε ένα υψηλότερο επίπεδο απόλυτου κινδύνου ύπαρξης ουσιώδους λάθους στις οικονομικές καταστάσεις, από αυτό που αυτός θα αποδέχονταν ως αποδεκτό (Cushing και Loebbecke, 1983).
- Το κατά SAS 37 μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου δεν παρέχει καμίας μορφής οδηγίες σχετικά με τη συνάθροιση των επιμέρους εκτιμήσεων κινδύνου οι οποίες διενεργούνται σε επίπεδο λογαριασμών και κατηγοριών συναλλαγών, σε έναν ενιαίο κίνδυνο ο οποίος εφαρμόζεται επί του συνόλου των οικονομικών καταστάσεων (Cushing και Loebbecke, 1983).
- Το κατά SAS 37 μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου εξετάζει μόνο τον κίνδυνο δειγματοληψίας (και τον κίνδυνο σφάλματος τύπου β, θεωρώντας ότι ο κίνδυνος της μη δειγματοληψίας είναι επιλέξιμος (Cushing και Loebbecke, 1983).
- Το κατά SAS 37 μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου δεν είναι επαρκές στην εξέταση οικονομικών παραγόντων, όπως αυτό του κόστους του ελεγκτικού έργου ή των επιπτώσεων ενδεχόμενου λάθους (Cushing και Loebbecke, 1983).
- Το κατά SAS 37 μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου θα πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο ως εργαλείο σχεδιασμού, ιδίως για τον προσδιορισμού του κατάλληλου επιπέδου του κινδύνου δειγματοληψίας για τις δοκιμασίες λεπτομερειών και όχι ως ένα μοντέλο εκτίμησης του ελεγκτικού κινδύνου (Cushing και Loebbecke, 1983).
- Είναι αδύνατο να εκτιμηθεί ο κίνδυνος των δικλείδων ασφαλείας ανεξάρτητα από τον εγγενή κίνδυνο. Αυτό μάλλον οφείλεται στις σχέσεις αλληλεξάρτησης των δύο κινδύνων, καθώς και στην πολυπλοκότητα και την αξιοπιστία του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της ελεγχόμενης οντότητας (Graham, 1985).
- Η πολλαπλασιαστική σχέση των μεταβλητών του μοντέλου μπορεί τελικά να μην αντανακλά ένα γνωστικό πλαίσιο συνδυασμού των συστατικών κινδύνων και της

διαδικασίας ελεγκτικής τεκμηρίωσης (Jiambavlo και Waler, 1984 και Daniel, 1988).

- Η χρήση του μοντέλου θα μπορούσε να οδηγήσει σε υποεκτίμηση του ελεγκτικού κινδύνου (Kinney, 1983 και 1989).
- Διατυπώνεται και μία άλλη διάσταση του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου, αυτής των «γνωστικών ικανοτήτων». Σύμφωνα με τη διάσταση αυτή το μοντέλο προσεγγίζεται ως ένα πρόβλημα «λήψεως αποφάσεων».
- Το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου είναι καθαρά εννοιολογικό και δίνει ελάχιστες πληροφορίες σχετικά με το εάν και το πώς τα διάφορα συστατικά του κινδύνου μπορούν να επιμετρηθούν (AICPA, 1992).
- Η χρήση του μοντέλου δεν αποσκοπεί στο να αποτελέσει ένα μαθηματικό τύπο ο οποίος θα περιλαμβάνει όλους τους παράγοντες που μπορεί να επιδρούν στον προσδιορισμό των μεμονωμένων συστατικών του κινδύνου (AICPA 1992, AU 350.48).
- Ο ελεγκτής μπορεί να εκτελέσει μεμονωμένες ή συνδυασμένες εκτιμήσεις του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας (AICPA 1992, AU 312.24).
- Δεν προσδιορίζεται η σχέση μεταξύ του ελεγκτικού κινδύνου και της έννοιας της «πιθανότητας». Θα πρέπει να σημειωθεί ότι, μελετώντας τα επαγγελματικά πρότυπα της Αμερικής το 1992, φαίνεται ότι ο όρος «πιθανότητα» δεν εμφανίζεται σε διάφορα κεφάλαια που σχετίζονται άμεσα με τον ελεγκτικό κίνδυνο (AICPA, 1992). Ωστόσο, αναφορά γίνεται στο μέγιστο επίπεδο κινδύνου δικλείδων ασφαλείας, το οποίο ορίζεται ως η «μέγιστη πιθανότητα» να μην προβλεφθεί ή εντοπισθεί ένα λάθος από το σύστημα εσωτερικού ελέγχου της ελεγχόμενης οντότητας.
- Η ενδεδειγμένη χρήση του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου απαιτεί τα συστατικά του κινδύνου να προσδιορίζονται ως εξαρτώμενοι κίνδυνοι (Morton και Felix, 1991).
- Χρησιμοποιώντας τους κανόνες συνδυασμού, όπως αυτοί παρουσιάζονται στα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου, μπορεί να καταλήξει κανείς στην εκτέλεση

ανεπαρκών δοκιμασιών επί λεπτομερειών, προκειμένου να πετύχει τον επιδιωκόμενο συνολικό ελεγκτικό κίνδυνο (Kinney 1989, 1992; Cushing και Lobbecke, 1983, Dusenbury, Reimers και Wheeler, 2000).

- Είναι συζητήσιμο εάν και κατά πόσο θα πρέπει να αποδίδεται στο μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου λογική ακρίβεια (Waller, 1993).
- Εάν δεν υφίσταται εγγενής κίνδυνος τότε δεν προκύπτει ουσιώδες λάθος στις οικονομικές καταστάσεις. Ο εγγενής κίνδυνος συνδέεται άμεσα με τη φύση της επιχειρηματικής δραστηριότητας της οντότητας και του περιβάλλοντος στο οποίο αυτή λειτουργεί. Ουσιώδες λάθος μπορεί να προκύψει σε όλους τους τύπους των επιχειρήσεων. Φυσικά, η έκταση της εμφάνισης και το επίπεδό του διαφέρει ανά περίπτωση (Leslie και λοιποί (1979), Kinney (1989), Sennetti (1990) και Skerratt και Woodhead (1992)).
- Τα προγράμματα ελέγχου όντως διαφέρουν σημαντικά μεταξύ των περιπτώσεων οι οποίες εξετάζονται πειραματικά. Αυτό, φαίνεται ότι συμβαίνει λόγω των διαφορών στις μεταβλητές του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας (Quadackers, 1996, Mock και Turner, 1981, Kaplan, 1985, Bedard και Wright, 1994).
- Οι ανεξάρτητοι ελεγκτές παρουσιάζουν μία σταθεροποιημένη συμπεριφορά στην ανάπτυξη των προγραμμάτων ελέγχου (Joyce και Biddle, 1981, Wright, 1988), χωρίς όμως να διευκρινίζεται εάν η συμπεριφορά αυτή είναι επαρκής ή αποτελεσματική.
- Οι λόγοι οι οποίοι υπερισχύουν για τις αναθεωρήσεις των προγραμμάτων ελέγχου σχετίζονται με τις αλλαγές στην ποιότητα του συστήματος εσωτερικού ελέγχου και των σχετικών δικλίδων ασφαλείας, καθώς και στα ευνοϊκά αποτελέσματα προηγούμενων ελέγχων (Bedard, 1989).
- Τα επαγγελματικά Πρότυπα Ελέγχου των ΗΠΑ απεικονίζουν τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας με ένα παράδοξο τρόπο (Haskins και Dirsmith, 1993).

- Δεν είναι απολύτως ξεκάθαρη η γενική αντίληψη του ρόλου του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου στη διεκπεραίωση ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων.
- Δεν φαίνεται να είναι σαφές εάν το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου αποτελεί, αυστηρά και μόνο, ένα εργαλείο σχεδιασμού του ελεγκτικού έργου.
- Διαπιστώνεται σημαντική διακύμανση των παραγόντων κινδύνου μεταξύ των ελεγχόμενων οντοτήτων, καθώς και μεταξύ των παραγόντων του ελεγκτικού κινδύνου ανά πελάτη (Quadackers, T. Mock και S. Maijoor, 1996).
- Αντίστοιχα διαπιστώνεται σημαντική διακύμανση στις μεταβλητές του ελεγκτικού κινδύνου, η οποία διαπιστώνεται και διαχρονικά (Quadackers, T. Mock και S. Maijoor, 1996).
- Τα προγράμματα ελέγχου διαφέρουν σημαντικά μεταξύ των ελεγχόμενων οντοτήτων και σε ένα μικρότερο βαθμό διαχρονικά (Quadackers, T. Mock και S. Maijoor, 1996).
- Η μεταβλητότητα της εκτίμησης των παραγόντων του ελεγκτικού κινδύνου διαχρονικά είναι υψηλότερη από τη διαχρονική μεταβλητότητα των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου (Quadackers, T. Mock και S. Maijoor, 1996).
- Ένα πλαίσιο αποφάσεων, βασισμένο στην Μπαεϋνσιανή προσέγγιση (στο οποίο οι συστατικοί κίνδυνοι στο σύνολό τους είναι εξαρτώμενοι και προσδιορίζονται σειριακά), αποτελούν τις φυσιολογικές προδιαγραφές του μοντέλου. Επίσης, αυτή είναι μία περισσότερο συντηρητική προσέγγιση στην επιλογή δοκιμασιών επί λεπτομερειών κατηγοριών συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (Dusenbury, R. B., Reimers, J. L., και Wheeler, S. W, 2000 και Cusshing και Loebbecke, 1983, Mc Cray, 1984 και Smieliauskus, 1985, 1989).

2.6.8 Σύνοψη διαπιστώσεων 1990 - 2000

Στη δεκαετία του 1990, σημαντική είναι και η εργασία του W. Waller (1993) στην οποία διατυπώνεται μία διαφορετική άποψη από αυτή που κατά κόρον εκφράζεται στις δημοσιεύσεις της προηγούμενης δεκαετίας. Στη συγκεκριμένη μελέτη καταγράφεται η θέση ότι η σχέση του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας δεν είναι σημαντική. Με τις απόψεις του W. Waller (1993) συμφωνούν και G. Shailer, M. Wade, R. Willet και K. Yap (1998), οι οποίοι υποστηρίζουν τον ισχυρισμό ότι ο εγγενής κίνδυνος και ο κίνδυνος των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας εκτιμώνται από τους ελεγκτές ανεξάρτητα. Ωστόσο, τα συμπεράσματα της συγκεκριμένης έρευνας θα πρέπει να εξετάζονται με προσοχή, δεδομένου του περιορισμένου μεγέθους και της σύνθεσης του δείγματος.

2.6.9 Σύνοψη διαπιστώσεων 2000 - 2014

Από το έτος 2000 καταγράφονται συνοπτικά τα εξής:

- Διαπιστώνεται μία σημαντική θετική σχέση των εκτιμήσεων του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Messier και Austen, 2000).
- Ξεχωριστές δοκιμασίες επί δικλίδων ασφαλείας είναι χρήσιμες όταν εστιάζουν σε ουσιώδεις διαδικασίες παρά όταν χρησιμοποιούνται για την εκτίμηση του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας (Blokdiijk, 2004).
- Διαπιστώνεται μία σημαντική ανωμαλία αναφορικά με τον ελεγκτικό κίνδυνο, μεταξύ της ελεγκτικής και λογιστικής βιβλιογραφίας. Έχει δε την άποψη ότι, η ανωμαλία αυτή επιφέρει σημαντικές συνέπειες επί της εγκυρότητας της επαγγελματικής κρίσης του ελεγκτή, σε μία εποχή μάλιστα που χαρακτηρίζεται από ένα ραγδαία εξελισσόμενο περιβάλλον αναφορών ιστορικής χρηματοοικονομικής πληροφόρησης («Λογιστικός Κίνδυνος») (Smieliauskas, 2007).
- Οι ελεγκτές δεν είναι πρόθυμοι στο να προσεγγίσουν ξεχωριστά τον εγγενή κίνδυνο από τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας. Αυτό δεν συμβαίνει στην περίπτωση κατά την οποία ο ελεγκτής προσδοκά ότι θα επιτύχει

περισσότερο αποτελεσματική εκτίμηση του ελεγκτικού κινδύνου στο σύνολό του (Ritchie και E. Khorwatt, 2007).

- Δεν είναι ξεκάθαρη η συμμετοχή του μοντέλου στον τελικό προσδιορισμό του χρόνου, της φύσης και του εύρους των ελεγκτικών διαδικασιών που θα πρέπει να εκτελεσθούν. Διατυπώνεται μάλιστα και η άποψη ότι το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου χρησιμοποιείται κυρίως για εννοιολογικούς σκοπούς (Spector, 2007).

Τη δεκαετία του 2000 σημαντική είναι και η έρευνα των R. Dusenbury, J. Reimers και S. Wheeler (2000), σύμφωνα με τους οποίους τα συστατικά του ελεγκτικού κινδύνου εκτιμώνται ως εξαρτημένες μεταβλητές.

Τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης εργασίας είναι συνεπή με αυτά της έρευνας των C. Brown και I. Solomon (1990, 1991) και των M. Maletta και T. Kida (1993). Ωστόσο, βρίσκονται σε αντίθεση με τα αποτελέσματα της μελέτης του W. Waller (1993), ειδικά όσον αφορά στις επιπτώσεις της εκτίμησης του εγγενούς κινδύνου επί του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

Επίσης, οι R. Dusenbury, J. Reimers και S. Wheeler (2000) διαπιστώνουν ότι η σχέση μεταξύ του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των αναλυτικών διαδικασιών δεν είναι σημαντική. Η άποψη αυτή φαίνεται να μην είναι συμβατή με τα ευρήματα της μελέτης των D. Hirst και L. Koonce (1996).

Ίσως να μην είναι άτοπος ο ισχυρισμός ότι, σήμερα οι δημοσιεύσεις των δεκαετιών 1970 και 1980 δεν είναι ιδιαίτερα επίκαιρες. Μία τέτοια άποψη θα μπορούσε να βασίζεται, αφενός στις σημαντικές αλλαγές στα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου (σε διεθνές επίπεδο) από το 1970 μέχρι και σήμερα και αφετέρου στη δραματική αλλαγή του περιβάλλοντος του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων, ειδικά κατά την τελευταία δεκαετία.

Οι σημαντικότερες διαπιστώσεις των δημοσιεύσεων της εικοσαετίας αυτής στηρίζονται σημαντικά στο μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου όπως καταγράφεται στα επαγγελματικά Πρότυπα Ελέγχου των ΗΠΑ. Οι έρευνες αυτές εστιάζουν σημαντικά στη μελέτη της πολλαπλασιαστικής φύσης του μοντέλου και στη ανεξαρτησία των μεταβλητών.

Ως εκ τούτου, οι εργασίες της περιόδου 1970 – 1989 έχουν θέσει τη βάση των κυριότερων προβληματισμών σχετικά με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου, πολλοί από τους οποίους παραμένουν μέχρι και σήμερα αναπάντητοι.

Περαιτέρω, οι απόψεις οι οποίες διατυπώνονται στις εργασίες της δεκαετίας του 1990 (αλλά και της δεκαετίας του 1980) εστιάζουν ιδιαίτερα: στην ανεξαρτησία των συστατικών κινδύνων β) στο γεγονός ότι αγνοείται ο μη δειγματοληπτικός κίνδυνος και γ) στην υπόθεση της ανεξαρτησίας που οδηγεί σε μη συντηρητικούς υπολογισμούς και εκτιμήσεις κινδύνων (Cusshing και Loebbecke, 1983, Mc Cray, 1984, Smieliauskus, 1985, 1989, Kinney, 1989, 1992, Sennetti, 1990 και Morton και Felix, 1990).

Οι εργασίες οι οποίες δημοσιεύονται από το έτος 2000 αναφέρονται στο μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου βάσει ενός πλαισίου επαγγελματικών προτύπου ελέγχου, το οποίο πλέον έχει λάβει μία σημαντικά «αποσαφηνισμένη μορφή». Παρόλα αυτά διαπιστώνεται ότι, οι προβληματισμοί σχετικά με την ανεξαρτησία της εκτίμησης των μεταβλητών του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας και η σχέση των εκτιμήσεων αυτών με τη φύση, τον χρόνο και την έκταση του ελεγκτικού έργου, παραμένουν.

Τέλος, μετά από άνω των τριάντα (30) ετών εφαρμογή του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου στους ελέγχους των οικονομικών καταστάσεων, οι ακαδημαϊκοί και επαγγελματίες του κλάδου δεν φαίνεται να εναποθέτουν ιδιαίτερο βαθμό εμπιστοσύνης στη χρήση του μοντέλου ως εργαλείου μέτρησης του ελεγκτικού κινδύνου.

Στη διεθνή βιβλιογραφία καταγράφονται και οι σχετικές με το θέμα θέσεις της IFAC οι οποίες διατυπώνονται σε μελέτη η οποία δημοσιεύθηκε το έτος 2002, αλλά και συμπεράσματα συναφών εργασιών σχετικά με το υπό εξέταση θέμα.

Συνοπτικά, οι σημαντικότερες θέσεις οι οποίες σημειώνονται στη μελέτη της IFAC του 2002 είναι οι εξής:

- Ο κίνδυνος εντοπισμού παρουσιάζει μία αντίστροφη σχέση με την αποτελεσματικότητα των ελεγκτικών διαδικασιών οι οποίες εκτελούνται από τον ελεγκτή.
- Ο ελεγκτής μπορεί να εκτιμήσει τον εγγενή κίνδυνο είτε μεμονωμένα είτε συνδυαστικά.
- Η εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου, μαζί με τα αποτελέσματα των αναλυτικών διαδικασιών, οδηγούν στην εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με την πιθανότητα ύπαρξης ουσιωδών λαθών, σε υποκείμενα υπόλοιπα λογαριασμών και ομάδες συναλλαγών.
- Σημειώνεται σημαντική επίπτωση συγκεκριμένων παραγόντων κινδύνου στην εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου.
- Διαπιστώνεται ισχυρή σχέση μεταξύ παραγόντων κινδύνου και της εκτίμησης του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του κινδύνων, στη φάση του σχεδιασμού του ελεγκτικού έργου.
- Σημειώνεται η επίδραση της εκτίμησης του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του στον προσδιορισμό των παρεχόμενων επιπέδων διασφάλισης.
- Είναι αναμενόμενη η αντίδραση των ελεγκτών στις μεταβολές του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας.
- Υψηλότερος κίνδυνος εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας συνεπάγεται λιγότερες ή καθόλου δοκιμασίες επί των δικλείδων ασφαλείας και συνεπακόλουθα περισσότερο εκτεταμένες ουσιαστικές διαδικασίες.
- Δεν διαφαίνεται μία ισχυρή σχέση των ελεγκτικών διαδικασιών και του επιπέδου του ελεγκτικού κινδύνου.
- Διαπιστώνεται περιορισμένη σχέση μεταξύ του επιπέδου και των μεταβολών του κινδύνου με τη φύση, τον χρόνο και την έκταση των ελεγκτικών διαδικασιών. Η διαπίστωση αυτή συνεπάγεται ότι τα διαμορφωμένα επί

θεωρητικής βάσεως μοντέλα ελεγκτικού κινδύνου ενδέχεται να μην αποδίδουν την εφαρμοσμένη ελεγκτική πρακτική.

- Οι παράγοντες κινδύνου γενικά δεν συνδέονται με τις μεταβολές στην έκταση των ελεγκτικών διαδικασιών.
- Εντοπίζονται ειδικοί κίνδυνοι, όπως αυτός της ρευστότητας και της κερδοφορίας, οι οποίοι εξετάζονται γενικά ως μέρος των επιχειρηματικών κινδύνων και τις αντιδράσεις των ελεγκτών στους κινδύνους αυτούς.
- Διαπιστώνεται επίδραση των παραγόντων της οντότητας στις αποφάσεις των ελεγκτών σχετικά με τις διαδικασίες τις οποίες θα εκτελέσουν.
- Διαπιστώνεται συσχέτιση του χρόνου του ελεγκτικού έργου και της εμπειρίας του ελεγκτικού προσωπικού με συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του ελεγκτικού έργου συμπεριλαμβανομένου και του εγγενούς κινδύνου.
- Υπάρχει σχέση του επιχειρηματικού κινδύνου της ελεγχόμενης οντότητας και του ελεγκτικού κινδύνου.

Οι διαπιστώσεις τις συγκεκριμένης μελέτης αποκτούν περισσότερο ενδιαφέρον όταν εξετάζονται συνδυαστικά με τα αποτελέσματα των ερευνών, τα οποία αναλύονται ανωτέρω. Πάντως, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι θέσεις αυτές δικαιολογούν τα ΔΠΕ της IFAC, όπως διαμορφώνονται από το 2003 και μετά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1 Βασικό και ερευνητικό μοντέλο

3.1.1 Διαγραμματική απεικόνιση του βασικού μοντέλου

Το θεωρητικό πλαίσιο αναφέρεται στις αλληλεξαρτήσεις μεταξύ των μεταβλητών, οι οποίες φαίνεται να ενσωματώνονται στην δυναμική ενός υπό εξέταση θέματος. Ως θεωρητικό πλαίσιο για τη συγκεκριμένη έρευνα ορίζεται η θεωρητική πλατφόρμα υποστήριξης του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του, βάσει των ΔΠΕ της IFAC. Όπως εξηγήθηκε στο Κεφάλαιο 2 η πλατφόρμα αυτή προσδιορίζεται ως «μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου».

Το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου όπως περιγράφεται στο SAS No 47 (AICPA 1984) αποτελεί ένα επιβοήθημα αποφάσεων, το οποίο αναλύει την γενική εκτίμηση του κινδύνου σε επιμέρους συστατικά κινδύνου, τα οποία χρησιμοποιούνται ως εισροές στο μοντέλο (Jiambalvo και Waller, 1984). Η προσέγγιση αυτή είναι απολύτως συμβατή και με το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου, όπως αυτό προσεγγίζεται από τα ΔΠΕ της IFAC.

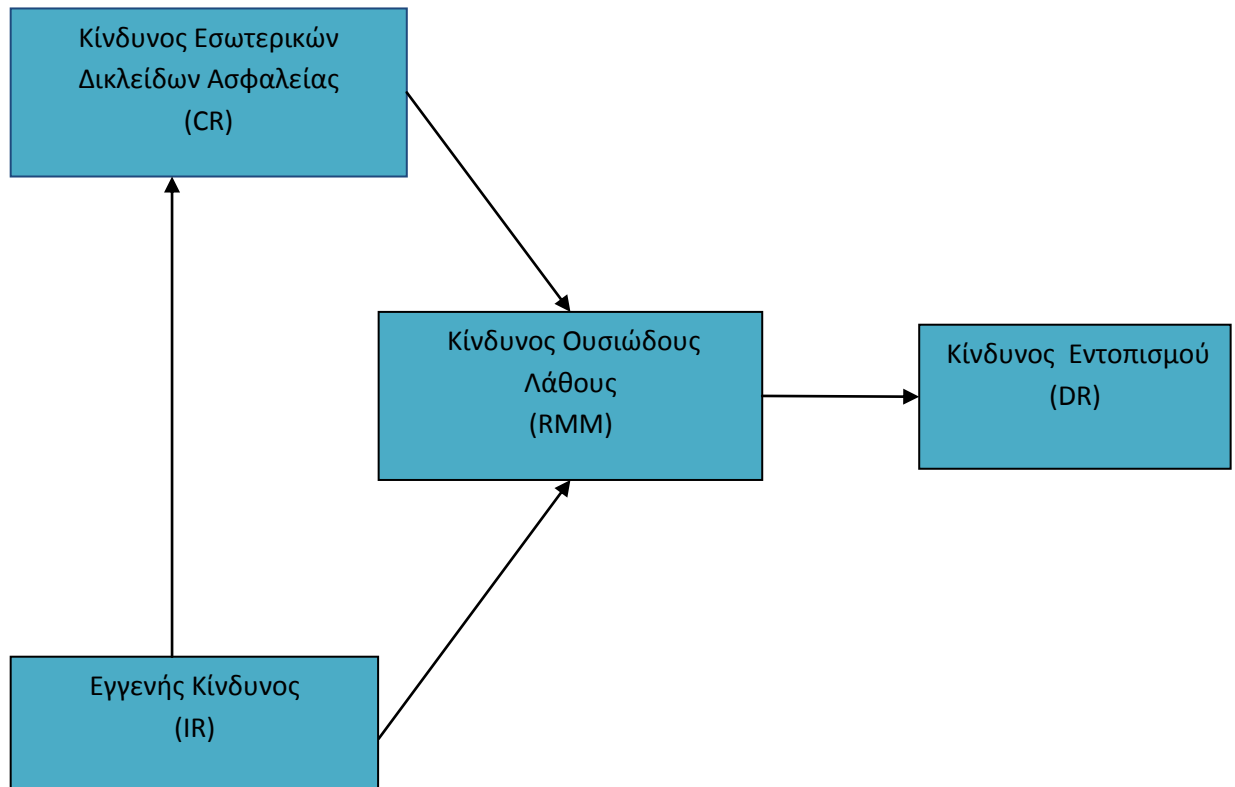
Η ανάπτυξη του εν λόγω θεωρητικού πλαισίου υποστηρίζει τις υποθέσεις σχετικά με τις σχέσεις των μεταβλητών, καθώς και τον έλεγχο των σχέσεων αυτών (στην προκειμένη περίπτωση μεταξύ των συστατικών κινδύνων), προκειμένου να ενισχυθεί η κατανόηση της δυναμικής του υπό εξέταση θέματος (Sekaran, 1992).

Σε πρώτο στάδιο, διαμορφώνεται μία πρώτη διαγραμματική απεικόνιση των (υπό εξέταση) κύριων μεταβλητών³⁸ του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου (βασικό μοντέλο) και των μεταξύ τους σχέσεων, η οποία βασίζεται εξ' ολοκλήρου στην προσέγγιση των Διεθνών Προτύπων Ελέγχου (IAASB, 2012).

³⁸ Σύμφωνα με την U. Sekaran (1992) ως «μεταβλητή» ορίζεται οτιδήποτε το οποίο θα μπορούσε να πάρει διάφορες ή διαφορετικές τιμές.

Οι κύριες μεταβλητές και το βασικό μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου απεικονίζονται διαγραμματικά στο Σχήμα 1 που ακολουθεί:

Σχήμα 1: Βασικό μοντέλο ελεγκτικού κινδύνου

Στην ανωτέρω σχηματική απεικόνιση του μοντέλου παρουσιάζεται ένα διάγραμμα διαδρομών (path diagram), το οποίο εμφανίζει δύο χαρακτηριστικές ιδιότητες. Η πρώτη αφορά στην παρουσίαση των τεσσάρων (4) κύριων μεταβλητών του μοντέλου, οι οποίες ανά περίπτωση αντιστοιχούν στους επιμέρους συστατικούς κινδύνους («εγγενής κίνδυνος», «κίνδυνος εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας», «κίνδυνος ουσιώδους λάθους» και «κίνδυνος εντοπισμού»). Η δεύτερη ιδιότητα αφορά στη διασύνδεση των προαναφερθέντων μεταβλητών μεταξύ τους, η οποία προσδιορίζει τις προς μελέτη σχέσεις, προκειμένου να απεικονιστεί το πώς επηρεάζει η μία την άλλη.

Το διάγραμμα του ανωτέρω σχήματος προϋποθέτει ότι, αφενός μπορεί να γίνει μία ποιοτική ή ποσοτική προσέγγιση των υπό εξέταση μεταβλητών και αφετέρου ότι μπορεί να υπολογιστεί με ποιον τρόπο οι μεταβλητές αυτές μπορούν να παίξουν ρόλους αιτιών και αποτελεσμάτων στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας.

3.1.2 Διαγραμματική απεικόνιση του αναμορφωμένου μοντέλου

Η συγκεκριμένη εργασία προσεγγίζει το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου με τη χρήση ενός ευρύτερου ερευνητικού μοντέλου, το οποίο αναπτύχθηκε για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας και ο σχεδιασμός του οποίου είναι αποτέλεσμα της επισκόπησης της βιβλιογραφίας που καταγράφεται στο προηγούμενο Κεφάλαιο.

Στη φάση αυτή, το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου, που αρχικά καταγράφηκε στο πρώτο στάδιο (Σχήμα 1), ενισχύθηκε με οκτώ (8) επιπλέον μεταβλητές. Η εξέταση και μέτρηση των νέων μεταβλητών κρίθηκε ότι είναι απαραίτητη για τους σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας. Το νέο αναμορφωμένο μοντέλο διατηρεί τις δύο ιδιότητες του μοντέλου το οποίο απεικονίζεται στο Σχήμα 1 ανωτέρω. Στην περίπτωση όμως του αναμορφωμένου μοντέλου οι υπό εξέταση μεταβλητές είναι δώδεκα (12), ενώ συνεπακόλουθα έχει αυξηθεί και ο αριθμός των διασυνδέσεων μεταξύ τους.

Η πρώτη νέα μεταβλητή αφορά στο «ουσιώδες μέγεθος». Το «ουσιώδες μέγεθος» χρησιμοποιείται αρχικά στη φάση του σχεδιασμού ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, προκειμένου να προσδιορισθεί το εύρος του ελεγκτικού έργου. Εννοιολογικά αφορά στη σημαντικότητα ενός ποσού, μίας συναλλαγής ή μίας απόκλισης, στις οικονομικές καταστάσεις μίας οντότητας.

Εκτός από την προσθήκη της νέας μεταβλητής του «ουσιώδους μεγέθους», το μοντέλο που απεικονίζεται διαγραμματικά στο Σχήμα 1, ενισχύεται και με άλλες επτά (7) μεταβλητές οι οποίες αφορούν σε συγκεκριμένες ομάδες ελεγκτικών διαδικασιών.

Όσον αφορά στις υπόλοιπες επτά (7) νέες μεταβλητές διευκρινίζεται ότι:

- Η μεταβλητή «ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες», αφορά σε κατηγορία ελεγκτικών διαδικασιών οι οποίες εκτελούνται κατά την κύρια φάση υλοποίησης του ελεγκτικού έργου, με σκοπό την απόκτηση επαρκών και κατάλληλων ελεγκτικών τεκμηρίων, σύμφωνα με την υιοθετούμενη στρατηγική ελέγχου και τα προγράμματα ελέγχου που έχουν σχεδιαστεί.

Η μεταβλητή «ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες» αφορά σε ουσιαστικές ελεγκτικές διαδικασίες σχετικές με την αξιολόγηση χρηματοοικονομικών πληροφοριών, μέσω της μελέτης αληθοφανών σχέσεων μεταξύ χρηματοοικονομικών και μη χρηματοοικονομικών δεδομένων και εκτελούνται για τον εντοπισμό ουσιωδών σφαλμάτων σε επίπεδο ισχυρισμών.

Οι ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες περιλαμβάνουν επίσης τη διερεύνηση, η οποία είναι απαραίτητη για τις διαπιστούμενες διακυμάνσεις ή σχέσεις που δεν είναι συνεπείς με άλλες σχετικές πληροφορίες ή διαφέρουν από τις προβλεφθείσες αξίες κατά ένα ορισθέν σημαντικό ποσό (IFAC, 2012 και ΕΛΤΕ, 2010).

- Η μεταβλητή «δοκιμασίες επί λεπτομερειών», αφορά σε δοκιμασίες οι οποίες εκτελούνται σε επίπεδο κατηγοριών συναλλαγών, υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων, προκειμένου να συλλεχθούν κατάλληλα και επαρκή ελεγκτικά τεκμήρια, ως αποτέλεσμα της υλοποίησης των προγραμμάτων ελέγχου που έχουν καταρτισθεί.

Κατά το σχεδιασμό των δοκιμασιών επί λεπτομερειών, η έκταση των δοκιμασιών εξετάζεται συνήθως με όρους μεγέθους του δείγματος. Ωστόσο, άλλα ζητήματα είναι επίσης σχετικά, συμπεριλαμβανομένου του εάν είναι πιο αποτελεσματικό να χρησιμοποιούνται άλλα επιλεγμένα μέσα δοκιμασίας.

Ανάλογα με τις περιστάσεις, ο ελεγκτής μπορεί να αποφασίσει ότι: α) η εκτέλεση μόνο ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών θα είναι αρκετή ώστε να μειώσει τον ελεγκτικό κίνδυνο σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο, β) μόνο οι δοκιμασίες επί λεπτομερειών είναι κατάλληλες και γ) ένας συνδυασμός

ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών και δοκιμασιών επί λεπτομερειών είναι ο πλέον κατάλληλος ως αντίδραση στους εκτιμώμενους κινδύνους.

Οι ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες είναι γενικά περισσότερο εφαρμοστές σε μεγάλους όγκους συναλλαγών που τείνουν να είναι προβλέψιμες διαχρονικά. Ο σχεδιασμός των δοκιμασιών επί λεπτομερειών σχετίζεται με τη φύση του κινδύνου ανά ισχυρισμό της διοίκησης και λογαριασμό.

Επειδή η εκτίμηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους λαμβάνει υπόψη τις εσωτερικές δικλείδες, η έκταση των ουσιαστικών διαδικασιών μπορεί να χρειαστεί να αυξηθεί όταν τα αποτελέσματα από τις δοκιμασίες επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας δεν είναι ικανοποιητικά. Ωστόσο, η αύξηση της έκτασης μιας ελεγκτικής διαδικασίας είναι ενδεδειγμένη μόνο εάν η ελεγκτική διαδικασία αυτή καθαυτή είναι σχετική με τον συγκεκριμένο κίνδυνο.

Κατά το σχεδιασμό δοκιμασιών επί λεπτομερειών, η έκταση των δοκιμασιών εξετάζεται συνήθως με όρους μεγέθους του δείγματος. Ωστόσο, άλλα ζητήματα είναι επίσης σχετικά, περιλαμβανομένου του εάν είναι πιο αποτελεσματικό να χρησιμοποιούνται άλλα επιλεγμένα μέσα δοκιμασίας (IFAC, 2012 και ΕΛΤΕ, 2010).

- Η μεταβλητή των «δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας», αφορά σε δοκιμασίες σχεδιασμένες για την αξιολόγηση της λειτουργικής αποτελεσματικότητας των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας της οντότητας, στην αποτροπή ή τον εντοπισμό και τη διόρθωση ουσιωδών σφαλμάτων σε επίπεδο ισχυρισμών (IFAC, 2012 και ΕΛΤΕ, 2010).
- Οι τέσσερις (4) νέες μεταβλητές: «ελεγκτικές διαδικασίες σχετικά με τις λογιστικές εκτιμήσεις», «ελεγκτικές διαδικασίες σχετικά με συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη», «ελεγκτικές διαδικασίες σχετικά με τα ουσιώδη λάθη που οφείλονται σε απάτη³⁹» και «ελεγκτικές διαδικασίες σχετικά τη συνέχιση της δραστηριότητας της οντότητας», αφορούν σε ειδικές ελεγκτικές εργασίες που

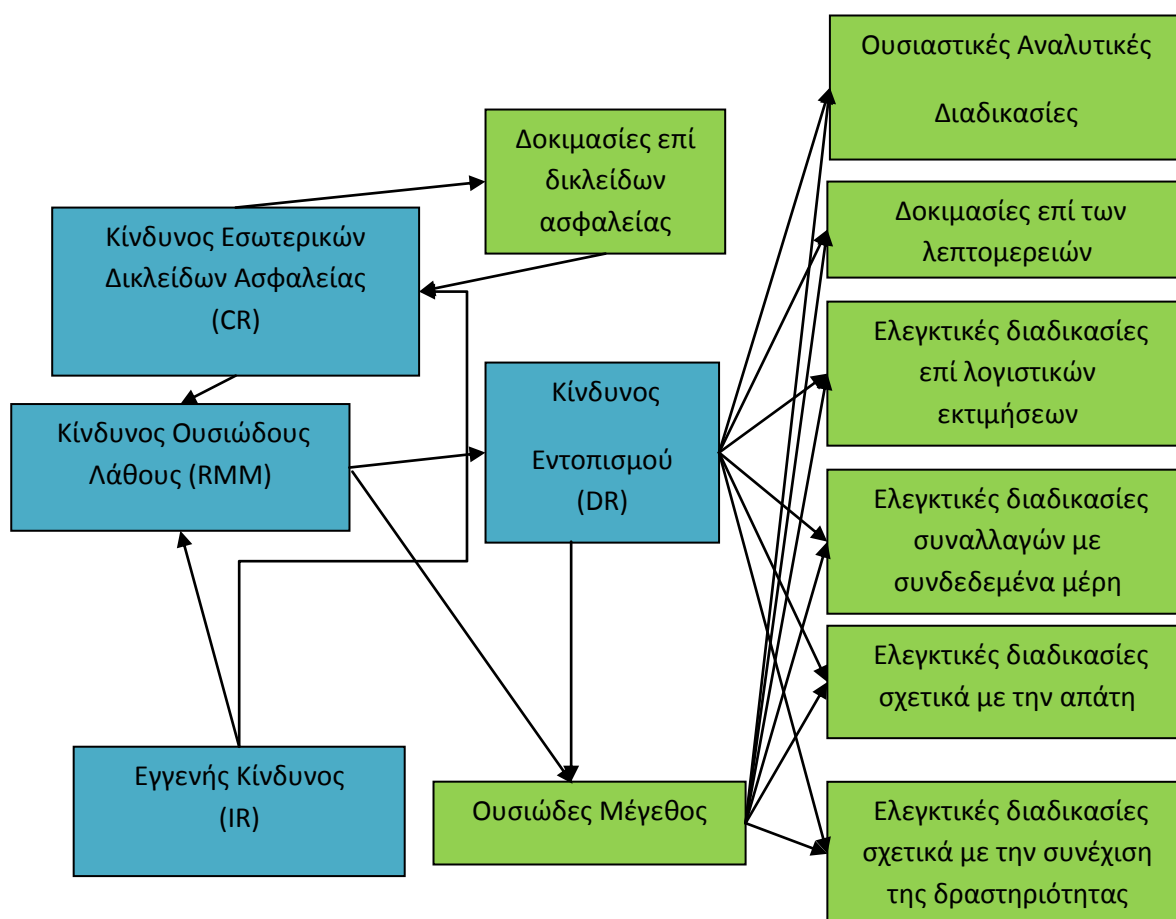
³⁹ Σκόπιμα ουσιώδη λάθη στις οικονομικές καταστάσεις, τα οποία οφείλονται σε α) κατάχρηση περιουσιακών στοιχείων (misappropriation of assets) και β) απατηλή χρηματοοικονομική αναφορά (fraudulent financial reporting).

εκτελούνται στα εν λόγω αντικείμενα και αποτελούν σημαντικές ομάδες ελεγκτικών διαδικασιών, ως αντανάκλαση της εκτίμησης του κινδύνου εντοπισμού.

Συνεπακόλουθα, οι τέσσερις (4) νέες μεταβλητές, ως αντιδράσεις του ελεγκτή στους εκτιμώμενους κινδύνους⁴⁰, παρουσιάζουν ιδιαίτερα σημαντικό ενδιαφέρον αναφορικά με την ευαισθησία τους ως προς την εκτίμηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους.

Μετά την προσθήκη των οκτώ (8) νέων εννοιών μεταβλητών προκύπτει ένα δεύτερο αναμορφωμένο μοντέλο του οποίου η σχηματική απεικόνιση παρουσιάζεται κατωτέρω:

Σχήμα 2: Δεύτερο αναμορφωμένο μοντέλο

⁴⁰ ΔΠΕ 330, (IFAC, 2012)

Η ανωτέρω σχηματική απεικόνιση καταδεικνύει την άμεση επίπτωση των συγκεκριμένων οκτώ (8) νέων μεταβλητών («ουσιώδες μέγεθος», «ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες», «δοκιμασίες επί λεπτομερειών», «δοκιμασίες επί δικλείδων ασφαλείας», «ελεγκτικές διαδικασίες σχετικά με τις λογιστικές εκτιμήσεις», «ελεγκτικές διαδικασίες σχετικά με συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη», «ελεγκτικές διαδικασίες σχετικά με τα ουσιώδη λάθη που οφείλονται σε απάτη» και «ελεγκτικές διαδικασίες σχετικά τη συνέχιση της δραστηριότητας της οντότητας»), επί της εκτίμησης του κινδύνου εντοπισμού.

Η επίπτωση αυτή, όπως αντανακλάται στην έκταση της εκτέλεσης των συγκεκριμένων ομάδων ελεγκτικών διαδικασιών (βλέπε σχετικά στο προηγούμενο Κεφάλαιο), οι οποίες ενσωματώνονται ως μεταβλητές στο αναμορφωμένο μοντέλο, είναι αποτέλεσμα της εκτίμησης του κινδύνου εντοπισμού, δεδομένου ενός αποδεκτού ελάχιστου επιπέδου ελεγκτικού κινδύνου ($DR = \frac{AR}{RMM}$).

3.1.3 Διαγραμματική απεικόνιση του τελικού ερευνητικού μοντέλου

Ακολουθώντας την μεθοδολογία των R. Dusenbury, J. Reimers και S. Wheeler, (2000)⁴¹, στη σχηματική απεικόνιση που παρουσιάζεται στο Σχήμα 2 προστίθενται τρεις (3) επιπλέον (ανεξάρτητες) μεταβλητές.

Η προσέγγιση αυτή στηρίζεται σε μία ευρεία θεωρητική βάση, η οποία διαμορφώνεται από σχετικές ερευνητικές εργασίες (Colbert, 1987, Dirsmith και Haskins, 1991, Waller και Zimbelman 1997, Marden και λοιποί, 1997, Libby και λοιποί, 1985, Houghton και Fogarty, 1991, Janell και Wright, 1991).

Οι μεταβλητές οι οποίες χρησιμοποιούνται από τους Dusenbury, Reimers και Wheeler (2000), στο πλαίσιο εκπόνησης του πειράματός τους σχετικά με τις σχέσεις των συστατικών κινδύνων του μοντέλου, είναι :

1. Το «περιβάλλον κινδύνων της ελεγχόμενης οντότητας».
2. Τα «αποτελέσματα του ελέγχου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας».
3. Την «ευαισθησία του λογαριασμού στο λάθος».

⁴¹ Για την σχετική εργασία έγινε ειδική αναφορά στο Κεφάλαιο 2 της παρούσας.

Η ενσωμάτωση των μεταβλητών που χρησιμοποιούνται από τους Dusenbury, Reimers και Wheeler, (2000) στο βασικό μοντέλο που εξετάζεται στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας κρίνεται σκόπιμη και ιδιαιτέρως χρήσιμη.

Μετά την ενσωμάτωση και των τριών (3) νέων μεταβλητών, διαμορφώνεται το τελικό μοντέλο της έρευνας, στο οποίο καταγράφεται και το σύνολο των μεταξύ τους αλληλεξαρτήσεων, οι οποίες τελικά θα εξετασθούν από την έρευνα.

Η ενσωμάτωση των τριών (3) νέων μεταβλητών γίνεται ως εξής:

- Για τους σκοπούς της έρευνας, η μεταβλητή «περιβάλλον κινδύνων» της ελεγχόμενης οντότητας περιλαμβάνει τους εξωγενείς παράγοντες του επιχειρηματικού και ευρύτερου οικονομικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα. Το σύνολο των παραγόντων αυτών (οι οποίοι αποτελούν το συνολικό περιβάλλον κινδύνων του επιχειρηματικού και ευρύτερου οικονομικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα) έχει μεταβληθεί σημαντικά, λόγω της οικονομικής κρίσης που βιώνει η χώρα τα τελευταία χρόνια.
- Μεταξύ των παραγόντων που καταγράφονται στην βιβλιογραφία ως παράγοντες κινδύνου και οι οποίοι επηρεάζουν τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους, σε συνολικό επίπεδο και σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης, εκτός από τους παράγοντες που σχετίζονται με το επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον, δεν εντοπίζονται κάποιοι άλλοι παράγοντες κινδύνου οι οποίοι παρουσιάζουν σημαντικές μεταβολές πριν και μετά την κρίση.
- Σύμφωνα με τα ανωτέρω, για τους σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας γίνεται δεκτό ότι:

A. Οικονομική Κρίση (OK) = Μεταβολή Επιχειρηματικού και Ευρύτερου Οικονομικού Περιβάλλοντος (ΜΕΕΟΠ)

και

B. ΜΕΕΟΠ = Μεταβολή Επιχειρηματικού Κινδύνου
Συνεπώς

Γ. OK = MEK

- Η μελέτη της ευαισθησίας του κινδύνου ουσιώδους λάθους, στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων, πραγματοποιείται μόνο ως προς τη μεταβολή του επιχειρηματικού και ευρύτερου οικονομικού περιβάλλοντος λόγω της οικονομικής κρίσης (εφόσον όπως εξηγήθηκε οι λοιποί παράγοντες κινδύνου δεν παρουσιάζουν ουσιώδεις μεταβολές). Η μεταβολή αυτή εξετάζεται με τη μεταβλητή «περιβάλλον κινδύνων» (η οποία ταυτίζεται με τον συνολικό επιχειρηματικό κίνδυνο), και προστίθεται στο μοντέλο ως ανεξάρτητη μεταβλητή.
- Η μελέτη της ευαισθησίας του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, (ήτοι η εξέταση της ευαισθησίας του κινδύνου ουσιώδους λάθους), σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης ανά υπόλοιπο λογαριασμού, κατηγορία συναλλαγών και γνωστοποίηση, γίνεται μόνο ως προς τη μεταβολή της ανεξάρτητης μεταβλητής «περιβάλλον κινδύνων» (εφόσον όπως εξηγήθηκε και σε αυτή την περίπτωση οι λοιποί παράγοντες κινδύνου δεν παρουσιάζουν ουσιώδεις μεταβολές).
- Η μεταβλητή «δοκιμασίες επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας», εξετάζεται για τους σκοπούς της έρευνας ως εφαρμογή της συστηματικής στρατηγικής ελέγχου (ή όχι). Αυτό που μελετάται με τη συγκεκριμένη μεταβλητή είναι εάν διαφοροποιήθηκε η στρατηγική ελέγχου πριν και μετά την κρίση. Ενδιαφέρον παρουσιάζει η μέτρηση της μεταβολής αυτής σε συνδυασμό με τη μέτρηση της μεταβολής της εκτίμησης του κινδύνου εντοπισμού.

Διευκρινίζεται ότι η παρούσα έρευνα δεν εξετάζει τη μεταβολή στην αρχική εκτίμηση του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας βάσει των αποτελεσμάτων των δοκιμασιών επί δικλίδων ασφαλείας. Ως εκ τούτου, η έννοια «δοκιμασίες επί δικλίδων ασφαλείας» εντάσσεται στο μοντέλο ως εξαρτημένη και ανεξάρτητη μεταβλητή (ο εννοιολογικός προσδιορισμός της «ανεξάρτητης και εξαρτημένης» μεταβλητής δίνεται στη συνέχεια).

- Η μεταβλητή «ευαισθησία του λογαριασμού στο λάθος», εξετάζεται σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης ανά υπόλοιπο λογαριασμού, κατηγορία συναλλαγών και γνωστοποίηση. Η μεταβλητή αυτή περιλαμβάνει το σύνολο των παραγόντων κινδύνου, οι οποίοι επηρεάζουν τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης και ταυτόχρονα δεν έχουν διάχυτη επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις. Ανάλογα με τις προσεγγίσεις που ακολουθούνται για τον εντοπισμό αυτών των παραγόντων κάποιοι από τους παράγοντες κινδύνου (ειδικά όσον αφορά στον εγγενή κίνδυνο) είναι εξωγενείς και συνδέονται με το επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον (επιχειρηματικός κίνδυνος).

Σημειώνεται ότι οι παράγοντες που σχετίζονται με τον κίνδυνο των δικλείδων ασφαλείας, στην παρούσα εργασία εξετάζονται ξεχωριστά, με την μελέτη συγκεκριμένης μεταβλητής.

Από τους παράγοντες που επηρεάζουν τον εγγενή κίνδυνο, με επίδραση που περιορίζεται επί υπολοίπων λογαριασμών, κατηγοριών συναλλαγών και γνωστοποιήσεων κρίνεται ότι, μόνο εκείνοι οι οποίοι σχετίζονται με το επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον παρουσιάζουν μεταβολές που έχουν ερευνητικό ενδιαφέρον για τη συγκεκριμένη εργασία. Οι μεταβολές αυτές οφείλονται και σε αυτή την περίπτωση στην οικονομική κρίση.

Για τους λοιπούς παράγοντες κινδύνου, που συνδέονται με ισχυρισμούς διοίκησης ανά λογαριασμό, δεν εντοπίζονται σημαντικές μεταβολές στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια. Ως εκ τούτου δεν εξετάζονται στην παρούσα έρευνα.

Η προσέγγιση η οποία υιοθετείται για την ευαισθησία των λογαριασμών στο λάθος εφαρμόζεται σε συγκεκριμένους λογαριασμούς. Ωστόσο, και σε αυτή την περίπτωση, οι λογαριασμοί μελετώνται μόνο ως προς την ευαισθησία τους στο επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον (επιχειρηματικός κίνδυνος), δεδομένου ότι οι λοιποί σχετικοί παράγοντες κινδύνου κρίνεται ότι δεν έχουν μεταβληθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια.

Συνεπώς, για τους σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας εξετάζεται η ευαισθησία των λογαριασμών, ανά ισχυρισμό διοίκησης, μόνο ως προς ένα παράγοντα κινδύνου, τον επιχειρηματικό κίνδυνο. Ως εκ τούτου, η έννοια «ευαισθησία του λογαριασμού στο λάθος» δεν απεικονίζεται διαγραμματικά ως μία ξεχωριστή ανεξάρτητη μεταβλητή αλλά ταυτίζεται με την κύρια μεταβλητή «εγγενής κίνδυνος».

Ωστόσο, ενδέχεται εντός της υπό μελέτη περιόδου να έχουν συμβεί και μεταβολές (π.χ. αλλαγή λογιστικού πλαισίου χρηματοοικονομικών αναφορών, αλλαγές στην πολυπλοκότητα, τον όγκο ή τη φύση συναλλαγών που να επηρεάζουν συγκεκριμένους λογαριασμούς, σημαντικές τεχνολογικές εξελίξεις κ.λ.π.) σε μεμονωμένες περιπτώσεις επιχειρηματικών μονάδων. Οι μεταβολές αυτές ενδέχεται να επηρεάζουν συγκεκριμένους παράγοντες κινδύνου ανά λογαριασμό στις οικονομικές τους καταστάσεις, εκτός από αυτούς που συνδέονται αμιγώς με το επιχειρηματικό και ευρύτερα οικονομικό περιβάλλον. Οι περιπτώσεις αυτές εκτιμάται ότι είναι περιορισμένες και οι επιπτώσεις των μεταβολών αυτών στα αποτελέσματα της έρευνας δεν αναμένεται να είναι σημαντικά.

Προκειμένου να ελαχιστοποιηθεί ο κίνδυνος αλλοίωσης των μετρήσεων από τη χρήση δεδομένων οι οποίες αφορούν σε μεταβολές που οφείλονται σε λοιπούς παράγοντες κινδύνου, εκτός από το επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον, στο ερωτηματολόγιο το οποίο χρησιμοποιήθηκε για την συλλογή δεδομένων δίδονται ειδικές οδηγίες, σύμφωνα με τις οποίες εξηγείται με σαφήνεια ότι οι μεταβολές αυτές δεν εντάσσονται στο ερευνητικό πεδίο και οι ευαισθησία των μεταβλητών εξετάζεται μόνο ως προς το επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον.

- Η μελέτη της μεταβολής των οκτώ (8) νέων μεταβλητών που προστέθηκαν στο δεύτερο αναμορφωμένο μοντέλο (βλέπε σχετικά στην παράγραφο 3.1.2 του παρόντος κεφαλαίου), πριν και μετά την οικονομική κρίση, αφορούν στην εξέταση της ευαισθησίας του κινδύνου εντοπισμού ως αποτέλεσμα των μεταβολών των εκτιμήσεων του κινδύνου ουσιώδους λάθους (που όπως

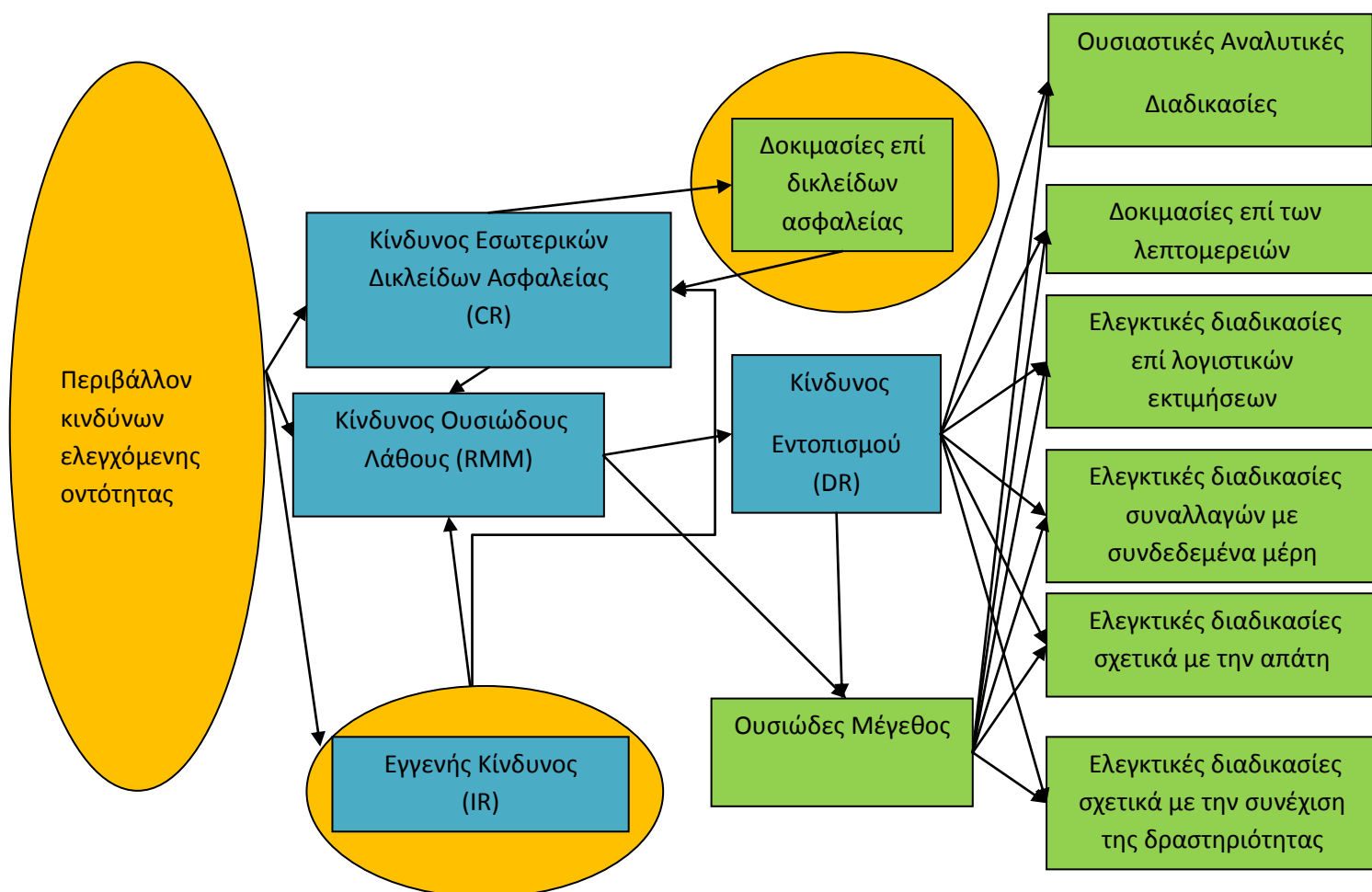
εξηγήθηκε προηγουμένως έχει εξετασθεί και αυτός ως προς την ευαισθησία του στον επιχειρηματικό κίνδυνο).

Τα αποτελέσματα της έρευνας σίγουρα παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την επίπτωση που έχουν στο σύνολο του σχεδιασμού και της εκτέλεσης του ελεγκτικού έργου, αυτό όμως δεν εντάσσεται στον σκοπό της και συνεπακόλουθα και στο εύρος του ερευνητικού πεδίου.

Δεν ενδιαφέρει ερευνητικά για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας η μέθοδος εκτίμησης των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου ή το σύνολο της διαδικασίας σχεδιασμού του ελέγχου, αλλά μόνο το αποτέλεσμα της εκτίμησης, προκειμένου να διαπιστωθεί η ευαισθησία των σχετικών μεταβλητών, άμεσα ή έμμεσα, ως προς μία τρίτη ανεξάρτητη μεταβλητή (επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον).

Σύμφωνα με τα προαναφερθέντα, διαμορφώνεται ένα τρίτο αναμορφωμένο μοντέλο δεκατριών (13) συνολικά υπό εξέταση μεταβλητών⁴², το οποίο αποτελεί και το τελικό μοντέλο που χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας και το οποίο διαγραμματικά απεικονίζεται ως εξής:

⁴² Δύο από τις τρεις νέες μεταβλητές ταυτίζονται με ισάριθμες μεταβλητές του μοντέλου το οποίο παρουσιάζεται στο Σχήμα 2.

Σχήμα 3: Τελικό ερευνητικό μοντέλο

Στο ανωτέρω τρίτο αναμορφωμένο μοντέλο (Σχήμα 3), οι ανεξάρτητες μεταβλητές οι οποίες χρησιμοποιούνται από τους R. Dusenbury, J. Reimers και S. Wheeler, (2000) παρουσιάζονται σε κίτρινο πλαίσιο. Οι κύριες μεταβλητές του βασικού μοντέλου (Σχήμα 1) και οι πρόσθετες μεταβλητές του δεύτερου αναμορφωμένου μοντέλου (Σχήμα 2), εμφανίζονται σε μπλε και πράσινο πλαίσιο αντίστοιχα.

Από την ως άνω σχηματική απεικόνιση φαίνεται ότι:

- Όπως ήδη εξηγήθηκε, η ευαισθησία του λογαριασμού στο λάθος δεν ενσωματώνεται στο μοντέλο ως ξεχωριστή ανεξάρτητη μεταβλητή. Για τους σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας, σε επίπεδο ισχυρισμών, η ευαισθησία του λογαριασμού στο λάθος ταυτίζεται με την κύρια μεταβλητή «εγγενής κίνδυνος».

Το ερευνητικό ενδιαφέρον στη συγκεκριμένη περίπτωση εστιάζεται στη μελέτη της σχέσης των λογαριασμών, ανά ισχυρισμό διοίκησης, με τον επιχειρηματικό κίνδυνο και στο εάν οι μεταβολές της μεταβλητής αυτής επηρεάζουν αντίστοιχα και την εκτίμηση του ελεγκτή για το κίνδυνο του ουσιώδους λάθους σε αυτό το επίπεδο.

- Το περιβάλλον κινδύνων (επιχειρηματικός κίνδυνος) της ελεγχόμενης οντότητας, επιδρά άμεσα στην εκτίμηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους, σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων.
- Το περιβάλλον κινδύνων (επιχειρηματικός κίνδυνος) της ελεγχόμενης οντότητας, επιδρά άμεσα στην εκτίμηση του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας και την εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης.
- Η μεταβλητή «δοκιμασίες επί δικλίδων ασφαλείας», που είχε ενσωματωθεί στο αρχικό μοντέλο και απεικονίζεται και στο Σχήμα 2 ως ανεξάρτητη μεταβλητή, στο νέο μοντέλο είναι ταυτόχρονα και εξαρτημένη μεταβλητή. Αυτό συμβαίνει γιατί επηρεάζεται άμεσα από την εκτίμηση του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας και ταυτόχρονα επηρεάζει άμεσα τον ίδιο κίνδυνο, μέσω των αποτελεσμάτων της.

Στο Σχήμα 3 εμφανίζεται η μεταβλητή «δοκιμασίες επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας» να έχει μία αμφίδρομη σχέση με την εκτίμηση του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, εφόσον σύμφωνα με την προκαταρκτική εκτίμηση ο κίνδυνος αυτός αξιολογείται ως «ΧΑΜΗΛΟΣ» ή ακόμη και «ΜΕΤΡΙΟΣ», θεωρείται μάλλον πιθανό να υιοθετηθεί από τον ελεγκτή ή συστηματική στρατηγική ελέγχου, ενώ εάν τα αποτελέσματα των δοκιμασιών που θα εκτελεσθούν επί των δικλίδων ασφαλείας είναι αρνητικά, η αρχική εκτίμηση για τον κίνδυνο των δικλίδων ασφαλείας θα επηρεαστεί αντίστοιχα αρνητικά.

Ειδικά για την χρήση της μεταβλητής που αφορά στην «εκτέλεση των δοκιμασιών επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας» και τα αποτελέσματα αυτών, θα πρέπει να σημειωθεί ότι, στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας εξετάζεται μέσω της μεταβλητής αυτής η τυχόν μεταβολή της στρατηγικής ελέγχου (άμεσης ή

συστηματικής), η οποία οφείλεται στην οικονομική κρίση κατά την περίοδο αναφοράς. Δηλαδή, στόχος της έρευνας ως προς την εκτέλεση δοκιμασιών επί των δικλίδων ασφαλείας είναι να καταγραφεί εάν αυτές εκτελούνται πριν και μετά την έναρξη της οικονομικής κρίσης.

Δεν ενδιαφέρει, και συνεπώς δεν αποτελεί στόχο της έρευνας, η διαπίστωση της επίπτωσης των αποτελεσμάτων των δοκιμασιών (θετικών ή αρνητικών), επί των δικλίδων ασφαλείας στη φύση και την έκταση των λοιπών ελεγκτικών διαδικασιών που εκτελέστηκαν στο πλαίσιο της υλοποίησης μίας συγκεκριμένης στρατηγικής ελέγχου.

Γίνεται αντιληπτό ότι, εφόσον εκτελούνται δοκιμασίες επί των δικλίδων ασφαλείας, η προκαταρκτική εκτίμηση για τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας δεν λαμβάνει (τουλάχιστον) την βαθμονόμηση «ΥΨΗΛΟΣ». Συνεπώς, η (προ) εκτίμηση του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας έχει άμεση επίδραση στην απόφαση ή όχι για την εκτέλεση των δοκιμασιών επί των δικλίδων ασφαλείας και εφόσον αυτές εκτελούνται (γεγονός που καταγράφεται από το ερωτηματολόγιο) συνεπακόλουθα έχουν επίπτωση στη φύση και την έκταση των λοιπών ελεγκτικών διαδικασιών. Αυτό συμβαίνει λόγω της έμμεσης επίδρασης της εκτίμησης του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας στην εκτίμηση του κινδύνου του ουσιώδους λάθους.

Επίσης σημειώνεται ότι, η εκτέλεση των δοκιμασιών επί των δικλίδων ασφαλείας αποσκοπεί στη συλλογή κατάλληλων και επαρκών τεκμηρίων που υποστηρίζουν την εκτίμηση για τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας ως (τουλάχιστον) όχι «ΥΨΗΛΟΣ». Συνεπώς, εάν τελικά τα αποτελέσματα της εκτέλεσης των δοκιμασιών αυτών δεν είναι θετικά (δηλαδή αποδειχθεί ότι οι εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας δεν είναι επαρκείς ή αποτελεσματικές ή και τα δύο), τότε η εκτίμηση για τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας αναμένεται ότι θα αλλάξει και θα πάρει την βαθμονόμηση «ΥΨΗΛΟΣ».

Γίνεται λοιπόν σαφές ότι η διαδικασία αυτή αναμένεται ότι θα επηρεάσει άμεσα την εκτίμηση του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας. Με τον τρόπο αυτό δικαιολογείται η διαγραμματική απεικόνιση της αμφίδρομης σχέσης των δύο μεταβλητών⁴³.

Και στην περίπτωση αυτή αναμένεται ότι θα επηρεάζεται η φύση και η έκταση των λοιπών ελεγκτικών διαδικασιών. Η επίδραση αυτή θα οφείλεται στη μεταγενέστερη αλλαγή της εκτίμησης του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, βάσει των αποτελεσμάτων των δοκιμασιών επί αυτών. Περαιτέρω, η επίδραση στη φύση και η έκταση των λοιπών ελεγκτικών διαδικασιών θα οφείλεται, όπως και προηγουμένως, στην έμμεση επίδραση της εκτίμησης του κινδύνου του ουσιώδους λάθους.

3.1.4 Κατηγορικές και ιεραρχημένες μεταβλητές⁴⁴

Οι τρεις διαγραμματικές απεικονίσεις του ερευνητικού μοντέλου παρουσιάζουν το σύνολο των υπό εξέταση μεταβλητών οι οποίες εντοπίστηκαν κατά το πρώτο στάδιο υλοποίησης του θεωρητικού πλαισίου, καθώς και τις μεταξύ τους σχέσεις.

Οι μεταβλητές οι οποίες χρησιμοποιούνται στο ερευνητικό μοντέλο, το οποίο απεικονίζεται διαγραμματικά στο Σχήμα 3 ανωτέρω, είναι *κατηγορικές και ιεραρχημένες* μεταβλητές, εφόσον για αυτές δεν έχει κανένα νόημα η ποσότητα και δεν λαμβάνουν αριθμητικές τιμές. Οι τιμές τις οποίες λαμβάνουν οι μεταβλητές του βασικού και του αναμορφωμένου ερευνητικού μοντέλου (Σχήμα 1,2 και 3), προκειμένου να διευκολυνθεί η στατιστική τους ανάλυση προσδιορίζουν συγκεκριμένες ιδιότητες.

⁴³ Η σχέση αυτή δεν εξετάζεται από την παρούσα εργασία.

⁴⁴ Η σημαντικότερη διάκριση των μεταβλητών είναι αυτή των ποιοτικών μεταβλητών και των ποσοτικών μεταβλητών (Αναστασιάδου, 2012). Στις ποιοτικές μεταβλητές κατατάσσονται και οι κατηγορικές μεταβλητές, οι οποίες μπορεί να είναι ιεραρχημένες ή όχι.

Οι αριθμοί αυτοί, χρησιμοποιούνται μόνο ως σύστημα κατηγοριοποίησης και δεν έχουν ποσοτικές ιδιότητες. Συνεπώς, δεν μπορούν προστεθούν, να αφαιρεθούν, να πολλαπλασιαστούν και να διαιρεθούν. Επίσης, δεν προσδίδουν σε καμία περίπτωση ποσότητα (κινδύνου ή εκτιμώμενου μεγέθους) μεγαλύτερη ή μικρότερη.

3.1.5 Ανεξάρτητες και εξαρτημένες μεταβλητές

Ο Κ. Ζαφειρόπουλος (2012), καταγράφει τρεις τύπους μεταβλητών. Οι τύποι αυτοί είναι αντιληπτό ότι έχουν ανά περίπτωση τις εξής ιδιότητες:

1. Τις ανεξάρτητες μεταβλητές, οι οποίες δεν επηρεάζονται άμεσα ή έμμεσα από άλλες μεταβλητές.
2. Τις εξαρτημένες μεταβλητές, οι οποίες δέχονται τις άμεσες ή έμμεσες επιδράσεις άλλων μεταβλητών, χωρίς να επηρεάζουν με τη σειρά τους άμεσα ή έμμεσα κάποια άλλη μεταβλητή.
3. Τις μεταβλητές που είναι ταυτόχρονα εξαρτημένες και ανεξάρτητες (παρεμβάλλουσες μεταβλητές), οι οποίες δέχονται τις επιδράσεις άλλων μεταβλητών και ταυτόχρονα επηρεάζουν με τη σειρά τους άμεσα ή έμμεσα και κάποια άλλη μεταβλητή ή μεταβλητές.

Εφόσον ο σκοπός της παρούσας έρευνας είναι η μελέτη των σχέσεων μεταξύ της μεταβλητής του «κινδύνου ουσιώδους λάθους» (σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων), της μεταβλητής του «εγγενούς κινδύνου», της μεταβλητής του «κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας» και της μεταβλητής του «κινδύνου εντοπισμού», οι μεταβλητές αυτές αυτόματα ανάγονται σε μεταβλητές πρωταρχικού ενδιαφέροντος για την έρευνα. Οι συγκεκριμένες μεταβλητές του τελικού ερευνητικού μοντέλου (Σχήμα 3), είναι εξαρτημένες μεταβλητές, παρά το γεγονός ότι στις προηγούμενες εκδοχές του (βασικό και δεύτερο αναμορφωμένο μοντέλο) αυτό δεν ισχύει για όλες, ανά περίπτωση.

Όσον αφορά στον προσδιορισμό των μεταξύ τους σχέσεων σημειώνεται ότι, οι άμεσες επιδράσεις και στα τρία σχήματα αναπαριστώνται με βέλη από τη μία μεταβλητή προς την άλλη και κάθε βέλος αντιπροσωπεύει μία άμεση αντίδραση.

Εντοπίζονται όμως και έμμεσες επιδράσεις των μεταβλητών. Οι έμμεσες επιδράσεις αναπαριστώνται στα τρία διαγράμματα όχι από ένα βέλος αλλά από μία σειρά διαδοχικών βελών. Θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η συγκεκριμένη μελέτη εξετάζει την επίδραση της μίας μεταβλητής σε μία άλλη ως συνδυασμένη (συνολική ή αθροιστική) άμεση και έμμεση επίδραση της μίας στην άλλη. Σε αντίθετη περίπτωση, προσδιορίζεται στην έρευνα ότι εξετάζεται η μία από τις δύο επιδράσεις.

Στις τρεις διαγραμματικές απεικονίσεις του μοντέλου εμφανίζονται και ορισμένες σχέσεις μεταξύ μεταβλητών οι οποίες γίνονται *a priori* αποδεκτές, εφόσον έτσι ορίζονται από το θεωρητικό πλαίσιο των ΔΠΕ της IFAC. Οι σχέσεις οι οποίες παρουσιάζονται στα ανωτέρω σχεδιαγράμματα και εξετάζονται από την παρούσα μελέτη ως προς το βαθμό ανεξαρτησίας τους και τη φύση τους καταγράφονται συγκεκριμένα στην ανάλυση η οποία ακολουθεί.

Συγκεκριμένα στο Σχήμα 1 :

- Η μεταβλητή του «εγγενούς κινδύνου» εμφανίζεται ως η μοναδική ανεξάρτητη μεταβλητή. Επιπλέον, η μεταβλητή του «κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας» φαίνεται ως ανεξάρτητη και ταυτόχρονα εξαρτημένη μεταβλητή (η σχέση μεταξύ της μεταβλητής του «εγγενούς κινδύνου» και του «κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας» αποτελεί αντικείμενο μελέτης για τη συγκεκριμένη έρευνα). Η μεταβλητή του «κινδύνου ουσιώδους λάθους» εμφανίζεται επίσης ως ανεξάρτητη και εξαρτημένη μεταβλητή. Τέλος, η μεταβλητή του «κινδύνου εντοπισμού» παρουσιάζεται ως μία εξαρτημένη μεταβλητή, αφού δέχεται τις επιδράσεις των δύο άλλων μεταβλητών (μέσω του «κινδύνου του ουσιώδους λάθους») και δεν επηρεάζει με την σειρά της καμία άλλη μεταβλητή (και αυτή η σχέση εξετάζεται ως προς την ανεξαρτησία και τη φύση της από τη συγκεκριμένη μελέτη, προκειμένου να μελετηθεί η ευαισθησία της ως προς τον επιχειρηματικό κίνδυνο).
- Η εκτίμηση για τον «εγγενή κίνδυνο» φαίνεται ότι επηρεάζει άμεσα την εκτίμηση για τον «κίνδυνο ουσιώδους λάθους» (η σχέση με τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους εξετάζεται όταν αυτός αφορά στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων) και τον «κίνδυνο των δικλείδων ασφαλείας» (η άμεση σχέση

μεταξύ της μεταβλητής του «εγγενούς κινδύνου» και της μεταβλητής του «κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας» εξετάζεται από την έρευνα). Η εκτίμηση για τον «εγγενή κίνδυνο» φαίνεται ότι επηρεάζει έμμεσα την εκτίμηση για τον «κίνδυνο εντοπισμού», μέσω της άμεσης επίδρασης στον «κίνδυνο του ουσιώδους λάθους» (η σχέση αποτελεί αντικείμενο μελέτης της παρούσας εργασίας, προκειμένου να εξετασθεί η ευαισθησία του κινδύνου εντοπισμού στον επιχειρηματικό κίνδυνο). Τέλος, επηρεάζει και έμμεσα τον «κίνδυνο ουσιώδους λάθους», μέσω της άμεσης επίδρασης στον «κίνδυνο των δικλίδων ασφαλείας».

- Η εκτίμηση για τον «κίνδυνο των δικλίδων ασφαλείας» φαίνεται ότι επηρεάζει άμεσα την εκτίμηση για τον «κίνδυνο του ουσιώδους λάθους» και έμμεσα τον «κίνδυνο εντοπισμού» (η σχέση της μεταβλητής «κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας» με τη μεταβλητή «κίνδυνος ουσιώδους λάθους» εξετάζεται από την έρευνα μόνο σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων).
- Η εκτίμηση για τον «κίνδυνο του ουσιώδους λάθους» φαίνεται ότι επηρεάζει άμεσα την εκτίμηση για τον «κίνδυνο εντοπισμού» (ο βαθμός και η φύση της επίδρασης εξετάζεται στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας, προκειμένου να μελετηθεί η ευαισθησία του κινδύνου εντοπισμού στον επιχειρηματικό κίνδυνο).

Στο Σχήμα 2, προστίθενται για τους σκοπούς της έρευνας οκτώ (8) νέες μεταβλητές, εκ των οποίων δύο είναι παρεμβάλλουσες μεταβλητές. Οι υπόλοιπες έξι μεταβλητές είναι στο σύνολό τους μόνο εξαρτημένες. Οι οκτώ (8) νέες μεταβλητές εισάγονται στο βασικό μοντέλο που παρουσιάζεται διαγραμματικά στο Σχήμα 1, προκειμένου να εξεταστεί η σχέση της μεταβλητής «κίνδυνος ουσιώδους λάθους» και της μεταβλητής «κίνδυνος εντοπισμού».

Στο Σχήμα 2 φαίνεται ότι:

- Η εκτίμηση για τον «εγγενή κίνδυνο» φαίνεται ότι επηρεάζει άμεσα τον «κίνδυνο των δικλίδων ασφαλείας» και τον «κίνδυνο ουσιώδους λάθους» (οι σχέσεις αυτές εξετάζονται από τη παρούσα μελέτη, ως προς τη σχέση με τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων). Έμμεσα φαίνεται ότι επηρεάζει την εκτίμηση για τον «κίνδυνο εντοπισμού», μέσω της άμεσης επίδρασης στην εκτίμηση για τον «κίνδυνο του ουσιώδους λάθους» (η σχέση αυτή εξετάζεται από την παρούσα μελέτη προκειμένου να εξετασθεί η ευαισθησία του κινδύνου εντοπισμού στον επιχειρηματικό κίνδυνο) και την εκτίμηση για τον «κίνδυνο του ουσιώδους λάθους», μέσω της άμεσης επίδρασης στην εκτίμηση του «κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας» (όπως αναφέρεται και στο βασικό μοντέλο του Σχήματος 1). Έμμεσα, και μέσω της άμεσης επίδρασης στην εκτίμηση για τον «κίνδυνο του ουσιώδους λάθους», επηρεάζει την «εκτέλεση αναλυτικών διαδικασιών», στην «εκτέλεση δοκιμασιών επί λεπτομερειών», την «εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων», την «εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών με συνδεδεμένα μέρη», την «εκτέλεση διαδικασιών σχετικά με την απάτη» και την «εκτέλεση διαδικασιών σχετικά ικανότητα της οντότητας να συνεχίσει τη δραστηριότητά της» (οι σχέσεις της μεταβλητής «εγγενής κίνδυνος» με τις έξι (6) μεταβλητές εξετάζονται σε επίπεδο λογαριασμών από την παρούσα μελέτη). Τέλος, έμμεσα και μέσω της άμεσης επίδρασης επί της μεταβλητής «κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας» φαίνεται ότι επηρεάζει την μεταβλητή «εκτέλεση δοκιμασιών επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας» (η σχέση αυτή εξετάζεται από την μελέτη σε επίπεδο λογαριασμού). Η μελέτη των σχέσεων του εγγενούς κινδύνου με τις έξι (6) προαναφερθείσες μεταβλητές και τη μεταβλητή «εκτέλεση δοκιμασιών επί δικλίδων ασφαλείας» έχει σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων για την ευαισθησία του κινδύνου εντοπισμού στον επιχειρηματικό κίνδυνο, ως προς την επίπτωσή του επί του εγγενούς κινδύνου. Επιπρόσθετα, η έρευνα εξετάζει και την ύπαρξη ή όχι άμεσων σχέσεων μεταξύ του εγγενούς κινδύνου και των δοκιμασιών επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

- Η εκτίμηση για τον «κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας» φαίνεται ότι επηρεάζει άμεσα τον «κίνδυνο του ουσιώδους λάθους» (η σχέση εξετάζεται όταν ο δεύτερος αναφέρεται σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων) και την «εκτέλεση δοκιμασιών επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας» (όπως αναφέρεται και στο βασικό μοντέλο του Σχήματος 1). Έμμεσα, και μέσω της άμεσης επίδρασης στην εκτίμηση για τον «κίνδυνο του ουσιώδους λάθους», επηρεάζει την «εκτέλεση αναλυτικών διαδικασιών», την «εκτέλεση δοκιμασιών επί λεπτομερειών», την «εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων», την «εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών με συνδεδεμένα μέρη», την «εκτέλεση διαδικασιών σχετικά με την απάτη» και την «εκτέλεση διαδικασιών σχετικά ικανότητα της οντότητας να συνεχίσει τη δραστηριότητά της» (οι σχέσεις της μεταβλητής «κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας» με τις έξι (6) μεταβλητές εξετάζονται σε επίπεδο λογαριασμών από την παρούσα μελέτη). Τέλος, άμεσα φαίνεται ότι επηρεάζει τη μεταβλητή «εκτέλεση δοκιμασιών επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας» (η σχέση αυτή εξετάζεται από τη μελέτη σε επίπεδο λογαριασμού). Η μελέτη των σχέσεων του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας με τις έξι (6) προαναφερθείσες μεταβλητές και τη μεταβλητή «εκτέλεση δοκιμασιών επί των δικλίδων ασφαλείας», έχει σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων για την ευαισθησία του κινδύνου στον επιχειρηματικό κίνδυνο, ως προς την επίπτωσή του επί του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.
- Η εκτίμηση για τον «κίνδυνο του ουσιώδους λάθους» φαίνεται ότι επηρεάζει άμεσα την εκτίμηση για τον «κίνδυνο εντοπισμού» (εξετάζεται από την παρούσα μελέτη, όπως περιγράφεται και στο βασικό μοντέλο του Σχήματος 1). Έμμεσα, και μέσω της άμεσης επίδρασης στην εκτίμηση για τον «κίνδυνο εντοπισμού» φαίνεται ότι επηρεάζει την «εκτέλεση αναλυτικών διαδικασιών, την «εκτέλεση δοκιμασιών επί λεπτομερειών», την «εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων», την «εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών με συνδεδεμένα μέρη», την «εκτέλεση διαδικασιών σχετικά με την απάτη» και την «εκτέλεση διαδικασιών σχετικά ικανότητα της οντότητας να συνεχίσει τη δραστηριότητά της» (η σχέση της μεταβλητής «κίνδυνος ουσιώδους λάθους» με

τις έξι (6) μεταβλητές εξετάζεται σε επίπεδο λογαριασμού από την παρούσα μελέτη).

- Η «εκτέλεση δοκιμασιών επί των δικλίδων ασφαλείας» επηρεάζει άμεσα (και αμφίδρομα) την εκτίμηση του «κινδύνου επί των δικλίδων ασφαλείας». Έμμεσα, μέσω της επίδρασης στον «κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας» επηρεάζει την μεταβλητή «κίνδυνος ουσιώδους λάθους». Έμμεσα, και μέσω της εκτίμησης του «κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας», που επηρεάζουν άμεσα τον «κίνδυνο ουσιώδους λάθους», επηρεάζει και την εκτίμηση για τον «κίνδυνο εντοπισμού».
- Όσον αφορά στο «ουσιώδες μέγεθος», φαίνεται ότι η εκτίμησή του εξαρτάται άμεσα από την εκτίμηση του «κινδύνου εντοπισμού». Επίσης, άμεσα και έμμεσα επηρεάζεται από την εκτίμηση του «κινδύνου ουσιώδους λάθους». Ταυτόχρονα, το «ουσιώδες μέγεθος» επηρεάζει άμεσα τις έξι από τις επτά μεταβλητές που αφορούν σε ελεγκτικές διαδικασίες και δεν έχει καμία σχέση (άμεση ή έμμεση) με την μεταβλητή «εκτέλεση δοκιμασιών επί των δικλίδων ασφαλείας» (το σύνολο των άμεσων και έμμεσων σχέσεων της μεταβλητής «ουσιώδες μέγεθος» με τις λοιπές μεταβλητές του μοντέλου αποτελούν αντικείμενο μελέτης της συγκεκριμένης εργασίας).

Στο Σχήμα 3 φαίνεται ότι:

- Το «περιβάλλον κινδύνων» της ελεγχόμενης οντότητας επηρεάζει άμεσα την εκτίμηση του «εγγενούς κινδύνου», η οποία πλέον μετατρέπεται από ανεξάρτητη σε παρεμβάλλουσα μεταβλητή. Επίσης, επηρεάζει άμεσα την εκτίμηση του «κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας» (και οι δύο σχέσεις εξετάζονται από τη παρούσα μελέτη σε επίπεδο ισχυρισμών). Άμεσα επηρεάζει τον «κίνδυνο του ουσιώδους λάθους» σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων (και η σχέση αυτή εξετάζεται από τη μελέτη, οι άμεσες και έμμεσες σχέσεις μεταξύ της μεταβλητής «περιβάλλον κινδύνων» με τις μεταβλητές «εγγενής κίνδυνος», «κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας» και «κίνδυνος ουσιώδους λάθους» εξετάζονται από την έρευνα, η πρώτη και δεύτερη σε επίπεδο ισχυρισμών και η τρίτη σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων).

- Η εκτίμηση για τον «εγγενή κίνδυνο» επηρεάζει άμεσα τον «κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας» και τον «κίνδυνο ουσιώδους λάθους» (οι σχέσεις αυτές εξετάζονται από την έρευνα, η πρώτη σε επίπεδο ισχυρισμών και η δεύτερη σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων). Έμμεσα επηρεάζει την εκτίμηση για την «εκτέλεση αναλυτικών διαδικασιών», την «εκτέλεση δοκιμασιών επί λεπτομερειών», την «εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων», την «εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών με συνδεδεμένα μέρη», την «εκτέλεση διαδικασιών σχετικά με την απάτη» και την «εκτέλεση διαδικασιών σχετικά ικανότητα της οντότητας να συνεχίσει την δραστηριότητά της», μέσω της άμεσης επίδρασης στην εκτίμηση για τον «κίνδυνο του ουσιώδους λάθους» (ωστόσο, η έρευνα εξετάζει και την άμεση σχέση του «εγγενούς κινδύνου» με τις έξι (6) μεταβλητές σε επίπεδο ισχυρισμών και ανά κατηγορία ελεγκτικής διαδικασίας). Επιπρόσθετα, επηρεάζει και έμμεσα την εκτίμηση για τον «κίνδυνο του ουσιώδους λάθους», μέσω της άμεσης επίδρασης στην εκτίμηση του «κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας».
- Η εκτίμηση για τον «κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας» επηρεάζει άμεσα τον «κίνδυνο του ουσιώδους λάθους» και την «εκτέλεση δοκιμασιών επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας». Έμμεσα, και μέσω της άμεσης επίδρασης στην εκτίμηση για τον «κίνδυνο του ουσιώδους λάθους», επηρεάζει την «εκτέλεση αναλυτικών διαδικασιών», την «εκτέλεση δοκιμασιών επί λεπτομερειών», την «εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων», την «εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών με συνδεδεμένα μέρη», την «εκτέλεση διαδικασιών σχετικά με την απάτη» και την «εκτέλεση διαδικασιών σχετικά ικανότητα της οντότητας να συνεχίσει τη δραστηριότητά της» (οι σχέσεις της μεταβλητής «κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας» με τις έξι (6) μεταβλητές εξετάζονται από την έρευνα σε επίπεδο ισχυρισμών και ανά ελεγκτική διαδικασία). Τέλος, άμεσα φαίνεται ότι επηρεάζει την μεταβλητή «εκτέλεση δοκιμασιών επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας» (η σχέση αυτή εξετάζεται από τη μελέτη σε επίπεδο λογαριασμού). Η μελέτη των σχέσεων του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας με τις έξι (6) προαναφερθείσες μεταβλητές και τη μεταβλητή «εκτέλεση δοκιμασιών επί των δικλίδων ασφαλείας», έχει σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων για την

ευαισθησία του κινδύνου στον επιχειρηματικό κίνδυνο, ως προς την επίπτωσή του επί του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (γενικά ισχύει ότι αναφέρθηκε και για το Σχήμα 2).

- Η εκτίμηση για τον «κίνδυνο του ουσιώδους λάθους» επηρεάζει άμεσα την εκτίμηση για τον «κίνδυνο εντοπισμού» (η σχέση αυτή εξετάζεται σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων). Έμμεσα, και μέσω της άμεσης επίδρασης στην εκτίμηση για τον «κίνδυνο εντοπισμού» επηρεάζει σε επίπεδο ισχυρισμών την «εκτέλεση αναλυτικών διαδικασιών», την «εκτέλεση δοκιμασιών επί λεπτομερειών», την «εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων», την «εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών με συνδεδεμένα μέρη», την «εκτέλεση διαδικασιών σχετικά με την απάτη» και την «εκτέλεση διαδικασιών σχετικά ικανότητα της οντότητας να συνεχίσει τη δραστηριότητά της». Ωστόσο, προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα για την σχέση μεταξύ της εκτίμησης του κινδύνου του ουσιώδους λάθους και του κινδύνου εντοπισμού (σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων) η έρευνα εξετάζει την άμεση σχέση της μεταβλητής «κίνδυνος ουσιώδους λάθους» με τις έξι (6) προαναφερθείσες μεταβλητές (σε επίπεδο λογαριασμού).
- Επιπρόσθετα, σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων, η εκτίμηση για τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους εξετάζεται ως προς τη σχέση της με το σύνολο των λογαριασμών οι οποίοι βασίζονται επί λογιστικών εκτιμήσεων και επί των συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη, την εκτίμηση για ενδεχόμενα εκούσια λάθη (απάτη) και την εφαρμογή της αρχής της συνέχισης της δραστηριότητας (παράγοντες οι οποίοι έχουν διάχυτη επίπτωση επί των οικονομικών καταστάσεων). Οι παράγοντες αυτοί δεν αποτυπώνονται στο ερευνητικό μοντέλο ως ξεχωριστές μεταβλητές. Ωστόσο, η έρευνα εξετάζει τις σχέσεις των παραγόντων κινδύνου με διάχυτη επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις με τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους, αλλά και σε σχέση με τον επιχειρηματικό κίνδυνο απευθείας, προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με τη φύση του κινδύνου αυτού.
- Η «εκτέλεση δοκιμασιών επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας» επηρεάζει άμεσα (και αμφίδρομα) την εκτίμηση του «κινδύνου επί των εσωτερικών

δικλείδων ασφαλείας». Έμμεσα, και μέσω της εκτίμησης του «κινδύνου των δικλείδων ασφαλείας», που επηρεάζουν άμεσα τον «κίνδυνο ουσιώδους λάθους», επηρεάζει και την εκτίμηση για τον «κίνδυνο εντοπισμού».

- Όσον αφορά στο «ουσιώδες μέγεθος», φαίνεται ότι η εκτίμησή του εξαρτάται άμεσα από την εκτίμηση του «κινδύνου εντοπισμού» και άμεσα και έμμεσα από την «εκτίμηση ουσιώδους λάθους». Ταυτόχρονα, το «ουσιώδες μέγεθος» επηρεάζει άμεσα τις έξι από τις επτά (7) μεταβλητές που αφορούν σε ελεγκτικές διαδικασίες και δεν έχει καμία σχέση (άμεση ή έμμεση) με την «εκτέλεση διαδικασιών επί των δικλείδων ασφαλείας» (το σύνολο των άμεσων και έμμεσων σχέσεων της μεταβλητής «ουσιώδες μέγεθος» με τις λοιπές μεταβλητές του μοντέλου εξετάζονται στο πλαίσιο της συγκεκριμένης εργασίας).

Όπως ήδη εξηγήθηκε, για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας υιοθετούνται οι ανεξάρτητες μεταβλητές των R. Dusenbury, J. Reimers και S. Wheeler, (2000), προσαρμοσμένες όμως στη συγκεκριμένη έρευνα. Το ερευνητικό πεδίο της παρούσας έρευνας είναι φυσικά διαφορετικό από το ερευνητικό πεδίο του πειράματος των R. Dusenbury, J. Reimers και S. Wheeler, (2000).

Επιπλέον, ακολουθώντας την εν ισχύ προσέγγιση των Διεθνών Προτύπων Ελέγχου της IFAC, εισάγεται μία νέα μεταβλητή, αυτή του «κινδύνου του ουσιώδους λάθους», η οποία εξετάζεται στη συγκεκριμένη έρευνα σε επίπεδο οικονομικών καταστάσεων. Ο κίνδυνος αυτός, όπως ήδη εξηγήθηκε, μπορεί να αναλυθεί σε επίπεδο ισχυρισμών σε δύο επιμέρους συστατικούς κινδύνους (εγγενής κίνδυνος και κίνδυνος δικλείδων ασφαλείας), οι οποίοι είναι απολύτως ίδιοι με αυτούς που υιοθετούνται και στο πείραμα των R. Dusenbury, J. Reimers και S. Wheeler, (2000).

Περαιτέρω, η μεταβλητή «αποτελέσματα των ελέγχων επί των δικλείδων ασφαλείας» από τους R. Dusenbury, J. Reimers και S. Wheeler, (2000) χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της εμπειρικής μελέτης που εκπόνησαν ως ανεξάρτητη μεταβλητή. Για την παρούσα έρευνα η ίδια μεταβλητή αντιμετωπίζεται ως ανεξάρτητη και εξαρτημένη μεταβλητή, λόγω της επίδρασης που κρίνεται ότι ασκείται επί αυτής από την προκαταρκτική εκτίμηση του «κινδύνου των δικλείδων ασφαλείας» και που τελικά καταλήγει στην επιλογή της άμεσης ή συστηματικής στρατηγικής ελέγχου.

Συνεπώς, επί της ουσίας δεν διαπιστώνονται ουσιώδεις διαφοροποιήσεις στην ανάπτυξη του μοντέλου μεταξύ των δύο εργασιών, τέτοιες που να επηρεάζουν την χρήση των συγκεκριμένων μεταβλητών.

Με την χρήση της ανεξάρτητης μεταβλητής «περιβάλλον κινδύνων» και την μελέτη της ευαισθησίας των μεταβλητών «κίνδυνος ουσιώδους λάθους», «εγγενής κίνδυνος» και «κίνδυνος δικλείδων ασφαλείας» ως προς την μεταβλητή αυτή, προσεγγίζεται το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, το οποίο διατυπώνεται στην παράγραφο 1.4.3 του πρώτου κεφαλαίου.

Περαιτέρω, η παρούσα έρευνα επεκτείνεται της προσέγγισης του πειράματος των R. Dusenbury, J. Reimers και S. (2000) και εξετάζει και τις αντιδράσεις των ελεγκτών στις εκτιμήσεις των συστατικών κινδύνων, οι οποίες αντανακλώνται σε συγκεκριμένες ομάδες ελεγκτικών διαδικασιών. Η προσέγγιση αυτή της συγκεκριμένης έρευνας διατυπώνεται με το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα της παραγράφου 1.4.3 του πρώτου κεφαλαίου, για την εξυπηρέτηση του οποίου χρησιμοποιούνται οκτώ (8) επιπλέον μεταβλητές.

Η διασύνδεση της μεταβολής του κινδύνου εντοπισμού με τον επιχειρηματικό κίνδυνο επιχειρείται με την μελέτη των αντιδράσεων των ελεγκτών στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας εστιάζει ιδιαίτερα στις επτά (7) μεταβλητές «εκτέλεση αναλυτικών διαδικασιών», την «εκτέλεση δοκιμασιών επί λεπτομερειών», την «εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων», την «εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών με συνδεδεμένα μέρη», την «εκτέλεση διαδικασιών σχετικά με την απάτη» και την «εκτέλεση διαδικασιών σχετικά ικανότητα της οντότητας να συνεχίσει τη δραστηριότητά της».

Επιπλέον, εξετάζεται και η μεταβολή της μεταβλητής «δοκιμασίες επί των δικλείδων ασφαλείας», προκειμένου εντοπισθούν αλλαγές στη στρατηγική ελέγχου και η έκταση του ελέγχου συνολικά μέσω της μέτρησης μίας ειδικής μεταβλητής, το «ουσιώδες μέγεθος».

3.2 Επιλογή της ερευνητικής μεθοδολογίας

3.2.1 Μεθοδολογίες συναφών ερευνών

Προκειμένου να επιλεχθεί η κατάλληλη για την παρούσα έρευνα μεθοδολογία, μελετήθηκε η σχετική βιβλιογραφία και επισκοπήθηκαν και οι μεθοδολογικές προσεγγίσεις συναφών ερευνητικών εργασιών και δημοσιεύσεων.

Η σχετική με τον ελεγκτικό κίνδυνο έρευνα θα μπορούσε να διαχωριστεί σε δύο κύριες κατηγορίες, την έρευνα αρχείου (ή βιβλιογραφική έρευνα)⁴⁵ και την εμπειρική⁴⁶.

Εκτός από την (βάσει του επιδιωκόμενου επιστημονικού σκοπού) προαναφερόμενη αρχική ομαδοποίηση των μεθοδολογιών της έρευνας, σε έρευνα αρχείου και εμπειρική έρευνα, στη βιβλιογραφία εντοπίζονται και άλλοι τύποι μεθοδολογιών για την προσέγγιση του συγκεκριμένου θέματος. Οι τύποι αυτοί εξετάζονται είτε ως αυτόνομες - κύριες μεθοδολογίες έρευνας είτε ως ειδικές προσεγγίσεις, οι οποίες εφαρμόζονται συμπληρωματικά στους δύο κύριους τύπους έρευνας οι οποίες προαναφέρθηκαν.

Συγκεκριμένα, το 2009 το Συμβούλιο Έρευνας του Τομέα Ελεγκτικής (Auditing Section Research Committee) του Οργανισμού Λογιστικής της Αμερικής (American Accounting Association) εκπόνησε μία ειδική μελέτη για τα τριάντα τρία χρόνια έρευνας στην ελεγκτική, και ειδικά για την περίοδο 1975 – 2009.

⁴⁵ Η έρευνα αρχείου χρησιμοποιεί την υπάρχουσα βιβλιογραφία προκειμένου να αναπτύξει και να επεκτείνει το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου το οποίο προτείνεται από τα διεθνή επαγγελματικά ινστιτούτα των πιστοποιημένων λογιστών – ελεγκτών, καθώς και τα σχετικά εγχειρίδια ελεγκτικής.

⁴⁶ Η εμπειρική έρευνα αφορά στην εκπόνηση λεπτομερών συνεντεύξεων, τη συλλογή δεδομένων και πληροφοριών με τη χρήση ερωτηματολογίων και τη σχετική ανάλυση των στοιχείων, προκειμένου να καταγραφούν οι σχέσεις μεταξύ των συστατικών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου και οι προσεγγίσεις των επαγγελματιών της ελεγκτικής και της λογιστικής (Gin Chong, Reader και Vinten, 1996).

Στη δημοσίευση αυτή καταγράφονται όλα των άρθρα τα οποία δημοσιεύθηκαν μέχρι τότε, σχετικά με θέματα της ελεγκτικής, στα εξής οκτώ (8) έγκυρα επιστημονικά περιοδικά:

- Accounting, Organizations and Society.
- Auditing: A Journal of Practice and Theory.
- Behavioral Research in Accounting.
- Contemporary Accounting Research.
- Journal of Accounting and Economics.
- Journal of Accounting and Public Policy.
- Journal of Accounting Research.
- The Accounting Review.

Σύμφωνα με την έρευνα καταγράφονται χίλια εξακόσια σαράντα τέσσερα (1 644) άρθρα, τα οποία κατηγοριοποιούνται ανάλογα με τον τύπο της έρευνας η οποία εκπονήθηκε ανά περίπτωση.

Από την κατηγοριοποίηση αυτή προέκυψε ότι, κατά την περίοδο 1975 – 2009 διενεργήθηκαν κυρίως έξι (6) τύποι έρευνας, με αντικείμενο την ελεγκτική. Οι τύποι αυτοί ήταν:

- Η αναλυτική έρευνα.
- Η έρευνα αρχείου (βιβλιογραφική έρευνα).
- Το πείραμα με τη μεθοδολογία Becker – De Groot – Marschak (DBM).
- Τα πειραματικά οικονομικά.
- Η έρευνα βάσει ερωτηματολογίου (έρευνα πεδίου).
- Λοιποί τύποι.

Από την επισκόπηση των αποτελεσμάτων σχετικά με τους τύπους της έρευνας που εκπονήθηκαν στις ανά περιοδικό δημοσιεύσεις προκύπτει ότι, το 28,35% του συνόλου των δημοσιεύσεων που καταγράφηκαν, ήτοι τετρακόσιες εξήντα έξι (466) δημοσιεύσεις στηρίχθηκαν στο πείραμα με τη μεθοδολογία Becker – De Groot – Marschak (DBM), το 27,8% αυτών ή τετρακόσιες πενήντα επτά δημοσιεύσεις (457) στηρίχθηκαν στην έρευνα αρχείου και το 24,94% ή τετρακόσιες δέκα (410) δημοσιεύσεις στηρίχθηκαν σε λοιπούς τίτλους έρευνας.

Περαιτέρω, στην έρευνα βάσει ερωτηματολογίου στηρίχθηκε το 8,39% του συνόλου των δημοσιεύσεων ή εκατόν τριάντα οκτώ (138) δημοσιεύσεις και στην αναλυτική έρευνα στηρίχθηκε το 8,21% του συνόλου των δημοσιεύσεων ή εκατόν τριάντα πέντε περιπτώσεις. Τέλος, μόλις το 2,31% ή τριάντα οκτώ (38) δημοσιεύσεις στηρίχθηκαν στα πειραματικά οικονομικά.

3.2.2 Η ενδεδειγμένη ερευνητική μεθοδολογία

Η συγκεκριμένη έρευνα εστιάζει στη μελέτη των συναρτησιακών σχέσεων των συστατικών κινδύνων του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου, για την υποστήριξη της οποίας, κρίνεται ότι απαιτείται μία συστηματική εμπειρική διερεύνηση των σχέσεων αυτών, καθώς και των παραγόντων που τις επηρεάζουν.

Ως εκ τούτου, εκτιμάται ότι η εμπειρική έρευνα με τη μορφή εμπειρικής παρατήρησης βασιζόμενη, μάλιστα σε πραγματικές συνθήκες, θα συμπληρώσει τη θεωρητική βάση των επαγγελματικών προτύπων ελέγχου και θα προσφέρει σημαντικά στη διαμόρφωση του υφιστάμενου θεωρητικού πλαισίου σχετικά με τις συναρτησιακές σχέσεις των συστατικών κινδύνων οι οποίες συνθέτουν το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου. Περαιτέρω, κρίνεται ότι η ενδεδειγμένη ερευνητική στρατηγική για τους σκοπούς της παρούσας είναι η ποσοτική έρευνα.

Τέλος, δεδομένης της φύσης της συγκεκριμένης εργασίας, η οποία είναι κατά βάση διερευνητική (ωστόσο, η έρευνα περιλαμβάνει και ορισμένα περιγραφικά και επεξηγηματικά στοιχεία)⁴⁷, φαίνεται ότι η χρήση της στατιστικής ανάλυσης θα

⁴⁷ Σύμφωνα με την διεθνή βιβλιογραφία υπάρχουν τρεις σκοποί για την κοινωνιολογική έρευνα. Ο σκοπός διερευνητικής φύσεως, ο περιγραφικός και τέλος επεξηγηματικός, που διαφορετικά ορίζεται και ως αιτιώδης (Babbie, 1989). Η έρευνα που θα υποστηρίξει τον σκοπό της εργασίας εξαρτάται

επέτρεπε έναν υψηλότερο βαθμό εμπιστοσύνης επί των ευρημάτων και διαπιστώσεων της έρευνας.

Η συλλογή των δεδομένων που θα χρησιμοποιηθούν για την στατιστική ανάλυση ενδείκνυται να γίνει με τη χρήση δομημένου ερωτηματολογίου, οι ερωτήσεις του οποίου θα είναι κλειστές και θα αποσκοπούν στη μέτρηση των μεταβλητών του μοντέλου.

Συμπερασματικά, εκτιμάται ότι η ενδεδειγμένη ερευνητική μεθοδολογία είναι αυτή της εμπειρικής έρευνας που διενεργείται βάσει δομημένου ερωτηματολογίου με ερωτήσεις κλειστού τύπου.

3.3 Σχεδιασμός της έρευνας

3.3.1 Σκοπός της έρευνας

Ο σκοπός της έρευνας αποτελεί μία από τις σημαντικότερες παραμέτρους του σχεδιασμού του ερευνητικού έργου (Sekaran, 1992 και Robson, 1996) και διατυπώνεται αναλυτικά στην παράγραφο 1.4.1 του πρώτου κεφαλαίου της παρούσας.

Οι μετρήσεις οι οποίες διενεργούνται στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας βασίζονται σε δεδομένα και πληροφορίες που λαμβάνονται μέσω ενός δομημένου ερωτηματολογίου, από τους ελέγχους των οικονομικών καταστάσεων των Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών, οι οποίοι έγιναν στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, πριν και μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης.

Υπογραμμίζεται ότι, η κατάσταση της Ελληνικής οικονομίας από την έναρξη της οικονομικής κρίσης μέχρι και σήμερα αποτελεί ένα οικονομικό «φαινόμενο» εξαιρετικού ερευνητικού ενδιαφέροντος, το οποίο διαμορφώνει συνθήκες οι οποίες θα μπορούσαν να χαρακτηρισθούν ως ιδανικές για τον σκοπό της παρούσας μελέτης.

από τα στάδια προαγωγής της γνώσης εντός του ερευνητικού πεδίου (Churchill, 1995; Fink, 1995; Sekaran, 1992).

Η σημασία του «φαινομένου» για τη μελέτη του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών, έγκειται στη σημαντική επίδρασή την οποία αυτό είχε επί του επιχειρηματικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα. Είναι προφανές ότι οι Ελληνικές Ανώνυμες Εταιρείες τα τελευταία χρόνια, υπό συνθήκες οικονομικής κρίσης, δραστηριοποιούνται σε ένα επιχειρηματικό περιβάλλον το οποίο παρουσιάζει σημαντικές διαφορές από εκείνο το οποίο υπήρχε προηγουμένως. Ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον για τη συγκεκριμένη μελέτη παρουσιάζουν οι αλλαγές οι οποίες αφορούν στην φύση και την ένταση των επιχειρηματικών κινδύνων. Είναι λοιπόν αναμενόμενο, οι διαφορές αυτές να απεικονίζονται ποικιλοτρόπως και στις οικονομικές καταστάσεις των εν λόγω εταιρειών, οι οποίες καταρτίστηκαν και δημοσιεύτηκαν πριν και μετά την οικονομική κρίση.

Οι προαναφερθείσες συνθήκες δίνουν την ευκαιρία να μελετηθεί σε πραγματικές συνθήκες και με μηδενικό βαθμό παρέμβασης του ερευνητή, ο αντίστοιχος βαθμός διαφοροποίησης των εκτιμήσεων επί του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του (και συνεπακόλουθα και της στρατηγικής ελέγχου η οποία υιοθετήθηκε) από τους ανεξάρτητους ελεγκτές των εταιρειών αυτών, κατά τον τακτικό έλεγχο των οικονομικών τους καταστάσεων, πριν και μετά την εμφάνιση του «φαινομένου».

Η υφιστάμενη κατάσταση διαμορφώνει ιδανικές ερευνητικές συνθήκες ως προς τη δυνατότητα της μέτρησης του βαθμού διαφοροποίησης και της συνάφειας των εκτιμώμενων από τους ελεγκτές κινδύνων βάσει των πραγματικών συνθηκών του επιχειρηματικού περιβάλλοντος, πριν και μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Επίσης, δίνεται η δυνατότητα να εξετασθεί σε πραγματικές συνθήκες, χωρίς καμία παρεμβολή του ερευνητή, και ο βαθμός διαφοροποίησης των διενεργηθέντων ελεγκτικών διαδικασιών, ως αποτέλεσμα της διαφοροποιημένης στρατηγικής ελέγχου.

Σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν προηγουμένως είναι προφανές ότι η συγκεκριμένη έρευνα δεν αφορά σε πείραμα πεδίου ή σε πείραμα σε εργαστήριο.

3.3.2 Ο τύπος της διερεύνησης⁴⁸

Η συγκεκριμένη εργασία επιδιώκει να εξετάσει αντιλήψεις και απόψεις, οι οποίες προέρχονται από την πραγματική εφαρμογή της ελεγκτικής πρακτικής και μεθοδολογίας στην Ελλάδα τα τρία τελευταία χρόνια, υπό συνθήκες βαθιάς οικονομικής κρίσης. Ως εκ τούτου, κρίνεται ότι η μελέτη συνάφειας, χωρίς καμία παρεμβολή του ερευνητή, είναι ο πλέον ενδεδειγμένος τύπος διερεύνησης για την εξυπηρέτηση της παρούσας εργασίας.

3.3.3 Η ερευνητική διαδικασία

Η συγκεκριμένη έρευνα δεν αποσκοπεί στη μελέτη των διαρκών μεταβολών των εκτιμήσεων των ελεγκτών επί του ελεγκτικού κινδύνου και των συστατικών του και της υιοθετούμενης στρατηγικής ελέγχου για την υπό εξέταση περίοδο. Σκοπός της έρευνας είναι να μετρήσει τη διαφοροποίηση και τη συνάφεια των υπό εξέταση μεταβλητών σε δύο χρονικές περιόδους, πριν την έναρξη της οικονομικής χρήσης και μετά. Συνεπώς, ο ενδεδειγμένος τύπος της έρευνας ως προς τη χρονική περίοδο είναι αυτός της «τμηματικής διασταύρωσης»⁴⁹.

Η ερευνητική διαδικασία της παρούσας μελέτης αναπτύσσεται σε έξι στάδια⁵⁰, τα οποία παρουσιάζονται διαγραμματικά στο Σχήμα 4 κατωτέρω. Στο πρώτο στάδιο της ερευνητικής διαδικασίας γίνεται η οριοθέτηση του ερευνητικού προβλήματος (βλέπε σχετικά τις παραγράφους 1.4.1 και 1.4.2 του πρώτου κεφαλαίου).

Στο δεύτερο στάδιο διατυπώνονται τα ερευνητικά ερωτήματα (βλέπε σχετικά στην παράγραφο 1.4.3 του πρώτου κεφαλαίου) και διενεργείται η μελέτη της σχετικής βιβλιογραφίας (βλέπε σχετικά στο δεύτερο κεφάλαιο της παρούσας).

⁴⁸ Στην διεθνή βιβλιογραφία διακρίνονται για τον ερευνητή δύο τύποι διερεύνησης. Βάσει αυτών τύπων μπορούμε να μιλάμε για αιτιώδεις μελέτες και μελέτες συσχετίσεων (Sekaran, 1992).

⁴⁹ Σχετικά με την διάρκεια και τον χρονικό ορίζοντα της έρευνας στην βιβλιογραφία εντοπίζονται δύο βασικοί τύποι έρευνας. Αυτοί είναι ο «κατά μήκος τύπος» και ο «τμηματικής διασταύρωσης» (Churchill, 1995).

⁵⁰ Μεθοδολογία της Επιστημονικής Έρευνας (Ι. Παρασκευόπουλος, 1993).

Τα ερευνητικά ερωτήματα είναι δύο και αφορούν στη διαπίστωση του βαθμού ευαισθησίας συγκεκριμένων μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου στο επιχειρηματικό και ευρύτερα οικονομικό περιβάλλον, αλλά και των σχέσεων μεταξύ τους.

Σκοπός της επισκόπησης και μελέτης της σχετικής βιβλιογραφίας, είναι ο προσδιορισμός ενός σαφούς θεωρητικού πλαισίου για το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου. Οι στόχοι της διαδικασίας αυτής στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας είναι δύο και αποσκοπούν στην καλύτερη δυνατή κατανόηση του υπό εξέταση θέματος. Έτσι, στο πλαίσιο της μελέτης της βιβλιογραφίας, εξετάζονται, με μία ιστορική προσέγγιση, τα σχετικά με τον ελεγκτικό κίνδυνο ΔΠΕ της IFAC, καθώς και τα Πρότυπα Ελέγχου των ΗΠΑ (στο βαθμό και τη λεπτομέρεια που κρίθηκε ότι χρειάστηκε προκειμένου να ενισχυθεί η κατανόηση του θεωρητικού πλαισίου). Περαιτέρω, το υφιστάμενο θεωρητικό πλαίσιο σχετικά με τον ελεγκτικό κίνδυνο ενισχύεται και με σχετικές έρευνες και δημοσιεύσεις, κυρίως μετά το 1983 και μέχρι και σήμερα. Σημαντικός αριθμός από αυτές τις επιστημονικές εργασίες εστιάζουν στις σχέσεις των συστατικών κινδύνων του μοντέλου και προσπαθούν να καλύψουν το κενό των προβλέψεων και οδηγιών που δίνονται από όλα σχεδόν τα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου που εφαρμόζονται διεθνώς.

Αποτέλεσμα της επισκόπησης της βιβλιογραφίας είναι ο σχεδιασμός του ερευνητικού μοντέλου και ο προσδιορισμός των υπό εξέταση μεταβλητών και των μεταξύ τους σχέσεων (βλέπε σχετικά στην παράγραφο 3.1.3 του παρόντος κεφαλαίου).

Προκειμένου να επιτευχθεί μία περισσότερο ακριβής προσέγγιση των δύο ερευνητικών ερωτημάτων διενεργείται μία περαιτέρω ανάλυση αυτών σε επιμέρους ερωτήματα και η συνδεσμολογία τους με τις υπό εξέταση μεταβλητές του ερευνητικού μοντέλου (βλέπε σχετικά την παράγραφο 3.5.7 του παρόντος). Η διαδικασία αυτή καταλήγει στη διαμόρφωση του τελικού ερωτηματολογίου, το οποίο χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της παρούσας (βλέπε σχετικά στην παράγραφο 3.5.5 του παρόντος κεφαλαίου).

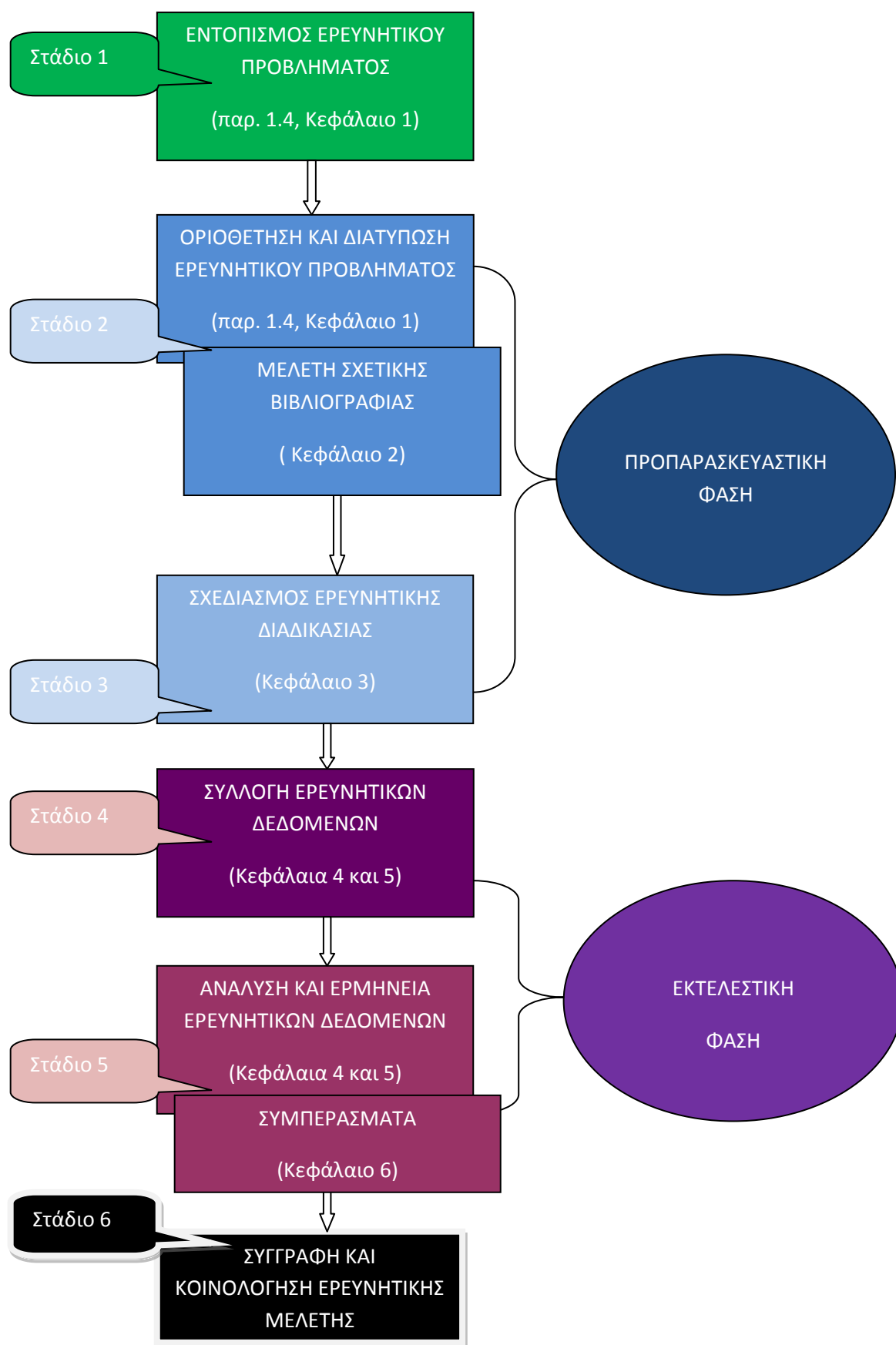
Στην φάση αυτή προϋπολογίζεται επίσης η διάρκεια και ο χρονικός ορίζοντας του ερευνητικού έργου. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, η προσέγγιση του χρόνου ολοκλήρωσης της έρευνας βασίζεται στην υιοθέτηση του τύπου της έρευνας που εφαρμόζει την τμηματική διασταύρωση των δεδομένων. Η φάση του σχεδιασμού κλείνει με την επιλογή της κατάλληλης ερευνητικής μεθοδολογίας (βλέπε σχετικά στην παράγραφο 3.2.2 του παρόντος κεφαλαίου).

Όπως ήδη αναφέρθηκε, ο σχεδιασμός της διαδικασίας της συγκεκριμένης έρευνας δεν προβλέπει καμίας μορφής παρεμβολή του ερευνητή ή χειραγώγησης των μεταβλητών. Οι μετρήσεις των μεταβλητών διενεργούνται σε πραγματικές συνθήκες της Ελληνικής οικονομίας, πριν και μετά την κρίση και βασίζονται μόνο στην εμπειρία των συμμετασχόντων στην έρευνα σε υποχρεωτικούς ελέγχους οικονομικών καταστάσεων κατά την περίοδο αναφοράς. Στην τελευταία φάση του σχεδιασμού προσδιορίζεται ο πληθυσμός στόχος και πραγματοποιείται η διανομή των ερωτηματολογίων (παράγραφοι 3.4.1 και 3.5.9 του παρόντος κεφαλαίου).

Το τέταρτο και πέμπτο στάδιο υλοποίησης της έρευνας αφορούν στη συλλογή των ερευνητικών δεδομένων (βλέπε σχετικά στην παράγραφο 3.5.9 του παρόντος κεφαλαίου) και την ανάλυση και ερμηνεία τους (βλέπε σχετικά το τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο κατωτέρω). Η υλοποίηση των σταδίων αυτών αποτελεί την εκτελεστική φάση της έρευνας. Το τέταρτο στάδιο περιλαμβάνει την καταγραφή των δεδομένων τα οποία συλλέχθηκαν με τέτοιο τρόπο ώστε να εξυπηρετηθεί η στατιστική τους ανάλυση (βλέπε σχετικά το τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο κατωτέρω). Στο στάδιο αυτό διενεργείται η στατιστική ανάλυση των δεδομένων (βλέπε σχετικά στη συνέχεια το τέταρτο και πέμπτο κεφάλαιο) και εξάγονται τα συμπεράσματα που απαντούν στα δύο κύρια ερευνητικά ερωτήματα (βλέπε σχετικά στο έκτο κεφάλαιο που ακολουθεί).

Το έκτο και τελευταίο στάδιο αφορά στη συγγραφή της μελέτης και τη διατύπωση των συμπερασμάτων της έρευνας. Η διαγραμματική απεικόνιση των σταδίων υλοποίησης της έρευνας απεικονίζεται στο Σχήμα 4, το οποίο ακολουθεί:

Σχήμα 4: **Στάδια υλοποίησης της έρευνας**

Υπογραμμίζεται ότι, ο σχεδιασμός της ερευνητικής διαδικασίας βασίζεται στον προσδιορισμό της φύσης της έρευνας, που στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι η διερευνητική έρευνα (μελέτη συνάφειας), περιλαμβάνοντας ωστόσο και περιγραφικά και επεξηγηματικά στοιχεία.

Ωστόσο, κύριος άξονας για τον σχεδιασμό της διαδικασίας της συγκεκριμένης έρευνας είναι η υιοθετούμενη ερευνητική μεθοδολογία. Όπως ήδη εξηγήθηκε προηγουμένως, το υπό εξέταση θέμα προσεγγίζεται με τη μέθοδο της εμπειρικής ποσοτικής έρευνας πεδίου (βάσει ερωτηματολογίου) και αφορά στην (επιτόπια) μελέτη που διενεργείται σε πραγματικές οικονομικές συνθήκες στην Ελλάδα, πριν και μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης.

Για τη στατιστική ανάλυση των δεδομένων χρησιμοποιείται το στατιστικό πακέτο R (version 3.0.0 (2013-04-03), «Masked Marvel»)⁵¹. Η καταγραφή των αποτελεσμάτων της στατιστικής ανάλυσης και τα σχετικά συμπεράσματα αναπτύσσονται σε δύο επιμέρους κεφάλαια (Κεφάλαια 4 και 5), τα οποία αντιστοιχούν στα δύο ερευνητικά ερωτήματα. Στο τελευταίο Κεφάλαιο αναφέρονται τα τελικά συμπεράσματα της συνολικής έρευνας και οι σχετικοί περιορισμοί.

3.4 Μεθοδολογία συλλογής δεδομένων

3.4.1 Πληθυσμός στόχος

Ο πληθυσμός στόχος για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας είναι το σύνολο των Νόμιμων Ελεγκτών που απασχολούνται σε πέντε (5) μεγάλους διεθνείς ελεγκτικούς οίκους (PWC, ERNST & YOUNG, DELOITTE, KPMG και GRANT THORNTON), οι οποίοι δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα.

Το μητρώο στο οποίο περιέχεται ο πληθυσμός στόχος (σύμφωνα με τον προαναφερθέντα ορισμό) και θα χρησιμοποιηθεί για τις ανάγκες της παρούσας, είναι υποσύνολο του Δημόσιου Μητρώου των Ελεγκτικών Γραφείων και Νόμιμων

⁵¹ Copyright (C) 2013 The R Foundation for Statistical Computing, Platform: x86_64-w64-mingw32/x64 (64-bit)

Ελεγκτών, το οποίο τηρείται από την ΕΛΤΕ, όπως αυτό έχει διαμορφωθεί στις 31 Δεκεμβρίου 2012.

Οι Νόμιμοι Ελεγκτές είναι πιστοποιημένοι επαγγελματίες λογιστές (Ορκωτοί Ελεγκτές – Λογιστές), μέλη του Ελληνικού ινστιτούτου πιστοποιημένων επαγγελματιών λογιστών (Σώμα Ορκωτών Ελεγκτών – Λογιστών ή ΣΟΕΛ), οι οποίοι έχουν λάβει, βάσει της Ελληνικής νομοθεσίας⁵², από τις αρμόδιες αρχές της χώρας, άδεια να διενεργούν υποχρεωτικούς ελέγχους των ατομικών και ενοποιημένων οικονομικών καταστάσεων (για τους σκοπούς της παρούσας «τακτικοί έλεγχοι οικονομικών καταστάσεων»).

Ο μέσος πραγματικός χρόνος που απαιτείται για την κτήση της επαγγελματικής άδειας στην Ελλάδα εκτιμάται ότι μπορεί να είναι από πέντε (5) έως δέκα (10) χρόνια. Ως εκ τούτου, οι Νόμιμοι Ελεγκτές κατατάσσονται στο υψηλότερου βαθμού επίπεδο επαγγελματικής εμπειρίας και τεχνικής κατάρτισης, στο σύνολο των επαγγελματιών που δραστηριοποιούνται στον υποχρεωτικό έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων των επιχειρηματικών μονάδων στην Ελλάδα.

Το σύνολο των εγγεγραμμένων στο Δημόσιο Μητρώο της ΕΛΤΕ Νόμιμων Ελεγκτών στις 31 Δεκεμβρίου 2012, είναι εννιακόσιοι εβδομήντα οκτώ (978). Από αυτούς, οι επτακόσιοι πενήντα οκτώ (758) Νόμιμοι Ελεγκτές εργάζονται σε τριάντα πέντε (35) ελεγκτικά γραφεία στην Ελλάδα, ενώ οι υπόλοιποι διακόσιοι είκοσι (220) δεν ασκούν δημόσια το επάγγελμα του πιστοποιημένου λογιστή και ως εκ τούτου είναι εκτός του πεδίου ενδιαφέροντος της έρευνας.

Από τους επτακόσιους πενήντα οκτώ (758) Νόμιμους Ελεγκτές σε δημόσια άσκηση του επαγγέλματος, οι εκατόν εβδομήντα οκτώ (178) (ή το 23%) απασχολούνται στους πέντε (5) μεγαλύτερους διεθνείς ελεγκτικούς οίκους οι οποίοι δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα (και αντιπροσωπεύουν το 14% του συνόλου των ελεγκτικών γραφείων της χώρας).

⁵² Ν. 3693/2008

Οι εκατόν εβδομήντα οκτώ (178) Νόμιμοι Ελεγκτές, οι οποίοι απασχολούνται στους ελεγκτικούς οίκους PWC, ERNST & YOUNG, DELOITTE, KPMG και GRANT THORNTON στην Ελλάδα, στις 31 Δεκεμβρίου 2012, αποτελούν τον υπό μελέτη στατιστικό πληθυσμό της έρευνας.

Η ανάλυση του συνόλου του πληθυσμού στόχου των εκατόν εβδομήντα οκτώ (178) Νόμιμων Ελεγκτών, ανά ελεγκτικό οίκο, όπως προκύπτει από το Δημόσιο Μητρώο της ΕΛΤΕ στις 31 Δεκεμβρίου 2012, δίνεται στον Πίνακα 1 που ακολουθεί:

Πίνακας 1: Πληθυσμός στόχος

<u>ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ</u>	<u>ΝΟΜΙΜΟΙ ΕΛΕΓΚΤΕΣ</u>
PWC	28
ERNST & YOUNG	33
DELOITTE	35
KPMG	33
GRANT THORNTON	49
ΣΥΝΟΛΟ	<u>178</u>

3.4.2 Χαρακτηριστικά πληθυσμού

Το ενδιαφέρον της έρευνας για τον πληθυσμό στόχο εστιάζει σημαντικά σε δύο χαρακτηριστικά – ιδιότητες: α) στη δυνατότητα των συμμετασχόντων να κατανοήσουν τις έννοιες που προσεγγίζονται από το ερωτηματολόγιο και β) την εμπειρία τους στην εκτέλεση των Διεθνών Προτύπων Ελέγχου στο Ελληνικό περιβάλλον, σε συνδυασμό με την εφαρμογή μεθοδολογιών ελέγχου που αφορούν σε «προσέγγιση βάσει κινδύνου».

Επίσης, κρίνεται σκόπιμο η έρευνα να συλλέξει δεδομένα και από ελέγχους οικονομικών καταστάσεων οντοτήτων οι οποίες είναι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αθηνών («οντότητες δημόσιου ενδιαφέροντος») και ως τέτοιες χαρακτηρίζονται «οντότητες μεγάλου μεγέθους». Σύμφωνα με την κοινά παραδεκτή πρακτική, ως κατ'εξοχήν «οντότητες μεγάλου μεγέθους» εκλαμβάνονται οι Ανώνυμες Εταιρείες οι οποίες είναι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο Αθηνών (ΧΑ) και ανήκουν στην κατηγορία του δείκτη μεγάλης κεφαλαιοποίησης (FTSE 20). Οι επιχειρήσεις αυτές και εξ'ορισμού πληρούν τα ποσοτικά κριτήρια τα οποία τις κατατάσσουν στην κατηγορία «οντότητες μεγάλου μεγέθους»⁵³.

Μπορεί να υποστηριχθεί με ασφάλεια ότι και οι εκατόν εβδομήντα οκτώ (178) Νόμιμοι Ελεγκτές, οι οποίοι απασχολούνται στους πέντε (5) διεθνείς ελεγκτικούς οίκους και επιλέχθηκαν για την σύνθεση του πληθυσμού στόχου, πληρούν σε απολύτως ικανοποιητικό βαθμό και τις δύο προαναφερθείσες προϋποθέσεις.

Αναφορικά με την επάρκεια της εμπειρίας των Νόμιμων Ελεγκτών, οι οποίοι συμμετείχαν στην έρευνα, σημειώνεται ότι, προσαρμόζοντας τον χρόνο ο οποίος απαιτείται για τη λήψη της επαγγελματικής άδειας στην Ελλάδα (πέντε (5) έως δέκα (10) χρόνια) στις διοικητικές βαθμίδες στις οποίες απασχολούνται στους πέντε (5) επιλεγθέντες ελεγκτικούς οίκους, οι συμμετέχοντες στην έρευνα ελεγκτές κατέχουν τουλάχιστον τη θέση του Διευθυντή (Manager).

Επιπρόσθετα, στο συγκεκριμένο πληθυσμό στόχο έχει συμπεριληφθεί η συντριπτική πλειοψηφία των Συνεταίρων (Partners) των ελεγκτικών τμημάτων, των πέντε επιλεγθέντων διεθνών ελεγκτικών οίκων στην Ελλάδα. Ο αριθμός των Συνεταίρων των ελεγκτικών τμημάτων των εταιρειών αυτών στην Ελλάδα, οι οποίοι στις 31 Δεκεμβρίου 2012 δεν έχουν λάβει επαγγελματική άδεια από την ΕΛΤΕ και ως εκ τούτου δεν συμπεριλαμβάνονται στον πληθυσμό στόχο, κρίνεται ως ασήμαντος.

Όσον αφορά στη γνώση και κατανόηση των Διεθνών Προτύπων Ελέγχου της IFAC και την εφαρμογή ελεγκτικής μεθοδολογίας με την «προσέγγιση βάσει κινδύνου», κρίνεται ότι η μεθοδολογία ελέγχου που εφαρμόζονται και από τους πέντε (5)

⁵³ Σε κάθε περίπτωση ενδέχεται να υπάρχουν και εμποροβιομηχανικές Ανώνυμες Εταιρείες οι οποίες δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα οι οποίες να έχουν τα ίδια ποσοτικά μεγέθη με τις αντίστοιχες οντότητες δημόσιου ενδιαφέροντος του FTSE 20, χωρίς όμως να είναι εισηγμένες στο ΧΑ.

προαναφερθέντες μεγάλους διεθνείς ελεγκτικούς οίκους, υιοθετεί πλήρως (με μικρές παραλλαγές μεταξύ τους), τα ΔΠΕ της IFAC και στηρίζεται στην «προσέγγιση βάσει κινδύνου». Ως εκ τούτου, οι συμμετέχοντες στην έρευνα Νόμιμοι Ελεγκτές έχουν επαρκή εμπειρία, τεχνική κατάρτιση και γνώσεις σχετικά με τα ΔΠΕ της IFAC, προκειμένου να ελαχιστοποιείται σε αποδεκτό επίπεδο ο κίνδυνος της μη επαρκούς κατανόησης των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου.

Αναφορικά με την εμπειρία των Νόμιμων Ελεγκτών του πληθυσμού στόχου, σε ελέγχους οικονομικών καταστάσεων για την υπό εξέταση περίοδο, παρουσιάζονται στη συνέχεια οι σχετικές κατανομές σε επίπεδο δημοσιευμένων καταστάσεων, για την χρήση που έληξε στις 31/12/2008.

Η κατανομή του συνόλου των δημοσιευμένων οικονομικών καταστάσεων Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης, της οικονομικής χρήσης 2008, δίνεται από τον Πίνακα 2 που ακολουθεί:

Πίνακας 2: Δημοσιευμένες οικονομικές καταστάσεις

<u>ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ</u>	<u>ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ</u> <u>ΑΕ & ΕΠΕ</u> <u>31/12/2008</u>	<u>ΠΟΣΟΣΤΟ</u>
PWC	411	4,7%
ERNST & YOUNG	266	3,1%
DELOITTE	228	2,6%
KPMG	312	3,6%
GRANT THORNTON	572	6,6%
ΣΥΝΟΛΟ	<u>1 789</u>	<u>20,5%</u>
Λοιποί	6 922	79,5%
ΣΥΝΟΛΟ	<u>8 711</u>	<u>100%</u>

Πηγή: ΕΛΤΕ και Hellastat A.E. (2009)

Σημειώνεται ότι από το σύνολο των δημοσιευμένων καταστάσεων των Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών και Εταιρειών Περιορισμένης Ευθύνης, της 31/12/2008, οι οποίες για τη χρήση αυτή δεν ελέγχθηκαν από τους πέντε (5) διεθνείς ελεγκτικούς οίκους που περιλαμβάνοντα στον Πίνακα 2 ανωτέρω (ήτοι έξι χιλιάδες εννιακόσιες είκοσι δύο (6 922) δημοσιευμένες οικονομικές καταστάσεις), οι τρεις χιλιάδες εννιακόσιες σαράντα επτά (3 947) (ποσοστό 57,2% επί των λοιπών ελεγκτικών γραφείων ή 45,3% στο σύνολο) ελέγχθηκε από ένα και μόνο ελεγκτικό γραφείο⁵⁴.

Η κατανομή των δημοσιευμένων οικονομικών καταστάσεων Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών, εισηγμένων στο Χρηματιστήριο Αθηνών, για την οικονομική χρήση 2008, δίνεται από τον Πίνακα 3 που ακολουθεί:

Πίνακας 3: Εταιρείες εισηγμένες στο ΧΑ

<u>ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ</u>	<u>ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΑΕ ΕΙΣΗΓΜΕΝΩΝ ΣΤΟ ΧΑ 31/12/2008</u>	<u>ΠΟΣΟΣΤΟ</u>
PWC	28	9,8%
ERNST & YOUNG	13	4,6%
DELOITTE	9	3,2%
KPMG	15	5,3%
GRANT THORNTON	42	14,7%
ΣΥΝΟΛΟ	<u>107</u>	<u>37,5%</u>
Λοιποί	178	62,5%
ΣΥΝΟΛΟ	<u>285</u>	<u>100%</u>

Πηγή: ΕΛΤΕ και Hellstat A.E. (2009)

⁵⁴ Σύμφωνα με την έρευνα της ΕΛΤΕ και Hellstat A.E. (2009), η οποία είναι και η μοναδική που υπάρχει σχετικά με την αγορά των υπηρεσιών των πιστοποιημένων λογιστών σε δημόσια άσκηση επαγγέλματος, τα ελεγκτικά γραφεία που δραστηριοποιούνταν στην Ελλάδα το 2009 ήταν 19.

Σημειώνεται ότι από το σύνολο των δημοσιευμένων καταστάσεων των Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών, εισηγμένων στο ΧΑ, της 31/12/2008, οι οποίες για τη χρήση αυτή δεν ελέγχθηκαν από τους πέντε διεθνείς ελεγκτικούς οίκους που περιλαμβάνοντα στον Πίνακα 3 ανωτέρω (ήτοι εκατόν εβδομήντα οκτώ (178) δημοσιευμένες οικονομικές καταστάσεις), οι ενενήντα τέσσερις (94) (ποσοστό 52,8% επί των λοιπών ελεγκτικών γραφείων ή 33% στο σύνολο) ελέγχθηκε από ένα και μόνο ελεγκτικό γραφείο.

Η κατανομή των δημοσιευμένων οικονομικών καταστάσεων Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών, εισηγμένων στο ΧΑ, μεγάλης κεφαλαιοποίησης (FTSE 20), της οικονομικής χρήσης 2008, δίνεται από τον Πίνακα 4 που ακολουθεί:

Πίνακας 4: Εταιρείες FTSE 20

<u>ΔΙΕΘΝΗΣ ΕΛΕΓΚΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ</u>	<u>ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΗΜΟΣΙΕΥΜΕΝΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΑΣΕΩΝ ΑΕ</u> <u>FTSE 20</u> <u>31/12/2008</u>	<u>ΠΟΣΟΣΤΟ</u>
PWC	7	33,3%
ERNST & YOUNG	4	19,0%
DELOITTE	2	9,5%
KPMG	3	14,3%
GRANT THORNTON	4	19,0%
ΣΥΝΟΛΟ	<u>20</u>	<u>95,1%</u>
Λοιποί	1	4,9%
ΣΥΝΟΛΟ	<u>21</u>	<u>100%</u>

Πηγή: ΕΛΤΕ και Hellastat A.E. (2009)

Σημειώνεται ότι από το σύνολο των δημοσιευμένων καταστάσεων των Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών, εισηγμένων στο ΧΑ, FTSE 20, της 31/12/2008, εντοπίζεται μόνο μία περίπτωση, η οποία για τη χρήση αυτή δεν ελέγχθηκε από τους πέντε (5) διεθνείς ελεγκτικούς οίκους οι οποίοι περιλαμβάνοντα στον Πίνακα 4 ανωτέρω.

Υπογραμμίζεται το γεγονός ότι τα δεδομένα τα οποία επιχειρείται να συλλεχθούν μέσω του ερωτηματολογίου αφορούν σε εκτιμήσεις που στηρίζονται σε πραγματικούς ελέγχους, οι οποίοι εκτελέσθηκαν πριν και μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα.

Συνεπώς, οι συγκεκριμένες εκτιμήσεις που καταγράφονται από τις απαντήσεις των συμμετασχόντων στην έρευνα, προέρχονται από πραγματικές αποφάσεις που ελήφθησαν σε ελέγχους οι οποίοι πραγματικά έγιναν. Οι απαντήσεις των συμμετασχόντων στην έρευνα ελεγκτών δεν αφορούν σε καμία περίπτωση εκτιμήσεις οι οποίες αντανακλούν τις θεωρητικές τους απόψεις επί των ερωτήσεων.

Ως εκ τούτου, δεν αναμένεται ότι οι απαντήσεις των συμμετασχόντων θα διαφοροποιούνται σημαντικά ανάλογα με τη διοικητική θέση τους στο ελεγκτικό γραφείο που εργάζονται, την ηλικία τους και την εμπειρία τους στη δημόσια άσκηση του επαγγέλματος.

Είναι σαφές ότι η συγκεκριμένη έρευνα δεν εστιάζει σε εκτιμήσεις επαγγελματιών πιστοποιημένων λογιστών οι οποίες οδηγούνται από τη θεωρητική τους προσέγγιση αλλά σε εκτιμήσεις από την εμπειρία τους σε πραγματικούς ελέγχους στους οποίους συμμετείχαν και στο πλαίσιο των οποίων ελήφθησαν αποφάσεις σχετικά με τον ελεγκτικό κίνδυνο και τους συστατικούς του κινδύνους.

Συνοψίζοντας, ο πληθυσμός στόχος των εκατόν εβδομήντα οκτώ (178) Νόμιμων Ελεγκτών, που απασχολούνται σε πέντε (5) συγκεκριμένους μεγάλους διεθνείς ελεγκτικούς οίκους που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα (στις 31/12/2012), επιλέχθηκε ως ενδεδειγμένος για τους σκοπούς της συγκεκριμένης έρευνας λόγω των ιδιοτήτων των μονάδων που τον απαρτίζουν.

Οι ιδιότητες βάσει των οποίων έγινε η επιλογή είναι:

1. Οι Νόμιμοι Ελεγκτές πληρούν τις τεχνικές και γνωστικές προϋποθέσεις που απαιτούνται για τη συγκεκριμένη έρευνα. Αυτό ισχύει δεδομένου ότι οι Νόμιμοι Ελεγκτές είναι πιστοποιημένοι επαγγελματίες λογιστές, που έχουν ολοκληρώσει το κατά το νόμο στάδιο εκπαίδευσης και επαγγελματικών εξετάσεων για τη λήψη της επαγγελματικής άδειας, για την εκτέλεση υποχρεωτικών ελέγχων

οικονομικών καταστάσεων, και ταυτόχρονα έχουν σημαντική επαγγελματική εμπειρία στη δημόσια άσκηση του επαγγέλματος.

2. Οι Νόμιμοι Ελεγκτές, οι οποίοι εργάζονται στους πέντε (5) μεγάλους διεθνείς ελεγκτικούς οίκους που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα, χαρακτηρίζονται από υψηλού βαθμού εξοικείωση με τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου της IFAC και την εφαρμογή σύγχρονων μεθοδολογιών ελέγχου που στηρίζονται στην «προσέγγιση βάσει κινδύνου».
3. Οι πέντε (5) συγκεκριμένοι ελεγκτικοί οίκοι και συνεπακόλουθα και οι Νόμιμοι Ελεγκτές, οι οποίοι απασχολούνται σε αυτούς, προσφέρουν επαγγελματικές υπηρεσίες διασφάλισης και ειδικότερα υπηρεσίες τακτικού ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, σε ένα σημαντικό ποσοστό του συνόλου των Ανώνυμων Εταιρειών στην Ελλάδα που ελέγχονται υποχρεωτικά, βάσει του κωδ. Ν. 2190/1920, από Νόμιμους Ελεγκτές (βλέπε σχετικό Πίνακα 2).
4. Οι πέντε (5) συγκεκριμένοι ελεγκτικοί οίκοι και συνεπακόλουθα και οι Νόμιμοι Ελεγκτές, οι οποίοι απασχολούνται σε αυτούς, προσφέρουν υπηρεσίες σε ένα σημαντικό ποσοστό Ανώνυμων Εταιρειών, εισηγμένων στο Χρηματιστήριο Αθηνών (βλέπε σχετικό Πίνακα 3).
5. Οι πέντε (5) συγκεκριμένοι ελεγκτικοί οίκοι και συνεπακόλουθα και οι Νόμιμοι Ελεγκτές, οι οποίοι απασχολούνται σε αυτούς, παρέχουν υπηρεσίες υποχρεωτικού ελέγχου οικονομικών καταστάσεων στο σύνολο σχεδόν (άνω του 90%) των Ανώνυμων Εταιρειών που κατατάσσονται στην κατηγορία «μεγάλες οντότητες δημόσιου ενδιαφέροντος» (βλέπε σχετικό Πίνακα 4).
6. Δεν αποτελούν ιδιότητες ερευνητικού ενδιαφέροντος η διοικητική θέση, η ηλικία και ο ακριβής αριθμός των ετών εμπειρίας των συμμετασχόντων στην έρευνα Νόμιμων Ελεγκτών. Η έρευνα στοχεύει σε καταγραφή δεδομένων βάσει πραγματικών ελέγχων επί οικονομικών καταστάσεων, πριν και μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, στους οποίους συμμετέχοντες έλαβαν μέρος, και αφορούν σε αποφάσεις που ελήφθησαν για τον ελεγκτικό κίνδυνο και τους συστατικούς του κινδύνους στο πλαίσιο του σχεδιασμού των ελέγχων αυτών.

3.4.3 Μονάδα πληθυσμού

Η μονάδα του πληθυσμού στόχου είναι ο Νόμιμος Ελεγκτής ο οποίος εργάζεται στην Ελλάδα, σε έναν από τους διεθνείς ελεγκτικούς οίκους: PWC, ERNST & YOUNG, DELOITTE, KPMG και GRANT THORNTON.

Τα χαρακτηριστικά ταυτοποίησης της μονάδας του πληθυσμού είναι: ο Αριθμός Μητρώου ΕΛΤΕ, ο Αριθμός Μητρώου ΣΟΕΛ, ο ελεγκτικός οίκος που εργάζεται και το Ονοματεπώνυμο.

Το ποιοτικό χαρακτηριστικό κατηγοριοποίησης είναι το ελεγκτικό γραφείο που εργάζεται ο Νόμιμος Ελεγκτής.

Τέλος, τα χαρακτηριστικά πρόσβασης είναι η διεύθυνση του ελεγκτικού γραφείου που εργάζεται, το τηλέφωνο του ελεγκτικού γραφείου που εργάζεται και το e – mail του.

3.5 Το ερωτηματολόγιο

3.5.1 Σκοπός του ερωτηματολογίου

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η μεθοδολογία η οποία υιοθετείται για την εκπόνηση της παρούσας εργασίας είναι αυτή της εμπειρικής έρευνας, βάσει δομημένου ερωτηματολογίου, με ερωτήσεις, οι οποίες στη συντριπτική πλειοψηφία τους είναι κλειστού τύπου.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση το ερωτηματολόγιο αποτελεί ένα εργαλείο μέτρησης των σχέσεων και ειδικά του βαθμού ανεξαρτησίας των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου, όπως αυτό διαμορφώθηκε για τις ανάγκες της έρευνας (βλέπε σχετικά στο Σχήμα 3, παράγραφος 3.1.3 ανωτέρω).

Το μοντέλο της έρευνας λαμβάνει την τελική του μορφή αφού στο βασικό μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου (βλέπε σχετικά στο Σχήμα 1, παράγραφος 3.1.1 ανωτέρω), προστεθούν και νέες μεταβλητές, οι οποίες κρίνονται απαραίτητες για τη μέτρηση των σχέσεων των τριών βασικών συστατικών του ελεγκτικού κινδύνου.

Οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου της έρευνας αντιστοιχούν στις δεκατρείς (13) μεταβλητές του ερευνητικού μοντέλου (Σχήμα 3). Η προσέγγιση των υπό εξέταση σχέσεων των μεταβλητών αυτών θα γίνει μέσω της στατιστικής ανάλυσης των δεδομένων τα οποία θα συλλεχθούν.

Ο σκοπός του ερωτηματολογίου, το οποίο χρησιμοποιείται στο πλαίσιο της παρούσας, είναι να συλλεχθούν τα δεδομένα βάσει των οποίων προσεγγίζονται οι σχέσεις και οι αλληλεξαρτήσεις των βασικών μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου. Ωστόσο, οι σχέσεις αυτές εξετάζονται μέσω των σχέσεων των δεκατριών (13) μεταβλητών του μοντέλου (Σχήμα 3), το οποίο έχει σχεδιαστεί για την επίτευξη των στόχων της έρευνας. Ως εκ τούτου, οι ερωτήσεις του ερωτηματολογίου της έρευνας εστιάζουν στις σχέσεις των (13) μεταβλητών του ερευνητικού μοντέλου, η ανάλυση και εξέταση των οποίων θα οδηγήσει σε συμπεράσματα σχετικά με τις σχέσεις των βασικών μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου.

Προκειμένου να επιτευχθεί ο σκοπός αυτός οι ερωτήσεις που περιλαμβάνονται στο ερωτηματολόγιο αντιστοιχούν μονοσήμαντα στις δεκατρείς (13) μεταβλητές οι οποίες εξετάζονται για τους σκοπούς της έρευνας (βλέπε αναλυτικά στη συνέχεια).

3.5.2 Σχεδιασμός του ερωτηματολογίου

Ο σχεδιασμός του ερωτηματολογίου ολοκληρώθηκε σε έξι στάδια (Statistics Canada, 2003). Στο πρώτο στάδιο, έγινε η λειτουργικοποίηση⁵⁵ των εννοιών της έρευνας.

Έτσι, προκειμένου να μετρηθεί σε ποιο βαθμό η οικονομική κρίση στην Ελλάδα επηρέασε την εκτίμηση των ελεγκτών για τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους, σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων, και περαιτέρω τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας, σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης επί υπολοίπων λογαριασμών, κατηγοριών συναλλαγών και γνωστοποιήσεων, συμπεριλήφθησαν στο ερωτηματολόγιο της έρευνας τρεις κύριες ομάδες

⁵⁵ Ο όρος «λειτουργικοποίηση» αναφέρεται γενικά στη δημιουργία ενός λειτουργικού πλαισίου για μία έννοια ή δομή. Η διαδικασία αυτή αποτελεί μία προέκταση της θεωρητικής και εννοιολογικής προσέγγισης των μεταβλητών του μοντέλου και έχει ως αποτέλεσμα τον προσδιορισμό των στόχων της έρευνας. Οι στόχοι της έρευνας με την σειρά τους καθορίζουν τις ανάγκες συλλογής δεδομένων και πληροφοριών (Ζαφειρόπουλος, 2012).

ερωτήσεων (για σκοπούς διευκόλυνσης της συνδεσμολογίας με τις υπό εξέταση μεταβλητές ορίζονται ως A1, A2 και A3). Οι ομάδες αυτές υποστηρίζουν ισάριθμα υποερωτήματα του πρώτου ερευνητικού ερωτήματος.

Αντίστοιχα, στο ερωτηματολόγιο περιλαμβάνονται και μία δεύτερη ομάδα ερωτήσεων (για σκοπούς διευκόλυνσης της συνδεσμολογίας με τις υπό εξέταση μεταβλητές ορίζονται ως B1 και B2), οι οποίες καλύπτουν δύο υποερωτήματα του δεύτερου ερευνητικού ερωτήματος. Η ομάδα αυτή χρησιμοποιείται προκειμένου να μετρηθεί ο βαθμός επίδρασης της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα επί των μέτρων αντίδρασης των ελεγκτών, ως αποτέλεσμα της εκτίμησης του ουσιώδους λάθους.

Το πεδίο αναφοράς των ερωτήσεων είναι τα ελεγκτικά έργα τα οποία εκτελέστηκαν σε εμποροβιομηχανικές Ανώνυμες Εταιρείες οι οποίες δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα, σε δύο χρονικές περιόδους. Η πρώτη χρονική περίοδος, καλύπτει τις χρήσεις πριν την εμφάνιση της πρόσφατης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Η δεύτερη χρονική περίοδος αφορά στις χρήσεις υπό συνθήκες οικονομικής κρίσης, τα τελευταία χρόνια.

Στα πέντε υποερωτήματα (5) που διαμορφώθηκαν στην πρώτη φάση του σχεδιασμού, αντιστοιχίστηκε στη συνέχεια το σύνολο των ερωτήσεων του ερωτηματολογίου, τα οποία τελικά χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση όλων των μεταβλητών της έρευνας. Η σχετική ανάλυση καθώς και η συνδεσμολογία τους με τα ερωτήματα του ερωτηματολογίου, όπως αυτά διαμορφώθηκαν στην τελική φάση ολοκλήρωσης του σχεδιασμού, παρατίθεται στην παράγραφο 3.5.7 του παρόντος κεφαλαίου.

Στο δεύτερο στάδιο, του σχεδιασμού επισκοπήθηκαν τρία ερωτηματολόγια τα οποία χρησιμοποιήθηκαν σε συναφείς έρευνες (Muhammad Al – Fehaid, 2003 και Broeze, 2006 και Kutum, 2010).

Στο τρίτο στάδιο, διαμορφώθηκε ένα πρώτο σχέδιο ερωτηματολογίου το οποίο περιελάμβανε δεκαπέντε (15) αρχικά ερωτήσεις (συμπεριλαμβανομένων και δύο ερωτήσεων αναφορικά με προσωπικά στοιχεία). Το σχέδιο αυτό είχε ως κύριους άξονες τα δύο ερευνητικά ερωτήματα και ως υποβοηθητικούς τις πέντε (5)

υποερωτήσεις (τρεις υποερωτήσεις (3) για το πρώτο και δύο (2) για το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα).

Στο τέταρτο στάδιο, επισκοπήθηκε το σχέδιο του ερωτηματολογίου, το οποίο δημιουργήθηκε σύμφωνα με τα προαναφερθέντα στα τρία προηγούμενα στάδια και έγιναν τροποποιήσεις ή προσθήκες, όπου αυτό κρίθηκε απαραίτητο.

Στο πέμπτο στάδιο υλοποίησης, το σχέδιο του ερωτηματολογίου (το οποίο χαρακτηρίστηκε ως «πυλοτικό»), υποβλήθηκε σε λεπτομερή έλεγχο ως προς την ποιότητα και τη συμβατότητά του με το σκοπό της έρευνας. Ο έλεγχος του «πυλοτικού» ερωτηματολογίου διενεργήθηκε από τέσσερις έμπειρους ελεγκτές. Οι συγκεκριμένοι ελεγκτές επιλέχθηκαν προσεκτικά ως εμπειρογνώμονες, προκειμένου να εντοπισθούν και να διορθωθούν όλες οι ενδεχόμενες αδυναμίες και τα λάθη του ερωτηματολογίου πριν την οριστικοποίησή του. Ειδική αναφορά στην εκπόνηση και τα αποτελέσματα του πυλοτικού προ - ελέγχου γίνεται στη συνέχεια του συγκεκριμένου Κεφαλαίου, καθώς και στο Παράρτημα 2.

Τέλος, στο έκτο στάδιο συγκεντρώθηκαν και αναλύθηκαν τα αποτελέσματα του πυλοτικού ελέγχου επί του πυλοτικού τιμολογίου και διενεργήθηκαν οι απαραίτητες τροποποιήσεις, προκειμένου να προκύψει το τελικό ερωτηματολόγιο το οποίο χρησιμοποιήθηκε για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας.

3.5.3 Ποιοτικά χαρακτηριστικά του ερωτηματολογίου

Στη διαμόρφωση του πρώτου σχεδίου του ερωτηματολογίου έχουν ληφθεί υπόψη τα εξής:

- *Μέθοδος συλλογής δεδομένων*, η μέθοδος συλλογής των πληροφοριών είναι αυτή της παράδοσης του έντυπου ερωτηματολογίου σε χαρτί.
- *Χαρακτηριστικά συμμετασχόντων*, οι συμμετάσχοντες στην έρευνα είναι Ορκωτοί Ελεγκτές – Λογιστές (ΟΕΛ), με δικαίωμα υπογραφής Νόμιμου Ελεγκτή στην Ελλάδα, εγγεγραμμένοι στο δημόσιο μητρώο της Επιτροπής Λογιστικής Τυποποίησης και Ελέγχων (ΕΛΤΕ), οι οποίοι εργάζονται στους ελεγκτικούς οίκους PWC, ERNST & YOUNG, DELOITTE, KPMG και GRANT THORNTON, που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα.

- *Τεχνικοί όροι*, οι τεχνικοί όροι που χρησιμοποιούνται από το ερωτηματολόγιο κατά τη διατύπωση των ερωτήσεων, είναι οι όροι που περιλαμβάνονται στα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου της IFAC, τα οποία εφαρμόζονται στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια. Επίσης, οι λογαριασμοί που αναφέρονται στο ερωτηματολόγιο δεν παρουσιάζουν δυσκολία κατανόησης δεδομένου ότι η περιγραφή τους προέρχεται από το Διεθνές Λογιστικό Πρότυπο 1. Το κανονιστικό πλαίσιο σύνταξης, δημοσίευσης και ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων είναι ο κωδ. Ν. 2190/1920, ο οποίος είναι επίσης οικείος στους συμμετέχοντες στην έρευνα. Οι οικονομικές καταστάσεις έχουν καταρτισθεί είτε με τα Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς (IFRS) είτε με τα Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα. Ωστόσο, όπου κρίθηκε αναγκαίο δίνονται οι απαραίτητες παραπομπές ή επεξηγήσεις.
- *Έλλειμμα αποκρίσεων*, εντοπίζονται δύο κύριοι λόγοι οι οποίοι θα μπορούσαν να δημιουργήσουν σημαντικό έλλειμμα αποκρίσεων. Ο πρώτος έχει να κάνει με το χρόνο αποστολής του ερωτηματολογίου (σχετίζεται με τις χρονικές περιόδους κατά τις οποίες οι ελεγκτές και τα ελεγκτικά γραφεία αντιμετωπίζουν ιδιαίτερο φόρτο εργασίας και ως εκ τούτου ενδέχεται να αδυνατούν ή να τους είναι ιδιαίτερα δύσκολο να ανταποκριθούν). Ο δεύτερος λόγος αφορά στην εμπιστευτικότητα. Όσον αφορά στον πρώτο λόγο τόσο το πιλοτικό όσο και το τελικό ερωτηματολόγιο διανεμήθηκαν σε περιόδους κατά τις οποίες οι ελεγκτές και τα ελεγκτικά γραφεία εκτιμάται ότι δεν είχαν εξαιρετικό φόρτο εργασίας. Όσον αφορά στην εμπιστευτικότητα, μπορεί να υποστηριχθεί ότι τα δεδομένα και οι πληροφορίες τα οποία ζητούνται μέσω του ερωτηματολογίου έχουν σχεδιαστεί και διατυπώνονται με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι απαλλαγμένα από τέτοιας φύσεως περιορισμούς. Επιπλέον, το θέμα μελετήθηκε επισταμένα κατά τη φάση του ποιοτικού ελέγχου του πιλοτικού ερωτηματολογίου ώστε πριν την διανομή των τελικών ερωτηματολογίων να έχει εξασφαλιστεί πλήρως ότι δεν πρόκειται να τεθεί κανένας περιορισμός εμπιστευτικότητας (βλέπε σχετικά στη συνέχεια). Τέλος, δεν εντοπίζονται περιπτώσεις μεμονωμένων ερωτήσεων για τις οποίες υπάρχει λόγος αδυναμίας απάντησης.

- *Βαθμός περιπλοκότητας δεδομένων*, τα δεδομένα τα οποία χρειάζεται να συλλεχθούν δεν αξιολογείται ότι περιέχουν σημαντικό βαθμό περιπλοκότητας. Η προσέγγιση των δεδομένων γίνεται με ερωτήσεις οι οποίες αφορούν σε εκτιμήσεις συστατικών κινδύνων οι οποίοι είναι οικείοι εννοιολογικά στους ελεγκτές που συμμετείχαν στην έρευνα. Οι δε απαντήσεις στις ερωτήσεις αυτές είναι «κλειστές» και σε αρκετές περιπτώσεις με «επιλογή ιεραρχικών απαντήσεων», διαβαθμισμένη σύμφωνη με την εφαρμοσμένη ελεγκτική πρακτική.
- *Εμπιστευτικότητα και ευαισθησία δεδομένων*, σε συνέχεια των όσων ήδη αναφέρθηκαν σχετικά με το θέμα της εμπιστευτικότητας και της ευαισθησίας των δεδομένων σημειώνεται ότι στο θέμα αυτό δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση κατά τον σχεδιασμό όλων των πτυχών της έρευνας.

Συγκεκριμένα, η προσέγγιση του υπό εξέταση θέματος έγινε με τέτοιο τρόπο ώστε να ελαχιστοποιηθεί ο κίνδυνος αδυναμίας ή υστέρησης στη συλλογή δεδομένων, λόγω της άρνησης των συμμετασχόντων στην έρευνα ελεγκτών για την παροχή πληροφοριών, που θα οφείλεται σε θέματα εμπιστευτικότητας ως προς τους «πελάτες» τους ή τα γραφεία στα οποία εργάζονται.

Η ιδιαίτερα ευαίσθητη φύση των εργασιών που αποτελούν το αντικείμενο της έρευνας εκλαμβάνεται, όπως ήδη προαναφέρθηκε, ως σημαντικός περιοριστικός παράγοντας στην λήψη πληροφοριών και ως εκ τούτου και στην ολοκλήρωση της έρευνας.

Έτσι, ειδικά ως προς τον σχεδιασμό του ερωτηματολογίου δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή προκειμένου να αποφευχθούν ερωτήσεις, οι οποίες έστω και κατ'ελάχιστο θα έδιναν την εντύπωση στους συμμετέχοντες ότι η απάντησή τους οδηγεί στη λήψη πληροφοριών που χαρακτηρίζονται από κάποιο βαθμό εμπιστευτικότητας, χωρίς ταυτόχρονα να επηρεάζεται αρνητικά ή να περιορίζεται η ποιότητα των πληροφοριών ή ακόμη να μειώνεται η ποσότητα των δεδομένων που απαιτούνται για τη μέτρηση των μεταβλητών.

Ωστόσο, το θέμα αυτό συζητήθηκε εκτεταμένα και με τους συμμετέχοντες στη φάση της εκπόνησης του ποιοτικού ελέγχου του πιλοτικού ερωτηματολογίου και καλύφθηκε προς αυτή την κατεύθυνση κάθε σχετικός ενδεχόμενος κίνδυνος.

- *Η μετάφραση των όρων που χρησιμοποιούνται, οι τεχνικοί όροι που χρησιμοποιούνται στο ερωτηματολόγιο προέρχονται από την επίσημη μετάφραση στα Ελληνικά των Διεθνών Προτύπων Ελέγχου (ΕΛΤΕ, 2010). Όσον αφορά στην περιγραφή των λογαριασμών που εξετάζονται, χρησιμοποιήθηκε η μετάφραση στα Ελληνικά των Διεθνών Προτύπων Χρηματοοικονομικής Αναφοράς (Νομική Βιβλιοθήκη, 2006).*
- *Η συνέπεια, το λεκτικό των ερωτήσεων υιοθετεί πλήρως την τεχνική ορολογία των Διεθνών Προτύπων Ελεγκτικής και των Διεθνών Προτύπων Χρηματοοικονομικής Αναφοράς στην Ελληνική γλώσσα. Όπου κρίνεται απαραίτητο δίνονται αναφορές στο σχετικό πλαίσιο και μεταφράσεις στην Αγγλική Γλώσσα. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται η κοινή κατανόηση των ερωτήσεων από όλους τους συμμετέχοντες και ελαχιστοποιείται σημαντικά ο κίνδυνος παρανόησης ή διαφορετικής κατανόησης των ερωτήσεων που θα οδηγούσε σε αντίστοιχα παραπλανητικές απαντήσεις. Και το θέμα αυτό καλύφθηκε διεξοδικά κατά τη φάση του ποιοτικού ελέγχου του πιλοτικού ερωτηματολογίου.*
- *Λοιποί παράγοντες, μελετήθηκε η διαθεσιμότητα των στοιχείων που απαιτούνται προκειμένου να είναι σε θέση να απαντήσουν οι συμμετέχοντες. Εκτός από το ζήτημα της εμπιστευτικότητας εξετάσθηκαν και άλλα ζητήματα, τα οποία θα είχαν ως επίπτωση έναν μειωμένο αριθμό αποκρίσεων. Τέλος, εξετάσθηκε η διαχείριση της διαδικασίας αποστολής του ερωτηματολογίου με κύριο άξονα την ελαχιστοποίηση του κινδύνου μη παραλαβής του από τους συμμετέχοντες.*

3.5.4 Έλεγχος πιλοτικού ερωτηματολογίου

Στην βιβλιογραφία αναφέρεται ότι η διαδικασία του προ - ελέγχου αποτελεί μία άτυπη προσέγγιση του ερευνητικού εργαλείου (Remenyi και λοιποί, 1998). Η προσέγγιση αυτή είναι μία από τις μεθόδους ελέγχου και αναμόρφωσης του ερωτηματολογίου, πριν αυτό χρησιμοποιηθεί ως τελικό εργαλείο για τη συλλογή των πληροφοριών που είναι αναγκαίες για την έρευνα (Statistics Canada, 2003). Η διαδικασία του προ - ελέγχου θεωρείται ως αναγκαία και ιδιαίτερα σημαντική στον σχεδιασμό του τελικού ερωτηματολογίου (Litwin, 1995, Remenyi και λοιποί, 1998 και Czaja και Blair, 1996).

Σκοπός του προ - ελέγχου είναι η αναμόρφωσή του αρχικά σχεδιασθέντος ερωτηματολογίου ως αποτέλεσμα εντοπισμού σφαλμάτων, ανακολουθιών, μη εμφανών προβλημάτων κλπ, που τελικά θα καταλήξουν στη διαμόρφωση ενός τελικού ερωτηματολογίου, για το οποίο θα έχει επιβεβαιωθεί η καταλληλότητα των ερωτήσεων (Fowler, 1995, Remenyi και λοιποί, 1998 και Czaja και Blair, 1996). Κύριος στόχος της διαδικασίας είναι η λήψη αξιόπιστων πληροφοριών σχετικά με τη λειτουργία του ερευνητικού εργαλείου σε πραγματικές συνθήκες (Litwin, 1995).

Για τους σκοπούς της παρούσας η διαδικασία του προ - ελέγχου εστιάσθηκε στον λεπτομερή ποιοτικό έλεγχο του πιλοτικού ερωτηματολογίου. Ο ποιοτικός έλεγχος διενεργήθηκε από τέσσερις εμπειρογνώμονες – ελεγκτές, οι οποίοι εργάζονται σε μεγάλους διεθνείς ελεγκτικούς οίκους οι οποίοι δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα (DELOITTE, PWC, KPMG και SOL A.E. CROW HOEWARTH), με ιδιαίτερη εμπειρία στα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου, τη σύγχρονη μεθοδολογία ελέγχου και το Ελληνικό επιχειρηματικό και οικονομικό περιβάλλον.

Στο πλαίσιο του ποιοτικού ελέγχου συζητήθηκαν με τους εμπειρογνώμονες – ελεγκτές, εκτός από τις ποιοτικές παραμέτρους του ερωτηματολογίου, και θέματα σχετικά με την καταλληλότητα των υπό εξέταση μεταβλητών, καθώς και ζητήματα μεθοδολογίας και τεχνικής εφαρμογής του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων, τα οποία άμεσα ή έμμεσα προσεγγίζονται με τις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου.

Επίσης συζητήθηκε η ενδεδειγμένη μέθοδος επικοινωνίας με τους τελικούς συμμετέχοντες στην έρευνα ελεγκτές, καθώς και τα δημογραφικά χαρακτηριστικά του πληθυσμού στόχου.

Το πιλοτικό ερωτηματολόγιο περιελάμβανε αρχικά δεκαπέντε (15) ερωτήσεις. Το περιεχόμενο περιελάμβανε την εισαγωγή, ένα πεδίο αναφοράς των προσωπικών στοιχείων του συμμετέχοντα και τρία κύρια μέρη ερωτήσεων. Το πρώτο μέρος περιελάμβανε δέκα (10) ερωτήσεις, το δεύτερο μέρος περιελάμβανε τρεις (3) ερωτήσεις και το τελευταίο μέρος περιελάμβανε δύο (2) ερωτήσεις «δημογραφικού» περιεχομένου.

Σε γενικές γραμμές το πιλοτικό ερωτηματολόγιο εξετάσθηκε ως προς την ποιότητα και την καταλληλότητά του για την έρευνα για τα εξής:

- Εντοπισμός φτωχών λεκτικά ερωτήσεων και οδηγιών.
- Εντοπισμός λαθών στη διάταξη των ερωτήσεων και τις οδηγίες που δίνονται.
- Εντοπισμός προβλημάτων στη συλλογή πληροφοριών που είναι απαραίτητες για τις απαντήσεις των ερωτήσεων από τους χρήστες.
- Εντοπισμός θεμάτων εμπιστευτικότητας ή άλλων που θα είχαν σαν αποτέλεσμα κώλυμα ή απροθυμία των χρηστών να απαντήσουν σε μία ή περισσότερες ερωτήσεις (ή ακόμη και στο σύνολο του ερωτηματολογίου), οδηγώντας σε μειωμένο ή σημαντικά περιορισμένο αριθμό αποκρίσεων.
- Προεκτίμηση του βαθμού μη απόκρισης.

Η διαδικασία του ποιοτικού ελέγχου του πιλοτικού ερωτηματολογίου έλαβε χώρα την περίοδο 11/02/2013 – 27/02/2013. Οι εμπειρογνώμονες – ελεγκτές οι οποίοι συμμετείχαν στη διαδικασία συμπλήρωσαν το πιλοτικό ερωτηματολόγιο και στη συνέχεια ακολούθησε κατ' ιδίαν συζήτηση, στην οποία συζητήθηκαν οι παρατηρήσεις και οι επισημάνσεις τους (βλέπε σχετικά στο Παράρτημα 2).

Η agenda των συζητήσεων με τους εμπειρογνώμονες κάλυψε τις κάτωθι θεματικές ενότητες:

- Κατανόηση του θέματος και του σκοπού της έρευνας όπως αυτή περιγράφεται στη συνοδευτική επιστολή και στην εισαγωγή του ερωτηματολογίου.
- Καταλληλότητα του λεκτικού των ερωτήσεων και των οδηγιών ως προκειμένου αυτές να είναι άμεσα κατανοητές από τους χρήστες.
- Μεγάλο μήκος ερωτήσεων που δημιουργούν προβλήματα στην κατανόηση ή την απάντηση.
- Περιπλοκότητα του συντακτικού των ερωτήσεων.
- Καθαρότητα των ερωτήσεων.
- Ρεαλιστικότητα των ερωτήσεων, ή ύπαρξη καθαρά υποθετικών ή εικονικών ερωτήσεων.
- Ερωτήσεις επί ανύπαρκτων θεμάτων.
- Ύπαρξη τεχνικών λαθών στη χρησιμοποιούμενη ορολογία.
- Ύπαρξη λαθών στη μετάφραση της χρησιμοποιούμενης ορολογίας.
- Ύπαρξη τεχνικών λαθών γενικά, σχετικά με την ελεγκτική ή τη λογιστική.
- Καταλληλότητα της δομής του ερωτηματολογίου.
- Καταλληλότητα της συνέχειας των ερωτήσεων εντός των επιμέρους κεφαλαίων και από κεφάλαιο σε κεφάλαιο.
- Ερωτήσεις που έρχονται σε αντίθεση ή ασυνέπεια με άλλες ερωτήσεις ή απαντήσεις σε ερωτήσεις του ίδιου ή διαφορετικού κεφαλαίου.
- Ερωτήσεις που για να απαντηθούν χρειάζονται περαιτέρω διευκρινήσεις ή οδηγίες.
- Ερωτήσεις που μπορούν λάβουν διφορούμενες ή λάθος απαντήσεις.
- Χρόνος που απαιτείται για την απάντηση του ερωτηματολογίου στο σύνολό του.

- Σημαντικός χρόνος που απαιτείται για την απάντηση συγκεκριμένων απαντήσεων.
- Συνέπεια των κεφαλαίων του ερωτηματολογίου με τον σκοπό της έρευνας.
- Συνέπεια των ερωτήσεων των κεφαλαίων ως προς την πτυχή του υπό εξέταση θέματος που καλύπτεται από αυτό και γενικά ως προς τον σκοπό της έρευνας.
- Κατανόηση της κλίμακας απαντήσεων όπου αυτή χρησιμοποιείται.
- Βαθμός δυσκολίας ερωτήσεων λόγω της ανάγκης επαρκούς θεωρητικής υποδομής από τους χρήστες.
- Εντοπισμός επαναλαμβανόμενων ερωτήσεων ή ερωτήσεων περισσότερων της μίας που δίνουν ίδιες ή επαναλαμβανόμενες απαντήσεις για τις ίδιες πτυχές του υπό εξέταση θέματος.
- Βαθμός δυσκολίας και κόστος συλλογής πληροφοριών που απαιτούνται για την απάντηση των ερωτήσεων.
- Ζητήματα εμπιστευτικότητας τα οποία θα δημιουργούσαν κώλυμα στη συμπλήρωση του συνόλου του ερωτηματολογίου ή μέρους αυτού.
- Άλλα ζητήματα εκτός της εμπιστευτικότητας που θα δημιουργούσαν κώλυμα ή απροθυμία απαντήσεων από τους χρήστες.

3.5.5 Διαμόρφωση τελικού ερωτηματολογίου

Η λεπτομερής καταγραφή των συζητήσεων με τους τρεις (3) Εμπειρογνώμονες – Ελεγκτές επισυνάπτεται στο Παράρτημα 2 της παρούσας.

Οι επισημάνσεις και παρατηρήσεις των τριών (3) εμπειρογνομόνων – ελεγκτών οι οποίοι συμμετείχαν στον ποιοτικό έλεγχο του πιλοτικού ερωτηματολογίου, καθώς και οι σχετικές διορθωτικές ενέργειες που διενεργήθηκαν συνοψίζονται στα εξής:

Συνοδευτική επιστολή

Επισήμανση: συζητήθηκε το θέμα της διατύπωσης της εμπιστευτικότητας των προσωπικών δεδομένων και η ανάγκη αναφοράς στο ότι οι απαντήσεις στο ερωτηματολόγιο αφορούν σε απόψεις των συμμετασχόντων και δεν αντιπροσωπεύουν σε καμία περίπτωση απόψεις του ελεγκτικού οίκου.

Ενέργεια: Συμπεριλήφθησαν δύο σχετικές αναφορές στη συνοδευτική επιστολή.

Πεδίο προσωπικών στοιχείων συμμετέχοντα

Επισήμανση: Προκειμένου να διασφαλίζεται πλήρως η ανωνυμία του συμμετέχοντα, κρίνεται σκόπιμο να μην συμπεριληφθεί το πεδίο.

Ενέργεια: Η επισήμανση έγινε αποδεκτή.

Εισαγωγή

Επισήμανση: Κρίνεται ότι θα πρέπει να δοθούν διευκρινήσεις σχετικά με τη σημαντικότητα του επιχειρηματικού περιβάλλοντος ως προσδιοριστικού παράγοντα του εγγενούς κινδύνου, και του κινδύνου δικλείδων ασφαλείας, σε σχέση με τους λοιπούς παράγοντες κινδύνου.

Ενέργεια: Ενσωματώθηκε στην εισαγωγή του τελικού ερωτηματολογίου σχετική αναφορά, σύμφωνα με την οποία διευκρινίζεται ότι οι μεταβολές στις εκτιμήσεις των κινδύνων εξετάζονται μόνο ως προς το επιχειρηματικό και ευρύτερα οικονομικό περιβάλλον.

Επισήμανση: Ορίσθηκε το έτος 2008 ως σημείο αναφοράς για την εξέταση των μεταβολών του επιχειρηματικού και ευρύτερου οικονομικού περιβάλλοντος. Η χρήση ενός έτους αναφοράς εκτιμάται ότι είναι μάλλον περιοριστική και ίσως δεν είναι απολύτως αντιπροσωπευτική για το έτος βάσης, το οποίο διαμορφώνει χρονικά τις δύο περιόδους εντός των οποίων εξετάζεται το επιχειρηματικό και ευρύτερα οικονομικό περιβάλλον.

Ενέργεια: Ενσωματώθηκε στην εισαγωγή του τελικού ερωτηματολογίου σχετική αναφορά, σύμφωνα με την οποία διευκρινίζεται ότι οι μεταβολές στις εκτιμήσεις των κινδύνων εξετάζονται για περιόδους «πριν» και «μετά» την εμφάνιση της πρόσφατης οικονομική κρίσης στην Ελλάδα. Αντίστοιχη αναφορά έγινε και στις εισαγωγικές παραγράφους του πρώτου και δεύτερου μέρους, καθώς και στις Ερωτήσεις Νο 8, 9, 10 και Νο 11 του τελικού ερωτηματολογίου.

Επισήμανση: Δεν είναι ιδιαίτερα σαφές ότι οι λογαριασμοί οι οποίοι αναφέρονται στο ερωτηματολόγιο εξετάζονται για την ευαισθησία τους μόνο ως το επιχειρηματικό και ευρύτερα οικονομικό περιβάλλον.

Ενέργεια: Συμπεριλήφθη στην εισαγωγή ειδική διευκρινιστική οδηγία αναφορικά με τη μελέτη των υπό έρευνα λογαριασμών ως προς την ευαισθησία τους στο επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον και μόνο.

Επισήμανση: Ίσως η εισαγωγή να είναι ιδιαίτερα εκτεταμένη.

Ενέργεια: Οι παράγραφοι της εισαγωγής οι οποίες δίνουν επεξηγήσεις σχετικά με τον σκοπό των ερωτήσεων, στο Πρώτο, Δεύτερο και Τρίτο μέρος του ερωτηματολογίου μεταφέρθηκαν ως εισαγωγικοί παράγραφοι σε κάθε μέρος (βλέπε αντίστοιχα και στην συνέχεια).

Μέρος Πρώτο

Επισήμανση: Ορίσθηκε το έτος 2008 ως σημείο αναφοράς για την εξέταση των μεταβολών του επιχειρηματικού και ευρύτερου οικονομικού περιβάλλοντος. Η χρήση ενός έτους αναφοράς είναι περιοριστική και ίσως δεν είναι απολύτως αντιπροσωπευτική για το έτος βάσης το οποίο διαμορφώνει χρονικά τις δύο περιόδους, εντός των οποίων εξετάζεται το «πριν» και το «μετά» του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

Ενέργεια: Στην εισαγωγική παράγραφο και την Ερώτηση Νο 8 του τελικού ερωτηματολογίου αναφέρεται ως περίοδος αναφοράς «πριν» και «μετά» την εμφάνιση της πρόσφατης οικονομική κρίσης στην Ελλάδα, αντί «έτος αναφοράς (2008)».

Επισήμανση: Διατυπώθηκε ο προβληματισμός ότι η χρήση αριθμών, στις υποπεριπτώσεις της Ερώτησης Νο 8 μπορεί να δημιουργεί σύγχυση ως προς την συνολική αρίθμηση του ερωτηματολογίου.

Ενέργεια: Η αρίθμηση των υποπεριπτώσεων της Ερώτησης Νο 8, με αριθμούς αντικαταστήθηκε με αρίθμηση με γράμματα.

Επισήμανση: Δεν είναι ιδιαίτερα σαφές ότι οι λογαριασμοί που αναφέρονται στο ερωτηματολόγιο εξετάζονται για την ευαισθησία τους μόνο ως το επιχειρηματικό και ευρύτερα οικονομικό περιβάλλον

Ενέργεια: Συμπεριλήφθη στη σχετική ερώτηση του τελικού ερωτηματολογίου (Ερώτηση Νο 1) ειδική διευκρινιστική οδηγία αναφορικά με τη μελέτη των υπό

έρευνα λογαριασμών, μόνο ως προς την ευαισθησία τους στο επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον και μόνο.

Επισήμανση: Κρίνεται ότι θα πρέπει να δοθούν διευκρινήσεις σχετικά με τη σημαντικότητα του επιχειρηματικού περιβάλλοντος ως προσδιοριστικού παράγοντα του εγγενούς κινδύνου, και του κινδύνου δικλείδων ασφαλείας σε σχέση με τους λοιπούς παράγοντες κινδύνου.

Ενέργεια: 1) Δεδομένης της ενσωμάτωσης ειδικής οδηγίας σχετικά με τη μία και μοναδική παράμετρο κινδύνου που εξετάζεται (επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον) η Ερώτηση Νο 2, του πρώτου μέρους του πιλοτικού ερωτηματολογίου, που επιχειρεί να συλλέξει πληροφορίες ως προς τον λογιστικό κίνδυνο δεν χρειάζεται και δεν θα συμπεριληφθεί στο τελικό ερωτηματολόγιο και 2) προστέθηκε ειδική σχετική σημείωση στην Ερώτηση Νο 8.

Επισήμανση: Η ερώτηση του πιλοτικού ερωτηματολογίου σχετικά με την εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων επικαλύπτεται από την αντίστοιχη ερώτηση για τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους.

Ενέργεια: δεν συμπεριλήφθη η τρίτη ερώτηση του πιλοτικού ερωτηματολογίου σχετικά με τον εγγενή κίνδυνο, γιατί κρίθηκε ότι όντως καλύπτεται από την επόμενη ερώτηση σχετικά με τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων.

Επισήμανση: Πλήρης κατανόηση των ισχυρισμών της διοίκησης σε σχέση με την αντίστοιχη ορολογία στην Αγγλική γλώσσα.

Ενέργεια: Στην περιγραφή της σχετικής ερώτησης (Ερώτηση Νο 8) προστέθηκε ειδική παράγραφος με τη μετάφραση των ισχυρισμών της διοίκησης στην Αγγλική γλώσσα, σύμφωνα με την ορολογία που δίνεται από το ΔΠΕ 315 (IAASB, 2012).

Επισήμανση: Προτάθηκαν αντικαταστάσεις λογαριασμών υπό εξέταση.

Ενέργεια: Οι λογαριασμοί του τελικού ερωτηματολογίου δίνονται στον Πίνακα 5 που ακολουθεί:

Πίνακας 5: Λογαριασμοί της έρευνας

1. Ενσώματες ακινητοποιήσεις
2. Υπεραξία
3. Ασώματες Ακινητοποιήσεις
4. Αποθέματα
5. Χρεόγραφα
6. Εμπορικές απαιτήσεις
7. Αναβαλλόμενος Φόρος
8. Μακροπρόθεσμες προβλέψεις
9. Υποχρεώσεις στο προσωπικό
10. Βραχυπρόθεσμα δάνεια
11. Βραχυπρόθεσμες προβλέψεις
12. Έσοδα
13. Έξοδα διοικητικής λειτουργίας
14. Χρηματοοικονομικά κόστη
15. Φόρος εισοδήματος

Επισήμανση: Διευκρινήσεις ως προς το σκοπό του πρώτου μέρους του ερωτηματολογίου.

Ενέργεια: Προστέθηκε εισαγωγική παράγραφος με επεξηγήσεις που αρχικά αναφέρονταν στην Εισαγωγή.

Μέρος Δεύτερο

Επισήμανση: Διευκρινήσεις ως προς το σκοπό του δεύτερου μέρους του ερωτηματολογίου.

Ενέργεια: Προστέθηκε εισαγωγική παράγραφος με επεξηγήσεις οι οποίες αρχικά αναφέρονταν στην Εισαγωγή.

Επισήμανση: Ορίσθηκε το έτος 2008 ως σημείο αναφοράς για την εξέταση των μεταβολών του επιχειρηματικού και ευρύτερου οικονομικού περιβάλλοντος. Η χρήση ενός έτους αναφοράς είναι περιοριστική και ίσως δεν είναι απολύτως αντιπροσωπευτική για το έτος βάσης το οποίο διαμορφώνει τις χρονικές περιόδους εντός των οποίων εξετάζεται το «πριν» και το «μετά» του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

Ενέργεια: Στις Ερωτήσεις Νο 9, 10 και 11 του τελικού ερωτηματολογίου αναφέρεται περίοδος αναφοράς («πριν» και «μετά» την οικονομική κρίση) αντί για έτος αναφοράς (2008). Δόθηκε επίσης σχετική επεξήγηση στην Εισαγωγή του ερωτηματολογίου (βλέπε επίσης ανωτέρω).

Επισήμανση: Δεν είναι σαφές εάν οι δύο ερωτήσεις σχετικά με το ουσιώδες μέγεθος και το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης αφορούν στην αλλαγή της μεθόδου υπολογισμού τους ή του επιπέδου τους εκφρασμένο σε απόλυτο μέγεθος σε Ευρώ.

Ενέργεια: Διενεργήθηκε αλλαγή στο λεκτικό των δύο ερωτήσεων (Ερωτήσεις Νο 9 και Νο 10 του τελικού ερωτηματολογίου), που είναι σχετικές με το ουσιώδες μέγεθος και το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης, προκειμένου να είναι σαφές στον συμμετέχοντα ότι η ερώτηση αφορά στη μεταβολή του απόλυτου μεγέθους σε Ευρώ. Στις ερωτήσεις αυτές ενσωματώθηκε και σχετική επεξηγηματική οδηγία.

Διενεργήθηκαν αλλαγές στο λεκτικό της Ερώτησης Νο 11 του τελικού ερωτηματολογίου, προκειμένου να είναι περισσότερο σαφής η διατύπωση της ερώτησης.

Επισήμανση: Διατυπώθηκε ο προβληματισμός ότι η αρίθμηση με αριθμούς, των υποπεριπτώσεων της Ερώτησης Νο 11 μπορεί να δημιουργεί σύγχυση ως προς την συνολική αρίθμηση του ερωτηματολογίου.

Ενέργεια: Η αρίθμηση των υποπεριπτώσεων της Ερώτησης Νο 11, με αριθμούς αντικαταστάθηκε με αρίθμηση με γράμματα.

Επισήμανση: Κρίνεται ότι θα πρέπει να δοθούν διευκρινήσεις σχετικά με τη σημαντικότητα του επιχειρηματικού περιβάλλοντος ως προσδιοριστικού παράγοντα της μεταβολής στην έκταση εκτέλεσης των ελεγκτικών διαδικασιών.

Ενέργεια: Προστέθηκε ειδική σχετική σημείωση στην Ερώτηση Νο 11.

Μέρος Τρίτο

Επισήμανση: Διευκρινήσεις ως προς το σκοπό του τρίτου μέρους του ερωτηματολογίου.

Ενέργεια: Προστέθηκε εισαγωγική παράγραφος με επεξηγήσεις που αρχικά αναφέρονταν στην Εισαγωγή.

Επισήμανση: Ενδεχομένως ο τίτλος «Δημογραφικά Στοιχεία» δεν είναι δόκιμος.

Ενέργεια: Ο τίτλος «Δημογραφικά Στοιχεία» αντικαταστάθηκε με τον τίτλο «Προσωπικά Στοιχεία».

Επισήμανση: Η πρώτη δημογραφική ερώτηση δεν είναι σαφής για την απάντηση που θα πρέπει να δοθεί και όσον αφορά στην δεύτερη η απάντηση στο 50% δεν αναμένεται ότι θα αποφέρει χρήσιμες πληροφορίες.

Ενέργεια: Διενεργήθηκαν αλλαγές στο λεκτικό των δύο σχετικών δημογραφικών ερωτήσεων του τρίτου μέρους του τελικού ερωτηματολογίου (Ερωτήσεις Νο 12 και Νο 13). Υιοθετήθηκε το ποσοστό του 70%.

Επισήμανση: Ενδεχομένως να χρειάζεται να αναφερθεί το φύλο του συμμετέχοντα.

Ενέργεια: Προστέθηκε η σχετική ερώτηση.

Επισήμανση: Ενδεχομένως να χρειάζεται να προστεθεί μία «ανοικτή» ερώτηση σχετικά με την αναφορά πρόσθετων στοιχείων και πληροφοριών.

Ενέργεια: Προστέθηκε η σχετική «ανοικτή» ερώτηση.

3.5.6 Τύπος και δομή του ερωτηματολογίου

Το τελικό ερωτηματολόγιο, το οποίο συντάχθηκε για τις ανάγκες της έρευνας περιλαμβάνει δεκαπέντε (15) συνολικά ερωτήσεις. Από αυτές, οι δεκατέσσερις (14) είναι «κλειστού» τύπου και μία είναι «ανοικτού». Από τις δεκατέσσερις ερωτήσεις «κλειστού» τύπου, τρεις (3) είναι ερωτήσεις δύο επιλογών, μία ερώτηση είναι πολλαπλής επιλογής και δέκα (10) είναι ερωτήσεις βαθμολόγησης βάσει κλίμακας.

Το τελικό ερωτηματολόγιο αποτελείται από μία συνοπτική εισαγωγή, και τρία (3) κύρια μέρη. Επίσης, συνοδεύεται από μία σχετική επιστολή προς τους υποψήφιους συμμετέχοντες στην έρευνα Νόμιμους Ελεγκτές.

Στην εισαγωγή, περιγράφεται συνοπτικά ο σκοπός και οι στόχοι της έρευνας. Επίσης, δίνονται διευκρινήσεις ως προς βαθμολόγηση των εκτιμήσεων των μεταβλητών και τη σκοπιμότητα της μελέτης των συγκεκριμένων λογαριασμών οι οποίοι περιλαμβάνονται στο ερωτηματολόγιο. Τέλος, επεξηγείται η σκοπιμότητα της χρήσης των δεκαπέντε λογαριασμών (15) οι οποίοι αναφέρονται στο ερωτηματολόγιο.

Το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου, περιλαμβάνει οκτώ (8) ερωτήσεις οι οποίες αποσκοπούν στη συλλογή στοιχείων σχετικά με α) την εκτίμηση του κινδύνου του ουσιώδους λάθους (σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων) και β) την εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των δικλείδων ασφαλείας, για δεκαπέντε (15) συγκεκριμένους λογαριασμούς, ανά ισχυρισμό διοίκησης, πριν την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα και μετά. Επίσης, στην ενότητα αυτή επιδιώκεται η συλλογή δεδομένων και για την επίπτωση της οικονομικής κρίσης α) στην εφαρμογή της αρχής της βιωσιμότητας⁵⁶ κατά τη σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων, β) την εκτίμηση του κινδύνου της απάτης, γ) τις συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη και δ) την εφαρμογή των λογιστικών εκτιμήσεων.

⁵⁶ Ακατάλληλη εφαρμογή της αρχής της «συνέχισης της δραστηριότητας» (going concern).

Στο δεύτερο μέρος περιλαμβάνονται τρεις (3) ερωτήσεις, μέσω των οποίων επιδιώκεται ή λήψη δεδομένων σχετικά με το εύρος και τη φύση έξι (6) συγκεκριμένων ελεγκτικών διαδικασιών, πριν και μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα. Επιπλέον, οι πληροφορίες σχετικά με τη μεταβολή του εύρους των ελεγκτικών διαδικασιών στους ελέγχους των οικονομικών καταστάσεων τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα και ενώ η οικονομική κρίση βρίσκεται σε εξέλιξη, λαμβάνονται και μέσω των δύο ερωτήσεων σχετικά με το επίπεδο του ουσιώδους μεγέθους και του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης.

Το τρίτο μέρος περιέχει τέσσερις (4) ερωτήσεις, εκ των οποίων η μία είναι «ανοικτού» τύπου. Δύο ερωτήσεις αποσκοπούν στην ποιοτική καταγραφή του πελατολογίου του συμμετέχοντα. Μία ερώτηση έχει σαν σκοπό την καταγραφή του φύλου του και τέλος η «ανοικτή» ερώτηση δίνει τη δυνατότητα να καταγραφούν απόψεις και πρόσθετες πληροφορίες σχετικά με την έρευνα.

3.5.7 Συνδεσμολογία με τα ερευνητικά ερωτήματα

Τα δύο βασικά ερευνητικά ερωτήματα αναλύονται σε πέντε (5) υποερωτήματα (τρία (3) για το πρώτο και δύο (2) για το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα). Τα υποερωτήματα καλύπτονται ανά περίπτωση από αντίστοιχες ερωτήσεις του πρώτου και δεύτερου μέρους του ερωτηματολογίου.

Στη συνέχεια αναλύεται η συνδεσμολογία των έντεκα (11) ερωτήσεων του πρώτου και δεύτερου μέρους του ερωτηματολογίου με τα πέντε (5) υποερωτήματα της έρευνας.

Πρώτο ερευνητικό ερώτημα

Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα διατυπώνεται στην παράγραφο 1.4.3. του πρώτου κεφαλαίου. Λαμβάνοντας το επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον στην Ελλάδα ως μία ανεξάρτητη μεταβλητή, η οποία διαφοροποιείται σημαντικά πριν και μετά την οικονομική κρίση τα τελευταία χρόνια, το πρώτο ερευνητικό ερώτημα αναλύεται σε τρία υποερωτήματα τα οποία καλύπτονται από ερωτήσεις του πρώτου μέρους του ερωτηματολογίου.

Το πρώτο ερευνητικό ερώτημα αναλύεται σε τρία (3) υποερωτήματα, για τα οποία ισχύει:

A. Οικονομική Κρίση (OK) = Μεταβολή Επιχειρηματικού και Ευρύτερου Οικονομικού Περιβάλλοντος (ΜΕΕΟΠ)

και

B. ΜΕΕΟΠ = Μεταβολή Επιχειρηματικού Κινδύνου
Συνεπώς

Γ. OK = ΜΕΚ

Τα υποερωτήματα του πρώτου ερευνητικού ερωτήματος (προς διευκόλυνση της συνδεσμολογίας ορίζονται ως A.1, A.2 και A.3) και η συνδεσμολογία τους με αντίστοιχες ερωτήσεις του πρώτου μέρους του ερωτηματολογίου έχει ως εξής:

A.1: Ποια είναι η επίπτωση της οικονομικής κρίσης στην εκτίμηση του κινδύνου του ουσιώδους λάθους στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων;

Το πρώτο υποερώτημα καλύπτεται από τις Ερωτήσεις με Νο 3, 4, 5, 6, 7 και 8 του ερωτηματολογίου. Τα δεδομένα που θα συλλεχθούν από τις απαντήσεις στην Ερώτηση Νο 3 χρησιμοποιούνται για την μέτρηση της μεταβλητής RMM σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων.

Οι Ερωτήσεις Νο 4, 5, 6 και 7 αποσκοπούν στη μέτρηση της μεταβλητής RMM σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων ως προς συγκεκριμένους παράγοντες κινδύνου με διάχυτη επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις (αρχή βιωσιμότητας, απάτη, συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη και λογιστικές εκτιμήσεις). Οι παράγοντες αυτοί συνδέονται με συγκεκριμένες εξαρτημένες μεταβλητές οι οποίες χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο μελέτης του δεύτερου ερευνητικού ερωτήματος.

Η Ερώτηση Νο 8 χρησιμοποιείται και για τη μέτρηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους σε επίπεδο ισχυρισμού διοίκησης, ανά λογαριασμό. Η μέτρηση αυτή προκύπτει από την εξέταση των απαντήσεων που θα δοθούν για την εκτίμηση του IR και CR στη συγκεκριμένη ερώτηση.

A.2: Ποια είναι η επίπτωση της οικονομικής κρίσης στην εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου (IR), σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης, ανά λογαριασμό;

Το δεύτερο υποερώτημα καλύπτεται από τις Ερωτήσεις Νο 1 και Νο 8 του ερωτηματολογίου. Οι δύο συγκεκριμένες ερωτήσεις αποσκοπούν στη μέτρηση της μεταβλητής IR σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης, ανά λογαριασμό.

A.3: Ποια είναι η επίπτωση της οικονομικής κρίσης στην εκτίμηση του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (CR), σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης, ανά λογαριασμό;

Το τρίτο υποερώτημα καλύπτεται από τις Ερωτήσεις με Νο 1, 2 και 8 του ερωτηματολογίου. Με την Ερώτηση Νο 2 επιχειρείται να συλλεχθούν δεδομένα σχετικά με την εκτίμηση του CR σε συνολικό επίπεδο. Οι Ερωτήσεις Νο 1 και Νο 8 αποσκοπούν στη μέτρηση της μεταβλητής CR σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης, ανά λογαριασμό.

Δεύτερο ερευνητικό ερώτημα

Το δεύτερο ερώτημα διατυπώνεται στην παράγραφο 1.4.3. του πρώτου κεφαλαίου. Σύμφωνα με τα όσα αναφέρθηκαν για την διαμόρφωση των υποερωτημάτων του πρώτου ερευνητικού ερωτήματος, το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα αναλύεται επίσης σε δύο (2) υποερωτήματα (προς διευκόλυνση της συνδεσμολογίας ορίζονται ως B.1 και B.2), τα οποία καλύπτονται από ερωτήσεις του δεύτερου μέρους του ερωτηματολογίου.

Τα υποερωτήματα του δεύτερου ερευνητικού ερωτήματος και η συνδεσμολογία τους με αντίστοιχες ερωτήσεις του δεύτερου μέρους του ερωτηματολογίου έχει ως εξής:

B.1: Ποια είναι η επίπτωση της οικονομικής κρίσης στον προσδιορισμό του επιπέδου του ουσιώδους μεγέθους και του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης;

Το πρώτο υποερώτημα καλύπτεται από τις Ερωτήσεις Νο 9 και Νο 10 του ερωτηματολογίου. Οι Ερωτήσεις με Νο 9 και 10 χρησιμοποιούνται για να συλλεχθούν δεδομένα σχετικά με τη μέτρηση της μεταβλητής «ουσιώδες μέγεθος», προκειμένου να μελετηθεί η έκτασης των ουσιαστικών διαδικασιών πριν και μετά την οικονομική κρίση.

B.2: Ποια ήταν η επίπτωση της οικονομικής κρίσης στην έκταση εκτέλεσης συγκεκριμένων ελεγκτικών διαδικασιών για συγκεκριμένους λογαριασμούς και την εφαρμογή της αρχής της βιωσιμότητας;

Το δεύτερο υποερώτημα καλύπτεται από την Ερώτηση Νο 11 του ερωτηματολογίου. Η Ερώτηση Νο 11 χρησιμοποιείται για τη μέτρηση των έξι (6) εξαρτημένων μεταβλητών («δοκιμασίες επί δικλείδων ασφαλείας», «ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες», «δοκιμασίες επί λεπτομερειών», «ελεγκτικές διαδικασίες επί λογιστικών εκτιμήσεων», «ελεγκτικές διαδικασίες σε συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη» και «ελεγκτικές διαδικασίες σχετικά με την απάτη»), μέσω των οποίων επιχειρείται να διαπιστωθούν τυχόν αλλαγές στη φύση των ελεγκτικών διαδικασιών οι οποίες εκτελούνται μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης, ως παράγοντες ευαισθησίας του DR στον επιχειρηματικό κίνδυνο. Περαιτέρω, το υποερώτημα ΙΣΤ, της Ερώτησης Νο 11 του ερωτηματολογίου, χρησιμοποιείται για τη μέτρηση της έβδομης μεταβλητής «ικανότητα της οντότητας ως προς τη συνέχιση της δραστηριότητας».

Αναφορικά με τις τέσσερις δημογραφικές ερωτήσεις του τρίτου μέρους του ερωτηματολογίου, αυτές έχουν σαν πρωταρχικό στόχο να καταγράψουν τη σύνθεση των χαρτοφυλακίων των συμμετασχόντων και το μέγεθος των πελατών που εξυπηρετούν. Συγκεκριμένα με την Ερώτηση Νο 12 επιχειρείται να μετρηθεί η εμπειρία των συμμετασχόντων σε ελέγχους Μεγάλου, Μεσαίου και Μικρού μεγέθους.

Για τους σκοπούς της παρούσας έρευνας:

- Μεγάλοι πελάτες είναι οι Ανώνυμες Εταιρείες δημόσιου συμφέροντος⁵⁷.
- Μεσαίοι πελάτες είναι οι Ανώνυμες Εταιρείες που υπόκεινται σε υποχρέωση σύνταξης ενοποιημένων καταστάσεων σύμφωνα με τις διατάξεις του κωδ. Ν. 2190/1920, αλλά δεν είναι δημόσιου συμφέροντος⁵⁸.

⁵⁷ Εισηγμένες σε χρηματιστήριο εταιρείες, τράπεζες και ασφαλιστικές εταιρείες

⁵⁸ Άρθρο 92, κωδ. Ν. 2190/1920

- Μικροί πελάτες είναι οι Ανώνυμες Εταιρείες που πληρούν τις προϋποθέσεις του υποχρεωτικού τακτικού ελέγχου σύμφωνα με τις διατάξεις του κωδ. Ν. 2190/1920 αλλά δεν έχουν υποχρέωση σύνταξης ενοποιημένων καταστάσεων σύμφωνα με τις διατάξεις του ίδιου νόμου⁵⁹.

Δεδομένου ότι οι απαντήσεις στις ερωτήσεις του ερωτηματολογίου δίνονται βάσει της πραγματικής εμπειρίας των συμμετασχόντων Νόμιμων Ελεγκτών σε ελέγχους οικονομικών καταστάσεων επιχειρηματικών μονάδων, πριν και μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, ενδιαφέρον παρουσιάζει και η μέτρηση της εμπειρίας των συμμετασχόντων σε ελέγχους οικονομικών καταστάσεων εμποροβιομηχανικών Ανώνυμων Εταιρειών. Η μέτρηση αυτή επιχειρείται με την Ερώτηση Νο 13. Τέλος, στις Ερωτήσεις Νο 14 και Νο 15 καταγράφεται το φύλο των συμμετασχόντων και τυχόν πρόσθετες παρατηρήσεις σχετικά με την έρευνα.

3.5.8 Κλίμακες ανάπτυξης

Σε συγκεκριμένες ερωτήσεις του ερωτηματολογίου, οι οποίες αφορούν σε καταφατικά διατυπωμένες προτάσεις με συγκεκριμένο σύνολο τιμών, χρησιμοποιήθηκε μία συγκεκριμένη κλίμακα διάταξης, με διαβαθμισμένη σημαντικότητα από το 1 έως το 3.

Η επιλογής της συγκεκριμένης κλίμακας βασίστηκε στο γεγονός ότι χρησιμοποιείται ευρέως στην εφαρμοσμένη ελεγκτική, στις περιπτώσεις κατά τις οποίες επιχειρείται μία ποιοτική προσέγγιση εκτίμησης διαφόρων παραμέτρων στο σχεδιασμό, την εκτέλεση ή την αξιολόγηση του ελεγκτικού έργου. Ως εκ τούτου κρίνεται ότι η κλίμακα των τριών τιμών είναι ιδιαίτερα οικεία στους συμμετέχοντες στην παρούσα έρευνα Νόμιμους Ελεγκτές.

Η κλίμακα σημαντικότητας χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να ζητηθεί από τους συμμετέχοντες στην έρευνα Νόμιμους Ελεγκτές να δηλώσουν την εμπειρία τους σχετικά την επιμέτρηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους και των επιμέρους συστατικών του πριν και μετά την εμφάνιση της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, καθώς και σχετικά με την ένταση και τη φύση των ελεγκτικών διαδικασιών που εκτέλεσαν σε ελέγχους οικονομικών καταστάσεων για τις υπό έρευνα περιόδους.

⁵⁹ Άρθρο 36 και 42^α, κωδ. Ν. 2190/1920

Η κλίμακα σημαντικότητας χρησιμοποιήθηκε με δύο διαφορετικές αντιστοιχήσεις σε δύο διαφορετικές ομάδες ερωτήσεων. Για την πρώτη ομάδα ερωτήσεων (No, 3,4,5,6,7,8 και 11) το 1 αντιστοιχεί στο «ΧΑΜΗΛΟΣ», το 2 στο «ΜΕΤΡΙΟΣ» και το 3 στο «ΥΨΗΛΟΣ». Η κλίμακα χρησιμοποιήθηκε με τη συγκεκριμένη διαβάθμιση και αντιστοίχιση για τις εξής μετρήσεις:

1. Τον βαθμό της επίπτωσης της πρόσφατης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα επί του κινδύνου ουσιώδους λάθους (RMM) σε επίπεδο συνόλου των οικονομικών καταστάσεων των εμποροβιομηχανικών Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών (Ερώτηση No 3).
2. Τον βαθμό επίπτωσης της πρόσφατης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα στην εφαρμογή της αρχής της βιωσιμότητας, κατά την σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων των εμποροβιομηχανικών Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών (Ερώτηση No 4).
3. Τον βαθμό επίπτωσης της πρόσφατης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα στην ύπαρξη εκούσιων λαθών (απάτη), στην σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων των εμποροβιομηχανικών Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών (Ερώτηση No 5).
4. Τον βαθμό επίπτωσης της πρόσφατης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, στις συναλλαγές των εμποροβιομηχανικών Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών με συνδεδεμένα μέρη (Ερώτηση No 6).
5. Τον βαθμό επίπτωσης της πρόσφατης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, στους λογαριασμούς που συντάσσονται βάσει λογιστικών εκτιμήσεων και περιλαμβάνονται στις οικονομικές καταστάσεις των εμποροβιομηχανικών Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών (Ερώτηση No 7).
6. Το βαθμό επικινδυνότητας των λογαριασμών του Πίνακα 5 ανωτέρω, ανά ισχυρισμό διοίκησης, όσον αφορά: α) στον εγγενή (Inherent Risk ή IR) και β) στον κίνδυνο των δικλίδων ασφαλείας (Control Risk ή CR), όπως αυτοί εμφανίζονται στις οικονομικές καταστάσεις που δημοσιεύθηκαν πριν και μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης. Η ίδια μέτρηση διενεργείται σε δύο διαφορετικές περιόδους, πριν και μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα (Ερώτηση No 8).

7. Την έκταση εκτέλεσης συγκεκριμένων ελεγκτικών διαδικασιών (εκτέλεση δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, εκτέλεση ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών, εκτέλεση δοκιμασιών λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων, εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων συμπεριλαμβανομένων και των εκτιμήσεων σε εύλογες αξίες, εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη, εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με τον εντοπισμό εκούσιων λαθών (απάτη)), ανά λογαριασμό, σε ελεγκτικά έργα τα οποία εκτελέστηκαν στην Ελλάδα, πριν και μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης (Ερώτηση Νο 11).

Για τη δεύτερη ομάδα ερωτήσεων (Νο 9 και 10) το 1 αντιστοιχεί στο «ΜΕΙΩΘΗΚΕ», το 2 στο «ΠΑΡΕΜΕΙΝΕ ΤΟ ΙΔΙΟ» και το 3 στο «ΑΥΞΗΘΗΚΕ». Στην περίπτωση αυτή η τακτική κλίμακα χρησιμοποιήθηκε προκειμένου να μετρηθεί η επίπτωση της πρόσφατης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα επί της εκτίμησης του ουσιώδους μεγέθους (Ερώτηση Νο 9) και του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης (Ερώτηση Νο 10).

Για τους σκοπούς της στατιστικής ανάλυσης η κάθε βαθμολόγηση ή μέτρηση επίπτωσης της κρίσης επί μίας κατάστασης (συστατικό κινδύνου ή εκτίμηση μεγέθους) στην οποία αντιστοιχεί μία απάντηση εκλαμβάνεται ως μία ξεχωριστή μεταβλητή.

3.5.9 Διανομή και συλλογή των ερωτηματολογίων

Το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε με την χρήση καταστάσεων των συμμετεχόντων στην έρευνα Νόμιμων Ελεγκτών, ανά ελεγκτικό οίκο, σε κάθε συμμετέχοντα ξεχωριστά. Επιπλέον, είναι ανώνυμο, διανεμήθηκε σε έγχαρτη μορφή, αποτελούμενο από δεκαεπτά (17) συνολικά έγχρωμες σελίδες, τυπωμένες στη μία μόνο όψη. Με το ερωτηματολόγιο διανεμήθηκε και λευκός απαντητικός φάκελος.

Η απάντηση των ερωτηματολογίων είναι δυνατή μόνο με τη χρήση μολυβιού ή μελάνης, εφόσον λόγω της μεθόδου διανομής δεν δίδεται η δυνατότητα οποιασδήποτε μορφής ηλεκτρονικής επεξεργασίας.

Η διανομή και η παραλαβή των ερωτηματολογίων ανά ελεγκτικό οίκο πραγματοποιήθηκαν στις εξής ημερομηνίες:

Πίνακας 6: Ημερομηνίες παράδοσης και παραλαβής ερωτηματολογίων

	<u>ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ</u> <u>ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ</u>	<u>ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ</u> <u>ΠΑΡΑΛΑΒΗΣ</u>
PWC	20/5/2013	17/6/2013
ERNST AND YOUNG	14/5/2013	3/7/2013
DELOITTE	9/5/2013	17/6/2013
KPMG	12/5/2013	10/7/2013
GRANT THORNTON	10/5/2013	27/6/2013
PWC	20/5/2013	17/6/2013

Συνολικά, παραδόθηκαν εκατόν εβδομήντα οκτώ (178) ερωτηματολόγια, σε πέντε (5) ελεγκτικούς οίκους, για τη διανομή τους σε ισάριθμους Νόμιμους Ελεγκτές. Από αυτά, δεκαεπτά (17) δεν παραδόθηκαν λόγω αντικειμενικής αδυναμίας παραλαβής τους από τους Νόμιμους Ελεγκτές (κυρίως λόγω αποχώρησης των Νόμιμων Ελεγκτών από τον ελεγκτικό οίκο στην Ελλάδα).

Τα ερωτηματολόγια τα οποία παραδόθηκαν, διανεμήθηκαν και ελήφθησαν ανά ελεγκτικό οίκο παρουσιάζονται στον Πίνακα 7 που ακολουθεί:

Πίνακας 7: Αποτελέσματα συλλογής ερωτηματολογίων

	<u>ΠΑΡΑΔΟΘΕΝΤΑ</u> <u>ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ</u>	<u>ΔΙΑΝΕΜΗΘΕΝΤΑ</u> <u>ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ</u>	<u>ΠΑΡΑΛΗΦΘΕΝΤΑ</u> <u>ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΑ</u>
PWC	28	25	16
ERNST AND YOUNG	33	26	6
DELOITTE	35	33	13
KPMG	33	28	17
GRANT THORNTON	49	49	25
ΣΥΝΟΛΟ	<u>178</u>	<u>161</u>	<u>77</u>

Ο βαθμός κάλυψης των απαντήσεων οι οποίες ελήφθησαν ανήλθε στο 43,26% ($\frac{41}{95} \frac{118}{052}$) επί των παραδοθέντων στους ελεγκτικούς οίκους ερωτηματολογίων και όσον αφορά στα διανεμηθέντα στους Νόμιμους Ελεγκτές ερωτηματολόγια, στο 48% ($\frac{77}{161}$) επί αυτών.

Τα ποσοστά κάλυψης και ο αριθμός των δεδομένων που ελήφθησαν κρίνονται ως απολύτως ικανοποιητικά και επαρκή για την εκπόνηση της στατιστικής ανάλυσης.

3.6 Στατιστική ανάλυση

3.6.1 Πεδίο εφαρμογής της στατιστικής ανάλυσης

Η στατιστική ανάλυση αποσκοπεί στην διερεύνηση των σχέσεων, οι οποίες εξετάζονται μεταξύ των δεκατριών (13) μεταβλητών του ερευνητικού μοντέλου, όπως αυτό απεικονίζεται διαγραμματικά στο Σχήμα 3, της παραγράφου 3.1.3 ανωτέρω.

Περαιτέρω, με τη στατιστική ανάλυση εξετάζονται και οι σχέσεις μεταξύ της μεταβλητής «Περιβάλλον Κινδύνων» με τέσσερις (4) ειδικούς παράγοντες του κινδύνου ουσιώδους λάθους (μεταβλητή RMM) με διάχυτη επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις (κίνδυνος ακατάλληλης εφαρμογής της αρχής της βιωσιμότητας, κίνδυνος εσκεμμένων λαθών, κίνδυνος λαθών σε συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη και κίνδυνος λαθών επί λογιστικών εκτιμήσεων). Για αυτούς τους τέσσερις (4) παράγοντες του κινδύνου ουσιώδους λάθους έχουν διαμορφωθεί ειδικές μεταβλητές (GC, F, RPT και AES), οι οποίες δεν εμφανίζονται ως ξεχωριστές μεταβλητές στο ερευνητικό μοντέλο του Σχήματος 3 (έχουν ενσωματωθεί στην μεταβλητή «Κίνδυνος Ουσιώδους Λάθους»).

Σκοπός της μελέτης των σχέσεων της ανεξάρτητης μεταβλητής «Περιβάλλον Κινδύνων», με τους τέσσερις (4) επιμέρους παράγοντες κινδύνου ουσιώδους λάθους, είναι να εξετασθεί η ευαισθησία των παραγόντων του κινδύνου ουσιώδους λάθους στις μεταβολές του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

Οι σχέσεις μεταξύ των δεκατριών (13) μεταβλητών και η αντίστοιχη στατιστική ανάλυση η οποία διενεργήθηκε ανά περίπτωση, απεικονίζονται στον Πίνακα 8 κατωτέρω. Η στατιστική ανάλυση των σχέσεων, μεταξύ των μεταβλητών του ερευνητικού μοντέλου (Σχήμα 3, παράγραφος 3.1.3), θα οδηγήσει στη διαμόρφωση συμπερασμάτων σχετικά με τις σχέσεις των βασικών μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου (Σχήμα 1, παράγραφος 3.1.1).

3.6.2 Στάδια εφαρμογής της στατιστικής ανάλυσης

Όπως ήδη αναφέρθηκε, ο πληθυσμός στόχος για τις ανάγκες της παρούσας έρευνας είναι το σύνολο των εκατόν εβδομήντα οκτώ (178) Νόμιμων Ελεγκτών, οι οποίοι απασχολούνται στους πέντε μεγάλους διεθνείς ελεγκτικούς οίκους (PWC, ERNST & YOUNG, DELOITTE, KPMG και GRANT THORNTON), που δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα. Οι παρατηρήσεις ανά Νόμιμο Ελεγκτή αφορούν σε πεντακόσιες τριάντα τέσσερις μεταβλητές (534), οι οποίες προσεγγίζονται από δεκατρείς (13) ερωτήσεις του ερωτηματολογίου (βλέπε σχετικά την παράγραφο 3.5 του παρόντος Κεφαλαίου). Από το σύνολο των εκατόν εβδομήντα οκτώ (178) Νόμιμων Ελεγκτών ελήφθησαν απαντήσεις από εβδομήντα επτά (77) Νόμιμους Ελεγκτές (βλέπε σχετικά την παράγραφο 3.5.9 ανωτέρω). Η στατιστική ανάλυση θα εφαρμοστεί επί κατηγορικών δεδομένων τα οποία θα αφορούν στο σύνολο των σαράντα μίας χιλιάδων εκατόν δέκα οκτώ (41 118) παρατηρήσεων ($77 * 534$).

Η στατιστική ανάλυση υλοποιήθηκε σε έντεκα (11) στάδια ως εξής:

1. Προσδιορισμός πληθυσμού στόχου και στατιστικού πληθυσμού της έρευνας.
2. Προσδιορισμός δείγματος.
3. Εξέταση κατανομής δείγματος.
4. Δημιουργία νέων μεταβλητών διαφορών για τις μεταβλητές IR, CR και DR.
5. Δημιουργία πινάκων συνάφειας των σχετικών συχνοτήτων των νέων μεταβλητών διαφορών.
6. Δημιουργία πινάκων συνάφειας των σχετικών συχνοτήτων των μεταβλητών RMM, DRM, DPRM, GC, F, RPT και AES.
7. Δημιουργία πινάκων συνάφειας σχετικών συχνοτήτων της RMM, δεσμεύοντας ως προς τις μεταβλητές DRM και DPRM.
8. Δημιουργία πινάκων συνάφειας σχετικών συχνοτήτων των μεταβλητών DRM και DPRM, δεσμεύοντας ως προς τη μεταβλητή RMM.
9. Εκτελέστηκε έλεγχος Ποσοστού (Large Sample Proportion Hypothesis Testing) για όλες τις νέες μεταβλητές διαφορών των μεταβλητών IR, CR και DR.
10. Εκτελέστηκε έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 σε ζεύγη μεταβλητών τα οποία διακρίθηκαν σε επτά κατηγορίες ανάλογα με τον στόχο του ελέγχου.
11. Διενεργήθηκε καταγραφή και ερμηνεία των αποτελεσμάτων.

3.6.3 Σχετικές Συχνότητες

Η διαδικασία η οποία υιοθετήθηκε όσον αφορά στον υπολογισμό των σχετικών συχνοτήτων των υπό εξέταση μεταβλητών συνοψίζεται στα εξής:

- A. Προκειμένου να εξεταστεί η επίπτωση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα (αύξηση του επιχειρηματικού κινδύνου) επί της εκτίμησης του κινδύνου του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων, καθώς και επί του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των δικλείδων ασφαλείας σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης για συγκεκριμένους λογαριασμούς, ακολουθήθηκε η εξής διαδικασία:
 1. Εξετάσθηκαν οι σχετικές συχνότητες εμφάνισης των τιμών «1» (μειώθηκε), «2» (δεν μεταβλήθηκε) και «3» (αυξήθηκε) για τη μέτρηση της μεταβλητής RMM, μέσω της οποίας εξετάζεται η μεταβολή στην εκτίμηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων, για τους ελέγχους οι οποίοι εκτελέσθηκαν μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα (Ερώτηση Νο 3 του ερωτηματολογίου).
 2. Εξετάσθηκαν οι σχετικές συχνότητες εμφάνισης των τιμών «1» (μειώθηκε), «2» (δεν μεταβλήθηκε) και «3» (αυξήθηκε) για τη μέτρηση των μεταβλητών GC, F, RPT και AES, μέσω της οποίων εξετάζονται οι μεταβολές στην εκτίμηση των κινδύνων βιωσιμότητας, απάτης, συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη και λογιστικών εκτιμήσεων, στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων, οι οποίοι για τους σκοπούς της παρούσας χρησιμοποιούνται ως παράγοντες του κινδύνου ουσιώδους λάθους για το σύνολο των οικονομικών καταστάσεων (Ερωτήσεις Νο 4, Νο 5, Νο 6 και Νο 7 του ερωτηματολογίου).
 3. Δημιουργήθηκαν εκατόν πενήντα οκτώ (158) νέες μεταβλητές (εβδομήντα εννέα (79) μεταβλητές διαφορών για το IR και εβδομήντα εννέα (79) μεταβλητές διαφορών για το CR, οι οποίες παίρνουν τιμές από τις διαφορές των τριακοσίων δέκα οκτώ (318) συνολικά μεταβλητών, με τις οποίες μετράται η μεταβολή στην εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου του κινδύνου (IR) και των δικλείδων ασφαλείας (CR), πριν και μετά από την οικονομική κρίση στην Ελλάδα (Ερώτηση Νο 8 του ερωτηματολογίου).

4. Για τις εκατόν πενήντα οκτώ (158) νέες μεταβλητές των διαφορών εξετάσθηκαν οι σχετικές συχνότητες εμφάνισης των τιμών «1» και «2», οι οποίες υποδηλώνουν θετική μεταβολή (ή διαφορετικά αύξηση) στην εκτίμηση των κινδύνων IR και CR, για τους ελέγχους οι οποίοι εκτελέσθηκαν μετά την έλευση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα.

B. Προκειμένου να εξεταστεί η επίπτωση της μεταβολής στην εκτίμηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους επί της έκτασης στην εκτέλεση διαδικασιών σε συγκεκριμένες αντιδράσεις του ελεγκτή στον κίνδυνο, ανά λογαριασμό διενεργήθηκαν τα εξής :

1. Εξετάσθηκαν οι σχετικές συχνότητες των τιμών «1» (μειώθηκε), «2» (δεν μεταβλήθηκε) και «3» (αυξήθηκε), τις οποίες έλαβαν από την έρευνα οι μεταβλητές DRM και DRPM, οι οποίες χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση της μεταβολής του ουσιώδους μεγέθους και του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης, πριν και μετά την κρίση (Ερωτήσεις Νο 9 και Νο 10 του ερωτηματολογίου).
2. Δημιουργήθηκαν ενενήντα έξι (96) νέες μεταβλητές, οι οποίες παίρνουν τιμές από τις διαφορές των εκατόν ενενήντα δύο (192) μεταβλητών, με τις οποίες μετράται η μεταβολή συγκεκριμένων αντιδράσεων του ελεγκτή στον κίνδυνο, πριν και μετά από την οικονομική κρίση στην Ελλάδα (Ερώτηση Νο 11 του ερωτηματολογίου).

Οι μεταβλητές για τις οποίες υπολογίστηκαν οι σχετικές συχνότητες και οι σχέσεις οι οποίες επιχειρείται να ερμηνευθούν μέσω αυτών, αναφέρονται στον Πίνακα 8 κατωτέρω.

3.6.4 Έλεγχος Ποσοστού (Large Sample Proportion Hypothesis Testing)

Αναφορικά με τον εγγενή κίνδυνο (IR), τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (CR) και τον κίνδυνο εντοπισμού (DR), δημιουργήθηκαν οι τυχαίες μεταβλητές D_i = Μεταβλητή (Μετά) – Μεταβλητή (Πριν), οι οποίες αφορούν στις διαφορές όλων των μεταβλητών / παρατηρήσεων του κάθε κινδύνου ξεχωριστά, πριν και μετά την κρίση. Το πεδίο τιμών της D_i είναι $D_i = \{-2, -1, 0, 1, 2\}$.

A. Η κατασκευή της διωνυμικής κατανομής για το IR και το CR έχει ως εξής:

X_{ij} όπου i = μεταβλητή και j = δεδομένα, $i = 1, 2, 3, \dots, 79$ και $j = 1, 2, 3, \dots, 77$ (αριθμός περιπτώσεων).

Ισχύει:

$$X_{ij} = \begin{cases} 1, & d_{ij} > 0 \\ 0, & d_{ij} \leq 0 \end{cases} \quad X_{ij} \sim \text{Binomial} (n = 77, p_i).$$

Ο έλεγχος υπόθεσης έχει ως εξής:

$$H_0: p_i \leq 0,5$$

$$H_1: p_i > 0,5$$

Για κάθε $i = 1, 2, 3, \dots, 79$.

B. Η κατασκευή της διωνυμικής κατανομής για το DR έχει ως εξής:

X_{ij} όπου i = μεταβλητή και j = δεδομένα, $i = 1, 2, 3, \dots, 96$ και $j = 1, 2, 3, \dots, 77$ (αριθμός περιπτώσεων).

Ισχύει:

$$X_{ij} = \begin{cases} 1, & d_{ij} > 0 \\ 0, & d_{ij} \leq 0 \end{cases} \quad X_{ij} \sim \text{Binomial} (n = 77, p_i).$$

Ο έλεγχος υπόθεσης έχει ως εξής:

$$H_0: p_i \leq 0,5$$

$$H_1: p_i > 0,5$$

$\forall i = 1, 2, 3, \dots, 96$.

Γ. Στατιστικός έλεγχος:

$$Z = \frac{P-E(P)}{\sqrt{V(P)}} \text{ όπου } SE(P) = \sqrt{\frac{0,5(1-0,5)}{n}}$$

$$\hat{P}_i = \frac{\sum_{j=1}^{77} X_{ij}}{77}, i = 1,2,3,\dots,79 \text{ για IR και CR και } i = 1,2,3,\dots,96 \text{ για DR.}$$

$$\hat{P}_i \sim N(E(P_i), V(P_i)), \text{ σύμφωνα με την } H_0 \text{ } P_i=0,5.$$

$$\sim N(0,5, \frac{0,5(1-0,5)}{77}).$$

$$SE(P_i) = \sqrt{\frac{0,5(1-0,5)}{77}}$$

Συνεπώς:

$$Z_i = \frac{\hat{P}_i - E(P_i)}{\sqrt{V(P_i)}} = \frac{\hat{P}_i - 0,5}{\sqrt{\frac{0,5(1-0,5)}{77}}} \sim N(0,1).$$

$$\text{Εάν } Z_i > Z_{\alpha} = Z_{0,05} = 1,65 \Rightarrow H_1$$

$$\text{Εάν } Z_i < Z_{\alpha} = Z_{0,05} = 1,65 \Rightarrow H_0$$

Δ. Με βάση το Κεντρικό Οριακό Θεώρημα, για μεγάλο n , η στατιστική συνάρτηση Z ακολουθεί προσεγγιστικά την Τυποποιημένη Κανονική κατανομή υπό την H_0 :

Η Ρ-τιμή του εν λόγω ελέγχου είναι η πιθανότητα δεξιά της παρατηρηθείσας τιμής του Z με βάση την Τυποποιημένη Κανονική κατανομή. Σε επίπεδο σημαντικότητας 5% αν η Ρ-τιμή είναι μικρότερη του 0.05 ή εναλλακτικά αν η τιμή της έλεγχου - συνάρτησης Z ξεπερνάει το αντίστοιχο ποσοστιαίο σημείο της Τυποποιημένης Κανονικής κατανομής, το οποίο είναι ίσο με 1.65, απορρίπτουμε την μηδενική υπόθεση.

Οι βασικές μεταβλητές (IR, CR και DR), για τις οποίες εκτελέστηκαν έλεγχοι ποσοστού επί των διαφορών τους και η συνδεσμολογία τους με τις υπό εξέταση σχέσεις, παρουσιάζονται μεταξύ άλλων στον Πίνακα 8 κατωτέρω.

3.6.5 Έλεγχος Ανεξαρτησίας

Δεδομένου ότι όλες οι παρατηρήσεις του δείγματος οι οποίες χρησιμοποιούνται για την μέτρηση των μεταβλητών των IR, CR και DR εξετάζονται βάσει δύο χαρακτηριστικών, α) του ισχυρισμού της διοίκησης ή της ελεγκτικής διαδικασίας και β) του λογαριασμού, χρησιμοποιήθηκε για όλα τα ζεύγη των μεταβλητών, τα οποία κρίθηκε σκόπιμο να εξεταστούν, ο έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 , σε διαφορετικά επίπεδα σημαντικότητας (0,01, 0,05 και 0,1).

Εκτελέστηκαν δέκα επτά (17) ομάδες ελέγχων ανεξαρτησίας χ^2 , σε ζεύγη μεταβλητών τα οποία μπορούν να διακριθούν σε επτά (7) κατηγορίες, ανάλογα με τον στόχο του ελέγχου (βλέπε σχετικά τον Πίνακα 8 κατωτέρω). Οι επτά (7) κατηγορίες ελέγχων ανεξαρτησίας έχουν ως εξής:

Πρώτη κατηγορία ελέγχων: σχέση του κινδύνου ουσιώδους λάθους (RMM) με την εφαρμογή της βιωσιμότητας (GC), την απάτη (F), τις συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη (RPT) και τις λογιστικές εκτιμήσεις (AES).

Οι έλεγχοι ανεξαρτησίας που εκτελέσθηκαν σε αυτή την κατηγορία είναι:

1. RMM και GC
2. RMM και F
3. RMM και RPT
4. RMM και AES

Ελέγχθηκε η μηδενική υπόθεση της ανεξαρτησίας της RMM με τις μεταβλητές GC, F, RPT και AES, έναντι της εναλλακτικής της ότι η μεταβλητή RMM και οι μεταβλητές GC, F, RPT και AES δεν είναι ανεξάρτητες.

Συνεπώς, ο έλεγχος διαμορφώνεται ως εξής:

H_0 : RMM και GC / F / RPT / AES είναι ανεξάρτητες

έναντι της εναλλακτικής

H_0 : RMM και GC / F / RPT / AES δεν είναι ανεξάρτητες.

Δεύτερη κατηγορία ελέγχων: σχέση του κινδύνου ουσιώδους λάθους (RMM) με το ουσιώδες μέγεθος (DRM) και το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης (DPRM).

Οι έλεγχοι ανεξαρτησίας που εκτελέσθηκαν σε αυτή την κατηγορία είναι:

1. RMM και DRM
2. RMM και DRPM

Ελέγχθηκε η μηδενική υπόθεση της ανεξαρτησίας της RMM με τις μεταβλητές DRM και DRPM, έναντι της εναλλακτικής της ότι η μεταβλητή RMM και οι μεταβλητές DRM και DRPM δεν είναι ανεξάρτητες.

Συνεπώς, ο έλεγχος διαμορφώνεται ως εξής:

H_0 : RMM και DRM / DRPM είναι ανεξάρτητες

έναντι της εναλλακτικής

H_0 : RMM και DRM / DRPM δεν είναι ανεξάρτητες.

Τρίτη κατηγορία ελέγχων: σχέση του κινδύνου ουσιώδους λάθους (RMM) με τον εγγενή κίνδυνο (IR), τον κίνδυνο των δικλίδων ασφαλείας (CR) και τον κίνδυνο εντοπισμού (DR).

Οι έλεγχοι ανεξαρτησίας που εκτελέσθηκαν σε αυτή την κατηγορία είναι:

1. RMM και IR
2. RMM και CR
3. RMM και DR

Ελέγχθηκε η μηδενική υπόθεση της ανεξαρτησίας της RMM με τις μεταβλητές των διαφορών D των IR και CR, έναντι της εναλλακτικής της ότι η μεταβλητή RMM και οι μεταβλητές IR, CR και DR δεν είναι ανεξάρτητες.

Συνεπώς, ο έλεγχος διαμορφώνεται ως εξής:

H_0 : RMM και IR / CR / DR είναι ανεξάρτητες

έναντι της εναλλακτικής

H_0 : RMM και IR / CR / DR δεν είναι ανεξάρτητες.

Τέταρτη κατηγορία ελέγχων: σχέση του ουσιώδους μεγέθους (DRM) με τον εγγενή κίνδυνο (IR) και τον κίνδυνο των δικλείδων ασφαλείας (CR) και τον κίνδυνο εντοπισμού (DR).

Οι έλεγχοι ανεξαρτησίας που εκτελέσθηκαν σε αυτή την κατηγορία είναι:

1. DRM και IR
2. DRM και CR
3. DRM και DR

Ελέγχθηκε η μηδενική υπόθεση της ανεξαρτησίας της DRM με τις μεταβλητές των διαφορών D των IR, CR και DR, έναντι της εναλλακτικής της ότι η μεταβλητή DRM και οι μεταβλητές IR, CR και DR δεν είναι ανεξάρτητες.

Συνεπώς, ο έλεγχος διαμορφώνεται ως εξής:

H_0 : DRM και IR / CR / DR είναι ανεξάρτητες

έναντι της εναλλακτικής

H_0 : DRM και IR / CR / DR δεν είναι ανεξάρτητες.

Πέμπτη κατηγορία ελέγχων: σχέση του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης (DPRM) με τον εγγενή κίνδυνο (IR), τον κίνδυνο των δικλείδων ασφαλείας (CR) και τον κίνδυνο εντοπισμού (DR).

Οι έλεγχοι ανεξαρτησίας που εκτελέσθηκαν σε αυτή την κατηγορία είναι:

1. DPRM και IR
2. DPRM και CR
3. DPRM και DR

Ελέγχθηκε η μηδενική υπόθεση της ανεξαρτησίας της DPRM με τις μεταβλητές των διαφορών D των IR, CR και DR, έναντι της εναλλακτικής της ότι η μεταβλητή DPRM και οι μεταβλητές IR, CR και DR δεν είναι ανεξάρτητες.

Συνεπώς, ο έλεγχος διαμορφώνεται ως εξής:

H_0 : DPRM και IR / CR / DR είναι ανεξάρτητες

έναντι της εναλλακτικής

H_0 : DPRM και IR / CR / DR δεν είναι ανεξάρτητες.

Έκτη Κατηγορία ελέγχων: σχέση του IR με το CR.

Ελέγχθηκε η μηδενική υπόθεση της ανεξαρτησίας της μεταβλητής των διαφορών D του IR με τις μεταβλητές των διαφορών του CR, έναντι της εναλλακτικής της ότι η μεταβλητή των διαφορών του IR και οι μεταβλητές των διαφορών του CR δεν είναι ανεξάρτητες.

Συνεπώς, ο έλεγχος διαμορφώνεται ως εξής:

H_0 : IR και CR είναι ανεξάρτητες

έναντι της εναλλακτικής

H_0 : IR και CR δεν είναι ανεξάρτητες.

Έβδομη κατηγορία ελέγχων: σχέση του IR και του CR με το DR, για τις μεταβλητές οι οποίες παρουσιάζουν σημαντικές διαφορές, όπως αυτές προέκυψαν από τον έλεγχο ποσοστού.

Τα δεδομένα: από το συνολικό πληθυσμό των εκατόν εβδομήντα οκτώ (178) ερωτηματολογίων, εξετάσθηκε ένα τυχαίο δείγμα N εβδομήντα (77) ερωτηματολογίων. Η μελέτη του τυχαίου δείγματος κατηγοριοποιείται βάσει δύο κριτηρίων.

Με τη χρήση του πρώτου κριτηρίου κάθε παρατήρηση συνδέεται με μία από έναν αριθμό r γραμμών. Χρησιμοποιώντας το δεύτερο κριτήριο κάθε παρατήρηση συνδέεται με μία από έναν αριθμό c στηλών.

Ο αριθμός των παρατηρήσεων οι οποίες συνδέονται με γραμμές i και j στήλες αντίστοιχα, ορίζεται ως O_{ij} . Ο αριθμός των κελιών O_{ij} τα οποία καταμετρώνται ανά περίπτωση ελέγχου περιλαμβάνονται σε έναν πίνακα συνάφειας $r \times c$, ο οποίος έχει τη μορφή:

Στήλη	1	2	3		c	Σύνολα
Γραμμή 1	O_{11}	O_{12}	O_{13}		O_{1c}	R1
2	O_{21}	O_{22}	O_{23}		O_{2c}	R2
.....						
r	O_{r1}	O_{r2}	O_{r3}		O_{rc}	R _r
Σύνολα	C ₁	C ₂	C ₃		C _c	N

Ο συνολικός αριθμός των παρατηρήσεων στη γραμμή i δίνεται από το R_i και αντίστοιχα στη στήλη j από το C_j . Το τελικό άθροισμα όλων των κελιών του ανωτέρω πίνακα είναι N .

Παραδοχές:

1. Το δείγμα των N ($= 77$) παρατηρήσεων είναι ένα τυχαίο δείγμα.
2. Κάθε παρατήρηση μπορεί να κατηγοριοποιηθεί σε μία συγκεκριμένη κατηγορία από τις r διαφορετικές κατηγορίες βάσει του ενός κριτηρίου και σε μία συγκεκριμένη κατηγορία από τις c διαφορετικές κατηγορίες βάσει του δεύτερου κριτηρίου.

Υποθέσεις: η υπόθεση H_0 διατυπώνεται ως εξής:

H_0 : Το γεγονός «μία παρατήρηση εντάσσεται στη στήλη i » είναι ανεξάρτητο από το γεγονός «η ίδια παρατήρηση εντάσσεται στη στήλη j », για όλα τα i και j .

Βάσει του ορισμού της ανεξαρτησίας των γεγονότων, η H_0 μπορεί να εκφραστεί ως εξής:

$$H_0 : P(\text{γραμμή } i, \text{στήλη } j) = P(\text{γραμμή } i) * P(\text{στήλη } j), \text{ για όλα τα } i \text{ και } j.$$

Η απόρριψη της H_0 μπορεί να εκφραστεί ως εξής:

$$H_1 : P(\text{γραμμή } i, \text{στήλη } j) \neq P(\text{γραμμή } i) * P(\text{στήλη } j), \text{ για ορισμένα } i \text{ και } j.$$

Στατιστικός έλεγχος: θεωρούμε ότι το E_{ij} είναι ίσο με $R_i C_j / N$, τότε ο στατιστικός έλεγχος δίνεται από τον τύπο:

$$T = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^c \frac{(O_{ij} - E_{ij})^2}{E_{ij}} \text{ ή τον υπολογισμό}$$

$$T = \sum_{i=1}^r \sum_{j=1}^c \frac{(O_{ij})^2}{E_{ij}} - N, \text{ όπου η σύνοψη λαμβάνεται συνολικά από όλα τα κελιά του πίνακα συνάφειας.}$$

Έλεγχος υποθέσεων: σε συνθήκες ανεξαρτησίας η αναμενόμενη τιμή για τα σύνολα των R και C υπολογίζονται από τον τύπο:

$E_{ij} = \frac{R_i C_j}{N}$. Το χ^2 , το οποίο είναι το άθροισμα όλων των μοναδιαίων αποκλίσεων δίνει τη συνολική παρατηρούμενη απόκλιση των παρατηρήσεων, σε σχέση με τις αναμενόμενες τιμές.

Η ποσότητα αυτή (χ^2) ακολουθεί την κατανομή χ^2 με $(r - 1) * (c - 1)$ βαθμούς ελευθερίας και ο στατιστικό έλεγχος γίνεται βάσει των πινάκων της κατανομής χ^2 . Εάν η παρατηρούμενη τιμή του χ^2 , όπως προέκυψε από τη διαδικασία αυτή, είναι μεγαλύτερη από την τιμή του πίνακα της κατανομής χ^2 για $(r - 1) * (c - 1)$ βαθμούς ελευθερίας και επίπεδο σημαντικότητας α (5%), τότε απορρίπτεται η υπόθεση ανεξαρτησίας H_0 και ως εκ τούτου καταλήγουμε στην υπόθεση της συνάφειας των ελεγχόμενων μεταβλητών.

3.6.6 Έλεγχος Συντελεστών Συνάφειας

Προκειμένου να έχουμε μία ποσοτική εκτίμηση της εξάρτησης μεταξύ των γραμμών και στηλών σε ένα πίνακα συνάφειας χρησιμοποιήσαμε το τύπο Crammer Contingency Coefficient: $R_1 = \frac{T}{N(q-1)}$, $q = \min\{r, c\}$. Οι μεταβλητές οι οποίες ελέγχθηκαν ως προς την ανεξαρτησία τους ανά κατηγορία ελέγχων ανεξαρτησίας και η συνδεσμολογία τους με τις υπό εξέταση σχέσεις, παρουσιάζονται μεταξύ άλλων στον Πίνακα 8 που ακολουθεί.

3.6.7 Στατιστική ανάλυση μεταβλητών

Η στατιστική ανάλυση που εφαρμόστηκε αφορά σε υπολογισμό σχετικών συχνοτήτων, έλεγχο ποσοστού και έλεγχο ανεξαρτησίας και συνοψίζεται στον Πίνακα 8 που ακολουθεί:

Πίνακας 8: Σύνοψη στατιστικής ανάλυσης των μεταβλητών του ερευνητικού μοντέλου

A/A	<u>ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ</u> <u>ΜΟΝΤΕΛΟΥ</u>	<u>ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ</u>	<u>ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ</u> <u>ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ</u>
1.	«Περιβάλλον Κινδύνων» και «Εγγενής Κίνδυνος» (σε επίπεδο ισχυρισμών).	Έλεγχος Ποσοστού	Διαφορές IR (79 μεταβλητές)
2.	«Περιβάλλον Κινδύνων» και «Κίνδυνος Εσωτερικών Δικλείδων Ασφαλείας» (σε επίπεδο ισχυρισμών).	Έλεγχος Ποσοστού	Διαφορές CR (79 μεταβλητές)
3.	«Περιβάλλον Κινδύνων» και «Κίνδυνος Εντοπισμού» (σε επίπεδο λογαριασμών και ελεγκτικών διαδικασιών).	Έλεγχος Ποσοστού	Διαφορές DR (96 μεταβλητές)
4.	«Περιβάλλον Κινδύνων» και «Κίνδυνος Ουσιώδους Λάθους» (σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων).	Υπολογισμός σχετικών συχνοτήτων	RMM (1 μεταβλητή)

(Σε συνέχεια)

Πίνακας 8: Σύνοψη στατιστικής ανάλυσης των μεταβλητών του ερευνητικού μοντέλου (συνέχεια)

A/A	<u>ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ</u> <u>ΜΟΝΤΕΛΟΥ</u>	<u>ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ</u>	<u>ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ</u> <u>ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ</u>
5.	«Περιβάλλον Κινδύνων» και κίνδυνος βιωσιμότητας (ακατάλληλης εφαρμογής της αρχής της συνέχισης της δραστηριότητας σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων).	Υπολογισμός σχετικών συχνοτήτων	GC (1 μεταβλητή) Η GC δεν εμφανίζεται ως ξεχωριστή μεταβλητή στο Σχήμα 3.
6.	«Περιβάλλον Κινδύνων» και κίνδυνος εκούσιων λαθών (σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων).	Υπολογισμός σχετικών συχνοτήτων	F (1 μεταβλητή) Η F δεν εμφανίζεται ως ξεχωριστή μεταβλητή στο Σχήμα 3.
7.	«Περιβάλλον Κινδύνων» και κίνδυνος λαθών σε συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη (σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων).	Υπολογισμός σχετικών συχνοτήτων	RPT (1 μεταβλητή) Η RPT δεν εμφανίζεται ως ξεχωριστή μεταβλητή στο Σχήμα 3.

(Σε συνέχεια)

Πίνακας 8: Σύνοψη στατιστικής ανάλυσης των μεταβλητών του ερευνητικού μοντέλου (συνέχεια)

A/A	<u>ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ</u>	<u>ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ</u>	<u>ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ</u>
8.	«Περιβάλλον Κινδύνων» και κίνδυνος λαθών σε λογιστικές εκτιμήσεις (σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων).	Υπολογισμός σχετικών συχνοτήτων	AES (1 μεταβλητή) Η AES δεν εμφανίζεται ως ξεχωριστή μεταβλητή στο Σχήμα 3.
9.	«Εγγενής Κίνδυνος» και «Κίνδυνος Εσωτερικών Δικλείδων Ασφαλείας» (σε επίπεδο ισχυρισμών).	Έλεγχος ανεξαρτησίας (έκτη κατηγορία)	IR και CR (138 μεταβλητές)
10.	«Εγγενής Κίνδυνος» (ανά ισχυρισμό) και Κίνδυνος Ουσιώδους Λάθους» (σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων).	Έλεγχος ανεξαρτησίας (τρίτη κατηγορία)	IR και RMM (80 μεταβλητές)
11.	«Κίνδυνος Εσωτερικών Δικλείδων Ασφαλείας» (ανά ισχυρισμό) και «Κίνδυνος Ουσιώδους Λάθους» (σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων).	Έλεγχος ανεξαρτησίας (τρίτη κατηγορία)	CR και RMM (80 μεταβλητές)

(Σε συνέχεια)

Πίνακας 8: Σύνοψη στατιστικής ανάλυσης των μεταβλητών του ερευνητικού μοντέλου (συνέχεια)

A/A	<u>ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ</u> <u>ΜΟΝΤΕΛΟΥ</u>	<u>ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ</u>	<u>ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ</u> <u>ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ</u>
12.	«Κίνδυνος Εντοπισμού» (ανά λογαριασμό και ελεγκτική διαδικασία) και «Κίνδυνος Ουσιώδους Λάθους» (σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων).	Έλεγχος ανεξαρτησίας (τρίτη κατηγορία)	DR και RMM (97 μεταβλητές)
13.	«Εγγενής Κίνδυνος» (ανά ισχυρισμό) και «Εκτέλεση Δοκιμασιών επί των Εσωτερικών Δικλίδων Ασφαλείας».	Έλεγχος ανεξαρτησίας (έβδομη κατηγορία)	IR και DR (14 μεταβλητές)
14.	«Εγγενής Κίνδυνος» (ανά ισχυρισμό) και «Εκτέλεση Αναλυτικών Διαδικασιών».	Έλεγχος ανεξαρτησίας (έβδομη κατηγορία)	IR και DR (14 μεταβλητές)
15.	«Εγγενής Κίνδυνος» (ανά ισχυρισμό) και «Εκτέλεση Δοκιμασιών επί Λεπτομερειών».	Έλεγχος ανεξαρτησίας (έβδομη κατηγορία)	IR και DR (14 μεταβλητές)
16.	«Εγγενής Κίνδυνος» (ανά ισχυρισμό) και «Εκτέλεση Ελεγκτικών Διαδικασιών επί Λογιστικών εκτιμήσεων».	Έλεγχος ανεξαρτησίας (έβδομη κατηγορία)	IR και DR (14 μεταβλητές)
17.	«Εγγενής Κίνδυνος» (ανά ισχυρισμό) και «Εκτέλεση Ελεγκτικών Διαδικασιών με Συνδεδεμένα Μέρη».	Έλεγχος ανεξαρτησίας (έβδομη κατηγορία)	IR και DR (14 μεταβλητές)

(Σε συνέχεια)

Πίνακας 8: Σύνοψη στατιστικής ανάλυσης των μεταβλητών του ερευνητικού μοντέλου (συνέχεια)

A/A	<u>ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ</u> <u>ΜΟΝΤΕΛΟΥ</u>	<u>ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ</u>	<u>ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ</u> <u>ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ</u>
18.	«Εγγενής Κίνδυνος» (ανά ισχυρισμό) και «Εκτέλεση Διαδικασιών Σχετικά με την Απάτη».	Έλεγχος ανεξαρτησίας (έβδομη κατηγορία)	IR και DR (14 μεταβλητές)
19.	«Εγγενής Κίνδυνος» (ανά ισχυρισμό) και «Εκτέλεση Διαδικασιών Σχετικά Ικανότητα της Οντότητας να Συνεχίσει την Δραστηριότητά της».	Έλεγχος ανεξαρτησίας (έβδομη κατηγορία)	IR και DR (14 μεταβλητές)
20.	«Κίνδυνος Εσωτερικών Δικλίδων Ασφαλείας» (ανά ισχυρισμό) και «Εκτέλεση Δοκιμασιών επί των Εσωτερικών Δικλίδων Ασφαλείας».	Έλεγχος ανεξαρτησίας (έβδομη κατηγορία)	CR και DR (11 μεταβλητές)
21.	«Κίνδυνος Εσωτερικών Δικλίδων Ασφαλείας» (ανά ισχυρισμό) και «Εκτέλεση Αναλυτικών Διαδικασιών».	Έλεγχος ανεξαρτησίας (έβδομη κατηγορία)	CR και DR (11 μεταβλητές)
22.	«Κίνδυνος Εσωτερικών Δικλίδων Ασφαλείας» (ανά ισχυρισμό) και «Εκτέλεση Δοκιμασιών επί Λεπτομερειών».	Έλεγχος ανεξαρτησίας (έβδομη κατηγορία)	CR και DR (11 μεταβλητές)
23.	«Κίνδυνος Εσωτερικών Δικλίδων Ασφαλείας» (ανά ισχυρισμό) και «Εκτέλεση Ελεγκτικών Διαδικασιών επί Λογιστικών εκτιμήσεων».	Έλεγχος ανεξαρτησίας (έβδομη κατηγορία)	CR και DR (11 μεταβλητές)

(Σε συνέχεια)

Πίνακας 8: Σύνοψη στατιστικής ανάλυσης των μεταβλητών του ερευνητικού μοντέλου (συνέχεια)

A/A	<u>ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ</u> <u>ΜΟΝΤΕΛΟΥ</u>	<u>ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ</u>	<u>ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ</u> <u>ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ</u>
24.	«Κίνδυνος Εσωτερικών Δικλείδων Ασφαλείας» (ανά ισχυρισμό) και «Εκτέλεση Ελεγκτικών Διαδικασιών με Συνδεδεμένα Μέρη».	Έλεγχος ανεξαρτησίας (έβδομη κατηγορία)	CR και DR (11 μεταβλητές)
25.	«Κίνδυνος Εσωτερικών Δικλείδων Ασφαλείας» (ανά ισχυρισμό) και «Εκτέλεση Διαδικασιών Σχετικά με την Απάτη».	Έλεγχος ανεξαρτησίας (έβδομη κατηγορία)	CR και DR (11 μεταβλητές)
26.	«Κίνδυνος Εσωτερικών Δικλείδων Ασφαλείας» (ανά ισχυρισμό) και «Εκτέλεση Διαδικασιών Σχετικά Ικανότητα της Οντότητας να Συνεχίσει τη Δραστηριότητά της».	Έλεγχος ανεξαρτησίας (έβδομη κατηγορία)	CR και DR (11 μεταβλητές)
27.	«Κίνδυνος Ουσιώδους Λάθους» (στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων) και κίνδυνος λαθών επί λογιστικών εκτιμήσεων.	Έλεγχος ανεξαρτησίας (πρώτη κατηγορία)	RMM και AES (2 μεταβλητές)
28.	«Κίνδυνος Ουσιώδους Λάθους» (στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων) και κίνδυνος λαθών συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη».	Έλεγχος ανεξαρτησίας (πρώτη κατηγορία)	RMM και RPT (2 μεταβλητές)

(Σε συνέχεια)

Πίνακας 8: Σύνοψη στατιστικής ανάλυσης των μεταβλητών του ερευνητικού μοντέλου (συνέχεια)

A/A	<u>ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ</u> <u>ΜΟΝΤΕΛΟΥ</u>	<u>ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ</u>	<u>ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ</u> <u>ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ</u>
29.	«Κίνδυνος Ουσιώδους Λάθους» (στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων) και κίνδυνος εκούσιων λαθών (απάτη).	Έλεγχος ανεξαρτησίας (πρώτη κατηγορία)	RMM και F (2 μεταβλητές)
30.	«Κίνδυνος Ουσιώδους Λάθους» (στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων) και κίνδυνος σχετικά με την ικανότητα της οντότητας να συνεχίσει την δραστηριότητά της.	Έλεγχος ανεξαρτησίας (πρώτη κατηγορία)	RMM και GC (2 μεταβλητές)
31.	«Περιβάλλον Κινδύνων» και «Ουσιώδες Μέγεθος».	Υπολογισμός σχετικών συχνοτήτων	DRM (1 μεταβλητή)
32.	«Περιβάλλον Κινδύνων» και «Ουσιώδες Μέγεθος Εκτέλεσης».	Υπολογισμός σχετικών συχνοτήτων	DRPM (1 μεταβλητή)
33.	«Ουσιώδες Μέγεθος» και «Εγγενής Κίνδυνος»	Έλεγχος ανεξαρτησίας (τέταρτη κατηγορία)	DRM και IR (80 μεταβλητές)
34.	«Ουσιώδες Μέγεθος» και «Κίνδυνος Εσωτερικών Δικλίδων Ασφαλείας»	Έλεγχος ανεξαρτησίας (τέταρτη κατηγορία)	DRM και CR (80 μεταβλητές)
35.	«Ουσιώδες Μέγεθος» και «Κίνδυνος Εντοπισμού»	Έλεγχος ανεξαρτησίας (τέταρτη κατηγορία)	DRM και DR (97 μεταβλητές)

(Σε συνέχεια)

Πίνακας 8: Σύνοψη στατιστικής ανάλυσης των μεταβλητών του ερευνητικού μοντέλου (συνέχεια)

A/A	<u>ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟΥ ΜΟΝΤΕΛΟΥ</u>	<u>ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ</u>	<u>ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ</u>
36.	«Ουσιώδες Μέγεθος Εκτέλεσης» και «Εγγενής Κίνδυνος»	Έλεγχος ανεξαρτησίας (πέμπτη κατηγορία)	DRPM και IR (80 μεταβλητές)
37.	«Ουσιώδες Μέγεθος Εκτέλεσης» και «Κίνδυνος Εσωτερικών Δικλίδων Ασφαλείας»	Έλεγχος ανεξαρτησίας (πέμπτη κατηγορία)	DRPM και CR (80 μεταβλητές)
38.	«Ουσιώδες Μέγεθος Εκτέλεσης» και «Κίνδυνος Εντοπισμού»	Έλεγχος ανεξαρτησίας (πέμπτη κατηγορία)	DRPM και DR (97 μεταβλητές)
39.	«Ουσιώδες Μέγεθος» και «Κίνδυνος Ουσιώδους Λάθους» σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων.	Έλεγχος ανεξαρτησίας (δεύτερη κατηγορία)	RMM και DRM (2 μεταβλητές)
40.	«Ουσιώδες Μέγεθος Εκτέλεσης» και Κίνδυνος Ουσιώδους Λάθους» σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων	Έλεγχος ανεξαρτησίας (δεύτερη κατηγορία)	RMM και DRPM (2 μεταβλητές)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΚΟΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΚΑΙ ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΛΑΘΟΥΣ

4.1 Κίνδυνος ουσιώδους λάθους (RMM)

4.1.1 Θεωρητική προσέγγιση του κινδύνου ουσιώδους λάθους

Όπως ήδη αναφέρθηκε σε προηγούμενα κεφάλαια, ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους (Risk of Material Misstatement ή RMM) είναι ο πρώτος συστατικός κίνδυνος του ελεγκτικού κινδύνου. Για τον ορισμό του κινδύνου του ουσιώδους λάθους και των συστατικών σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης γίνεται εκτεταμένη αναφορά στις παραγράφους 2.4.1 έως και 2.4.12 του δεύτερου κεφαλαίου της παρούσας.

Τα ΔΠΕ εξηγούν ότι σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους αφορά σε σημαντικά λάθη με «διάχυτη» επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις, τα οποία ενδεχομένως επηρεάζουν πολλούς ισχυρισμούς διοίκησης (ΔΠΕ 200, παρ. Α35, IFAC, 2012).

Όπως ήδη αναφέρθηκε, η εκτίμηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους στη φάση του σχεδιασμού αποσκοπεί στη λήψη αποφάσεων σχετικά με τη φύση, την έκταση και τον χρόνο των ελεγκτικών διαδικασιών που θα εκτελεστούν, προκειμένου να συλλεχθούν επαρκή και κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια, στα οποία θα βασιστεί ο ελεγκτής για την έκφραση της επαγγελματικής του γνώμης (ΔΠΕ 200, παρ. Α36, IFAC, 2012).

Εφόσον ο κίνδυνος του ουσιώδους λάθους εντοπίζεται τόσο σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων, όσο και σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης (ανά υπόλοιπο λογαριασμού, κατηγορίας συναλλαγών και γνωστοποίησης), και η προσέγγιση του ελεγκτή από πλευράς εκτίμησης του κινδύνου θα πρέπει να είναι αντίστοιχη και να γίνεται επίσης στα δύο αυτά επίπεδα. Η εκτίμηση του ελεγκτή για τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου των οικονομικών καταστάσεων και σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης αποσκοπεί στον ανά λογαριασμό σχεδιασμό των ελεγκτικών διαδικασιών που θα εκτελεσθούν.

Κρίνεται σκόπιμη η επανάληψη της ειδικής οδηγίας του ΔΠΕ 315 (IFAC, 2012), σύμφωνα με την οποία απαιτείται από τον ελεγκτή η εκτέλεση ειδικών διαδικασιών, προκειμένου να εντοπίζονται και να εκτιμώνται οι επιμέρους κίνδυνοι (παράγοντες κινδύνου) που συνδέονται με τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους. Περαιτέρω, ο ελεγκτής θα πρέπει να συνδέει τους κινδύνους αυτούς με ισχυρισμούς διοίκησης, λαμβανομένων υπόψη και των σχετικών εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας και να εξετάζει εάν οι κίνδυνοι αυτοί μπορεί να καταλήξουν σε λάθη που μπορεί να είναι ουσιώδη για τις οικονομικές καταστάσεις. Το ίδιο πρότυπο απαιτεί να προσδιοριστεί εάν οποιοσδήποτε από τους κινδύνους που εντοπίστηκαν είναι, κατά την κρίση του ελεγκτή, ένας σημαντικός κίνδυνος.

Στο πλαίσιο της κρίσης σχετικά με τους σημαντικούς κινδύνους, ο ελεγκτής πρέπει να μη λαμβάνει υπόψη τις επιδράσεις των εντοπισμένων εσωτερικών δικλίδων που σχετίζονται με τον κίνδυνο⁶⁰.

4.1.2 Παράγοντες κινδύνου ουσιώδους λάθους

Προκειμένου να καθορίσει ο ελεγκτής τους σημαντικούς κινδύνους, πρέπει να εξετάσει (και να τεκμηριώσει) τουλάχιστον τα ακόλουθα:

- (α) Εάν πρόκειται για κίνδυνο απάτης.
- (β) Εάν ο κίνδυνος σχετίζεται με πρόσφατες σημαντικές οικονομικές λογιστικές ή άλλες εξελίξεις και, ως εκ τούτου, απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή.
- (γ) Την πολυπλοκότητα των συναλλαγών.
- (δ) Εάν ο κίνδυνος περιλαμβάνει σημαντικές συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη,
- (ε) Το βαθμό υποκειμενικότητας στη μέτρηση των χρηματοοικονομικών πληροφοριών που σχετίζονται με τον κίνδυνο, ιδίως εκείνων των μετρήσεων που συνεπάγονται ένα ευρύ φάσμα αβεβαιότητας επιμέτρησης.
- (στ) Εάν ο κίνδυνος αφορά σημαντικές συναλλαγές που είναι εκτός της συνήθους πορείας των εργασιών για την οντότητα, ή άλλως εμφανίζονται να είναι ασυνήθιστες⁶¹.

⁶⁰ ΔΠΕ 315, παρ. 27, (IFAC, 2012 και ΕΛΤΕ, 2010)

Επιπρόσθετα το ΔΠΕ 315 (IFAC, 2012) καταγράφει ενδεικτικούς εξωτερικούς παράγοντες και γεγονότα που μπορεί να υποδηλώνουν τον κίνδυνο της ύπαρξης ουσιώδους λάθους. Οι παράγοντες αυτοί καταγράφονται σε επίπεδο επιχειρηματικού κλάδου, κανονιστικού και νομοθετικού πλαισίου, αλλά και αναφορικά με λοιπούς εξωτερικούς παράγοντες. Επίσης, καταγράφονται και εσωτερικοί παράγοντες κινδύνου, οι οποίοι αφορούν: α) στην ελεγχόμενη οντότητα αυτή καθ' αυτή, β) στο σύστημα εσωτερικού ελέγχου της και γ) στο περιβάλλον της εταιρικής διακυβέρνησης και κουλτούρας.

4.1.3 Επιχειρηματικός κίνδυνος

Ο *επιχειρηματικός κίνδυνος* ορίζεται ρητά στα ΔΠΕ (IFAC, 2012) ως «ένας κίνδυνος που προκύπτει από σοβαρές καταστάσεις, γεγονότα, περιστάσεις, ενέργειες ή αδράνειες, ο οποίος θα μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά την ικανότητα μιας οντότητας να επιτυγχάνει τους στόχους της και να υλοποιεί τις στρατηγικές της ή από τη θέσπιση μη ενδεδειγμένων στόχων και στρατηγικών»⁶². Τα ΔΠΕ (IFAC, 2012) διευκρινίζουν ότι ο επιχειρηματικός κίνδυνος είναι ευρύτερος από τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους των οικονομικών καταστάσεων.

Ο επιχειρηματικός κίνδυνος μπορεί να προκύψει λόγω αλλαγής ή πολυπλοκότητας της ίδιας της οντότητας ή του οικονομικού και επιχειρηματικού περιβάλλοντος. Ταυτόχρονα, αποτυχία αναγνώρισης της ανάγκης από τη διοίκηση της οντότητας για αλλαγή ή προσαρμογή μπορεί επίσης να οδηγήσει σε επιχειρηματικό κίνδυνο.

Περαιτέρω, η κατανόηση των επιχειρηματικών κινδύνων που αντιμετωπίζει η οντότητα αυξάνει την πιθανότητα εντοπισμού κινδύνων ουσιώδους λάθους, δεδομένου ότι οι περισσότεροι επιχειρηματικοί κίνδυνοι θα έχουν τελικά χρηματοοικονομικές συνέπειες και για το λόγο αυτό θα επιφέρουν και επιπτώσεις στις οικονομικές καταστάσεις. Ωστόσο, ο ελεγκτής δεν έχει ευθύνη για τον εντοπισμό ή την εκτίμηση όλων των επιχειρηματικών κινδύνων, διότι δεν προκαλούν όλοι κινδύνους ουσιώδους λάθους.

⁶¹ ΔΠΕ 315, παρ. 28, (IFAC, 2012 και ΕΛΤΕ, 2010)

⁶² ΔΠΕ 315, παρ. 4, (IFAC, 2012 και ΕΛΤΕ, 2010)

Ο επιχειρηματικός κίνδυνος μπορεί να προκύψει, για παράδειγμα, από:

- Την ανάπτυξη νέων προϊόντων ή υπηρεσιών που μπορεί να αποτύχουν.
- Μια αγορά η οποία, ακόμη και εάν αναπτυχθεί επιτυχώς, είναι ανεπαρκής για να υποστηρίξει ένα προϊόν ή μια υπηρεσία, ή
- Τα ελαττώματα σε ένα προϊόν ή μια υπηρεσία που μπορεί να καταλήξουν σε υποχρεώσεις και κίνδυνο φήμης (IFAC, 2012 και ΕΛΤΕ 2010).

Στη βιβλιογραφία καταγράφεται ότι ο επιχειρηματικός κίνδυνος συνδέεται με διάφορα ελεγκτικά προβλήματα για συγκεκριμένους λογαριασμούς. Οι λογαριασμοί αυτοί αφορούν κυρίως σε λογιστικές εκτιμήσεις (προβλέψεις για επισφαλείς απαιτήσεις, προβλέψεις για διάφορους κινδύνους και έξοδα κλπ).

Περαιτέρω, ο επιχειρηματικός κίνδυνος συνδέεται με ισχυρισμούς διοίκησης που σχετίζονται κυρίως με την αποτίμηση και την ακρίβεια (απομείωση παγίων, απαξίωση αποθεμάτων κλπ). Σημαντικές είναι και οι επιπτώσεις του τεχνολογικού παράγοντα αλλά και της συμπεριφοράς του επιχειρηματικού κλάδου.

Οι επιπτώσεις του επιχειρηματικού κινδύνου μπορεί να περιορίζονται σε συγκεκριμένα υπόλοιπα λογαριασμών, κατηγορίες συναλλαγών και γνωστοποιήσεις (στην πρώτη περίπτωση αναφέρονται ενδεικτικά οι ενσώματες ακινητοποιήσεις και τα αποθέματα ενώ στη δεύτερη περίπτωση αναφέρονται ενδεικτικά οι πωλήσεις, τα αποθέματα και το κόστος πωληθέντων). Ωστόσο, ο επιχειρηματικός κίνδυνος ενδέχεται να έχει και διάχυτες επιπτώσεις στις οικονομικές καταστάσεις οι οποίες εντοπίζονται στην επιβίωση της επιχειρηματικής μονάδας και τη δυνατότητα συνέχισης της δραστηριότητάς της.

Διάχυτη είναι και η επίπτωση του επιχειρηματικού κινδύνου όταν επιφέρει σημαντικές βλάβες στην λειτουργία της επιχείρησης ή ακόμη επηρεάζει αρνητικά τις σχέσεις της με τους πελάτες της. Τέλος, υπό συγκεκριμένες συνθήκες οι επιπτώσεις του επιχειρηματικού κινδύνου μπορεί να αποτελούν εστίες απάτης και κίνητρα για τη διοίκηση, ως προς την ύπαρξη εκούσιων λαθών στις οικονομικές καταστάσεις.

Η παγκοσμιοποίηση της οικονομίας και η διεθνοποίηση των συναλλαγών έχει επιφέρει σημαντική αύξηση στην ευαισθησία των οικονομικών καταστάσεων ως προς τον επιχειρηματικό κίνδυνο, ιδιαίτερα στις περιπτώσεις των ομίλων εταιρειών

που δραστηριοποιούνται σε περισσότερες από μία χώρες. Στις περιπτώσεις αυτές, τα τελευταία χρόνια, εντοπίζονται επιχειρηματικοί κίνδυνοι οι οποίοι δεν υπήρχαν ή δεν ήταν τόσο έντονοι στο παρελθόν (π.χ. ο κίνδυνος μη συμμόρφωσης με το φορολογικό νομοθετικό και κανονιστικό πλαίσιο που σχετίζεται με τις ενδοομιλικές συναλλαγές).

Σύμφωνα με τον Κ. Καραμάνη (2008) η ομαδοποίηση των διαφόρων ειδών του επιχειρηματικού κινδύνου μπορεί να γίνει σε δύο κατηγορίες, ανάλογα με την πηγή προέλευσής τους ως προς την επιχείρηση.

Η πρώτη κατηγορία αφορά στους εξωτερικούς κινδύνους και η δεύτερη αφορά στους εσωτερικούς κινδύνους. Οι εξωτερικοί κίνδυνοι προέρχονται από το επιχειρηματικό και το ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον στο οποίο λειτουργεί η επιχειρηματική μονάδα και ως τέτοιοι ενδεικτικά αναφέρονται οι εξής:

- *Οι μεταβολές στις προτιμήσεις των καταναλωτών.*
- *Η αλλαγή του νομοθετικού πλαισίου ή της κυβέρνησης.*
- *Οι περιβαλλοντικοί κίνδυνοι.*
- *Οι κίνδυνοι των φυσικών καταστροφών.*
- *Οι δημογραφικές τάσεις.*
- *Οι οικονομικές και ευρύτερες γεωπολιτικές συνθήκες και εξελίξεις.*
- *Το επίπεδο του ανταγωνισμού.*
- *Οι εξελίξεις στην τεχνολογία.*

Οι εσωτερικοί κίνδυνοι συνδέονται με την ίδια την επιχείρηση. Ενώ οι κίνδυνοι της πρώτης κατηγορίας είναι δύσκολο να ελεγχθούν, οι κίνδυνοι της δεύτερης κατηγορίας είναι σε μεγαλύτερο βαθμό ελέγξιμοι. Αυτό, οφείλεται στο γεγονός ότι αυτοί συνδέονται με τις διάφορες επιχειρηματικές λειτουργίες της οντότητας.

Ως εσωτερικοί κίνδυνοι ενδεικτικά μπορούν να αναφερθούν οι εξής:

- Τα παραγόμενα προϊόντα και οι υπηρεσίες.
- Η παραγωγική διαδικασία.
- Το εργατικό και υπαλληλικό προσωπικό.
- Οι σχέσεις με τους πελάτες.
- Οι σχέσεις με τους προμηθευτές.

4.2 Εγγενής κίνδυνος (IR)

4.2.1 Θεωρητική προσέγγιση του εγγενούς κινδύνου

Όσον αφορά στον προσδιορισμό του εγγενούς κινδύνου, μελετώντας τη σχετική βιβλιογραφία, φαίνεται ότι όλα σχεδόν τα γενικώς παραδεκτά επαγγελματικά πρότυπα της ελέγχου, συγκλίνουν στον εννοιολογικό προσδιορισμό των ΔΠΕ, για τον οποίο γίνεται εκτεταμένη αναφορά στις παραγράφους 2.4.1 έως και 2.4.12 του δεύτερου κεφαλαίου της παρούσας.

4.2.2 Παράγοντες εγγενούς κινδύνου

Μελετώντας την προσέγγιση για τον εγγενή κίνδυνο στη σχετική βιβλιογραφία, γίνεται αντιληπτό ότι ο κίνδυνος αυτός και ο κίνδυνος του ουσιώδους λάθους παρουσιάζουν πολλά κοινά χαρακτηριστικά. Αυτά, εντοπίζονται τόσο στους παράγοντες που τους επηρεάζουν, όσο και ως προς τις επιπτώσεις στις οικονομικές καταστάσεις. Οι ομοιότητες αυτές, εν πολλοίς, είναι δικαιολογημένες και ίσως και αναμενόμενες εφόσον όπως ήδη εξηγήθηκε ο εγγενής κίνδυνος σύμφωνα με την ισχύουσα προσέγγιση της IAASB αποτελεί το πρώτο συστατικό του κινδύνου ουσιώδους λάθους.

Συγκεκριμένα:

Ο εγγενής κίνδυνος, όπως και ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους, επηρεάζεται από εξωτερικούς και εσωτερικούς παράγοντες. Οι εξωτερικοί παράγοντες αφορούν στις συνθήκες του επιχειρηματικού και ευρύτερα οικονομικού περιβάλλοντος, στο οποίο οι μονάδες αυτές δραστηριοποιούνται. Τέτοιες συνθήκες σχετίζονται με το

μακροοικονομικό και το μικροοικονομικό περιβάλλον και τον επιχειρηματικό κλάδο στον οποίο δραστηριοποιείται η οντότητα.

Στη βιβλιογραφία καταγράφεται ότι ορισμένες παράμετροι του εγγενούς κινδύνου δεν περιορίζονται σε συγκεκριμένα υπόλοιπα λογαριασμών, κατηγορίες συναλλαγών ή γνωστοποιήσεις, αλλά είναι ευρύτερης έκτασης και σχετίζονται με το επιχειρηματικό και το οικονομικό περιβάλλον της επιχειρηματικής μονάδας.

Οι παράμετροι του εγγενούς κινδύνου οι οποίοι σχετίζονται με το επιχειρηματικό και το ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον ελέγχονται ελάχιστα ή καθόλου από τη διοίκηση της οντότητας. Οι κίνδυνοι αυτοί μπορεί να περιλαμβάνουν αλλαγές στις συνθήκες του επιχειρηματικού και οικονομικού περιβάλλοντος, αλλαγές στο νομοθετικό και κανονιστικό περιβάλλον και λοιπούς οικονομικούς παράγοντες ή συνθήκες (όπως η οικονομική ύφεση, ή η μείωση της επιχειρηματικής δραστηριότητας σε έναν επιχειρηματικό κλάδο).

Τέτοιου είδους οικονομικές συνθήκες ενδέχεται να επιφέρουν οικονομικές πτωχεύσεις ή χρηματοοικονομικές ανωμαλίες, καθώς και τον περιορισμό της χρηματοοικονομικής ευελιξίας των επιχειρηματικών μονάδων λόγω της έλλειψης ρευστότητας ή λοιπών αιτιών.

Οι παράγοντες αυτοί μπορεί να έχουν επιπτώσεις στις πραγματικές αξίες των στοιχείων του ενεργητικού και των υποχρεώσεων που απεικονίζονται στις οικονομικές καταστάσεις.

Επιπλέον, μπορεί να δημιουργήσουν πιέσεις στη διοίκηση της επιχειρηματικής μονάδας και στο προσωπικό οι οποίες θα οδηγήσουν στη σκόπιμη παραποίηση των οικονομικών καταστάσεων. Τέλος, οι εξωτερικοί παράγοντες μπορεί να επηρεάσουν τη δυνατότητα της οντότητας να συνεχίσει τη δραστηριότητά της.

Η πλειοψηφία των παραμέτρων του εγγενούς κινδύνου που συνδέονται με το επιχειρηματικό και το ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον, συνιστούν παράγοντες κινδύνου οι οποίοι χαρακτηρίζονται από το διάχυτο των επιπτώσεων που επιφέρουν επί του συνόλου των οικονομικών καταστάσεων των επιχειρηματικών μονάδων, αντανακλώντας την σημαντικότητα των επιπτώσεων αυτών για τις επιχειρηματικές μονάδες αυτές καθ' αυτές.

Μελετώντας την σχετική βιβλιογραφία, ως παράγοντες εγγενούς κινδύνου, με διάχυτη επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις, αναφέρονται οι εξής:

- Η κερδοφορία της επιχειρηματικής μονάδας σε σχέση με τον επιχειρηματικό κλάδο.
- Η ευαισθησία των λειτουργικών αποτελεσμάτων ως προς τους οικονομικούς παράγοντες.
- Προβλήματα σχετικά με τη δυνατότητα της οντότητας να συνεχίσει τις δραστηριότητές της.
- Η φύση, η αιτία και το ύψος του ποσού λαθών που εντοπίστηκαν σε προηγούμενους ελέγχους.
- Ο βαθμός μετακινήσεων της διοίκησης.
- Η τεχνολογική επίπτωση επί των λειτουργικών αποτελεσμάτων και της ανταγωνιστικότητας (Boynton και Kell, 1996).

Εκτός από τους παράγοντες του εγγενούς κινδύνου, οι οποίοι προέρχονται από το επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον (που όπως προαναφέρθηκε δεν ελέγχονται από την επιχειρηματική μονάδα), εντοπίζονται και εσωτερικοί παράγοντες εγγενούς κινδύνου.

Οι εσωτερικοί παράγοντες που επηρεάζουν τον εγγενή κίνδυνο ελέγχονται σε σημαντικό βαθμό από τη διοίκηση της οντότητας και στις περισσότερες περιπτώσεις οι επιπτώσεις τους περιορίζονται σε συγκεκριμένους λογαριασμούς και ισχυρισμούς διοίκησης (μη διάχυτη επίπτωση).

Ενδεικτικά αναφέρεται η περίπτωση της ραγδαίας ανάπτυξης. Στην περίπτωση αυτή, είτε η ραγδαία ανάπτυξη ακολουθείται από ταυτόχρονη ζήτηση είτε όχι, ενδέχεται να δημιουργηθούν συνθήκες τεχνολογικής ή ποιοτικής απαξίωσης των προϊόντων και των εμπορευμάτων, με άμεση επίπτωση στις επιμετρήσεις των αποθεμάτων και στον κύκλο εργασιών των επιχειρηματικών μονάδων.

Είναι αυτονόητο ότι ανάλογα με την περίπτωση, η ευαισθησία ορισμένων υπολοίπων λογαριασμών, κατηγοριών συναλλαγών και γνωστοποιήσεων στο λάθος (πριν την εφαρμογή των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας), είναι υψηλότερη σε σύγκριση με κάποιους άλλους.

Γενικά, διαπιστώνεται υψηλότερου βαθμού ευαισθησία στο λάθος στις περιπτώσεις υπολοίπων λογαριασμών, κατηγοριών συναλλαγών και γνωστοποιήσεων, όταν η σύσταση και η απεικόνιση τους, εμπεριέχουν σύνθετες ή περίπλοκες λογιστικές αρχές και πολιτικές, ή είναι λογιστικές εκτιμήσεις οι οποίες στηρίζονται σε σημαντικού βαθμού υποκειμενικότητα. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι η φύση και τα χαρακτηριστικά των υπολοίπων λογαριασμών, κατηγοριών συναλλαγών και γνωστοποιήσεων, καθώς και το λογιστικό πλαίσιο σύμφωνα με το οποίο συντάσσονται οι οικονομικές καταστάσεις διαφέρουν.

Μάλιστα σε κάποιες περιπτώσεις οι διαφορές αυτές είναι σημαντικές, ειδικότερα μεταξύ των επιχειρηματικών μονάδων που δραστηριοποιούνται σε διαφορετικούς επιχειρηματικούς κλάδους. Ωστόσο, τα προαναφερθέντα χαρακτηριστικά διαφέρουν και μεταξύ επιχειρηματικών μονάδων που δραστηριοποιούνται και στον ίδιο επιχειρηματικό κλάδο. Αντίστοιχα, διαφοροποιείται και το επίπεδο του σχετιζόμενου με αυτούς τους παράγοντες εγγενούς κινδύνου.

Στη βιβλιογραφία καταγράφονται παράγοντες εγγενούς κινδύνου, οι οποίοι έχουν περιορισμένου εύρους επίπτωση μόνο επί συγκεκριμένων υπολοίπων λογαριασμών, κατηγοριών συναλλαγών και γνωστοποιήσεων. Οι παράγοντες αυτοί είναι οι εξής:

- Σημαντικά υπόλοιπα λογαριασμών, κατηγορίες συναλλαγών και γνωστοποιήσεις.
- Δύσκολες, περίπλοκες, ή δυσνόητες λογιστικές αρχές και πρότυπα.
- Ευαισθησία στην εσκεμμένη παραποίηση.
- Περιπλοκότητα συναλλαγών.
- Εκτεταμένο εύρος υποκειμενικότητας επί των σχετιζόμενων ισχυρισμών της διοίκησης.

- Ευαισθησία μεταγενέστερων επιμετρήσεων σε οικονομικούς παράγοντες.
- Αιτία που προκάλεσε και ποσό γνωστών και ενδεχόμενων λαθών που εντοπίστηκαν σε προηγούμενους ελέγχους.

Θα πρέπει να σημειωθεί ότι ο εγγενής κίνδυνος υφίσταται ανεξάρτητα του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων. Ως εκ τούτου, ο ελεγκτής δεν μπορεί να επέμβει και να επηρεάσει το πραγματικό επίπεδο του εγγενούς κινδύνου (Boynton και Kell, 1996).

Ο J. Colbert (1991), παρουσιάζει μία επίσης ενδιαφέρουσα καταγραφή των παραγόντων που επηρεάζουν τον εγγενή κίνδυνο. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή οι παράγοντες εγγενούς κινδύνου ομαδοποιούνται σε πέντε κατηγορίες. Οι κατηγορίες αυτές είναι: α) η εποχικότητα της επιχειρηματικής δραστηριότητας, β) η φύση των ενδεχόμενων λαθών, γ) οι πιέσεις λόγω των συνθηκών, δ) το λογιστικό πλαίσιο και ε) η ποιότητα της διοίκησης.

Οι επιμέρους παράγοντες που καταγράφονται από τον J. Colbert (1991) ανά κατηγορία είναι:

A. Εποχικότητα της επιχειρηματικής δραστηριότητας

- *Το μέγεθος της ελεγχόμενης οντότητας.*
- *Η ευαισθησία συγκεκριμένων ελεγκτικών περιοχών στην απάτη.*
- *Η φύση των συναλλαγών.*
- *Η αξία των υπολοίπων λογαριασμών, κατηγοριών συναλλαγών και γνωστοποιήσεων στις οικονομικές καταστάσεις (μικρή ή μεγάλη).*

B. Η φύση των ενδεχόμενων λαθών

- *Τάση για επιμέρους μεμονωμένα λάθη έναντι των συνολικών λαθών.*
- *Οικονομικό περιβάλλον εντός του οποίου λειτουργεί η ελεγχόμενη οντότητα.*
- *Ο επιχειρηματικός κλάδος της ελεγχόμενης οντότητας.*
- *Η χρηματοοικονομική θέση της ελεγχόμενης οντότητας και οι πιέσεις επί της λειτουργίας του.*

Γ. Οι πιέσεις λόγω συνθηκών

- *Ο αριθμός και η πολυπλοκότητα του νομοθετικού και κανονιστικού πλαισίου.*
- *Ο αριθμός και η πολυπλοκότητα των απαιτήσεων του πλαισίου ιστορικής χρηματοοικονομικής αναφοράς.*
- *Το ποσοστό μετακινήσεων των στελεχών του διοικητικού συμβουλίου και των ανώτατων στελεχών της διοίκησης.*
- *Οι σημαντικοί πελάτες και προμηθευτές.*

Δ. Λογιστικό πλαίσιο

- *Ιστορικό λογιστικών αναπροσαρμογών.*
- *Ιστορικό σημαντικών ασυνήθιστων συναλλαγών κοντά στην λήξη της οικονομικής χρήσεως.*
- *Ποιότητα προσωπικού (ως προς την κατάρτιση στη λογιστική).*

Ε. Ποιότητα της διοίκησης

- *Αλλαγές σε συστήματα και διαδικασίες.*
- *Κίνητρα και δυνατότητες για απάτη.*
- *Περιπλοκότητα στον προσδιορισμό των ποσών στα λογιστικά αρχεία.*
- *Περιπλοκότητα της ελεγχόμενης οντότητας.*

Οι H. Gin Chong, Reader και G. Vinten (1996), υιοθετώντας και τις απόψεις των M. Gibbins και F. Wolf (1982), καθώς και άλλων ερευνητών, διαπιστώνουν δύο προσεγγίσεις σχετικά με τον εγγενή κίνδυνο μίας επιχειρηματικής μονάδας. Η πρώτη προσέγγιση αφορά στους παράγοντες που σχετίζονται με την ελεγχόμενη οντότητα αυτή καθ' αυτή.

Στους παράγοντες αυτούς περιλαμβάνονται:

- Η ποιότητα του λογιστικού συστήματος και των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Gibbins και Wolf, 1982).
- Η αξιοπιστία της ανώτατης διοίκησης, του στελεχιακού δυναμικού του λογιστηρίου και της ανεξάρτητης μονάδας εσωτερικού ελέγχου (Gibbins και Wolf, 1982 και Boritz και λοιποί, 1986).
- Ο σχεδιασμός σχετικά με τις κύριες χρηματοδοτικές συνθήκες και πιθανότητες (Gibbins και Wolf, 1982).
- Το άμεσο ενδιαφέρον των πελατών της οντότητας για τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεών της (Gibbins και Wolf, 1982).
- Η συχνότητα αλλαγών του υπεύθυνου για τις χρηματοοικονομικές αναφορές, οι πιέσεις χρηματοοικονομικού χαρακτήρα, η πολυπλοκότητα των λειτουργικών εξόδων που μερίζονται στα αποθέματα, καθώς και η ποιότητα του προσωπικού που εμπλέκεται με τους υπολογισμούς επί των αποθεμάτων (Coakley και Loebbecke, 1985, Johnson, 1987, Brumfield και λοιποί, 1983 και Elliot, 1983).
- Προβλήματα ρευστότητας (Boritz και λοιποί, 1987).
- Το επίπεδο σώρευσης αποθεμάτων (Boritz και λοιποί, 1987).
- Η ιστορικότητα των λαθών και ειδικά των εκούσιων (Boritz και λοιποί, 1987).

Σύμφωνα με τους H. Gin Chong, Reader και G. Vinten (1996), οι αποφάσεις σχετικά με τον εγγενή κίνδυνο επιδέχονται μίας ευρύτερης ερμηνείας. Δηλαδή οι αποφάσεις επηρεάζονται τόσο από τον έλεγχο ως σύνολο αλλά και από τους παράγοντες που επιδρούν μόνο επί συγκεκριμένων λογαριασμών.

Η δεύτερη προσέγγιση σύμφωνα με τους H. Gin Chong, Reader και G. Vinten (1996), αφορά στη θεώρηση του ελεγκτικού γραφείου. Η προσέγγιση αυτή προσδίδει μία διαφορετική διάσταση στους παράγοντες που επηρεάζουν τον εγγενή κίνδυνο στον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων μίας οντότητας και εστιάζει στα εξής:

- Τη διαθεσιμότητα και συνέχεια στην εμπλοκή των ελεγκτικών πόρων.
- Την αμοιβή του ελέγχου.

- Την ελεγκτική προσέγγιση – στρατηγική και τις ικανότητες του διευθυντή του ελέγχου (audit manager) και του λοιπού ελεγκτικού προσωπικού (Gibbins και Wolf, 1982).
- Τη φιλοσοφία του ελεγκτικού γραφείου σχετικά με τις επιπτώσεις των διαρθρωτικών επιπτώσεων, ως προς το ποια χαρακτηριστικά της ελεγχόμενης οντότητας αντιμετωπίζονται από την ελεγκτική ομάδα ως σημαντικά στην εκτίμηση του ελεγκτικού κινδύνου (Dirsmith και Haskins, 1991).

Οι H. Gin Chong, Reader και G. Vinten (1996), διατυπώνουν την άποψη ότι οι ελεγκτές που εργάζονται σε ελεγκτικά γραφεία, τα οποία έχουν μία περισσότερο οργανική δομή εντοπίζουν μία ποικιλία παραγόντων που επηρεάζουν τη μέτρηση του εγγενούς κινδύνου (βλέπε επίσης Burns και Stalker, 1961).

Στις περιπτώσεις των ελεγκτών αυτών ενδιαφέρουν τα χαρακτηριστικά και η εμπλοκή της διοίκησης στις δραστηριότητες της επιχείρησης, οι διαδικασίες που σχετίζονται με το προσωπικό, η επαγγελματική εκπαίδευση και ο επαγγελματισμός, οι παραδοσιακές λογιστικές δικλείδες ασφαλείας, η εσωτερική χρηματοοικονομική πληροφόρηση, και οι προϋπολογιστικές καταστάσεις και αναφορές.

Οι H. Gin Chong, Reader και G. Vinten (1996), σημειώνουν ότι οι ελεγκτές έχουν την τάση να αξιολογούν μηχανιστικά τους παράγοντες κινδύνου, στο πλαίσιο της ανάπτυξης της προσέγγισης ελέγχου (στρατηγικής ελέγχου), προκειμένου να εκτιμήσουν τον εγγενή κίνδυνο.

Τέλος, ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι απόψεις που διατυπώνουν ο G. Shailer και λοιποί (1998), οι οποίοι επίσης αναφέρονται σε έναν αριθμό παραγόντων που επηρεάζουν την εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου.

Οι παράγοντες αυτοί είναι:

- Τα χαρακτηριστικά των πιστωτών.
- Το μέγεθος του πληθυσμού.
- Τα προϊόντα.
- Χαρακτηριστικά των μετόχων.
- Το νομοθετικό και κανονιστικό περιβάλλον.

- Η ευαισθησία σε τεχνολογικούς παράγοντες.
- Το μέγεθος του υπολοίπου ενός λογαριασμού.
- Το μηχανογραφικό περιβάλλον.
- Η σχετική κερδοφορία.
- Το λογιστικό σύστημα.
- Η πιθανότητα απάτης.
- Η ευαισθησία στους οικονομικούς παράγοντες.
- Το σύστημα εσωτερικού ελέγχου.
- Η πιθανότητα παρατυπιών.
- Τα αποτελέσματα προηγούμενων ελέγχων.
- Οι συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη.
- Τα κίνητρα της διοίκησης.
- Η χρηματοοικονομική απόδοση.
- Οι ασυνήθιστες συναλλαγές.
- Ο επιχειρηματικός κλάδος.
- Η πολυπλοκότητα των συναλλαγών.
- Οι πιέσεις λόγω ρευστότητας.
- Η ακεραιότητα της διοίκησης.

(Shailer και λοιποί, 1998).

Στην πράξη, και σύμφωνα με τις σύγχρονες μεθοδολογίες έλεγχου, οι ελεγκτές εκτιμούν τον εγγενή κίνδυνο για συγκεκριμένους λογαριασμούς, κατηγορίες συναλλαγών και γνωστοποιήσεις, καταγράφοντας και επισκοπώντας τους προαναφερθέντες παράγοντες κινδύνου που αφορούν αποκλειστικά στη συγκεκριμένη ελεγχόμενη οντότητα, στον επιχειρηματικό κλάδο στον οποίο αυτή δραστηριοποιείται ή το γενικότερο οικονομικό περιβάλλον. Επιπλέον, προσδιορίζουν την επίδραση αυτών των παραγόντων επί μεμονωμένων υπολοίπων

λογαριασμών, κατηγοριών συναλλαγών και γνωστοποιήσεων. Περαιτέρω, κατά τη φάση του σχεδιασμού του ελεγκτικού έργου, καταγράφονται από τον ελεγκτή και επισκοπούνται και οι παράγοντες κινδύνου που σχετίζονται αμιγώς με ισχυρισμούς διοίκησης επί συγκεκριμένων υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων που απεικονίζονται στις οικονομικές καταστάσεις. Αυτοί οι παράγοντες κινδύνου ενώ έχουν ουσιώδη επίδραση σε ισχυρισμούς διοίκησης, οι επιπτώσεις τους δεν κρίνονται ως διάχυτες στις οικονομικές καταστάσεις. Αυτή η εκτίμηση του κινδύνου μπορεί να βοηθήσει στον προσδιορισμό της φύσης, του χρόνου και της έκτασης των δοκιμασιών που θα πρέπει να εκτελεστούν στο σύστημα του εσωτερικού ελέγχου της ελεγχόμενης οντότητας και στα υπόλοιπα των λογαριασμών (AICPA, 1985).

Στην επαγγελματική βιβλιογραφία αναφέρονται επίσης λίστες από παράγοντες που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου. Το εγχειρίδιο ελέγχου της Peat Marwick International (1985) αναφέρει μία ενδεικτική λίστα στην οποία αναφέρονται:

- Το νομισματικό ποσό που είναι σχετικό με τον λογαριασμό.
- Η ευαισθησία στην υπεξαίρεση ενός στοιχείου ενεργητικού.
- Η πολυπλοκότητα η οποία απαιτείται για τον προσδιορισμό των ποσών που εισάγονται στον λογαριασμό.
- Ο βαθμός της κρίσης της διοίκησης που εμπλέκεται στη μεταγενέστερη επιμέτρηση του λογαριασμού.
- Ο βαθμός στον οποίο διάφορα εξωγενή γεγονότα επιδρούν στην τελική αξία του λογαριασμού.
- Η ιστορικότητα των λαθών.
- Ο βαθμός στον οποίο η χρηματοοικονομική κατάσταση της ελεγχόμενης οντότητας δίνει κίνητρα στη διοίκηση για σκόπιμα λάθη σε λογαριασμούς.
- Η εμπειρία του προσωπικού που εμπλέκεται στην εκτέλεση λογιστικών λειτουργιών που σχετίζονται με ένα συγκεκριμένο λογαριασμό.

(Peat Marwick International, 1985)

Το ΔΠΕ 400 (IFAC, 2003), το οποίο καταργήθηκε το 2004, καταγράφει συγκεκριμένους παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τον εγγενή κίνδυνο σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων και σε επίπεδο κατηγορίας συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών.

Σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων καταγράφονται οι παράγοντες:

- Η ακεραιότητα της διοίκησης της οντότητας.
- Η εμπειρία και η γνώση της διοίκησης της οντότητας και οι αλλαγές σε διοικητικό επίπεδο εντός της υπό έλεγχο χρήσεως.
- Ασυνήθιστες πιέσεις στη διοίκηση.
- Η φύση της επιχειρηματικής δραστηριότητας της οντότητας.
- Παράγοντες οι οποίοι επιδρούν στον επιχειρηματικό κλάδο στον οποίο λειτουργεί η οντότητα.

Σε επίπεδο κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών καταγράφονται οι παράγοντες:

- Κονδύλια των οικονομικών καταστάσεων τα οποία ενέχουν υψηλό βαθμό ευαισθησίας στο λάθος.
- Η πολυπλοκότητα των υποκείμενων συναλλαγών και λοιπά γεγονότα, για τα οποία ενδέχεται να απαιτείται η εμπλοκή ειδήμονα.
- Ο βαθμός υποκειμενικότητας, ο οποίος ενέχεται στον προσδιορισμό των λογαριασμών.
- Ευαισθησία των στοιχείων του ενεργητικού στην υπεξαίρεση.
- Η ολοκλήρωση ασυνήθιστων και περίπλοκων συναλλαγών, ιδιαίτερα κοντά στο τέλος της χρήσεως.
- Συναλλαγές οι οποίες δεν αποτελούν διαδικασίες ρουτίνας.

Ωστόσο, μετά την κατάργηση του ΔΠΕ 400 (IFAC, 2003) και σύμφωνα με τα εν ισχύ ΔΠΕ (IFAC, 2012), σε επίπεδο (τουλάχιστον) συνόλου οικονομικών καταστάσεων, η προσέγγιση του εγγενούς κινδύνου δεν γίνεται μεμονωμένα και ξεχωριστά από τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

Στην παράγραφο A40 του ΔΠΕ 200 (IFAC, 2012 και ΕΛΤΕ 2010), όπως αυτό ισχύει κατά τη συγγραφή της παρούσας, γίνεται ρητή αναφορά σε μία μάλλον συνδυασμένη εκτίμηση των δύο κινδύνων που καταλήγουν στον κίνδυνο ουσιώδους λάθους.

Σε κάθε περίπτωση, το ίδιο το πρότυπο αναφέρει ότι ο ελεγκτής μπορεί να υιοθετήσει κατά την κρίση του, μία συνδυασμένη ή χωριστή εκτίμηση, ανάλογα με τις συνθήκες, τις τεχνικές και μεθοδολογίες ελέγχου που ακολουθεί, αλλά και πρακτικά ζητήματα.

Ενδιαφέρον τέλος παρουσιάζει το Προσάρτημα 2, του ΔΠΕ 315 (IFAC, 2012 και ΕΛΤΕ, 2010), στο οποίο καταγράφονται συνθήκες και γεγονότα τα οποία αποτελούν ενδεικτικούς παράγοντες του κινδύνου ουσιώδους λάθους που εάν μελετηθούν εξατομικευμένα, μπορούν να χαρακτηρισθούν ως άμεσα συνδεδεμένοι με τον εγγενή κίνδυνο.

Τα γεγονότα αυτά και οι συνθήκες είναι:

- Λειτουργίες σε περιοχές που είναι οικονομικά ασταθείς, για παράδειγμα, σε χώρες με σημαντική υποτίμηση νομίσματος ή οικονομίες με υψηλό πληθωρισμό.
- Λειτουργίες που εκτίθενται σε ευμετάβλητες αγορές, για παράδειγμα, αγοραπωλησίες επί συμβολαίων μελλοντικής εκπλήρωσης.
- Λειτουργίες που υπόκεινται σε ένα υψηλό βαθμό πολύπλοκης ρύθμισης.
- Θέματα συνέχισης δραστηριότητας και ρευστότητας περιλαμβανομένης της απώλειας σημαντικών πελατών.
- Περιορισμοί στη διαθεσιμότητα κεφαλαίων και πίστωσης.
- Αλλαγές στον κλάδο στον οποίο δραστηριοποιείται η οντότητα.
- Αλλαγές στην αλυσίδα εφοδιασμού.
- Ανάπτυξη ή προσφορά νέων προϊόντων ή υπηρεσιών, ή μεταφορά σε νέες γραμμές επιχειρηματικών δραστηριοτήτων.
- Επέκταση σε νέες τοποθεσίες.

- Αλλαγές στην οντότητα, όπως μεγάλες αποκτήσεις ή αναδιοργανώσεις ή άλλα ασυνήθιστα γεγονότα.
- Οντότητες ή επιχειρηματικοί τομείς που είναι πιθανό να πωληθούν.
- Η ύπαρξη πολύπλοκων συμμαχιών και κοινοπραξιών.
- Χρήση χρηματοδότησης εκτός ισολογισμού, οντοτήτων ειδικού σκοπού καθώς και άλλων πολύπλοκων χρηματοδοτικών ρυθμίσεων.
- Σημαντικές συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη.
- Έλλειψη προσωπικού με κατάλληλες δεξιότητες λογιστικής και χρηματοοικονομικής αναφοράς.
- Αλλαγές στο βασικό προσωπικό, περιλαμβανομένης της αποχώρησης βασικών εκτελεστικών στελεχών.
- Ασυνέπειες μεταξύ στρατηγικής στην τεχνολογία της πληροφορίας της οντότητας και των επιχειρηματικών της στρατηγικών.
- Αλλαγές στο περιβάλλον της πληροφορίας.
- Εγκατάσταση σημαντικών νέων συστημάτων τεχνολογίας της πληροφορίας που σχετίζονται με τη χρηματοοικονομική αναφορά.
- Διερευνητικές ερωτήσεις από ρυθμιστικές αρχές ή κρατικούς φορείς επί των λειτουργιών ή επί των χρηματοοικονομικών αποτελεσμάτων της οντότητας.
- Λάθη στο παρελθόν, ιστορικό λαθών ή σημαντική ποσότητα προσαρμογών στο τέλος της περιόδου.
- Σημαντικό ύψος μη συνηθισμένων ή μη συστηματικών συναλλαγών, περιλαμβανομένων διεταιρικών συναλλαγών και μεγάλων συναλλαγών εσόδων στο τέλος της περιόδου.
- Συναλλαγές που καταγράφονται βάσει της πρόθεσης της διοίκησης, για παράδειγμα, αναχρηματοδότηση χρέους, περιουσιακά στοιχεία προς πώληση και ταξινόμηση των διαπραγματεύσιμων τίτλων.
- Εφαρμογή νέων λογιστικών διακηρύξεων.

- Λογιστικές επιμετρήσεις που συνεπάγονται πολύπλοκες διαδικασίες.
- Γεγονότα ή συναλλαγές που συνεπάγονται σημαντική αβεβαιότητα επιμέτρησης, περιλαμβανομένων και των λογιστικών εκτιμήσεων.
- Δικαστικές διενέξεις σε εκκρεμότητα και ενδεχόμενες υποχρεώσεις, για παράδειγμα, εγγυήσεις πωλήσεων, χρηματοοικονομικές εγγυήσεις και περιβαλλοντική αποκατάσταση.

4.3 Κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (CR)

4.3.1 Θεωρητική προσέγγιση του κινδύνου εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας

Ο κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας εστιάζεται κυρίως στο σύστημα εσωτερικού ελέγχου το οποίο αφορά στη σύνταξη των χρηματοοικονομικών αναφορών. Για τον ορισμό του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας γίνεται εκτεταμένη αναφορά στις παραγράφους 2.4.1 έως και 2.4.12 του δεύτερου κεφαλαίου της παρούσας. Κρίνεται σκόπιμο να επαναληφθεί ότι, τα εν ισχύ ΔΠΕ προσεγγίζουν τον κίνδυνο των δικλίδων ασφαλείας σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης ανά υπόλοιπο λογαριασμού, κατηγορίας συναλλαγών και γνωστοποιήσεων.

Αυτό το οποίο ενδιαφέρει τον ελεγκτή, προκειμένου να σχεδιάσει ένα αποτελεσματικό έλεγχο οικονομικών καταστάσεων, είναι κατά πόσο οι διαδικασίες σύνταξης των καταστάσεων αυτών και οι σχετικές εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας είναι επαρκείς και αποτελεσματικές στην πρόληψη και τον εντοπισμό ουσιωδών λαθών στις οικονομικές καταστάσεις. Ωστόσο, η εκτίμηση του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ακολουθεί την προσέγγιση «από πάνω προς τα κάτω» (*top down approach*).

Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή εξετάζεται αρχικά το συνολικό σύστημα διακυβέρνησης της οντότητας, ξεκινώντας από το μοντέλο και τις διαδικασίες της ανώτατης διοίκησης. Σε περισσότερο λεπτομερές επίπεδο, είναι αντιληπτό ότι κατά τη διαδικασία σύνταξης των οικονομικών καταστάσεων, είναι πιθανό να υπάρχουν λάθη που μεταφέρονται σε αυτές, τα οποία δεν έχουν εντοπισθεί από τη διοίκηση

της οντότητας, δεδομένου ότι το σύστημα εσωτερικού ελέγχου της οντότητας δεν είναι 100% αποτελεσματικό.

Περαιτέρω, δεν είναι πάντα δυνατόν το σύστημα του εσωτερικού ελέγχου της οντότητας να εφαρμόζει ενδελεχή έλεγχο όλων των συναλλαγών που σχετίζονται με όλους τους ισχυρισμούς της διοίκησης, στην ίδια έκταση, σκόπιμα ή όχι. Συνεπώς, όσον αφορά την ύπαρξη ουσιωδών λαθών στις οικονομικές καταστάσεις, φαίνεται μάλλον αναπόφευκτο ότι πάντα θα υφίσταται (σε κάποιο βαθμό) ένας κίνδυνος, ο οποίος θα συνδέεται με την επάρκεια και την αποτελεσματικότητα των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της οντότητας. Συνεπακόλουθα, οι οντότητες οι οποίες χαρακτηρίζονται από ένα περισσότερο επαρκές και αποτελεσματικό σύστημα εσωτερικού ελέγχου κατατάσσονται σε ένα χαμηλότερο επίπεδο κινδύνου, συγκριτικά με εκείνες οι οποίες έχουν ένα λιγότερο επαρκές και αποτελεσματικό σύστημα εσωτερικού ελέγχου.

Ο κίνδυνος των εσωτερικών δικλίδων είναι ο κίνδυνος ο οποίος συνδέεται με την βαθμό αδυναμίας του συστήματος εσωτερικού ελέγχου και των σχετικών εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας της ελεγχόμενης οντότητας, να προλαμβάνει και να εντοπίζει λάθη στις οικονομικές καταστάσεις. Ο κίνδυνος αυτός, σύμφωνα με τα υφιστάμενα ΔΠΕ της IFAC, αποτελεί τον δεύτερο συστατικό κίνδυνο του κινδύνου ουσιώδους λάθους.

4.3.2 Δραστηριότητες εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας

Τα ΔΠΕ ορίζουν ως *εσωτερικές δικλίδες ασφαλείας* «μία σειρά ενεργειών η οποία σχεδιάζεται, υλοποιείται και διατηρείται από τους υπεύθυνους για τη διακυβέρνηση, τη διοίκηση και από άλλα μέλη του προσωπικού, προκειμένου να παρέχεται εύλογη διασφάλιση σχετικά με την επίτευξη των στόχων μιας οντότητας αναφορικά με την αξιοπιστία της χρηματοοικονομικής αναφοράς, την αποτελεσματικότητα και την αποδοτικότητα των λειτουργιών και τη συμμόρφωση με εφαρμοστέους νόμους και κανονισμούς» (IFAC, 2012, ΕΛΤΕ 2010).

Ο όρος «δικλίδες» αποδίδεται σε κάθε πτυχή ενός ή περισσότερων συστατικών των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας⁶³. Οι ενέργειες οι οποίες αναφέρονται στον

⁶³ ΔΠΕ 315, παρ. 4, (IFAC, 2012 και ΕΛΤΕ, 2010)

ορισμό που δίνεται από τα ΔΠΕ (IFAC, 2012 και ΕΛΤΕ, 2010) αφορούν σε δραστηριότητες, οι οποίες αναλύονται σε διαδικασίες και πολιτικές που έχουν σχεδιαστεί και εφαρμόζονται από τη διοίκηση της οντότητας προκειμένου να ελαχιστοποιούνται οι κίνδυνοι που συνδέονται με αυτή.

Οι δραστηριότητες των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Control activities) αποτελούν βασικό συστατικό ενός συστήματος εσωτερικού ελέγχου και εκτείνονται σε ολόκληρο το εύρος των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων της οντότητας. Ωστόσο, εκείνες που συνδέονται γενικά με τις αναφορές χρηματοοικονομικής πληροφόρησης (και ως τέτοιες ενδιαφέρουν από πλευράς ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων) είναι οι επισκοπήσεις αποδοτικότητας, οι δικλίδες ασφαλείας επί των πληροφοριακών συστημάτων, οι φυσικές δικλίδες ασφαλείας και ο διαχωρισμός των αρμοδιοτήτων (Whittington και Pany, 2006).

Το σύστημα εσωτερικού ελέγχου σχεδιάζεται και αναπτύσσεται από τη διοίκηση, στο πλαίσιο της διαδικασίας της οντότητας για την εκτίμηση κινδύνων. Σκοπός του είναι να προστατεύεται η οντότητα από εκούσια και ακούσια λάθη και να επιβεβαιώνεται η αξιοπιστία της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης. Παρόλα αυτά δεν θα πρέπει να παραγνωρίζεται ή να υποτιμάται το γεγονός ότι υφίστανται ενδογενείς περιορισμοί στη λειτουργία του.

Συνεπακόλουθα, η παρακολούθηση των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας αποτελεί μία σημαντική διαδικασία η οποία είναι αναπόσπαστο μέρος του συνολικού συστήματος εσωτερικού ελέγχου.

Τα ΔΠΕ της IFAC, αναγνωρίζουν ενδογενείς περιορισμούς ως προς τη λειτουργία τους. Συγκεκριμένα, τα πρότυπα σημειώνουν ότι «οι εσωτερικές δικλίδες, όσο αποτελεσματικές και αν είναι, μπορούν να παρέχουν σε μια οντότητα μόνο εύλογη διασφάλιση σχετικά με την επίτευξη των στόχων χρηματοοικονομικής αναφοράς της οντότητας».

Συνεπώς, ακόμη και στα πλέον οργανωμένα συστήματα εσωτερικού ελέγχου, διαπιστώνονται ελαττώματα σε δικλίδες ασφαλείας (Deficiencies in internal controls), οι οποίες ενδέχεται να οδηγούν και σε σημαντικές ελλείψεις στις

εσωτερικές δικλείδες (Significant deficiencies in internal controls). Η πιθανότητα επίτευξης των στόχων χρηματοοικονομικής αναφοράς επηρεάζεται από τους εγγενείς περιορισμούς των εσωτερικών δικλίδων. Οι περιορισμοί αυτοί περιλαμβάνουν την πραγματικότητα ότι η ανθρώπινη κρίση στη λήψη αποφάσεων μπορεί να είναι λανθασμένη και ότι η αποτυχία των εσωτερικών δικλίδων μπορεί να επέλθει λόγω ανθρώπινου λάθους.

Ομοίως, η λειτουργία μιας δικλείδας μπορεί να μην είναι αποτελεσματική. Τέτοια είναι η περίπτωση κατά την οποία οι πληροφορίες που παράγονται για τους σκοπούς των εσωτερικών δικλίδων δεν χρησιμοποιούνται αποτελεσματικά. Αυτό μπορεί να οφείλεται στο γεγονός ότι το υπεύθυνο άτομο για την επισκόπηση των πληροφοριών δεν κατανοεί το σκοπό τους ή παραλείπει να προβεί σε ενδεδειγμένη ενέργεια.

Επιπλέον, «οι δικλείδες μπορεί να παρακάμπτονται από τη συμπαιγνία δύο ή περισσότερων ανθρώπων ή από μη ενδεδειγμένη παραβίαση των εσωτερικών δικλίδων από τη διοίκηση»⁶⁴. Τέλος, η έκταση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου κάθε επιχειρηματικής μονάδας υπόκειται και σε περιορισμούς που συνδέονται με κοστολογικούς παράγοντες.

Προκειμένου να επιβεβαιώνεται η διαρκής σχεδιαστική επάρκεια και αποτελεσματικότητα του συστήματος εσωτερικού ελέγχου το σύστημα εταιρικής διακυβέρνησης των οντοτήτων συνήθως αναπτύσσει μία ειδική λειτουργία εσωτερικού ελέγχου (Internal audit function) η οποία εκτελείται από μία μονάδα που είναι ανεξάρτητη από τις εκτελεστικές διαδικασίες της οντότητας.

Μπορεί να ειπωθεί ότι, δεν είναι σκόπιμο αλλά ούτε και εφικτό από κοστολογικής απόψεως η ανάπτυξη από τη διοίκηση μίας οντότητας ενός συστήματος εσωτερικού ελέγχου, το οποίο θα την καλύπτει απολύτως από σκόπιμα λάθη και απώλειες. Η παροχή εύλογης διασφάλισης για την ελαχιστοποίηση των κινδύνων από το σύστημα εσωτερικού ελέγχου, είναι μάλλον το πλέον ενδεδειγμένο επίπεδο ασφάλειας που μπορεί να επιτευχθεί.

⁶⁴ ΔΠΕ 315, παρ. Α47 και Α48, (IFAC, 2012 και ΕΛΤΕ, 2010)

Βάσει των αποτελεσμάτων της διαδικασίας εξέτασης του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, ο ελεγκτής μπορεί να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι αυτό είναι επαρκές και αποτελεσματικό στην πρόληψη και τον εντοπισμό λαθών τα οποία μπορεί να είναι ουσιώδη για τις οικονομικές καταστάσεις. Στην περίπτωση αυτή ο ελεγκτής μπορεί να εκτιμήσει τον κίνδυνο των δικλίδων ασφαλείας ως «ΧΑΜΗΛΟ» (ή «ΜΕΤΡΙΟ»), ανάλογα με τα ευρήματα και τις διαπιστώσεις του.

Συνεπακόλουθα, είναι προφανές ότι θα υπάρχει μία αντίστοιχα μειωτική επίπτωση σε επίπεδο κινδύνου ουσιώδους λάθους ανά ισχυρισμό διοίκησης. Αυτό συμβαίνει γιατί ακόμη και στην περίπτωση που ο εγγενής κίνδυνος έχει εκτιμηθεί ως «ΥΨΗΛΟΣ» το γεγονός ότι οι δικλίδες ασφαλείας είναι σχεδιασμένες επαρκώς και λειτουργούν αποτελεσματικά μειώνει τον κίνδυνο τελικά να μην εντοπισθούν λάθη που ενδέχεται να είναι ουσιώδη στις οικονομικές καταστάσεις με ότι αυτό συνεπάγεται για την τελική εκτίμηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους, σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης.

Ένα από τα σημαντικότερα ερωτήματα στην εφαρμοσμένη ελεγκτική πρακτική αφορά στο ποιες θα είναι οι αντιδράσεις του ελεγκτή στην περίπτωση που τα συμπεράσματά του για το σύστημα εσωτερικού ελέγχου είναι ότι αυτό είναι ουσιωδώς ανεπαρκές και αναποτελεσματικό.

Η απάντηση στην κρίσιμη αυτή ερώτηση συνδέεται απολύτως με τον πρώτο συστατικό κίνδυνο του κινδύνου ουσιώδους λάθους, δηλαδή τον εγγενή κίνδυνο. Έτσι, εάν η εκτίμηση του ελεγκτή είναι ότι ο εγγενής κίνδυνος κυμαίνεται σε αποδεκτά χαμηλά επίπεδα, τότε μπορεί να σχεδιαστούν ουσιαστικές διαδικασίες ανά ισχυρισμό διοίκησης βάσει των οποίων θα μπορεί να διατηρηθεί ο ελεγκτικός κίνδυνος σε ένα κατάλληλο για τον έλεγχο χαμηλό επίπεδο.

Σε διαφορετική περίπτωση όλα τα σενάρια έκβασης του ελέγχου είναι ανοικτά, με διαφορετικές πιθανότητες, οι οποίες εξαρτώνται από τις συνθήκες και τις ιδιαιτερότητες του έργου ανά περίπτωση.

4.3.3 Περιβάλλον εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας

Η ανάγκη κατανόησης του συστήματος εσωτερικού ελέγχου και των σχετικών εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας από τον ελεγκτή επισημάνεται από όλα τα σύγχρονα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου, και προσεγγίζεται με διάφορες πρακτικές από τις ελεγκτικές μεθοδολογίες, οι οποίες χρησιμοποιούνται από τους μεγαλύτερους διεθνείς ελεγκτικούς οίκους.

Η εξέταση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της οντότητας καταλήγει σε μία εκτίμηση του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης, ανά λογαριασμό, κατηγορία συναλλαγών και γνωστοποίηση και αποτελεί σημαντική παράμετρο στον σχεδιασμό του ελέγχου σχετικά με την φύση, τον χρόνο και την έκταση των ουσιαστικών διαδικασιών που θα εκτελεσθούν.

Η κατανόηση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου και των σχετικών εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας περιλαμβάνει την επισκόπηση του σχεδιασμού των διαδικασιών, προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα για την επάρκειά του και τον έλεγχο της λειτουργικής αποτελεσματικότητάς τους.

Τα ΔΠΕ (IFAC, 2012) δίνουν συγκεκριμένες επεξηγήσεις σχετικά με το περιβάλλον των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας. Το περιβάλλον των δικλίδων ουσιαστικά οριοθετεί τους παράγοντες κινδύνου οι οποίοι επηρεάζουν τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων.

Σύμφωνα με τα ΔΠΕ (ΔΠΕ 315, Προσάρτημα 1, IFAC, 2012, και ΕΛΤΕ, 2010) το περιβάλλον δικλίδων περιλαμβάνει τα ακόλουθα στοιχεία:

- (α) Επικοινωνία και επιβολή ακεραιότητας και ηθικών αξιών.
- (β) Προσήλωση στην ικανότητα.
- (γ) Συμμετοχή των υπεύθυνων για τη διακυβέρνηση.
- (δ) Φιλοσοφία και τρόπος λειτουργίας της διοίκησης.
- (ε) Οργανωτική δομή.
- (στ) Εκχώρηση αρμοδιότητας και ευθύνης.
- (ζ) Πολιτικές και πρακτικές ανθρωπίνων πόρων.

4.4 Στατιστική ανάλυση

4.4.1 Σχετικές συχνότητες RMM,GC, RPT και AES

Οι σχετικές συχνότητες εμφάνισης των τιμών «1» (χαμηλός), «2» (μεσαίος) και «3» (υψηλός), οι οποίες προέκυψαν από τη στατιστική ανάλυση για: α) τη μεταβλητή εκτίμησης του κινδύνου ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων (RMM), β) τη μεταβλητή της εφαρμογής της αρχής της βιωσιμότητας, γ) τη μεταβλητή των εκούσιων λαθών, δ) τη μεταβλητή των συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη και ε) τη μεταβλητή των λογιστικών εκτιμήσεων, αναφέρονται στον Πίνακα 9 που ακολουθεί:

Πίνακας 9: Βαθμός επίπτωσης της οικονομικής κρίσης επί RMM, GC, F, RPT, AES

ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ		
	(1) Χαμηλός	(2) Μεσαίος	(3) Υψηλός
RMM	0.04	0.27	0.69
GC	0.00	0.10	0.90
F	0.10	0.50	0.40
RPT	0.05	0.49	0.46
AES	0.01	0.18	0.81

4.4.2 Έλεγχος ποσοστού IR

Τα αποτελέσματα του ελέγχου όσον αφορά στις διαφορές των μεταβλητών του εγγενούς κινδύνου (IR) παρουσιάζονται στον Πίνακα 10 κατωτέρω:

Πίνακας 10: Έλεγχος ποσοστού IR

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ	ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ	ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ	P - VALUE	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ
IRA1V	Ενσώματες Ακίνητοποιήσεις	Αποτίμηση	0,000	***
IRA2V	Υπεραξία	Αποτίμηση	0,093	*
IRA3V	Ασώματες Ακίνητοποιήσεις	Αποτίμηση	0,000	***
IRA4V	Αποθέματα	Αποτίμηση	0,000	***
IRA5V	Χρεόγραφα	Αποτίμηση	0,054	*
IRA6V	Εμπορικές Απαιτήσεις	Αποτίμηση	0,026	**

Σημείωση:

Για τη διαγραμματική απεικόνιση βλέπε σχετικά στο Παράρτημα 4, «Διαγραμματική απεικόνιση ελέγχων ποσοστού».

4.4.3 Έλεγχος ποσοστού CR

Τα αποτελέσματα του ελέγχου ποσοστού, όσον αφορά στις διαφορές των μεταβλητών του κινδύνου των δικλείδων ασφαλείας (CR) παρουσιάζονται στον Πίνακα 11 κατωτέρω:

Πίνακας 11: Έλεγχος ποσοστού CR

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ	ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ	ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ	P - VALUE	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ
CRA1V	Ενσώματες Ακίνητοποιήσεις	Αποτίμηση	0,001	***
CRA3V	Ασώματες Ακίνητοποιήσεις	Αποτίμηση	0,035	**
CRA4V	Αποθέματα	Αποτίμηση	0,008	***

Σημείωση:

Για τη διαγραμματική απεικόνιση βλέπε σχετικά στο Παράρτημα 4, «Διαγραμματική απεικόνιση ελέγχων ποσοστού».

4.4.4 Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και GC

Εκτελέστηκε έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 για τις μεταβλητές RMM και GC. Τα αποτελέσματα του ελέγχου είναι $\chi^2 = 2.6177$, $df = 1$, $p\text{-value} = 0.1057$.

Ο πίνακας συνάφειας των μεταβλητών RMM και GC έχει ως εξής:

Πίνακας 12: Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και GC

	GC	
RMM	2 (Μεσαίος)	3 (Υψηλός)
2 (Χαμηλός ή Μεσαίος)	5	19
3 (Υψηλός)	3	50

Η p -τιμή του ελέγχου ανεξαρτησίας χ^2 για τις μεταβλητές RMM και GC δεν κρίνεται ως σημαντική σε επίπεδο σημαντικότητας 0,1.

Συνεπώς, για τις μεταβλητές RMM και GC έχουμε ενδείξεις ώστε να μην απορρίψουμε την μηδενική υπόθεση, δηλαδή την υπόθεση της ανεξαρτησίας.

4.4.5 Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και F

Εκτελέστηκε έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 για τις μεταβλητές RMM και F. Τα αποτελέσματα του ελέγχου είναι $\chi^2 = 10.5962$, $df = 2$, $p\text{-value} = 0.005001$ και ο συντελεστής συνάφειας Crammer είναι 0.3709627.

Τα αποτελέσματα του ελέγχου ανεξαρτησίας χ^2 των μεταβλητών RMM και F παρατίθενται στον πίνακα συνάφειας που ακολουθεί:

Πίνακας 13: Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και F

	F		
RMM	1 (Χαμηλός)	2 (Μεσαίος)	3 (Υψηλός)
2 (Χαμηλός ή Μεσαίος)	6	13	5
3 (Υψηλός)	2	25	26

Συνεπώς, η p -τιμή του ελέγχου υποδηλώνει ότι απορρίπτουμε την μηδενική υπόθεση, δηλαδή την υπόθεση της ανεξαρτησίας για τις μεταβλητές RMM και F.

4.4.6 Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και RPT

Εκτελέστηκε έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 για τις μεταβλητές RMM και RPT. Τα αποτελέσματα του ελέγχου είναι $\chi^2 = 10.0291$, $df = 1$, $p\text{-value} = 0.001541$ και ο συντελεστής συνάφειας Crammer είναι 0.3608984.

Ο πίνακας συνάφειας των μεταβλητών RMM και RPT έχει ως εξής:

Πίνακας 14: Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και RPT

	RPT	
RMM	1 (Χαμηλός) ή 2 (Μεσαίος)	3 (Υψηλός)
2 (Χαμηλός ή Μεσαίος)	20	4
3 (Υψηλός)	22	31

Η p -τιμή του ελέγχου είναι πολύ μικρή, οπότε υπάρχουν σοβαρές ενδείξεις εναντίον της μηδενικής υπόθεσης, δηλαδή εναντίον της ανεξαρτησίας των RMM και RPT.

4.4.7 Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και AES

Εκτελέστηκε έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 για τις μεταβλητές RMM και AES. Τα αποτελέσματα του ελέγχου είναι $\chi^2 = 1.2849$, $df = 1$, $p\text{-value} = 0.257$.

Ο πίνακας συνάφειας των μεταβλητών RMM και AES έχει ως εξής:

Πίνακας 15: Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και AES

	AES	
RMM	1 (Χαμηλός) ή 2 (Μεσαίος)	3 (Υψηλός)
2 (Χαμηλός ή Μεσαίος)	7	17
3 (Υψηλός)	8	45

Στην περίπτωση των μεταβλητών RMM και AES, η p -τιμή του αμφίπλευρου ελέγχου είναι μεγάλη, οπότε δεν έχουμε σοβαρές ενδείξεις εναντίον της μηδενικής υπόθεσης και άρα δεν μπορούμε να την απορρίψουμε (δεν μπορούμε να απορρίψουμε την υπόθεση της ανεξαρτησίας των δύο μεταβλητών).

4.4.8 Έλεγχος ανεξαρτησίας IR και CR

Εκτελέσθηκε έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 , σε επίπεδο σημαντικότητας 0,1 μεταξύ των μεταβλητών διαφορών D_i , $i=1,2,...79$ του ενδογενούς κινδύνου (IR) και των μεταβλητών διαφορών D_i , $i=1,2,...79$, του κινδύνου των δικλείδων (CR).

Από τον έλεγχο προέκυψε ότι σε επίπεδο σημαντικότητας 0,1 όλες οι παραπάνω μεταβλητές ανά δύο δεν είναι ανεξάρτητες (βλέπε σχετικό πίνακα στο Παράρτημα 7, «Έλεγχοι Ανεξαρτησίας»).

4.4.9 Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και IR

Εκτελέσθηκε έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 , σε επίπεδο σημαντικότητας 0,1 μεταξύ της μεταβλητής του κινδύνου ουσιώδους λάθους (RMM) και των μεταβλητών διαφορών D_i , $i=1,2,...79$ του ενδογενούς κινδύνου (IR).

Οι στατιστικά σημαντικές περιπτώσεις μη ανεξαρτησίας μεταξύ των δύο μεταβλητών παρατίθεται στον πίνακα που ακολουθεί:

Πίνακας 16: Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και IR

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ		ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ	ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ	P - VALUE	Συντελεστής Συνάφειας	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ
RMM	IRA2E	Υπεραξία	Ύπαρξη	0.011	0.3408309	**
RMM	IRA5E	Χρεόγραφα	Ύπαρξη	0.061	0.2696804	*
RMM	IRA6C	Εμπορικές Απαιτήσεις	Πληρότητα	0.046	0.2829736	**
RMM	IRA7C	Αναβαλλόμενος Φόρος	Πληρότητα	0.048	0.2807258	**
RMM	IRA9E	Υποχρεώσεις στο Προσωπικό	Ύπαρξη	0.090	0.2499868	*
RMM	IRA10E	Βραχυπ/μα Δάνεια	Ύπαρξη	0.051	0.2777022	*
RMM	IRA10DP	Βραχυπρόθεσμο α Δάνεια	Γνωστ. & Παρουσίαση	0.057	0.2726334	*
RMM	IRA12C	Έσοδα	Πληρότητα	0.092	0.1920967	*
RMM	IRA14CL	Χρηματ/κά Κόστη	Ταξινόμηση	0.019	0.267314	**
RMM	IRA14DP	Χρηματ/κά Κόστη	Γνωστ.& Παρουσίαση	0.036	0.2392717	**

4.4.10 Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και CR

Εκτελέσθηκε έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 , σε επίπεδο σημαντικότητας 0,1 μεταξύ της μεταβλητής του κινδύνου ουσιώδους λάθους (RMM) και των μεταβλητών διαφορών D_i , $i=1,2,\dots,79$ του κινδύνου των δικλείδων (CR).

Οι στατιστικά σημαντικές περιπτώσεις μη ανεξαρτησίας μεταξύ των δύο μεταβλητών παρατίθεται στον πίνακα που ακολουθεί:

Πίνακας 17: Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και CR

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ		ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ	ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ	P - VALUE	Συντελεστής Συνάφειας	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ
RMM	CRA1V	Ενσώματες Ακινήτοποιήσεις	Αποτίμηση	0.002	0.4406207	***
RMM	CRA2E	Υπεραξία	Ύπαρξη	0.004	0.4148534	***
RMM	CRA4V	Αποθέματα	Αποτίμηση	0.016	0.3266294	**
RMM	CRA8E	Μακροπρόθεσμες Προβλέψεις	Ύπαρξη	0.050	0.2786673	**

Σημείωση

Για τους Πίνακες 10, 11, 16 και 17 ισχύει:

- * Σημαντικότητα σε επίπεδο 0,1
- ** Σημαντικότητα σε επίπεδο 0,05
- *** Σημαντικότητα σε επίπεδο 0,01

4.5 Συμπεράσματα

4.5.1 Κίνδυνος ουσιώδους λάθους στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων

Από τη στατιστική ανάλυση προκύπτει ότι:

1. Σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων, η σημαντική πλειοψηφία των συμμετασχόντων στην έρευνα ελεγκτών (69%) εκτιμούν ότι η πρόσφατη οικονομική κρίση στην Ελλάδα επηρέασε σημαντικά τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους (προφανώς αυξητικά), για τους ελέγχους οι οποίοι διενεργήθηκαν σε εμποροβιομηχανικές επιχειρήσεις μετά την εμφάνισή της.
2. Σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων, ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους και ο κίνδυνος ύπαρξης εκούσιων λαθών σε αυτές λόγω απάτης, καθώς και οι συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη, δεν είναι ανεξάρτητες μεταβλητές.
3. Δεν έχουμε σημαντικά τεκμήρια για την απόρριψη της υπόθεσης της ανεξαρτησίας του κινδύνου ουσιώδους λάθους (για το σύνολο των οικονομικών καταστάσεων) και της εφαρμογής της αρχής της συνέχισης της δραστηριότητας καθώς και των λογιστικών εκτιμήσεων.
4. Η σημαντική πλειοψηφία των συμμετασχόντων στην έρευνα ελεγκτών (90%) εκτιμούν ότι η οικονομική κρίση επηρέασε σημαντικά την εφαρμογή της αρχής της συνέχισης της δραστηριότητας καθώς και την εκτέλεση λογιστικών εκτιμήσεων (81%), στις οικονομικές καταστάσεις οι οποίες συντάχθηκαν μετά την εμφάνισή της (και στις δύο περιπτώσεις προφανώς αυξητικά).

Περαιτέρω, οι σχετικές συχνότητες των απαντήσεων αναφορικά με την επίπτωση της οικονομικής κρίσης επί των εκούσιων λαθών λόγω απάτης και επί των συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη δεν καταδεικνύουν ουσιώδη επίπτωση για το σύνολο των οικονομικών καταστάσεων.

4.5.2 Κίνδυνος ουσιώδους λάθους σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης και λογαριασμών

Σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης, ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους (RMM) εξετάζεται μέσω των δύο συστατικών του, τον εγγενή κίνδυνο (IR) και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (CR).

Όσον αφορά στην αυξητική επίπτωση της οικονομικής κρίσης επί του εγγενούς κινδύνου από τη στατιστική ανάλυση προέκυψε ότι για έξι (6) λογαριασμούς, ως προς ένα και μόνο ισχυρισμό της διοίκησης, το ποσοστό των ελεγκτών που υποστηρίζουν την αυξητική επίπτωση ξεπερνά το 50%.

Οι λογαριασμοί αυτοί είναι: α) οι ενσώματες ακινητοποιήσεις, β) η υπεραξία, γ) οι ασώματες ακινητοποιήσεις, δ) τα αποθέματα, ε) τα χρεόγραφα και στ) οι εμπορικές απαιτήσεις. Για το σύνολο των προαναφερθέντων λογαριασμών, ο υποκείμενος ισχυρισμός διοίκησης με στατιστική σημαντικότητα είναι αυτός της αποτίμησης.

Όσον αφορά την αυξητική επίπτωση της οικονομικής κρίσης επί του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, από τη στατιστική ανάλυση προέκυψε ότι για τρεις (3) λογαριασμούς, ως προς ένα και μόνο ισχυρισμό, το ποσοστό των ελεγκτών που υποστηρίζουν την αυξητική επίπτωση ξεπερνά το 50%.

Οι λογαριασμοί αυτοί είναι: α) οι ενσώματες ακινητοποιήσεις, β) οι ασώματες ακινητοποιήσεις και γ) τα αποθέματα. Και για τους τρεις (3) προαναφερθέντες λογαριασμούς ο υποκείμενος ισχυρισμός διοίκησης ο οποίος παρουσιάζει στατιστική σημαντικότητα είναι αυτός της αποτίμησης.

Τα αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης σχετικά με τη σχέση του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, σε επίπεδο ισχυρισμών, τεκμηριώνουν ότι οι εκτιμήσεις των δύο κινδύνων δεν είναι ανεξάρτητες για κανένα λογαριασμό και ισχυρισμό διοίκησης.

Περαιτέρω, ο έλεγχος ανεξαρτησίας έδωσε αποτελέσματα κατά της ανεξαρτησίας του κινδύνου ουσιώδους λάθους (σε επίπεδο συνόλου των οικονομικών καταστάσεων), με τον εγγενή κίνδυνο οκτώ (8) λογαριασμών, ως προς τέσσερις (4) ισχυρισμούς διοίκησης.

Συγκεκριμένα, δεν διαπιστώνεται ανεξαρτησία μεταξύ του κινδύνου ουσιώδους λάθους (σε επίπεδο συνόλου των οικονομικών καταστάσεων) και του εγγενούς κινδύνου επί: α) του λογαριασμού της υπεραξίας, β) των χρεογράφων, γ) του λογαριασμού των υποχρεώσεων προς το προσωπικό και δ) του λογαριασμού των βραχυπρόθεσμων δανείων, ως προς την ύπαρξη.

Επίσης, απορρίφθηκε η υπόθεση της ανεξαρτησίας μεταξύ του κινδύνου ουσιώδους λάθους (σε επίπεδο συνόλου των οικονομικών καταστάσεων) και του εγγενούς κινδύνου των λογαριασμών: α) εμπορικές απαιτήσεις, β) αναβαλλόμενος φόρος και γ) έσοδα, ως προς την πληρότητα.

Τέλος, δεν προέκυψε από τον έλεγχο, ανεξαρτησία μεταξύ του κινδύνου του ουσιώδους λάθους (σε επίπεδο συνόλου των οικονομικών καταστάσεων) και του εγγενούς κινδύνου των λογαριασμών α) βραχυπρόθεσμα δάνεια και β) χρηματοοικονομικά κόστη, ως προς τη γνωστοποίηση και παρουσίαση. Ο τελευταίος λογαριασμός δεν εμφανίζεται ανεξάρτητος με τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους και ως προς τη ταξινόμηση.

Αναφορικά με τη σχέση του κινδύνου ουσιώδους λάθους (σε επίπεδο συνόλου των οικονομικών καταστάσεων) και του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας, για συγκεκριμένους ισχυρισμούς διοίκησης λογαριασμών, διαπιστώνεται ότι δεν προκύπτει ανεξαρτησία με τέσσερις (4) λογαριασμούς για δύο (2) ισχυρισμούς διοίκησης.

Οι λογαριασμοί αυτοί και οι αντίστοιχοι ισχυρισμοί της διοίκησης είναι: α) οι ενσώματες ακινητοποιήσεις και β) τα αποθέματα ως προς την αποτίμηση και γ) η υπεραξία και οι μακροπρόθεσμες προβλέψεις ως προς την ύπαρξη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΟΥΣΙΩΔΟΥΣ ΛΑΘΟΥΣ ΚΑΙ ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΕΝΤΟΠΙΣΜΟΥ

5.1 Κίνδυνος εντοπισμού (DR)

5.1.1 Θεωρητική προσέγγιση του κινδύνου εντοπισμού

Ως κίνδυνος εντοπισμού μπορεί να οριστεί το ενδεχόμενο ότι ουσιώδη λάθη, είτε ατομικά είτε αθροιστικά, δεν θα εντοπισθούν από τις ουσιαστικές διαδικασίες του ελεγκτή. Για την θεωρητική και εννοιολογική προσέγγιση του κινδύνου εντοπισμού σύμφωνα με τα ΔΠΕ έγινε εκτεταμένη αναφορά στις παραγράφους 2.4.1 έως και 2.4.12 του δεύτερου κεφαλαίου της παρούσας.

Στο πλαίσιο της προσέγγισης του ελέγχου την οποία υιοθετεί ο ελεγκτής, μπορεί να εκτελεσθούν διάφοροι συνδυασμοί ουσιαστικών διαδικασιών (ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες και δοκιμασίες των λεπτομερειών σε κατηγορίες συναλλαγών, υπόλοιπα λογαριασμών και γνωστοποιήσεις). Στόχος αυτών των συνδυασμών στην εκτέλεση των ουσιαστικών διαδικασιών είναι να μειωθεί ο κίνδυνος εντοπισμού για έναν συγκεκριμένο ισχυρισμό διοίκησης ενός υπολοίπου λογαριασμού, μίας κατηγορίας συναλλαγών ή γνωστοποίησης.

Ο ελεγκτής βασίζει τα συμπεράσματά του για το ποιες ουσιαστικές διαδικασίες θα εκτελέσει, τότε θα τις εκτελέσει και σε ποιο εύρος, στη φύση της ελεγκτικής τεκμηρίωσης που θεωρεί επαρκή και κατάλληλη. Περαιτέρω, η φύση της επαρκούς και κατάλληλης ελεγκτικής τεκμηρίωσης εξαρτάται από τις συνθήκες του ελέγχου, την ποσότητα και την ποιότητα της τεκμηρίωσης και το επίπεδο διασφάλισης που θέλει να αποκτήσει.

Στην βιβλιογραφία διατυπώνεται η άποψη ότι ο συνδυασμός των ελεγκτικών διαδικασιών για ένα ισχυρισμό διοίκησης, ενός υπολοίπου λογαριασμού, κατηγορίας συναλλαγών ή γνωστοποίησης, συνήθως είναι περισσότερο αποτελεσματικός από την εφαρμογή ενός μόνο τύπου ελεγκτικής διαδικασίας.

Υποστηρίζεται επίσης ότι, ο συνδυασμός των αναλυτικών ουσιαστικών διαδικασιών και των δοκιμασιών επί λεπτομερειών έχει ως αποτέλεσμα την επίτευξη υψηλής ποιότητας και επάρκειας ελεγκτικής τεκμηρίωσης, λόγω του ότι οι δύο αυτές ουσιαστικές διαδικασίες συμπληρώνουν η μία την άλλη και ως εκ τούτου αποτελούν ένα ιδιαίτερα ισχυρό συνδυασμό. Περαιτέρω, εφόσον αυτοί οι δύο τύποι ουσιαστικών διαδικασιών είναι συμπληρωματικοί μεταξύ τους, το επίπεδο διασφάλισης που επιτυγχάνει ο ελεγκτής από την εφαρμογή του ενός μειώνει αναλογικά το επίπεδο διασφάλισης που αυτός θέλει να πετύχει από την εφαρμογή του άλλου, προκειμένου να μειωθεί ο κίνδυνος εντοπισμού, για έναν ισχυρισμό διοίκησης (Ο' Reilly και λοιποί, 1998).

Σημαντικές παράμετροι της στρατηγικής ελέγχου, οι οποίες καθορίζουν και την έκταση των ελεγκτικών διαδικασιών και συνεπακόλουθα θα πρέπει να εξετάζονται σε σχέση με την εκτίμηση για τον κίνδυνο εντοπισμού, είναι το «ουσιώδες μέγεθος» και το «ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης».

Ειδική αναφορά στα δύο αυτά μεγέθη και τη σχέση τους με τον κίνδυνο εντοπισμού έγινε στην παράγραφο 2.2.3, του δεύτερου κεφαλαίου της παρούσας, στο πλαίσιο ανάλυσης του Κλασσικού Μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου.

5.1.2 Ισχυρισμοί διοίκησης

Η προσέγγιση βάσει των «ισχυρισμών της διοίκησης», έχει υιοθετηθεί, τόσο από τα Επαγγελματικά Πρότυπα Ελέγχου της Αμερικής, αλλά και από τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου της IFAC. Η προσέγγιση αυτή απαιτεί η εκτίμηση του κινδύνου του ουσιώδους λάθους (και συνεπακόλουθα και των μεμονωμένων συστατικών του κινδύνων) να εφαρμόζεται σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης.

Σύμφωνα με τον εν ισχύ ορισμό που δίνεται από τα ΔΠΕ (IFAC, 2012), «οι ισχυρισμοί της διοίκησης» αποτελούν «διαβεβαιώσεις από τη διοίκηση, ρητές ή κατ' άλλο τρόπο, οι οποίες ενσωματώνονται στις οικονομικές καταστάσεις, όπως χρησιμοποιούνται από τον ελεγκτή για να εξετάσει τους διαφορετικούς τύπους ενδεχόμενων σφαλμάτων που μπορεί να συμβαίνουν»⁶⁵.

⁶⁵ ΔΠΕ 315, παρ. 4 (IFAC, 2012, ΕΛΤΕ, 2010)

Οι επεξηγηματικές οδηγίες του ΔΠΕ 315 (IFAC, 2012) προσδιορίζουν μία σαφή διαφοροποίηση ως προς την προσέγγιση της εκτίμησης του κινδύνου του ουσιώδους λάθους σε συνολικό επίπεδο οικονομικών καταστάσεων και σε επίπεδο ισχυρισμών.

Όπως ήδη εξηγήθηκε, σε πρώτο επίπεδο, ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους εξετάζεται στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων. Οι παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τον κίνδυνο αυτό χαρακτηρίζονται ως κίνδυνοι με διάχυτες σχετίσεις στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων και ως τέτοιοι επηρεάζουν πολλούς λογαριασμούς και πολλούς ισχυρισμούς της διοίκησης.

Σε δεύτερο επίπεδο, ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους εξετάζεται και σε επίπεδο ισχυρισμού διοίκησης για κατηγορίες συναλλαγών, υπόλοιπα λογαριασμών και γνωστοποιήσεις. Η προσέγγιση αυτή κρίνεται ως αναγκαία εφόσον βοηθά στον σχεδιασμό των ελεγκτικών διαδικασιών που θα πρέπει να εκτελεσθούν, ώστε να καλύπτονται όλοι οι ισχυρισμοί της διοίκησης ανά περίπτωση λογαριασμού.

Στόχος της εργασίας του ελεγκτή σε αυτό το επίπεδο είναι να προσδιορισθούν η φύση, η έκταση και ο χρόνος των περαιτέρω ελεγκτικών διαδικασιών, οι οποίες θα πρέπει να εκτελεσθούν ανά ισχυρισμό διοίκησης, ώστε να συλλεχθούν επαρκή και κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια, προκειμένου να υποστηριχθεί η γνώμη που θα διατυπωθεί για τις οικονομικές καταστάσεις. Ωστόσο, και σε αυτή την περίπτωση ενδέχεται να εξαχθεί το συμπέρασμα από τον ελεγκτή ότι οι κίνδυνοι που εντοπίσθηκαν ανά ισχυρισμό διοίκησης εμπεριέχουν μία περισσότερη διάχυτη επίπτωση στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων και ως εκ τούτου επηρεάζουν περισσότερους πολλούς ισχυρισμούς της διοίκησης.

Γίνεται λοιπόν σαφές ότι, οι ελεγκτικές διαδικασίες σχεδιάζονται με τέτοιο τρόπο ώστε να αποκτάται ελεγκτική τεκμηρίωση σχετικά με τους ισχυρισμούς της διοίκησης που περιέχονται στις οικονομικές καταστάσεις. Εφόσον συλλεχθεί επαρκής και κατάλληλη ελεγκτική τεκμηρίωση για κάθε έναν ισχυρισμό της διοίκησης, τότε μπορεί να υποστηριχθεί ότι έχει συλλεχθεί ικανή ελεγκτική τεκμηρίωση, επί της οποίας μπορεί ο ελεγκτής να βασίζει την γνώμη που θα διατυπώσει για τις οικονομικές καταστάσεις.

Εξετάζοντας την προσέγγιση από πλευράς της διοίκησης της οντότητας, γίνεται αντιληπτό ότι δηλώνοντας ότι οι οικονομικές καταστάσεις είναι σύμφωνες με το εφαρμοστέο πλαίσιο χρηματοοικονομικής αναφοράς, έμμεσα ή ρητά η διοίκηση διατυπώνει ισχυρισμούς σχετικά με την αναγνώριση, την επιμέτρηση, την παρουσίαση και τη γνωστοποίηση των διαφόρων στοιχείων των οικονομικών καταστάσεων και των σχετικών γνωστοποιήσεων⁶⁶.

Στο ΔΠΕ 315, παρ. A111 (IFAC, 2012 και ΕΛΤΕ, 2010) προτείνονται τρεις συγκεκριμένες κατηγορίες και συγκεκριμένες μορφές για τους ισχυρισμούς της διοίκησης. Οι κατηγορίες αυτές, οι οποίες θα πρέπει να χρησιμοποιούνται από τον ελεγκτή προκειμένου να εξεταστούν τα διάφορα είδη σφαλμάτων που ενδέχεται να προκύψουν και είναι:

A. Ισχυρισμοί για κατηγορίες συναλλαγών και γεγονότα για την υπό έλεγχο περίοδο:

- Πραγματοποίηση, σύμφωνα με τον ισχυρισμό αυτό οι συναλλαγές και τα γεγονότα που έχουν καταγραφεί έχουν πραγματοποιηθεί και αφορούν την οντότητα.
- Πληρότητα, ο ισχυρισμός προσδιορίζει ότι έχουν καταγραφεί όλες οι συναλλαγές και τα γεγονότα όπως πρέπει.
- Ακρίβεια, θα πρέπει τα ποσά και άλλα δεδομένα που σχετίζονται με καταγεγραμμένες συναλλαγές και γεγονότα να έχουν καταγραφεί ως ενδείκνυται.
- Διαχωρισμός, οι συναλλαγές και τα γεγονότα να έχουν καταγραφεί στην ορθή λογιστική περίοδο.
- Ταξινόμηση, οι συναλλαγές και τα γεγονότα να έχουν καταγραφεί στους κατάλληλους λογαριασμούς.

B. Ισχυρισμοί για υπόλοιπα λογαριασμών στο τέλος της περιόδου:

- Ύπαρξη, ο ισχυρισμός εξετάζεται ως προς το εάν τα περιουσιακά στοιχεία, οι υποχρεώσεις και τα συμμετοχικά συμφέροντα υπάρχουν.

⁶⁶ ΔΠΕ 315, παρ. A110 (IFAC, 2012)

- Δικαιώματα και δεσμεύσεις, θα πρέπει η οντότητα να κατέχει ή να ελέγχει τα δικαιώματα σε περιουσιακά στοιχεία και οι καταχωρημένες στις οικονομικές καταστάσεις υποχρεώσεις να είναι δεσμεύσεις της οντότητας.
- Πληρότητα, σύμφωνα με τον ισχυρισμό αυτό όλα τα περιουσιακά στοιχεία, οι υποχρεώσεις και τα συμμετοχικά συμφέροντα που έπρεπε να έχουν καταγραφεί έχουν καταγραφεί.
- Αποτίμηση και κατανομή, σύμφωνα με τον ισχυρισμό αυτό εξετάζεται εάν όλα τα περιουσιακά στοιχεία, οι υποχρεώσεις και τα συμμετοχικά συμφέροντα περιλαμβάνονται στις οικονομικές καταστάσεις, σε ενδεδειγμένα ποσά, και κάθε προκύπτουσα προσαρμογή αποτίμησης ή κατανομής καταγράφεται ως ενδείκνυται.

Γ. Ισχυρισμοί για την παρουσίαση και τη γνωστοποίηση:

- Πραγματοποίηση και δικαιώματα και δεσμεύσεις, σύμφωνα με τον ισχυρισμό αυτό τα γνωστοποιούμενα γεγονότα, οι συναλλαγές και τα άλλα θέματα έχουν συμβεί και αφορούν την οντότητα.
- Πληρότητα, εξετάζεται εάν όλες οι γνωστοποιήσεις έχουν περιληφθεί στις οικονομικές καταστάσεις όπως πρέπει.
- Ταξινόμηση και βαθμός κατανόησης, θα πρέπει οι χρηματοοικονομικές πληροφορίες να παρουσιάζονται και να περιγράφονται κατάλληλα, και οι γνωστοποιήσεις να εκφράζονται με σαφήνεια.
- Ακρίβεια και αποτίμηση, ο ισχυρισμός αυτός διατυπώνει ότι οι χρηματοοικονομικές και άλλες πληροφορίες γνωστοποιούνται εύλογα και στα ενδεδειγμένα ποσά.

Τα ΔΠΕ (IFAC, 2012) εξηγούν ότι ο ελεγκτής έχει την ευχέρεια να χρησιμοποιήσει τους ισχυρισμούς της διοίκησης όπως αυτοί αναφέρονται και κατηγοριοποιούνται ανωτέρω ή να τους εκφράσει διαφορετικά υπό την προϋπόθεση όμως ότι η υιοθετούμενη εναλλακτική από αυτόν προσέγγιση καταλήγει στα ίδια αποτελέσματα και τον ίδιο βαθμό κάλυψης με αυτόν που προτείνεται από το

πρότυπο⁶⁷. Εξετάζοντας, τη διεθνή βιβλιογραφία, αλλά και από τη μελέτη της εφαρμοσμένης ελεγκτικής μεθοδολογίας, διαπιστώνεται ότι η εφαρμοσμένη πρακτική σχετικά με τη χρήση των ισχυρισμών της διοίκησης, σε γενικές γραμμές υιοθετεί με όχι σημαντικές αποκλίσεις τα όσα προτείνονται σχετικά από τα ΔΠΕ.

Σε σχετική εργασία που δημοσιεύθηκε το 1993 αναφέρεται ότι, σύμφωνα με τη μεθοδολογία της KPMG Peat Marwick εξετάζονται πέντε ισχυρισμοί διοίκησης για κάθε λογαριασμό:

- Ύπαρξη, όλες οι συναλλαγές που έχουν λογιστικοποιηθεί στο λογιστικό σύστημα έχουν πραγματοποιηθεί και είναι έγκυρες.
- Ακρίβεια, όλες οι συναλλαγές που έχουν λογιστικοποιηθεί στο λογιστικό σύστημα έχουν καταχωρηθεί με ακρίβεια.
- Αποτίμηση, όλες οι συναλλαγές που αντανakλώνται στις οικονομικές καταστάσεις έχουν επιμετρηθεί κατάλληλα σύμφωνα με το υιοθετούμενο γενικά παραδεκτό λογιστικό πλαίσιο και αρχές.
- Ιδιοκτησία, η ελεγχόμενη οντότητα έχει τα κατάλληλα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις επί των στοιχείων του ενεργητικού, τις υποχρεώσεις και τα συμμετοχικά συμφέροντα.

Στην ίδια εργασία επεξηγείται ότι οι παραπάνω ισχυρισμοί της διοίκησης, οι οποίοι χρησιμοποιούνται από την KPMG Peat Marwick κατά την υπό εξέταση από τη συγκεκριμένη εργασία περίοδο, διαφέρουν από τους ισχυρισμούς της διοίκησης που αναφέρονται στα πρότυπα ελέγχου των ΗΠΑ για την περίοδο αυτή και συγκεκριμένα τα όσα προβλέπονται από το AU 326, AICPA 1992 (Waller, 1993).

Μεταγενέστερα, η μεθοδολογία του συγκεκριμένου διεθνούς ελεγκτικού γραφείου χρησιμοποιεί τους εξής ισχυρισμούς (KPMG, 2010):

- Πληρότητα, για τα στοιχεία του ενεργητικού, τις υποχρεώσεις και τα συμμετοχικά συμφέροντα των ιδίων κεφαλαίων, καθώς και την καταχώρηση συναλλαγών και γεγονότων.

⁶⁷ ΔΠΕ 315, παρ. A112 (IFAC, 2012)

- Ύπαρξη, για όλους τους λογαριασμούς του ισολογισμού.
- Πραγματοποίηση, για όλους τους λογαριασμούς της κατάστασης των αποτελεσμάτων χρήσεως.
- Ακρίβεια, σχετικά με τις καταχωρήσεις των στοιχείων του ενεργητικού, των υποχρεώσεων και των ιδίων κεφαλαίων, καθώς και την καταχώρηση συναλλαγών και γεγονότων. Στο πλαίσιο της εξέτασης του συγκεκριμένου ισχυρισμού εξετάζεται και η ταξινόμηση και κατανομή, σχετικά με τις καταχωρήσεις των στοιχείων του ενεργητικού, των υποχρεώσεων και των ιδίων κεφαλαίων, καθώς και την καταχώρηση συναλλαγών και γεγονότων.
- Αποτίμηση, για τα στοιχεία του ενεργητικού, τις υποχρεώσεις και τα συμμετοχικά συμφέροντα.
- Υποχρεώσεις και δικαιώματα, για τα στοιχεία του ενεργητικού, τις υποχρεώσεις και τα συμμετοχικά συμφέροντα.
- Παρουσίαση και γνωστοποίηση, εξετάζεται η ορθή εμφάνιση και γνωστοποίηση του συνόλου της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης που περιέχεται στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων.

Οι ίδιοι ισχυρισμοί της διοίκησης, με ελάχιστες διαφορές ως προς την εξέταση τους σε επίπεδο λογαριασμών ισολογισμού ή κατάστασης αποτελεσμάτων χρήσεως, υιοθετούνται και από τη μεθοδολογία άλλων μεγάλων ελεγκτικών οίκων. Η σημαντικότερη διαφορά που θα μπορούσε να συζητηθεί αφορά στον ισχυρισμό της ακρίβειας, ο οποίος σε κάποια περίπτωση αναφέρεται εναλλακτικά ως επιμέτρηση και εξετάζεται μόνο ως προς τους λογαριασμούς της κατάστασης των αποτελεσμάτων χρήσεως. Η μεθοδολογία άλλου μεγάλου διεθνούς ελεγκτικού οίκου εξετάζει ως προς τις κατηγορίες των συναλλαγών και τα γεγονότα τους ισχυρισμούς της πραγματοποίησης, της πληρότητας, της ακρίβειας, τον διαχωρισμό και την ταξινόμηση. Ως προς τα υπόλοιπα των λογαριασμών, εξετάζεται η ύπαρξη, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις, η πληρότητα και η αποτίμηση και κατανομή. Τέλος, ως προς την παρουσίαση και τη γνωστοποίηση εξετάζονται η πραγματοποίηση, τα δικαιώματα και οι υποχρεώσεις, η πληρότητα, η ταξινόμηση και ο βαθμός κατανόησης («κατανοητότητα») και η ακρίβεια και η αποτίμηση.

Συνοψίζοντας τα όσα προβλέπονται από τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου, τις εφαρμοσμένες μεθοδολογικές προσεγγίσεις, καθώς και τα όσα αναγράφονται στη διεθνή σχετική βιβλιογραφία (με κύρια εστίαση στα πρότυπα ελέγχου της Αμερικής), μπορεί να διαμορφωθεί ένας κοινός τρόπος προσέγγισης της κατηγοριοποίησης και της μορφής των προς μελέτη ισχυρισμών της διοίκησης.

Η κοινή κατηγοριοποίηση που προκύπτει από την ως άνω προσέγγιση παρουσιάζεται στον Πίνακα 18 που ακολουθεί:

Πίνακας 18: Ισχυρισμοί της διοίκησης

Ισχυρισμοί Διοίκησης σχετικοί με υπόλοιπα λογαριασμών	Ισχυρισμοί Διοίκησης σχετικά με συναλλαγές και γεγονότα	Ισχυρισμοί Διοίκησης σχετικά με την παρουσίαση και γνωστοποιήσεις
<i>Υπαρξη:</i> Τα στοιχεία του ενεργητικού, οι υποχρεώσεις και τα συμμετοχικά συμφέροντα, υπάρχουν.	<i>Πραγματοποίηση:</i> οι συναλλαγές και γεγονότα που έχουν καταγραφεί έχουν πραγματοποιηθεί και αφορούν την οντότητα.	<i>Πραγματοποίηση:</i> τα γνωστοποιούμενα γεγονότα, συναλλαγές και τα άλλα θέματα έχουν συμβεί.
<i>Δικαιώματα και υποχρεώσεις:</i> κατέχονται ή ελέγχονται τα δικαιώματα σε περιουσιακά στοιχεία και οι καταχωρημένες στις οικονομικές καταστάσεις υποχρεώσεις να είναι δεσμεύσεις της οντότητας.		<i>Δικαιώματα και υποχρεώσεις:</i> τα γνωστοποιούμενα γεγονότα, συναλλαγές και άλλα θέματα αφορούν την οντότητα.
<i>Πληρότητα:</i> όλα τα περιουσιακά στοιχεία, οι υποχρεώσεις και τα συμμετοχικά συμφέροντα έχουν καταγραφεί.	<i>Πληρότητα:</i> έχουν καταγραφεί όλες οι συναλλαγές και τα γεγονότα που έπρεπε να έχουν καταγραφεί.	<i>Πληρότητα:</i> όλες οι γνωστοποιήσεις έχουν περιληφθεί στις οικονομικές καταστάσεις όπως πρέπει.

(Σε συνέχεια)

Πίνακας 18: Ισχυρισμοί της διοίκησης (συνέχεια)

Ισχυρισμοί Διοίκησης σχετικοί με υπόλοιπα λογαριασμών	Ισχυρισμοί Διοίκησης σχετικά με συναλλαγές και γεγονότα	Ισχυρισμοί Διοίκησης σχετικά με την παρουσίαση και γνωστοποιήσεις
<i>Αποτίμηση και κατανομή:</i> Τα στοιχεία του ενεργητικού, οι υποχρεώσεις και τα συμμετοχικά συμφέροντα συμπεριλαμβάνονται με τα κατάλληλα ποσά.	<i>Ακρίβεια:</i> τα ποσά και άλλα δεδομένα που σχετίζονται με καταγεγραμμένες συναλλαγές και γεγονότα έχουν καταγραφεί ως ενδείκνυται.	<i>Ακρίβεια και αποτίμηση:</i> οι χρημ/κές και άλλες πληροφορίες γνωστοποιούνται εύλογα και στα ενδεδειγμένα ποσά.
	<i>Διαχωρισμός:</i> καταγραφή συναλλαγών και γεγονότων στην ορθή λογιστική περίοδο.	
	<i>Ταξινόμηση:</i> καταγραφή συναλλαγών και γεγονότων στους κατάλληλους λογαριασμούς.	<i>Ταξινόμηση:</i> οι χρημ/κές πληροφορίες παρουσιάζονται και περιγράφονται κατάλληλα, οι γνωστοποιήσεις εκφράζονται με σαφήνεια.

(Whittington και Pany, 2006)

Κατά μία άποψη, η προσέγγιση βάσει των ισχυρισμών της διοίκησης ενέχει το πλεονέκτημα της ενίσχυσης της αποτελεσματικότητας και απόδοσης του ελέγχου, μέσω περισσότερο προσαρμοσμένων εκτιμήσεων κινδύνου και ελεγκτικών διαδικασιών. Ωστόσο, προκύπτουν ερωτήματα σχετικά με τις εξαρτήσεις στις εκτιμήσεις κινδύνου καθώς και σχετικά με τις ελεγκτικές διαδικασίες επί των ισχυρισμών της διοίκησης.

Στο θέμα αυτό αναφέρεται ο W. Kinney (1992), ο οποίος εξετάζει αναλυτικά τις αρνητικές επιπτώσεις της αποτυχίας του μοντέλου να ανταποκριθεί στον κίνδυνο των λαθών που μπορεί να προκύψουν από κοινού σε δύο ή περισσότερους ισχυρισμούς διοίκησης (Waller, 1993).

Από μία γενική εικόνα της εφαρμοσμένης πρακτικής σε αρκετά έργα ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, η πολιτική της εκτίμησης του κινδύνου σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης εξαρτάται από διάφορες παραμέτρους.

Στις παραμέτρους αυτές συμπεριλαμβάνονται:

- Η μεταβολή του ρυθμού των λαθών επί των ισχυρισμών της διοίκησης, για ένα λογαριασμό. Σε αντίθετη περίπτωση κάθε ωφέλεια στην αποτελεσματικότητα από την επέκταση της προσέγγισης του ελέγχου σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης θα υστερούσε σημαντικά.
- Η μεταβολή της εκτίμησης του κινδύνου από τους ελεγκτές για ένα λογαριασμό. Διαφορετικά οι εκτιμήσεις των ελεγκτών θα ήταν από πλευράς πληροφόρησης περιττές.
- Η θετική σχέση μεταξύ του ποσοστού των λαθών και των εκτιμήσεων του κινδύνου από τους ελεγκτές. Σε κάθε άλλη περίπτωση θα μπορούσε να ειπωθεί ότι η ικανότητα του ελεγκτή να εκτελέσει μία ελεγκτική εργασία θα τελούσε υπό αμφισβήτηση (Waller, 1993).

5.2 Στατιστική ανάλυση

5.2.1 Σχετικές συχνότητες DRM και DRPM

Οι σχετικές συχνότητες εμφάνισης των τιμών «1» (μειώθηκε), «2» (δεν μεταβλήθηκε) και «3» (αυξήθηκε), οι οποίες προέκυψαν από την στατιστική ανάλυση, για την μεταβλητή εκτίμησης του ουσιώδους μεγέθους (DRM), και τη μεταβλητή εκτίμησης του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης (DRPM) αναφέρονται στον Πίνακα 19 που ακολουθεί:

Πίνακας 19: Βαθμός επίπτωσης της οικονομικής κρίσης επί των DRM και DRPM

ΜΕΤΑΒΛΗΤΗ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ		
	(1) Μειώθηκε	(2) Δεν μεταβλήθηκε	(3) Αυξήθηκε
DRM	0.58	0.37	0.05
DRPM	0.61	0.34	0.05

5.2.2 Σχετικές συχνότητες RMM ως προς DRM

Οι σχετικές συχνότητες εμφάνισης των τιμών «1» (χαμηλός), «2» (μεσαίος) και «3» (υψηλός), οι οποίες προκύπτουν για τη μεταβλητή RMM δεσμεύοντας ως προς τη μεταβλητή DRM ως προς τις τιμές της «1» (μειώθηκε), «2» (δεν μεταβλήθηκε) και «3» (αυξήθηκε) στον Πίνακα 20 που ακολουθεί:

Πίνακας 20: Σχετικές συχνότητες RMM ως προς DRM

	RMM		
DRM	1 Χαμηλός	2 Μεσαίος	3 Υψηλός
1 Μειώθηκε	0.045	0.333	0.622
2 Δεν μεταβλήθηκε	0.036	0.143	0.821
3 Αυξήθηκε	0.000	0.500	0.500

5.2.3 Σχετικές συχνότητες DRM ως προς RMM

Αντίστοιχα, οι σχετικές συχνότητες εμφάνισης των τιμών «1» (μειώθηκε), «2» (δεν μεταβλήθηκε) και «3» (αυξήθηκε), οι οποίες προκύπτουν για τη μεταβλητή DRM δεσμεύοντας ως προς τη μεταβλητή RMM ως προς τις τιμές της «1» (χαμηλός), «2» (μεσαίος) και «3» (υψηλός) στον Πίνακα 21 που ακολουθεί:

Πίνακας 21: Σχετικές συχνότητες DRM ως προς RMM

	RMM		
DRM	1 Χαμηλός	2 Μεσαίος	3 Υψηλός
1 Μειώθηκε	0.667	0.714	0.528
2 Δεν μεταβλήθηκε	0.333	0.191	0.434
3 Αυξήθηκε	0.000	0.095	0.038

Σημείωση:

Για τη διαγραμματική απεικόνιση βλέπε σχετικά στο Παράρτημα 5, «Διαγραμματική απεικόνιση συχνοτήτων RMM και DRM».

5.2.4 Σχετικές συχνότητες RMM ως προς DRPM

Οι σχετικές συχνότητες εμφάνισης των τιμών «1» (χαμηλός), «2» (μεσαίος) και «3» (υψηλός), οι οποίες προκύπτουν για τη μεταβλητή RMM δεσμεύοντας ως προς την μεταβλητή DRPM ως προς τις τιμές της «1» (μειώθηκε), «2» (δεν μεταβλήθηκε) και «3» (αυξήθηκε) στον Πίνακα 22 που ακολουθεί:

Πίνακας 22: Σχετικές συχνότητες RMM ως προς DRPM

	RMM		
DRPM	1 Χαμηλός	2 Μεσαίος	3 Υψηλός
1 Μειώθηκε	0.043	0.298	0.659
2 Δεν μεταβλήθηκε	0.038	0.154	0.808
3 Αυξήθηκε	0	0.750	0.250

5.2.5 Σχετικές συχνότητες DRPM ως προς RMM

Αντίστοιχα, οι σχετικές συχνότητες εμφάνισης των τιμών «1» (μειώθηκε), «2» (δεν μεταβλήθηκε) και «3» (αυξήθηκε), οι οποίες προκύπτουν για τη μεταβλητή DRPM δεσμεύοντας ως προς τη μεταβλητή RMM ως προς τις τιμές της «1» (χαμηλός), «2» (μεσαίος) και «3» (υψηλός) στον Πίνακα 23 που ακολουθεί:

Πίνακας 23: Σχετικές συχνότητες DRPM ως προς RMM

	RMM		
DRPM	1 Χαμηλός	2 Μεσαίος	3 Υψηλός
1 Μειώθηκε	0.667	0.667	0.585
2 Δεν μεταβλήθηκε	0.333	0.190	0.396
3 Αυξήθηκε	0	0.143	0.019

Σημείωση:

Για τη διαγραμματική απεικόνιση βλέπε σχετικά στο Παράρτημα 6, «Διαγραμματική απεικόνιση συχνοτήτων RMM και DPRM».

5.2.6 Σχετικές συχνότητες D

Οι σχετικές συχνότητες εμφάνισης των τιμών «1» (άνω του 50%) και «2» (κάτω του 50%), οι οποίες προέκυψαν από τη στατιστική ανάλυση, για τη μεταβλητή εκτίμησης της επάρκειας του συστήματος του συστήματος εσωτερικού ελέγχου (D), αναφέρονται στον Πίνακα 24 που ακολουθεί:

Πίνακας 24: Επαρκές σύστημα εσωτερικού ελέγχου D

Επαρκές Σύστημα Εσωτερικού Ελέγχου (D)			
ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ	ΤΙΜΗ	ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ	ΣΧΕΤΙΚΗ ΣΥΧΝΟΤΗΤΑ
< 50%	1	56	0.74
> 50%	2	20	0.26
Αγνοούμενες τιμές	NA	1	

5.2.7 Έλεγχος ποσοστού DR

Τα αποτελέσματα του ελέγχου όσον αφορά στις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης επί των μεταβλητών του κινδύνου εντοπισμού (DR) παρουσιάζονται στον Πίνακα 25 κατωτέρω:

Πίνακας 25: Έλεγχος ποσοστού DR

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ	ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ	ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	P - VALUE	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ
DRA3AES	Ασώματες Ακίνητοποιήσεις	Λογιστικές Εκτιμήσεις	0,028	**
DRA4AES	Αποθέματα	Λογιστικές Εκτιμήσεις	0,044	**
DRA4F	Αποθέματα	Απάτη	0,001	***
DRA6AES	Εμπορικές Απαιτήσεις	Λογιστικές Εκτιμήσεις	0,002	***
DRA7AES	Αναβαλλόμενος Φόρος	Λογιστικές Εκτιμήσεις	0,044	**
DRA10RPT	Βραχυπρόθεσμα Δάνεια	Συναλλαγές με Συνδεδεμένα Μέρη	0,023	**
DRA12RPT	Έσοδα	Συναλλαγές με Συνδεδεμένα Μέρη	0,015	**
DRA16TD	Συνέχιση Δραστηριότητας	Δοκιμασίες Λεπτομερειών	0,011	**

Σημείωση:

Για τη διαγραμματική απεικόνιση βλέπε σχετικά στο Παράρτημα 4, «Διαγραμματική απεικόνιση ελέγχων ποσοστού».

5.2.8 Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM, DRM και DRPM, και IR,CR,DR

Προκειμένου να εξεταστεί η σχέση του κινδύνου ουσιώδους λάθους (μεταβλητή RMM) με το ουσιώδες μέγεθος (μεταβλητή DRM) και το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης (μεταβλητή DRPM) εκτελέσθηκαν έλεγχοι ανεξαρτησίας χ^2 , σε επίπεδο σημαντικότητας 0,1, για τα εξής ζεύγη μεταβλητών:

1. RMM και DRM
2. RMM και DRPM

Προκειμένου να εξεταστεί η σχέση του κινδύνου ουσιώδους λάθους (μεταβλητή RMM) με τον κίνδυνο εντοπισμού (DR) εκτελέσθηκε έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 , σε επίπεδο σημαντικότητας 0,1, για το ζεύγος μεταβλητών RMM και DR.

Προκειμένου να εξεταστεί η σχέση του ουσιώδους μεγέθους (μεταβλητή DRM) και το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης (μεταβλητή DRPM) με τον κίνδυνο εντοπισμού (μεταβλητή DR), τον εγγενή κίνδυνο (μεταβλητή IR) και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (μεταβλητή CR) εκτελέσθηκαν έλεγχοι ανεξαρτησίας χ^2 , σε επίπεδο σημαντικότητας 0,1, για τα εξής ζεύγη μεταβλητών:

1. DRM και IR
2. DRM και CR
3. DRM και DR
4. DRPM και IR
5. DRPM και CR
6. DRPM και DR

5.2.9 Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και DRM

Εκτελέστηκε έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 για τις μεταβλητές RMM και DRM. Τα αποτελέσματα του ελέγχου είναι $\chi^2 = 1.5256$, $df = 1$, $p\text{-value} = 0.2168$.

Ο πίνακας συνάφειας των μεταβλητών RMM και DRM έχει ως εξής:

Πίνακας 26: Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και DRM

	DRM	
RMM	1 (Μειώθηκε)	2 (Δεν μεταβλήθηκε) ή 3 (Αυξήθηκε)
2 (Χαμηλός ή Μεσαίος)	17	7
3 (Υψηλός)	28	25

Συνεπώς, σε επίπεδο σημαντικότητας 0,1 δεν έχουμε σοβαρές ενδείξεις εναντίον της μηδενικής υπόθεσης και άρα δεν μπορούμε να απορρίψουμε την υπόθεση της ανεξαρτησίας για τις μεταβλητές RMM και DRM.

5.2.10 Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και DRPM

Εκτελέστηκε έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 για τις μεταβλητές RMM και DRPM. Τα αποτελέσματα του ελέγχου είναι $\chi^2 = 0.1842$, $df = 1$, $p\text{-value} = 0.6678$.

Ο πίνακας συνάφειας των μεταβλητών RMM και DRPM έχει ως εξής:

Πίνακας 27: Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και DRPM

	DRPM	
RMM	1 (Μειώθηκε)	2 (Δεν μεταβλήθηκε) ή 3 (Αυξήθηκε)
2 (Χαμηλός ή Μεσαίος)	16	8
3 (Υψηλός)	31	22

Η p -τιμή του αμφίπλευρου ελέγχου είναι μεγάλη, οπότε δεν έχουμε σοβαρές ενδείξεις εναντίον της μηδενικής υπόθεσης και δεν μπορούμε να απορρίψουμε την υπόθεση της ανεξαρτησίας.

5.2.11 Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και DR

Εκτελέσθηκε έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 , σε επίπεδο σημαντικότητας 0,1 μεταξύ της μεταβλητής του κινδύνου ουσιώδους λάθους (RMM) και των μεταβλητών διαφορών D_i , $i=1,2,...,96$ του κινδύνου εντοπισμού (DR).

Ο πίνακας συνάφειας των μεταβλητών των διαφορών των RMM και DR έχει ως εξής:

Πίνακας 28: Έλεγχος ανεξαρτησίας RMM και DR

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ		ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ	ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ	DIFF	P - VALUE	Συντελεστής Συνάφειας	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ
RMM	DRA1AES	Ενσώματες Ακιν/σεις	Λογιστικές Εκτιμήσεις	D4	0.053	0.2764983	*
RMM	DRA4SA	Αποθέματα	Ουσιαστικές Αναλυτικές Διαδικασίες	D20	0.099	0.28544	*
RMM	DRA10AES	Βραχυπρόθεσμα Δάνεια	Λογιστικές Εκτιμήσεις	D58	0.084	0.2940648	*
RMM	DRA10RPT	Βραχ/μα Δάνεια	Συναλλαγές με Συνδεδεμένα Μέρη	D59	0.066	0.2660515	*
RMM	DRA11TD	Βραχ/μες Προβλέψεις	Δοκιμασίες Λεπτι/ρειών	D63	0.060	0.2703924	*
RMM	DRA14F	Χρηματ/κά Κόστη	Απάτη	D84	0.088	0.1945044	*
RMM	DRA15SA	Φόρος Εισοδήματος	Ουσιαστικές Αναλυτικές Διαδικασίες	D86	0.071	0.2624115	*

Εκτελέσθηκε έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 , σε επίπεδο σημαντικότητας 0,1 μεταξύ της μεταβλητής του ουσιώδους μεγέθους (DRM) και α) των μεταβλητών διαφορών D_i , $i=1,2,...,79$ του ενδογενούς κινδύνου (IR), β) των μεταβλητών διαφορών D_i , $i=1,2,...,79$, του κινδύνου των δικλείδων (CR) και γ) των μεταβλητών διαφορών D_i , $i=1,2,...,96$ του κινδύνου εντοπισμού (DR).

5.2.12 Έλεγχος ανεξαρτησίας DRM και IR

Ο πίνακας συνάφειας των μεταβλητών των διαφορών των DRM και IR έχει ως εξής:

Πίνακας 29: Έλεγχος ανεξαρτησίας DRM και IR

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ		ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ	ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ	DIFF	P - VALUE	Συντελεστής Συνάφειας	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ
DRM	IRA1RO	Ενσώματες Ακινήτοποιήσεις	Δικαιώματα& Υποχρεώσεις	D2	0.066	0.2654752	*
DRM	IRA1V	Ενσώματες Ακινήτοποιήσεις	Αποτίμηση	D4	0.078	0.2574442	*
DRM	IRA2E	Υπεραξία	Υπαρξη	D6	0.088	0.2510958	*
DRM	IRA3V	Ασώματες Ακινήτοποιήσεις	Αποτίμηση	D14	0.096	0.2869511	*
DRM	IRA4E	Αποθέματα	Υπαρξη	D16	0.044	0.2849262	**
DRM	IRA5RO	Χρεόγραφα	Δικαιώματα& Υποχρεώσεις	D22	0.085	0.1963802	*
DRM	IRA5V	Χρεόγραφα	Αποτίμηση	D24	0.003	0.391163	***
DRM	IRA6E	Εμπορικές Απαιτήσεις	Υπαρξη	D26	0.012	0.3385325	**
DRM	IRA6V	Εμπορικές Απαιτήσεις	Αποτίμηση	D29	0.005	0.3709172	***
DRM	IRA7C	Αναβαλλόμενος Φόρος	Πληρότητα	D33	0.030	0.3022437	**
DRM	IRA8E	Μακροπρόθεσμες Προβλέψεις	Υπαρξη	D36	0.037	0.2923893	**
DRM	IRA8C	Μακροπρόθεσμες Προβλέψεις	Πληρότητα	D38	0.052	0.3167863	*
DRM	IRA8V	Μακροπρόθεσμες Προβλέψεις	Αποτίμηση	D39	0.041	0.2883477	**
DRM	IRA9E	Υποχρεώσεις στο Προσωπικό	Υπαρξη	D41	0.067	0.264679	*
DRM	IRA9C	Υποχρεώσεις στο Προσωπικό	Πληρότητα	D43	0.059	0.2156017	*
DRM	IRA9V	Υποχρεώσεις στο Προσωπικό	Αποτίμηση	D44	0.007	0.3961274	***
DRM	IRA10V	Βραχυπρόθεσμα Δάνεια	Αποτίμηση	D49	0.002	0.4055512	***
DRM	IRA11E	Βραχυπρόθεσμες Προβλέψεις	Υπαρξη	D51	0.026	0.2532042	**
DRM	IRA11C	Βραχυπρόθεσμες Προβλέψεις	Πληρότητα	D53	0.005	0.4075269	***
DRM	IRA11V	Βραχυπρόθεσμες Προβλέψεις	Αποτίμηση	D54	0.036	0.3334079	**
DRM	IRA12O	Έσοδα	Πραγματοποί ηση	D56	0.021	0.3557126	**
DRM	IRA12CO	Έσοδα	Διαχωρισμός	D60	0.086	0.1959182	*
DRM	IRA13O	Έξοδα Δ/κης Λειτουργίας	Πραγματοποί ηση	D62	0.071	0.3020483	*
DRM	IRA13A	Έξοδα Δ/κης Λειτουργίας	Ακρίβεια	D64	0.089	0.2907053	*
DRM	IRA14CL	Χρηματ/κά Κόστη	Ταξινόμηση	D71	0.020	0.2641023	**
DRM	IRA14DP	Χρηματ/κά Κόστη	Γνωστ.& Παρουσίαση	D73	0.081	0.1985525	*

5.2.13 Έλεγχος ανεξαρτησίας DRM και CR

Ο πίνακας συνάφειας των μεταβλητών των διαφορών των DRM και CR έχει ως εξής:

Πίνακας 30: Έλεγχος ανεξαρτησίας DRM και CR

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ		ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ	ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ	DIFF	P - VALUE	Συντελεστής Συνάφειας	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟ ΤΗΤΑ
DRM	CRA2E	Υπεραξία	Υπαρξη	D6	0.066	0.3059323	*
DRM	CRA3DP	Ασώματες Ακ/σεις	Γνωστ.& Παρουσίαση	D15	0.015	0.3298391	**
DRM	CRA5V	Χρεόγραφα	Αποτίμηση	D24	0.070	0.2063989	*
DRM	CRA6V	Εμπορικές Απαιτήσεις	Αποτίμηση	D29	0.005	0.3222083	***
DRM	CRA6DP	Εμπορικές Απαιτήσεις	Γνωστ.& Παρουσίαση	D30	0.040	0.2341757	**
DRM	CRA8E	Μακ/μες Προβλέψεις	Υπαρξη	D36	0.014	0.3327401	**
DRM	CRA8C	Μακ/μες Προβλέψεις	Πληρότητα	D38	0.023	0.3128597	**
DRM	CRA8V	Μακ/μες Προβλέψεις	Αποτίμηση	D39	0.002	0.3546312	***
DRM	CRA8DP	Μακ/μες Προβλέψεις	Γνωστ.& Παρουσίαση	D40	0.065	0.2664483	*
DRM	CRA9E	Υποχρεώσεις στο Προσωπικό	Υπαρξη	D41	0.096	0.2466759	*
DRM	CRA9RO	Υποχρεώσεις στο Προσωπικό	Δικαιώματα& Υποχρεώσεις	D42	0.073	0.2043294	*
DRM	CRA10V	Βραχ/μα Δάνεια	Αποτίμηση	D49	0.002	0.3481026	***
DRM	CRA10DP	Βραχ/μα Δάνεια	Δικαιώματα& Υποχρεώσεις	D50	0.061	0.3090608	*
DRM	CRA11E	Βραχ/μες Προβλέψεις	Υπαρξη	D51	0.018	0.2695988	**
DRM	CRA11RO	Βραχ/μες Προβλέψεις	Δικαιώματα& Υποχρεώσεις	D52	0.011	0.3416051	**
DRM	CRA11C	Βραχ/μες Προβλέψεις	Πληρότητα	D53	0.028	0.3049769	**
DRM	CRA12O	Έσοδα	Πραγματ/ση	D56	0.043	0.285621	**
DRM	CRA12CL	Έσοδα	Ταξινόμηση	D59	0.066	0.265854	*
DRM	CRA12CO	Έσοδα	Διαχωρισμός	D60	0.075	0.259443	*
DRM	CRA14A	Χρηματ/κά Κόστη	Ακρίβεια	D70	0.047	0.282173	**

5.2.14 Έλεγχος ανεξαρτησίας DRM και DR

Ο πίνακας συνάφειας των μεταβλητών των διαφορών των DRM και DR έχει ως εξής:

Πίνακας 31: Έλεγχος ανεξαρτησίας DRM και DR

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ		ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ	ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ	DIFF	P - VALUE	Συντελεστής Συνάφειας	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ
DRM	DRA1SA	Ενσώματες Ακ/σεις	Ουσιαστικές Αναλυτικές Διαδικασίες	D2	0.030	0.3409399	**
DRM	DRA1AES	Ενσώματες Ακ/σεις	Λογιστικές Εκτιμήσεις	D4	0.088	0.2511745	*
DRM	DRA2AES	Υπεραξία	Λογιστικές Εκτιμήσεις	D10	0.049	0.3194348	**
DRM	DRA3SA	Ασώματες Ακ/σεις	Ουσιαστικές Αναλυτικές Διαδικασίες	D14	0.054	0.2757111	*
DRM	DRA3AES	Ασώματες Ακ/σεις	Λογιστικές Εκτιμήσεις	D16	0.092	0.2891899	*
DRM	DRA4SA	Αποθέματα	Ουσιαστικές Αναλυτικές Διαδικασίες	D20	0.008	0.393275	***
DRM	DRA4TD	Αποθέματα	Δοκιμασίες Λεπτι/ρειών	D21	0.091	0.2897232	*
DRM	DRA4RPT	Αποθέματα	Συναλλαγές με Συν/να Μέρη	D23	0.019	0.3207255	**
DRM	DRA6SA	Εμπορικές Απαιτήσεις	Ουσιαστικές Αναλυτικές Διαδικασίες	D32	0.093	0.2486122	*
DRM	DRA6RPT	Εμπορικές Απαιτήσεις	Συναλλαγές με Συν/να Μέρη	D35	0.005	0.3723246	***
DRM	DRA6F	Εμπορικές Απαιτήσεις	Απάτη	D36	0.036	0.2935044	**
DRM	DRA8AES	Μακ/μες Προβλέψεις	Λογιστικές Εκτιμήσεις	D46	0.046	0.3220595	**
DRM	DRA9F	Υποχρεώσεις στο Προσωπικό	Απάτη	D54	0.066	0.3057709	*
DRM	DRA10TD	Βραχ/μα Δάνεια	Δοκιμασίες Λεπτι/ρειών	D57	0.044	0.3244653	**
DRM	DRA11AES	Βραχ/μες Προβλέψεις	Λογιστικές Εκτιμήσεις	D64	0.092	0.2492003	*
DRM	DRA14F	Χρηματ/κά Κόστη	Απάτη	D84	0.077	0.2015256	*
DRM	DRA16AES	Συνέχιση Δρας/τας	Λογιστικές Εκτιμήσεις	D94	0.007	0.3989091	***
DRM	DRA16RPT	Συνέχιση Δρας/τας	Συναλλαγές με Συν/να Μέρη	D95	0.005	0.3721281	***
DRM	DRA16F	Συνέχιση Δρας/τας	Απάτη	D96	0.007	0.3601314	***

Εκτελέσθηκε έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 , σε επίπεδο σημαντικότητας 0,1 μεταξύ της μεταβλητής του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης (DRPM) και α) των μεταβλητών διαφορών D_i , $i=1,2,...79$ του ενδογενούς κινδύνου (IR), β) των μεταβλητών διαφορών D_i , $i=1,2,...79$, του κινδύνου των δικλείδων (CR) και γ) των μεταβλητών διαφορών D_i , $i=1,2,...96$ του κινδύνου εντοπισμού (DR).

5.2.15 Έλεγχος ανεξαρτησίας DRPM και IR

Ο πίνακας συνάφειας των μεταβλητών των διαφορών των DRPM και IR έχει ως εξής:

Πίνακας 32: Έλεγχος ανεξαρτησίας DRPM και IR

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ		ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ	ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ	DIFF	P - VALUE	Συντελεστής Συνάφειας	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ
DRPM	IRA1RO	Ενσώματες Ακ/σεις	Δικαιώματα & Υποχρ/σεις	D2	0.042	0.2871088	**
DRPM	IRA1V	Ενσώματες Ακ/σεις	Αποτίμηση	D4	0.048	0.2806644	**
DRPM	IRA2E	Υπεραξία	Υπαρξη	D6	0.031	0.3001275	**
DRPM	IRA3V	Ασώματες Ακ/σεις	Αποτίμηση	D14	0.079	0.2970862	*
DRPM	IRA3DP	Ασώματες Ακ/σεις	Γνωστ. & Παρουσίαση	D15	0.034	0.296259	**
DRPM	IRA4E	Αποθέματα	Υπαρξη	D16	0.028	0.3048008	**
DRPM	IRA5V	Χρεόγραφα	Αποτίμηση	D24	0.014	0.3332573	**
DRPM	IRA6E	Εμπορικές Απαιτήσεις	Υπαρξη	D26	0.008	0.3562256	***
DRPM	IRA6V	Εμπορικές Απαιτήσεις	Αποτίμηση	D29	0.006	0.3625765	***
DRPM	IRA7E	Αναβαλλόμενος Φόρος	Υπαρξη	D31	0.085	0.2934092	*
DRPM	IRA7C	Αναβαλλόμενος Φόρος	Πληρότητα	D33	0.004	0.3768071	***
DRPM	IRA8E	Μακ/μες Προβλέψεις	Υπαρξη	D36	0.073	0.2606066	*
DRPM	IRA8C	Μακ/μες Προβλέψεις	Πληρότητα	D38	0.038	0.3310802	**
DRPM	IRA8V	Μακ/μες Προβλέψεις	Αποτίμηση	D39	0.033	0.2979358	**
DRPM	IRA8DP	Μακ/μες Προβλέψεις	Γνωστ. & Παρουσίαση	D40	0.084	0.1971096	*
DRPM	IRA9E	Υποχρεώσεις στο Προσωπικό	Υπαρξη	D41	0.083	0.2539985	*
DRPM	IRA9V	Υποχρεώσεις στο Προσωπικό	Αποτίμηση	D44	0.038	0.3310915	**
DRPM	IRA10V	Βραχ/μα Δάνεια	Αποτίμηση	D49	0.014	0.3323616	**
DRPM	IRA11C	Βραχ/μες Προβλέψεις	Πληρότητα	D53	0.009	0.3889183	***
DRPM	IRA11V	Βραχ/μες Προβλέψεις	Αποτίμηση	D54	0.057	0.3125751	*
DRPM	IRA12O	Έσοδα	Πραγματ/ση	D56	0.033	0.3374573	**
DRPM	IRA14CL	Χρηματ/κά Κόστη	Ταξινόμηση	D71	0.003	0.3420873	***
DRPM	IRA14DP	Χρηματ/κά Κόστη	Γνωστ. & Παρουσίαση	D73	0.050	0.2237353	**

5.2.16 Έλεγχος ανεξαρτησίας DRPM και CR

Ο πίνακας συνάφειας των μεταβλητών των διαφορών των DRPM και CR έχει ως εξής:

Πίνακας 33: Έλεγχος ανεξαρτησίας DRPM και CR

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ		ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ	ΙΣΧΥΡΙΣΜΟΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ	DIFF	P - VALUE	ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ
DRPM	CRA2E	Υπεραξία	Υπαρξη	D6	0.0204315	0.356584	**
DRPM	CRA3V	Ασώματες Ακινήτοποιήσεις	Γνωστ.& Παρουσίαση	D15	0.003784191	0.3805984	***
DRPM	CRA6V	Εμπορικές Απαιτήσεις	Αποτίμηση	D29	0.00426943	0.3256466	***
DRPM	CRA6DP	Εμπορικές Απαιτήσεις	Γνωστ.& Παρουσίαση	D30	0.08814946	0.1943303	**
DRPM	CRA8E	Μακροπρόθεσμες Προβλέψεις	Υπαρξη	D36	0.02716874	0.3060298	**
DRPM	CRA8RO	Μακροπρόθεσμες Προβλέψεις	Δικαιώματα& Υποχρ/σεις	D37	0.09126329	0.1924533	**
DRPM	CRA8C	Μακροπρόθεσμες Προβλέψεις	Πληρότητα	D38	0.01469655	0.3310802	***
DRPM	CRA8V	Μακροπρόθεσμες Προβλέψεις	Αποτίμηση	D39	0.001122116	0.3712803	***
DRPM	CRA8DP	Μακροπρόθεσμες Προβλέψεις	Γνωστ.& Παρουσίαση	D40	0.1086882	0.2400905	*
DRPM	CRA10V	Βραχυπρόθεσμο Δάνεια	Αποτίμηση	D49	0.01628494	0.2737864	**
DRPM	CRA11E	Βραχυπρόθεσμες Προβλέψεις	Υπαρξη	D51	0.08756207	0.1946903	**
DRPM	CRA11RO	Βραχυπρόθεσμες Προβλέψεις	Δικαιώματα& Υποχρ/σεις	D52	0.04314128	0.2857333	**
DRPM	CRA11C	Βραχυπρόθεσμες Προβλέψεις	Πληρότητα	D53	0.1142562	0.1142562	*
DRPM	CRA12O	Έσοδα	Πραγματ/ση	D56	0.1085135	0.2401774	*
DRPM	CRA14A	Χρηματ/κά Κόστη	Ακρίβεια	D70	0.05711695	0.2726805	**

5.2.17 Έλεγχος ανεξαρτησίας DRPM και DR

Ο πίνακας συνάφειας των μεταβλητών των διαφορών των DRPM και DR έχει ως εξής:

Πίνακας 34: Έλεγχος ανεξαρτησίας DRPM και DR

ΜΕΤΑΒΛΗΤΕΣ		ΛΟΓΑΡΙΑΣΜΟΣ	ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ	DIFF	P - VALUE	ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΗΣ ΣΥΝΑΦΕΙΑΣ	ΣΗΜΑΝΤΙΚΟΤΗΤΑ
DRPM	DRA1SA	Ενσώματες Ακίνητοποιήσεις	Ουσιαστικές Αναλυτικές Διαδικασίες	D2	0.01832074	0.3608982	**
DRPM	DRA1TD	Ενσώματες Ακίνητοποιήσεις	Δοκιμασίες Λεπτ/ρειών	D3	0.03241833	0.2984388	**
DRPM	DRA2AES	Υπεραξία	Λογιστικές Εκτιμήσεις	D10	0.05741387	0.3122111	**
DRPM	DRA3SA	Ασώματες Ακίνητοποιήσεις	Ουσιαστικές Αναλυτικές Διαδικασίες	D14	0.06189461	0.2688273	**
DRPM	DRA3AES	Ασώματες Ακίνητοποιήσεις	Λογιστικές Εκτιμήσεις	D16	0.06642667	0.3053272	**
DRPM	DRA4SA	Αποθέματα	Ουσιαστικές Αναλυτικές Διαδικασίες	D20	0.003000071	0.425355	***
DRPM	DRA4RPT	Αποθέματα	Συναλλαγές με Συν/να Μέρη	D23	0.08251827	0.2545552	**
DRPM	DRA5F	Χρεόγραφα	Απάτη	D30	0.01293812	0.3360418	**
DRPM	DRA6RPT	Εμπορικές Απαιτήσεις	Συναλλαγές με Συν/να Μέρη	D35	0.06705633	0.2649294	**
DRPM	DRA6F	Εμπορικές Απαιτήσεις	Απάτη	D36	0.05288782	0.2763201	***
DRPM	DRA9TD	Υποχρεώσεις στο Προσωπικό	Δοκιμασίες Λεπτ/ρειών	D51	0.1025728	0.2432028	*
DRPM	DRA9F	Υποχρεώσεις στο Προσωπικό	Απάτη	D54	0.03904579	0.3295948	*
DRPM	DRA10TD	Βραχυπρόθεσμα Δάνεια	Δοκιμασίες Λεπτ/ρειών	D57	0.009012388	0.3876285	**
DRPM	DRA10AES	Βραχυπρόθεσμα Δάνεια	Λογιστικές Εκτιμήσεις	D58	0.02810995	0.3435987	**
DRPM	DRA12TD	Έσοδα	Δοκιμασίες Λεπτ/ρειών	D69	0.07962083	0.2965045	**
DRPM	DRA13TD	Έξοδα Διοικητικής Λειτουργίας	Δοκιμασίες Λεπτ/ρειών	D75	0.1025728	0.2432028	*
DRPM	DRA14SA	Χρηματ/κά Κόστη	Ουσιαστικές Αναλυτικές Διαδικασίες	D80	0.05403109	0.2753131	**
DRPM	DRA15TD	Φόρος Εισοδήματος	Δοκιμασίες Λεπτ/ρειών	D87	0.03500408	0.334328	**
DRPM	DRA16AES	Συνέχιση Δραστηριότητας	Λογιστικές Εκτιμήσεις	D94	0.01129403	0.3793595	**
DRPM	DRA16RPT	Συνέχιση Δραστηριότητας	Συναλλαγές με Συν/να Μέρη	D95	0.03549904	0.2944618	**

5.2.18 Έλεγχος ανεξαρτησίας IR, CR και DR

Εκτελέσθηκε έλεγχος ανεξαρτησίας χ^2 , σε επίπεδο σημαντικότητας 0,1 μεταξύ των μεταβλητών του ενδογενούς κινδύνου (IR) και του κινδύνου των δικλείδων ασφαλείας (CR) και των μεταβλητών του κινδύνου εντοπισμού (DR), για τις οποίες προέκυψαν από τον έλεγχο Ποσοστού σημαντικές διαφορές (βλέπε σχετικά ανωτέρω).

Τα αποτελέσματα του ελέγχου σχετικά με τη συνάφεια των σημαντικών (βάσει του ελέγχου ποσοστού) διαφορών των μεταβλητών IR, CR και DR παρουσιάζονται στον πίνακα που ακολουθεί:

Πίνακας 35: Έλεγχος ανεξαρτησίας IR, CR και DR

p-values						
	DR_TC	DR_SA	DR_TD	DR_AES	DR_RPT	DR_F
IRA1V	0.237	0.245	0.168	0.199	0.945	0.215
IRA2V	0.839	0.616	0.000	0.000	0.000	0.007
IRA3V	0.966	0.000	0.000	0.934	0.274	0.000
IRA4V	0.000	0.588	0.000	0.289	0.363	0.090
IRA5V	0.434	0.008	0.531	0.030	0.165	0.796
IRA6V	0.157	0.030	0.269	0.737	0.003	0.002
CRA1V	0.251	0.000	0.464	0.037	0.821	0.000
CRA3V	0.785	0.626	0.891	0.979	0.046	0.389
CRA4V	0.000	0.438	0.000	0.785	0.947	0.644

Σε επίπεδο σημαντικότητας 0,1 φαίνεται να απορρίπτουμε την υπόθεση της ανεξαρτησίας για είκοσι ένα (21) ζεύγη μεταβλητών. Αυτά είναι:

Τα ζεύγη μεταβλητών για τα οποία απορρίπτεται η υπόθεση της ανεξαρτησίας είναι: IRA2V – DRA2TD, IRA2V – DRA2AES, IRA2V – DRA2RPT, IRA2V – DRA2F, IRA3V – DRA3SA, IRA3V – DRA3TD, IRA3V – DRA3F, IRA4V – DRA4TC, IRA4V – DRA4TD, IRA4V – DRA4F, IRA5V – DRA5SA, IRA5V – DRA5AES, IRA6V – DRA6SA, IRA6V – DRA6RPT, IRA6V – DRA6F, CRA1V – DRA1SA, CRA1V – DRA1AES, CRA1V – DRA1F, CRA3V – DRA3RPT, CRA4V – DRA4TC και CRA4V – DRA4TD.

Σημειώσεις

1. Για τους Πίνακες 25, 28, 29, 30, 31,32, 33 και 34 ισχύει:

- * Σημαντικότητα σε επίπεδο 0,1
- ** Σημαντικότητα σε επίπεδο 0,05
- *** Σημαντικότητα σε επίπεδο 0,01

2. Πίνακας 35: Οι τιμές με κόκκινο χρώμα δηλώνουν p-values για τις οποίες απορρίπτεται η υπόθεση ανεξαρτησίας.

Οι συντελεστές συνάφειας Crammer παρουσιάζονται στον Πίνακα 36 που ακολουθεί:

Πίνακας 36: Συντελεστές συνάφειας IR, CR και DR

Συντελεστές Συνάφειας						
	DR_TC	DR_SA	DR_TD	DR_AES	DR_RPT	DR_F
IRA1V	-	-	-	-	-	-
IRA2V	-	-	0.3089798	0.3856212	0.3036822	0.2769549
IRA3V	-	0.4043812	0.51608	-	-	0.356594
IRA4V	0.4981132	-	0.5017095	-	-	0.2178502
IRA5V	-	0.2054021	-	0.2459651	-	-
IRA6V	-	0.2151736	-	-	0.2617171	0.2738534
CRA1V	-	0.5072316	-	0.2411706	-	0.4969033
CRA3V	-	-	-	-	0.2050755	-
CRA4V	0.4108271	-	0.4144725	-	-	-

5.3 Συμπεράσματα

5.3.1 Κίνδυνος εντοπισμού

Από τον έλεγχο ποσοστού επί των απαντήσεων όσον αφορά την άμεση (αυξητική) επίπτωση της οικονομικής κρίσης επί του κινδύνου εντοπισμού προέκυψε ότι για επτά (7) λογαριασμούς⁶⁸, ως προς τέσσερις (4) ελεγκτικές περιοχές, το ποσοστό των απαντήσεων ξεπερνά το 50%.

Οι λογαριασμοί αυτοί ανά ελεγκτική περιοχή είναι α) οι ασώματες ακινητοποιήσεις, αποθέματα, εμπορικές απαιτήσεις και αναβαλλόμενος φόρος ως προς τις λογιστικές εκτιμήσεις, β) τα αποθέματα, ως προς την απάτη, γ) τα βραχυπρόθεσμα δάνεια και τα έσοδα ως προς τις συναλλαγές με τα συνδεδεμένα μέρη και δ) η συνέχιση της δραστηριότητας ως προς τις δοκιμασίες των λεπτομερειών.

5.3.2 Συνάφεια κινδύνου ουσιώδους λάθους και κινδύνου εντοπισμού

Η στατιστική ανάλυση κατέδειξε ότι η εκτίμηση για τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων και η εκτίμηση για τον κίνδυνο εντοπισμού σε επίπεδο λογαριασμών δεν είναι ανεξάρτητες για έξι (6) λογαριασμούς, ως προς πέντε (5) ελεγκτικές περιοχές, το ποσοστό των απαντήσεων ξεπερνά το 50%.

Οι λογαριασμοί αυτοί ανά ελεγκτική περιοχή είναι: α) οι ενσώματες ακινητοποιήσεις και τα βραχυπρόθεσμα δάνεια ως προς τις λογιστικές εκτιμήσεις, β) τα αποθέματα και ο φόρος εισοδήματος προς τις ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες, γ) οι βραχυπρόθεσμες προβλέψεις ως προς τις δοκιμασίες λεπτομερειών, δ) τα χρηματικά κόστη ως προς την απάτη και ε) επίσης τα βραχυπρόθεσμα δάνεια ως προς τις συναλλαγές με τα συνδεδεμένα μέρη.

⁶⁸ Η συνέχιση της δραστηριότητας εξετάζεται για τους σκοπούς της παρούσας ως λογαριασμός.

5.3.3 Συνάφεια ουσιώδους μεγέθους με τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους

Η πλειοψηφία των συμμετασχόντων στην έρευνα ελεγκτών (58%) εκτιμούν ότι η οικονομική κρίση επηρέασε μειωτικά την εκτίμηση για το ουσιώδες μέγεθος, στους ελέγχους επί των οικονομικών καταστάσεων, οι οποίες συντάχθηκαν από τις διοικήσεις εμποροβιομηχανικών εταιρειών στην Ελλάδα μετά την εμφάνισή της.

Βάσει των αποτελεσμάτων της στατιστικής ανάλυσης δεν έχουν συλλεχθεί επαρκή τεκμήρια για την απόρριψη της ανεξαρτησίας του κινδύνου του ουσιώδους λάθους με το ουσιώδες μέγεθος.

Περαιτέρω, από τη μελέτη των απαντήσεων οι οποίες συλλέχθηκαν σχετικά με τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους, δεσμεύοντας ως προς τις απαντήσεις οι οποίες δόθηκαν σχετικά με τον κίνδυνο του ουσιώδους μεγέθους, φαίνεται ότι από τους συμμετέχοντες στην έρευνα ελεγκτές, οι οποίοι θεώρησαν ότι το ουσιώδες μέγεθος «μειώθηκε»: α) το 4.5% εικάζουν ότι ο βαθμός επίπτωσης της οικονομικής κρίσης επί του κινδύνου του ουσιώδους λάθους είναι «χαμηλός», β) το 33.3% ότι είναι «μεσαίος» και γ) το 62.2% ότι είναι «υψηλός».

Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα ελεγκτές, οι οποίοι θεώρησαν ότι το ουσιώδες μέγεθος «δεν μεταβλήθηκε»: α) το 3.6% εικάζουν ότι ο βαθμός επίπτωσης της οικονομικής κρίσης στον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους είναι «χαμηλός», β) το 14.3% ότι είναι «μεσαίος» και γ) το 82.1% ότι είναι «υψηλός».

Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα ελεγκτές, οι οποίοι θεώρησαν ότι το ουσιώδες μέγεθος «αυξήθηκε»: α) κανείς δεν πιστεύει ότι ο βαθμός της επίπτωσης της οικονομικής κρίσης επί του κινδύνου του ουσιώδους λάθους είναι «χαμηλός», β) το 50% ότι είναι «μεσαίος» και γ) το 50% ότι είναι «υψηλός».

Αντίστοιχα, από τη μελέτη των απαντήσεων οι οποίες συλλέχθηκαν σχετικά με το ουσιώδες μέγεθος, δεσμεύοντας ως προς τις απαντήσεις οι οποίες δόθηκαν σχετικά με τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους, φαίνεται ότι από τους συμμετέχοντες στην έρευνα ελεγκτές, οι οποίοι θεώρησαν ότι ο βαθμός επίπτωσης της οικονομικής κρίσης στον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους είναι «χαμηλός»: α) το 66.7% εικάζουν

ότι το ουσιώδες μέγεθος «μειώθηκε», β) το 33.3% ότι «δεν μεταβλήθηκε» και γ) κανείς δεν θεωρεί ότι «αυξήθηκε».

Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα ελεγκτές, οι οποίοι θεώρησαν ότι ο βαθμός επίπτωσης της οικονομικής κρίσης στον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους είναι σε «μεσαίος»: α) το 71.4% απάντησαν ότι το ουσιώδες μέγεθος «μειώθηκε», β) το 19.1% ότι «δεν μεταβλήθηκε» και γ) το 9.5% ότι «αυξήθηκε».

Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα ελεγκτές, οι οποίοι θεώρησαν ότι ο βαθμός επίπτωσης της οικονομικής κρίσης στον κίνδυνο ουσιώδους λάθους είναι «υψηλός»: α) το 52.8% απάντησαν ότι το ουσιώδες μέγεθος «μειώθηκε», β) το 43.4% ότι «δεν μεταβλήθηκε» και γ) το 3.8% ότι «αυξήθηκε».

Η διαγραμματική απεικόνιση των σχετικών συχνοτήτων του κινδύνου του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων και του ουσιώδους μεγέθους παρουσιάζεται στο Παράρτημα 5.

5.3.4 Συνάφεια ουσιώδους μεγέθους με τον εγγενή κίνδυνο

Σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης ανά λογαριασμό, ο έλεγχος ανεξαρτησίας του ουσιώδους μεγέθους και του εγγενούς κινδύνου έδωσε αποτελέσματα κατά της ανεξαρτησίας των δύο μεταβλητών για δεκατέσσερις (14) λογαριασμούς και εννέα (9) ισχυρισμούς διοίκησης.

Συγκεκριμένα, ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις, δεν προκύπτει ανεξαρτησία με τους λογαριασμούς: α) οι ενσώματες ακινητοποιήσεις και β) τα χρεόγραφα.

Ως προς την αποτίμηση, δεν προκύπτει ανεξαρτησία με τους λογαριασμούς: α) ενσώματες ακινητοποιήσεις, ασώματες ακινητοποιήσεις, γ) χρεόγραφα, δ) εμπορικές απαιτήσεις, ε) μακροπρόθεσμες προβλέψεις, στ) υποχρεώσεις στο προσωπικό, ζ) βραχυπρόθεσμα δάνεια και η) βραχυπρόθεσμες προβλέψεις.

Ως προς την ύπαρξη, δεν προκύπτει ανεξαρτησία με τους λογαριασμούς: α) υπεραξία, β) αποθέματα, γ) εμπορικές απαιτήσεις, δ) μακροπρόθεσμες προβλέψεις, ε) υποχρεώσεις στο προσωπικό και στ) βραχυπρόθεσμες προβλέψεις.

Ως προς την πληρότητα, δεν προκύπτει ανεξαρτησία με τους λογαριασμούς: α) αναβαλλόμενος φόρος, β) μακροπρόθεσμες προβλέψεις, γ) υποχρεώσεις στο προσωπικό και δ) βραχυπρόθεσμες προβλέψεις.

Ως προς την πραγματοποίηση, δεν προκύπτει ανεξαρτησία με τους λογαριασμούς: α) έσοδα και β) έξοδα διοικητικής λειτουργίας. Επίσης, δεν προκύπτει ανεξαρτησία με τα έσοδα ως προς το διαχωρισμό και με τα έξοδα διοικητικής λειτουργίας ως προς την ακρίβεια.

Τέλος, δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ του ουσιώδους μεγέθους και του εγγενούς κινδύνου ο οποίος εκτιμάται στο χρηματοοικονομικά κόστη, ως προς την ταξινόμηση και τη γνωστοποίηση και παρουσίαση.

5.3.5 Συνάφεια ουσιώδους μεγέθους με τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας

Σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης ανά λογαριασμό, ο έλεγχος ανεξαρτησίας του ουσιώδους μεγέθους και του κινδύνου δικλίδων ασφαλείας έδωσε αποτελέσματα κατά της ανεξαρτησίας των δύο μεταβλητών για δέκα (10) λογαριασμούς και εννέα (9) ισχυρισμούς διοίκησης.

Συγκεκριμένα, ως προς την ύπαρξη, δεν προκύπτει ανεξαρτησία με τους λογαριασμούς: α) υπεραξία, β) μακροπρόθεσμες προβλέψεις, γ) υποχρεώσεις στο προσωπικό και δ) βραχυπρόθεσμες προβλέψεις.

Ως προς τη γνωστοποίηση και παρουσίαση δεν προκύπτει ανεξαρτησία για τους λογαριασμούς: α) ασώματες ακινητοποιήσεις β) εμπορικές απαιτήσεις και γ) μακροπρόθεσμες προβλέψεις.

Ως προς την αποτίμηση δεν προκύπτει ανεξαρτησία για τους λογαριασμούς: α) χρεόγραφα, β) εμπορικές απαιτήσεις γ) μακροπρόθεσμες προβλέψεις και δ) βραχυπρόθεσμα δάνεια.

Ως προς την πληρότητα, δεν προκύπτει ανεξαρτησία ως προς τους λογαριασμούς: α) μακροπρόθεσμες προβλέψεις και β) βραχυπρόθεσμες προβλέψεις.

Ως προς τα δικαιώματα και υποχρεώσεις, δεν προκύπτει ανεξαρτησία για τους λογαριασμούς: α) υποχρεώσεις προς το προσωπικό, β) βραχυπρόθεσμα δάνεια και γ) βραχυπρόθεσμες προβλέψεις.

Από τον έλεγχο δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ του ουσιώδους μεγέθους και του κινδύνου δικλείδων ασφαλείας ως προς τα έσοδα σχετικά με την πραγματοποίηση, ταξινόμηση και τον διαχωρισμό.

Τέλος, δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ του ουσιώδους μεγέθους και του κινδύνου δικλείδων ασφαλείας για τα χρηματοοικονομικά κόστη, όσον αφορά στην ακρίβεια.

5.3.6 Συνάφεια ουσιώδους μεγέθους με τον κίνδυνο εντοπισμού

Σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης ανά λογαριασμό, ο έλεγχος ανεξαρτησίας του ουσιώδους μεγέθους και του κινδύνου εντοπισμού έδωσε αποτελέσματα κατά της ανεξαρτησίας των δύο μεταβλητών για έντεκα (11) λογαριασμούς και πέντε (5) διαδικασίες. Συγκεκριμένα, δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ του ουσιώδους λάθους και του κινδύνου εντοπισμού για τις ενσώματες ακινητοποιήσεις, ως προς τις ουσιαστικές διαδικασίες και τις λογιστικές εκτιμήσεις.

Επίσης, δεν προκύπτει ανεξαρτησία των δύο μεταβλητών ως προς την υπεραξία και τις λογιστικές εκτιμήσεις και τις ασώματες ακινητοποιήσεις ως προς τις ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες και τις λογιστικές εκτιμήσεις.

Τα αποτελέσματα του ελέγχου δεν καταδεικνύουν ανεξαρτησία μεταξύ του ουσιώδους μεγέθους και του κινδύνου εντοπισμού και όσον αφορά στα αποθέματα ως προς τις ουσιαστικές διαδικασίες, τις δοκιμασίες λεπτομερειών και τις συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη.

Μη ανεξαρτησία διαπιστώνεται επίσης και όσον αφορά στις εμπορικές απαιτήσεις για τις ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες, τις συναλλαγές με τα συνδεδεμένα μέρη και την απάτη, τις μακροπρόθεσμες προβλέψεις ως προς τις λογιστικές εκτιμήσεις, τις υποχρεώσεις στο προσωπικό ως προς την απάτη, τα βραχυπρόθεσμα δάνεια ως προς τις δοκιμασίες λεπτομερειών, τις βραχυπρόθεσμες προβλέψεις ως προς τις λογιστικές εκτιμήσεις και τα χρηματοοικονομικά κόστη ως προς την απάτη.

Τέλος, οι δύο μεταβλητές εμφανίζονται ως μη ανεξάρτητες και όσον αφορά στη συνέχιση της δραστηριότητας ως προς τις λογιστικές εκτιμήσεις, τις συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη και την απάτη.

5.3.7 Συνάφεια ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης με τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους

Βάσει των αποτελεσμάτων της στατιστικής ανάλυσης δεν έχουν συλλεχθεί επαρκή τεκμήρια για την απόρριψη της ανεξαρτησίας του κινδύνου του ουσιώδους λάθους με το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης.

Σε αυτή την περίπτωση σημειώνεται ότι η πλειοψηφία των συμμετασχόντων στην έρευνα ελεγκτών (61%) θεωρούν ότι η πρόσφατη οικονομική κρίση επηρέασε μειωτικά το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης, στους ελέγχους επί των οικονομικών καταστάσεων οι οποίες συντάχθηκαν από τις διοικήσεις εμποροβιομηχανικών εταιρειών στην Ελλάδα μετά την εμφάνισή της.

Από τη μελέτη των απαντήσεων οι οποίες συλλέχθηκαν σχετικά με τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους, δεσμεύοντας ως προς τις απαντήσεις οι οποίες δόθηκαν σχετικά με τον κίνδυνο του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης, φαίνεται ότι από τους συμμετέχοντες στην έρευνα ελεγκτές, οι οποίοι θεώρησαν ότι το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης «μειώθηκε»: α) το 4.3% εικάζουν ότι ο βαθμός επίπτωσης της οικονομικής κρίσης στον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους είναι «χαμηλός», β) το 29.8% ότι είναι «μεσαίος» και γ) το 65.9% ότι είναι «υψηλός».

Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα ελεγκτές οι οποίοι θεώρησαν ότι το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης «δεν μεταβλήθηκε»: α) το 3.8% εικάζουν ότι ο βαθμός επίπτωσης της οικονομικής κρίσης στον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους είναι «χαμηλός», β) το 15.4% ότι είναι «μεσαίος» και γ) το 80.8% ότι είναι «υψηλός».

Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα ελεγκτές οι οποίοι θεώρησαν ότι το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης «αυξήθηκε»: α) κανείς δεν υποστηρίζει ότι ο βαθμός επίπτωσης της οικονομικής κρίσης στον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους είναι «χαμηλός», β) το 75% ότι είναι «μεσαίος» και γ) το 25% ότι είναι «υψηλός».

Αντίστοιχα, από τη μελέτη των απαντήσεων οι οποίες συλλέχθηκαν σχετικά με το ουσιώδες μέγεθος, δεσμεύοντας ως προς τις απαντήσεις οι οποίες δόθηκαν σχετικά με τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους εκτέλεσης, φαίνεται ότι από τους συμμετέχοντες στην έρευνα ελεγκτές οι οποίοι θεώρησαν ότι ο βαθμός επίπτωσης της οικονομικής κρίσης στον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους είναι «χαμηλός»: α) το 66.7% εικάζουν ότι το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης «μειώθηκε», β) το 33.3% ότι «δεν μεταβλήθηκε» και γ) κανείς δεν πιστεύει ότι «αυξήθηκε».

Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα ελεγκτές οι οποίοι θεώρησαν ότι ο βαθμός επίπτωσης της οικονομικής κρίσης στον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους είναι σε «μεσαίος»: α) το 66.7% απάντησαν ότι το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης «μειώθηκε», β) το 19% ότι «δεν μεταβλήθηκε» και το γ) 14.3% ότι «αυξήθηκε».

Από τους συμμετέχοντες στην έρευνα ελεγκτές οι οποίοι θεώρησαν ότι ο βαθμός επίπτωσης της οικονομικής κρίσης στον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους είναι «υψηλός»: α) το 58.5% απάντησαν ότι το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης «μειώθηκε», β) το 39.6% ότι «δεν μεταβλήθηκε» και γ) το 1.9% ότι «αυξήθηκε».

Η διαγραμματική απεικόνιση των σχετικών συχνοτήτων του κινδύνου του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων και του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης παρουσιάζεται στο Παράρτημα 6.

5.3.8 Συνάφεια ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης με τον εγγενή κίνδυνο

Σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης ανά λογαριασμό, ο έλεγχος ανεξαρτησίας του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης και του εγγενούς κινδύνου έδωσε αποτελέσματα κατά της ανεξαρτησίας των δύο μεταβλητών για δεκατρείς (13) λογαριασμούς και επτά (7) ισχυρισμούς διοίκησης. Συγκεκριμένα, οι δύο μεταβλητές δεν είναι ανεξάρτητες ως προς τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις για τις ενσώματες ακινητοποιήσεις.

Ως προς την αποτίμηση, δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ των δύο μεταβλητών για τους λογαριασμούς: α) ενσώματες ακινητοποιήσεις, β) ασώματες ακινητοποιήσεις, γ) χρεόγραφα, δ) εμπορικές απαιτήσεις, ε) μακροπρόθεσμες

προβλέψεις, στ) υποχρεώσεις στο προσωπικό, ζ) βραχυπρόθεσμα δάνεια και η) βραχυπρόθεσμες προβλέψεις.

Ως προς την ύπαρξη, δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ των δύο μεταβλητών για τους λογαριασμούς: α) υπεραξία, β) αποθέματα, γ) εμπορικές απαιτήσεις, δ) αναβαλλόμενος φόρος, ε) μακροπρόθεσμες προβλέψεις και στ) υποχρεώσεις στο προσωπικό.

Ως προς τη γνωστοποίηση και παρουσίαση, δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης και του εγγενούς κινδύνου για τους λογαριασμούς: α) ασώματες ακινητοποιήσεις, β) μακροπρόθεσμες προβλέψεις και γ) χρηματοοικονομικά κόστη.

Ως προς την πληρότητα, δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ των δύο μεταβλητών ως προς τους λογαριασμούς: α) αναβαλλόμενος φόρος, β) μακροπρόθεσμες προβλέψεις και γ) βραχυπρόθεσμες προβλέψεις.

Τέλος, ως προς την πραγματοποίηση και ταξινόμηση, δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης και του εγγενούς κινδύνου, για τα έσοδα και τα χρηματοοικονομικά κόστη αντίστοιχα.

5.3.9 Συνάφεια ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης με τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας

Σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης ανά λογαριασμό, ο έλεγχος ανεξαρτησίας του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης και του κινδύνου δικλίδων ασφαλείας έδωσε αποτελέσματα κατά της ανεξαρτησίας των δύο μεταβλητών για οκτώ (8) λογαριασμούς και επτά (7) ισχυρισμούς διοίκησης.

Συγκεκριμένα, ο έλεγχος δεν καταδεικνύει ανεξαρτησία μεταξύ του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης και του κινδύνου δικλίδων ασφαλείας, ως προς την ύπαρξη για τους λογαριασμούς: α) υπεραξία, β) μακροπρόθεσμες προβλέψεις, και γ) βραχυπρόθεσμες προβλέψεις.

Ως προς τη γνωστοποίηση και παρουσίαση, οι δύο μεταβλητές δεν είναι ανεξάρτητες για τους λογαριασμούς: α) ασώματες ακινητοποιήσεις, β) εμπορικές απαιτήσεις και γ) μακροπρόθεσμες προβλέψεις.

Ως προς τη πληρότητα και τα δικαιώματα και υποχρεώσεις, δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ των δύο μεταβλητών για τις μακροπρόθεσμες και βραχυπρόθεσμες προβλέψεις και ως προς την ακρίβεια για τα χρηματοοικονομικά κόστη.

Ως προς την αποτίμηση, δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ των δύο μεταβλητών για τους λογαριασμούς: α) εμπορικές απαιτήσεις, β) μακροπρόθεσμες προβλέψεις και γ) βραχυπρόθεσμα δάνεια.

Τέλος, για τα έσοδα δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ του ουσιώδους λάθους εκτέλεσης και του κινδύνου των δικλείδων ασφαλείας ως προς την πραγματοποίηση.

5.3.10 Συνάφεια ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης με τον κίνδυνο εντοπισμού

Σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης ανά λογαριασμό, ο έλεγχος ανεξαρτησίας του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης και του κινδύνου εντοπισμού έδωσε αποτελέσματα κατά της ανεξαρτησίας των δύο μεταβλητών για δεκατρείς (13) λογαριασμούς και πέντε (5) περιοχές ελεγκτικών διαδικασιών.

Συγκεκριμένα, ο έλεγχος καταδεικνύει ότι δεν υπάρχει ανεξαρτησία μεταξύ του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης και του κινδύνου εντοπισμού για τις ενσώματες ακινητοποιήσεις ως προς τις ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες και τις δοκιμασίες επί λεπτομερειών.

Ως προς την υπεραξία οι δύο μεταβλητές δεν προκύπτει ότι είναι ανεξάρτητες ως προς τις λογιστικές εκτιμήσεις, ενώ ως προς τις ασώματες ακινητοποιήσεις ως προς τις ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες και τις λογιστικές εκτιμήσεις.

Περαιτέρω, οι δύο μεταβλητές δεν είναι ανεξάρτητες ως προς τα αποθέματα αναφορικά με τις ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες και τις συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη. Επίσης, δεν είναι ανεξάρτητες για τις διαδικασίες σχετικά με την απάτη, οι οποίες εφαρμόζονται επί των εμπορικών απαιτήσεων, των χρεογράφων και των υποχρεώσεων στο προσωπικό.

Στην περίπτωση των εμπορικών απαιτήσεων το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης και ο κίνδυνος εντοπισμού δεν είναι ανεξάρτητες μεταβλητές και όσον αφορά τις συναλλαγές με τα συνδεδεμένα μέρη. Όσον αφορά στις υποχρεώσεις στο προσωπικό δεν διαπιστώνεται ανεξαρτησία και ως προς τις δοκιμασίες λεπτομερειών.

Μη ανεξαρτησία σε λογαριασμούς της κατάστασης οικονομικής θέσης, προκύπτει και για τα βραχυπρόθεσμα δάνεια ως προς τις δοκιμασίες λεπτομερειών και τις λογιστικές εκτιμήσεις.

Όσον αφορά τους λογαριασμούς της κατάστασης του συνολικού εισοδήματος, μη ανεξαρτησία προκύπτει για τα έσοδα και τα έξοδα διοικητικής λειτουργίας ως προς τις δοκιμασίες λεπτομερειών, καθώς και τα χρηματοοικονομικά κόστη ως προς τις ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες. Ανεξαρτησία δεν διαπιστώνεται αναφορικά και με το φόρο εισοδήματος ως προς τις διαδικασίες λεπτομερειών.

Τέλος, το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης και ο κίνδυνος εντοπισμού δεν είναι ανεξάρτητοι ως προς την συνέχιση της δραστηριότητας για τις διαδικασίες που εκτελούνται επί των λογιστικών εκτιμήσεων και των συναλλαγών με τα συνδεδεμένα μέρη.

5.3.11 IR, CR και DR

Από τον έλεγχο ανεξαρτησίας επί των στατιστικά σημαντικών διαφορών των μεταβλητών του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των δικλίδων ασφαλείας με τον κίνδυνο εντοπισμού, προέκυψαν είκοσι ένα (21) ζεύγη μεταβλητών τα οποία ανά δύο δεν προκύπτει ότι είναι ανεξάρτητα.

Συγκεκριμένα, δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ των μεταβλητών των διαφορών του εγγενούς κινδύνου και των μεταβλητών διαφορών του κινδύνου εντοπισμού, ως προς την «αποτίμηση» της υπεραξίας και: α) τις δοκιμασίες λεπτομερειών τις β) διαδικασίες επί λογιστικών εκτιμήσεων, γ) τις διαδικασίες σχετικά με τις συναλλαγές με τα συνδεδεμένα μέρη και δ) τις διαδικασίες σχετικά με σκόπιμα λάθη (απάτη).

Περαιτέρω, δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ των μεταβλητών των διαφορών του εγγενούς κινδύνου και των μεταβλητών των διαφορών του κινδύνου εντοπισμού, ως προς τον ισχυρισμό «αποτίμηση» των ασώματων ακινητοποιήσεων και: α) τις ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες, β) τις δοκιμασίες λεπτομερειών και γ) τις διαδικασίες σχετικά με την απάτη.

Επίσης, δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ των μεταβλητών των διαφορών του εγγενούς κινδύνου και των μεταβλητών των διαφορών του κινδύνου εντοπισμού, ως προς την «αποτίμηση» των αποθεμάτων και: α) τις δοκιμασίες των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, β) τις δοκιμασίες λεπτομερειών και γ) τις δοκιμασίες σχετικά με την απάτη.

Επιπλέον, δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ των μεταβλητών των διαφορών του εγγενούς κινδύνου και των μεταβλητών των διαφορών του κινδύνου εντοπισμού, ως προς την «αποτίμηση» των χρεογράφων και: α) τις ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες και β) τις λογιστικές εκτιμήσεις.

Τέλος, δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ των μεταβλητών των διαφορών του εγγενούς κινδύνου και των μεταβλητών των διαφορών του κινδύνου εντοπισμού, ως προς την «αποτίμηση» των εμπορικών απαιτήσεων και: α) τις ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες, β) τις διαδικασίες επί των συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη και γ) τις διαδικασίες σχετικά με την απάτη.

Όσον αφορά τη σχέση των μεταβλητών των διαφορών του κινδύνου δικλίδων ασφαλείας και των μεταβλητών των διαφορών του κινδύνου εντοπισμού, δεν διαπιστώνεται ανεξαρτησία ως προς την «αποτίμηση» των ενσώματων ακινητοποιήσεων και: α) των ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών, β) των λογιστικών εκτιμήσεων και γ) των διαδικασιών σχετικά με την απάτη.

Από τη στατιστική ανάλυση, δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ της αποτίμησης των ασώματων ακινητοποιήσεων και των διαδικασιών επί συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη. Επίσης, δεν προκύπτει ανεξαρτησία μεταξύ των μεταβλητών των διαφορών του κινδύνου δικλίδων ασφαλείας και των μεταβλητών των διαφορών του κινδύνου εντοπισμού, ως προς την «αποτίμηση» των αποθεμάτων με: α) τις

διαδικασίες επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας και β) τις δοκιμασίες λεπτομερειών.

Τέλος, όσον αφορά τη σχέση του κινδύνου ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου των οικονομικών καταστάσεων και του κινδύνου εντοπισμού για συγκεκριμένες ελεγκτικές διαδικασίες επί λογαριασμών, διαπιστώνεται ότι δεν προκύπτει ανεξαρτησία με έξι (6) λογαριασμούς για πέντε (5) διαδικασίες.

Οι λογαριασμοί αυτοί και οι αντίστοιχοι ισχυρισμοί διοίκησης είναι: α) οι ενσώματες ακινητοποιήσεις και β) βραχυπρόθεσμα δάνεια ως προς τις λογιστικές εκτιμήσεις, καθώς και α) τα αποθέματα και β) ο φόρος εισοδήματος ως προς τις ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες και τέλος τα βραχυπρόθεσμα δάνεια ως προς τις συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη, οι βραχυπρόθεσμες προβλέψεις ως προς τις δοκιμασίες επί λεπτομερειών και τα χρηματοοικονομικά κόστη ως προς την απάτη.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΚΑΙ ΠΕΡΙΟΡΙΣΜΟΙ

6.1 Θεωρητικό πλαίσιο

6.1.1 Η προσέγγιση της IFAC

Τα ΔΠΕ της IFAC προσεγγίζουν το μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου με υποχρεωτικές οδηγίες και επεξηγηματικές αναφορές εννοιολογικού και μόνο χαρακτήρα. Μέχρι και το έτος 2003, τα ΔΠΕ προσεγγίζουν το μοντέλο με τρεις μεταβλητές (IR, CR και DR). Η προσέγγιση αυτή αφορά τόσο στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων όσο και στο επίπεδο ισχυρισμών της διοίκησης. Από το 2004 και μετά, υιοθετείται η προσέγγιση των δύο κατ' αρχήν μεταβλητών (RMM και DR). Σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης, η μεταβλητή RMM μπορεί εναλλακτικά να αναλυθεί περαιτέρω σε δύο επιμέρους συστατικά (IR και CR).

Το πλαίσιο των σχετικών οδηγιών αποσκοπεί κυρίως στο σχεδιασμό ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων και στη σύνδεση των ελεγκτικών διαδικασιών με τους υπό εκτίμηση κινδύνους. Στόχος της προσέγγισης αυτής είναι η κατανομή των ελεγκτικών πόρων σε ελεγκτικές περιοχές οι οποίες ενέχουν τον υψηλότερο κίνδυνο να μην εντοπισθούν ουσιώδη λάθη, τα οποία ενδεχομένως περιέχονται στις οικονομικές καταστάσεις πριν από την εκτέλεση των ελεγκτικών διαδικασιών.

Ο ελεγκτικός κίνδυνος εφαρμόζεται στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων. Τα ΔΠΕ δεν περιέχουν συγκεκριμένες οδηγίες για τον επιμερισμό του κινδύνου επί μεμονωμένων υπολοίπων λογαριασμών, συναλλαγών, γνωστοποιήσεων ή μεμονωμένων καταστάσεων. Ωστόσο, είναι ασφαλές να ειπωθεί ότι ένας τέτοιος επιμερισμός του ελεγκτικού κινδύνου είναι μάλλον άτοπος.

Ως εκ τούτου, η προσέγγιση η οποία προτείνεται από τα ΔΠΕ καταδεικνύει ότι ο ελεγκτικός κίνδυνος αφορά στο σύνολο (και μόνο) των οικονομικών καταστάσεων. Βέβαια, αυτό θα μπορούσε να θεωρηθεί και αυτονόητο, εφόσον η επαγγελματική γνώμη του ελεγκτή εκφράζεται επί του συνόλου των οικονομικών καταστάσεων.

Τα ΔΠΕ δίνουν ιδιαίτερη έμφαση στο γεγονός ότι ο ελεγκτής θα πρέπει να ενεργήσει έτσι ώστε ο ελεγκτικός κίνδυνος να διατηρηθεί σε ένα αποδεκτά χαμηλό επίπεδο. Σε καμία περίπτωση ο ελεγκτικός κίνδυνος δεν μπορεί να εξαλειφθεί πλήρως.

6.1.2 Οι σχέσεις των μεταβλητών του μοντέλου

Όσον αφορά στην προσέγγιση σχετικά με τις σχέσεις των μεταβλητών του μοντέλου, τα ΔΠΕ δεν περιέχουν σαφείς αναφορές σχετικά με αυτές. Επίσης, δεν γίνεται καμία αναφορά ούτε για το αντίθετο, την ανεξάρτητη δηλαδή εκτίμηση των συστατικών του ελεγκτικού κινδύνου.

Περαιτέρω, ερμηνεύοντας τις εννοιολογικού περιεχομένου οδηγίες των ΔΠΕ, δεν μπορεί να υποστηριχθεί ότι η πολλαπλασιαστική σχέση των μεταβλητών του μοντέλου υποδηλώνει και την ανεξαρτησία των μεταβλητών αυτών. Η υπόθεση της ανεξαρτησίας των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου, ως ερμηνεία της πολλαπλασιαστικής σχέσης των συστατικών του κινδύνου, είναι θέμα συζήτησης μόνο στην περίπτωση της προσέγγισης βάσει της θεωρίας των πιθανοτήτων.

Σύμφωνα με τα ΔΠΕ της IFAC, για ένα δεδομένο επίπεδο ελεγκτικού κινδύνου, το αποδεκτό επίπεδο του κινδύνου εντοπισμού ακολουθεί μία αντίστροφη τάση ως προς τους κινδύνους του ουσιώδους λάθους.

Τα ΔΠΕ δεν περιέχουν αναφορές ή έστω οδηγίες σχετικά με το αποδεκτό επίπεδο ελεγκτικού κινδύνου. Ο προσδιορισμός του αποδεκτού επιπέδου του ελεγκτικού κινδύνου είναι αποκλειστικά και μόνο θέμα επαγγελματικής κρίση του ελεγκτή.

Είναι σαφές ότι τα ΔΠΕ της IFAC δεν παρέχουν οδηγίες σχετικά με τη μεθοδολογία εκτίμησης των συστατικών κινδύνων του μοντέλου. Επίσης, δεν προσδιορίζουν εάν η προσέγγιση θα πρέπει να είναι ποσοτική ή ποιοτική.

6.1.3 Ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους

Το ενδιαφέρον των εν ισχύ ΔΠΕ της IFAC εστιάζεται σημαντικά στον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους. Είναι σαφές ότι ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους είναι ο κύριος άξονας χάραξης της στρατηγικής ελέγχου, όταν υιοθετείται η «προσέγγιση βάσει κινδύνου». Ο εντοπισμός των εσωτερικών και εξωτερικών παραγόντων, οι οποίοι επηρεάζουν τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους είναι θεμελιώδους σημασίας για τον σχεδιασμό ενός ελέγχου οικονομικών καταστάσεων.

Η μελέτη και ανάλυση των επιπτώσεων αυτών διενεργείται, τόσο σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων, όσο και σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης και λογαριασμών. Στο πλαίσιο του εντοπισμού των παραγόντων αυτών τα ΔΠΕ απαιτούν την προσέγγιση η οποία στηρίζεται στην ανάλυση του επιχειρηματικού κινδύνου.

Η ανάλυση του επιχειρηματικού κινδύνου σε επιμέρους κινδύνους (παράγοντες κινδύνου) δίνει τη δυνατότητα επίτευξης, όσο το δυνατόν μεγαλύτερης ακρίβειας, στον προσδιορισμό της φύσης των ενδεχόμενων σημαντικών λαθών στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων, αλλά και σε επίπεδο ισχυρισμών. Με τον τρόπο αυτό επιτυγχάνεται ο σχεδιασμός των πλέον κατάλληλων ελεγκτικών διαδικασιών για την ελαχιστοποίηση του κινδύνου εντοπισμού.

Οι συνθήκες του κλάδου στον οποίο δραστηριοποιείται η οντότητα και το ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον, αποτελούν σημαντικούς εξωτερικούς παράγοντες επίδρασης επί του επιχειρηματικού κινδύνου και συνεπακόλουθα και του κινδύνου ουσιώδους λάθους.

Ο επιχειρηματικό κίνδυνος (αναλυμένος σε επιμέρους κινδύνους) μπορεί να έχει διάχυτη επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις ή μπορεί να επιφέρει περιορισμένες επιπτώσεις σε συγκεκριμένους λογαριασμούς και ισχυρισμούς διοίκησης. Οι λογαριασμοί και οι σχετικοί με αυτούς ισχυρισμοί διοίκησης δεν έχουν όλοι τον ίδιο βαθμό ευαισθησίας στο λάθος.

Ο κίνδυνος των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας αφορά στον βαθμό κατά τον οποίο το σύστημα του εσωτερικού ελέγχου της οντότητας καταφέρνει να απορροφήσει τον εγγενή κίνδυνο για συγκεκριμένους ισχυρισμούς διοίκησης ανά λογαριασμό.

Αναπόφευκτα, ένας υψηλότερος ή χαμηλότερος κίνδυνος εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας διαμορφώνει ένα υψηλότερο ή χαμηλότερο επίπεδο ουσιώδους λάθους ανά ισχυρισμό διοίκησης και λογαριασμό. Οι παράγοντες οι οποίοι οριοθετούν τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας σχετίζονται άμεσα και σημαντικά με το περιβάλλον των δικλίδων.

Μπορεί να ειπωθεί με ασφάλεια ότι, σε επίπεδο ισχυρισμών της διοίκησης, οι παράγοντες οι οποίοι επηρεάζουν τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους και δεν αφορούν στο σύστημα του εσωτερικού ελέγχου της οντότητας, μπορεί να εκλαμβάνονται ως παράγοντες συνδεδεμένοι με τον εγγενή κίνδυνο.

Ως εκ τούτου, εφόσον σε επίπεδο ισχυρισμών της διοίκησης, ο εγγενής κίνδυνος είναι συστατικό του κινδύνου του ουσιώδους λάθους, είναι εύλογη η διαπίστωση ότι το επιχειρηματικό περιβάλλον και οι οικονομικές συνθήκες έχουν σημαντική επίπτωση και στον εγγενή κίνδυνο. Αντίθετα, δεν είναι εύκολο να εκτιμηθεί η αντίστοιχη επίπτωση του οικονομικού περιβάλλοντος επί του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

Συνεπώς, ακολουθώντας τις οδηγίες των ΔΠΕ της IFAC και μόνο, δεν μπορεί να εκτιμηθεί με ασφάλεια ποια είναι η διαφορά στην επίπτωση του επιχειρηματικού κινδύνου επί του κινδύνου του ουσιώδους λάθους, όταν αυτός εξετάζεται ως συνενωμένος κίνδυνος ($IR * CR$) και όταν αυτός εξετάζεται ως δύο συστατικά (IR , CR). Στη δεύτερη περίπτωση, είναι επίσης θεμελιώδους σημασίας το εάν οι δύο συστατικοί κίνδυνοι εκτιμώνται ως ανεξάρτητες ή εξαρτημένες μεταβλητές.

6.1.4 Ο κίνδυνος εντοπισμού

Ο κίνδυνος εντοπισμού ελαχιστοποιείται με την εκτέλεση ουσιαστικών διαδικασιών. Με τις ουσιαστικές διαδικασίες ο ελεγκτής επιδιώκει να συλλέξει επαρκή και κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια, τα οποία θα του αποφέρουν εύλογη διασφάλιση προκειμένου να εκφράσει την επαγγελματική του γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων.

Τα τεκμήρια τα οποία θα συλλεχθούν θα αποτελέσουν τη βάση εφαρμογής του επαγγελματικού σκεπτικισμού, ως οδηγού εφαρμογής της επαγγελματικής κρίσης του ελεγκτή σε όλα τα στάδια υλοποίησης του ελεγκτικού έργου και φυσικά στην έκφραση της επαγγελματικής του γνώμης επί των οικονομικών καταστάσεων. Τα τεκμήρια αυτά μπορεί να είναι προϊόν των ουσιαστικών διαδικασιών αλλά και των δοκιμασιών επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

Ωστόσο, τα τελευταία δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι οδηγούν από μόνα τους στην απόκτηση εύλογης διασφάλισης, η οποία θα μπορούσε να επιφέρει ελαχιστοποίηση του κινδύνου εντοπισμού.

Η αποτυχία της ελεγκτικής διαδικασίας, και ως εκ τούτου η αύξηση του κινδύνου εντοπισμού, έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του ελεγκτικού κινδύνου. Τα ΔΠΕ δίνουν οδηγίες σύμφωνα με τις οποίες οι ελεγκτικές διαδικασίες θα πρέπει να προσαρμόζονται στους ελεγκτικούς στόχους, ανά λογαριασμό, βάσει της προσέγγισης των ισχυρισμών της διοίκησης.

Σημαντικό ρόλο στην ανάπτυξη του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου έχει ο προσδιορισμός ενός επιπέδου ουσιώδους μεγέθους. Ο προσδιορισμός αυτός διενεργείται τόσο σε επίπεδο σχεδιασμού του ελέγχου, όσο και ως βάση αξιολόγησης της σημαντικότητας των λαθών σε συνάρτηση με τις υποκείμενες στον έλεγχο οικονομικές καταστάσεις και τις προσδοκίες των τρίτων.

6.2 Εμπειρική έρευνα

6.2.1 Συνάφεια επιχειρηματικού κινδύνου και εκτίμησης του κινδύνου του ουσιώδους λάθους στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων

Βάσει των δεδομένων τα οποία συλλέχθηκαν από την εμπειρική έρευνα προκύπτει ότι, η εκτίμηση των ελεγκτών για τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους, στο πλαίσιο των ελέγχων οικονομικών καταστάσεων εμποροβιομηχανικών εταιρειών στην Ελλάδα, επηρεάστηκε σημαντικά από τη μεταβολή των οικονομικών συνθηκών στη χώρα μας τα τελευταία έτη.

Συγκεκριμένα, από την στατιστική ανάλυση προκύπτει ότι, σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων, η σημαντική πλειοψηφία των συμμετασχόντων στην έρευνα ελεγκτών (69%) εκτιμούν ότι η πρόσφατη οικονομική κρίση στην Ελλάδα επηρέασε σημαντικά τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους (προφανώς αυξητικά), για τους ελέγχους οι οποίοι διενεργήθηκαν σε εμποροβιομηχανικές επιχειρήσεις μετά την εμφάνισή της.

Συνεπώς, η έρευνα έχει δώσει επαρκή τεκμηρίωση σύμφωνα με την οποία μπορεί να υποστηριχθεί η άποψη ότι η πρόσφατη οικονομική κρίση, εκλαμβανόμενη ως αρνητική μεταβολή στο ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον εντός του οποίου δραστηριοποιούνται οι Ελληνικές επιχειρήσεις, επηρέασε (αυξητικά) την εκτίμηση των ελεγκτών σχετικά με τον κίνδυνο ύπαρξης ουσιωδών λαθών σε επίπεδο συνόλου των οικονομικών καταστάσεων.

Περαιτέρω, στην περίπτωση της Ελλάδας, από τον έλεγχο ανεξαρτησίας μεταξύ της εκτίμησης των ελεγκτών για τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων και συγκεκριμένων παραγόντων κινδύνου με διάχυτη επίπτωση σε αυτές διαπιστώνεται ότι:

1. Υφίσταται συνάφεια της εκτίμησης για τον κίνδυνο εκούσιων ουσιωδών λαθών (απάτη) και τις συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη, με την εκτίμηση για τον κίνδυνο ύπαρξης ουσιωδών λαθών σε επίπεδο συνόλου των οικονομικών καταστάσεων. Ωστόσο, σύμφωνα με τα εμπειρικά δεδομένα τα οποία συλλέχτηκαν, δεν διαπιστώνεται άμεση ουσιώδης επίπτωση της οικονομικής κρίσης επί του κινδύνου ύπαρξης εκούσιων ουσιωδών λαθών (απάτης) και των συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη.
2. Ενώ η σημαντική πλειοψηφία των συμμετασχόντων στην έρευνα ελεγκτών εξέφρασαν την άποψη ότι η οικονομική κρίση επηρέασε σημαντικά στην εφαρμογή της αρχής της συνέχισης της δραστηριότητας (90%) καθώς και τις λογιστικές εκτιμήσεις (81%), στις οικονομικές καταστάσεις οι οποίες συντάχθηκαν μετά την εμφάνισή της, δεν έχει συγκεντρωθεί επαρκής τεκμηρίωση προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα σχετικά με τη συνάφεια μεταξύ του κινδύνου του ουσιώδους λάθους και των δύο προαναφερθέντων παραγόντων κινδύνου.

Η συνδυαστική ερμηνεία των δύο αυτών διαπιστώσεων μπορεί να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι υφίσταται συνάφεια μεταξύ της (αυξητικής) μεταβολής της εκτίμησης του κινδύνου του ουσιώδους λάθους, σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων και της μεταβολής στην εκτίμηση των ελεγκτών για τον κίνδυνο εκούσιων λαθών (απάτη) και των συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη (και οι δύο παράγοντες με διάχυτη επίδραση στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων),

χωρίς ταυτόχρονα να φαίνεται ότι η μεταβολή του επιχειρηματικού περιβάλλοντος είχε άμεση ουσιώδη επίδραση στους εν λόγω παράγοντες κινδύνου.

Σημειώνεται ότι η διαπίστωση της συνάφειας μεταξύ της εκτίμησης του κινδύνου ουσιώδους λάθους σε επίπεδο οικονομικών καταστάσεων και του κινδύνου εκούσιων λαθών (απάτη), είναι συμβατή με το θεωρητικό πλαίσιο των οδηγιών των ΔΠΕ της IFAC⁶⁹. Το ίδιο συμβαίνει και αναφορικά με τις συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη (όσον αφορά τα ακούσια λάθη).

Συνεπώς, στην περίπτωση αυτή, οι ελεγκτές διαμορφώνουν την τάση να εστιάζουν την ελεγκτική προσπάθεια σε συγκεκριμένους παράγοντες με διάχυτη επίπτωση στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων, δεδομένης της εκτίμησής τους για τον *συνολικό* κίνδυνο του ουσιώδους λάθους και όχι ενδεχομένως γιατί οι παράγοντες αυτοί καθ' αυτοί παρουσιάζουν υψηλό βαθμό ευαισθησίας στον επιχειρηματικό κίνδυνο.

Από την άλλη πλευρά, για δύο άλλους παράγοντες κινδύνου με διάχυτη επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις (αρχή της συνέχισης της δραστηριότητας και λογαριασμοί οι οποίοι συντάσσονται με βάση λογιστικές εκτιμήσεις) φαίνεται ότι, ενώ επηρεάζονται ουσιωδώς και άμεσα από τον επιχειρηματικό κίνδυνο, δεν τεκμηριώνεται επαρκώς η συνάφειά τους με την εκτίμηση των ελεγκτών επί του *συνολικού* κινδύνου του ουσιώδους λάθους στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων.

Θα πρέπει να διευκρινιστεί ότι η διαπίστωση αυτή δεν θα πρέπει να οδηγεί υποχρεωτικά στο συμπέρασμα της ανεξαρτησίας μεταξύ της εκτίμησης του κινδύνου ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων και των δύο εν λόγω παραγόντων κινδύνου. Κάτι τέτοιο εξάλλου δεν προκύπτει από τη σχετική στατιστική ανάλυση η οποία διενεργήθηκε. Επίσης, θα ήταν άτοπο να υποστηριχθεί ότι η διαπίστωση αυτή οδηγεί σε απόκλιση από το θεωρητικό πλαίσιο των ΔΠΕ της IFAC⁷⁰.

⁶⁹ ΔΠΕ 315, παρ. 3 (IFAC, 2012).

⁷⁰ ΔΠΕ 315, παρ. 3 (IFAC, 2012).

Επιπρόσθετα, δεν θα είναι ορθό να εξαχθούν συμπεράσματα για το εάν εντατικοποιήθηκε ή όχι η ελεγκτική προσπάθεια στις δύο αυτές περιοχές, στους ελέγχους οι οποίοι εκτελέσθηκαν μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, εφόσον δεν έχουν συλλεχθεί σχετικά τεκμήρια από την έρευνα.

Τέλος, είναι επίσης μάλλον παρακινδυνευμένη η παραδοχή ότι στην περίπτωση κατά την οποία στον σχεδιασμό του ελεγκτικού έργου διαπιστωθούν περιοχές κινδύνου (με διάχυτη επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις), οι οποίες παρουσιάζουν υψηλό βαθμό ευαισθησίας ως προς τον επιχειρηματικό κίνδυνο, η στρατηγική ελέγχου εστιάζει σε αυτές μόνο εφόσον συνδέονται άμεσα και με την εκτίμηση για τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων.

Από τη σύνθεση των διαπιστώσεων σχετικά με τη συνάφεια του κινδύνου του ουσιώδους λάθους με παράγοντες κινδύνου οι οποίοι έχουν διάχυτη επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις μπορεί να διατυπωθεί η άποψη ότι, στην περίπτωση σημαντικής μεταβολής του επιχειρηματικού κινδύνου της ελεγχόμενης οντότητας, η ελεγκτική προσέγγιση παρακολουθεί τόσο άμεσα την ευαισθησία ορισμένων από αυτούς στην μεταβολή του επιχειρηματικού κινδύνου, όσο και έμμεσα μέσω του *συνολικού* κινδύνου του ουσιώδους λάθους.

Συμπερασματικά, μπορεί να ειπωθεί ότι από τη στατιστική ανάλυση προκύπτει ότι, η οικονομική κρίση στην Ελλάδα ανέδειξε και τις τέσσερις (4) περιοχές κινδύνου, οι οποίες εξετάζονται από την παρούσα έρευνα (αρχή συνέχισης δραστηριότητας, σκόπιμα λάθη, συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη και λογιστικές εκτιμήσεις), ως σημαντικούς κινδύνους⁷¹. Η επισήμανση αυτή προέκυψε είτε λόγω της συνάφειας των δύο από αυτούς με τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων, είτε λόγω της άμεσης και ουσιώδους επίδρασης που είχε σε αυτούς η μεταβολή του επιχειρηματικού κινδύνου της οντότητας.

⁷¹ ΔΠΕ 315, παρ. 27 -28 (IFAC 2012).

6.2.2 Συνάφεια επιχειρηματικού κινδύνου και εκτίμησης του κινδύνου ουσιώδους λάθους σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης

Σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης, ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους εξετάζεται από την παρούσα έρευνα υιοθετώντας την εναλλακτική προσέγγιση των ΔΠΕ. Στο επίπεδο αυτό, ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους εξετάστηκε μέσω των δύο συστατικών του, τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας.

Με την προσέγγιση αυτή, το ερευνητικό ενδιαφέρον επικεντρώθηκε στην επίπτωση της οικονομικής κρίσης, τόσο επί του εγγενούς κινδύνου, όσο και επί του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας και εξετάζεται η ευαισθησία των δύο κινδύνων στον επιχειρηματικό κίνδυνο.

Βάσει των αποτελεσμάτων της έρευνας για την περίπτωση της Ελλάδας εξάγονται τα εξής συμπεράσματα:

1. Σε επίπεδο ισχυρισμών της διοίκησης, φαίνεται ότι όντως η εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου επηρεάστηκε από τη μεταβολή του επιχειρηματικού κινδύνου λόγω της οικονομικής κρίσης. Μπορεί να σημειωθεί ότι η επίδραση αυτή δεν είναι περιορισμένης έκτασης, αφού σχετίζεται με το 40% των λογαριασμών οι οποίοι εξετάστηκαν στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας. Όσον αφορά στους ισχυρισμούς της διοίκησης οι οποίοι επηρεάστηκαν, παρουσιάζει ενδιαφέρον το γεγονός ότι το ενδιαφέρον των ελεγκτών επικεντρώθηκε στον ισχυρισμό της «αποτίμησης», για όλους τους λογαριασμούς για τους οποίους μεταβλήθηκε η εκτίμηση για τον εγγενή κίνδυνο.
2. Και σε επίπεδο ισχυρισμών της διοίκησης, η εκτίμηση του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων επηρεάστηκε σε κάποιες περιπτώσεις λογαριασμών και ισχυρισμών διοίκησης, από τη μεταβολή του επιχειρηματικού κινδύνου λόγω της οικονομικής κρίσης. Στην περίπτωση αυτή, η επίδραση αυτή φαίνεται ότι είναι περιορισμένη συγκριτικά με την αντίστοιχη επί του εγγενούς κινδύνου. Συγκεκριμένα, η επίδραση εντοπίζεται στο 20% των λογαριασμών οι οποίοι εξετάστηκαν στην παρούσα εργασία. Οι λογαριασμοί αυτοί είναι οι ενσώματες και ασώματες ακινητοποιήσεις και τα αποθέματα. Όσον αφορά στους ισχυρισμούς της διοίκησης οι οποίοι επηρεάστηκαν, κοινός παρανομαστής και σε αυτή την περίπτωση είναι ο ισχυρισμός της διοίκησης «αποτίμηση» και για

τους τρεις (3) λογαριασμούς, για τους οποίους μεταβλήθηκε η εκτίμηση για τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

3. Αναφορικά με τη συνάφεια του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, σε επίπεδο ισχυρισμών, τεκμηριώνεται ότι οι εκτιμήσεις των δύο κινδύνων δεν είναι ανεξάρτητες, για το σύνολο των υπό εξέταση λογαριασμών και ισχυρισμών της διοίκησης.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω είναι προφανές ότι, η φύση του ισχυρισμού της διοίκησης «αποτίμηση» είναι συναφής με τα χαρακτηριστικά της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα και τις επιπτώσεις που μπορεί αυτά να έχουν στις οικονομικές καταστάσεις. Επιπλέον, θα πρέπει επίσης να υπογραμμισθεί ότι η «αποτίμηση» εξετάζεται ως λογιστική εκτίμηση, παράγοντας κινδύνου επί του οποίου διαπιστώθηκε σημαντική επίπτωση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος.

Βάσει της διαπίστωσης αυτής μπορεί να διατυπωθεί το συμπέρασμα ότι η μεταβολή στον επιχειρηματικό κίνδυνο όντως επιδρά στην εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων (και συνεπακόλουθα και του ενιαίου κινδύνου ουσιώδους λάθους) σε επίπεδο ισχυρισμών. Η επίδραση αυτή όμως δεν είναι καθολική για όλους τους ισχυρισμούς και φαίνεται ότι εξαρτάται από τη φύση της μεταβολής του επιχειρηματικού κινδύνου (στην περίπτωση της συγκεκριμένης έρευνας οφείλεται στη μεταβολή του επιχειρηματικού και ευρύτερου οικονομικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα). Είναι σαφές ότι εάν η μεταβολή του επιχειρηματικού κινδύνου οφειλόταν σε διαφορετικά αίτια από αυτά που σχετίζονται με το οικονομικό περιβάλλον, τότε και η επίδρασή του θα εφαρμοζόταν και σε διαφορετικούς ισχυρισμούς. Ωστόσο, αυτό αποτελεί ένα μάλλον εύλογο συμπέρασμα βασιζόμενο στην προαναφερθείσα διαπίστωση και δεν εξετάζεται από την έρευνα. Ως εκ τούτου, δεν τεκμηριώνεται από την παρούσα εργασία.

Επίσης, ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι και οι τρεις (3) λογαριασμοί για τους οποίους προέκυψε επίπτωση του επιχειρηματικού κινδύνου επί του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας, ανήκουν και στην ομάδα των έξι (6) λογαριασμών για τους οποίους διαπιστώθηκε επίπτωση του επιχειρηματικού κινδύνου επί του εγγενούς κινδύνου.

Σύμφωνα με μία συνδυαστική προσέγγιση των ανωτέρω, μπορεί να διατυπωθεί η άποψη ότι στην περίπτωση των ελέγχων οικονομικών καταστάσεων στην Ελλάδα, η εκτίμηση του κινδύνου του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης, αναλυμένου σε εγγενή κίνδυνο και κίνδυνο εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας, βάσει των οδηγιών των ΔΠΕ της IFAC, δεν φαίνεται ότι θα διαφέρει από την εκτίμησή του ως ενιαίου κινδύνου.

Η θέση αυτή, αιτιολογείται κυρίως από την καθολική απόρριψη της ανεξαρτησίας στην εκτίμηση του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας για όλους τους λογαριασμούς και ισχυρισμούς διοίκησης οι οποίοι εξετάζονται από την έρευνα.

Η διαπίστωση αυτή φαίνεται ότι είναι συμβατή με τις απόψεις των B. Cushing και J. Loebbecke (1983) σχετικά με το κατά το SAS 37 μοντέλο του ελεγκτικού κινδύνου, του L. Graham (1985), των J. Morton και W. Felix (1991), των W. Messier και L. Austen (2000), καθώς και των Ritchie και E Khorwatt (2007) .

Επιπλέον, αντίστοιχα με τη διαπίστωση της σχέσης του επιχειρηματικού κινδύνου με τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων και σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης και λογαριασμών εντοπίζεται επίσης επίπτωση του πρώτου επί του δεύτερου. Η επίπτωση αυτή, διαπιστώνεται τόσο επί του εγγενούς κινδύνου, όσο και επί του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας. Ωστόσο, στην περίπτωση της Ελλάδας, η επίπτωση αυτή εντοπίζεται για συγκεκριμένους λογαριασμούς και μόνο ως προς τον ισχυρισμό «αποτίμηση».

Περαιτέρω, όσον αφορά τη σχέση του επιχειρηματικού κινδύνου και του *συνολικού (ενιαίου)* κινδύνου του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης, φαίνεται ότι ο δεύτερος επηρεάστηκε από τον πρώτο, τόσο μέσω του εγγενούς κινδύνου, όσο και μέσω του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας. Ωστόσο, στην περίπτωση του εγγενούς κινδύνου, φαίνεται ότι η επίδραση αυτή είναι περισσότερο εκτεταμένη (εφαρμόζει σε περισσότερους λογαριασμούς).

Επιπλέον, από την έρευνα προέκυψε ότι στην περίπτωση της Ελλάδας, η εκτίμηση για τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο λογαριασμών και σχετικών

ισχυρισμών διοίκησης, δεν επηρεάστηκε σε καμία περίπτωση μόνο από την επίπτωση της μεταβολής του επιχειρηματικού κινδύνου επί της εκτίμησης του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας.

Περαιτέρω, τα αποτελέσματα της έρευνας παρέχουν επαρκή τεκμηρίωση, βάσει της οποίας προκύπτει ότι υφίσταται συνάφεια μεταξύ του κινδύνου του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων και του εγγενούς κινδύνου, σε επίπεδο ισχυρισμών για συγκεκριμένους λογαριασμούς. Συγκεκριμένα, στην περίπτωση της Ελλάδας, διαπιστώνεται άμεση συνάφεια μεταξύ του κινδύνου του ουσιώδους λάθους (σε επίπεδο οικονομικών καταστάσεων) και του εγγενούς κινδύνου επί οκτώ (8) λογαριασμών.

Οι εν λόγω λογαριασμοί αντιπροσωπεύουν το 53% των λογαριασμών, οι οποίοι εξετάστηκαν στο πλαίσιο της παρούσας εργασίας. Η συνάφεια αυτή διαπιστώνεται ως προς τέσσερις (4) ισχυρισμούς διοίκησης. Συγκεκριμένα, δεν διαπιστώνεται ανεξαρτησία μεταξύ του κινδύνου ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου των οικονομικών καταστάσεων και του κινδύνου εντοπισμού (σε επίπεδο ισχυρισμών της διοίκησης) επί: α) του λογαριασμού της υπεραξίας, β) των χρεογράφων, γ) του λογαριασμού των υποχρεώσεων προς το προσωπικό και δ) του λογαριασμού των βραχυπρόθεσμων δανείων, ως προς την «*ύπαρξη*».

Επίσης, απορρίφθηκε η υπόθεση της ανεξαρτησίας μεταξύ του κινδύνου ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου των οικονομικών καταστάσεων και του εγγενούς κινδύνου των λογαριασμών: α) εμπορικές απαιτήσεις, β) αναβαλλόμενος φόρος και γ) έσοδα, ως προς την «*πληρότητα*».

Τέλος, δεν προέκυψε από τον έλεγχο, ανεξαρτησία μεταξύ του κινδύνου του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου των οικονομικών καταστάσεων και του εγγενούς κινδύνου των λογαριασμών α) βραχυπρόθεσμα δάνεια και β) χρηματοοικονομικά κόστη, ως προς τη «*γνωστοποίηση*» και «*παρουσίαση*». Ο τελευταίος λογαριασμός δεν εμφανίζεται ανεξάρτητος με τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους και ως προς τον ισχυρισμό «*ταξινόμηση*».

Κοινό χαρακτηριστικό των λογαριασμών και των σχετικών ισχυρισμών, για τους οποίους διαπιστώνεται συνάφεια μεταξύ του κινδύνου του ουσιώδους λάθους για το σύνολο των οικονομικών καταστάσεων και του εγγενούς κινδύνου σε επίπεδο ισχυρισμών της διοίκησης, είναι ότι στην αρχική τους αναγνώριση αλλά και τη μεταγενέστερη επιμέτρησή τους εμπλέκεται σημαντικός βαθμός λογιστικών εκτιμήσεων. Υπογραμμίζεται ότι, όπως προαναφέρθηκε, ειδικά για τις λογιστικές εκτιμήσεις, διαπιστώνεται άμεση σημαντική επίδραση της μεταβολής του επιχειρηματικού περιβάλλοντος επί αυτών.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, η συνάφεια η οποία διαπιστώνεται μεταξύ της εκτίμησης του κινδύνου του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων και της εκτίμησης του εγγενούς κινδύνου σε επίπεδο ισχυρισμών φαίνεται ότι εκτείνεται σε ένα πλέγμα ισχυρισμών της διοίκησης. Η παρατήρηση αυτή μπορεί να οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι οι ελεγκτές στην Ελλάδα, συνδέουν τον κίνδυνο ουσιωδών λαθών με διάχυτη επίπτωση στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων και με ουσιώδη λάθη σε περιορισμένη έκταση επί λογαριασμών για περισσότερες της μίας περιπτώσεις.

Πάντως, είναι ιδιαίτερα σημαντική η διαπίστωση ότι η συνάφεια του κινδύνου του ουσιώδους λάθους στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων και του εγγενούς κινδύνου, φαίνεται να είναι εκτεταμένη αλλά δεν είναι καθολική για το σύνολο των λογαριασμών και ισχυρισμών οι οποίοι εξετάζονται από την έρευνα.

Αναφορικά με τη συνάφεια του κινδύνου ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου των οικονομικών καταστάσεων και του κινδύνου των δικλείδων ασφαλείας για συγκεκριμένους ισχυρισμούς διοίκησης λογαριασμών διαπιστώνεται ότι δεν προκύπτει ανεξαρτησία για το 53% των λογαριασμών οι οποίοι εξετάζονται από την έρευνα (τέσσερις (4) λογαριασμοί), για δύο (2) ισχυρισμούς διοίκησης.

Οι λογαριασμοί αυτοί και οι αντίστοιχοι ισχυρισμοί της διοίκησης είναι: α) οι ενσώματες ακινητοποιήσεις και β) τα αποθέματα ως προς την «αποτίμηση» και η «υπεραξία» και οι μακροπρόθεσμες προβλέψεις ως προς την «ύπαρξη».

Συγκρίνοντας τα αποτελέσματα της έρευνας ως προς τους λογαριασμούς και τους αντίστοιχους ισχυρισμούς, για τους οποίους δεν διαπιστώνεται ανεξαρτησία μεταξύ του κινδύνου του ουσιώδους λάθους με τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο δικλείδων ασφαλείας, διαπιστώνεται ένας μόνο κοινός λογαριασμός (υπεραξία) για τον ίδιο ισχυρισμό διοίκησης (*«ύπαρξη»*).

Στην περίπτωση αυτή διαπιστώνεται ότι η εκτίμηση για τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο οικονομικών καταστάσεων συνδέεται από τους ελεγκτές στην Ελλάδα και με την εκτίμηση για τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας, επί ενός εκτεταμένου αριθμού λογαριασμών. Όσον αφορά την αντανάκλαση της εν λόγω διαπίστωσης στους ισχυρισμούς της διοίκησης, και στην περίπτωση αυτή εντοπίζεται μία στοχευόμενη επιλεκτικότητα η οποία μπορεί να συνδεθεί με την αιτία του προβλήματος που είναι η οικονομική κρίση.

Υπογραμμίζεται ότι, η *«αποτίμηση»* αφορά σε ισχυρισμό ο οποίος συνδέεται με τις δικλείδες ασφαλείας του συστήματος εσωτερικού ελέγχου των ελεγχόμενων οντοτήτων, οι οποίες συμμετέχουν άμεσα στη σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων⁷² και όπως προαναφέρθηκε συνδέεται και με τον επιχειρηματικό κίνδυνο. Επιπλέον, ο ισχυρισμός *«ύπαρξη»*, όπως επίσης προαναφέρθηκε, σε επίπεδο κινδύνου εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας επηρεάζεται από τη μεταβολή του οικονομικού περιβάλλοντος της Ελλάδας, λόγω της οικονομικής κρίσης.

Και στην περίπτωση αυτή, διαπιστώνεται ότι η συνάφεια του κινδύνου του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο οικονομικών καταστάσεων και του κινδύνου των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας, φαίνεται να είναι εκτεταμένη αλλά δεν είναι καθολική για το σύνολο των λογαριασμών και ισχυρισμών οι οποίοι εξετάζονται από την έρευνα.

⁷² Διαδικασία σύνταξης οικονομικών καταστάσεων (Financial Statements Closing Process)

6.2.3 Συνάφεια επιχειρηματικού κινδύνου και ουσιώδους μεγέθους και ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης

Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι η αύξηση του επιχειρηματικού κινδύνου στην Ελλάδα, μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης, επέφερε πολυδιάστατες επιπτώσεις και στην ένταση των αντιδράσεων των ελεγκτών στον κίνδυνο.

Ειδικότερα:

Αναφορικά με το εύρος του ελεγκτικού έργου και την άμεση επίπτωση του επιχειρηματικού κινδύνου επί του ουσιώδους μεγέθους, και του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης, από την έρευνα στην Ελλάδα συλλέχθηκε επαρκής τεκμηρίωση, σύμφωνα με την οποία μπορεί να διατυπωθεί η άποψη ότι μία σημαντική μεταβολή στον επιχειρηματικό κίνδυνο έχει επίσης σημαντική επίπτωση τόσο στην εκτίμηση για το ουσιώδες μέγεθος, όσο και στο ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης.

Ως εκ τούτου, είναι εύλογο το συμπέρασμα ότι η οικονομική κρίση επέφερε μάλλον αυξητικές μεταβολές στην ένταση του ελεγκτικού έργου, λόγω της επέκτασης του εύρους του. Πάντως, η σημείωση αυτή προκύπτει συμπερασματικά και σε καμία περίπτωση δεν τεκμηριώνεται άμεσα από την έρευνα.

Ωστόσο, δεν έχουν συλλεχθεί επαρκή τεκμήρια προκειμένου να εξαχθούν ασφαλή συμπεράσματα για την άμεση συνάφεια του κινδύνου του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων, με το ουσιώδες μέγεθος και με το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης⁷³.

⁷³ Πάντως, μία σχέση ενδεχόμενης ανεξαρτησίας μεταξύ της εκτίμησης για τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων και του προσδιορισμού των επιπέδων του ουσιώδους μεγέθους και του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης, στην περίπτωση της Ελλάδας, μπορεί να δικαιολογηθεί υπό την προϋπόθεση ότι το ουσιώδες μέγεθος και το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης στους ελέγχους των εμποροβιομηχανικών εταιρειών είχαν ορισθεί από τους ελεγκτές σε αρκετά χαμηλά επίπεδα, πριν την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης στη χώρα (και λόγω της αρνητικής άποψης των ελεγκτών σχετικά με την επάρκεια και αποτελεσματικότητα του συστήματος του εσωτερικού ελέγχου των υπό εξέταση οντοτήτων, βλέπε σχετικά αποτελέσματα στατιστικής ανάλυσης στον Πίνακα 24, παράγραφος 5.2.6, Κεφάλαιο 5). Υπό αυτές τις συνθήκες, η

Αντίθετα, σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης ανά λογαριασμό, βάσει των αποτελεσμάτων της έρευνας διαπιστώνεται η συνάφεια μεταξύ του ουσιώδους μεγέθους και του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης με τον εγγενή κίνδυνο για όλους σχεδόν τους λογαριασμούς, οι οποίοι εξετάζονται στη συγκεκριμένη έρευνα, και για ένα σημαντικό αριθμό ισχυρισμών της διοίκησης.

Αντίστοιχα, διαπιστώνεται συνάφεια του ουσιώδους μεγέθους και του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης με τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας σε σημαντικό αριθμό λογαριασμών και ισχυρισμών διοίκησης.

Τέλος, η έρευνα έδωσε αποτελέσματα με τα οποία μπορεί να υποστηριχθεί η συνάφεια του ουσιώδους μεγέθους και του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης με την εκτίμηση του κινδύνου εντοπισμού για το 73% και το 100% των λογαριασμών αντίστοιχα (έντεκα (11) λογαριασμούς και δεκαπέντε (15 λογαριασμούς) και πέντε (5) κατηγορίες ελεγκτικών διαδικασιών.

Η συνδυαστική ανάλυση των διαπιστώσεων σχετικά με τη συνάφεια του ουσιώδους μεγέθους και του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης και με τα τρία (3) συστατικά του ελεγκτικού κινδύνου, σε επίπεδο ισχυρισμών της διοίκησης και λογαριασμών, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι στην περίπτωση της Ελλάδας δεν εντοπίζεται, και ειδικά ως προς συγκεκριμένες κατηγορίες αντίδρασης των ελεγκτών στον κίνδυνο.

Συνεπώς, είναι εύλογο το συμπέρασμα ότι οι ελεγκτές στην Ελλάδα συνδέουν τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας (ενιαίο κίνδυνο ουσιώδους λάθους) σε επίπεδο ισχυρισμών της διοίκησης με το επίπεδο στο οποίο ορίζεται το ουσιώδες μέγεθος και το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης. Η ίδια διαπίστωση δεν μπορεί να υποστηριχθεί με ασφάλεια για τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων.

περαιτέρω μείωση του ουσιώδους μεγέθους και του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης σε χαμηλότερα επίπεδα λόγω της αύξησης του επιχειρηματικού κινδύνου τελικά δεν φαίνεται να είναι σημαντική. Η ορθότητα της παραδοχής αυτής δεν εξετάζεται στο πλαίσιο της παρούσας.

6.2.4 Συνάφεια επιχειρηματικού κινδύνου και εκτέλεσης ελεγκτικών διαδικασιών

Όσον αφορά στην άμεση σχέση του επιχειρηματικού κινδύνου στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων και τον κίνδυνο εντοπισμού (βάσει των μεταβολών που εντοπίζονται σε συγκεκριμένες ελεγκτικές διαδικασίες), τα αποτελέσματα της έρευνας στην Ελλάδα κατέδειξαν ότι υφίσταται σημαντική επίδραση του πρώτου στον δεύτερο.

Η επίδραση αυτή αφορά σε αρκετά μεγάλο εύρος κατηγοριών αντιδράσεων των ελεγκτών στον κίνδυνο. Ειδικότερα, συνάφεια εντοπίζεται στο 47% των λογαριασμών που εξετάζονται από την έρευνα (σε επτά (7) λογαριασμούς), ως προς τέσσερις (4) ελεγκτικές περιοχές.

Η τεκμηρίωση η οποία συλλέχθηκε από την έρευνα είναι επαρκής προκειμένου να υποστηριχθεί η άποψη της ευαισθησίας του κινδύνου εντοπισμού στις σημαντικές μεταβολές του επιχειρηματικού κινδύνου. Η επίδραση του επιχειρηματικού κινδύνου επί του κινδύνου εντοπισμού φαίνεται ότι μπορεί να είναι εκτεταμένη και σε επίπεδο λογαριασμών και σε επίπεδο αντιδράσεων των ελεγκτών στον κίνδυνο.

Συγκεκριμένα, η περίπτωση της κρίσης στην Ελλάδα κατέδειξε ότι η στρατηγική ελέγχου στους ελέγχους οικονομικών καταστάσεων, οι οποίοι πραγματοποιήθηκαν μετά την κρίση, κατένειμαν σημαντική ελεγκτική προσπάθεια στον έλεγχο των λογιστικών εκτιμήσεων των ενσώματων ακινητοποιήσεων, των αποθεμάτων, των εμπορικών απαιτήσεων και των αναβαλλόμενων φόρων. Επίσης στα αποθέματα, εστιάζονται οι ελεγκτικές εργασίες σχετικά με τον εντοπισμό εκούσιων λαθών (απάτη).

Το ελεγκτικό έργο ενισχύθηκε και σχετικά με τις συναλλαγές με τα συνδεδεμένα μέρη και μάλιστα όταν οι συναλλαγές αυτές αφορούν σε βραχυπρόθεσμα δάνεια και τα έσοδα. Τέλος, σημαντικό ελεγκτικό ενδιαφέρον δίνεται στην εφαρμογή της αρχής της συνέχισης της δραστηριότητας, η οποία προσεγγίζεται με δοκιμασίες λεπτομερειών.

Όσον αφορά στην σχέση του κινδύνου εντοπισμού για συγκεκριμένες ελεγκτικές διαδικασίες (φύση και χρόνος αντιδράσεων των ελεγκτών στον κίνδυνο) με τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο οικονομικών καταστάσεων, διαπιστώνεται συνάφεια για το 40% των λογαριασμών οι οποίοι εξετάζονται από την έρευνα και για εκτεταμένου εύρους κατηγορίες αντιδράσεων των ελεγκτών στον κίνδυνο.

Στην περίπτωση αυτή, στην περίπτωση της Ελλάδας διαπιστώνεται αυξητική μεταβολή στο ελεγκτικό έργο επί των λογιστικών εκτιμήσεων στους λογαριασμούς των ενσώματων ακινητοποιήσεων και των βραχυπρόθεσμων δανείων. Επιπρόσθετα, αυξητική μεταβολή εντοπίζεται και επί της εκτέλεσης ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών στα αποθέματα και τον φόρο εισοδήματος. Ενίσχυση των ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με την απάτη διαπιστώνεται ως προς τα χρηματοοικονομικά κόστη. Ως προς τα βραχυπρόθεσμα δάνεια αύξηση των ελεγκτικών εργασιών καταγράφεται επί των συναλλαγών με τα συνδεδεμένα μέρη. Τέλος, αύξηση στις δοκιμασίες λεπτομερειών εντοπίζονται σχετικά με τις βραχυπρόθεσμες προβλέψεις.

Σύμφωνα με τις ανωτέρω διαπιστώσεις σχετικά με τις κατηγορίες των αντιδράσεων των ελεγκτών στον κίνδυνο, επί των οποίων προκύπτει αύξηση μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης, οδηγούν επίσης στο ίδιο συμπέρασμα όσον αφορά στις λογιστικές εκτιμήσεις, στην απάτη, στις συναλλαγές με τα συνδεδεμένα μέρη και στην αρχή της συνέχιση της δραστηριότητας, όπως προαναφέρθηκε, οι περιοχές αυτές παρουσιάζουν άμεση συνάφεια είτε με τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους είτε με τον επιχειρηματικό κίνδυνο.

Επιπρόσθετα, στην περίπτωση της Ελλάδας δεν εντοπίζεται στατιστικά σημαντική συνάφεια μεταξύ του κινδύνου ουσιώδους λάθους στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων με τις δοκιμασίες επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας και με τις ουσιαστικές αναλυτικές διαδικασίες. Όσον αφορά την πρώτη περίπτωση, η διαπίστωση αυτή μπορεί να δικαιολογηθεί από το γεγονός ότι οι ελεγκτές, δεδομένης της αντίληψής τους για γενικά αδύναμα συστήματα εσωτερικού ελέγχου των ελεγχόμενων οντοτήτων (βλέπε σχετικά αποτελέσματα της στατιστικής ανάλυσης στον Πίνακα 24, παράγραφος 5.2.6 του πέμπτου κεφαλαίου), υιοθετούν

πριν και μετά την κρίση την άμεση προσέγγιση, χωρίς να επιχειρείται η εναπόθεση εμπιστοσύνης στα συστήματα εσωτερικού ελέγχου.

Συνεπώς, η συνδυαστική ανάλυση των ως άνω διαπιστώσεων μπορεί να οδηγήσει στο εύλογο συμπέρασμα ότι η υλοποίηση της στρατηγικής ελέγχου, όσον αφορά τη φύση των ελεγκτικών διαδικασιών, ακολουθεί την εκτίμηση των ελεγκτών για τον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους (σε συνολικό επίπεδο) και τους επιμέρους παράγοντες κινδύνου με διάχυτη επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις.

Αναλύοντας τα αποτελέσματα της έρευνας σχετικά με τη συνάφεια μεταξύ του εγγενούς κινδύνου και του κινδύνου εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας (σε επίπεδο ισχυρισμών της διοίκησης) με τον κίνδυνο εντοπισμού για συγκεκριμένες κατηγορίες αντίδρασης των ελεγκτών στον κίνδυνο, διαπιστώνεται συνάφεια σε είκοσι ένα (21) ζεύγη περιπτώσεων.

Πάντως, ενώ οι σχέσεις οι οποίες διαπιστώνονται μεταξύ των τριών (3) κινδύνων καλύπτουν με τον ένα ή τον άλλο τρόπο το σύνολο των κατηγοριών ελεγκτικών διαδικασιών που εξετάζονται από την έρευνα, ο μοναδικός υποκείμενος ισχυρισμός διοίκησης είναι αυτός της «αποτίμησης» και αναπόφευκτα μόνο για λογαριασμούς της οικονομικής θέσης. Ως εκ τούτου, μπορεί να εξαχθεί το συμπέρασμα ότι, στην περίπτωση της Ελλάδας, η διαμόρφωση της στρατηγικής ελέγχου και ο σχεδιασμός των ελεγκτικών διαδικασιών, συνδέεται σημαντικά με την εκτίμηση για τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας.

Στη συγκεκριμένη περίπτωση η συνάφεια αυτή αφορά στη σύνδεση συγκεκριμένων λογαριασμών και ισχυρισμών διοίκησης με επίσης συγκεκριμένες κατηγορίες αντιδράσεων των ελεγκτών στον κίνδυνο.

Μπορεί επίσης να υποστηριχθεί ότι όσον αφορά τις ελεγκτικές διαδικασίες η σύνδεσή τους με τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο εσωτερικών δικλείδων ασφαλείας είναι αντίστοιχη και με την εκτίμηση των ελεγκτών για συγκεκριμένους παράγοντες κινδύνου με διάχυτη επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις.

Συνοψίζοντας, τα αποτελέσματα της έρευνας ειδικά ως προς την εκτίμηση του κινδύνου εντοπισμού μπορούν να υποστηρίξουν:

1. Την επίπτωση του επιχειρηματικού κινδύνου επί του κινδύνου εντοπισμού ο οποίος αντανακλάται στις ελεγκτικές διαδικασίες επί συγκεκριμένων λογαριασμών.
2. Τη συνάφεια μεταξύ του κινδύνου ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων και του κινδύνου εντοπισμού, βάσει των μεταβολών επί συγκεκριμένων μεταβολών ελεγκτικών διαδικασιών για αρκετούς λογαριασμούς.
3. Την συνάφεια μεταξύ του ουσιώδους μεγέθους και του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης με τον κίνδυνο εντοπισμού (μεταβολές στο σύνολο σχεδόν των λογαριασμών οι οποίοι εξετάζονται από την παρούσα εργασία, ως προς συγκεκριμένες ελεγκτικές διαδικασίες).
4. Τη συνάφεια μεταξύ της εκτίμησης των ελεγκτών για τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας με τον προσδιορισμό του επιπέδου του κινδύνου εντοπισμού, ως προς την εφαρμογή συγκεκριμένων ελεγκτικών διαδικασιών.

Βάσει των ανωτέρω φαίνεται ότι τα συμπεράσματα τα οποία προκύπτουν από τη συγκεκριμένη εργασία συγκλίνουν σε σημαντικό βαθμό με αυτά της έρευνας των R. Dusenbury, J. Reimers και S. Wheeler (2000), καθώς και των C. Brown και I. Solomon (1990, 1991) και των M. Maletta και T. Kida (1993), σύμφωνα με τους οποίους τα συστατικά του ελεγκτικού κινδύνου εκτιμώνται ως εξαρτημένες μεταβλητές. Αντίστοιχα, σύγκλιση παρουσιάζεται και με τους B. Ritchie και E. Korwatt (2007).

Επιπλέον, φαίνεται ότι, βάσει των συμπερασμάτων της έρευνας, μπορεί να υποστηριχθεί και η άποψη των J. Jambalvo, W. Waller και S. Daniel (1984, 1989), σύμφωνα με την οποία η πολλαπλασιαστική σχέση των μεταβλητών του μοντέλου μπορεί τελικά να μην αντανακλά ένα συγκεκριμένο γνωστικό πλαίσιο. Επίσης, σύγκλιση παρατηρείται και με τα συμπεράσματα του Di Pietro και λοιπών (1994), σύμφωνα με τους οποίους ο επιχειρηματικός κλάδος επιδρά στη φύση των ελεγκτικών διαδικασιών, αν και η επίδραση αυτή διαφέρει μεταξύ των

λογαριασμών. Τέλος, τα αποτελέσματα της έρευνας ευθυγραμμίζονται με αρκετά από τα συμπεράσματα τα οποία καταγράφονται στη μελέτη της IFAC του 2002.

6.3 Γενικό συμπέρασμα

Στο πλαίσιο της συγκεκριμένης έρευνας εξετάσθηκαν οι μεταβολές στην εκτίμηση των συστατικών του ελεγκτικού κινδύνου, καθώς και στην εκτέλεση συγκεκριμένων ελεγκτικών διαδικασιών σε ελέγχους οικονομικών καταστάσεων εμποροβιομηχανικών εταιρειών που έγιναν στην Ελλάδα, πριν και μετά την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης.

Από τη μελέτη αυτή διαπιστώνεται επίπτωση των μεταβολών του επιχειρηματικού κινδύνου επί της εκτίμησης του κινδύνου ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων. Επίπτωση διαπιστώνεται επίσης και στην εκτίμηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης, όταν ο κίνδυνος αυτός αναλύεται σε δύο επιμέρους κινδύνους, τον εγγενή κίνδυνο και τον κίνδυνο των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας.

Τέλος, οι μεταβολές στην εκτίμηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους, τόσο σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων, όσο και σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης, είχαν σημαντική επίπτωση στην ένταση του ελεγκτικού έργου και την εφαρμογή ορισμένων ελεγκτικών διαδικασιών επί συγκεκριμένων ισχυρισμών διοίκησης για επίσης συγκεκριμένους λογαριασμούς.

Σύμφωνα με τα ανωτέρω, δεν μπορεί να υποστηριχθεί σε καμία περίπτωση, η ανεξάρτητη εκτίμηση των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου, για τους ελέγχους των οικονομικών καταστάσεων εμποροβιομηχανικών εταιρειών στην Ελλάδα κατά την υπό εξέταση περίοδο.

Η παρούσα εργασία θα μπορούσε να αποτελέσει τη βάση για περαιτέρω έρευνα σχετικά με σχέση του επιπέδου του ουσιώδους μεγέθους και του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης, με το εύρος της έκτασης του ελεγκτικού έργου, αλλά και με την εκτίμηση του κινδύνου του ουσιώδους λάθους σε επίπεδο συνόλου των οικονομικών καταστάσεων.

Επιπλέον, ενδιαφέρον παρουσιάζει η επέκταση της έρευνας στην μελέτη της σχέσης των ευρημάτων που προκύπτουν από ελέγχους οικονομικών καταστάσεων, με το

σχεδιασμό του ελεγκτικού έργου, την υιοθετούμενη στρατηγική ελέγχου και τις εκτελεσθείσες ελεγκτικές εργασίες, τόσο ως προς την έκταση, όσο και ως προς την φύση και το χρόνο.

Μία τέτοια ερευνητική προσέγγιση, ως συνέχεια της παρούσας, θα μπορούσε να αναδείξει σημαντικά θέματα και προβληματισμούς σχετικά με την αποτελεσματικότητα του ελεγκτικού έργου, ως αποτέλεσμα της εφαρμογής του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου στο σχεδιασμό του ελέγχου.

Στην περίπτωση αυτή θα μπορούσε να εξεταστεί συνδυαστικά και το επίπεδο του ουσιώδους μεγέθους, τόσο ως προς το σχεδιασμό του εύρους του ελεγκτικού έργου, όσο και ως προς τον προσδιορισμό μίας βάσης αξιολόγησης των ελεγκτικών διαφορών τα οποία εντοπίζονται από τις ελεγκτικές διαδικασίες οι οποίες εκτελέσθηκαν.

6.4 Περιορισμοί

Για την μελέτη της συγκεκριμένης εργασίας θα πρέπει, εκτός από τους περιορισμούς οι οποίοι ήδη αναφέρονται ανά περίπτωση στα Κεφάλαια της παρούσας, να λαμβάνονται υπόψη και οι εξής πρόσθετοι γενικοί περιορισμοί:

1. Δεν διενεργήθηκε καμία επισκόπηση ή εξέταση τεκμηρίωσης ελεγκτικών αρχείων και δεν εξετάστηκαν τα αποτελέσματα των ελέγχων των οικονομικών καταστάσεων ούτε και η καταλληλότητα της γνώμης που εκφράστηκε επί αυτών.
2. Δεν εξετάστηκε η καταλληλότητα και η αποτελεσματικότητα της στρατηγικής ελέγχου ούτε και η επάρκεια και καταλληλότητα των ελεγκτικών διαδικασιών, επίσης δεν εξετάστηκε η μεθοδολογία εκτιμήσεων των συστατικών κινδύνων και το ουσιώδες μέγεθος και δεν καταγράφονται οι ακριβείς εκτιμήσεις για τις μεταβλητές αυτές.
3. Δεν εξετάζονται οι επιπτώσεις των αποτελεσμάτων των δοκιμασιών επί των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας επί της εκτίμησης του κινδύνου των εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας

4. Δεν εξετάζεται η ορθή και κατάλληλη εφαρμογή των Διεθνών Προτύπων Ελέγχου της IFAC και είναι αποδεκτό ότι υπάρχει επαρκής γνώση των ΔΠΕ της IFAC, από τους συμμετέχοντες στην έρευνα Νόμιμους Ελεγκτές.
5. Δεν εξετάζεται η εφαρμογή του «Μοντέλου Επιχειρηματικού Κινδύνου» (Business Risk Model), εφόσον αποτελεί μεθοδολογική παραλλαγή του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου το οποίο καταγράφεται στα ΔΠΕ της IFAC.
6. Δεν εξετάζεται η προσέγγιση του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου βάσει της θεωρίας των πιθανοτήτων.
7. Η μεταβολή του επιχειρηματικού κινδύνου εξετάζεται μόνο ως προς την μεταβολή του επιχειρηματικού και ευρύτερα οικονομικού περιβάλλοντος στην Ελλάδα, δεδομένων των λοιπών παραγόντων του κινδύνου αυτού σταθερών.
8. Είναι αποδεκτό ότι οι συμμετέχοντες στην έρευνα Νόμιμοι Ελεγκτές έχουν εκτελέσει ελέγχους επί οικονομικών καταστάσεων στην Ελλάδα, βάσει των ΔΠΕ της IFAC και έχει συνεπακόλουθα έχει υιοθετηθεί η «προσέγγιση βάσει κινδύνου».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

1. Αληφαντής, Γ. (2008), «Χρηματοοικονομική Λογιστική», Τόμοι Α και Β, Εκδόσεις ΠΑΜΙΣΟΣ, Αθήνα.
2. Αναστασιάδου, Σ. (2012), «Στατιστική και Μεθοδολογία Έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες», Αθήνα.
3. Δελλαπόρτας, Π., Π. Τσιαμυρτζής. (2004), «Στατιστική κατά Bayes», Σημειώσεις Μαθήματος, Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Τμήμα Στατιστικής.
4. Επιτροπή Λογιστικής Τυποποίησης και Ελέγχων (ΕΛΤΕ). (2010), «Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου και Διεθνή Πρότυπα Δικλίδων Ποιότητας», Ελληνικό κείμενο των Διεθνών Προτύπων Ελέγχου και Διεθνών Προτύπων Δικλειδων Ποιότητας 2009 και 2010 από τη Διεθνή Ομοσπονδία Λογιστών (IFAC). Πρωτότυπος τίτλος IFAC: «Handbook of International Standards on Auditing and Quality Control».
5. Επιτροπή Λογιστικής Τυποποίησης και Ελέγχων (ΕΛΤΕ) και Hellastat Α.Ε. (2009), «Υπηρεσίες Ορκωτού Ελεγκτή», Ανάλυση Αγοράς.
6. Ζαφειρόπουλος, Κ. (2012), «Ποσοτική Εμπειρική Έρευνα και Δημιουργία Στατιστικών Μοντέλων». Εκδόσεις ΚΡΙΤΙΚΗ, ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ, Αθήνα.
7. Καζατζής, Χ. (2006), «Ελεγκτική και Εσωτερικός έλεγχος: Μία συστηματική προσέγγιση Εννοιών, Αρχών και Προτύπων». Εκδόσεις BUSINESS PLUS, Πειραιάς.
8. Καταρέλος Γ. (2002), «Εισαγωγή στην Κοινωνική Έρευνα», Σημειώσεις, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Ψυχολογίας.
9. Καραμάνης, Κ. (2008), «Σύγχρονη Ελεγκτική: Θεωρία και πρακτική σύμφωνα με τα Διεθνή Ελεγκτικά Πρότυπα», Εκδόσεις ΟΠΑ, Αθήνα.
10. Κιόχος, Π. (1985), «Στατιστική», Εκδόσεις Α. Σταμούλης, Πειραιάς.

11. Κιόχος, Π. (1986), «Λογισμός Πιθανοτήτων», Εκδόσεις Α. Σταμούλης, Πειραιάς.
12. Κυηη, Τ. (1987), «Η δομή των επιστημονικών επαναστάσεων», Σύγχρονα Θέματα, Αθήνα.
13. Νομική Βιβλιοθήκη. (2006), «Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Πληροφόρησης (Δ.Π.Χ.Π.) 2005», Αθήνα.
14. Παρασκευόπουλος, Ι. (1993), «Μεθοδολογία Επιστημονικής Έρευνας», Τόμος 1 και 2.
15. Πετράκος, Γ. (2009), «Μεθοδολογία στατιστικών ερευνών», Σημειώσεις του μαθήματος, Πάντειο Πανεπιστήμιο, Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης.
16. Πετράκος, Γ. (2012), «Εισαγωγή στη στατιστική της καθημερινότητάς μας», Εκδόσεις Α. Σταμούλης, Αθήνα.
17. Φίλος, Ι. (2004), «Σύστημα Εσωτερικού Ελέγχου Επιχειρήσεων», Εκδόσεις ΙΟ, Αθήνα.
18. Ψαρρού, Μ. και Κ. Ζαφειρόπουλος. (2004), «Επιστημονική Έρευνα: Θεωρία και εφαρμογές στις κοινωνικές επιστήμες».

Ξενογλώσση

1. Abdolmohammadi, M. and A. Wright. (1987), "An examination of the effects of experience and task complexity on audit judgments" The Accounting Review, pp. 62: 1-13.
2. ABREMA – Activity Based Risk Evaluation Model of Auditing. (1996), "Retrieved from Australian Educational Research", Pty Ltd. Web Site: <http://www.Abrema.net>.
3. Adams, R. (1989), "Risks in the foreground", Accountancy, March, pp. 101-04.
4. Alderman C. W. and R. H. Tabor. (1989), "The case for risk driven audits", Journal of Accountancy 167, (March): pp. 55 – 61.
5. Aldersley, S.J. (1989), "Discussion of Achieved Audit Risk and the Audit Outcome Space". Auditing: A Journal of Practice and Theory, Vol. 8, (Supplement): pp. 85-97.
6. Allen, R. D., D.R. Hermanson, T. M. Kozloski, and R. J. Ramsey. (2006), "Auditor risk assessment: Insights from the academic literature", Accounting Horizons 21(2): pp. 157 – 78.
7. Alexander, D. and Archer S. (2003), "On economic reality, representational faithfulness and the "true and fair override"", Accounting and Business Research 33 (1): pp. 3-17.
8. American Accounting Association, Auditing Section Research Committee (2009), "Thirty Years of Audit Research. The Auditor's Report", Volume 32, No 2 (Spring).
9. American Assembly. (2003), "Report on the future of the accounting profession", <http://www.americanassembly.org>.
10. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (1973), "Statement on Auditing Standards No1: Codification of Auditing Standards and Procedures", New York: American Institute of Certified Public Accountants.

11. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (1978), "Statement on Auditing Standards No22: Planning and Supervision", New York: American Institute of Certified Public Accountants.
12. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (1981), "Statement on Auditing Standards No 39: Audit Sampling", New York: American Institute of Certified Public Accountants.
13. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (1983), "Statement on Auditing Standards No 47: Audit Risk and Materiality in Conducting an Audit", New York: American Institute of Certified Public Accountants.
14. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (1985), "AICPA Professional Standards", Volume A: U.S. Auditing Standards, American Institute of Certified Public Accountants.
15. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (1987), "Exposure Draft: Proposed Statement on Auditing Standards – The Auditor's Responsibility for Assessing Control Risk". New York: American Institute of Certified Public Accountants.
16. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (1988), "Statement on Auditing Standards No 55: Consideration of the Internal Control Structure in a Financial Statement Audit", New York: American Institute of Certified Public Accountants.
17. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (1997a), "Audit Risk and Materiality in Conducting an Audit. Statement on Auditing Standard No 47", New York, NY: AICPA.
18. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (1997b), "Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit. Statement on Auditing Standards No 82", New York, NY: AICPA.
19. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (1981 – 2010), Official releases SAS 39, 47, SAS 82, SAS 96 and SAS 98, New York, New York: American Institute of Certified Public Accountants.

20. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (2012), "Substantive Differences Between the International Standards on Auditing and Generally Accepted Auditing Standards", Financial Reporting Center.
21. American Institute of Certified Public Accountants (AICPA). (2012), "AICPA Professional Standards", New York: AICPA.
22. Anderson, R.J. (1977), "The Interrelationship of Compliance and Substantive Verification in Auditing", in: B.E. Cushing and J.L. Krogstadt (eds.), *Frontiers of Auditing Research*, Bureau of Business Research, University of Texas at Austin, pp. 69-137.
23. Ashton, A. H. (1982), "The Descriptive Validity of Normative Decision Theory in Auditing Contexts", *Journal of Accounting Research*, Vol. 20, No 2 Part I (Autumn): pp. 415 – 428.
24. Australian Society of Certified Practicing Accountants. (1993), AUP 24 – Audit Sampling, *Auditing 1993 Handbook*, Prentice Hall, Sydney.
25. Arens, A. A., R.J. Elder. (2006), "Perspectives on Auditing Education after Sarbanes – Oxley", *Issues in Accounting Education*, Vol. 21, No 4.
26. Arens, A. A, R.J. Elder and M.S. Beasley. (2006), "Auditing and Assurance Services, An Integrated Approach", 11th Edition, Pearson Prentice Hall.
27. Arens, A. A. and J. K. Loebbecke. (1984), "Auditing: An Integrated Approach", Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ. Third Edition.
28. Arens, A. A. and J. K. Loebbecke. (1988), "Auditing: An Integrated Approach", Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ. Forth Edition.
29. Arens, A., J.K. Loebbecke, P.J. Best and G.E.P. Shailer. (1990), "Auditing in Australia: An Integrated Approach", rev. 2nd ed., Prentice Hall Sydney.
30. Arens, A.A, J.K. Loebbecke. (1997), "Auditing: An Integrated Approach, 7th ed., Upper Sand Rives: Prentice Hall.
31. Babbie, E. (1989), "The Practice of Social Research", 5th edition, Belmont CA: Wadsworth.

32. Bailey, A.O. Jr., and O.L. Jensen. (1977), "A Note on the Interface Between Compliance and Substantive Tests", *Journal of Accounting Research* (Autumn): pp. 293 – 299.
33. Bath, M. E. (2006), "Including estimates of the future in today's financial statements", *Accounting Horizons* 20(3): pp. 271 -285.
34. Bayer, T.E. (1999), "Risk – based auditing: a new approach", Retrieved from the Construction Financial Management Association (CFMA) web site: <http://www.sikich.com/sg/pdf/bayer.pdf>.
35. Beatie, V., Fearnley, S., Brandt, R. (2002), "Auditor Independence and Audit Risk in the UK: A Reconceptualization", Retrieved from the University of Stirling web site: <http://www.stir.ac.uk>.
36. Beaver, W.H. (1973), "What Should Be FASB's Objectives", *Journal of Accountancy*, (August): pp. 49-57.
37. Becker, G., De Groot M. and J. Marschak. (1964), "Measuring utility by a single – response sequential method", *Behavioral Science*. 9 (3): pp. 226 – 236.
38. Bedard, J. C. (1989), "An archival investigation of audit program planning", *Auditing: A Journal of Practice and Theory* 9 (Spring): pp. 57 – 71.
39. Bedard, J. C. and A. M. Wright. (1994), "The functionality of decision heuristics: reliance on prior adjustments in evidential planning", *Behavioral Research in Accounting*, (Supplement): pp. 62 -89.
40. Beechy, T. H. (2005), "Accounting standards: Rules, principles or wild guesses?", *Canadian Accounting Perspectives* 4 (2): pp. 195 -212.
41. Benston G. J. (2006), "Fair Value accounting: A cautionary tale from Enron", *Journal of Accounting and Public Policy* 25 (4) : pp. 465 - 484.
42. Blokdijk, J. H., Driehuisen, F. & Wallage, Ph. (1995), "Reflections on Auditing Theory, A Contribution from the Netherlands", Deventer: Kluwer.
43. Blokdijk, J.H. (2004). "Test of Control in the audit risk model: Effective? Efficient?", *International Journal of Auditing*, Vol. 8, pp: 185 – 194.

44. Bloomfield R. (1995), "Strategic Dependence and Inherent Risk Assessments", *The Accounting Review*, Vol. 70, No 1 (January): pp.71-90.
45. Boritz, J. E. (1991), "Going. Going. Gone!", *CA Magazine* 124 (4): pp. 22 - 29.
46. Boritz, J. E.; Graber, B. G.; and Lemon, W.M. (1986), "An Experimental Study of Review of Preliminary Audit Strategy by External Auditors", In *Proceedings of the Contemporary Accounting Research Conference* (August): pp. 1-154, Canadian Academic Accounting Association.
47. Boritz, J. E., B. G. Gaber, and W. M. Lemon. (1987), "Managing Audit Risk", *CA Magazine* (January): pp: 36-41.
48. Bouwman, M.J. (1978), "Financial Diagnosis: A Cognitive Model of the Process Involved", Ph.D. diss., Graduate.
49. Boynton, W.C. and W.G. Kell. (1996), "Modern Auditing", (6th ed.), John Wiley and Sons Inc.
50. Brian, P. (2008), "A Risk Based Approach to Auditing Financial Statements". *ACCA, Student Accountant* (February): pp: 42-43.
51. Broeze, G.B. (2006), "Validation of Risk Assessment in Auditing". Doctoral Thesis, Vrije University.
52. Brown, C. and I. Solomon. (1990), "Auditor configural information processing in control risk assessments", *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, vol. 9, No 3 (Fall): pp. 17-38.
53. Brown, C. and I. Solomon. (1991), "Auditor configural information processing in auditing: The role of domain – specific knowledge", *The Accounting Review* 66 (January): pp. 100-119.
54. Brown, K. (2002), *The Wall Street Journal* (July 8th): p. C1.
55. Brumfield, C. A., K. Elliott, and P.D. Jacobson. (1983), "Business risk and the audit process", *Journal of Accountancy* (April): pp. 60-68.
56. Bryman, A. (2001), "Social Research Methods", Oxford University Press.

57. Bryman, A. and D. Cramer. (2001), "Quantitative Data Analysis", East Sussex: Rutledge.
58. Bryman, A. and E. Bell (2007), "Business Research Methods", Oxford University Press.
59. Bullen, H.G., and K. Crook. (2005), "Revisiting the concepts: A new conceptual framework project", Norwalk, CT / London: Financial Accounting Standards Board (FASB) / International Accounting Standards Board,
http://www.fasb.org/project/communications_paper.pdf.
60. Bulmer, M. (1986), "The Role of Theory in Applied Social Science Research", in M. Bulmer et al. (ed.) Social Science and Society Policy, London: George Allen & Unwin.
61. Bunge, M. (1997), "La ciencia, su metodo y su filosofia", Sigloveinte, Argentina.
62. Burns, T. and Stalker, G.M. (1961), The management of innovation, Tavistock, London.
63. Buza C.N. (2003), "Audit Risk Studies: Sampling Design and Bayesian Based Models", Revista Investigacion Operacional, Vol. 24, No 1.
64. Campbell, R. J. and L. J. Rankin. (1990), "Improving risk assessments in audits", Ohio CPA Journal (Autumn): pp. 7-12.
65. Canadian Institute of Chartered Accountants (CICA). (1980), "Extent of Auditing Testing: A Research Study", CICA.
66. Canadian Institute of Chartered Accountants (CICA). (2007), CICA handbook. Toronto: CICA.
67. Carpender, B.W., M.W.Dirsmith and P.P.Gupta. (1994), "Materiality Judgments and Audit Firm Culture: Social – Behavioral and Political Perspectives, Accounting, Organizations and Society, Vol. 19, No 45, pp. 355-380.
68. Choo, F. (1989), "Audit Risk Model: Some technical limitations", ICA Journal, (April): pp. 38-41.

69. Churchil, G. (1995), "Marketing Research: Methodological Foundations", (6th eds), USA: Elizabeth Widdicombe.
70. Coakley, J.R. and J.K. Loebbecke. (1985), "The expectation of accounting errors in medium – sized manufacturing firms", *Advances in Accounting*, pp. 199-245.
71. Cockburn, D. J. (1984), "Risk assessment: An important part of the audit", *CA Magazine* (July): 47-49.
72. Cockburn, D. (1992), "At the home on the range", *CA Magazine* 125 (5): pp. 38-9.
73. Cohen, M. F. (1978), "Commission on Auditors' Responsibilities".
74. Colbert, J.L. (1987), "Use the concept of inherent risk- It helps!", *Internal Auditor*, (April): pp. 45-48.
75. Colbert, J.L. (1988), "Inherent Risk: An Investigation of Auditors' Judgments", *Accounting Organizations and Society*, Vol. 13, No2, pp. 111-121.
76. Colbert, J.L. (1991), "Understanding the Relationship between Business Risk and Inherent Risk", *Managerial Accounting Journal*, Vol. 6 No. 3, pp. 4-7, MCB University Press, 0268-6902.
77. Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission (COSO). (2002), "Internal Control- Integrated Framework", New York: AICPA.
78. Cook, J.W. and G.M. Winkle. (1988), "Auditing" (4th ed.). Boston: Houghton Mifflin Co.
79. Cormier, D., and M. L. Magnan. (2005), "From Accounting to "fore counting", *Canadian Accounting Perspectives* 4 (2): pp. 243 - 256.
80. Creswell J. (1994), "Research Design: Qualitative and Quantitative Approaches", USA: SAGE Publications.
81. Creswell, J.W. (2008), "Educational research: Planning, conducting, and evaluating quantitative and qualitative research (3rd)", Upper Saddle River, NJ: Prentice (pages 8-9).

82. Cullinan, C.P, Wright, G.B. (2003), "Cases from the SEC Files", Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Education,
83. Cullinan, C.P, Sutton, S.G. (2002), "Defrauding the Public Interest: A Critical Examination of Reengineered Audit Processes and the Likelihood of Detecting Fraud", *Critical Perspectives on Accounting*, 13, pp. 297-310.
84. Cunningham, Cody F. (2003), "The Impact of Information on Willingness-to-pay for Bison" (MSc thesis), College of Agriculture, University of Saskatchewan.
85. Cushing, B. E., and Loebbecke, J. K. Fall (1982), "Analytical Approaches to Audit Risk: A Survey and Analysis", *Auditing: Journal of Practice and Theory* Vol. 2, No 1, pp. 23 -41.
86. Cushing, B.E. and J.K. Loebbecke, (1982), "Analytical Approaches to Audit Risk: A Survey and Analysis", *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 2, No 1, (Fall): pp.23-41.
87. Cushing, B. E., and J. K. Loebbecke. (1983), "Analytical Approaches to Audit Risk: A survey and analysis", *Auditing: A Journal of Practice and Theory* Vol. 3, No1 (Fall): pp. 23-41.
88. Cushing, B. E., L. E. Graham, Jr., Z-V. Palmorse, R. S. Roussey, and I. Salomon. (1995), "Risk orientation", In: *Auditing Practice, Research and Education: A Productive Collaboration*, edited by T. B. Bell, and A. M. Wright. New York, NY: AICPA.
89. Cvitanic, J. and I. Karatzas. (1999a), "Generalized Neyman – Pearson lemma via convex duality", Preprint. Columbia University
<http://www.math.columbia.edu/~ik/neypea.pdf>.
90. Cvitanic, J. and I. Karatzas. (1999b), "On dynamic measures of risk", *Finance and Stochastics* 3: 451 -82.
http://www.math.columbia.edu/~ik/CviKar_99.pdf.
91. Czaja, R. and Blair, J. (1996), "Designing Surveys: A Guide to Decisions and Procedures", Thousand Oaks: Pine Forge Press.

92. Daniel, S. J. (1988), "Some Empirical Evidence about the Assessment of Audit Risk in Practice", *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 7, No. 2 (Spring): pp. 174-181.
93. Davies, M. (2001), "Auditing in the new millennium", Retrieved from York University Atkinson Accounting Club web site: <http://www.yuatac.com>.
94. De Koning, F. (2002), "Beoordeling van de interne controle in het kader van de accountantscontrole". *Maandblad voor Accountancy en Bedrijfseconomie*, 7 jaargang, pp. 272-280.
95. De Vaus. (2002), "Surveys in Social Research", Fifth Edition, Routledge Taylor and Francis Group, London and New York.
96. Denscombe, M. (2002), "Ground Rules for Good Research", Buckingham: Open University Press.
97. Dilla, W. N. and D. N. Stone (1997), "Representations as Decision Aids: The Asymmetric Effects of Words and Numbers on Auditors' Inherent Risk Judgments", *Decision Sciences*, Volume 28, No 3 (Summer): pp. 709 – 743.
98. Di Pietro, J. D., T. J. Mock and A. Wright. (1994), "An investigation of adaptability in evidential planning", *Proceedings of the Deloitte and Touch / University of Kansas Symposium on Auditing Problems XII*, 73-91.
99. Dirsmith, M. W., and M. E. Haskins. (1991), "Inherent risk assessment and audit firm technology: A contrast in world theories", *Accounting, Organizations and Society* Vol. 16, pp. 61-90.
100. Dhar, V. and H. E. People. (1987), "Rule-Based Versus Model-Based Representations for Explaining and Generating Expert Behavior", *Communications of the ACM* 30(6): pp. 542-555.
101. Dhar, V., B. Lewis, and J. Peters, (1988), "A Knowledge Based Model of audit risk", *AI Magazine*: Vol. 9 Number 3.
102. Dhar, V., B. Lewis, and J. Peters, (1989), "Assessing Inherent Risk During Audit Planning: The Development of a Knowledge Model of audit risk", *Accounting Organizations and Society*: Vol. 14 No 4, pp: 359- 378.

103. Dusenbury, R. B., J. Reimers, and S. Wheeler. (1996), "An empirical study of belief – based and probability – based specifications of audit risk", *Auditing: A Journal of Practice and Theory* 15 (Fall): pp. 12 – 28.
104. Dusenbury, R. B., Reimers, J. L., and Wheeler, S. W. (2000), "The Audit Risk Model: An empirical test for conditional dependencies among assessed components risks", *Auditing: A Journal of Practice and Theory* (Fall): Vol.19, No 2.
105. Elliot, R.K. (1983), "Unique audit methods: "Peat Marwick International", *Auditing: A Journal of Practice and Theory* (Fall): pp. 1-12.
106. Elliott, R. K. and J. R. Rogers. (1972), "Relating Statistical Sampling to Audit Objectives", *The Journal of Accountancy* (July): pp. 46-55.
107. Einhorn, H. and R. Hogarth. (1981), *Behavioral Decision Theory, Process of Judgment and Choice*, *Annual Review of Psychology*, pp. 58 – 88.
108. ERNST & YOUNG. (2001), "Global Audit Methodology".
109. ERNST & YOUNG. (2005), "Global Audit Planning Toolkit".
110. ERNST & YOUNG (2012), "Audit Performance Handbook".
111. Felix, W. L. and R.A. Grimlund. (1977), "A Sampling Model for Audit Tests of Composite Accounts", *Journal of Accounting Research*, Vol. 13, No 1 (Spring): pp. 23-41.
112. Fellingham, J.C. and D.P. Newman. (1985), "Strategic Considerations in Auditing" *The Accounting Review*, Vol. LX, No 4 (October): pp. 634 – 650.
113. Filos, J. and M. Nerantzidis. (2014), "Recent corporate governance developments in Greece", *Corporate Governance: The international journal of business in society*, Vol. 14 (Issue 3): pp. 281 - 299.
114. Financial Accounting Standards Board (FASB). (2005), Joint FASB/IASB conceptual framework project, Invitation to comment: "Select issues relating to assets and liabilities with uncertainties", No 1235-001, (September 30), Norwalk, CT: FASB. <http://www.fasb.org/draft/>.

115. Fink, A. (1995), "How to Design Surveys", Thousand Oaks: SAGE Publications.
116. Flint, D. (1988), "Philosophy and Principles of Auditing: An Introduction", Basingstoke: Mac Millan.
117. Flood, J. M. (2013), "Practitioner's Guide to GAAS 2013", John Wiley and Sons Inc.
118. Finley, D.R. and J.L. Boockholdt. (1987), "A Continuous Constrained Optimization Model for Audit Sampling", *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 6, No 2, (Spring): pp. 22-39.
119. Finley, D.R. (1983), "Normal Form Decision Theory Development for Audit Sampling Model", *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol 3, No. 1, (Fall): pp. 104-115.
120. Fogarty, J. A., L. Graham and D.R. Schubert. (2007), "Assessing and responding to risks in a financial statement audit: Part II", *Journal of Accountancy* 202 (1): pp. 59-64.
121. Fowler, F. (1984), "Survey Research Methods", Beverly Hills: SAGE Publications.
122. Frankfort – Nachmias C. and Nachmias, D. (1992), "Research Methods in the Social Science", (4th Edition), London: Edward Arnold.
123. Gafford, W. W. and D. R. Carmichael. (1984a), "Materiality, audit risk and sampling: A nuts – and – bolts approach. Part one", *Journal of Accountancy* (October): pp. 109-123.
124. Gafford, W. W. and D. R. Carmichael. (1984b), "Materiality, audit risk and sampling: A nuts – and – bolts approach. Part two", *Journal of Accountancy* (November): pp. 125-140.
125. Gaumnitz, B. R., T. R. Nunamaker, J. J. Surdick, and M. F. Thomas. (1982), "Auditor consensus in internal control evaluation and audit program planning", *Journal of Accounting Research* 20 (Autumn), Part II, pp. 745 – 755.
126. Gay, G. (2002), "Bringing the business dynamic into the audit", *Australian CPA* (February), Humphrey, C., J. Jones and R. Khalifa (2004), "Business Risk

Auditing and the Auditing Profession: Status, Identity and Fragmentation”,
Stream 7: Critical Accounting.

127. Geary, K. M. (1990), “Guidance for effective audit planning”, Ohio CPA Journal 49 (Spring): pp. 38-39.
128. General Accounting Office (GAO). (2003), “Public Accounting Firms Mandated Study on Consolidation and Competition”, GAO- 03-864.
129. Ghauri, P., Gronhug, K. and Kristianslund, I. (1995), “Research Methods in Business Studies: A Practical Guide”, London: Prentice Hall.
130. Gibbins, M., and Wolf, F. M. (1982), “Auditor’s Subjective Decision Environment – The Case of a Normal External Audit”, Accounting Review LVII (1) (January): pp. 105-124.
131. Gilbert, N. (1993), “Research, Theory and Method”, in Gilbert, N. (ed), Researching Social Life, pp. 18-31, London: SAGE Publications.
132. Gin Chong, H., Reader, G. Vinten. (1996), “Materiality and Audit Risk Modeling: Financial Management Perspective”, Managerial Finance, Vol. 22, (Iss: 9) : pp. 35 -60.
133. Glaser, B., and Strauss A. (1967), “The Discovery of Grounded Theory: Strategies for Qualitative Research”, New York; Aldine.
134. Glaser, K. (1993), “Auditing” (2nd ed). London: Clays Ltd, St Ives plc.
135. Glover, J. C., Y. Ijiri, C. B. Levine, and P.J. Liang. (2005), “Separating facts from forecasts in financial statements”, Accounting Horizons 19 (4): pp. 267-82.
136. Graham, L. E. (1985a), “Audit risk – Part I”, CPA Journal (August): pp. 12-21.
137. Graham, L. E. (1985b), “Audit risk – Part II”, CPA Journal (September): pp. 34-41.
138. Graham, L. E. (1985c), “Audit risk – Part III”, CPA Journal (October): pp. 36-43.
139. Graham, L. E. (1985d), “Audit risk – Part IV”, CPA Journal (November): pp. 38-47.

140. Graham, L. E. (1985), "Audit risk – Part IV", The CPA Journal (November): pp. 38 – 45.
141. Graham, L. E. (1985e), "Audit risk – Part V", CPA Journal (December): pp. 26-35.
142. Gragam, L. E., J. Damens and G. VanNess. (1991), "Developing Risk Advisor: An expert system for risk identification", Auditing: A Journal of Practice and Theory 10 (1): pp. 69 – 96.
143. Greene, W. H. (1990), "Econometric Analysis", New York, NY: Macmillan Publishing Company.
144. Grobstein, M. and P. W. Craig. (1984), "A risk analysis approach to auditing. Auditing: A Journal of Theory and Practice" 3 (Spring): pp. 1-16.
145. Gronewold, U. (2006), "The probative value of audit evidence", European Accounting Association Congress, Dublin (March): pp. 23-24.
146. Gwilliam, D. (1987), "A Survey of Auditing Research", Prentice Hall International in association with The Institute of Chartered Accountants in England and Wales.
147. Ham, J., D. Losell and W. Smieliauskas. (1985), "An empirical study of error characteristics in accounting populations", The Accounting Review (July): pp. 387 -406.
148. Hackenbrack, K. and W. R. Knechel. (1997), "Resource allocation decisions in audit engagements", Contemporary Accounting Research 14 (Fall): pp. 481-499.
149. Hanke, J.E.; A.G. Reitsch. (1994), "Understanding Business Statistics", Second Edition.
150. Haskins, M.E. and M.W. Dirsmith. (1993), "Control and Inherent Risk Assessments in Client Engagements: An Examination of Their Interdependencies", Journal of Accounting and Public Policy, No 14, pp. 63-83.
151. Henry, D. (2004), "Fuzzy numbers", BusinessWeek Online, October 4. <http://www.businessweek.com>.

152. Henry D., M France, and L. Lavelle. (2005), "The boss on the sidelines", Business Week (April 25): pp. 86-96. <http://www.businessweek.com>.
153. Higson, A. (1997), "Developments in audit approaches: from audit efficiency to audit effectiveness? In: Sherer, M., Turle, S. (Eds.), Current Issues in Auditing, third ed.
154. Hirst, D. E. and L. Koonce. (1996), "Audit analytical procedures: A field investigation", Contemporary Accounting Research (Fall): pp. 457-486.
155. Hitzig, N.B. (2004), "Statistical sampling revisited", CPA journal 74 (5): pp. 30-35.
156. Hitzig, N.B. (2004). The Hidden Risk in Analytical Procedures: What WorldCom Revealed. The CPA Journal, No 74(2): pp. 32-36.
157. Hoffman, V. B. (1997), "Discussion of: The effects of SAS No 82 on auditors' attention to fraud risk factors and audit planning decisions", Journal of Accounting Research 35 (Supplement): pp. 99 – 104.
158. Holstrum, G. L. and J. L. Kirtland. (1982), "Audit Risk Model: A Framework for Current Practice and Future Research", Symposium on Auditing Research V, University of Illinois at Urbana – Champaign, pp. 267-310.
159. Houghton, C. W., and J. A. Fogarty. (1991), "Inherent risk", Auditing: A Journal of Practice and Theory (Spring): pp. 1-21.
160. Houston, R.W., Peters, M.F., & Prattt, J.H. (1999), "The Audit Risk Model, Business Risk and Audit-Planning Decisions", The Accounting Review, No 74 (3): pp. 281-298.
161. Hsieh, C. & Kleiner, B.H. (2003), "New Developments in Executive Compensation", Management Research News, No 26(7), pp. 72-79.
162. Humphrey, C. and P. Moizer. (1990), "From Techniques to Ideologies: An Alternative Perspective on the Audit Function", Critical Perspectives on Accounting 1, pp. 217 – 238.

163. Huss, H. F. and F. A. Jacobs. (1991), "Risk containment: Exploring auditor decisions in the engagement process", *Auditing: A Journal of Practice and Theory* 10 (Fall): pp. 16-32.
164. Huss, H. F., F. A. Jacobs and D. M. Patterson. (1993), "Managing risk in public accounting firms", *Risk Management* (September): pp. 51-60.
165. Hylas, R.E. and R.H. Ashton. (1982), "Audit detection of financial statements error", *Accounting Review* (October): pp. 751 – 765.
166. Ibanez, P.C. (2008), "Internal Control Risk influence when planning an audit: An empirical study of the COSO conceptual framework", *RC – SAR*, Vol. 10 No2, pp. 11-32.
167. Institute of Chartered Accountants in England and Wales. (2012), "Knowledge guide to International Standards on Auditing", <http://www.icaew.com>.
168. International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). (2002), Exposure Draft, Amendments to ISA 200, "Objective and Principles Governing an Audit of Financial Statements", Proposed Amendment to International Standard on Auditing.
169. International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). (2002), Study 1, "The Determination and Communication of Levels of Assurance Other than High".
170. International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB). (2002), Proposed amendment to ISA 200, "Objectives and Principles Governing and Audit of Financial Statements", New York: IFAC.
http://www.ifac.org/Members/Source-Files/Exposure-Drafts/ED-Audit_Risk.Oct021.pdf.
171. International Federation of Accountants (IFAC). (1997), "IFAC Handbook 1997, Technical Pronouncements".

172. International Federation of Accountants (IFAC). (2000), "IFAC Handbook 2000, Technical Pronouncements, Ethics and International Standards on Auditing".
173. International Federation of Accountants (IFAC). (2003), "Handbook of International Auditing Assurance, and Ethics Pronouncements", 2003 edition, International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB).
174. International Federation of Accountants (IFAC). (2004), "Handbook of International Auditing Assurance, and Ethics Pronouncements", 2004 edition, International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB).
175. International Federation of Accountants (IFAC). (2006), "IFAC handbook, ethics and international standards on auditing", New York: International Federation of Accountants, International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB).
176. International Federation of Accountants (IFAC). (2007), "Handbook of International Auditing Assurance, and Ethics Pronouncements", 2007 edition, International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB).
177. International Federation of Accountants (IFAC). (2008), "Handbook of International Standards on Auditing, Assurance and Ethics Pronouncements", 2008 edition, International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB)
178. International Federation of Accountants (IFAC). (2009), "Handbook of International Standards on Auditing and Quality Control", 2009 edition, International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB)..
179. International Federation of Accountants (IFAC). (2010), "Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance and Related Services Pronouncements", 2010 edition, International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB).
180. International Federation of Accountants (IFAC). (2010), "Guide to Using International Standards on Auditing in the Audits of Small - and Medium-

- Sized Entities”, Volume 1 – Core Concepts, 2nd edition (October), Small and Medium Practices Committee.
181. International Federation of Accountants (IFAC). (2010), “Guide to Using International Standards on Auditing in the Audits of Small - and Medium-Sized Entities”, Volume 2 – Practical Guidance, 2nd edition (October), Small and Medium Practices Committee.
 182. International Federation of Accountants (IFAC). (2012), “Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance and Related Services Pronouncements”, 2012 edition, International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB).
 183. International Federation of Accountants (IFAC). (2014), “Handbook of International Quality Control, Auditing, Review, Other Assurance and Related Services Pronouncements”, 2012 edition, International Auditing and Assurance Standards Board (IAASB).
 184. International Financial Reporting Standards Board (IFRSB). (2012), International Financial Reporting Standards.
 185. Iskandar, T. and E.R. Iselin. (1999), “A review of materiality research”, Accounting Forum , Vol. 23, No 3 (September).
 186. Iversen, G.R. (1984), “Bayesian Statistical Inference, Series: Quantitative Applications in the Social Sciences”, Sage Publications.
 187. Jamal, K. (2004), “After Seven Decades of Regulation, Why is the Audit Profession in Such a Mess?”, Business and Professional Ethics Journal, 23 (1&2): pp. 65-92.
 188. Janell P. A., and A. Wright. (1991), “Inherent risk and control environment assessment practices of major auditing firms: Implications for practice and future research”, Working paper, Northeastern University, Boston, MA.
 189. Jankunaite, R., R. Kanapickiene, G. Gipiene. (2005), “Employment of Audit Risk Models”, EKONOMIKA, 71, pp. 59 – 76.

190. Jenkins, B., Cooke, P. (1995), "An Audit Approach to Computers", London: The Institute of Chartered Accountants in England and Wales.
191. Jiambalvo, J. and W. Waller. (1984), "Decomposition and assessments of audit risk", *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 3 No 2 (Spring): pp. 80-88.
192. Johnson, R. N. (1987), "Auditor detected errors and related client traits- A study of inherent and control risks in a sample of U.K. audits", *Journal of Business, Finance and Accounting*, (Spring): pp. 39-64.
193. Johnson, R. N. (1987), "Evaluating audit risk components", *Accountancy*, (February): pp. 124-5.
194. Johnson, L. T. (1994), "Future events: A conceptual study of their significance for recognition and measurement", Norwalk, CT: Financial Accounting Standard Board.
195. Johnstone, D. (1995), "Audit Risk in Terms of Probabilities: The AUP 24 Model", *Australian Accounting Review*, Vol. 5, No 2, pp. 35-39.
196. Joyce, E. J. (1976), "Expert judgment in audit program planning", *Journal of Accounting Research (Supplement)*: pp. 29-60.
197. Joyce, E. J. and G. C. Biddle. (1981), "Anchoring and adjustment in probabilistic inference in auditing", *Journal of Accounting Research*, (Spring): pp. 120 – 145.
198. Kaas, K.P., Ruprecht, H. (2006), "Are the Vickrey Auction and the BDM Mechanism Really Incentive Compatible? Empirical Results and Optimal Bidding Strategies in Cases of Uncertain Willingness-to-pay" (PDF). *Schmalenbach Business Review* 58 (January): pp. 37–55.
199. Kaplan, S. E. (1985), "An examination of the effects of environment and explicit internal control evaluation on planned audit hours", *Auditing: A Journal of Practice and Theory* 5 (1): pp. 12-25.
200. Kell, W.G., W.C. Boynton and R.E. Ziegler (1986), *Modern Auditing* (3rd ed.), New York: John Wiley and Sons.

201. Kerlinger, F. N. (1964), "Foundations of Behavioral Research", London: Holt, Rinehart and Winston.
202. Kerlinger, F. N. (1979), "Behavior Research: A conceptual Approach", New York: Holt, Reinhart & Winston.
203. Kinney W. R. Jr. (1975a), "A Decision – Theory Approach to Audit Sampling" *Journal of Auditing Research*, Vol. 13 (Spring): pp. 117 – 132.
204. Kinney, W.R. Jr. (1975a), "A Decision Theory Approach to the Sampling Problem in Auditing", *Journal of Accounting Research* (Spring): pp. 117 – 132.
205. Kinney, W.R. Jr. (1975b), "Decision Theory Aspects of Internal Control System Design / Compliance and Substantive Tests", *Journal of Accounting Research* (Supplement): pp. 14-34.
206. Kinney, W.R. Jr. and C.S. Warren. (1979), "The Decision – Theory Approach to Audit Sampling: An Extension and Application to Receivables Confirmation", *Journal of Accounting Research*, Vol. 17 (Spring): pp. 275 – 285.
207. Kinney, W.R. Jr. (1979), "Integrating Audit Tests: Regression Analysis and Partitioned Dollar – Unit Sampling", *Journal of Accounting Research* (Autumn): pp. 456 – 475.
208. Kinney, W.R. Jr. (1983), "A Note on Compounding Probabilities in Auditing", *Auditing* (Spring): pp. 13-23.
209. Kinney, W. R. Jr. (1984), Discussant's response to "An analysis of the audit framework focusing on inherent risk and the role of the statistical sampling in compliance testing", In *Auditing Symposium VII*, edited by H.F. Stettler and N.A Ford. Lawrence, KS: Touch Toss/ University of Kansas.
210. Kinney, W. R. Jr. (1988), Discussant's response to "Why the auditing standards on evaluating internal control need to be replaced". In *Auditing Symposium IX* (R. P. Strivastava and J. E. Rebele, eds.) Lawrence, KS: Touch Ross / University of Kansas, pp. 55 -60.

211. Kinney, W.R. Jr. (1989), "Achieved Audit Risk and the Audit Outcome Space", *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol.8 (Supplement): pp. 67-84.
212. Kinney, W. R. Jr. (1992), "The audit risk model at the financial statement level: The joint occurrence risk problem", Working paper, The University of Texas.
213. Kinney, W.R., (1983), "A note on compounding probabilities in auditing". *Auditing: A Journal of Practice and Theory* (Spring): pp. 13-22.
214. Kinney, W.R. and G.L. Salomon (1978), "The effect of measurement error on regression results in analytical review", *Symposium on Auditing Research III*, University of Illinois at Urbana – Champaign, pp. 49-64.
215. Kissinger, J. N. (1983), "Audit Timing Decisions: A Normative Model, A Practical Heuristic and Some Empirical Evidence", *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 3, No 1 (Fall): pp. 42-54.
216. Kittell – Limerick, P. (2005), "Perceived barriers to completion of the academic doctorate: A Delphi Study (Doctoral dissertation, Texas A & M – Commerce 2005).
217. Knapp, M.C. (2004) *Contemporary Auditing: Real Issues & Cases*. Mason, Ohio: South- Western.
218. Knapp, M. C. (2006), "Contemporary auditing", 6th ed. Belmont. CA: Thomson/South-Western.
219. Knechel, W. R. (2007), "The business risk audit: Origins, obstacles and opportunities", *Accounting, Organizations and Society* (32): pp. 383-408.
220. Konrath, L. (1989), "Classification of audit risk factors for planning and program design", *Ohio CPA Journal* (Winter): pp. 6-11.
221. Konrath, L. (1990), "Audit risk assessment: A discussion and illustration of the interrelated nature of statements on auditing standards", *Woman CPA* (Summer): pp. 14-18.
222. Konrath, L. (2002), "Auditing: A Risk Analysis Approach. Mason, Ohio: South-Western.

223. KPMG, (2008), "KPMG Audit Manual International".
224. KPMG, (2009), "KPMG Audit Manual International".
225. KPMG, (2010), "KPMG Audit Manual International".
226. Kutum, I. (2010), "The Application of Business Risk Methodology Within Non-BIG-4 Firms". Submitted for the degree of Doctor of Philosophy in Accountancy, Division of Accounting & Finance Stirling Management School.
227. Leichti, J. L. (1986), "How to evaluate inherent risk – And improve your audits", *Practical Accountant* (March): pp. 59-64.
228. Leslie, D.A., R.J. Teitlebaum and A.D. Anderson. (1979), "Dollar unit sampling: a practical guide for auditors", Pitman, Toronto.
229. Leslie, D.A. (1984), "An Analysis of the Audit Framework Focusing on Inherent risk and the Role of Statistical Sampling in Compliance Testing", *Proceedings of the University of Kansas Symposium on Auditing Problems*, pp. 89-125.
230. Leslie, D. A. (1984), "An Analysis of the Audit Framework Focusing on Inherent Risk and the Role of Statistical Sampling in Compliance Testing", in HF. Stettler and N.A Ford (eds), *Auditing Symposium VII* (Touch Ross), University of Kansas, pp. 89-125.
231. Leslie, D.A. (1985), "Materiality: The Concept and its Application to Auditing", CICA Research Study.
232. Libby, R., J. T. Artman, and J. J. Willingham. (1985), "Process susceptibility, control risk and audit planning", *The Accounting Review* 60 (April): pp. 212-230.
233. Lisa M. (2008), "The Sage encyclopedia of qualitative research methods". Los Angeles, Calif.: Sage Publications.
234. Litwin, C. (1995), "How to Measure Survey Reliability and Validity", Thousand Oaks: SAGE Publications.
235. Loebbecke, J. K. (1995), "On the use of Bayesian statistics in the audit process", *Auditing: A Journal of Practice and Theory* 14 (2): pp. 188- 92.

236. Maines, L. A., and J. M. Wahlen. (2006), "The nature of accounting information reliability: Inferences from archival and experimental research", *Accounting Horizons* 20 (4): pp. 399 – 425.
237. Maletta, M. J. and T. Kida. (1993), "The effect of the risk factors on auditors' configural information processing", *The Accounting Review* 66 (July): pp. 681-691.
238. Manzeffricke, U. (1983), "On Sampling Plan Selection With Dollar – Unit Sampling", *Journal of Accounting Research*, Vol. 21, pp. 96-105.
239. Marden, R., G. Holstrum, and S. Schneider. (1997), "Control environment condition and the interaction between control risk, accounting type, and management's assertions", *Auditing: A Journal of Practice and Theory* (Spring): pp. 51-68.
240. Martinov, N., and P. Reobuck. (1998), "The assessment and integration of materiality and inherent risk: An analysis of major firm's audit practices", *International Journal of Auditing* 2 (2): pp. 103 – 126.
241. Martyn, J. (2009), "Audit Risk", *ACCA, Student Accountant* (November).
242. Mautz, R. K., and H. A. Sharaf. (1961), "The philosophy of auditing" Sarasota, FL: American Accounting Association.
243. May, T. (1993), "Social Research: Issues, Methods and Process", Buckingham: Open University Press.
244. Mayper, A.G., M.S. Doucet and C.S. Waren. (1989), "Auditors' materiality judgments of internal accounting weaknesses", *Auditing: A Journal of Practice and Theory* (Fall): pp. 72-86.
245. Meigs, W.B. and O.R. Whittington, K.J. Pany and R. F. Meigs. (1988), "Principles of auditing" (Revised 8th ed.), Homewood, IL: Richard D. Irwin, Inc.
246. Menon, K., and D. D. Williams. (1994), "The insurance hypothesis and market prices", *The Accounting Review* 69 (April): 327 – 342.
247. Messier, W. F. (1997), "Auditing: A Systematic Approach", New York, NY: The McGraw – Hill Companies, Inc.

248. Messier Jr, W. F., L. A. Austen. (2000), "Inherent risk and control risk assessment: evidence on the effect of pervasive and specific risk factors", *Auditing: A Journal of Practice and Theory* 19 (2): pp. 119 – 131.
249. Merton, R. K, (1967), "On Theoretical Sociology", New York: Free Press.
250. Merton, R. (2002), "Think of a number", *The Economist* (May 16).
251. Mc Cray, J. H. (1984), "A quasi - Bayesian audit risk model for dollar unit sampling", *The Accounting Review* 59 (January): pp. 35-51.
252. Mc Kee, T. E. (1985), "Applying SAS 47 audit risk requirements", *Ohio CPA Journal* (Spring): pp. 19-23.
253. Mock, T. J. and J. L. Turner. (1981), "Internal Accounting Control Evaluation and Auditor Judgment", *Audit Research Monograph* 3, New York: AICPA.
254. Mock, T. J. and A. Wright. (1993), "An exploratory study of auditors' evidential planning judgments", *Auditing: A Journal of Practice and Theory* 12 (2): pp. 39-61.
255. Morgan, B. W. (1968), "An introduction to Bayesian statistical decision processes", Englewood Cliffs, NJ: Prentice – Hall, Inc.
256. Morton, J., and W. L. Felix, Jr. (1990), "Assessing control risk: Effects of procedural differences on auditor consensus", *Audit symposium X* (University of Kansas): pp. 109-131.
257. Morton, J., and W. L. Felix, Jr. (1991), "A critique of Statement on Auditing Standards No 55", *Accounting Horizons* (March): pp. 1-10.
258. Muhammand Al – Fehaid, A. (2003). "An Investigation of the Influence of Information Technology on Audit Risk: An Empirical Study in Saudi Arabia". A Doctoral Thesis Submitted in partial fulfillment of the requirements for the award of The Degree of Doctor of Philosophy of the Loughborough University.
259. Neidermeyer, P.E., Tuten, T.L. & Neidermeyer, A.A. (1998), "Hierarchical Differences in Auditors' Perceptions of Lowballing: A Study of Current Attitudes", *Journal of Applied Business Research*, 14(3): pp. 93-104.

260. Neter, J., M. H. Kutner, C. J. Nachtsheim, and W. Wasserman. (1996), "Applied Linear Statistical Models", Chicago, IL: Richard D. Irwin, Inc.
261. Newman, D.P., J Park, and J.R. Smith. (1998), "Allocating Internal Audit Resources to Minimize Detection Risk Due to Theft", *Auditing: A Journal of Practice and Theory* (Spring): p. 69.
262. Newman, P. and J. Noel. (1989), "Error Rates, Detection Rates, and Payoff Functions in Auditing", *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 8, (Supplement): pp.50-63.
263. Ng, D.S. (1978), "An Information Economics Analysis of Financial Reporting and External Auditing", *The Accounting Review*, Vol. LIII, (October): pp. 910-920.
264. O' Brien, M. (1993), "Social Research and Sociology", in Gilbert, N., *Researching Social Life*, pp. 1-17, London: SAGE Publications.
265. O' Keefe, T.B., D., A. Simunic, and M. T. Stein. (1994), "The production of audit services: Evidence from a major public accounting firm", *Journal of Accounting Research* 32 (Autumn): pp. 241 – 261.
266. O' Reilly, V.M. (1990), *Montgomery's auditing* (11th ed.), New York: J. Wiley.
267. O' Reilly, V.M., P. J. Mc Donnell, B. N. Winogrand, J. S. Gerson and H. R. Jaenicke. (1998), "Montgomery's auditing" (12th ed.), New York: J. Wiley.
268. Palmrose, Z. V. (1987), "Litigation and independent auditors: The role of business failures and management fraud", *Auditing: A Journal of Practice and Theory* 6 (Spring): pp. 90-103.
269. Paris, O. (1990), "New wine in old bottles", *Accountancy*, (April): pp.84-6.
270. Peat Marwick International. (1985), "PMI Audit Manual - U.S. Montvale", N.J.: Peat Marwick International.
271. Peecher, M. E., R Schwartz and I. Solomon. (2007), "It's all about audit quality: Perspectives in strategic – systems auditing", *Accounting, Organizations and Society* 32: pp. 463-85.

272. Peters, J.M. (1990), "A cognitive computational model of risk hypothesis generation", *Journal of Accounting Research*, vol. 28, Supplement 1990, pp. 83-103.
273. Peters, J., B. Lewis and V. Dhar. (1987), "Assessing Inherent Risk during Audit Planning: A Computational Model", Unpublished.
274. Peters, J., B. Lewis and V. Dhar. (1989), "Assessing Inherent Risk during Audit Planning: The development of a knowledge based model", *Accounting, Organizations and Society*, Vol. 14, No 4, pp. 359-378.
275. Patterson, E. R. (1993), "Strategic Sample Size Choice in Auditing", *Journal of Accounting Research*, Vol. 31, No. 2, (Autumn): pp. 272 – 293.
276. Petroni, K. and Beasley. (1996), "Errors in accounting estimates and their relation to audit firm type", *Journal of Accounting Research* 34 (1): pp. 151 – 71.
277. Pineno, C.J.; E.V. Gelikanova. (2010), "Obstacles to the Implementation of International Auditing Standards", ASBBS Annual Conference: Las Vegas. *Proceedings of ASBBS*, Volume 17, Number 1 (February).
278. Pitman, J. (1993), "Probability", New York, Springer.
279. Plessner, D. (1984), "Audit risk and materiality", *The CPA Journal* 54 (July): pp. 83-85.
280. Pople, H. E. (1982), "Heuristic Methods for Imposing Structure on 11-Structured Problems: The Structuring of Medical Diagnostics", In *Artificial Intelligence in Medicine*, ed. P. Szolovits, pp. 119-184. Boulder, Colo.: West view.
281. Power, M. (1997), "The Audit Society: Rituals of verification", Oxford University Press.
282. Pratt, J. and D. Stice. (1994), "The effects of client characteristics on auditor litigation risk judgments, required audit evidence, and recommended audit fees", *The Accounting Review* 69 (October): pp. 639-656.

283. Press, S.J. (1989), "Bayesian Statistics: Principles, Models, and Applications", John Wiley and Sons.
248. Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB). (2005), "Reasonable assurance. Background paper, Standards Advisory Group meeting, October 5-6. http://www.pcaobus.org/News_and_Events/2005/10-05-06.aspx.
285. Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB). (2006), "Review of risk assessment standards – The auditor's consideration of materiality in audit planning and evaluation of likely misstatements". <http://www.pcaob.org>.
286. Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB). (2012), "Auditing Standards", <http://pcaobus.org/Standards/Auditing/Pages/default.aspx>.
287. PWC, "Audit Guide 2004".
288. PWC, "Audit Guide 2005".
289. PWC, "Audit Guide 2006".
290. PWC, "Audit Guide 2007".
291. PWC, "Audit Guide 2008".
292. Quadackers, L. (2002), "Audit risk analysis: some statistical backgrounds". 16 A.I.V- Control A 0400 (July): pp. 1 - 38
293. Quadackers, L., T.J. Mock, S. Maijoor. (1996), "Audit risk and audit programs: archival evidence from Dutch audit firms, The European Accounting Review 5 (2): pp. 217-237
294. Ramos, M. J., (2006), "Practitioner's Guide to GAAS 2006", John Wiley and Sons Inc.
295. Remenyi, D., B. Williams, A. Money and E. Swartz. (1998), "Doing Research in Business and Management: An Introduction to Process and Method", London: SAGE Publications.
296. Ricchinute, D. N. (1998), "Auditing and Assurance Services" (2nd Edition), Cincinnati, OH: South – Western Publishing Company.

297. Richardson, A.J. and I. Hutchinson. "The Case for International Accounting Standards in Canada: A Detailed Report", Certified General Accountants Association of Canada.
298. Ritchie, B. and E. Khorwatt (2007), "The attitude of Libyan auditors to inherent control risk assessment", *The British Accounting Review* 39, pp: 39 - 59.
299. Roberts, D. M. (1978), "Statistical Auditing", American Institute of Certified Public Accountants.
300. Robertson, J.C. and F.G. Davis. (1988), "Auditing" (5th Edition). Plano, TX: Business Publications Inc.
301. Robertson, J. C. (1990), "Auditing" (6th ed.). Boston: Homewood (III).
302. Robson, C. (1996), "Real Word Research: A Resource for Social Scientists and Practitioner – Researchers", Oxford: Blackwell Publishing Inc.
303. Roussey, R. (1999), "The Development of International Standards on Auditing", *The CPA Journal*.
304. Roussey, R. (1996), "New Focus for the International Standards on Auditing", *Journal of International Accounting and Taxation*, 5 (1): pp. 133-146.
305. Saunders, M., Lewis, P. and Thornhill, A. (1997), "Research Methods for Business Students", London: Pitman Publishing.
306. Savage, S. and M. Van Allen. (2002), "Accounting for uncertainty", *Journal of Portfolio Management* 29 (1): pp. 31-9.
307. Sekaran, U. (1992), "Research Methods for Business: A Skill – Building Approach", New York: John Wiley and Sons, Inc.
308. Sennetti, J. T. (1990), "Toward a more consistent model for audit risk", *Auditing: A journal of Practice and Theory* Vol. 9, no 2 (Spring): pp. 103 – 112.
309. Schipper, K. (2007), "Required disclosures in financial reports", *The Accounting Review* 82(2): pp. 301-26.

310. Schockaert, D. and N. Houyoux. (2007/8), "International Standards on Auditing within the European Union", *Forum Financier / Revue Bancaire ET Financière*.
311. Scott, J. A. (1970), "How to Avoid Exploratory Research". *Journal of Advertising Research* (10): pp. 27–30.
312. Silverman, D. (2000), "Doing Qualitative Research: A practical Handbook", London: SAGE Publications.
313. Securities and Exchange Commission (SEC). (2003), "Study pursuant to section 108 (d) of the Sarbanes – Oxley Act of 2002 on the adoption by the United States financial reporting system of a principles – based accounting system", July 25. <http://www.sec.gov>.
314. Securities and Exchange Commission (SEC). (2003a), "Initial Compliant", Civil Action No. 03, cv 0671 (DLC).
315. Securities and Exchange Commission (SEC). (2003b), "Report Pursuant to Section 704 of the Sarbanes – Oxley Act of 2002", Washington, DC:GPO/Volcker Sees Pressure in Accounting Industry. (2002, Feb 15): *Houston Chronicle*, p. 4.
316. Simunic, D.A. (2003), "The Adoption of International Auditing Standards in Canada", *Certified General Accountants Association of Canada*.
317. Shafer G. and R. Srivastava. (1990), "The Bayesian and Belief – Function Formalisms: A General Perspective for Auditing", *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, Vol. 9, Suppl.
318. Shailer G., M. Wade, R. Willett and K. L. Yap. (1998), "Inherent risk and indicative factors: senior auditors perceptions", *Managerial Auditing Journal*, Vol. 13 Iss. 8, pp. 455-464.
319. Shankar, P.G. and H. Tan. (2006), "Determinants of audit preparers' workpaper justifications", *The Accounting Review* 81 (2): pp. 473-495.
320. Shibano, T. (1990), "Assessing audit risk from errors and irregularities", *Journal of Accounting Research* 28 (Supplement): pp. 110-140.

321. Shogren, J. F. and Jayson Lusk. (2007), "Experimental auctions: methods and applications in economic and marketing research", Cambridge, UK: Cambridge University Press.
322. Simunic, D. (1980), "The pricing of audit services: Theory and evidence", *Journal of Accounting Research* 18 (Spring): pp. 161-190.
323. Simunic, D., and M. T. Stein. (1996), "The impact of litigation risk on audit pricing: A review of the economics and the evidence", *Auditing: A Journal of Practice and Theory* 15 (Supplement): pp. 119 – 134.
324. Skerratt, L.C.L., and Woodhead, A. (1992), "Modeling audit risk", *The British Accounting Review*, vol. 24, No 2 (June): pp. 119-137.
325. Skinner, R. (1995), "Judgment in jeopardy", *CA Magazine* (November): pp. 14-21: reprinted in *Canadian Accounting Perspectives* (2005) in the special forum on the legacy of Ross Skinner, 4 (2): pp. 143 – 52.
326. Smieliauskus, W. (1985), "Sensitivity analysis of the realized risks of auditing with uncertainty concerning internal control evaluations", *Journal of Accounting Research* (Autumn): pp. 718-739.
327. Smieliauskas, W. (1989), "A note on Bayesian risk models of audit practice", *Contemporary Accounting Research* Vol. 5, No 2 (Spring): pp. 720 -732.
328. Smieliauskas, W. (1990), "A reevaluation of the positive testing approach in auditing", *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 9, (Supplement): pp. 149-166.
329. Smieliauskas, W., and K. C. K. Lam. (2004), "The quality of financial reporting and the relationship to audit quality via an expected risk model", *Journal of Forensic Accounting* 5 (2): pp. 273- 310.
330. Smieliauskas, W. (2007), "What's wrong with the current audit risk model?", *CAAA/ACPC, AP Vol. 6 No4 – PC Vol. 6 No 4*, pp. 343- 367.
331. Smith, M. E. (1984), "A quasi – Bayesian audit risk model for dollar unit sampling: A comment", *The Accounting Review* 59 (October): pp. 524-525.

332. Snijkers, G.J.M.E. (2002), "Cognitive Laboratory Experience: On Pretesting Computerized Questionnaires and Data Quality".
333. Snyder, H. Jongward, J.D. (2007), "Watching the watchmen: Applying audit risk models to auditor's opinions", *Journal of Theoretical Accounting Research*, Vol. 2, Issue 2, (April): p1.
334. Sparkes, A. (1986), "Beyond description: The need for theory generation in physical education", *Physical Education Review*, 9, pp. 41-48.
335. Spector, S. (2007), "GAAP and GAAS 2007/2008 Highlights: An Update on Assurance Standards – The Audit Risk Model and Related Sections", *Professional Development Network (Pd net)*.
336. Statistics Canada. (2003), "Survey Methods and Practices".
337. Steele, A. (1992), "Audit Risk and Audit Evidence: The Bayesian Approach to Statistical Auditing, ACCA.
338. Steinbart, P.J. (1987), "The Construction of a Rule – Based Expert System as a Method for Studying Materiality Judgments", *The Accounting Review*, Vol. LXII, No 1 (January).
339. Stice, J. D. (1991), "Using financial and market information to identify pre-engagement factors associated with lawsuits against auditors", *The Accounting Review* 66 (3): pp. 516- 533.
340. Strawser, J. R. (1990), "Human Information Processing and the Consistency of Audit Risk Judgements", *Accounting and Business Research*, Vol. 21, No 18 (Winter): pp. 67-75.
341. Strawser, J. R. (1991), "Examination of the effect of risk model components on perceived audit risk", *Auditing: A Journal of Practice and Theory* Vol. 10 No 1 (Spring): pp. 126-135.
342. Stringer, G. (1971), "The Theory of Economic Regulation". *Bell Journal of Economics* (Spring), pp. 3-21.

343. Stringer, K.W. (1975), "A Statistical Technique for Analytical Review". Studies on statistical Methodology in Auditing, Supplement to the Journal of Accounting Research, pp. 1-9.
344. Strivastava, R. P. and G. R. Shafer. (1992), "Belief – function formulas for audit risk", The Accounting Review. 67 (2): pp. 249-83.
345. Sutton, S.G. (1993), "Toward an Understanding of the Factors Affecting the Quality of the Audit Process", Decision Sciences, Vol. 24, No. 1, (Jan/Feb), pp. 88-105.
346. Taylor, D.H. and G.W. Glezen. (1988), "Auditing: Integrated concepts and procedures" (4th edition), New York: John Willey & Sons.
347. Taylor, R.G. (1975), "Discussion of Decision – Theory Aspects of Internal Control System Design / Compliance and Substantive Tests, "Journal of Accounting Research, Vol. 13, (Supplement): pp. 35-37.
348. Teitlebaum, A. D. and C. F. Robinson. (1975), "The Real Risks in Audit Sampling". Studies on Statistical Methodology in Auditing, Supplement to the Journal of Accounting Research, pp. 70-97.
349. Thomas, C.W and E.O. Henke. (1986), "Auditing: Theory and practice" (2nd edition), Boston: Kent Publishing Co.
350. Thompson, J.H. and B.H. Ward. (1992), "An alternative approach for controlling statistical audit sampling risks", Managerial Auditing Journal, Vol. 6, No 3, pp. 24-29.
351. Thrift, N. (2001), "Financial Accounting and Auditing", International Encyclopedia of the Social and Behavioral Sciences, pp. 5657 – 5661.
352. Tsamis, A., C. Lefcaditis and I. Leventidis. (2013), "Concentration Risk Model for Greek Banks' Credit Portfolio, Journal of Risk Finance, Vol.15 , issue 1.
353. Tucker, J.J. III. (1989), "An early contribution of Kenneth W. Stringer: development and dissemination of the audit risk model", Accounting Horizons, Vol.3 No 2, (June): pp. 28 -37.
354. www.ustreas.gov

355. Wade, M. J. (1992), "Attitudes of Australian audit managers to risk based – auditing: an empirical study", unpublished dissertation, University of New England.
356. Waller, W. S. (1993), "Auditors' Assessments of inherent and control risk in field settings", *The Accounting Review* 68, (October): pp. 783-802.
357. Waller, W. and M. Zimbelman. (1997), "Evaluating and improving the accuracy of auditor's risk assessments", Working paper, University of Arizona.
358. Waller, W. S. (1993), "Auditors' Assessments of Inherent and Control Risk in Field Setting", *The Accounting Review*, Vol. 68, No 4, (October): pp. 783-803.
359. Walo, J. C. (1995), "The effects of auditor's business risk on audit scope" *Auditing: A Journal of Practice and Theory* 14 (1): pp. 115 – 124.
360. Walton, D. (2006), "Fundamentals of critical argumentation", Cambridge: Cambridge University Press.
361. Warren, C. S. (1979), "Audit Risk", *Journal of Accountancy* (August): pp.66-74.
362. Watts, J. S. (1990), "Discussion of Assessing Audit Risk from Errors and Irregularities", *Journal of Accounting Research*, Vol. 28, (Supplement): pp. 141-47.
363. Wertenbroch, K., B. Skiera. (2002), "Measuring Consumers' Willingness to Pay at the Point of Purchase", *Journal of Marketing Research* 39 (2), (May): pp. 228–241.
364. Whittington, O.R. and K. Pany. (2006), "Principles of Auditing and Other Assurance Services" (15th Edition), McGraw –Hill Irwin.
365. Wilcoxon F. (1945), "Individual Comparison by ranking methods", *Biometrics* (December), Bulletin 1 (6): pp. 80 -83.
366. Willekens, M. (1995), "Economic Aspects of Audit Regulation and Auditor Liability", Phd diss., Warwick Business Scholl, University of Warwick.
367. Woodhead, A.D. (1992), "Audit Risk Modeling", *Managerial Auditing Journal*, Vol.7 No 5, pp. 3-7.

- 368. Wright, A. (1988), "The impact of prior working papers on auditor evidential planning judgments", *Accounting, Organizations and Society*, No 6: pp. 595 - 605.
- 369. Yardley, J.A. (1989), "Explaining the Conditional Nature of the Audit Risk Model". *Journal of Accounting Education*, Vol. 7, pp. 107-115.
- 370. Yoon, S.S. (1990), "The Auditor's Off Equilibrium Behavior", *Auditing: A Journal of Practice and Theory*, Vol. 10, (Supplement).
- 371. Zeff, SS. (2003), "How to U.S. Accounting Profession Got Where It is Today", *Accounting Horizons*, 17 (4), p. 267.
- 372. Zeff, S. A. (2007), "The primacy of "present fairly" in the auditor's report", *Accounting Perspectives* 6 (1): pp. 1-2.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1: ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

Επιστολή πρόσκλησης συμμετοχής σε επιστημονική έρευνα

Αθήνα, 10 Μαΐου 2013

Αξιότιμες Κυρίες και Αξιότιμοι Κύριοι,

Η παρούσα επιστολή αποτελεί πρόσκληση συμμετοχής σας **σε έρευνα σχετικά με την συναρτησιακή σχέση των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου**, όπως αυτό καταγράφεται στα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου της Διεθνούς Ομοσπονδίας Λογιστών (IFAC).

Η συγκεκριμένη έρευνα διεξάγεται στο πλαίσιο της εκπόνησης της διδακτορικής διατριβής του κ. Σταμάτη Δρίτσα, στο Τμήμα Δημόσιας Διοίκησης του Παντείου Πανεπιστημίου Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, η οποία φέρει τον τίτλο **«Μοντέλο Ελεγκτικού Κινδύνου: Μία στοχαστική μελέτη της συναρτησιακής σχέσης των συστατικών κινδύνων στην Ελλάδα»**.

Η συμμετοχή σας αφορά στη συμπλήρωση ενός ερωτηματολογίου 15 ερωτήσεων, η οποία θα παρακαλούσαμε να ολοκληρωθεί το συντομότερο δυνατό, στο πλαίσιο βέβαια των δυνατοτήτων που σας δίνει ο περιορισμένος χρόνος σας, γεγονός το οποίο αντιλαμβανόμαστε πλήρως.

Θα θέλαμε να σας διαβεβαιώσουμε ότι η εμπιστευτικότητα των προσωπικών σας δεδομένων διασφαλίζεται απολύτως και δεν πρόκειται να συνδεθούν με οποιαδήποτε ενδεχόμενη δημοσίευση στο μέλλον, εάν εσείς δεν το επιθυμείτε.

Περαιτέρω είναι απολύτως αντιληπτό ότι, οι απόψεις που διατυπώνονται μέσω της συμπλήρωσης του επισυναπτόμενου ερωτηματολογίου είναι απολύτως προσωπικές και δεν αντιπροσωπεύουν ούτε συνδέονται με τον Ελεγκτικό Οίκο στον οποίο εργάζεστε, στην Ελλάδα ή το εξωτερικό.

Η μελέτη αυτή αποτελεί προσπάθεια παραγωγής γνώσης και εμπειρικής τεκμηρίωσης, ιδιαίτερα χρήσιμη για την δημόσια άσκηση του επαγγέλματος του πιστοποιημένου επαγγελματία λογιστή. Η ολοκλήρωσή της, σε μεγάλο βαθμό βασίζεται στη δική σας συμμετοχή, για την οποία προκαταβολικά εκφράζουμε τις θερμές ευχαριστίες μας.

Παραμένουμε στη διάθεσή σας για οποιαδήποτε περαιτέρω διευκρίνιση ή παροχή πληροφοριών σχετικά με την έρευνα.

Με ιδιαίτερη εκτίμηση,

Οι Επιβλέποντες Καθηγητές

Ο Υποψήφιος Διδάκτορας

Αναστάσιος Τσάμης

Σταμάτης Δρίτσας

atsamis@panteion.grsdritsas@panteion.gr

Ιωάννης Φίλος

jfilos@panteion.gr

Γεώργιος Πετράκος

petrakos@panteion.gr

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το παρόν ερωτηματολόγιο συντάχθηκε στο πλαίσιο έρευνας σχετικά με την συναρτησιακή σχέση των επιμέρους συστατικών του ελεγκτικού κινδύνου.

Για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας, ως επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον χρησιμοποιείται η Ελληνική οικονομία **πριν** την εμφάνιση της πρόσφατης οικονομικής και **μετά**.

Οι μεταβολές στις εκτιμήσεις των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου εξετάζονται **αποκλειστικά και μόνο** ως προς τις μεταβολές του επιχειρηματικού και ευρύτερου οικονομικού περιβάλλοντος, σε ελέγχους οικονομικών καταστάσεων που έγιναν στην Ελλάδα σε περιόδους χωρίς οικονομική κρίση (**πριν**) και σε περιόδους με οικονομική κρίση (**μετά**).

Για τους σκοπούς της έρευνας έχουν επιλεγθεί και χρησιμοποιούνται 15 συγκεκριμένοι λογαριασμοί. Οι λογαριασμοί αυτοί επιλέχθηκαν με κριτήριο το βαθμό ευαισθησίας τους στο εξωτερικό επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον **και μόνο**.

Για την επιλογή των λογαριασμών δεν ενδιαφέρει η ιδιαιτερότητά τους ως προς το λογιστικό πλαίσιο που τους υποστηρίζει. Επίσης, δεν εξετάζονται λοιποί παράγοντες κινδύνου, εσωτερικοί ή εξωτερικοί.

Το ερωτηματολόγιο περιλαμβάνει 15 ερωτήσεις, οι οποίες κατανέμονται σε τρία μέρη.

Οι ερωτήσεις του πρώτου και δεύτερου μέρους αφορούν σε λογαριασμούς οικονομικών καταστάσεων, σύμφωνα με το Διεθνές Λογιστικό Πρότυπο 1 (ΔΛΠ 1 ή IAS 1), εμποροβιομηχανικών Ανώνυμων Εταιρειών, οι οποίες έχουν έδρα και δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: ΕΚΤΙΜΗΣΗ IR, CR & RMM

Στο πρώτο μέρος καλείστε να δώσετε απαντήσεις σχετικές με την εκτίμηση του κινδύνου ουσιώδους λάθους (Risk of Material Misstatement ή RMM) σε επίπεδο συνόλου οικονομικών καταστάσεων και του ενδογενούς κινδύνου (Inherent Risk ή IR) και του κινδύνου δικλείδων ασφαλείας (Control Risk ή CR) ανά ισχυρισμό διοίκησης (assertion) ανά λογαριασμό, βάσει της εμπειρίας σας από ελέγχους που διενεργήσατε στην Ελλάδα, πριν την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης και **μετά**.

(**Πριν** = έλεγχοι σε περιόδους πριν την οικονομική κρίση, **Μετά** = έλεγχοι σε περιόδους μετά την οικονομική κρίση).

1. Εάν επιλέγατε τους 15 περισσότερο σημαντικούς λογαριασμούς οικονομικών καταστάσεων για την εκπόνηση αυτής της συγκεκριμένης έρευνας ποιους από τους κάτωθι λογαριασμούς θα αντικαθιστούσατε και με ποιους;

Σημείωση: Η χρησιμότητα των συγκεκριμένων λογαριασμών για την συγκεκριμένη έρευνα εξετάζεται μόνο ως προς την ευαισθησία τους στο επιχειρηματικό και ευρύτερα οικονομικό περιβάλλον.

1. Ενσώματες ακινητοποιήσεις	
2. Υπεραξία	
3. Ασώματες Ακινητοποιήσεις	
4. Αποθέματα	
5. Χρεόγραφα	
6. Εμπορικές απαιτήσεις	
7. Αναβαλλόμενος Φόρος	
8. Μακροπρόθεσμες προβλέψεις	
9. Υποχρεώσεις στο προσωπικό	
10. Βραχυπρόθεσμα δάνεια	
11. Βραχυπρόθεσμες προβλέψεις	
12. Έσοδα	
13. Έξοδα διοικητικής λειτουργίας	
14. Χρηματοοικονομικά κόστη	
15. Φόρος εισοδήματος	

2. Σε τι ποσοστό του συνόλου των πελατών, που είναι εμποροβιομηχανικές Ανώνυμες Εταιρείες με έδρα στην Ελλάδα, και στους οποίους παρέχετε υπηρεσίες ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, κρίνετε ότι διαθέτουν ένα επαρκές σύστημα εσωτερικού ελέγχου;

☐

Κάτω του 50%

☐

Άνω του 50%

3. Ποιος ήταν κατά τη γνώμη σας ο βαθμός επίπτωσης της πρόσφατης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, επί του κινδύνου του ουσιώδους λάθους (Risk of Material Misstatement ή RMM), σε επίπεδο συνόλου των οικονομικών καταστάσεων των εμποροβιομηχανικών Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών;

Παρακαλώ επιλέξτε μία απάντηση (Χαμηλός, Μεσαίος, Υψηλός).

☐

Χαμηλός

☐

Μεσαίος

☐

Υψηλός

4. Ποιος ήταν κατά τη γνώμη σας ο βαθμός επίπτωσης της πρόσφατης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα στην εφαρμογή της αρχής της βιωσιμότητας, κατά την σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων των εμποροβιομηχανικών Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών;

Παρακαλώ επιλέξτε μία απάντηση (Χαμηλός, Μεσαίος, Υψηλός).

☐

Χαμηλός

☐

Μεσαίος

☐

Υψηλός

5. Ποιος ήταν κατά τη γνώμη σας ο βαθμός επίπτωσης της πρόσφατης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα στην ύπαρξη εκούσιων λαθών (Απάτη), στην σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων των εμποροβιομηχανικών Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών;

Παρακαλώ επιλέξτε μία απάντηση (Χαμηλός, Μεσαίος, Υψηλός).

☐

Χαμηλός

☐

Μεσαίος

☐

Υψηλός

6. Ποιος ήταν κατά τη γνώμη σας ο βαθμός επίπτωσης της πρόσφατης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, στις συναλλαγές των εμποροβιομηχανικών Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών με συνδεδεμένα μέρη;

Παρακαλώ επιλέξτε μία απάντηση (Χαμηλός, Μεσαίος, Υψηλός).

☐

Χαμηλός

☐

Μεσαίος

☐

Υψηλός

7. Ποιος ήταν κατά τη γνώμη σας ο βαθμός επίπτωσης της πρόσφατης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα, στους λογαριασμούς που συντάσσονται βάσει λογιστικών εκτιμήσεων και περιλαμβάνονται στις οικονομικές καταστάσεις των εμποροβιομηχανικών Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών.

Παρακαλώ επιλέξτε μία απάντηση (Χαμηλός, Μεσαίος, Υψηλός).

☐

Χαμηλός

☐

Μεσαίος

☐

Υψηλός

8. Με βάση την εμπειρία σας από ελέγχους που διενεργήσατε στην Ελλάδα, **πριν** και **μετά** την εμφάνιση της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, χρησιμοποιείτε μία κλίμακα από το 1 έως το 3, όπου 1 = Χαμηλός, 2= Μέτριος και 3= Υψηλός και βαθμολογήστε για τους κάτωθι λογαριασμούς εμποροβιομηχανικών Ελληνικών Ανώνυμων Εταιρειών, ανά ισχυρισμό διοίκησης⁷⁴, τον ενδογενή (Inherent Risk ή IR) και τον κίνδυνο των δικλίδων ασφαλείας (Control Risk ή CR), όπως αυτοί εμφανίζονται στις οικονομικές καταστάσεις που δημοσιεύθηκαν **πριν** την εμφάνισης της οικονομικής κρίσης και **μετά**.

Ύπαρξη = Existence, Δικαιώματα και Υποχρεώσεις = Rights and Obligations, Πληρότητα = Completeness, Αποτίμηση και Κατανομή = Valuation and Allocation, Γνωστοποίηση και Ταξινόμηση = Presentation and Disclosures, Πραγματοποίηση = Occurrence, Ακρίβεια = Accuracy, Ταξινόμηση = Classification, Διαχωρισμός = Cutoff.

(**Πριν** = έλεγχοι σε περιόδους πριν την οικονομική κρίση, **Μετά** = έλεγχοι σε περιόδους μετά την οικονομική κρίση).

Σημείωση: Η βαθμολόγηση αφορά στις μεταβολές του IR και CR **μόνο** ως προς την μεταβολή του επιχειρηματικού και ευρύτερα οικονομικού περιβάλλοντος, λόγω της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα.

	ΕΝΔΟΓΕΝΗΣ ΚΙΝΔΥΝΟΣ (IR)		ΚΙΝΔΥΝΟΣ ΔΙΚΛΕΙΔΩΝ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ (CR)	
A. Ενσώματες ακινητοποιήσεις	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Ύπαρξη				
Δικαιώματα και Υποχρεώσεις				
Πληρότητα				
Αποτίμηση και Κατανομή				
Γνωστοποίηση και Ταξινόμηση				
B. Υπεραξία	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Ύπαρξη				
Δικαιώματα και Υποχρεώσεις				
Πληρότητα				
Αποτίμηση και Κατανομή				
Γνωστοποίηση και Ταξινόμηση				

⁷⁴ ΔΠΕ 315

Γ. Ασώματες ακινητοποιήσεις	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Υπαρξη				
Δικαιώματα και Υποχρεώσεις				
Πληρότητα				
Αποτίμηση και Κατανομή				
Γνωστοποίηση και Ταξινόμηση				
Δ. Αποθέματα	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Υπαρξη				
Δικαιώματα και Υποχρεώσεις				
Πληρότητα				
Αποτίμηση και Κατανομή				
Γνωστοποίηση και Ταξινόμηση				
Ε. Χρεόγραφα	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Υπαρξη				
Δικαιώματα και Υποχρεώσεις				
Πληρότητα				
Αποτίμηση και Κατανομή				
Γνωστοποίηση και Ταξινόμηση				
ΣΤ. Εμπορικές απαιτήσεις	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Υπαρξη				
Δικαιώματα και Υποχρεώσεις				
Πληρότητα				
Αποτίμηση και Κατανομή				
Γνωστοποίηση και Ταξινόμηση				

Ζ. Αναβαλλόμενος φόρος	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Υπαρξη				
Δικαιώματα και Υποχρεώσεις				
Πληρότητα				
Αποτίμηση και Κατανομή				
Γνωστοποίηση και Ταξινόμηση				
Η. Μακροπρόθεσμες προβλέψεις	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Υπαρξη				
Δικαιώματα και Υποχρεώσεις				
Πληρότητα				
Αποτίμηση και Κατανομή				
Γνωστοποίηση και Ταξινόμηση				
Θ. Υποχρεώσεις στο προσωπικό	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Υπαρξη				
Δικαιώματα και Υποχρεώσεις				
Πληρότητα				
Αποτίμηση και Κατανομή				
Γνωστοποίηση και Ταξινόμηση				
Ι. Βραχυπρόθεσμα δάνεια	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Υπαρξη				
Δικαιώματα και Υποχρεώσεις				
Πληρότητα				
Αποτίμηση και Κατανομή				
Γνωστοποίηση και Ταξινόμηση				

ΙΑ. Βραχυπρόθεσμες προβλέψεις	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Ύπαρξη				
Δικαιώματα και Υποχρεώσεις				
Πληρότητα				
Αποτίμηση και Κατανομή				
Γνωστοποίηση και Ταξινόμηση				
ΙΒ. Έσοδα	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Πραγματοποίηση				
Πληρότητα				
Ακρίβεια				
Ταξινόμηση				
Διαχωρισμός				
Γνωστοποίηση και Ταξινόμηση				
ΙΓ. Έξοδα διοικητικής λειτουργίας	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Πραγματοποίηση				
Πληρότητα				
Ακρίβεια				
Ταξινόμηση				
Διαχωρισμός				
Γνωστοποίηση και Ταξινόμηση				

ΙΔ. Χρηματοοικονομικά Κόστη	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Πραγματοποίηση				
Πληρότητα				
Ακρίβεια				
Ταξινόμηση				
Διαχωρισμός				
Γνωστοποίηση και Ταξινόμηση				
ΙΕ. Φόρος Εισοδήματος	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Πραγματοποίηση				
Πληρότητα				
Ακρίβεια				
Ταξινόμηση				
Διαχωρισμός				
Γνωστοποίηση και Ταξινόμηση				

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: ΕΛΕΓΚΤΙΚΕΣ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΕΣ (DR)

Στο δεύτερο μέρος, καλείστε να απαντήσετε σχετικά με συγκεκριμένες ελεγκτικές διαδικασίες, ανά λογαριασμό, και την μεταβολή στην εκτέλεσή τους, βάσει της εμπειρίας σας από έργα που εκτελέσθηκαν στην Ελλάδα, επίσης **πριν** και **μετά** την εμφάνιση της πρόσφατης οικονομικής κρίσης.

(**Πριν** = έλεγχοι σε περιόδους πριν την οικονομική κρίση, **Μετά** = έλεγχοι σε περιόδους μετά την οικονομική κρίση).

9. Σύμφωνα με την εμπειρία σας, η οικονομική κρίση στην Ελλάδα επηρέασε ή όχι τον προσδιορισμό του ουσιώδους μεγέθους (materiality),⁷⁵ σε απόλυτο νούμερο σε ΕΥΡΩ (€), το οποίο χρησιμοποιήθηκε σε ελέγχους οικονομικών καταστάσεων των πελατών, στους οποίους παρέχετε υπηρεσίες ελέγχου οικονομικών καταστάσεων, **πριν** την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης και **μετά**;

Σημείωση: Η ερώτηση θα πρέπει να απαντηθεί για το εάν βάσει της εμπειρίας σας από ελέγχους οικονομικών καταστάσεων στην Ελλάδα, **πριν** και **μετά** την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης, μεταβλήθηκε το ουσιώδες μέγεθος και το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης, μόνο ως απόλυτο νούμερο σε ΕΥΡΩ (€), όπως αυτό χρησιμοποιήθηκε στους ελέγχους των οικονομικών καταστάσεων **πριν** και **μετά** την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης.

Δηλαδή, εάν ως ποσό το ουσιώδες μέγεθος αυξήθηκε, εάν μειώθηκε ή εάν έμεινε αμετάβλητο.

Σε καμία περίπτωση η ερώτηση δεν αφορά σε διαφοροποιήσεις επί του τρόπου υπολογισμού του ουσιώδους μεγέθους.

☐

Μειώθηκε

☐

Παρέμεινε το ίδιο

☐

Αυξήθηκε

⁷⁵ ΔΕΠ 320

10. Σύμφωνα με την εμπειρία σας, η οικονομική κρίση στην Ελλάδα επηρέασε ή όχι τον προσδιορισμό του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης (performance materiality),⁷⁶ σε απόλυτο νούμερο σε ΕΥΡΩ (€), που χρησιμοποιήθηκε σε ελέγχους οικονομικών καταστάσεων των πελατών, στους οποίους παρέχετε υπηρεσίες ελέγχου οικονομικών καταστάσεων **πριν** την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης και **μετά**;

Σημείωση: Η ερώτηση θα πρέπει να απαντηθεί για το εάν βάσει της εμπειρίας σας από ελέγχους οικονομικών καταστάσεων στην Ελλάδα, **πριν** και **μετά** την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης, μεταβλήθηκε το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης, μόνο ως απόλυτο νούμερο σε ΕΥΡΩ (€), όπως αυτό χρησιμοποιήθηκε στους ελέγχους των οικονομικών καταστάσεων **πριν** και **μετά** την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης.

Δηλαδή, εάν ως ποσό το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης αυξήθηκε, εάν μειώθηκε ή εάν έμεινε αμετάβλητο.

Σε καμία περίπτωση η ερώτηση δεν αφορά σε διαφοροποιήσεις επί του τρόπου υπολογισμού του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης.

☐

Μειώθηκε

☐

Παρέμεινε το ίδιο

☐

Αυξήθηκε

⁷⁶ ΔΕΠ 320

11. Με μία κλίμακα από το 1 έως το 3, όπου 1= Μικρή, 2= Μέτρια και 3= Μεγάλη βαθμολογήστε την έκταση εκτέλεσης των κάτωθι ελεγκτικών διαδικασιών, ανά λογαριασμό, σε ελεγκτικά έργα από τα οποία έχετε εμπειρία και τα οποία εκτελέσατε στην Ελλάδα, **πριν** και **μετά** την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης.

Οι λογαριασμοί αφορούν σε εμποροβιομηχανικές Ελληνικές Ανώνυμες Εταιρείες.

Η υποπερίπτωση **ΙΣΤ** αφορά σε όλους τους λογαριασμούς.

(**Πριν** = έλεγχοι σε περιόδους πριν την οικονομική κρίση, **Μετά** = έλεγχοι σε περιόδους μετά την οικονομική κρίση).

Σημείωση: Η βαθμολόγηση αφορά στις μεταβολές της έκτασης των ελεγκτικών διαδικασιών **μόνο** ως προς την μεταβολή του επιχειρηματικού και ευρύτερα οικονομικού περιβάλλοντος, λόγω της πρόσφατης οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα.

A. Ενσώματες ακινητοποιήσεις	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Εκτέλεση δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Test of controls).		
Εκτέλεση ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών (Substantive analytics) ⁷⁷		
Εκτέλεση δοκιμασιών λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (Test of details). ⁷⁸		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων συμπεριλαμβανομένων και των εκτιμήσεων σε εύλογες αξίες. ⁷⁹		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη. ⁸⁰		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με τον εντοπισμό εκούσιων λαθών (Απάτη). ⁸¹		

⁷⁷ ΔΕΠ 330 και ΔΕΠ 520

⁷⁸ ΔΕΠ 330

⁷⁹ ΔΕΠ 540

⁸⁰ ΔΕΠ 550

⁸¹ ΔΕΠ 240

Β. Υπεραξία	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Εκτέλεση δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Test of controls).		
Εκτέλεση ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών (Substantive analytics).		
Εκτέλεση δοκιμασιών λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (Test of details).		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων συμπεριλαμβανομένων και των εκτιμήσεων σε εύλογες αξίες.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με τον εντοπισμό εκούσιων λαθών (Απάτη).		
Γ. Ασώματες ακινητοποιήσεις	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Εκτέλεση δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Test of controls).		
Εκτέλεση ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών (Substantive analytics).		
Εκτέλεση δοκιμασιών λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (Test of details).		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων συμπεριλαμβανομένων και των εκτιμήσεων σε εύλογες αξίες.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με τον εντοπισμό εκούσιων λαθών (Απάτη).		

Δ. Αποδέματα	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Εκτέλεση δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Test of controls).		
Εκτέλεση ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών (Substantive analytics)		
Εκτέλεση δοκιμασιών λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (Test of details).		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων συμπεριλαμβανομένων και των εκτιμήσεων σε εύλογες αξίες.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με τον εντοπισμό εκούσιων λαθών (Απάτη).		
Ε. Χρεόγραφα	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Εκτέλεση δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Test of controls).		
Εκτέλεση ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών (Substantive analytics).		
Εκτέλεση δοκιμασιών λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (Test of details).		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων συμπεριλαμβανομένων και των εκτιμήσεων σε εύλογες αξίες.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με τον εντοπισμό εκούσιων λαθών (Απάτη).		

ΣΤ. Εμπορικές απαιτήσεις	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Εκτέλεση δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Test of controls).		
Εκτέλεση ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών (Substantive analytics)		
Εκτέλεση δοκιμασιών λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (Test of details).		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων συμπεριλαμβανομένων και των εκτιμήσεων σε εύλογες αξίες.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με τον εντοπισμό εκούσιων λαθών (Απάτη).		
Ζ. Αναβαλλόμενος φόρος	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Εκτέλεση δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Test of controls).		
Εκτέλεση ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών (Substantive analytics)		
Εκτέλεση δοκιμασιών λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (Test of details).		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων συμπεριλαμβανομένων και των εκτιμήσεων σε εύλογες αξίες.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με τον εντοπισμό εκούσιων λαθών (Απάτη).		

Η. Μακροπρόθεσμες προβλέψεις	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Εκτέλεση δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Test of controls).		
Εκτέλεση ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών (Substantive analytics).		
Εκτέλεση δοκιμασιών λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (Test of details).		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων συμπεριλαμβανομένων και των εκτιμήσεων σε εύλογες αξίες.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με τον εντοπισμό εκούσιων λαθών (Απάτη).		
Θ. Υποχρεώσεις στο προσωπικό	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Εκτέλεση δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Test of controls).		
Εκτέλεση ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών (Substantive analytics)		
Εκτέλεση δοκιμασιών λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (Test of details).		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων συμπεριλαμβανομένων και των εκτιμήσεων σε εύλογες αξίες.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με τον εντοπισμό εκούσιων λαθών (Απάτη).		

<i>I. Βραχυπρόθεσμα δάνεια</i>	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Εκτέλεση δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Test of controls).		
Εκτέλεση ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών (Substantive analytics).		
Εκτέλεση δοκιμασιών λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (Test of details).		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων συμπεριλαμβανομένων και των εκτιμήσεων σε εύλογες αξίες.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με τον εντοπισμό εκούσιων λαθών (Απάτη).		
<i>ΙΑ. Βραχυπρόθεσμες προβλέψεις</i>	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Εκτέλεση δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Test of controls).		
Εκτέλεση ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών (Substantive analytics).		
Εκτέλεση δοκιμασιών λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (Test of details).		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων συμπεριλαμβανομένων και των εκτιμήσεων σε εύλογες αξίες.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με τον εντοπισμό εκούσιων λαθών (Απάτη).		

ΙΒ. Έσοδα	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Εκτέλεση δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Test of controls).		
Εκτέλεση ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών (Substantive analytics).		
Εκτέλεση δοκιμασιών λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (Test of details).		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με τον εντοπισμό εκούσιων λαθών (Απάτη).		
ΙΓ. Έξοδα διοικητικής λειτουργίας	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Εκτέλεση δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Test of controls).		
Εκτέλεση ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών (Substantive analytics)		
Εκτέλεση δοκιμασιών λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (Test of details).		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με τον εντοπισμό εκούσιων λαθών (Απάτη).		

ΙΔ. Χρηματοοικονομικά κόστη	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Εκτέλεση δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Test of controls).		
Εκτέλεση ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών (Substantive analytics).		
Εκτέλεση δοκιμασιών λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (Test of details).		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με τον εντοπισμό εκούσιων λαθών (Απάτη).		
ΙΕ. Φόρος εισοδήματος	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Εκτέλεση δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Test of controls).		
Εκτέλεση ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών (Substantive analytics).		
Εκτέλεση δοκιμασιών λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (Test of details).		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με τον εντοπισμό εκούσιων λαθών (Απάτη).		

ΙΣΤ. Ικανότητα οντότητας ως προς την συνέχιση δραστηριότητας	ΠΡΙΝ	ΜΕΤΑ
Εκτέλεση δοκιμασιών επί εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας (Test of controls).		
Εκτέλεση ουσιαστικών αναλυτικών διαδικασιών (Substantive analytics).		
Εκτέλεση δοκιμασιών λεπτομερειών επί κατηγοριών συναλλαγών και υπολοίπων λογαριασμών και γνωστοποιήσεων (Test of details).		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί λογιστικών εκτιμήσεων συμπεριλαμβανομένων και των εκτιμήσεων σε εύλογες αξίες.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών επί συναλλαγών με συνδεδεμένα μέρη.		
Εκτέλεση ελεγκτικών διαδικασιών σχετικά με τον εντοπισμό εκούσιων λαθών (Απάτη).		

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΣΤΟΙΧΕΙΑ

Στο τρίτο μέρος καταγράφονται ποιοτικά στοιχεία σχετικά με το χαρτοφυλάκιο των πελατών σας, το φύλο σας, καθώς και ενδεχόμενες πρόσθετες παρατηρήσεις, που θέλατε να αναφέρετε, σχετικά με την έρευνα.

- 12.** Πώς θα χαρακτηρίζατε το κύριο μέρος της ελεγκτικής σας εμπειρίας βάσει του μεγέθους των πελατών σας, στους οποίους παρέχετε υπηρεσίες ελέγχου οικονομικών καταστάσεων;
Μεγάλοι, Μεσαίοι και Μικροί ορίζονται οι πελάτες ως εξής:

- ✓ **Μεγάλοι:** Ανώνυμες Εταιρείες δημόσιου συμφέροντος⁸².
- ✓ **Μεσαίοι:** Ανώνυμες Εταιρείες που υπόκεινται σε υποχρέωση σύνταξης ενοποιημένων καταστάσεων σύμφωνα με τις διατάξεις του κωδ. Ν. 2190/1920, αλλά δεν είναι δημόσιου συμφέροντος⁸³.
- ✓ **Μικροί:** Ανώνυμες Εταιρείες που πληρούν τις προϋποθέσεις του υποχρεωτικού τακτικού ελέγχου σύμφωνα με τις διατάξεις του κωδ. Ν. 2190/1920 αλλά δεν έχουν υποχρέωση σύνταξης ενοποιημένων καταστάσεων σύμφωνα με τις διατάξεις του ίδιου νόμου⁸⁴.

Σε μεγάλους πελάτες Σε μικρούς πελάτες Και στους δύο

- 13.** Σε τι ποσοστό εμποροβιομηχανικών Ανωνύμων Εταιρειών με έδρα στην Ελλάδα, παρέχετε υπηρεσίες τακτικού ελέγχου οικονομικών καταστάσεων;

Άνω του 70% Κάτω του 70%

- 14.** Παρακαλώ σημειώστε το φύλο σας.

Άνδρας Γυναίκα

- 15.** Παρακαλώ αναφέρατε τυχόν πρόσθετα στοιχεία και παρατηρήσεις που θα επιθυμούσατε να καταγραφούν σχετικά με την έρευνα.

⁸² Εισηγμένες σε χρηματιστήριο εταιρείες, τράπεζες και ασφαλιστικές εταιρείες

⁸³ Άρθρο 92, κωδ. Ν. 2190/1920

⁸⁴ Άρθρο 36 και 42^α, κωδ. Ν. 2190/1920

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2: ΕΛΕΓΧΟΣ ΠΙΛΟΤΙΚΟΥ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟΥ

A. Συζήτηση με τον Εμπειρογνώμονα – Ελεγκτή Νο 1 (ελεγκτικός οίκος DELOITTE)

Ημερομηνία: 11/02/2013

Τόπος: Γραφεία DELOITTE, Φραγκοκλησιάς 3^α και Γρανικού, Μαρούσι, Αθήνα.

Σχόλια και παρατηρήσεις

Ο Εμπειρογνώμονας – Ελεγκτής Νο 1 διατύπωσε τις εξής επισημάνσεις:

- Η διάγνωση των ελεγκτικών κινδύνων είναι μία σύνθετη διεργασία που συναρτάται από την έκταση, βάθος και ποιότητα της γνώσης που έχει σωρεύσει ο ελεγκτής για το γενικότερο περιβάλλον, τον συγκεκριμένο κλάδο, την συγκεκριμένη επιχείρηση, την συγκεκριμένη διοίκηση και τα κίνητρα της στην εκάστοτε συγκυρία, το προφίλ των ανθρώπων που την απαρτίζουν κλπ.

Σημείωση: Όπως προέκυψε και από την συζήτηση, ο σκοπός της έρευνας, όπως παρουσιάζεται στην εισαγωγή του πιλοτικού ερωτηματολογίου, είναι πλήρως αντιληπτός από τον συμμετέχοντα.

Η αναφορά σε λοιπούς παράγοντες κινδύνου, που αποτελούν επιμέρους κινδύνους του επιχειρηματικού και ευρύτερα οικονομικού περιβάλλοντος, αλλά και της ελεγχόμενης οντότητας, ανέδειξε την ανάγκη να προστεθούν οδηγίες σύμφωνα με τις οποίες να γίνεται αντιληπτό στους συμμετέχοντες ότι οι ερωτήσεις που εξετάζουν μεταβολές σε διάφορες μεταβλητές πριν και μετά την οικονομική κρίση στην Ελλάδα εξετάζονται σε σχέση με το επιχειρηματικό και ευρύτερα οικονομικό περιβάλλον (επηρεαζόμενο οικονομική κρίση), ως ενιαίου και μοναδικού παράγοντα κινδύνου.

Οι λοιποί παράγοντες κινδύνου που αναφέρονται από τον συμμετέχοντα (κίνδυνοι σχετικά με την συγκεκριμένη επιχείρηση, την συγκεκριμένη διοίκηση και τα κίνητρα της στην εκάστοτε συγκυρία, το προφίλ των ανθρώπων που την απαρτίζουν κλπ) έχουν ήδη εκτιμηθεί στη φάση του σχεδιασμού της έρευνας ως παράγοντες κινδύνου που δεν παρουσιάζουν ουσιώδεις μεταβολές τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα και συνεπώς η εξέταση τους δεν θα προσέθετε ερευνητικά στα αποτελέσματα της εργασίας.

Σε κάθε περίπτωση, ενσωματώθηκε στην εισαγωγή του τελικού ερωτηματολογίου αναφορά, σύμφωνα με την οποία οι μεταβολές των μεταβλητών εξετάζονται μόνο ως προς το επιχειρηματικό και ευρύτερα οικονομικό περιβάλλον.

- Σε συνέχεια της πρώτης επισήμανσης σημειώνεται από τον Εμπειρογνώμονα – Ελεγκτή 1 ότι, μία μηχανιστική απόδοση κινδύνων σε τυπικούς λογαριασμούς με την μορφή γενίκευσης περιπτωσιολογίας λογιστικών λογαριασμών ίσως ενέχει τον κίνδυνο απλουστευτικής προσέγγισης μιας πολύπλοκης διαδικασίας που άπτεται θεμάτων συμπεριφοριστικής και σύνθεσης προβληματισμού, συνεκτίμησης και αξιολόγησης κοινωνικοοικονομικών και πολιτικών μεταβλητών ώστε να εξασκείται στην εκάστοτε περίπτωση και στο αρμόζον στις περιστάσεις μέτρο ο επαγγελματικός σκεπτικισμός του ελεγκτή.

Σημείωση: Η συγκεκριμένη παρατήρηση αφορά στην πρώτη ερώτηση του ερωτηματολογίου σχετικά με την επιλογή των λογαριασμών που είναι χρήσιμοι για την έρευνα.

Από την συγκεκριμένη επισήμανση γίνεται αντιληπτό ότι μάλλον δεν είναι σαφής η έκταση της έρευνας. Προκειμένου να μειωθεί ο κίνδυνος να μην απαντηθεί η σχετική ερώτηση συμπεριλήφθη στο μέρος των οδηγιών ειδική διευκρινιστική οδηγία.

Όσον αφορά στα επιμέρους σημεία της παρατήρησης οι επισημάνσεις του συμμετέχοντος έχουν ληφθεί υπόψη τόσο κατά την επιλογή των λογαριασμών ως προς τους οποίους εξετάζονται οι μεταβολές των εκτιμήσεων του ενδογενούς κινδύνου και του κινδύνου δικλείδων ασφαλείας σε ελεγκτικά έργα πριν και μετά την οικονομική κρίση, όσο και κατά την επιλογή των ελεγκτικών διαδικασιών των οποίων οι μεταβολές εξετάζονται ως προς τις μεταβολές της εκτίμησης του κινδύνου του ουσιώδους λάθους.

Η μελέτη της ευαισθησίας του ενδογενούς κινδύνου και του κινδύνου των δικλείδων ασφαλείας γίνεται σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης ανά λογαριασμό, όπως αναμένεται ότι έχει γίνει από τους ελεγκτές κατά τον σχεδιασμό των ελεγκτικών έργων (βάσει ΔΠΕ και ελεγκτικής μεθοδολογίας).

Η απλούστευση και η γενίκευση της περιπτώσιολογίας που αναφέρεται στην παρατήρηση αφορά στο γεγονός ότι η έρευνα δεν εξετάζει το σύνολο της διαδικασίας του σχεδιασμού του ελεγκτικού έργου. Η παρούσα έρευνα περιορίζεται στο να εξετάσει μόνο στην εκτίμηση των συστατικών του ελεγκτικού κινδύνου, προκειμένου να εξαχθούν συμπεράσματα για την ανεξαρτησία τους. Ως εκ τούτου η περιπτώσιολογία είναι απολύτως προσδιορισμένη και περιορισμένη λόγω του αντικείμενου της έρευνας, η γενίκευσή της δε αφορά στις μεταβλητές που χρησιμοποιούνται στο υπό εξέταση μοντέλο και τις μεταξύ τους σχέσεις.

Τα όποια αποτελέσματα της έρευνας σίγουρα παρουσιάζουν ενδιαφέρον για την επίπτωση που έχουν στο σύνολο του σχεδιασμού και της εκτέλεσης του ελεγκτικού έργου, αυτό όμως δεν εντάσσεται στον σκοπό της και συνεπακόλουθα και στο εύρος του ερευνητικού πεδίου.

Συνεπώς, για τους σκοπούς της παρούσας έχουν απομονωθεί δύο μεταβλητές που εξετάζονται ως προς την ανεξαρτησία τους. Περαιτέρω, εξετάζεται και η ευαισθησία των αντιδράσεων των ελεγκτών, για συγκεκριμένες μεταβλητές, ως προς την μεταβολή του κινδύνου ουσιώδους λάθους.

Δεν ενδιαφέρει ερευνητικά για τους σκοπούς της παρούσας εργασίας η μέθοδος εκτίμησης των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου ή το σύνολο της διαδικασίας σχεδιασμού του ελέγχου, αλλά μόνο το αποτέλεσμα της εκτίμησης, προκειμένου να διαπιστωθεί η ευαισθησία των σχετικών μεταβλητών, άμεσα ή έμμεσα, ως προς μία τρίτη ανεξάρτητη μεταβλητή.

Η ευαισθησία και των εκτιμήσεων των μεταβλητών εξετάζεται σε σχέση με την μεταβολή ενός και μοναδικού παράγοντα κινδύνου ουσιώδους λάθους, του επιχειρηματικού και ευρύτερα οικονομικού περιβάλλοντος. Η επιλογή του παράγοντα αυτού έγινε ακριβώς λόγω του υψηλού βαθμού της μεταβολής του τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα.

Αντίστοιχα, με την μελέτη της ευαισθησίας συγκεκριμένων ελεγκτικών διαδικασιών (εκλαμβανομένων ως αναλυτικών συστατικών του κινδύνου εντοπισμού) ως προς το επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον,

επιδιώκεται η εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τον βαθμό ευαισθησίας του κινδύνου εντοπισμού ως προς την εκτίμηση ουσιώδους λάθους.

- Σε ένα τυπικό Αγγλοαμερικανικό περιβάλλον για μία επιχείρηση εισηγμένη σε οργανωμένη αγορά τυπικά ο ελεγκτής θα αναζητούσε αυξημένους κινδύνους σε όλους εκείνους του λογαριασμούς αλλά και συνοδεύουσας πληροφόρησης που ελκύουν το ενδιαφέρον των αναλυτών διότι σε ένα ώριμο περιβάλλον λειτουργίας κεφαλαιαγορών αυτή θα ήταν η σημαντική έγνοια των διοικήσεων και εκεί εστιάζεται ο κίνδυνος ενδεχόμενων παραβατικών συμπεριφορών τους (έχοντας υπόψη ότι ο κύριος ελεγκτικός κίνδυνος είναι οι ενδεχόμενες απατηλές ενέργειες των διοικήσεων και η δυνατότητα νεωτερικότητας και σύλληψης έξυπνων ή και υπέρ-έξυπνων σχημάτων στις οποίες ενδέχεται να καταφεύγουν).

Σημείωση: Η παρατήρηση αφορά επίσης στην πρώτη ερώτηση του πιλοτικού ερωτηματολογίου σχετικά με την επιλογή των λογαριασμών.

Οι λογαριασμοί που έχουν επιλεγθεί να εξεταστούν σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης και αναφέρονται στο πιλοτικό ερωτηματολόγιο, πληρούν τις προϋποθέσεις που αναφέρονται στην παρατήρηση.

Επιπλέον, στο πιλοτικό ερωτηματολόγιο προβλέπεται ειδική ερώτηση στην οποία ο φαίνεται εάν ο συμμετέχων αντιλαμβάνεται τους υπό εξέταση λογαριασμούς ως αντιπροσωπευτικούς και χρήσιμους για τους σκοπούς της έρευνας.

Επισημαίνεται ότι εάν ένας λογαριασμός κρίνεται εκ των προτέρων ότι παρουσιάζει μικρή ή μεγάλη ευαισθησία ως προς παράγοντες κινδύνου διαφορετικούς από το επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον δεν είναι το ζητούμενο για την επιλογή του στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας.

Αυτό που ενδιαφέρει για τους σκοπούς της συγκεκριμένης εργασίας είναι εάν ο λογαριασμός είναι σημαντικός ή όχι για τους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων στους οποίους απευθύνεται ο ελεγκτής.

Ενσωματώθηκε στην πρώτη ερώτηση του τελικού ερωτηματολογίου σχετική οδηγία σύμφωνα με την οποία οι μεταβολές των μεταβλητών εξετάζονται μόνο

ως προς το επιχειρηματικό και ευρύτερα οικονομικό περιβάλλον. Αντίστοιχη αναφορά γίνεται και στην εισαγωγή του τελικού ερωτηματολογίου.

- Η Ελλάδα και πριν και μετά την κρίση συνιστούσε ένα ανώριμο περιβάλλον που η ποιότητα της παρεχόμενης πληροφόρησης υπέφερε και εξακολουθεί να υποφέρει τόσο από ανώριμα σύστημα ροής και επεξεργασίας δημόσιας (και εσωτερικής πολλές φορές) αναφοράς οικονομικών δεδομένων, φτωχή ποιότητα εταιρικής διακυβέρνησης, κυμαινόμενη διοικητική και διαχειριστική δεινότητα και εξαιρετική ροπή προς αυθαιρεσία και παράβαση των κανόνων.

Σημείωση: Αυτό που επιδιώκεται με την μελέτη της ευαισθησίας των μεταβλητών ως προς την οικονομική κρίση είναι να εξεταστεί η διαφοροποίηση στην εκτίμηση των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου, ως προς μία ανεξάρτητη μεταβλητή, η οποία χαρακτηρίζεται από σημαντική μεταβλητότητα σε μία δεδομένη στιγμή, δεδομένου ότι οι λοιποί παράγοντες που επηρεάζουν τις μεταβλητές του μοντέλου δεν μεταβλήθηκαν σημαντικά ή καθόλου.

Στην εισαγωγή του τελικού ερωτηματολογίου ενσωματώθηκε σχετική αναφορά για την απομόνωση των λοιπών παραγόντων κινδύνου, ως προς την εξέταση των μεταβολών των μεταβλητών του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου.

- Ουσιαστικά η παρατεταμένη οικονομική κρίση και κυρίως το καθεστώς απουσίας πίστης, επενδυτικής αποστροφής και ασφυξίας ρευστότητας αύξησε κάθετα τον κίνδυνο αδυναμίας των ελεγχόμενων εταιριών να συνεχίσουν τις δραστηριότητες τους στο προβλεπτό μέλλον και κατά συνέπεια αύξησε κατακόρυφα τον επαγγελματικό κίνδυνο οι ελεγκτές να μην διαγνώσουν ή να διαγνώσουν και να μην αναφέρουν αυτό το κίνδυνο.

Σημείωση: Η συνέχιση της δραστηριότητας έχει ληφθεί υπόψη τόσο σε επίπεδο εκτίμησης κινδύνου ουσιώδους λάθους στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων όσο και σε επίπεδο ελεγκτικών διαδικασιών, ως συστατικό του κινδύνου εντοπισμού.

- Οι λογαριασμοί που διαμορφώνουν το κεφάλαιο κίνησης, οι καταστάσεις χρηματοροών, η πληροφόρηση για διαθέσιμες πιστωτικές γραμμές, η μη

επίτευξη των συμβατικών όρων (ελάχιστων ποιοτικών δεικτών κλπ) των δανειακών συμβάσεων, η ποιοτική και ειλικρινής πληροφόρηση για την διαχείριση κινδύνων και επιχειρησιακής στρατηγικής της διοίκησης κοκ απέκτησαν ιδιαίτερη ελεγκτική σημασία και βάρος κατά την διαδικασία διάγνωσης των κινδύνων και σχεδιασμού ελεγκτικής απόκρισης από τους ελεγκτές. Συνεπώς όλες οι απαντήσεις στο παρόν ερωτηματολόγιο πρέπει να νοούνται κάτω από αυτό το γενικό πρίσμα και την ανάγκη αποφυγής απλουστευτικών προσεγγίσεων.

Σημείωση: Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη παρατήρηση, οι λογαριασμοί που έχουν επιλεχθεί να εξεταστούν σε επίπεδο ισχυρισμών διοίκησης πληρούν τις προϋποθέσεις που αναφέρονται και στην συγκεκριμένη επισήμανση.

Επιπλέον, στο ερωτηματολόγιο προβλέπεται ειδική ερώτηση στην οποία ο φαίνεται εάν ο συμμετέχων αντιλαμβάνεται τους υπό εξέταση λογαριασμούς ως αντιπροσωπευτικούς και χρήσιμους για τους σκοπούς της έρευνας.

Επισημαίνεται ότι εάν ένας λογαριασμός κρίνεται εκ των προτέρων ότι παρουσιάζει μικρή η μεγάλη ευαισθησία ως προς παράγοντες κινδύνου διαφορετικούς από τον επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον δεν είναι το ζητούμενο για την επιλογή του στο πλαίσιο της παρούσας έρευνας.

Αυτό που ενδιαφέρει στην παρούσα εργασία είναι εάν ο λογαριασμός είναι σημαντικός ή όχι για τους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων στους οποίους απευθύνεται ο ελεγκτής.

Ενσωματώθηκε στην εισαγωγή του ερωτηματολογίου ειδική αναφορά σύμφωνα με την οποία οι μεταβολές των μεταβλητών εξετάζονται μόνο ως προς το επιχειρηματικό και ευρύτερα οικονομικό περιβάλλον.

- Λογιστικός χειρισμός και ευαισθησία λογαριασμού στον κίνδυνο ουσιώδους λάθους από πλευράς λογιστικών πολιτικών και προτύπων (λογιστικός κίνδυνος).

Σημείωση: Δεδομένης της ενσωμάτωσης ειδικής οδηγίας σχετικά με την μία και μοναδική παράμετρο κινδύνου που εξετάζεται (επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον) η δεύτερη ερώτηση, του πρώτου μέρους του πιλοτικού ερωτηματολογίου, που επιχειρεί να συλλέξει πληροφορίες ως προς τον

λογιστικό κίνδυνο δεν χρειάζεται και δεν θα συμπεριληφθεί στο τελικό ερωτηματολόγιο.

- Δεν τίθεται θέμα εμπιστευτικότητας για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.
- Χρόνος συμπλήρωσης ερωτηματολογίου περίπου δύο ώρες.

B. Συζήτηση με τον Εμπειρογνώμονα – Ελεγκτή Νο 2 (ελεγκτικός οίκος KPMG)

Ημερομηνία: 18/02/2013.

Τόπος : Γραφεία KPMG, Στρατηγού Τόμπρα 3, Αγία Παρασκευή, Αθήνα.

Σχόλια και παρατηρήσεις

Ο Εμπειρογνώμονας – Ελεγκτής Νο 2 διατύπωσε τις εξής παρατηρήσεις:

- Γενικά έρευνα είναι ενδιαφέρουσα και κυρίως ο διαχωρισμό της κρίσης από την προ-κρίση. Ορίσθηκε στο ερωτηματολόγιο το 2008 ως σημείο καμπής που ήταν διεθνώς αλλά στην Ελλάδα, ο συμμετέχων σημείωσε ότι θα ήταν προτιμότερο το 2010.

Σημείωση: Διενεργήθηκε η σχετική αλλαγή. Μετά την αλλαγή στο ερωτηματολόγιο αναφέρεται περίοδος αναφοράς (πριν και μετά την οικονομική κρίση) αντί για έτος αναφοράς.

- Το τι θεωρείται κίνδυνος ελέγχου είναι και η κρίση του υπεύθυνου ελέγχου που δεν μπορεί να ποσοτικοποιηθεί άμεσα.

Σημείωση: Το ερωτηματολόγιο είναι προσαρμοσμένο στις μεταβλητές του μοντέλου του ελεγκτικού κινδύνου, όπως αυτό καταγράφεται στα επαγγελματικά πρότυπα ελέγχου (Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου και Πρότυπα Ελέγχου των ΗΠΑ).

- Κρίνεται σκόπιμο να προστεθεί ένα ερώτημα για το πώς έχει αλλάξει ο τρόπος υπολογισμού του μεγέθους σημαντικότητας. Διατυπώνεται η άποψη ότι οι περισσότεροι ελεγκτές αποκλίνουν τα τελευταία χρόνια από την μέθοδο υπολογισμού βάσει των εσόδων/κερδών και υπολογίζουν το ουσιώδες μέγεθος με βάση τα ίδια κεφάλαια. Η διατύπωση στις σχετικές ερωτήσεις παραπέμπει στο εάν έχει επηρεασθεί η μέθοδος υπολογισμού, χωρίς να διευκρινίζεται το εάν ερωτάται σχετικά με το ποσοτικό και ποιοτικό κομμάτι του.

Σημείωση: Διενεργήθηκε αλλαγή στο λεκτικό των δύο ερωτήσεων του πιλοτικού ερωτηματολογίου, που είναι σχετικές με το ουσιώδες μέγεθος και το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης προκειμένου να είναι σαφές στον συμμετέχοντα ότι η ερώτηση αφορά στην μεταβολή του απόλυτου μεγέθους (ποσό σε Ευρώ).

- Θα πρέπει να εξεταστεί εάν υπάρχει μεροληψία ανάλογα με το πελατολόγιο του κάθε ελεγκτή δηλ. οι ελεγκτές που έχουν εισηγμένες και μεγάλης κεφαλαιοποίησης έχουν καλύτερα συστήματα ελέγχου από άλλες.

Σημείωση: Η επισήμανση έγινε αποδεκτή. Διενεργήθηκαν αλλαγές στο λεκτικό των δύο σχετικών δημογραφικών ερωτήσεων του τρίτου μέρους του πιλοτικού ερωτηματολογίου.

Η στατιστική ανάλυση θα προσεγγίσει και αυτή την παράμετρο.

- Η ερώτηση του δεύτερου μέρους σχετικά με τα συνδεδεμένα μέρη μάλλον δεν δίνει χρήσιμη για τους σκοπούς της έρευνας πληροφορίες.

Σημείωση: Η συγκεκριμένη ερώτηση αποσκοπεί στην μέτρηση ενός βασικού παράγοντα κινδύνου ουσιώδους λάθους στις οικονομικές καταστάσεις. Επιπλέον, η μέτρηση της συγκεκριμένης μεταβλητής θα εξεταστεί σε συνδυασμό με την μέτρηση των αντίστοιχων μεταβλητών που συνδέονται με τις ελεγκτικές διαδικασίες για συνδεδεμένα μέρη ανά λογαριασμό.

Ως εκ τούτου δεν διενεργήθηκε καμία αλλαγή σχετικά με την υπό συζήτηση ερώτηση.

- Ίσως χρειάζεται διευκρίνιση στην κλίμακα 1,2 και 3. Συγκεκριμένα ίσως είναι σκόπιμο να εξηγηθεί ποια ακριβώς είναι η επίπτωση, δηλαδή εάν εννοείται τι ποσοστό κινδύνου κατανέμεται στους λογαριασμούς.

Σημείωση: Οι συμμετέχοντες στην έρευνα είναι έμπειροι επαγγελματίες ελεγκτές, στους οποίους είναι οικεία η χρήση της κλίμακας. Η οποιαδήποτε προσθήκη οδηγιών ή επεξηγηματική περαιτέρω παραμετροποίηση μάλλον θα δημιουργήσει σύγχυση ως προς την ερμηνεία της.

- Λείπει ένας λογαριασμός που να απεικονίζει τον κίνδυνο ουσιώδους λάθους στις οικονομικές καταστάσεις ως σύνολο (financial statement level risk) και η αλλαγή του κινδύνου στην πληρότητα των γνωστοποιήσεων disclosure στο σύνολο των καταστάσεων (π.χ. στο ΔΠΧΑ 7).

Σημείωση: Στο δεύτερο μέρος του πιλοτικού ερωτηματολογίου περιλαμβάνεται μία ερώτηση σχετικά με τις ελεγκτικές διαδικασίες που αφορούν στον εντοπισμό ουσιωδών λαθών με διάχυτη επίπτωση στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων. Συνεπώς, δεν απαιτείται τροποποίηση.

- Τα σκόπιμα λάθη (απάτη) εξετάζονται και στους επιμέρους λογαριασμούς αλλά κυρίως στο σύνολο των οικονομικών καταστάσεων.

Σημείωση: Η παράμετρος της εξέτασης των μεταβολών των ελεγκτικών εργασιών σχετικά με τα ουσιώδη λάθη που έχουν διάχυτη επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις καλύπτεται από το σημαντικό αριθμό λογαριασμών που παρακολουθούνται και την σημαντικότητά τους ανά περίπτωση και στο σύνολο. Επιπλέον, στο δεύτερο μέρος υπάρχει ειδική ερώτηση σχετικά με τις ελεγκτικές διαδικασίες που εφαρμόζουν στη συνέχιση της δραστηριότητας.

- Δεν είναι κατανοητό το τρίτο μέρος του πιλοτικού ερωτηματολογίου με τις δημογραφικές ερωτήσεις.

Σημείωση: Η επισήμανση έγινε αποδεκτή. Διενεργήθηκαν αλλαγές στο λεκτικό των δύο σχετικών δημογραφικών ερωτήσεων του τρίτου μέρους.

- Πιθανόν να μπορούσαν να συμπτυχθούν ερωτήσεις.

Σημείωση: Η οποιαδήποτε σύμπτυξη θα μπορούσε να επιφέρει αύξηση της περιπλοκότητας και μείωση της καθαρότητας των ερωτήσεων με αρνητικό αποτέλεσμα στο βαθμό κατανόησης των ερωτήσεων. Δεν υιοθετήθηκε αλλαγή.

- Λογιστικός χειρισμός και ευαισθησία λογαριασμού στον κίνδυνο ουσιώδους λάθους από πλευράς λογιστικών πολιτικών και προτύπων (λογιστικός κίνδυνος).

Σημείωση: Εφόσον θα συμπεριληφθεί ειδική οδηγία σχετικά με την μία και μοναδική παράμετρο κινδύνου που εξετάζεται (επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον) η δεύτερη ερώτηση, του πρώτου μέρους του πιλοτικού ερωτηματολογίου, που επιχειρεί να συλλέξει πληροφορίες ως προς τον λογιστικό κίνδυνο δεν χρειάζεται και δεν θα συμπεριληφθεί στο τελικό ερωτηματολόγιο.

- Προτείνονται οι εξής αλλαγές στους υπό εξέταση από το πιλοτικό ημερολόγιο λογαριασμούς:

1. Ενσώματες ακινητοποιήσεις	1. Ενσώματες ακινητοποιήσεις
2. Υπεραξία	2. Υπεραξία
3. Επενδύσεις σε συγγενείς επιχειρήσεις	3. Ασώματες ακινητοποιήσεις
4. Αποθέματα	4. Αποθέματα
5. Εμπορικές απαιτήσεις	5. Εμπορικές απαιτήσεις
6. Μακροπρόθεσμος δανεισμός	6. Αναβαλλόμενος φόρος
7. Μακροπρόθεσμες προβλέψεις	7. Μακροπρόθεσμες προβλέψεις
8. Εμπορικοί και άλλοι πληρωτέοι λογαριασμοί	8. Χρεόγραφα
9. Βραχυπρόθεσμα δάνεια	9. Υποχρεώσεις σε προσωπικό
10. Βραχυπρόθεσμες προβλέψεις	10. Βραχυπρόθεσμες προβλέψεις
11. Έσοδα	11. Έσοδα
12. Κόστος πωληθέντων	12. Φόρος
13. Κόστος διάθεσης	13. Χρηματοοικονομικά κόστη
14. Έξοδα διοικητικής λειτουργίας	
15. Χρηματοοικονομικά κόστη	

Σημείωση: Μετά την καταγραφή των επισημάνσεων όλων των συμμετασχόντων εμπειρογνομόνων – ελεγκτών στον ποιοτικό έλεγχο του πιλοτικού ερωτηματολογίου οι υπό μελέτη λογαριασμοί διαμορφώθηκαν ως εξής:

1. Ενσώματες ακινητοποιήσεις
2. Υπεραξία
3. Ασώματες Ακινητοποιήσεις
4. Αποθέματα
5. Χρεόγραφα
6. Εμπορικές απαιτήσεις
7. Αναβαλλόμενος Φόρος
8. Μακροπρόθεσμες προβλέψεις
9. Υποχρεώσεις στο προσωπικό
10. Βραχυπρόθεσμα δάνεια
11. Βραχυπρόθεσμες προβλέψεις
12. Έσοδα
13. Έξοδα διοικητικής λειτουργίας
14. Χρηματοοικονομικά κόστη
15. Φόρος εισοδήματος

- Δεν τίθεται θέμα εμπιστευτικότητας για την συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.
- Χρόνος συμπλήρωσης περίπου μία ώρα.

Γ. Συζήτηση με τον Εμπειρογνώμονα – Ελεγκτή Νο 3 (ελεγκτικός οίκος PWC)

Ημερομηνία: 20/02/2013

Τόπος: Γραφεία PWC, Κηφισίας 268, Χαλάνδρι, Αθήνα.

Σχόλια και παρατηρήσεις

Ο Εμπειρογνώμονας – Ελεγκτής Νο 3 σημείωσε τα εξής:

- Ο λογαριασμός «Υπεραξία» θα είναι σκόπιμο να αντικατασταθεί με τον λογαριασμό «Ασώματες Ακινήτοποιήσεις». Ο δεύτερος λογαριασμός έχει μεγαλύτερο εύρος και υψηλό βαθμό ευαισθησίας στον κίνδυνο του ουσιώδους λάθους.

Σημείωση: Διατηρήθηκε ο λογαριασμός «Υπεραξία» και αντικαταστάθηκε ο λογαριασμός «Επενδύσεις σε συγγενείς επιχειρήσεις» από τον λογαριασμό «Ασώματες Ακινήτοποιήσεις»

- Οι δημογραφικές ερωτήσεις δημιουργούν σύγχυση ως προς την περίοδο που θα πρέπει να καλύπτει η απάντηση. Επίσης, τίθεται θέμα ποιότητας της πληροφόρησης ως προς την εξυπηρέτηση της μέτρησης της έρευνας. Ειδικά για την ερώτηση 15 είναι σκόπιμο τα ποσοστά να γίνουν 70% και 30%.

Σημείωση: Η επισήμανση έγινε αποδεκτή. Διενεργήθηκαν αλλαγές στο λεκτικό των δύο σχετικών δημογραφικών ερωτήσεων του τρίτου μέρους. Υιοθετήθηκε το ποσοστό του 70%.

- Θα μπορούσε να προστεθεί μία ερώτηση σχετικά με την σημαντικότητα του επιχειρηματικού περιβάλλοντος ως προσδιοριστικού παράγοντα του ενδογενούς κινδύνου, σε σχέση με τους λοιπούς παράγοντες κινδύνου.

Σημείωση: Είναι πλήρως αντιληπτός από τον συμμετέχοντα ο σκοπός της έρευνας όπως παρουσιάζεται στην εισαγωγή. Ωστόσο, η αναφορά σε λοιπούς παράγοντες κινδύνου, πέραν από αυτόν του επιχειρηματικού και ευρύτερα οικονομικού περιβάλλοντος δημιουργεί την ανάγκη να προστεθούν οδηγίες σχετικά με την απομόνωση του επιχειρηματικού και ευρύτερα οικονομικού περιβάλλοντος (οικονομική κρίση), ως μοναδικού παράγοντα κινδύνου βάσει του οποίου εξετάζεται ο ενδογενής κίνδυνος, ο κίνδυνος δικλείδων ασφαλείας,

ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους και συγκεκριμένες ελεγκτικές διαδικασίες, προκειμένου να απαντηθούν οι ερωτήσεις. Ως εκ τούτου, ενσωματώθηκε ειδική παράγραφος στην εισαγωγή με σχετική διευκρινιστική αναφορά.

- Οι περίοδοι κάλυψης της έρευνας είναι σκόπιμο να μην προσδιορίζονται με συγκεκριμένες ημερομηνίες (πριν και μετά το 2008) αλλά να έχουν τον προσδιορισμό «Πριν την οικονομική κρίση» και «Μετά την οικονομική κρίση».

Σημείωση: Διενεργήθηκε η σχετική αλλαγή, βλέπε επίσης σχετική σημείωση για την ίδια επισήμανση ανωτέρω.

- Θα πρέπει να είναι περισσότερο διευκρινιστική η ερώτηση σχετικά με το επίπεδο του ουσιώδους μεγέθους και κατ' επέκταση και του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης ώστε να λαμβάνεται σαφής απάντηση ως προς το εάν υπήρχε μεταβολή στα δύο μεγέθη που επηρέασε το εύρος της ελεγκτικής εργασίας.

Σημείωση: Διενεργήθηκε η σχετική αλλαγή στο λεκτικό των δύο ερωτήσεων για το ουσιώδες μέγεθος και το ουσιώδες μέγεθος εκτέλεσης.

- Λογιστικός χειρισμός και ευαισθησία λογαριασμού στον κίνδυνο ουσιώδους λάθους από πλευράς λογιστικών πολιτικών και προτύπων (λογιστικός κίνδυνος).

Σημείωση: Εφόσον θα συμπεριληφθεί οδηγία σχετικά με την μία και μοναδική παράμετρο κινδύνου που εξετάζεται (επιχειρηματικό και ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον) η δεύτερη ερώτηση, του πρώτου μέρους του πιλοτικού ερωτηματολογίου, που επιχειρεί να συλλέξει πληροφορίες ως προς τον λογιστικό κίνδυνο δεν χρειάζεται και δεν θα συμπεριληφθεί στο τελικό ερωτηματολόγιο.

- Δεν φαίνεται να υπάρχει λόγος περαιτέρω επεξήγησης της χρησιμοποιούμενης κλίμακας 1,2 και 3 που αντιστοιχεί σε επίπεδα κινδύνου ΧΑΜΗΛΟΣ, ΜΕΣΑΙΟΣ και ΥΨΗΛΟΣ.
- Δεν τίθεται θέμα εμπιστευτικότητας για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.
- Χρόνος συμπλήρωσης μεταξύ μίας και δύο ωρών.

Δ. Συζήτηση με τον Εμπειρογνώμονα – Ελεγκτή Νο 4 (Διευθυντή Σπουδών ΙΕΣΟΕΛ και Συνέταιρος στον ελεγκτικό οίκο SOL AE CROW HOEWARTH)

Ημερομηνία: 27/02/2013

Τόπος: Γραφεία ΙΕΣΟΕΛ, Καποδιστρίου 28, Αθήνα.

Σχόλια και παρατηρήσεις

Ο Εμπειρογνώμονας – Ελεγκτής Νο 4 παρατήρησε τα εξής:

- Ο σκοπός και οι έννοιες μπορεί να μην είναι πλήρως κατανοητές στο σύνολο των Νόμιμων Ελεγκτών που δεν εργάζονται στους τέσσερις μεγάλους διεθνείς ελεγκτικούς οίκους (PWC, DELOITTE, ERNST AND YOUNG και KPMG).

Σημείωση: Η επισήμανση εξετάζεται σε επίπεδο προσδιορισμού πληθυσμού στόχου.

Δεν κρίνεται σκόπιμη η διενέργεια καμίας αλλαγής στο ερωτηματολόγιο.

- Ως προς την περίοδο αναφοράς είναι προτιμότερο να μην οριοθετηθεί με έτος αναφορά το 2008. Προτείνεται η χρήση της έκφρασης πριν την έναρξη της οικονομικής κρίσης και μετά.

Σημείωση: Διενεργήθηκε η σχετική αλλαγή, βλέπε επίσης σχετική σημείωση για την ίδια επισήμανση ανωτέρω.

- Θα πρέπει να προστεθεί στις οδηγίες διευκρίνιση ότι η ευαισθησία του ενδογενούς κινδύνου και του κινδύνου των δικλείδων ασφαλείας εξετάζεται αυστηρά και μόνο ως προς το επιχειρηματικό περιβάλλον και όχι βάσει άλλων παραγόντων κινδύνου του κινδύνου του ουσιώδους λάθους.

Σημείωση: Είναι πλήρως αντιληπτός από τον συμμετέχοντα ο σκοπός της έρευνας όπως παρουσιάζεται στην εισαγωγή. Ωστόσο, η αναφορά σε λοιπούς παράγοντες κινδύνου, πέραν από αυτόν του επιχειρηματικού και ευρύτερα οικονομικού περιβάλλοντος δημιουργεί την ανάγκη να προστεθούν οδηγίες σχετικά με την απομόνωση του επιχειρηματικού και ευρύτερα οικονομικού περιβάλλοντος (οικονομική κρίση), ως μοναδικού παράγοντα κινδύνου βάσει του οποίου εξετάζεται ο ενδογενής κίνδυνος, ο κίνδυνος δικλείδων ασφαλείας,

ο κίνδυνος ουσιώδους λάθους και συγκεκριμένες ελεγκτικές διαδικασίες, προκειμένου να απαντηθούν οι ερωτήσεις.

Ενσωματώθηκε ειδική παράγραφος μετά την Εισαγωγή με οδηγίες και επεξηγήσεις, στις οποίες συμπεριλαμβάνονται και τα ανωτέρω.

Όσον αφορά στις ερωτήσεις 11 και 12 του πιλοτικού ερωτηματολογίου διενεργήθηκαν οι αλλαγές, βλέπε επίσης σχετική σημείωση για την ίδια επισήμανση ανωτέρω.

Όσον αφορά στην ερώτηση 13 του πιλοτικού ερωτηματολογίου συμπεριλήφθησαν ειδικές οδηγίες στην εισαγωγή του ερωτηματολογίου και έγιναν και λεκτικές αλλαγές.

- Σχετικά με τις ερωτήσεις του δεύτερου μέρους που αφορούν στο επίπεδο του ουσιώδους μεγέθους θα πρέπει να είναι ξεκάθαρο ότι δεν απαιτείται απάντηση σχετικά με τον τρόπο του υπολογισμού αλλά σχετικά με την μεταβολή ως απόλυτου μεγέθους / ποσού.

Σημείωση: Διενεργήθηκε η σχετική αλλαγή, βλέπε επίσης σχετική σημείωση για την ίδια επισήμανση ανωτέρω.

- Θα πρέπει να εξεταστεί ξανά το λεκτικό και η σκοπιμότητα των δημογραφικών ερωτήσεων. Αυτό που ενδιαφέρει είναι να ληφθεί η πληροφορία για το ποιοι συμμετέχοντες έχουν μεγαλύτερη εμπειρία σε μεγάλους πελάτες και ποιοι σε μικρούς.

Σημείωση: Διενεργήθηκε η σχετική αλλαγή, βλέπε επίσης σχετική σημείωση για την ίδια επισήμανση ανωτέρω.

- Προτείνεται να προστεθεί ο λογαριασμός «Ασώματες Ακινήτοποιήσεις», «Φόρος εισοδήματος» ως έξοδο και «Αναβαλλόμενοι Φόροι». Επίσης προτείνεται να μην συμπεριληφθεί ο λογαριασμός «Έξοδα Διάθεσης».

Σημείωση: Διενεργήθηκε η σχετική αλλαγή, βλέπε σχετικά ανωτέρω τον πίνακα με τους λογαριασμούς που θα συμπεριληφθούν στο τελικό ερωτηματολόγιο.

- Δεν φαίνεται να υπάρχει λόγος περαιτέρω επεξήγησης της χρησιμοποιούμενης κλίμακας 1,2 και 3 που αντιστοιχεί σε επίπεδα κινδύνου ΧΑΜΗΛΟΣ, ΜΕΣΑΙΟΣ και ΥΨΗΛΟΣ.
- Δεν τίθεται θέμα εμπιστευτικότητας για τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.
- Χρόνος συμπλήρωσης περίπου τρεις ώρες.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3: ΕΛΕΓΧΟΙ ΠΟΣΟΣΤΟΥ

Εγγενής Κίνδυνος (IR)

Names	Diff	n*	Sum of NA values	Count of 1 and 2	Statistic (count)	p-values	Statistic (sum)	p-values
IRA1E	D1	75	2	15	-5,196	1,000	-5,196	1,000
IRA1RO	D2	75	2	27	-2,425	0,992	-2,165	0,985
IRA1C	D3	75	2	9	-6,582	1,000	-6,582	1,000
IRA1V	D4	77	0	64	5,812	0,000	6,540	0,000
IRA1DP	D5	75	2	38	0,115	0,454	0,342	0,366
IRA2E	D6	76	1	38	0,000	0,500	0,447	0,327
IRA2RO	D7	76	1	25	-2,982	0,999	-2,849	0,998
IRA2C	D8	76	1	18	-4,588	1,000	-4,163	1,000
IRA2V	D9	76	1	41	0,688	0,246	1,325	0,093
IRA2DP	D10	76	1	33	-1,147	0,874	-0,671	0,749
IRA3E	D11	75	2	23	-3,349	1,000	-2,944	0,998
IRA3RO	D12	75	2	17	-4,734	1,000	-4,588	1,000
IRA3C	D13	75	2	15	-5,196	1,000	-5,047	1,000
IRA3V	D14	76	1	57	4,359	0,000	4,778	0,000
IRA3DP	D15	75	2	40	0,577	0,282	0,688	0,246
IRA4E	D16	75	2	28	-2,194	0,986	-1,937	0,974
IRA4RO	D17	75	2	21	-3,811	1,000	-3,671	1,000
IRA4C	D18	75	2	17	-4,734	1,000	-4,588	1,000
IRA4V	D19	75	2	56	4,272	0,000	4,359	0,000
IRA4DP	D20	75	2	20	-4,041	1,000	-3,900	1,000
IRA5E	D21	74	3	18	-4,417	1,000	-4,129	1,000
IRA5RO	D22	74	3	21	-3,720	1,000	-3,720	1,000
IRA5C	D23	74	3	20	-3,952	1,000	-3,952	1,000
IRA5V	D24	74	3	43	1,395	0,082	1,606	0,054
IRA5DP	D25	74	3	31	-1,395	0,918	-1,395	0,918
IRA6E	D26	74	3	37	0,000	0,500	0,342	0,366

IRA6RO	D27	74	3	32	-1,162	0,877	-1,162	0,877
IRA6C	D28	74	3	25	-2,790	0,997	-2,656	0,996
IRA6V	D29	75	2	45	1,732	0,042	1,937	0,026
IRA6DP	D30	74	3	33	-0,930	0,824	-0,930	0,824
IRA7E	D31	73	4	24	-2,926	0,998	-2,790	0,997
IRA7RO	D32	72	5	15	-4,950	1,000	-4,799	1,000
IRA7C	D33	72	5	35	-0,236	0,593	0,000	0,500
IRA7V	D34	73	4	34	-0,585	0,721	-0,229	0,591
IRA7DP	D35	73	4	25	-2,692	0,996	-2,692	0,996
IRA8E	D36	73	4	29	-1,756	0,960	-1,627	0,948
IRA8RO	D37	73	4	20	-3,862	1,000	-3,862	1,000
IRA8C	D38	73	4	29	-1,756	0,960	-1,627	0,948
IRA8V	D39	73	4	31	-1,287	0,901	-1,162	0,877
IRA8DP	D40	73	4	25	-2,692	0,996	-2,692	0,996
IRA9E	D41	73	4	20	-3,862	1,000	-3,720	1,000
IRA9RO	D42	73	4	20	-3,862	1,000	-3,862	1,000
IRA9C	D43	73	4	25	-2,692	0,996	-2,692	0,996
IRA9V	D44	73	4	26	-2,458	0,993	-2,194	0,986
IRA9DP	D45	73	4	20	-3,862	1,000	-3,862	1,000
IRA10E	D46	75	2	18	-4,503	1,000	-4,359	1,000
IRA10RO	D47	75	2	20	-4,041	1,000	-3,761	1,000
IRA10C	D48	75	2	34	-0,808	0,791	-0,688	0,754
IRA10V	D49	75	2	30	-1,732	0,958	-1,606	0,946
IRA10DP	D50	75	2	40	0,577	0,282	1,013	0,156
IRA11E	D51	75	2	24	-3,118	0,999	-3,118	0,999
IRA11RO	D52	75	2	20	-4,041	1,000	-4,041	1,000
IRA11C	D53	75	2	32	-1,270	0,898	-1,026	0,847
IRA11V	D54	75	2	38	0,115	0,454	0,342	0,366
IRA11DP	D55	75	2	26	-2,656	0,996	-2,265	0,988

IRA12O	D56	75	2	32	-1,270	0,898	-1,147	0,874
IRA12C	D57	75	2	23	-3,349	1,000	-3,349	1,000
IRA12A	D58	75	2	22	-3,580	1,000	-3,441	1,000
IRA12CL	D59	75	2	17	-4,734	1,000	-4,734	1,000
IRA12CO	D60	75	2	24	-3,118	0,999	-3,118	0,999
IRA12DP	D61	75	2	21	-3,811	1,000	-3,811	1,000
IRA13O	D62	75	2	23	-3,349	1,000	-3,077	0,999
IRA13C	D63	75	2	27	-2,425	0,992	-2,294	0,989
IRA13A	D64	75	2	23	-3,349	1,000	-3,212	0,999
IRA13CL	D65	74	3	22	-3,487	1,000	-3,212	0,999
IRA13CO	D66	74	3	19	-4,185	1,000	-4,041	1,000
IRA13DP	D67	74	3	17	-4,650	1,000	-4,359	1,000
IRA14O	D68	74	3	18	-4,417	1,000	-4,272	1,000
IRA14C	D69	74	3	30	-1,627	0,948	-1,501	0,933
IRA14A	D70	74	3	23	-3,255	0,999	-2,982	0,999
IRA14CL	D71	74	3	28	-2,092	0,982	-2,092	0,982
IRA14CO	D72	74	3	32	-1,162	0,877	-1,162	0,877
IRA14DP	D73	74	3	33	-0,930	0,824	-0,930	0,824
IRA15O	D74	74	3	20	-3,952	1,000	-3,811	1,000
IRA15C	D75	74	3	28	-2,092	0,982	-1,709	0,956
IRA15A	D76	74	3	35	-0,465	0,679	-0,114	0,545
IRA15CL	D77	74	3	15	-5,115	1,000	-5,115	1,000
IRA15CO	D78	74	3	18	-4,417	1,000	-4,417	1,000
IRA15DP	D79	74	3	20	-3,952	1,000	-3,952	1,000

Κίνδυνος Δικλείδων Ασφαλείας (CR)

Names	D	n*	Sum of NA values	Count of 1 and 2	Statistic (count)	p-values	Statistic (sum)	p-values
CRA1E	D1	75	2	11	-6,120	1,000	-6,120	1,000
CRA1RO	D2	75	2	21	-3,811	1,000	-3,671	1,000
CRA1C	D3	75	2	11	-6,120	1,000	-6,120	1,000
CRA1V	D4	75	2	50	2,887	0,002	3,263	0,001
CRA1DP	D5	74	3	32	-1,162	0,877	-0,798	0,787
CRA2E	D6	75	2	35	-0,577	0,718	-0,226	0,590
CRA2RO	D7	75	2	23	-3,349	1,000	-3,212	0,999
CRA2C	D8	75	2	20	-4,041	1,000	-3,900	1,000
CRA2V	D9	75	2	39	0,346	0,365	0,788	0,215
CRA2DP	D10	75	2	25	-2,887	0,998	-2,621	0,996
CRA3E	D11	75	2	22	-3,580	1,000	-3,305	1,000
CRA3RO	D12	75	2	19	-4,272	1,000	-4,129	1,000
CRA3C	D13	75	2	11	-6,120	1,000	-5,965	1,000
CRA3V	D14	75	2	44	1,501	0,067	1,812	0,035
CRA3DP	D15	75	2	36	-0,346	0,635	-0,229	0,591
CRA4E	D16	75	2	28	-2,194	0,986	-1,812	0,965
CRA4RO	D17	75	2	18	-4,503	1,000	-4,359	1,000
CRA4C	D18	75	2	18	-4,503	1,000	-4,359	1,000
CRA4V	D19	75	2	47	2,194	0,014	2,393	0,008
CRA4DP	D20	74	3	17	-4,650	1,000	-4,503	1,000
CRA5E	D21	74	3	16	-4,882	1,000	-4,734	1,000
CRA5RO	D22	74	3	20	-3,952	1,000	-3,952	1,000
CRA5C	D23	74	3	21	-3,720	1,000	-3,720	1,000
CRA5V	D24	74	3	39	0,465	0,321	0,465	0,321
CRA5DP	D25	74	3	28	-2,092	0,982	-2,092	0,982
CRA6E	D26	74	3	28	-2,092	0,982	-1,835	0,967
CRA6RO	D27	74	3	26	-2,557	0,995	-2,557	0,995

CRA6C	D28	74	3	27	-2,325	0,990	-2,194	0,986
CRA6V	D29	74	3	37	0,000	0,500	0,000	0,500
CRA6DP	D30	74	3	28	-2,092	0,982	-2,092	0,982
CRA7E	D31	73	4	22	-3,394	1,000	-3,118	0,999
CRA7RO	D32	73	4	19	-4,096	1,000	-3,811	1,000
CRA7C	D33	73	4	21	-3,628	1,000	-3,349	1,000
CRA7V	D34	73	4	27	-2,224	0,987	-1,963	0,975
CRA7DP	D35	74	3	24	-3,022	0,999	-3,022	0,999
CRA8E	D36	73	4	23	-3,160	0,999	-3,022	0,999
CRA8RO	D37	73	4	22	-3,394	1,000	-3,394	1,000
CRA8C	D38	73	4	28	-1,990	0,977	-1,990	0,977
CRA8V	D39	73	4	28	-1,990	0,977	-1,990	0,977
CRA8DP	D40	73	4	24	-2,926	0,998	-2,926	0,998
CRA9E	D41	73	4	19	-4,096	1,000	-3,952	1,000
CRA9RO	D42	73	4	19	-4,096	1,000	-4,096	1,000
CRA9C	D43	73	4	21	-3,628	1,000	-3,628	1,000
CRA9V	D44	73	4	25	-2,692	0,996	-2,692	0,996
CRA9DP	D45	73	4	21	-3,628	1,000	-3,628	1,000
CRA10E	D46	75	2	16	-4,965	1,000	-4,818	1,000
CRA10RO	D47	75	2	22	-3,580	1,000	-3,441	1,000
CRA10C	D48	75	2	21	-3,811	1,000	-3,811	1,000
CRA10V	D49	75	2	23	-3,349	1,000	-3,349	1,000
CRA10DP	D50	75	2	21	-3,811	1,000	-3,533	1,000
CRA11E	D51	75	2	22	-3,580	1,000	-3,580	1,000
CRA11RO	D52	75	2	19	-4,272	1,000	-4,272	1,000
CRA11C	D53	75	2	30	-1,732	0,958	-1,481	0,931
CRA11V	D54	75	2	33	-1,039	0,851	-0,798	0,787
CRA11DP	D55	74	3	20	-3,952	1,000	-3,811	1,000
CRA12O	D56	75	2	27	-2,425	0,992	-2,425	0,992

CRA12C	D57	75	2	26	-2,656	0,996	-2,656	0,996
CRA12A	D58	75	2	23	-3,349	1,000	-3,349	1,000
CRA12CL	D59	75	2	20	-4,041	1,000	-3,900	1,000
CRA12CO	D60	75	2	27	-2,425	0,992	-2,425	0,992
CRA12DP	D61	75	2	21	-3,811	1,000	-3,811	1,000
CRA13O	D62	75	2	19	-4,272	1,000	-4,129	1,000
CRA13C	D63	75	2	28	-2,194	0,986	-2,065	0,981
CRA13A	D64	75	2	23	-3,349	1,000	-3,349	1,000
CRA13CL	D65	75	2	19	-4,272	1,000	-4,129	1,000
CRA13CO	D66	75	2	17	-4,734	1,000	-4,734	1,000
CRA13DP	D67	75	2	19	-4,272	1,000	-4,129	1,000
CRA14O	D68	75	2	19	-4,272	1,000	-4,129	1,000
CRA14C	D69	75	2	28	-2,194	0,986	-2,194	0,986
CRA14A	D70	75	2	21	-3,811	1,000	-3,671	1,000
CRA14CL	D71	75	2	18	-4,503	1,000	-4,503	1,000
CRA14CO	D72	75	2	23	-3,349	1,000	-3,349	1,000
CRA14DP	D73	75	2	17	-4,734	1,000	-4,734	1,000
CRA15O	D74	75	2	21	-3,811	1,000	-3,671	1,000
CRA15C	D75	75	2	23	-3,349	1,000	-3,077	0,999
CRA15A	D76	75	2	26	-2,656	0,996	-2,393	0,992
CRA15CL	D77	75	2	19	-4,272	1,000	-4,272	1,000
CRA15CO	D78	75	2	21	-3,811	1,000	-3,811	1,000
CRA15DP	D79	75	2	18	-4,503	1,000	-4,503	1,000

Κίνδυνος Εντοπισμού (DR)

Names	D	n*	Sum of NA values	Count of 1 and 2	Statistic (count)	p-values	Statistic (sum)	p-values
DRA1TC	D1	75	2	17	-4,734	1,000	-4,734	1,000
DRA1SA	D2	76	1	30	-1,835	0,967	-1,709	0,956
DRA1TD	D3	76	1	34	-0,918	0,821	-0,918	0,821
DRA1AES	D4	76	1	38	0,000	0,500	0,663	0,254
DRA1RPT	D5	76	1	34	-0,918	0,821	-0,798	0,787
DRA1F	D6	76	1	32	-1,376	0,916	-1,013	0,844
DRA2TC	D7	75	2	18	-4,503	1,000	-4,503	1,000
DRA2SA	D8	76	1	22	-3,671	1,000	-3,533	1,000
DRA2TD	D9	76	1	23	-3,441	1,000	-3,038	0,999
DRA2AES	D10	76	1	31	-1,606	0,946	-0,883	0,812
DRA2RPT	D11	76	1	25	-2,982	0,999	-2,588	0,995
DRA2F	D12	76	1	27	-2,524	0,994	-2,265	0,988
DRA3TC	D13	75	2	13	-5,658	1,000	-5,658	1,000
DRA3SA	D14	76	1	21	-3,900	1,000	-3,900	1,000
DRA3TD	D15	76	1	23	-3,441	1,000	-3,305	1,000
DRA3AES	D16	76	1	45	1,606	0,054	1,913	0,028
DRA3RPT	D17	76	1	29	-2,065	0,981	-1,812	0,965
DRA3F	D18	76	1	33	-1,147	0,874	-0,906	0,817
DRA4TC	D19	75	2	19	-4,272	1,000	-4,129	1,000
DRA4SA	D20	76	1	35	-0,688	0,754	0,218	0,414
DRA4TD	D21	76	1	19	-4,359	1,000	-4,359	1,000
DRA4AES	D22	76	1	45	1,606	0,054	1,709	0,044
DRA4RPT	D23	76	1	37	-0,229	0,591	-0,114	0,545
DRA4F	D24	76	1	51	2,982	0,001	3,170	0,001
DRA5TC	D25	75	2	21	-3,811	1,000	-3,811	1,000
DRA5SA	D26	76	1	25	-2,982	0,999	-2,849	0,998
DRA5TD	D27	76	1	23	-3,441	1,000	-3,441	1,000

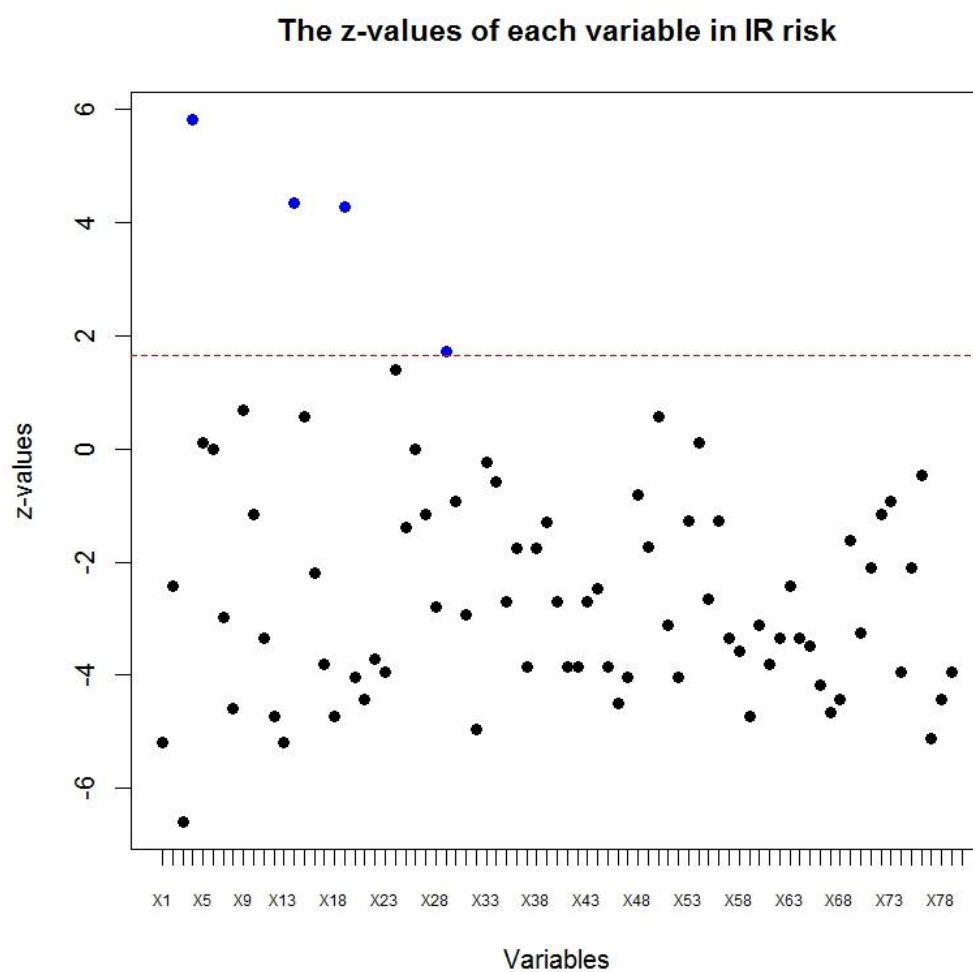
DRA5AES	D28	76	1	37	-0,229	0,591	0,113	0,455
DRA5RPT	D29	75	2	27	-2,425	0,992	-2,165	0,985
DRA5F	D30	76	1	41	0,688	0,246	1,013	0,156
DRA6TC	D31	75	2	30	-1,732	0,958	-1,732	0,958
DRA6SA	D32	76	1	25	-2,982	0,999	-2,982	0,999
DRA6TD	D33	76	1	33	-1,147	0,874	-1,147	0,874
DRA6AES	D34	76	1	50	2,753	0,003	2,944	0,002
DRA6RPT	D35	76	1	32	-1,376	0,916	-1,132	0,871
DRA6F	D36	76	1	43	1,147	0,126	1,254	0,105
DRA7TC	D37	74	3	16	-4,882	1,000	-4,882	1,000
DRA7SA	D38	76	1	20	-4,129	1,000	-3,989	1,000
DRA7TD	D39	76	1	26	-2,753	0,997	-2,753	0,997
DRA7AES	D40	76	1	45	1,606	0,054	1,709	0,044
DRA7RPT	D41	74	3	18	-4,417	1,000	-4,417	1,000
DRA7F	D42	76	1	42	0,918	0,179	1,026	0,153
DRA8TC	D43	74	3	15	-5,115	1,000	-5,115	1,000
DRA8SA	D44	75	2	16	-4,965	1,000	-4,965	1,000
DRA8TD	D45	75	2	34	-0,808	0,791	-0,808	0,791
DRA8AES	D46	75	2	29	-1,963	0,975	-1,835	0,967
DRA8RPT	D47	75	2	28	-2,194	0,986	-2,065	0,981
DRA8F	D48	75	2	39	0,346	0,365	0,679	0,248
DRA9TC	D49	75	2	14	-5,427	1,000	-5,277	1,000
DRA9SA	D50	76	1	19	-4,359	1,000	-4,359	1,000
DRA9TD	D51	76	1	32	-1,376	0,916	-1,376	0,916
DRA9AES	D52	76	1	25	-2,982	0,999	-2,717	0,997
DRA9RPT	D53	76	1	20	-4,129	1,000	-4,129	1,000
DRA9F	D54	76	1	40	0,459	0,323	0,679	0,248
DRA10TC	D55	74	3	14	-5,347	1,000	-5,196	1,000
DRA10SA	D56	76	1	21	-3,900	1,000	-3,900	1,000

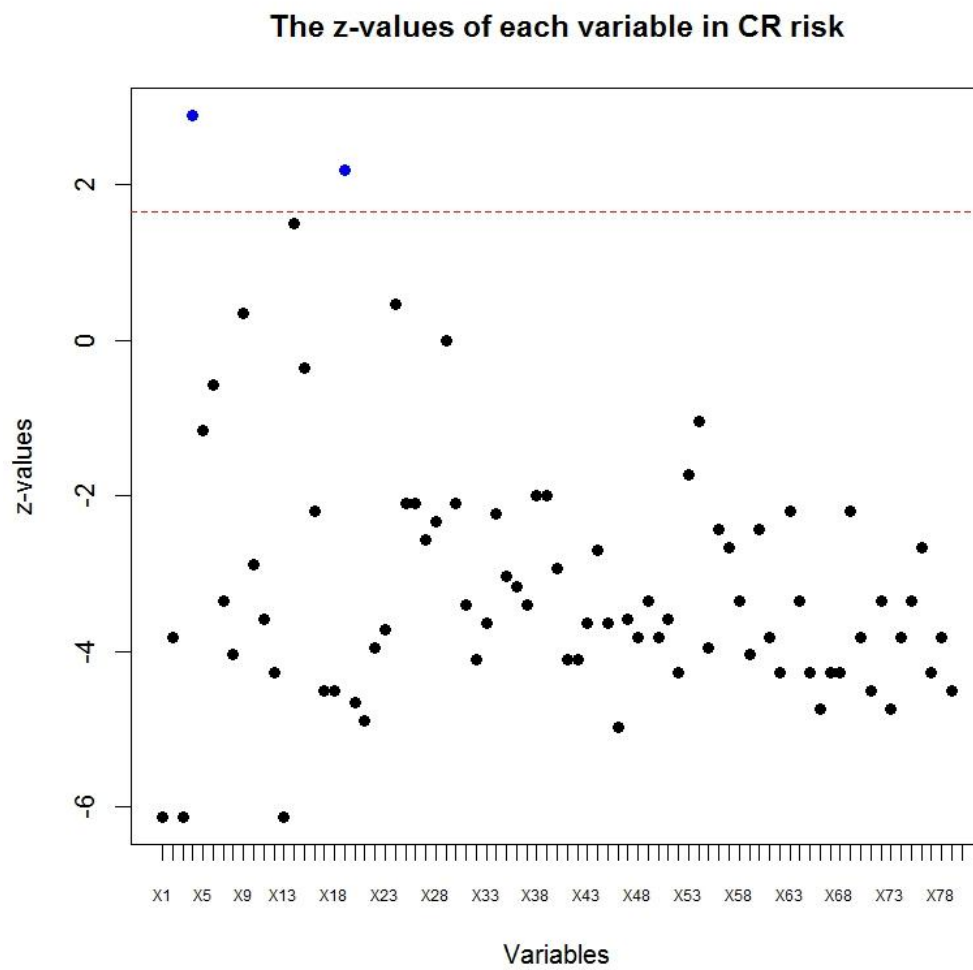
DRA10TD	D57	76	1	34	-0,918	0,821	-0,918	0,821
DRA10AES	D58	75	2	35	-0,577	0,718	-0,459	0,677
DRA10RPT	D59	76	1	44	1,376	0,084	1,988	0,023
DRA10F	D60	76	1	30	-1,835	0,967	-1,585	0,944
DRA11TC	D61	74	3	19	-4,185	1,000	-4,185	1,000
DRA11SA	D62	76	1	23	-3,441	1,000	-3,441	1,000
DRA11TD	D63	76	1	38	0,000	0,500	0,000	0,500
DRA11AES	D64	74	3	28	-2,092	0,982	-1,963	0,975
DRA11RPT	D65	75	2	26	-2,656	0,996	-2,524	0,994
DRA11F	D66	76	1	39	0,229	0,409	0,563	0,287
DRA12TC	D67	75	2	26	-2,656	0,996	-2,656	0,996
DRA12SA	D68	76	1	26	-2,753	0,997	-2,621	0,996
DRA12TD	D69	76	1	38	0,000	0,500	0,114	0,455
DRA12AES	D70	76	1	32	-1,376	0,916	-1,376	0,916
DRA12RPT	D71	76	1	47	2,065	0,019	2,165	0,015
DRA12F	D72	76	1	44	1,376	0,084	1,481	0,069
DRA13TC	D73	75	2	18	-4,503	1,000	-4,503	1,000
DRA13SA	D74	76	1	18	-4,588	1,000	-4,588	1,000
DRA13TD	D75	76	1	32	-1,376	0,916	-1,376	0,916
DRA13AES	D76	76	1	23	-3,441	1,000	-3,305	1,000
DRA13RPT	D77	76	1	28	-2,294	0,989	-2,294	0,989
DRA13F	D78	76	1	41	0,688	0,246	0,906	0,183
DRA14TC	D79	75	2	16	-4,965	1,000	-4,965	1,000
DRA14SA	D80	76	1	14	-5,506	1,000	-5,506	1,000
DRA14TD	D81	76	1	30	-1,835	0,967	-1,835	0,967
DRA14AES	D82	76	1	19	-4,359	1,000	-4,217	1,000
DRA14RPT	D83	76	1	28	-2,294	0,989	-2,294	0,989
DRA14F	D84	76	1	41	0,688	0,246	0,688	0,246
DRA15TC	D85	74	3	12	-5,812	1,000	-5,812	1,000

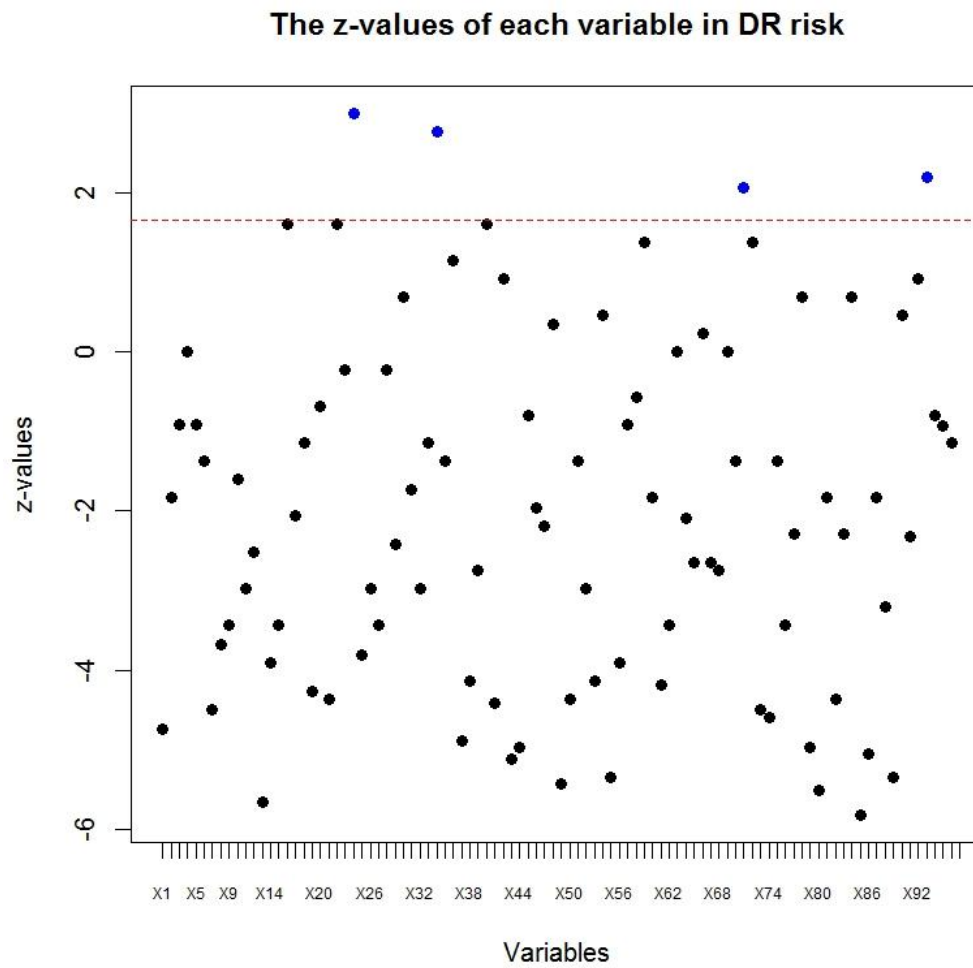
DRA15SA	D86	76	1	16	-5,047	1,000	-5,047	1,000
DRA15TD	D87	76	1	30	-1,835	0,967	-1,585	0,944
DRA15AES	D88	76	1	24	-3,212	0,999	-2,813	0,998
DRA15RPT	D89	74	3	14	-5,347	1,000	-5,196	1,000
DRA15F	D90	76	1	40	0,459	0,323	0,570	0,284
DRA16TC	D91	74	3	27	-2,325	0,990	-1,688	0,954
DRA16SA	D92	76	1	42	0,918	0,179	1,546	0,061
DRA16TD	D93	75	2	47	2,194	0,014	2,294	0,011
DRA16AES	D94	75	2	34	-0,808	0,791	-0,111	0,544
DRA16RPT	D95	74	3	33	-0,930	0,824	-0,570	0,716
DRA16F	D96	76	1	33	-1,147	0,874	-0,906	0,817

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 4: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΕΛΕΓΧΩΝ ΠΟΣΟΣΤΟΥ

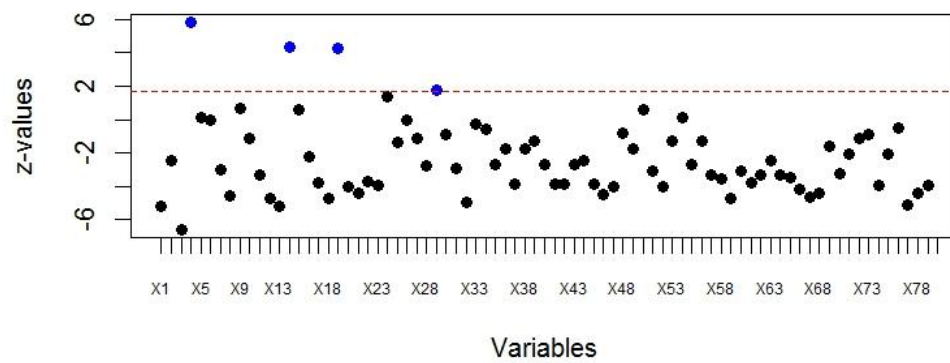
Διαγράμματα των τιμών των στατιστικών συναρτήσεων για τον έλεγχο του ποσοστού, χρησιμοποιώντας ως X τυχαία μεταβλητή το άθροισμα των συχνότητων των τιμών 1 και 2 για όλες τις μεταβλητές.

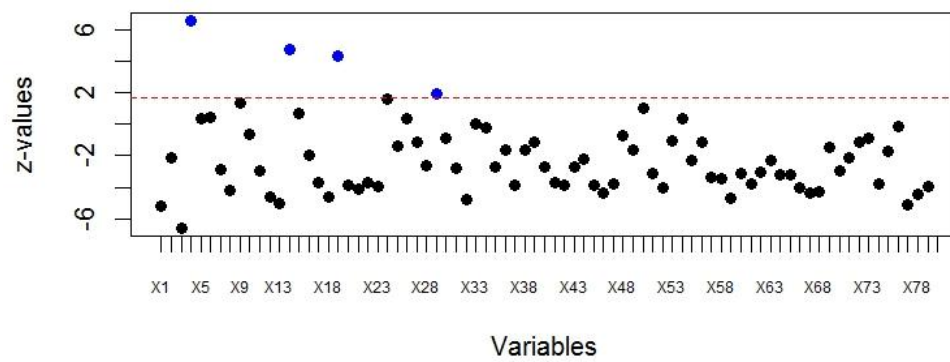

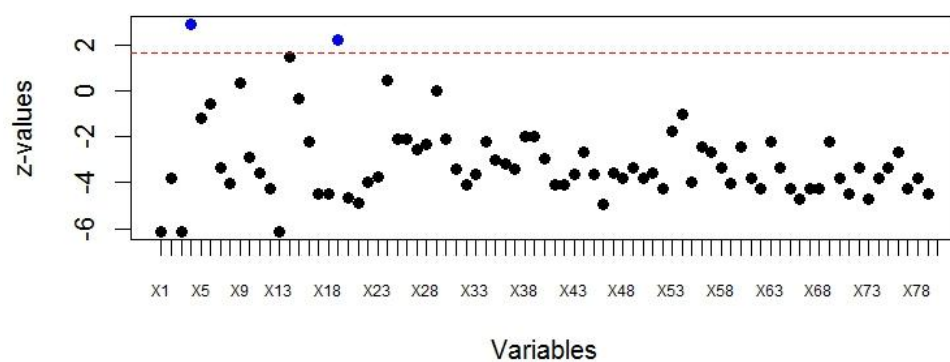
The z-values of each variable in IR risk (count)

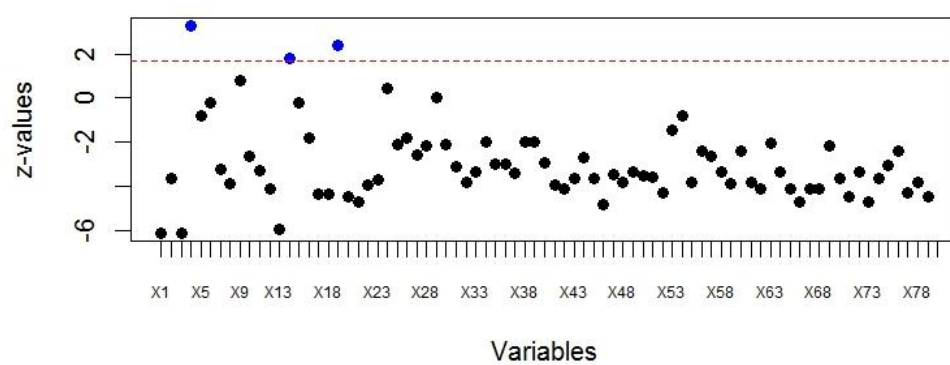
The z-values of each variable in IR risk (sum)

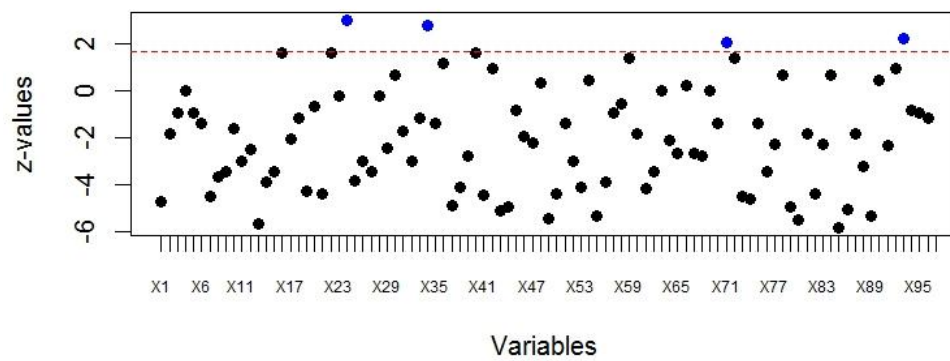
The z-values of each variable in CR risk (count)

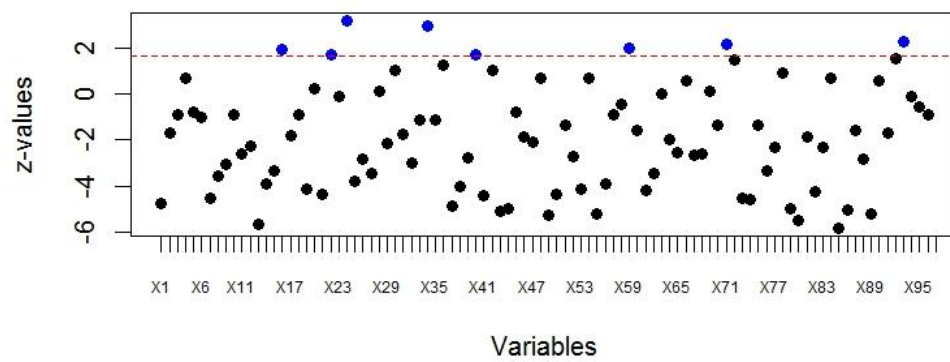
The z-values of each variable in CR risk (sum)

The z-values of each variable in DR risk (count)

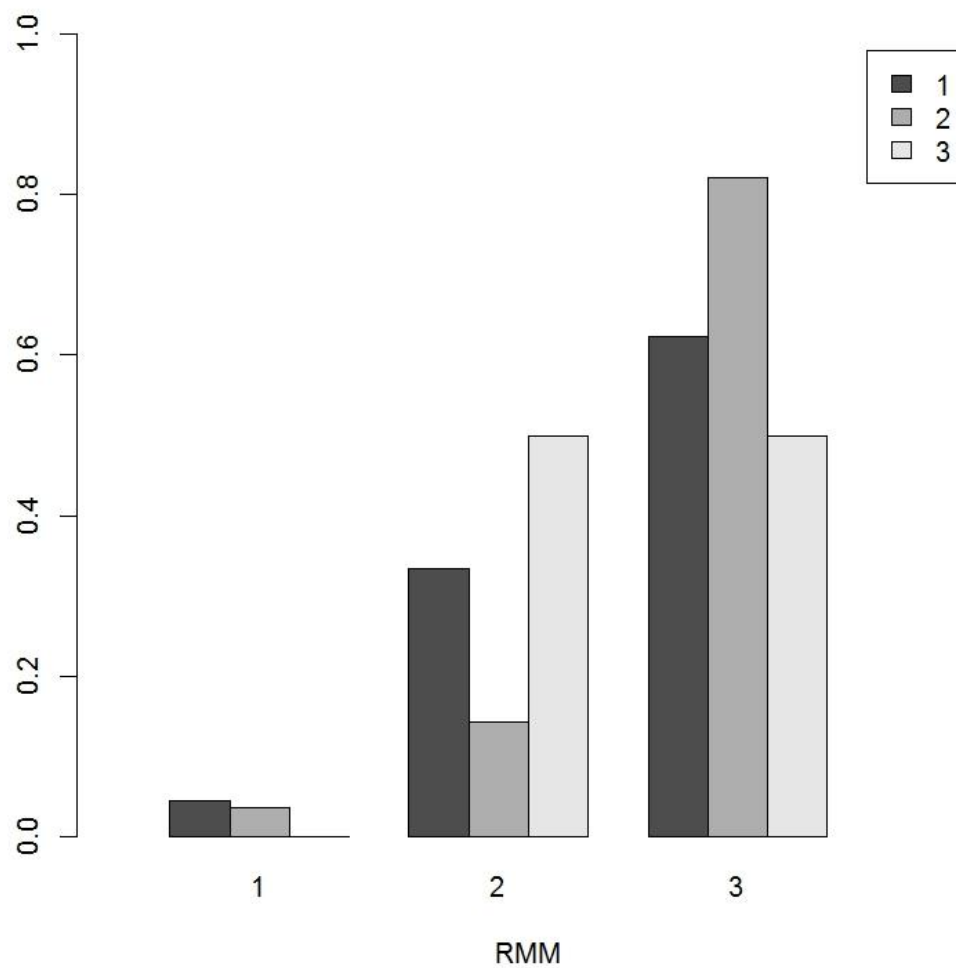

The z-values of each variable in DR risk (sum)

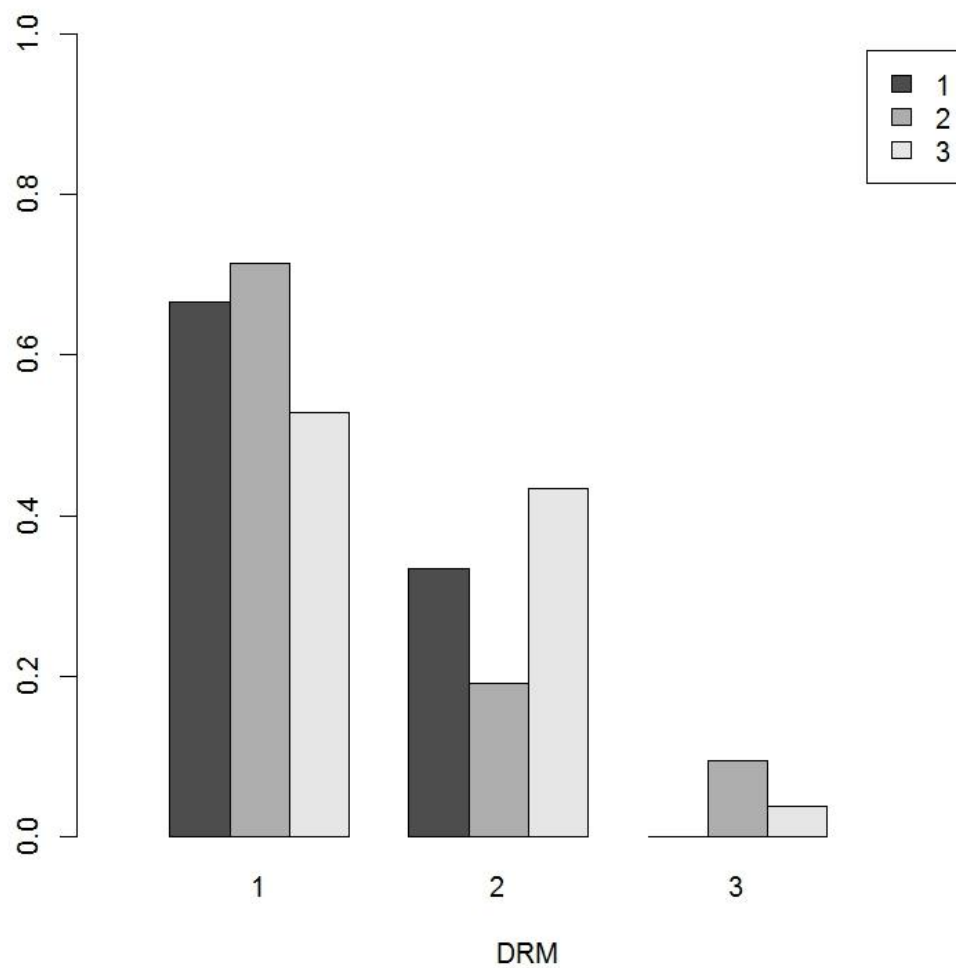

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 5: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΣΥΧΝΟΤΗΤΩΝ RMM και DRM

Ομαδοποιημένο ραβδόγραμμα του κινδύνου ουσιώδους λάθους (RMM) δοθέντος του ουσιώδους μεγέθους (DRM).

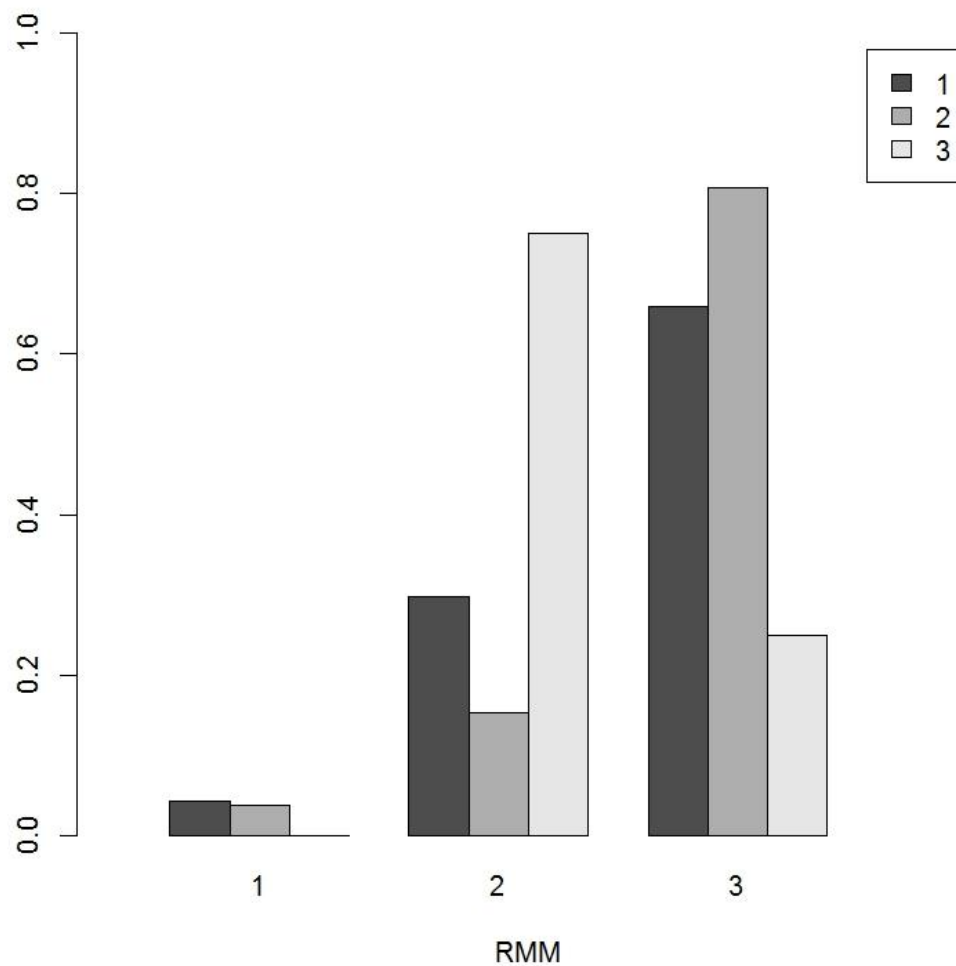

Ομαδοποιημένο ραβδόγραμμα του ουσιώδους μεγέθους (DRM) δοθέντος του κινδύνου ουσιώδους λάθους (RMM).

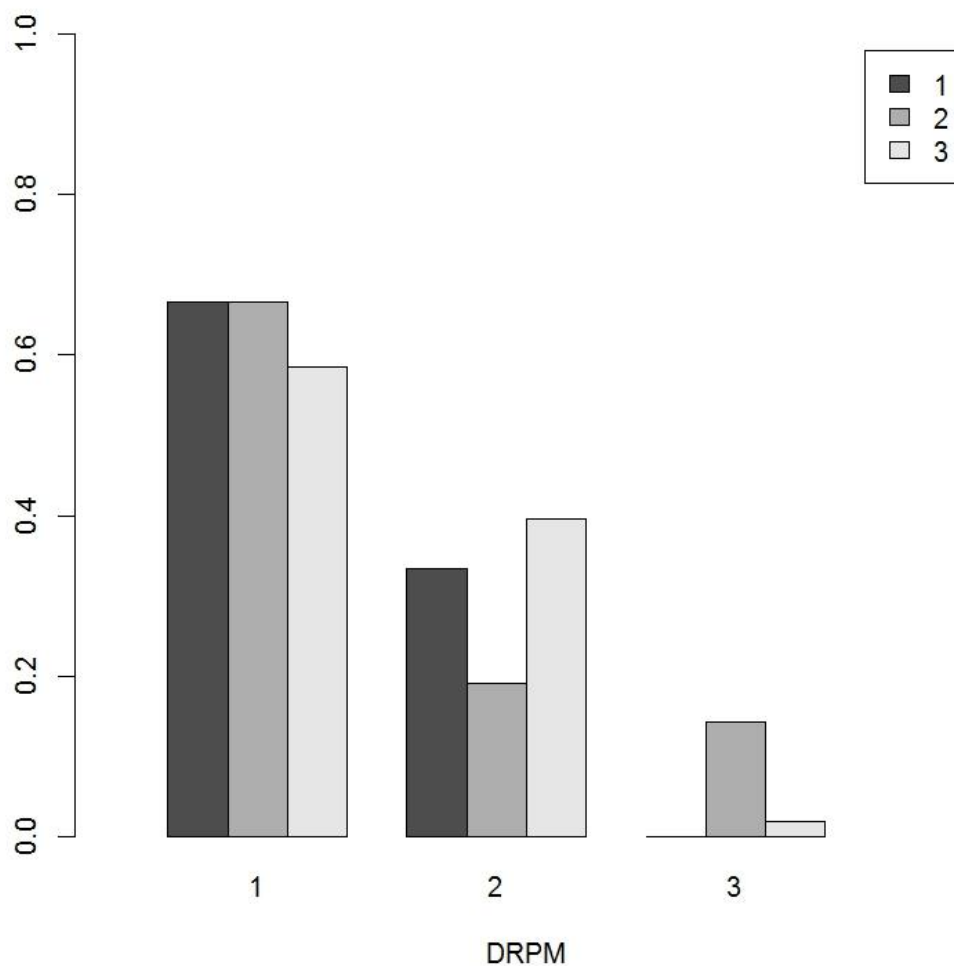

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 6: ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΑΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΣΧΕΤΙΚΩΝ ΣΥΧΝΟΤΗΤΩΝ RMM και DPRM

Ομαδοποιημένο ραβδόγραμμα του κινδύνου ουσιώδους λάθους (RMM) δοθέντος του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης (DPRM).

Ομαδοποιημένο ραβδόγραμμα του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης (DPRM) δοθέντος του κινδύνου ουσιώδους λάθους (RMM).

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 7: ΕΛΕΓΧΟΙ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ

Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ των μεταβλητών διαφορών (D_i , $i=1,2,...79$) του εγγενούς κινδύνου (IR) και του κινδύνου των δικλείδων ασφαλείας (CR).

Names		P-values
IRA1E	CRA1E	<0.001
IRA1RO	CRA1RO	<0.001
IRA1C	CRA1C	<0.001
IRA1V	CRA1V	<0.001
IRA1DP	CRA1DP	<0.001
IRA2E	CRA2E	<0.001
IRA2RO	CRA2RO	<0.001
IRA2C	CRA2C	<0.001
IRA2V	CRA2V	<0.001
IRA2DP	CRA2DP	<0.001
IRA3E	CRA3E	<0.001
IRA3RO	CRA3RO	<0.001
IRA3C	CRA3C	<0.001
IRA3V	CRA3V	<0.001
IRA3DP	CRA3DP	<0.001
IRA4E	CRA4E	<0.001
IRA4RO	CRA4RO	<0.001
IRA4C	CRA4C	<0.001
IRA4V	CRA4V	<0.001
IRA4DP	CRA4DP	<0.001
IRA5E	CRA5E	<0.001
IRA5RO	CRA5RO	<0.001
IRA5C	CRA5C	<0.001
IRA5V	CRA5V	<0.001
IRA5DP	CRA5DP	<0.001
IRA6E	CRA6E	<0.001
IRA6RO	CRA6RO	<0.001

IRA6C	CRA6C	<0.001
IRA6V	CRA6V	<0.001
IRA6DP	CRA6DP	<0.001
IRA7E	CRA7E	<0.001
IRA7RO	CRA7RO	<0.001
IRA7C	CRA7C	<0.001
IRA7V	CRA7V	<0.001
IRA7DP	CRA7DP	<0.001
IRA8E	CRA8E	<0.001
IRA8RO	CRA8RO	<0.001
IRA8C	CRA8C	<0.001
IRA8V	CRA8V	<0.001
IRA8DP	CRA8DP	<0.001
IRA9E	CRA9E	<0.001
IRA9RO	CRA9RO	<0.001
IRA9C	CRA9C	<0.001
IRA9V	CRA9V	<0.001
IRA9DP	CRA9DP	<0.001
IRA10E	CRA10E	<0.001
IRA10RO	CRA10RO	<0.001
IRA10C	CRA10C	0.002
IRA10V	CRA10V	<0.001
IRA10DP	CRA10DP	<0.001
IRA11E	CRA11E	<0.001
IRA11RO	CRA11RO	<0.001
IRA11C	CRA11C	<0.001
IRA11V	CRA11V	<0.001
IRA11DP	CRA11DP	<0.001
IRA12O	CRA12O	<0.001
IRA12C	CRA12C	<0.001

IRA12A	CRA12A	<0.001
IRA12CL	CRA12CL	<0.001
IRA12CO	CRA12CO	<0.001
IRA12DP	CRA12DP	<0.001
IRA13O	CRA13O	<0.001
IRA13C	CRA13C	<0.001
IRA13A	CRA13A	<0.001
IRA13CL	CRA13CL	<0.001
IRA13CO	CRA13CO	<0.001
IRA13DP	CRA13DP	<0.001
IRA14O	CRA14O	<0.001
IRA14C	CRA14C	<0.001
IRA14A	CRA14A	<0.001
IRA14CL	CRA14CL	<0.001
IRA14CO	CRA14CO	<0.001
IRA14DP	CRA14DP	<0.001
IRA15O	CRA15O	<0.001
IRA15C	CRA15C	<0.001
IRA15A	CRA15A	<0.001
IRA15CL	CRA15CL	<0.001
IRA15CO	CRA15CO	<0.001
IRA15DP	CRA15DP	<0.001

Έλεγχος ανεξαρτησίας του κινδύνου ουσιώδους λάθους (RMM) και των μεταβλητών διαφορών (D_i , $i=1,2,\dots,79$) του εγγενούς κινδύνου (IR).

Names		P-values
RMM	IRA1E	0.155
RMM	IRA1RO	0.457
RMM	IRA1C	0.578
RMM	IRA1V	0.437
RMM	IRA1DP	0.430
RMM	IRA2E	0.011
RMM	IRA2RO	0.780
RMM	IRA2C	0.411
RMM	IRA2V	0.142
RMM	IRA2DP	0.254
RMM	IRA3E	0.104
RMM	IRA3RO	0.799
RMM	IRA3C	0.515
RMM	IRA3V	0.383
RMM	IRA3DP	0.231
RMM	IRA4E	0.757
RMM	IRA4RO	0.692
RMM	IRA4C	0.709
RMM	IRA4V	0.814
RMM	IRA4DP	0.798
RMM	IRA5E	0.061
RMM	IRA5RO	0.988
RMM	IRA5C	0.468
RMM	IRA5V	0.375
RMM	IRA5DP	0.342
RMM	IRA6E	0.353
RMM	IRA6RO	0.821
RMM	IRA6C	0.046

RMM	IRA6V	0.835
RMM	IRA6DP	1.000
RMM	IRA7E	0.275
RMM	IRA7RO	0.730
RMM	IRA7C	0.048
RMM	IRA7V	0.472
RMM	IRA7DP	0.465
RMM	IRA8E	0.161
RMM	IRA8RO	0.763
RMM	IRA8C	0.821
RMM	IRA8V	0.731
RMM	IRA8DP	0.985
RMM	IRA9E	0.090
RMM	IRA9RO	0.746
RMM	IRA9C	0.841
RMM	IRA9V	0.695
RMM	IRA9DP	0.911
RMM	IRA10E	0.051
RMM	IRA10RO	0.256
RMM	IRA10C	0.141
RMM	IRA10V	0.609
RMM	IRA10DP	0.057
RMM	IRA11E	0.531
RMM	IRA11RO	0.556
RMM	IRA11C	0.836
RMM	IRA11V	0.842
RMM	IRA11DP	0.981
RMM	IRA12O	0.392
RMM	IRA12C	0.092
RMM	IRA12A	0.437

RMM	IRA12CL	0.756
RMM	IRA12CO	0.531
RMM	IRA12DP	0.903
RMM	IRA13O	0.458
RMM	IRA13C	0.789
RMM	IRA13A	0.767
RMM	IRA13CL	0.461
RMM	IRA13CO	0.804
RMM	IRA13DP	0.401
RMM	IRA14O	0.451
RMM	IRA14C	0.633
RMM	IRA14A	0.811
RMM	IRA14CL	0.019
RMM	IRA14CO	0.149
RMM	IRA14DP	0.036
RMM	IRA15O	0.206
RMM	IRA15C	0.467
RMM	IRA15A	0.173
RMM	IRA15CL	0.471
RMM	IRA15CO	0.516
RMM	IRA15DP	0.762

Έλεγχος ανεξαρτησίας του κινδύνου ουσιώδους λάθους (RMM) και των μεταβλητών διαφορών (D_i , $i = 1, 2, \dots, 79$) του κινδύνου δικλείδων ασφαλείας (CR).

Names		P-values
RMM	CRA1E	0.536
RMM	CRA1RO	0.630
RMM	CRA1C	0.536
RMM	CRA1V	0.002
RMM	CRA1DP	0.115
RMM	CRA2E	0.004
RMM	CRA2RO	0.718
RMM	CRA2C	0.526
RMM	CRA2V	0.881
RMM	CRA2DP	0.205
RMM	CRA3E	0.189
RMM	CRA3RO	0.777
RMM	CRA3C	0.330
RMM	CRA3V	0.190
RMM	CRA3DP	0.117
RMM	CRA4E	0.365
RMM	CRA4RO	0.788
RMM	CRA4C	0.313
RMM	CRA4V	0.016
RMM	CRA4DP	0.795
RMM	CRA5E	0.207
RMM	CRA5RO	0.332
RMM	CRA5C	0.988
RMM	CRA5V	0.849
RMM	CRA5DP	0.680
RMM	CRA6E	0.123
RMM	CRA6RO	0.405
RMM	CRA6C	0.169

RMM	CRA6V	1.000
RMM	CRA6DP	0.680
RMM	CRA7E	0.824
RMM	CRA7RO	0.693
RMM	CRA7C	0.772
RMM	CRA7V	0.830
RMM	CRA7DP	0.983
RMM	CRA8E	0.050
RMM	CRA8RO	0.236
RMM	CRA8C	0.235
RMM	CRA8V	0.309
RMM	CRA8DP	0.358
RMM	CRA9E	0.226
RMM	CRA9RO	0.780
RMM	CRA9C	0.239
RMM	CRA9V	0.741
RMM	CRA9DP	0.623
RMM	CRA10E	0.200
RMM	CRA10RO	0.195
RMM	CRA10C	0.903
RMM	CRA10V	0.940
RMM	CRA10DP	0.788
RMM	CRA11E	0.167
RMM	CRA11RO	0.270
RMM	CRA11C	0.855
RMM	CRA11V	0.574
RMM	CRA11DP	0.462
RMM	CRA12O	0.615
RMM	CRA12C	0.925
RMM	CRA12A	0.764

RMM	CRA12CL	0.632
RMM	CRA12CO	0.521
RMM	CRA12DP	1.000
RMM	CRA13O	0.354
RMM	CRA13C	0.730
RMM	CRA13A	0.237
RMM	CRA13CL	0.244
RMM	CRA13CO	0.756
RMM	CRA13DP	0.450
RMM	CRA14O	0.222
RMM	CRA14C	0.814
RMM	CRA14A	0.270
RMM	CRA14CL	0.627
RMM	CRA14CO	0.940
RMM	CRA14DP	0.756
RMM	CRA15O	0.109
RMM	CRA15C	0.298
RMM	CRA15A	0.141
RMM	CRA15CL	0.369
RMM	CRA15CO	0.501
RMM	CRA15DP	0.880

Έλεγχος ανεξαρτησίας του κινδύνου ουσιώδους λάθους (RMM) και των μεταβλητών διαφορών (D_i , $i = 1, 2, \dots, 96$) του κινδύνου εντοπισμού (DR).

Names		p-values
RMM	DRA1TC	0.456
RMM	DRA1SA	0.129
RMM	DRA1TD	0.510
RMM	DRA1AES	0.053
RMM	DRA1RPT	0.761
RMM	DRA1F	0.241
RMM	DRA2TC	0.467
RMM	DRA2SA	0.439
RMM	DRA2TD	0.630
RMM	DRA2AES	0.170
RMM	DRA2RPT	0.482
RMM	DRA2F	0.434
RMM	DRA3TC	0.653
RMM	DRA3SA	0.619
RMM	DRA3TD	0.760
RMM	DRA3AES	0.276
RMM	DRA3RPT	0.618
RMM	DRA3F	0.282
RMM	DRA4TC	0.677
RMM	DRA4SA	0.099
RMM	DRA4TD	0.812
RMM	DRA4AES	0.456
RMM	DRA4RPT	0.765
RMM	DRA4F	0.377
RMM	DRA5TC	0.598
RMM	DRA5SA	0.286
RMM	DRA5TD	0.440
RMM	DRA5AES	0.740

RMM	DRA5RPT	0.633
RMM	DRA5F	0.366
RMM	DRA6TC	0.489
RMM	DRA6SA	0.996
RMM	DRA6TD	0.584
RMM	DRA6AES	0.252
RMM	DRA6RPT	0.422
RMM	DRA6F	0.761
RMM	DRA7TC	0.619
RMM	DRA7SA	0.654
RMM	DRA7TD	0.539
RMM	DRA7AES	0.780
RMM	DRA7RPT	0.956
RMM	DRA7F	0.516
RMM	DRA8TC	0.909
RMM	DRA8SA	0.390
RMM	DRA8TD	0.245
RMM	DRA8AES	0.640
RMM	DRA8RPT	0.230
RMM	DRA8F	0.036
RMM	DRA9TC	0.928
RMM	DRA9SA	0.654
RMM	DRA9TD	0.025
RMM	DRA9AES	0.766
RMM	DRA9RPT	0.319
RMM	DRA9F	0.209
RMM	DRA10TC	0.380
RMM	DRA10SA	0.942
RMM	DRA10TD	0.260
RMM	DRA10AES	0.084

RMM	DRA10RPT	0.066
RMM	DRA10F	0.201
RMM	DRA11TC	0.777
RMM	DRA11SA	0.353
RMM	DRA11TD	0.060
RMM	DRA11AES	0.768
RMM	DRA11RPT	0.590
RMM	DRA11F	0.109
RMM	DRA12TC	0.478
RMM	DRA12SA	0.423
RMM	DRA12TD	0.583
RMM	DRA12AES	1.000
RMM	DRA12RPT	0.360
RMM	DRA12F	0.589
RMM	DRA13TC	0.623
RMM	DRA13SA	0.290
RMM	DRA13TD	0.420
RMM	DRA13AES	0.791
RMM	DRA13RPT	1.000
RMM	DRA13F	0.850
RMM	DRA14TC	0.717
RMM	DRA14SA	0.755
RMM	DRA14TD	0.332
RMM	DRA14AES	0.230
RMM	DRA14RPT	1.000
RMM	DRA14F	0.088
RMM	DRA15TC	1.000
RMM	DRA15SA	0.071
RMM	DRA15TD	0.103
RMM	DRA15AES	0.247

RMM	DRA15RPT	0.816
RMM	DRA15F	0.439
RMM	DRA16TC	0.854
RMM	DRA16SA	0.233
RMM	DRA16TD	0.273
RMM	DRA16AES	0.805
RMM	DRA16RPT	0.674
RMM	DRA16F	0.837

Έλεγχος ανεξαρτησίας του ουσιώδους μεγέθους (DRM) και των μεταβλητών διαφορών (D_i , $i = 1, 2, \dots, 79$) του εγγενούς κινδύνου (IR).

Names		p-values
DRM	IRA1E	1.000
DRM	IRA1RO	0.066
DRM	IRA1C	0.349
DRM	IRA1V	0.078
DRM	IRA1DP	0.348
DRM	IRA2E	0.088
DRM	IRA2RO	0.643
DRM	IRA2C	0.889
DRM	IRA2V	0.100
DRM	IRA2DP	0.381
DRM	IRA3E	0.655
DRM	IRA3RO	0.598
DRM	IRA3C	0.294
DRM	IRA3V	0.096
DRM	IRA3DP	0.231
DRM	IRA4E	0.044
DRM	IRA4RO	0.437
DRM	IRA4C	0.789
DRM	IRA4V	0.288
DRM	IRA4DP	0.554
DRM	IRA5E	0.615
DRM	IRA5RO	0.085
DRM	IRA5C	1.000
DRM	IRA5V	0.003
DRM	IRA5DP	0.235
DRM	IRA6E	0.012
DRM	IRA6RO	0.667

DRM	IRA6C	0.189
DRM	IRA6V	0.005
DRM	IRA6DP	0.115
DRM	IRA7E	0.047
DRM	IRA7RO	0.695
DRM	IRA7C	0.030
DRM	IRA7V	0.366
DRM	IRA7DP	0.164
DRM	IRA8E	0.037
DRM	IRA8RO	0.290
DRM	IRA8C	0.052
DRM	IRA8V	0.041
DRM	IRA8DP	0.120
DRM	IRA9E	0.067
DRM	IRA9RO	0.264
DRM	IRA9C	0.059
DRM	IRA9V	0.007
DRM	IRA9DP	0.359
DRM	IRA10E	0.430
DRM	IRA10RO	0.168
DRM	IRA10C	0.393
DRM	IRA10V	0.002
DRM	IRA10DP	0.508
DRM	IRA11E	0.026
DRM	IRA11RO	0.124
DRM	IRA11C	0.005
DRM	IRA11V	0.036
DRM	IRA11DP	0.918
DRM	IRA12O	0.021
DRM	IRA12C	0.126

DRM	IRA12A	0.124
DRM	IRA12CL	0.131
DRM	IRA12CO	0.086
DRM	IRA12DP	0.255
DRM	IRA13O	0.071
DRM	IRA13C	0.140
DRM	IRA13A	0.089
DRM	IRA13CL	0.755
DRM	IRA13CO	0.535
DRM	IRA13DP	0.442
DRM	IRA14O	0.380
DRM	IRA14C	0.318
DRM	IRA14A	0.283
DRM	IRA14CL	0.020
DRM	IRA14CO	0.319
DRM	IRA14DP	0.081
DRM	IRA15O	0.496
DRM	IRA15C	0.293
DRM	IRA15A	0.808
DRM	IRA15CL	0.124
DRM	IRA15CO	0.691
DRM	IRA15DP	0.114

Έλεγχος ανεξαρτησίας του ουσιώδους μεγέθους (DRM) και των μεταβλητών διαφορών ($D_i, i=1,2,\dots,79$) του κινδύνου δικλείδων ασφαλείας (CR).

Names		p-values
DRM	CRA1E	0.975
DRM	CRA1RO	0.686
DRM	CRA1C	0.527
DRM	CRA1V	0.416
DRM	CRA1DP	0.290
DRM	CRA2E	0.066
DRM	CRA2RO	0.645
DRM	CRA2C	0.379
DRM	CRA2V	0.771
DRM	CRA2DP	0.204
DRM	CRA3E	0.710
DRM	CRA3RO	0.681
DRM	CRA3C	0.660
DRM	CRA3V	0.258
DRM	CRA3DP	0.015
DRM	CRA4E	0.879
DRM	CRA4RO	0.119
DRM	CRA4C	0.516
DRM	CRA4V	0.364
DRM	CRA4DP	0.409
DRM	CRA5E	0.493
DRM	CRA5RO	0.127
DRM	CRA5C	1.000
DRM	CRA5V	0.070
DRM	CRA5DP	0.550
DRM	CRA6E	0.192
DRM	CRA6RO	0.492

DRM	CRA6C	0.223
DRM	CRA6V	0.005
DRM	CRA6DP	0.040
DRM	CRA7E	0.064
DRM	CRA7RO	0.455
DRM	CRA7C	0.216
DRM	CRA7V	0.194
DRM	CRA7DP	0.434
DRM	CRA8E	0.014
DRM	CRA8RO	0.142
DRM	CRA8C	0.023
DRM	CRA8V	0.002
DRM	CRA8DP	0.065
DRM	CRA9E	0.096
DRM	CRA9RO	0.073
DRM	CRA9C	0.263
DRM	CRA9V	0.374
DRM	CRA9DP	0.553
DRM	CRA10E	0.231
DRM	CRA10RO	0.258
DRM	CRA10C	0.255
DRM	CRA10V	0.002
DRM	CRA10DP	0.061
DRM	CRA11E	0.018
DRM	CRA11RO	0.011
DRM	CRA11C	0.028
DRM	CRA11V	0.152
DRM	CRA11DP	0.502
DRM	CRA12O	0.043
DRM	CRA12C	0.110

DRM	CRA12A	0.116
DRM	CRA12CL	0.066
DRM	CRA12CO	0.075
DRM	CRA12DP	0.255
DRM	CRA13O	0.192
DRM	CRA13C	0.172
DRM	CRA13A	0.128
DRM	CRA13CL	0.489
DRM	CRA13CO	0.131
DRM	CRA13DP	0.537
DRM	CRA14O	0.219
DRM	CRA14C	0.136
DRM	CRA14A	0.047
DRM	CRA14CL	0.219
DRM	CRA14CO	0.997
DRM	CRA14DP	0.486
DRM	CRA15O	0.366
DRM	CRA15C	0.480
DRM	CRA15A	0.143
DRM	CRA15CL	0.205
DRM	CRA15CO	0.538
DRM	CRA15DP	0.606

Έλεγχος ανεξαρτησίας του ουσιώδους μεγέθους (DRM) και των μεταβλητών διαφορών (D_i , 1,2,...96) του κινδύνου εντοπισμού (DR).

Names		p-values
DRM	DRA1TC	0.969
DRM	DRA1SA	0.030
DRM	DRA1TD	0.132
DRM	DRA1AES	0.088
DRM	DRA1RPT	0.695
DRM	DRA1F	0.175
DRM	DRA2TC	0.346
DRM	DRA2SA	0.529
DRM	DRA2TD	0.141
DRM	DRA2AES	0.049
DRM	DRA2RPT	0.602
DRM	DRA2F	0.360
DRM	DRA3TC	0.440
DRM	DRA3SA	0.054
DRM	DRA3TD	0.185
DRM	DRA3AES	0.092
DRM	DRA3RPT	0.611
DRM	DRA3F	0.342
DRM	DRA4TC	0.437
DRM	DRA4SA	0.008
DRM	DRA4TD	0.091
DRM	DRA4AES	0.703
DRM	DRA4RPT	0.019
DRM	DRA4F	0.545
DRM	DRA5TC	0.917
DRM	DRA5SA	0.458
DRM	DRA5TD	0.133
DRM	DRA5AES	0.140

DRM	DRA5RPT	0.506
DRM	DRA5F	0.109
DRM	DRA6TC	0.301
DRM	DRA6SA	0.093
DRM	DRA6TD	0.333
DRM	DRA6AES	0.318
DRM	DRA6RPT	0.005
DRM	DRA6F	0.036
DRM	DRA7TC	0.546
DRM	DRA7SA	0.207
DRM	DRA7TD	0.117
DRM	DRA7AES	0.104
DRM	DRA7RPT	0.262
DRM	DRA7F	0.193
DRM	DRA8TC	0.573
DRM	DRA8SA	0.524
DRM	DRA8TD	0.226
DRM	DRA8AES	0.046
DRM	DRA8RPT	0.217
DRM	DRA8F	0.163
DRM	DRA9TC	0.301
DRM	DRA9SA	0.330
DRM	DRA9TD	0.278
DRM	DRA9AES	0.199
DRM	DRA9RPT	0.416
DRM	DRA9F	0.066
DRM	DRA10TC	0.313
DRM	DRA10SA	0.973
DRM	DRA10TD	0.044
DRM	DRA10AES	0.121

DRM	DRA10RPT	0.211
DRM	DRA10F	0.345
DRM	DRA11TC	0.279
DRM	DRA11SA	0.256
DRM	DRA11TD	0.225
DRM	DRA11AES	0.092
DRM	DRA11RPT	0.186
DRM	DRA11F	0.132
DRM	DRA12TC	0.364
DRM	DRA12SA	0.482
DRM	DRA12TD	0.245
DRM	DRA12AES	0.463
DRM	DRA12RPT	0.272
DRM	DRA12F	0.529
DRM	DRA13TC	0.720
DRM	DRA13SA	0.530
DRM	DRA13TD	0.278
DRM	DRA13AES	0.169
DRM	DRA13RPT	0.353
DRM	DRA13F	0.384
DRM	DRA14TC	0.948
DRM	DRA14SA	0.140
DRM	DRA14TD	0.303
DRM	DRA14AES	0.286
DRM	DRA14RPT	0.158
DRM	DRA14F	0.077
DRM	DRA15TC	1.000
DRM	DRA15SA	0.688
DRM	DRA15TD	0.124
DRM	DRA15AES	0.303

DRM	DRA15RPT	0.251
DRM	DRA15F	0.391
DRM	DRA16TC	0.419
DRM	DRA16SA	0.875
DRM	DRA16TD	0.578
DRM	DRA16AES	0.007
DRM	DRA16RPT	0.005
DRM	DRA16F	0.007

Έλεγχος ανεξαρτησίας του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης (DRPM) και των μεταβλητών διαφορών (D_i , $i=1,2,...79$) του εγγενούς κινδύνου (IR).

Names		P-values
DRPM	IRA1E	0.768
DRPM	IRA1RO	0.042
DRPM	IRA1C	0.322
DRPM	IRA1V	0.048
DRPM	IRA1DP	0.375
DRPM	IRA2E	0.031
DRPM	IRA2RO	0.343
DRPM	IRA2C	0.830
DRPM	IRA2V	0.114
DRPM	IRA2DP	0.343
DRPM	IRA3E	0.827
DRPM	IRA3RO	0.686
DRPM	IRA3C	0.116
DRPM	IRA3V	0.079
DRPM	IRA3DP	0.034
DRPM	IRA4E	0.028
DRPM	IRA4RO	0.354
DRPM	IRA4C	0.694
DRPM	IRA4V	0.495
DRPM	IRA4DP	0.465
DRPM	IRA5E	0.414
DRPM	IRA5RO	0.149
DRPM	IRA5C	0.856
DRPM	IRA5V	0.014
DRPM	IRA5DP	0.426
DRPM	IRA6E	0.008
DRPM	IRA6RO	0.984

DRPM	IRA6C	0.531
DRPM	IRA6V	0.006
DRPM	IRA6DP	0.244
DRPM	IRA7E	0.085
DRPM	IRA7RO	0.700
DRPM	IRA7C	0.004
DRPM	IRA7V	0.241
DRPM	IRA7DP	0.220
DRPM	IRA8E	0.073
DRPM	IRA8RO	0.190
DRPM	IRA8C	0.038
DRPM	IRA8V	0.033
DRPM	IRA8DP	0.084
DRPM	IRA9E	0.083
DRPM	IRA9RO	0.425
DRPM	IRA9C	0.220
DRPM	IRA9V	0.038
DRPM	IRA9DP	0.811
DRPM	IRA10E	0.459
DRPM	IRA10RO	0.209
DRPM	IRA10C	0.467
DRPM	IRA10V	0.014
DRPM	IRA10DP	0.364
DRPM	IRA11E	0.117
DRPM	IRA11RO	0.289
DRPM	IRA11C	0.009
DRPM	IRA11V	0.057
DRPM	IRA11DP	0.963
DRPM	IRA12O	0.033
DRPM	IRA12C	0.385

DRPM	IRA12A	0.296
DRPM	IRA12CL	0.301
DRPM	IRA12CO	0.117
DRPM	IRA12DP	0.637
DRPM	IRA13O	0.251
DRPM	IRA13C	0.318
DRPM	IRA13A	0.240
DRPM	IRA13CL	0.820
DRPM	IRA13CO	0.508
DRPM	IRA13DP	0.178
DRPM	IRA14O	0.371
DRPM	IRA14C	0.387
DRPM	IRA14A	0.565
DRPM	IRA14CL	0.003
DRPM	IRA14CO	0.227
DRPM	IRA14DP	0.050
DRPM	IRA15O	0.648
DRPM	IRA15C	0.555
DRPM	IRA15A	0.809
DRPM	IRA15CL	0.307
DRPM	IRA15CO	0.953
DRPM	IRA15DP	0.138

Έλεγχος ανεξαρτησίας του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης (DPRM) και των μεταβλητών διαφορών (D_i , $i=1,2,\dots,79$) του κινδύνου δικλείδων ασφαλείας (CR).

		p-values
DRPM	CRA1E	1.000000000
DRPM	CRA1RO	0.656466701
DRPM	CRA1C	0.403402093
DRPM	CRA1V	0.352738308
DRPM	CRA1DP	0.330255508
DRPM	CRA2E	0.020431504
DRPM	CRA2RO	0.335907019
DRPM	CRA2C	0.285084486
DRPM	CRA2V	0.727416509
DRPM	CRA2DP	0.325829108
DRPM	CRA3E	0.957682483
DRPM	CRA3RO	0.661424267
DRPM	CRA3C	0.318368262
DRPM	CRA3V	0.231495213
DRPM	CRA3DP	0.003784191
DRPM	CRA4E	0.970881529
DRPM	CRA4RO	0.403615438
DRPM	CRA4C	0.188551019
DRPM	CRA4V	0.295159882
DRPM	CRA4DP	0.283952003
DRPM	CRA5E	0.412127427
DRPM	CRA5RO	0.473155291
DRPM	CRA5C	1.000000000
DRPM	CRA5V	0.184265571
DRPM	CRA5DP	0.816358383
DRPM	CRA6E	0.136389524
DRPM	CRA6RO	0.731015981

DRPM	CRA6C	0.578144409
DRPM	CRA6V	0.004269430
DRPM	CRA6DP	0.088149464
DRPM	CRA7E	0.256279516
DRPM	CRA7RO	0.507545226
DRPM	CRA7C	0.465585112
DRPM	CRA7V	0.165124025
DRPM	CRA7DP	0.645107795
DRPM	CRA8E	0.027168740
DRPM	CRA8RO	0.091263288
DRPM	CRA8C	0.014696548
DRPM	CRA8V	0.001122116
DRPM	CRA8DP	0.108688154
DRPM	CRA9E	0.249605656
DRPM	CRA9RO	0.264268796
DRPM	CRA9C	0.656216163
DRPM	CRA9V	0.827819970
DRPM	CRA9DP	1.000000000
DRPM	CRA10E	0.408796171
DRPM	CRA10RO	0.296054624
DRPM	CRA10C	0.636601633
DRPM	CRA10V	0.016284941
DRPM	CRA10DP	0.168762469
DRPM	CRA11E	0.087562065
DRPM	CRA11RO	0.043141285
DRPM	CRA11C	0.114256179
DRPM	CRA11V	0.353997134
DRPM	CRA11DP	0.534650308
DRPM	CRA12O	0.108513542

DRPM	CRA12C	0.346700113
DRPM	CRA12A	0.274451434
DRPM	CRA12CL	0.193448641
DRPM	CRA12CO	0.208153960
DRPM	CRA12DP	0.636601633
DRPM	CRA13O	0.414535766
DRPM	CRA13C	0.345131496
DRPM	CRA13A	0.195844406
DRPM	CRA13CL	0.551431257
DRPM	CRA13CO	0.151421961
DRPM	CRA13DP	0.495391982
DRPM	CRA14O	0.112289684
DRPM	CRA14C	0.407437638
DRPM	CRA14A	0.057116952
DRPM	CRA14CL	0.394530226
DRPM	CRA14CO	1.000000000
DRPM	CRA14DP	0.351729930
DRPM	CRA15O	0.360154500
DRPM	CRA15C	0.674962982
DRPM	CRA15A	0.190488536
DRPM	CRA15CL	0.551082971
DRPM	CRA15CO	1.000000000
DRPM	CRA15DP	0.699258255

Έλεγχος ανεξαρτησίας του ουσιώδους μεγέθους εκτέλεσης (DRPM) και των μεταβλητών διαφορών (D_i , $i=1,2,\dots,96$) του κινδύνου εντοπισμού (DR).

		p-values
DRPM	DRA1TC	0.948834387
DRPM	DRA1SA	0.018320738
DRPM	DRA1TD	0.032418331
DRPM	DRA1AES	0.137078974
DRPM	DRA1RPT	0.668371516
DRPM	DRA1F	0.416176894
DRPM	DRA2TC	0.098369590
DRPM	DRA2SA	0.704255108
DRPM	DRA2TD	0.177597370
DRPM	DRA2AES	0.057413868
DRPM	DRA2RPT	0.966699011
DRPM	DRA2F	0.221282479
DRPM	DRA3TC	0.167551435
DRPM	DRA3SA	0.061894607
DRPM	DRA3TD	0.304984580
DRPM	DRA3AES	0.066426670
DRPM	DRA3RPT	0.458864746
DRPM	DRA3F	0.223055342
DRPM	DRA4TC	0.536705766
DRPM	DRA4SA	0.003000071
DRPM	DRA4TD	0.206129646
DRPM	DRA4AES	0.705501695
DRPM	DRA4RPT	0.082518271
DRPM	DRA4F	0.147727535
DRPM	DRA5TC	0.942572682
DRPM	DRA5SA	0.430260434

DRPM	DRA5TD	0.193986465
DRPM	DRA5AES	0.171626702
DRPM	DRA5RPT	0.410399173
DRPM	DRA5F	0.012938115
DRPM	DRA6TC	0.342518855
DRPM	DRA6SA	0.262711060
DRPM	DRA6TD	0.140060380
DRPM	DRA6AES	0.381250874
DRPM	DRA6RPT	0.067056333
DRPM	DRA6F	0.052887823
DRPM	DRA7TC	0.266690713
DRPM	DRA7SA	0.307240570
DRPM	DRA7TD	0.273536265
DRPM	DRA7AES	0.138664362
DRPM	DRA7RPT	0.659938602
DRPM	DRA7F	0.125618789
DRPM	DRA8TC	0.673115902
DRPM	DRA8SA	0.604581614
DRPM	DRA8TD	0.137902392
DRPM	DRA8AES	0.125188917
DRPM	DRA8RPT	0.262669342
DRPM	DRA8F	0.222099538
DRPM	DRA9TC	0.199976190
DRPM	DRA9SA	0.351899401
DRPM	DRA9TD	0.102572815
DRPM	DRA9AES	0.250810913
DRPM	DRA9RPT	0.425869129
DRPM	DRA9F	0.039045791
DRPM	DRA10TC	0.267032173

DRPM	DRA10SA	1.000000000
DRPM	DRA10TD	0.009012388
DRPM	DRA10AES	0.028109951
DRPM	DRA10RPT	0.133815637
DRPM	DRA10F	0.410914966
DRPM	DRA11TC	0.641927687
DRPM	DRA11SA	0.414111552
DRPM	DRA11TD	0.153744404
DRPM	DRA11AES	0.288507190
DRPM	DRA11RPT	0.226329289
DRPM	DRA11F	0.041714074
DRPM	DRA12TC	0.465540295
DRPM	DRA12SA	0.503248081
DRPM	DRA12TD	0.079620834
DRPM	DRA12AES	0.950131886
DRPM	DRA12RPT	0.189564196
DRPM	DRA12F	0.476271365
DRPM	DRA13TC	0.954759029
DRPM	DRA13SA	0.543639683
DRPM	DRA13TD	0.102572815
DRPM	DRA13AES	0.338760460
DRPM	DRA13RPT	0.450037553
DRPM	DRA13F	0.338993723
DRPM	DRA14TC	1.000000000
DRPM	DRA14SA	0.054031088
DRPM	DRA14TD	0.119923436
DRPM	DRA14AES	0.576531882
DRPM	DRA14RPT	0.214291693
DRPM	DRA14F	0.042157709

DRPM	DRA15TC	1.000000000
DRPM	DRA15SA	0.699746199
DRPM	DRA15TD	0.035004079
DRPM	DRA15AES	0.354303450
DRPM	DRA15RPT	0.450904744
DRPM	DRA15F	0.302135666
DRPM	DRA16TC	0.458683783
DRPM	DRA16SA	0.909839499
DRPM	DRA16TD	0.678277517
DRPM	DRA16AES	0.011294025
DRPM	DRA16RPT	0.035499042
DRPM	DRA16F	0.011798309

Έλεγχος ανεξαρτησίας των μεταβλητών του εγγενούς κινδύνου και των μεταβλητών του κινδύνου δικλείδων ασφαλείας για τις οποίες έχουν εντοπισθεί σημαντικές διαφορές από τον έλεγχο ποσοστού με τις αντίστοιχες μεταβλητές του κινδύνου εντοπισμού.

p-values						
	DR_TC	DR_SA	DR_TD	DR_AES	DR_RPT	DR_F
IRA1V	0.237	0.245	0.168	0.199	0.945	0.215
IRA2V	0.839	0.616	0.0002	5.756e-06	0.0003	0.007
IRA3V	0.966	1.244e-06	6.373e-14	0.934	0.274	1.076e-05
IRA4V	8.282e-13	0.588	4.999e-13	0.289	0.363	0.090
IRA5V	0.434	0.008	0.531	0.030	0.165	0.796
IRA6V	0.157	0.030	0.269	0.737	0.003	0.002
CRA1V	0.251	2.284e-13	0.464	0.037	0.821	9.805e-13
CRA3V	0.785	0.626	0.891	0.979	0.046	0.389
CRA4V	7.197e-07	0.438	5.258e-07	0.785	0.947	0.644